

[Die use. Kärlo Purija

L. u. lasitām bekijan (stinozgrafitām),
papildinātām pēc „Handwörterbuch
d. Staatswissenschaft“ in jannākdem
viefejdum datdem.]

Vu a 33 mf
553
Purins, Kārle
Finanču zinātne

- 1 -

L. V. B.
№ 321.478

1953
F. H. II

FINANČU SAIMNIECĪBA. 0309061065

Iesākot finanču zinātnes kursu, vispirms aizrādāms uz mācības līdzekļiem. Programmu var dabūt Studentu grāmatnīcā. Grāmatas: K. Ebeberga "Finanzwissenschaft", Konrada "Finanzwissenschaft". Labāks ir pirmais. Konrādam tikai vēsturiskā daļa labāka. Krievu kursi jau novecojušies. Ar šiem minētiem autoriem vien nepietiek, tāpēc, ka mūsu kurss ir citāds. Par Latviju šinīs mācības grāmatās nekas nav. Kursā es uzrādīšu vēl atsevišķus autorus par speciāliem jautājumiem.

Sabiedrisko interešu solidaritāte.

Vai vispār ir vērts nodarboties ar finanču zinātni? Nāk priekšā gadījumi, kad ārzemju universitātēs šis priekšmets neobligatorisks. Bet tad obligatoriskas ir nodokļu tiesības. Mums tāda kurss nav. Finanču zinātne pieder pie ekonomiskām zinātnēm. Pirms kara par nodokļu tiesībām neko daudz neinteresējās, jo nodokļi nebija lieli. Pēc kara nodokļi stipri pieauga. Anglijā ienākuma nodoklis sasniedza 45%. Tas spiež interesēties par šo jautājumu. Ienākuma nodoklis parādījās tikai 19. g. s. vidū nedaudzās valstīs. Tagad to jau nem visas valstis un pie tam progresīvi. Tāpēc finanču zinātne nepieciešama visiem pilsoņiem. Tas no juridiskā viedokļa. No tautsaimnieciskā viedokļa šis jautājums ir ne mazāk svarīgs. Lai valsts aparātu varētu uzturēt tādē kārtībā, kādā viņam jābūt, tad jābūt ārkārtīgi lielām zināšanām. Ir pat daudz problēmas, ko finanču zinātne vēl nav paguvusi apgaismot. Visas valstis mucas ar budžeta deficītiem. Pat Amerika un Anglija bieži nezina kā galus savilkt kopā. Pie mums tas pats. Bez brunotas acs šis parādības saprast nevar. Mums ir nepieciešamas ziņas par tiem iemesliem, kas izsauc valsts vajadzības, kādas šīs vajadzības ir un kā viņas iespējams apmierināt un kādu iespaidu atstāj šo vajadzību apmierināšana uz valsts saimniecisko stāvokli un privātsaimniecību. Ja tiek uzstādītas nevēlamas vajadzības, tad viņas arī atstāj nevēlamu iespaidu uz saimniecisko dzīvi. Jaunākos laikos valstis sedz savus izdevumus ar publiski tiesiskiem nodokļiem, ko nem no privātsaimniecībā. Šie līdzekļi nepaliek valsts kasē, bet nāk atpakaļ sabiedrībā. Finanču zinātne rāda, kādiem mērķiem aiziet šie līdzekļi. Lai noturētu zināmu līdzsvaru, vajadzīga saprast privātsaimniecību un valsts saimniecību. Ja nem par daudz no privātsaimniecībā, tad var nonākt grūtā stāvoklī. Ja privātsaimniecības tiek par daudz apgrūtinātas, tad valsts zāgē zaru, uz kura pati sēž. Lai saprastu un dziļāk iedziļinātos šajos jautājumos, vajadzīga speciālas zināšanas. Nodoklis nedrīkst pārsniegt zināmas robežas. Grūta problēma ir arī tā, kā sadalās nodokļu nasta. Nepietiek ar to, ka izdod nodokļu likumu un paredz cik katrai personai jāmaksā nodoklis. Pareizi un taisnīgi to izdarīt ir grūti. Lai nostādītu valsts aparātu savu uzdevumu augstumā, vajadzīga atkal zināšanas un prasme, bez kurām nekas labs nevar iznākt. Ar finanču zinātni tā tad jānodarbojas katram inteliģentam pilsonim. Ar to beigsim šo ievadu.

Kollektīvās vajadzības.

Finanču vai valsts saimniecība ir kopējo vajadzību rezultāts. Tikai parādoties un attīstoties kopīgām vajadzībām sāk parādīties finanču saimniecība. Ja mēs apskatām antisko valēku grieķijas un romas budžetus tie ir mazi. Ja ieskatāmies to laiku vēsturē, tad redzam, ka valsts funkcijas tais laikos bijušas ļoti ierobežotas. Tagad armija un flote aprij lielas summas. Toreiz pilsoņi bruņojās paši uz sava rēķina. Kara līdzekļi toreiz bija vienkārši. Valsts izdevumu postenis šinī zinā gandrīz tikpat kā nebija. Visu kultūras valēku tagadējos budžetos lielās summas paredzētas izglītības veicināšanai. Antiskās valstīs tāda postena pavisam nav. Ar šiem divi apstākļiem jau pietiek, lai noskaidrotu, kāpēc antisko valēku budžets bijis tik mazs. Pirmā laikā valsts saimniecība nebija vajadzīga. Kultūras vēsture rāda, ka pirmās kolleģiālās vajadzības ~~izveidojās~~ ir bijušas lai nodrošinātos pret ienaidnieku. Saimnieciskā dzīve vēl nebija attīstījusies. Aiz kopīgām vajadzībām rodas sabiedriskas intereses, kas spiež cilvēkus apvienoties un organizēties kopīgo vajadzību apmierināšanai. Tirdzniecības, rūpniecības un tehnikas attīstība ir skaidrījusi kādreiz viengabalaino iedzīvotāju masu šķīrās, kam katrai ir pretējas intereses un tieksmes. Aeraugoties uz to, kā nereti šķiru intereses ir diametrāli pretējas, atrodas arī daudz kopīgu mērķu, kas visiem ir nepieciešami. Savās tieksmēs pēc kopīgiem mērķiem iedzīvotāji iet slēgtās rindās. Solidaritāte ir dabīgas jūtas, ko izaudzina kopīga dzīve. Tagad moderno ražošanu vada pamatojoties uz darba dalīšanu un specializāciju. Tas veicina solidaritātes pieaugumu. Grieķu filosofs Platons saka attiecībā uz valsts nodibināšanos: "Cilvēks nevar eksistēt viens pats". Zinātne pastāvīgi atklāj tās iekšējās saites, kas apvieno dažādas cilvēku grupas un cilvēkus vispārīgi. Starp darbu un kapitālu pastāv zināma

1936. gada
Purins.



antagonija, kas nereti pieņem agresīvu raksturu. Bet neraugoties uz to, uzņēmumam un strādniekiem ir daudz kopīgu interešu. Vispirms viens bez otra nevar iztikt. Moderno uzņēmumu interesēs ir lai strādnieki atrastos uz pēc iespējas augstāka kultūras līmeņa, jo konkurence prasa paceltu ražošanas tehniku, bet ar moderniem ražošanas līdzekļiem neizglītoti strādnieki neprot rīkoties. Tad vēl noteikums: lai strādnieki būtu veselīgi. Ne tikai kapitālisti, bet visa sabiedrība ir ieinteresēta, lai valstī nebūtu proletariāta bari, kas ar saviem ekscēsiem apdraud visu sabiedrību un valsti. Visa sabiedrība ir ieinteresēta, lai valsts būtu aizsargāta no ārējiem ienaidniekiem, slimībām u.t.t. Valsts ir ieinteresēta savu pilsoņu garīgā un fiziskā attīstībā. Moderna sabiedriskā politika nostājas uz tā ceļa, kas ved uz tautas masu eksistences minimuma nodrošināšanu. Kā redzam, tad moderna valsts dzīve uzstāda veselu rindu kopīgu vajadzību, kuru apmierināšana prasa no valsts kases līdzekļus. Un tiešām, ja likums visās valstīs noteic piespiedu elementāro izglītību, ja visur ir izplatīta strādnieku aizsardzības likumdošana, attīstīta sabiedrības apgāde, tad tās ir kolektīvā darba sekas. Kolektīvais darbs pārņem daudz darba nozares, kas agrāk atradās individuālu personu rokās.

Publiskās apvienības.

Kolektīvo vajadzību apmierināšana nav iespējama bez sabiedrības kolektīvas palīdzības, bez publiskām organizācijām. Šīs organizācijas rūpējas par savu pilsoņu vajadzību apmierināšanu un izkopšanu. Tādas publiskas organizācijas tagad sastopamas dažādos veidos: pagasta, iecirkņa, provinces, apgabala un beidzot svarīgākā un augstākā publiskā apvienība - valsts un valsts apvienības. Latvijas publiskās apvienības: pagasts, apriņķis, pilsēta un valsts. Visu šo apvienību pienākums ir rūpēties par viņām piederošo pilsoņu kopīgo vajadzību apmierināšanu. Katrai no šīm apvienībām ir sava tiesiska iekārta, mērķis un uzdevums un šīs apvienības atrodas subordinācijas attiecībās viena pret otru.

Finanču saimniecības jēdziens.

Kopīgo vajadzību apmierināšana dažādos laikos ir ļoti dažāda. Šī apmierināšana ir atkarīga no vēsturiskās attīstības, no kultūras apstākļiem, no politiskā un saimnieciskā stāvokļa un no valdošā uzskata par publisko un privāto saimniecību robežām. Šos mērķus nevar sasniegt bez materiāliem līdzekļiem. Valstij jā rūpējas ne tikai par patstāvības nodrošināšanu uz ārieni, bet jā rūpējas par pilsoņu tiesisko un materiālo nodrošināšanu iekšzemē. Jā rūpējas par satiksmi un citām svarīgām lietām. Visu šo uzdevumu veikšanai vienmēr nepieciešami materiāli līdzekļi: nami, zemes gabali, plaši naudas līdzekļi un citas vērtības. Tā tad lai pildītu minētos uzdevumus, publiskām apvienībām vispirma jā iegūst līdzekļi un tie jā pārvalda un jā izlieto. Bet priekš tam ir vajadzīga organizēta saimniecība, kuras uzdevums ir iegūt, pārvaldīt un izlietot valsts līdzekļus. Tādā ziņā publiska saimniecība nostājas blakus privātai saimniecībai, bet pēdējās saskaņo savu darbību ar valsts interesēm, pabalstīdamas publiskās saimniecības no saviem līdzekļiem. Tādas publiskas saimniecības, kas iegūst un pārvalda valsts līdzekļus, sauc par valsts vai finanču saimniecībām. Vārds "finances" pēc zinātnieku domām cēlies no latīņu vārda "financio", kas tika lietots 14. un 15. g. s. un nozīmēja naudas nomaksu un naudas summas. Tagad zem šī vārda saprot materiālo līdzekļu kopumu publisko vajadzību apmierināšanai.

Finanču saimniecība un privātsaimniecība.

Finanču saimniecība tā tad ir iekšējumu un izdevumu saimniecība. Tādā ziņā viņa ir līdzīga privātsaimniecībai. Izšķirība ir tā, ka fin. saimniecība ir publiska saimniecība un rīkojas ar citādiem līdzekļiem nekā privātsaimniecība. Publisko apvienību saimniecības mērķi ir daudz citādāki un sniedz daudz tālāk par privātsaimniecību. Privātsaimniecības cenšas ar garīgiem un fiziskiem spēkiem iegūt materiālus līdzekļus dzīves uzturēšanai un augstākas labklājības nodrošināšanai. Privātsaimniecībai ir peļņas raksturs. Turpretim publisko apvienību saimniecību mērķis ir ne tikai nekā nepelnīt, bet sniegt materiālus labumus, ko nav iespējams naudā pārvērst un kas tomēr ir materiāls un garīgās kultūras pamats. Piem. nacionālās neatkarības un drošības nostiprināšana, izglītības veicināšana u.t.t. Fiska interesēm kā tādām ir jā padodas šiem mērķiem. Nepareizi būtu, ja fisks censtos pēc iespējas vairāk iegūt līdzekļus valsts kasē, kā to dara privātsaimniecības. Fisks drīkst iegūt no privātsaimniecībām tikai tik daudz līdzekļu, kas nepieciešami valsts vajadzību apmierināšanai un ne vairāk. Finanču saimniecībā nav brīvās konkurences elementa, kas ir galvenais privātsaimnieciskā dzīvē. Privātsaimniecībā valda speciālas atlīdzības princips. Katram darījumam šeit ir noteikta vērtība. Katru pakalpojumu šeit ir iespējams salīdzināt ar pretpakalpojumu, kas dod iespēju to novērtēt. Ražojumiem ir tirgus cenas un ražošanas izdevumus salīdzinot ar šīm tirgus cenām varam apriest, vai ir panākumi. Tas pats sakāms par valsts uzņēmumiem. Ja šie uzņēmumi nostādīti tādā pat stāvoklī kā privātie, tad nav starpības starp valsts un privātsaimniecības pakalpojumiem. Pakalpojumus, ko valsts sniedz saviem pilsoņiem, nevar novērtēt, jo

tie ir nemateriālas dabas, tiem nav tirgus vērtības. Šeit valda ģenerālatlīdzības princips. Privātsaimniecības savus līdzekļus iegūst brīvā ceļā uz līguma pamata. Turpretim valsts, ciktāl tā nav uzņēmums bez monopola rakstura, iegūt savus ienākumus piespiedu ceļā. Valsts saimniecība bāzējas uz piespiedu principa. Vēsture rāda, ka valsts ienākumi no privātsaimnieciskiem avotiem nav ļoti lieli, tiem ir tendence samazināties un dažās valstīs privātsaimnieciskie ienākumi ir pavisam niecīgi. Privātsaimniecībā izdevumiem ir otrās šķiras nozīme un to galvenais mērķis iegūt pēc iespējas lielāku peļņu, turpretim valsts saimniecībā izšķirošā loma piekrīt nepieciešamiem izdevumiem. Peļņas iegūšana ir privātsaimniecību mērķis, bet uzstādīt to par valsts saimniecības mērķi būtu neprātīgi. Agrākos laikos kā teorijā, tā praksē bija tais domās, ka valstij jāiekrāj lielāki fondi dažādiem neparedzētiem izdevumiem. Arī tagadējos laikos daži teorētiski aizstāv šādu fondu uzkrāšanu. Tagad modernā zinātne vairs tādu domu neaizstāv, bet ieteic šos fondus privātsaimniecību kasē atstāt aiz tā iemesla, ka uzkrājot fondus valsts kasē tiek atrauti līdzekļi privātsaimniecībām, šie fondi netiekot lietderīgi izmantoti, bet ja šos līdzekļus atstāj privātsaimniecību kasē, tad tie tiek lietderīgi izlietoti. Arī paši neparedzētie izdevumi, kam agrāk mēdza uzkrāt fondus, tagad zuduši un ja rodas kādi neparedzēti izdevumi, tad ar šiem fondiem tomēr nekā līdzēt nevar. Šie neparedzētie izdevumi parasti būtu kara gadījumā. Domāja, ka kara gadījumā valsts var tūlīt rīkoties ar saviem brīviem līdzekļiem aizsardzības labā. Pie tādiem gadījumiem varētu piekrist arī neražu. Pasaules karš pierādīja, ka tādiem fondiem nav nozīmes. Šiem fondiem vajadzētu būt ārkārtīgi lieliem un kārtējie ienākumi nevar segt kara izdevumus. Te jāmeklē cits ceļš. Un šis ceļš, ko ieteic modernā finanču zinātne, ir neatraut privātsaimniecībā līdzekļus, bet radīt tādu elastīgu nodokļu sistēmu, ar kuras palīdzību īsā laikā var iegūt lielus naudas līdzekļus. Bet ko lai iesāk ar elastīgu nodokļu sistēmu, ja privātsaimniecību kasē ir tukša. Galīgi aplama būtu tāda finanču politika, ja fiska censtos plēst no privātsaimniecībām cik tik var, paredzot nelabvēlīgus apstākļus nākotnē. Tā tad jādara viss, lai privātsaimniecība stāvētu uz drošiem pamatiem. Ar vienu vārdu sakot vajaga ievest elastīgu nodokļu sistēmu un spert visus soļus, lai privātsaimniecība būtu stingra. Uz iepriekš aprakstītā nepareizā finanču politikas viedokļa bija nostājusies arī mūsu valsts saimniecība. Sekas no nepareizas finanču politikas parādās lēnām, bet kad tās jau parādījušās, tad ir par vēlu meklēt līdzekļus kā tās novērat.

Finanču saimniecība atšķiras no privātsaimniecības vēl ar to, ka tās subjekta pastāvēšanas laiks ir neierobežots. Daudzi valsts izdevumi nāk par labu kā tagadnei, tā arī nākotnei. Nereti lielākas reformas izvešanai vai šrēža uzbrukuma atsišanai tiek izlietoti ne tikai tagadnes spēki, bet arī nākotnes saimnieciskie spēki. Praktiski tas tiek izvests iekšējā vai šrējā aizņēmuma ceļā un tā šī nasta zināmā mērā tiek pārcelta arī uz nākošām paaudzēm, jo tās arī baudīs labumus, ko tagadējā saimniecība cenšas sasniegt.

Naudā var novērtēt nodokļus, nodevas un tamlīdzīgus maksājumus, ko pilsoni maksā, turpretim valsts pakalpojumu novērtēšana skaitļos nepadodas. Tikai uzmanīgi un beupartejiski apskatot par zināmu laiku taisītos valsts izdevumus ar panākumiem var apmēram spriest, vai valsts un pilsoņu labklājība cēlusies vai kritusi. Tikai tādā ceļā mēs varam nonākt pie valsts saimniecības rezultātiem.

§ 2.

FINANČU ZINĀTNE.

Finanču zinātnes uzdevumi.

Kolektīvās vajadzības ir visai plašas un tās sabiedriskai un saimnieciskai dzīvei attīstoties nemītīgi vairojas. Šo vajadzību apmierināšanai publisko apvienību federācijām ir vajadzīgi līdzekļi, ko tās tad iegūst un izlieto savu mērķu sasniegšanai. Finanču zinātnei tad nu piekrīt šo publisko apvienību saimniecības pētīšana. Finanču zinātne pēta veidus, kādos publiskās apvienības iegūst vajadzīgos līdzekļus. Kādu iespaidu šādi iegūšanas veidi atstāj uz dzīves citām pusēm: 1) privātsaimniecību, tautsaimniecību, 2) kultūru, 3) kādi šie iegūšanas veidi dažādos laikmetos ir bijuši. Tā tad finanču zinātnes darbības aploks ir visai plašs. Tai piekrīt visu to attiecību pētīšana, kas rodas publiskām apvienībām iegūstot nepieciešamos līdzekļus. Tas ir galvenais mērķis. Tani ietilpst vēl citi svarīgi jautājumi, piem. publisko apvienību izdevumi, kas atrodas ciešā sakarā ar ienākumiem. Finanču zinātne pieder ekonomiskā cikla zinātnēm, bet no otras puses pie juridiskām zinātnēm. No vienas puses viņa apskata juridiskās normas un kā ar šo normu palīdzību iegūst materiālus līdzekļus un kādu iespaidu tas atstāj uz sabiedrisko un saimniecisko dzīvi. Ja apskatām veidus, kādos publiskās apvienības iegūst nepieciešamos līdzekļus, tad redzam stingri noteiktu kārtību, kas norit pēc zināmiem likumiem. Līdzekļu iegūšanas veidi atrodas ciešā sakarībā ar saimniecības attīstību. Finanču zinātne mums rāda, kādu lomu spēlē zināma laikmeta finanču politika, kāpēc viena iedzīvotāju daļa apkrauta ar nodok-

liem un otra pavisam brīva no tiem. Publisko apvienību līdzekļu iegūšanas veids noteic viņu saimniecības raksturu. Naturālās saimniecības laikos nodokļus ņēma naturālā veidā, jo privātipašums bija vēl maz attīstījies. Valsts apmierināja savas vajadzības no tiem līdzekļiem, ko guva no savu zemju ekspluatācijas. Šīs zemes tika iznomātas vai apetrādātas ar valsts līdzekļiem. Kad masas bija diferencējušās, radās atsevišķi ienākuma avoti: tirdzniecība, rūpniecība, zemes īpašumi, pilsētu namsaimniecība un līdz ar to sākās mantas masas diferencēšanās un radās atsevišķi aplikšanas veidi. Sāka parādīties tirdzniecības-rūpniecības nodoklis, zemes nodoklis, attīstījās darba aplikšana, radās brīvi kapitāli, kas tiek aplikti sevišķā veidā. Vecā Romā arī diferencējoties ienākuma veidiem radās atsevišķas aplikšanas formas. Radās tirdzniecības-rūpniecības nodoklis, ko sāk ņemt no netīrusu bedru tīrītājiem. Zemā saimniecības attīstības stāvoklī tirdzniecība un rūpniecība tiek aplikta tādā veidā, kā tas ir visvienkāršāk: pēc dažādām ārējām pazīmēm. Tās būtu: kalpotāju skaits, telpu īres maksa u.t.t. Vēlāk šīs pazīmes vairs neapmierina, tās tiek skaitā pavairotas, kamēr pāriet uz tīrās peļņas aplikšanu. Tādu pašu attīstības procesu varam novērot pie citiem nodokļiem. Uz nodokļu veidu iespaidu atstāj nodokļu tehnika. Kamēr vēl tā ir zema, valsts un publiskās apvienības pielieto visvienkāršākos līdzekļus, aplikšanas veidus. Agrākos laikos visvairāk bija sastopami repartīciju nodokļi, pie kam tie vēl tiek saistīti ar solidāru atbildību, t.i. ja kāds no maksātāju grupas nespēj maksāt, tad pārējiem viņa daļa ir jāsamaksā. Ar to izskaidrojams tas apstāklis, ka pilsētu nodokļi tik ilgi figurē nodokļu sistēmās. Valsts arī iznomā savus zemes gabalus lielos gabalos. Kad valsts ierēdņu aparāts ir attīstīts, tad attīstās arī nodokļu tehnika. Attīstoties sindikātiem un trešiem, rodas jauna ienākumu forma valsts saimniecībā. Šiem uzņēmumiem caur viņu monopola stāvokli rodas daudz nepelnītu ienākumu, ko valsts var aplikēt ar nodokli. Tad vēl valstij rodas ienākumi no valsts uzņēmumu ekspluatācijas, piem. dzelzceļš.

Otrs finanču zinātnes uzdevums ir analītiskais. Te jāpētī, kā sadalās nodokļu nastas smagums pielietojot vienu vai otru aplikšanas veidu. Kā piem. sadalās nodokļu nasta, ja tiek uzlikts patērīna nodoklis, kad tiek aplikti pirmās, otrās vai trešās vajadzības priekšmeti. Pie katras aplikšanas formas mēs atrodam arī dažādus rezultātus. Nodokļu nastas sadalījums ļoti cieši saistīts ar aplikšanas veidu. Aplikšanas veids var atstāt iespaidu uz rūpniecības koncentrāciju un ražošanas tehnikas pācelšanu. Ar cukura aplikšanu ar nodokli Francijā attīstījās cukurražošanas ražošana no sīkrakš cukurbietēm.

Analītiskā daļā mēs apskatīsim, kādu iespaidu atstāj uz valsts saimniecisko dzīvi viens vai otrs pasta un dzelzceļa nodoklis. Apskatīsim, vai nav iespējams nodokļu nastu pārcelt no vienas iedzīvotāju grupas uz otru. Ja piem. zemes nodoklis uzlikts pēc zemes platības, tad tādu nodokli viegli pārcelt uz lauksaimniecības ražojumu patērētājiem. Ja aplikta zemes labumu vai zemes renti, atkal iespējamības var būt dažādas. Pētījot jautājumu par nodokļa smagumu, nedrīkst aizrauties no nodokļa nosaukuma, kas bieži maldina pētnieku. Nav jādomā, ka vispārējā ienākuma nodoklis tiešām arī ir vispārējs un ka katram tas arī būs jāsamaksā. Varbūt ir iespējams šo nodokli novelt uz citām masām. Lai zinātu uz ko tiešām nodoklis krīt, jāiepazīstas ar nodokļa konstrukciju.

Trešais finanču zinātnes uzdevums ir cēloņu pētīšana, kas pamudina nodokļu nastu novelt uz citu aprindu pleciem. Pārceļšanas iemeslus varam sadalīt 3 faktoros: 1) sabiedriskas attiecības, 2) valsts kapitāli un 3) dažādi saimnieciska rakstura apstākļi.

Finanču zinātne un finanču tiesības.

Finanču zinātnes uzdevums nav nodarboties ar padomu došanu, bet gan uzrādīt parādību empiriskos likumus, uz kuriem balstoties var izvest nodokļu politiku. Ja zinām šos likumus, pēc kuriem norisinās fakta maiņa, tad mums ir materiāls mūsu ideāla izvešanai finanču politikā. Ja esam šos likumus atraduši, pēc kuriem norisinās finanču saimniecība, tad arī mums iespējams spriest par to, vai ir iespējams izvest dzīvē zināmu mērķi. Kamēr mums šie likumi nav zināmi, nav arī iespējams iepriekš paredzēt, vai varam sasniegt savu mērķi vai ne. Finanču tiesību institūts ir cilvēku kolektīva darba auglis. Lai šo institūtu saprastu, jāņem par pamatu intereses. Intereses ņemam par pētījumu izejas punktu. Lai sasniegtu savu mērķi, mēs sadalīsim dažādas intereses grupās. Pēc metodoloģijas pamācieniem intereses apvienojas grupās pēc to saimnieciskās radniecības. Uz šo interešu pamata pilsoni apvienojas un aizstāv ne individuālas, bet grupas intereses. Grupas uzstājas ar savām atsevišķām interesēm un to sacīkstē rodas viena vai otra finanču organizācija. Šī organizācija tiek iemiesota normās un mēs dabūjam finanču tiesības. Viena vai vairākas sociālas grupas iet cīņā atsevišķi. Bet bieži vien viņu intereses apvienojas. Tādos gadījumos viņas iet slēgtās rindās, kopīgi. Bet var rasties zināmi apstākļi, kas izsauc vienas grupas šķelšanos. Grupu diferenciācija ir radījusi tā sauktās neitrālās grupas. Neitrālās grupas neļauj citām grupām vienai otru izmantot, kas notiktu, ja neiejauktos cīņā neitrālā grupa, kas pieder pie visas valsts labklājības viedokļa. Dažreiz tomēr arī tās ir spiestas piekāpties. Šāda atteikšanās no uzvaras ir līdzīga prēmijas nomaksei, kad tiek uzpurēta zināma mantas daļa, lai glābtu pārējo. Te

no svara mazāk altruistiskās jūtas, bet gan aprēķins. Ar laiku rodas tā sauc. vidus grupas. Pilsonība ir ieinteresēta, lai lielrūpniecība nepalielinātu strādnieku rindas ar bijušiem sīkrūpniekiem un sīktirgotājiem. Sīktirgotāji un sīkrūpnieki nevar ar lieliem uzņēmumiem konkurēt. Tiek pielietota sevišķa aplikšanas forma, lai šādu lielrūpniecības attīstību bremzētu. Kā šis princips tiek izvests dzīvē, to redzēsim tālāk. Tiek pielietota arī tāda aplikšanas forma, kas nāk par labu visām klasēm, pie kam ienākums no šī nodokļa nereti tiek izlietots šo vidus klašu pabalstam.

Parlamentu pārskati arī ir bagāts materiāls finanču pētniekam. No tiem varam redzēt politisko partiju stāvokli un attiecības un viņu lomu finanču institūta radīšanā. Sociālās grupas uzstājas ar savām programām, kurās ir paredzēti partijas mērķi un uzdevumi, kas dod labu raksturojumu šīm grupām. Tās jāapskata kritiski, jo bieži ar plašu programmu mēdz zvejojot vēstāju balsis. Radnieciskās partijās apvienojas koalīcijās. Jāatgādinā, ka ne katrreiz politiskās partijas eakrīt ar ekonomiskām grupām. Bieži vien krīt svarā nacionāli un reliģiski motīvi. Politiskās partijās novērojama nemītīga evolūcija. Anglijas konservatīvā part. nav vairstā tā, kāda tā bija 45 g. atpakaļ.

Nepieciešami zināt valsts konstitūciju. Ne katrreiz partijas stāvoklis parlamentā atspoguļo viņas proporciju tautā. Šinī ziņā liela loma pieder valsts iekārtas pamatlikumiem. Lai būtu iespējams parlamentā atspoguļot visas tautas gribu, tad nepieciešams zināms vēlēšanu likums.

Pētīšanas Metodes.

Pie uzmanīgas finanču institūta pētīšanas ir vēl daudz faktoru, kas atstāj iespaidu uz šo institūtu. Piem. fiziskā iespējamība, ciktāl iespējams ievest zināmu finanču politiku. Cik tālu var iet nodokļa robežas, kā nasta sadalīta. Viensmēr krīt svarā dabas bagātības, brīvie kapitāli, ražošanas iespējas, kāds strādnieku attīstības līmenis, valsts konkurences spēja saimnieciskā laukā ar citām saimniecībām. Tā tad vesela rinda apstākļu, kas nav saistīti ar materiālistisko uzskatu finanču zinātnē. Arī līdzekļu vajadzība valsts kasē ir radījusi iespaidu uz finanču struktūras izveidošanos. Neraugoties uz sociālo grupu savstarpīgām cīņām, nāk vēl klāt viens faktors, kas atstāj iespaidu. Ņemsim, piem., Anglijas finanses pēc franču kara. Šinī laikmetā atrodam, ka dažādi patēriņa nodokļi, kas jau tā plaši izplatīti Anglijā, vēl pieaug. No sociālo grupu spēks samēra viedokļa to nevar izskaidrot. Kāds ir saimnieciskais atvoklis? Vai būtu iespējams iznīcināt visus patēriņa nodokļus un ievest to vietā tiesos? Bija arī šādi mēģinājumi, bet tie neizdevās. Patī nodokļu tehnika tai laikā vēl bija par maz attīstīta. Tika izvesti kvotatīvie nodokļi, kas nebija pa spēkam toreizējam nodokļu aparātam, un tāpēc šo nodokļu izvešana neizdevās. Ar šo parādību lielā mērā jābrīnās, lai nostādītu pareizā gaismā kāda laika nodokļu sistēmu. Pret šo apstākli bieži tiek grēkots. Anglijas valsts kasē bija galīgi tukša, nauda bija jārod, bet virzienus, kā naudu valsts kasē sagādāt, nevarēja atrast. Francija veselus 50 gadus līdz pašam pasaules karam cīnījās ar ienākuma nodokļa ieviešanu. Bija pavisam 45 projekti. Pasaules kara laikā šis nodoklis bija jāieved.

Jau minēts par neitrālām grupām parlamentā. Ja skata cauru parlamentu vēsturi, tad bieži uzdrūas uz tādām neitrālām grupām. Vienā parlamentā šīm grupām ir lielāks iespaids, otrā mazāks, trešā tām nav nekāda iespaids. Valsts viedoklis iziet uz to, ka nepieļaut atsevišķām sociālām grupām valdīt par valsts finansēm. Sociālo partiju egoistiskā politika apdraud nākotni. Ir tuvredzīgi un aplaami, ja kāda sociāla grupa grib izraut priekš saviem vēlētajiem visus labumus. Šis apatākalis pats vēlāk atriebjas. Tāda egoistiska partija zūgē zaru, uz kā pati sēž. Valstisks viedoklis būs tad, ja radīs tēdu finanču institūtu, kas pabalsta tautas saimniecības attīstību un lai arī privātsaimniecība varētu attīstīties, jo galu galā visas grupas kaut kur sastopas.

Finanču zinātne un finanču politika.

Nēvajaga sajaukt finanču zinātni ar finanču politiku. Vecākās mācības grāmatās šinī ziņā daudz grēkots. Finanču zinātnes uzdevums ir pētīt, kas ir un kāpēc tas tā. Mums nav tiesības tērēt zinātnē uzstādīt jautājumu, kurš nodoklis ir taisnīgs un kurš nē. Tādi jautājumi noved zinātni uz citu pusī. Finanču zinātnē mēs varam prasīt, kādu iespaidu atstāj viena vai otra nodokļa forma uz privātsaimniecību un valsts saimniecību, kādi apstākļi noteic nodokļu nastas vienlīdzīgu sadalījumu. Nostādot vienu un to pašu faktu zinātnes un politikas apgalsojumā, varam nākt pie dažādiem rezultātiem. Šādi slēdzieni ir personīga lieta un ir atkarīgi no pētnieka politiskiem uzskatiem. Politika mūs var noveest bezrobežu plašumā un nepareizi uzstādot jautājumu varam gādāt mīnāties uz vietas bez kāda rezultāta. Finanču zinātne izpētī vienas vai otras formas attīstību, dod šo formu analīzi, izpētī šo formu daždos iespaidus uz dzīves dažādām nozarēm. Politika turpretī uzstāda ideālu. Šeit mums jāpieņem mērķa teorijas. Ar tām sastopamies pie finanču institūta pētīšanas. Tās ir teorijas, ko radījuši atsevišķi momenti priekš viena vai otra finanču institūta noskaidrošanas. Šīs teorijas parasti ir radušās zem parlamenta iespaida. Tā piemēram atrodam teorijas, kas apkaņo progresīvos nodokļus. Tāpat atrodam teorijas, kas iziet uz zemes nodokļa nosodišanu. Šīs teorijas ir nostādītas zinātniskā gaismā, bet pie tuvākas analīzes viņas sabrūk.

Attiecības pret citām zinātnēm.

Ir vairākas zinātnes, kas atrodas ciešā kontaktā ar finanču zinātnei. Bez tautsaimniecības teorijas zināšanām nevar ķerties pie finanču zinātnes studijām. Jāzina, kā sadalās tautas bagātības, jābūt jēgai par uzņēmumu gaitu un organizāciju, strādnieku organizāciju. Arī statistika ir nepieciešama. Nevar atrast nodokļa robežas, ja nav rokā sīki statistiski dati par tautu. Nepieciešamas arī vēstures zināšanas.

§ 3.

VALSTS IZDEVUMI.

Mācība par valsts izdevumiem finanču zinātnes sistēmā.

Uzstādot valsts saimniecības plānu nākošam saimnieciskam periodam, vispirms tiek uzzīnētas vajadzības un šīs vajadzībām nepieciešamie izdevumi. Tikai pēc tam tiek fiksēti attiecīgi segšanas līdzekļi. Ar to nav teikts, ka uzstādot valsts vajadzības nav jāpatur acīs iespēja šos izdevumus segt. Mācība par valsts izdevumiem pieturas tikai pa daļai pie finanču zinātnes, jo tās uzdevums ir izpētīt valsts izdevumu segšanas līdzekļus. Finanču zinātnei jāapmierinās ar valsts izdevumiem kā dotiem faktiem. Viņa pētī arī izdevumu iespaidu uz ienākumiem. Valsts izdevumu uzstādīšana pieder attiecīgām pārvaldes iestādēm, kam šie izdevumi ir vajadzīgi. Šo vajadzību apspriešana, atrisināšana un saskaņošana ar likumu pieder tautas vietniekiem. Neraugoties uz viņu to, pilnīgu ainu par valsts izdevumiem dabū tikai tad, ja apskata šo izdevumu mērķi. Finanču zinātnei jāatzīmē valsts izdevumu iespaide uz ienākumiem un vispār uz saimniecisko dzīvi. Daži šo finanču zinātnes uzdevumu pavisam noliedz un saka, ka valsts izdevumu apskate neietilpat finanču zinātnes robežās. Ar šo uzskatu mēs nevaram apmierināties. Atstājot novārtā valsts izdevumus, mēs nevarēsim pilnīgi saprast ienākumus. Tagad finanču zinātne uzņem sevī arī valsts izdevumu apskati.

Valsts izdevumu vsairošanās un tā cēloņi.

No vēstures redzam, ka līdz ar kultūras izplatīšanos pieaug arī valsts darbi. Kultūras attīstības sākumā visu vajadzību apmierināšana atradās ģimenes rokās un no sabiedrības tika prasīts ļoti maz. Bet sabiedriskai dzīvei progresējot, rodas kolektīvas vajadzības, kuru apmierināšana tika uzstādīta par valsts uzdevumu. Pēc kāda nevisai droša aprēķina Francijas 1786.g. izdevumi bija 2½ milj. frs., bet 1880.g. jau 15 milj. frs. Valsts izdevumiem ir tendence pastāvīgi pieaugt. Lielbritānijas izdevumi 1691.g. bija 3 milj. £ 1890.g. jau 86 milj. £., 1914.g. 19,8 milj. un 1917/18.g. 2.600 milj. £. Tagad Anglijas budžets iztāsa 800 milj. £. Tāda pat aina Itālijā. 1861.g. - 812 milj. liras, 1913/14.g. - 3.100 milj. liras. Pasaules kara laikā valsts budžeti pieauga nerēdzstos apmēros. Krievijā 1913/14.g. - 3.300 milj. rubļi. Latvijas budžetam tāda pati tendence: 1923/24.g. - 124 milj. Ls, 1925/26.g. 160 milj. 1926/27.g. 165, 1927/28.g. 159 milj. 1928/29.g. 207 milj. 1929/30.g. 186 milj. un 1930/31.g. 178 milj. Ls. 1934/35.g. krīzes budžets Ls 140 milj. 1935/36.g. - 150,975 milj. Ls. Valsts budžeti aug arī aiz citiem iemesliem. Ap 1908.g. visas pasaules valsts budžetu kopsumma bija zelta 41.000 milj. 1918.g. Lielbritānijai vienai pašai ir tāds budžets. Izdevumu pieaugšanas iemesli meklējami vispirms kara, kuru dēļ jāuztura liela armija un flote. Ārējai aizsardzībai piekrist liela nozīme šais izdevumus visu laiku. Ar nožēlošanu jāseka, ka šim mērķim paredzētie līdzekļi pieaug vēl tagad. Mūsniecības attīstība, koloniju politika, lai rastu jaunus tirgus savām precēm, ir bruņošanās cēloņi un rodas tā sauktā "bruņotā miera" sistēma. Mēs redzam, ka blakus tirdzniecības flotei aug kara flote. Reizē ar tirdzniecības un rūpniecības attīstību notiek bruņošanās.

Armijas un flotes uzturēšanas līdzekļu attīstība.

	1880.g.	1913.g.	% no nacionālās bagātībā (zelta markās)
Lielbritānija	570 milj.	1.540 milj.	34
Francija	600 "	1.100	19
Krievija	678 "	1.600	13
Itālija	200 "	553	12
Vācija	450 "	1.400	

1913/14.g. pirmām 4 valstīm kopā bija armijas un flotes uzturēšanas izdevumi zelta markās 5,9 miljardi, bet 1917/18.g. 111,3 miljardi.

Kara izdevumu segšanai karjojošās valstis bija spiestas izmantot lielā mērā jau pastāvošos nodokļus un tika ieviesta vesela rinda jaunu nodokļu, kā tiešo, tā netiešo. Tika izsmeltas visas nodokļu iespējas. Bet ar to vēl nepietika. Bija jāizmanto kā iekšējie, tā ārējie aizņēmumi. Arī ar to vēl nepietika. Bija jāķeras pie valūtas bojāšanas. Visvairāk no tā dabūja ciest tās aprindas, kas uzturas līdzekļus smēla no darba algas. Arī citādā ceļā notika nelabvēlības. Valsts parādi augšminētām 4 lielvalstīm bija kopā zelta

markās 381 miljardi / 1921.g. visu pasaules valstu kara parādi zelta markās bija 601 miljardi. Jau pirms pasaules kara valstu bruņošanās izdevumi + valsts parādi un valsts parādu procentu dēdēšanās prasīja pusi no izdevumu budžeta. Pasaules kara laikā, protams, šī summa bija daudz lielāka. Šīs lielās summas ir militārisma auglis un nelietderīgi izdevumi. Ja šīs summas izlietotu kultūras vajadzībām, pasaule ārkārtīgi progresētu. Līdz šim šīs summas ir izkūpinātas gaisā. Ja salīdzināsim Eiropas valstu parādus ar Amerikas valstu parādiem, tad ir liela starpība. Amerikā pirms pasaules kara militāriem mērķiem valsts parādi netika taisīti, bet ja taisīja parādus, tad aizņētos līdzekļus izlietoja kultūras un saimnieciskiem mērķiem.

Ievērojot visus šos apstākļus, ir saprotama cīņa, kas tagad tiek viesta sakarā ar atbrīvošanos. Ja varētu panākt kara iznīdēšanu, tad lielās summas paliktu iedzīvotāju kabatās un tās varētu izlietot derīgiem mērķiem. Verbūtējo nākošo kara izdevumi, salīdzinot ar pasaules kara izdevumiem, būs daudz lielāki. Bet taustami rezultāti ir tādi, ka šī kara šausmas novērstas nav. 1927.g. no visa valsts budžeta aizgāja bruņošanās izdevumiem: Vācijā 11%, Krievijā 38,1%, Polijā 33%, Šveicē 28%, Japānā 28%, Zviedrijā 23%, Latvijā 1926/27.g. 28%, 1935/36.g. 20,8%. Uz katru iedzīvotāju tas iznāk: Krievijā Ls 20,-, U.S.A. Ls 21,-, Itālijā Ls 18,-, Japānā Ls 20,-, Zviedrijā Ls 32,- un Anglijā Ls 69,-. Latvijā uz 1 iedzīv. 1925/26.g. Ls 24,-, 1935/36.g. Ls 16,-. Tomēr ir daudz citu cēloņu, kas sekmē budžetu pieaugšanu. Piem.: iedzīvotāju skaita pieaugums, cenu celšanās un sociālu un kultūrālu apstākļu attīstība. Iedzīvotāju skaitam vairojoties pieaug valsts izdevumi arī tad, ja valsts savus mērķus nepaplašina. Tāpat cenu celšanās. Vēl vairāk izdevumi pieaug zem dažādu sociālu un kultūrālu mērķu paplašināšanās iespaida. 1834.g. Anglijā tika izsniegts pirmais pabalsts izglītībai = 2.000, 1914.g. jau 20 milj. s.

Izdevumu sadalījums.

Latvijas kārtējo izdevumu pieaugums.

	1925/26.g.	1929/30.g.	1935/36.g.
Iekšējās drošības izdevumi	8,2 milj.Ls.	8,8 milj.Ls	10,56 milj.Ls
Tiesas un cietumi	5,4	6,3	6,76
Sociālā apgāde	18,0	20,8	15,96
Zemkopības nozaru veicināšana	6,7	9,1	17,71
Apsardzība	45,0	39,0	31,5
Valsts kapitālu ieguldījumi	35,0	30,0	11,89

Vislielākais postenis ir apsardzība. Tā mums ir par lielu. Bet par šī postena samazināšanu nevar būt runas. Nākošais postenis pēc lieluma ir valsts kapitālu ieguldījumi. Tie ir rīcības kapitāli daļēdies valsts uzņēmumiem un aizdevumi saimnieciskās dzīves attīstībai. (Š- tas bija 1929/30.g. tagad - lauksaimn. veicin.pabalsti).

Izdevumu vispārējie pamata principi.

Attiecībā uz valsts izdevumiem tiek atzīti sekojoši principi:

Taupības princips. Jāievēro taupība valsts izdevumos. Bet no otras puses ir jāskatās tā, ka ne tā vajadzība ir labāka, kurai mazāk izdod. Jāatrod līdzekļi ne tikai nepieciešamiem izdevumiem, bet arī derīgiem mērķiem; valsts saimniecībai jāraugās daudz gadus uz priekšu. Ja zināmi izdevumi nenes augļus tagad, tad viņi tādus var nest pēc vairāk gadiem nākotnē. Jāturas tomēr zināmās robežās. Pie pārspīlētiem budžetiem nonāk pie tā, ka jāpārspīlē nodokļu nasta. Tas var atstāt launu iespaidu uz privātsaimniecību un tai tad nekāda labuma no šiem pārspīlēto budžetu izdevumiem vairs nebūs. Šī istā līnija jāustver valsts viriem.

Vispārības labuma princips. Valsts izdevumiem jānāk par labu visām iedzīvotāju šķirām. Valsts izdevumus nedrīkst taisīt vienas sociālas grupas labā. Valsts izdevumu segšanā jāpiedalās visu iedzīvotāju grupām.

Lietderības princips. Valsts izdevumi izlietojami tikai produktīviem mērķiem. Agrāk jau minēts, ka valsts pakalpojumi ir nemateriālas dabas. Daudzkārt rezultātus konstatēt nevar, bet tas iespējams pēc zināma laika sprīša. Par katru gadu rēķinus te noslēgt nav iespējams. Par gašku laika eprīdi vērtējums jau ir iespējams un tad var novērtēt, vai valsts izdevumi taisīti produktīvi vai neproduktīvi.

Kādus pienākumus šie izdevumi uzliek finanču zinātnē, kuras tiešais uzdevums ir pētīt valsts izdevumus un līdzekļu iegūšanu un kādus iespaidu tas atstāj uz saimniecisko un kultūrālo dzīvi? Fakts, ka valsts izdevumi pieaug, dod mājienam tam, kādai vajaga būt ienākumu iegūšanas sistēmai, t.i. nodokļu sistēmai, jo ar nodokļu palīdzību valsts sedz vairs un no saviem izdevumiem. Nodokļu sistēmām var būt dažādas konstrukcijas. Labai nodokļu sistēmai jābūt tādai, lai viņa būtu piemērota valsts izdevumu pieaugumam. Nodokļu sistēmai jābūt elastīgai. Ja rodas kādi neparedzēti lieli izdevumi, tad jābūt tādai nodokļu sistēmai, lai īsā laikā varētu savākt lielus līdzekļus. Sastingušas nodokļu sistēmas nav tas piemērotas. Tā tad jāpadozā jau pie laika par elastīgu nodokļu sistēmu.

IEŅĀKUMU KLASIFIKĀCIJA.

Iekams pārejam uz valsts ieņēmumu paskatīšanu, vajadzēs viņus klasificēt. Apskatot ieņēmumu formas jāiegūst, ka to apzīmējumi dažādos laikos nav ar vienādu saturu un nereti zem viena vai otra ieņēmuma apzīmējuma saprotamas pavisam dažādas lietas. Piem. zem nodevām saprot dažādus valsts ieņēmumus.

Publisko apvienību ieņēmumus vislabāk klasificēt pēc to personu attiecībām, kas ieņēmumus dod un kas saņem. 1) Valsts brīvprātīgie ieņēmumi, dāvanas. 2) Privāttiesiskie ieņēmumi, jeb ieņēmumi uz līguma pamata, no valsts zemēm, mežiem, kalniem un dažādiem citiem valsts uzņēmumiem, kam nav monopola rakstura. 3) Piespiedu ieņēmumi, nodokļi, nodevas. Par nodevām es šeit apzīmēju tos maksājumus, kas atbilst vācu terminam "Gebühr". Īsts nodevas nosaukums vēl nav izveidojies. Šis jēdziens "nodeva" ir plašs, kādam tam patiesībā arī jābūt. Piespiedu ieņēmumos jāieskaita ieņēmumi no sodiem. Piespiedu ieņēmumus publiskās apvienības iegūst pateicoties savai varai, kas tās piekrīt uz valsts likumu pamata. Šo ieņēmumu faktiskā izplatība vienā vai otrā laikā ir atkarīga no valsts sabiedriskās un saimnieciskās attīstības pakāpes. Dāvanas un privātsaimnieciskie ieņēmumi ieņem pirmo vietu, kad valsts vēl atrodas zemā stāvoklī. Piespiedu maksas parādījās tad, kad sabiedriskā un saimnieciskā dzīve bija nogājusi jau zināmu attīstības ceļu. Minētos faktus sauc par kārtējiem ieņēmumiem. Bez tam ir vēl ārkārtējie ieņēmumi. Tie var būt no valsts zemes atsavināšanas, kara atlīdzībām, aizņēmumiem u.t.l. Kas zinājis uz kreditu, tad tas jaunos laikos savu saturu ir grozījis. Tagad kredīts dažkārt ir pārvērts par kārtējo ieņēmumu formu. Ņemsim piem. dažādus valsts uzņēmumus. Tie rīkojas ar kreditu tāpat kā privātsaimniecības. Ēraugoties uz to, ka kredīts tik plaši izplatīts un ka bez tā iztikēt nevar, agrāk tam būtu bijusi pavisam cita nozīme. Tam bija ārkārtēja ieņēmuma forma.

Privāttiesiskie ieņēmumi un publiski-tiesiskie ieņēmumi.

Publisko apvienību ieņēmumus vēl var sadalīt tādā kārtā: 1) Privāttiesiskie ieņēmumi, 2) publiski-tiesiskie ieņēmumi. Pie privāttiesiskiem ieņēmumiem pieskaita tādus, ko pilsoņi dod brīvprātīgi, ziedojumu veidā un tādus ieņēmumus, ko valsts iegūst no saviem uzņēmumiem, kam nav monopola rakstura. Pie otrās grupas pieder nodokļi, nodevas un tādu uzņēmumu ieņēmumi, ko valsts iemanto uz savu privileģēto tiesību pamata. Te jāpiezīmē, ka pilnīgi stingru robežu starp pirmās un otrās grupas ieņēmumiem novilkt nevar. Lieta tā, ka klasificējot valsts ieņēmumu formas ne vienmēr ir izšķirība. Valsts uzņēmums var nebūt pēc savas formas monopols, bet tomēr viņam ir citas privilēģijas, ar ko tas atšķiras no citiem privātsaimnieciskiem uzņēmumiem. Formāls monopols var arī nebūt, bet var būt faktiskais monopols. Piem. pilsētu ielas dzelzceļi, ūdens piegāde u.t.t. Pilsēta par šiem pakalpojumiem var ņemt tādu maksu kādu viņa atrod par pareizu. Tas pat sakāms par elektrisko apgaismošanu. Tas pats attiecībā uz valsti. Šeit ir grūtības pie klasifikācijas.

Tālāk atzīmēsim loģisko klasifikāciju un pēc tam apskatīsim šo formu vēsturisko attīstību, tad mums būs skaidras pašas formas un viņu pāreja no vienas otrā. Pirmā laikā valsts guva līdzekļus tāpat kā privātsaimniecības. Valsts guva līdzekļus ekspluatējot savus zemes gabalus, tirgojoties, ar zivju zveju; šo iekārtu sauc par dominālo iekārtu. Bez tam valsts saņēma arī dāvanas un šim postenim piekrita liela loma viduslaiku valēņu ieņēmumos. Pamanām šīs dāvanas pieņēma piespiedu raksturu, tā tad bija jau maksāti nodokļi. Vecās Grieķijas amata personas pieņemot valsts amatus taisīja izdevumus uz sava rēķina. Pirmā vietā tomēr stāvēja valsts manta, uzņēmumi, vai zemes gabali, ko iznomāja vai ekspluatēja uz valsts rēķina. Kārlis lielais labi aprakstījis tā laika dominālo iekārtu. Viņš rīkojās tāpat kā privātsaimniecību īpašnieki. Sīki interesējās par savu saimniecību un prasīja pārskatus. Pie šīs iekārtas zemes valnieks bija pats ī lielgruntnieks, ī lieltirgotājs. Produkti tika pārdoti brīvīrniecībā un uz brīva līguma pamata. Valsts dabija atpakaļ ražošanas izdevumus un guva peļņu.

Nodoklis.

Vēlāk šādas iekārtas vietā stājās cita: dāvanām sāka rasties piespiedu raksturs. Lieta tā, ka valsts dzīvei attīstoties sāka trūkt līdzekļu. Ar dominālo iekārtas līdzekļiem vairs nepietika. Līdzekļu trūkuma dēļ zemes valdnieks bija spiests ķerties pie citiem ieņēmumu avotiem. Šīs dāvanas deva iedzīvotāju kārtas un sadalīja visu summu savā starpā, cik katram jēdod. Redzēsim, ka vēlāk arī ar šiem ieņēmumiem valnieks vairs cauri netika, jo daži iedzīvotāji atturējās no dāvanu došanas. Tad valdnieks brīdināja, ka ja nedos ar labu, tad ņems ar varu.

Tāda iekārta bija viduslaikos. Pēc tam, kad parādījās ziedojumi, sāka izšķirt "dominium principis" un "errarium", kas bija brīvprātīga maksa. No "errarium" vēlāk izveidojās valsts kase. Piespiedu raksturs dāvanām arvien pieaug, kamēr tās pārvēršas par nodokli. Attiecībā uz nodokļu definīciju zinātnieku domas nesakrīt.

Nodoklis ir privātsaimnieciskā ienākuma vai mantas daļa, ko publiskās apvienības ņem piespiedu kārtā savu izdevumu segšanai.

Vāgnera definīcija: Nodoklis ir piespiedu maksa, kuru pa daļai ņem viepārēju izdevumu segšanai un pa daļai pilsoņu mantas pārkārtošanai.

Tā tad Vāgnera definīcijai ir 2 mērķi: 1) fiskālais un 2) tīri sociālais mērķis. Tomēr, lai tiktu kādā skaidrībā, pie kuras definīcijas pieturēties, tad, man šķiet, ka šī nebūs tā istā. Ja mēs apskatām nodokļus un viņu funkcijas, tad ir tēdi nodokļi, kam ir bez savām funkcijām arī blakus funkcijas. Piemēram ņemsim ievēdmuitas. Mērķis šīm muitām ir nacionālās rūpniecības aizsardzība. Šīs ievēdmuitas dažreiz dod ļoti lielas summas valsts budžetam. Latvijā pirms krīzes šīs summas bija 64 milj. Ls. Tas bija lielākais ienākuma postenis. Var būt gadījumi, kad šīm muitām ir pus fiskāls, pus aizsardzības raksturs, vai arī pilnīgi fiskāls vai aizsardzības raksturs. Tālāk ejot atrodam atkal citāda rakstura ienākuma avotus. Savā laikā Amerikā un Austrālijā pastāvēja tā sauc. "ķīniešu nodoklis". To uzlika tie, kas ievēda ķīniešu darba spēku Austrālijā un Amerikā. Tas atkal ir darba aizsardzības nodoklis, fiskālā rakstura tam nav. Iesim vēl tālāk. Alkoholisko dzērienu nodoklis. Šie dzērienus apliek ar augstu nodokli ne tāpēc, ka fiska gribētu iegūt līdzekļus no šī nodokļa, bet gan tādē, lai apkarotu alkoholisko dzērienu lietāšanu. Francijas cukurbiešu nodoklis. Šis nodoklis atkal tiek ņemts tādē, lai pārkārtotu cukurbiešu kultivāšanu. Tā redzam, ka blakus funkcijas ir daudziem nodokļiem. Izsmeļošu definīciju par nodokļiem tā tad nav iespējams dot. Jāpamierinās ar augstāk minēto definīciju, jo galvenie mērķi te ir minēti.

Monopoli.

Nodoklis tiek ņemts ne tikai atklātē formā, bet arī apslēptē formā. Starp tādām nodokļiem atrodam fiskālus monopolus. Tie rodas tādē kārtā, ka valsts ņem savās rokās vienu vai otru tirdzniecības vai rūpniecības nozari un noliedz privātām personām ražošanu vai tirdzniecību šai nozarē. Tādē gadījumā valsts pati ražo un pārdo šos priekšmetus izslēdzot brīvo konkurenci. Tā valsts iegūst ne tikai ražošanas izdevumus + vidējo komerciālo peļņu, bet vēl kādu atlikumu, un tas nav nekas cits kā nodoklis. Fiskālie nodokļi ir tabakas, sērskociņa, spirta, sāls u.c. monopoli. Bet monopols ne katrreiz ir fiskālas dabas. Dažreiz valsts monopolizē kādu saimniecisko nozari ne fiska interesēs, pies. hinina monopols Itālijā. Te tas ir vispārības interesēs, lai padarītu hinina vispār pieejamu. Tāda veida monopoli nav piekaitāmi pie fiskāliem, bet pie pārvaldes monopoliem.

Pie nodokļu pētīšanas ir no gvara arī apskatīt aplikšanas mērogu. Šis mērogs ir katrā laikmetē dažāds. Šo mērogu maina noteic saimnieciskās dzīves attīstību, tāpat nodokļu tehnikas un sabiedrisko šķiru attīstību. Katram laikmetam un katrai sabiedriskai grupai ir sava ienāvēts mērogs.

Nodevas (Gebühren)

Par nodevām sauc tādas maksas, ko publiskās apvienības ņem par speciāla rakstura pakalpojumiem zināmām personām. Piemēram, tiesu nodeva dažādu dokumentu apmaksai. Starpība starp nodokli un nodevu ir tā, ka samaksējot nodokli persona nekā speciāla nesapem. Ja persona samaksā nodevu, tad viņa var prasīt specifisku pakalpojumu no zin. publiskas iestādes. Te nu rodas jautājums, t. i. ja valsts ekspluatē kādu uzņēmumu monopolveidīgi, kas izslēdz brīvo konkurenci. Šis jautājums tiek atrisināts šādā veidā. Ja publiska apvienība ekspluatē zin. uzņēmumu un ņem par šī uzņēmuma pakalpojumiem zināmu maksu, tad, ja šo maksu kopeņķa tikai sedz šīs iestādes uzturēšanas izdevumus, vai arī nesedz, tādē gadījumā mums ir darīšana ar nodevu resp. uzņēmums tiek ekspluatēts pēc nodevu principa. Ja nu kāds uzņēmums tiek ekspluatēts tādē veidā, ka ienākumi no tā sedz ražošanas izdevumus un vēl kaut kas paliek pāri, tad var būt 2 gadījumi: 1) Ja šis pārpalikums nepārsniedz vidējo komerciālo peļņu, tad uzņēmums tiek ekspluatēts pēc privātsaimnieciskā principa, jo šis uzņēmums nav nekādu privilēģiju. 2) Ja vidējā peļņa tiek pārsniegta, tad šis uzņēmums tiek ekspluatēts pēc nodokļu principa. Atlikums, kas pārsniedz vidējo komerciālo peļņu, ir apslēpts nodoklis. Krievijā, Pušlitrē degvīna valstij maksā ap 50 sant., bet pārdo par Ls 1,60. Arī pasta var tikt ekspluatēts pēc nodevu principa, ja ienākumi no tā sedz tikai uzturēšanas izdevumus. Citās valstīs pasta ir privātuzņēmums un ja arī valsts uzņēmums, tad tiek ekspluatēts pēc citiem principiem kā pie mums. Krievu laikā bija dažas samstas, kas pasta pārēstīja par brīvu.

Finanču institūtu mainīšanās, tās cēloņi un principi.

Kādi motīvi noteic šos dažādos ekspluatācijas principus? Tie ir dažādi. Parasti, ja iestādes tiek ekspluatētas pēc nodevu principa, tad tas tiek darīts tādē, lai pakalpojumiem piešķirtu vispārēju raksturu. Piemēram, radiofons, telefons. Šos uzņēmumus ekspluatējot pēc iespējas par zemām cenām. Bibliotēkas un mūzeji kultūras valstis tiek ekspluatēti pēc tīro izdevumu principa. Ja pasta, telegrafs un telefons atrodas privātās rokās, tad protams sabiedrībai tas maksātu daudz dārgāk. Privātsaimnieciskais princips tiek pielietāts tad, ja grib, lai publiskās apvienības gūtu zināmu peļņu. Tas nāk attiecībā uz domēnu un dabas bagātību ekspluatāciju. Uz šo principu var pāriet arī pasta.

Tā tad redzam, ka principi, pēc kādiem tiek ekspluatēti valsts uzņēmumi, ir dažādi. Viņi bieži arī mainās. Kāds tad te būtu novērojams attīstības virziens? Vai notiek pāreja no nodevas uz nodokļu principu vai otrādi? Nodokļu princips pamazām pāriet uz nodevu principu. Vēsturē mēs varam novērot šo principu maiņu. Satiksmes ceļus agrāk ekspluatēja uz nodokļu principa, tagad šis princips ir atmests un mēs redzam, ka satiksmes ceļus tagad ekspluatē pēc nodevu vai tīru izdevumu principa. Vēl nesen šosejas ekspluatēja pēc nodevu principa, šosejas bija aizsprostotas ar šķērslī. Tagad dažās vietās braucējiem jāmaksā par tilta lietāšanu. Agrāk bija jāmaksā arī par vienkāršu satiksmes ceļu lietāšanu; te bija apslēpts nodoklis. Pasažiešu pārvadāšana pa dzelzceļiem tiek ekspluatēta pēc nodevu principa. Mūsu dzelzceļiem ir pastāvīgi deficīts. Tāpat tas bija pirms kara vai visās Vakarēiropas valstīs. Viduslaikos naudas kalšana notika pēc nodokļu principa. Tagad šai nozarē valda nodevu princips. Tagad kultūras valstīs var nest zeltu uz naudas kaltni un saņemt jau gatavu naudu, samaksājot tikai kalšanas izdevumus. Agrāk tiesas deva valstij lielus ienākumus. Tiesnešu amatus pārdeva vairāksolīšanā. Tiesneši tad gribēja dabūt atpakaļ valdniekam samaksāto naudu + peļņu, tādēļ tiem bija jāplēš no laudīm, kam iznāca ar tiesu darīšanas. Tagad valsts no tiesas nekādu peļņu neiegūst, pat vēl piemaksā. Cariskā Krievijā pasta deva lielus ienākumus. Turpretim U.S.A. pirms kara ekspluatēja pastu pēc nodevu principa. Tādu pašu ainu redzam attiecībā uz pilsētu pašvaldību iestādēm, ka arī tur tiek izmantoti vairāki principi. Valsts nem nereti aiz fiskālām interesēm vienu vai otru nodokli, bet vēlāk sabiedrības vai atsevišķu grupu labā likmi pazemina un nodoklis pārvēršas par tīru izdevumu. Ņemot vērā to, noteiktas sabiedrības grupas uzstājas, lai valsts pārņem savās rokās vienu vai otru saimnieciskās dzīves nozari. Prūsijas agrārieši uzstājās par dzelzceļu pārņemšanu valsts rokās, cerdami, ka pārvadāšanas maksa tad būs zemāka. Vēsturē nereti zem nodevu maksas parādās nodoklis, kad domeņi bija izsīkuši un zemes valdniekam trūka līdzekļu, viņš centās iegūt līdzekļus tādā ceļā, kurā paredzēja visai maz šķēršļu. Ņēma maksu par it kā izdarītu pakalpojumu. Pārvilka upēm ķēdes, par kuru pacelšanu ņēma zināmu maksu. Šeit pakalpojums tiek simulēts. Sabiedriskās attiecības toreiz traucēja nodokļu ieviešanu, jo iedzīvotāji nebija saistīti savā starpā tik cieši, kā tagad. Iedzīvotāji bija mierā maksāt tikai tad, ja par to dabūja kādu pakalpojumu. Nodokļu princips iedzīvotājiem vēl bija svešs. Valsts kultūralais uzdevums vēl bija neattīstīts. Tādā veidā mēs nedrīkstam izlaist no acīm nodokļu attīstību. Agrāk nereti nodokli parādījās nodevu formā.

Mērķu nodokli.

Vidēju vietu starp nodokli un nodevu ienem mērķa nodoklis. Tas ir nodoklis, kas jāizlieto zināmam mērķim. Tā Anglijā pastāvēja nodoklis nespējnieku uzturēšanai u.tml. Starpība starp nodevu un mērķa nodokli ir šāda: nodevas maksā par publisko apvienību pakalpojumiem, bet pie mērķa nodokļa tāda pakalpojuma var arī nebūt. Var būt tāds stāvoklis, ka bibliotēkas apmeklētājiem par grāmatu lietāšanu nekas nav jāmaksā. Bet tad valstī pastāv speciāls bibliotēku nodoklis. Nodokļa maksātājs var šo bibliotēku vai mūzeju arī neapmeklēt. Tādā gadījumā viņš nekādu pakalpojumu nesāņem. Nodevu maksā turpretim tikai tad, ja pakalpojums ir vajadzīgs. Kā šie mērķa nodokļi radušies? Agrāk viņiem valsts budžetos piekrita liela loma. Jaunu izdevumu segšanai līdzekļi tajos laikos bija jārod. Lai to sasniegtu, ievēda speciālus mērķa nodokļus. Šie nodokļi vēsturē uzturas diezgan ilgi, jo tajā laikā nebija speciālizētu budžetu. Iedzīvotāji deva valdniekam zināmu naudas summu par zināmu periodu un ar šīm summām valdnieks rīkojās bez kaut kādas kontroles. Bet summas tika maksātas zināmam mērķim, kas uzlika zemes valdniekam vismaz morālisku pienākumu šīs summas tiešām arī izlietāt šim mērķim. Tādā veidā šis mērķa nodoklis pamazām sagatavo ceļu īstam nodoklim. Nodokli attīstījās paralēli ar sabiedriskās atziņas attīstību. Tā tad redzam, ka nodokļu vēsture iesākas ar domeņu iekārtu un pamazām pāriet uz nodevām. Vēlāk parādās nodokļi un regālijas. Nodokļi drīz vien sāk parādīties visur. Bez tam nodokļi sāk parādīties kredīta veidā. Zemes valdnieks griežas pie iedzīvotājiem ar lūgumu aizdot viņam naudu. Bet ja iedzīvotāji liedzās to darīt, tad mēs redzam no vēstures, ka viņus piespieda to darīt. Visur nāk priekšā, ka aizdotās summas iedzīvotāji atpakaļ nedabūja. Te jau izpaužas nodokļa raksturs. Nodokli tiek piedzīti arī pa visādiem aplinkus ceļiem. Šie aps-tākļi dažreiz izpaužas valsts konstitūcijā. Anglijas konstitūcija noteic, ka nodokli var ņemt tikai ar parlamenta atļauju. Šis noteikums satversmē radies tā, ka ķēniņš par daudz bieži "aizņēms" no iedzīvotājiem naudu.

Regālijas; to loma viduslaikos; regāliju piemērošana.

Vārds "regālija" tiek lietāts vairākās nozīmēs. Jāšķirto lielās un mazās regālijas (regalia magna et minora). Pirmais termins raksturo visas tās tiesības, kas izriet no valsts varas un ir tās nepieciešamā funkcija. Otram ir privāttiesisks raksturs. Tās ir privāttiesības, kas tiek izņemtas no privātpersonu iegūšanas sfēras un tiek nodotas tikai valsts rokās un tam ir fiskāla nozīme. Regālijas kā valsts ienākumu forma ir vēsturiska, bet ne loģiska kategorija. Loģiski regālijas var viegli ierindot citu valsts ienākumu formās kā nodokļos, nodevās un privāttiesiskos ienākumos. Tādēļ grūti sniegt sīku jēdzienu par regālijām, jo tas loģiski satur dažādus valsts ienākumu veidus.

Regālijas palikušas, pēc kāda zinātnieka izteicieniem, par tādu kategoriju, kur ierindo visus tos ienākumus, ko nevar pieskaitīt nodokļiem, nodevām un citiem ienākumiem. Regālijas ievēd, ja grib ievest kādu jaunu nodokli vai nodevu. Ievērojot senāko laiku uzskatus, tālīn uz reizi nodokļus nevarēja ievest; tad viņu vietā ņēma regāliju. Kad dōmēnu sāka izsīkt, tad zemes valdnieks ķērās pie regālijām, kas mazāk vai arī nemaz neatrada pretestību toreizējā sabiedrībā. Pateicoties vieglai regāliju iegūšanas kārtībai, tas bija ļoti izplatīts ienākumu iegūšanas veids. Par regālijām tika pasludinātas: man-ta, kam nav mantinieku, zivju sveja, kalnu bagātības u.t.t. Galvenā regāliju forma ir naudas kalšana un arī kalnu bagātības. Teorētiskā doma tais laikos bija tāda, ka tikai zemes virspuse var būt privātpašums, bet apakšzeme un gaisms ne. Tas ir valsts īpašums.

Regālijas redzam ne tikai praksē, bet arī teorētiski daudz nodarbojas ar šo domu un atzīst to. Vecā vācu literatūrā atrodam daudz par regālijām. Tā atzīst regālijas gandrīz par galveno valsts ienākumu avotu. Sabiedriskai iekārtai tanī laikā piekrita liela loma regāliju paplašināšanā. Ja kādai šķirai bija liels iespaids uz valdnieku, tad tai regālijas vai nu pavisam nebija, vai arī ļoti mazā mērā. Anglijas lieliem zemes īpašniekiem bija liels iespaids uz valdnieku un tur apakšzemes bagātības palika neaizskartas. Krievu keizarienes Katrinas II laikā zemes īpašniekiem arī bija liels iespaids uz keizarieni un regālija uz apakšzemes bagātībām tika atcelta.

Regālijas mēdz iedalīt 3 kategorijās: 1) Regālijas, ko valsts ekspluatē vienlīdzīgi. Arī privātos uzņēmumus. Tie ir visi tie uzņēmumi, ko valsts ekspluatē uz privātsaimnieciskiem principiem, piem. dzelzceļš, dažādi rūpniecības uzņēmumi. 2) Otrā grupā ietilpst juridiskās regālijas. Tie ir tādi uzņēmumi, ko valsts ņem savās rokās, lai ierobežotu privāto konkurenci aiz politiskiem vai saimnieciskiem motīviem. Par tādām regālijām mēdz saukt pastu, telegrafu, naudas kalšanas regāliju u.c. Aiz kāda iemesla šādas juridiskas regālijas mēdz ievest? Kādēļ valsts pārņem tiesas savās rokās? Tāpat pasta, telegrafa agrāk tika nodots privātas rokās. Jaunlaiku prasība ir tā, lai tiesas būtu objektīvas, lai tiesas spriešana būtu zināma garantija prāvniekiem. Agrāk tas tā nebija. Tiesas spriešanu tagad uzskata kā valsts varas funkciju un tāpēc to pārņem valsts rīcībā. Pasta arī atrodas valsts rokās aiz sabiedriskām interesēm. Pasta tīklu privāts sabiedrības tā nevar izbūvēt, lai tas būtu pieejams plašam sabiedrības aprindām un visu apgabalu iedzīvotājiem. Arī lai pasta tarifs nekavētu pasta izlietošanu. Valsts vara ekspluatē pastu pēc nodevu principa, negūstot no tā nekādu peļņu. Tāpat korespondences drošību no privātuzņēmēja nevar gaidīt. 3) Fiskālās regālijas. Tādi uzņēmumi, kas tiek pārņemti valsts rokās tikai aiz fiskāliem mērķiem, lai valsts kase iegūtu pēc iespējas vairāk līdzekļu. Attiecībā uz šo regāliju daži mēdz sacīt, ka tai neesot nekādas nozīmes, sabiedriskā ziņā. Tādi ir tabakas, sērskociņu, sāls un citi monopoli. Šīs kategorijas regālijas stāv ļoti tuvu netiešiem nodokļiem. Zonenfels nepiekrita vecai formulai un sāka šķīst regālijas un iedalīja dažas regālijas nodokļu kategorijā. Tāpat Maltuss. Pilnīgu regāliju analīzi atrodam tikai pie jaunākiem zinātniekiem. Ne visai sen kā literatūrā tā praksē pieturētās pie regāliju jēdziena. Bet jauno laiku zinātnieki saka, ka bez tāda jēdziena pavisam var iztikt. Jaunlaiku literatūra krasi uzstājas pret šādu klasifikāciju, ja lietā jēdzienu "regālija". Vāgners saka, ka tādas ienākumus, ko mēdz apzīmēt par regālijām, var sadalīt pa citām ienākumu kategorijām. Regālijām tā tad ir tikai vēsturiska nozīme. Jaunos laikos regālijas tiek ievestas šādos gadījumos: ja privāta iniciatīve vēl nav nobriedusi, bet vajadzība pēc zināmas priekšmeta ir radusies. Privātais uzņēmējs tos vēl neražo. Nāk dažreiz priekšā, ka valsts atver savas fabrikas, lai izplatītu tautā ražošanas tehniku, labu gaumi, jaunus paraugus. Aiz tā iemesla ir agrāk radušās krievu keizaru porcelānu fabrikas. Privātais uzņēmējs bieži baidās savu kapitālu tādās nozarēs ieguldīt. Tad te valstij jārada priekšzīme. Valsts ievēd regālijas arī sabiedriska labuma dēļ. Valsts monopolizē kādu ražošanas vai tirdzniecības nozari tāpēc, lai nenooorganizētos privāts monopols. Piem. ekspluatējot privātuzņēmējiem dzelzceļus, tie varētu dzīties pēc lielas peļņas un izmantot sabiedrību. Dažus uzņēmumus valsts pārņem savās rokās aiz politiskiem iemesliem. Piem. pulvera un dinamita ražošana. Dažas nozares valsts pārņem savā zināšanā uz sabiedrības pieprasījumu. Piem. telegrafs un telefons Anglijā. Ir arī dažreiz fiskāli motīvi. Var būt arī vēl citi motīvi. Alkohola monopols ir tāda forma, kas ierobežo alkohola patēriņu, lai gan bieži šis iemesls tiek piemirsts. Vēl var būt higiēniski motīvi, kāpēc valsts pārņem savā ziņā vienu vai otru saimniecisko nozari. X.

Sakarā ar to rodas jautājums, kā novērtēt valsti kā saimnieku? Varbūt valsts kā uzņēmējs pavisam nevar būt? Tā kā jaunākos laikos valsts uzņēmumi rodas plašos apmēros, tad daudz par to runā. Adams Smiss saka, ka valsts ir sliktas saimnieks un tāpēc neieteic valstij nodarboties ar saimnieciskiem uzņēmumiem. Kapitāls netiekot izlietāts lietderīgi. Gluži tā nu nevarēs teikt. Tanī laikā, kad rakstīja Adams Smiss, valsts uzņēmumi nāca priekšā ļoti reti, un tāpēc A. Smissa domām ir teorētiska nozīme. Pēc Smissa nāk priekšā uzņēmumi, kas tiek vadīti ļoti labi. Kā agrāk redzējām, ir daudz tādu apstākļu, kas spiež pārņemt zināmus uzņēmumus valsts rokās. Bet, vai valstij ir izdevīgi nodarboties ar privātsaimniecību? Tādi uzņēmumi, kas neprasa sarežģītu vadīšanas tehniku un ja valsts var gādāt pati ražojumu noņēmējus un viņai nav jākonkurē ar privātiem uzņēmējiem, tad valsts ar to var tikt galā. Pretējā gadījumā lai labāk valsts savas rokas klāt neliek. Ar šo jautājumu ir saistīts

valsts sociālisms. Padomju Krievija rāda valsts kā uzņēmēja spējas. Arī daudzās kultūras valstīs valsts uzņēmumi nīkuļo. Jaunākos, tagadējos laikos valstis aizraujas no uzņēmumu pārņemšanas savās rokās, cerēdamas uz lielu peļņu, bet pierādījies, ka tās nav izdevīgi. Vai ir izdevīgi valstij monopolizēt dažas nozares aiz fiskālām interesēm. Anglijas Bastards dod tehniskus aizrādījumus: jo augstāks nodoklis uz zināmiem priekšmetiem, jo vairāk var būt, ka monopols nepieciešams. Jo grūtāk kontrolēt privāto ražošanu, jo lielāka vajadzība pēc monopola. Bet no otras puses viņš aizrāda, ka monopols ir nevajadzīgs, ja uzņēmumam nepieciešams liels kapitāls un ja šī saimnieciskā nozare ir saistīta ar jauninājumiem ražošanas procesā. Lielī kapitāli pēc modernās nodokļu teorijas valsts kasē nemaz nedrīkst būt. Valsts smagais aparāts ar komplicēto vadīšanas tehniku arī nevar tikt galā. Ir vēl vesela rinda citu iemeslu.

Ārkārtējie ienākumi un to veidi.

Agrākos laikos valsts ārkārtējos ienākumus guva no 1) domēnu atsavināšanas un 2) no žīdu ekspluatācijas. Žīdi nodarbojās ar tirdzniecības un naudas aizdošanas operācijām parasti no šīm operācijām labi pelnīja. Zemes valdnieks redzēja, ka šīs personas iegūst lielus līdzekļus no šīm operācijām un sāka žīdu ienākumus izlietāt. Tas notika nelikumīgā ceļā, bet toreiz žīdus uzskatīja par ārpus likuma stāvošām personām. Salīdzinot ar vergiem žīdi atradās daudz sliktākā stāvoklī. Žīdiem vienkārši atņēma viņu bagātības. Kad valdnieks bija paņēmis savu daļu, tad nēma mazākie valdnieki, pirmī. Vēlāk šīs līdzekļu iegūšanas veids no skatuves nozuda. Tagadējos apstākļos ārkārtējais valsts ienākumu veids ir valsts kredīti. Agrāk valsts kredīti tika saistīti ar kēnina personīgām īpašībām. Kontroles nebija. Aizņēmdamies naudu, kēnīnš izlietāja to pēc saviem ieskatiem un bieži nelietderīgi. Jaunākos laikos šīs kredīts ir pilnīgi pārveidojies. Jaunākos laikos ir budžets, kas nav valsts noslēpums. Budžets tiek publicēts, un sabiedrība var kontrolēt un budžets rāda, vai nauda tiek izlietāta produktīvi vai ne. Ja sabiedrība redz, ka valsts kredītu pienācīgi izlietā, tad tas paaugstina valsts kredīta spējas. Mēs redzam, ka bagātības pastāvīgi vairojas un meklē vietu, kur droši ieguldīties. Valsts kredīta izmantošana zināmā periodā ir atkarīga no dažādiem apstākļiem. Pirms pasaules kara milzīgas naudas summas tika izlietātas bruņošanai. Uz kredīta attīstību iespaidu atētaj kustīgā kapitāla intereses. Kustīgā kapitāla intereses prasa, lai valsts izdevumi tiktu segti aizņēmuma veidā. Pretējā gadījumā tie būtu jāsedz no nodokļiem. Lai šos ārkārtējos izdevumus pārceļtu arī uz nākošām paaudzēm, un šobrīd nebūtu jāuzliek jauni nodokļi, tad izlietā valsts kredītu. Bez tam vēl ir no svara kredīta izlietāšana pie dažādiem apstākļiem. Ja sakrājas tirgū daudz brīva kapitāla, līdz ar to krit procentes. Lai kapitāla % uzturētu, tad valsts uzsūc šos brīvos līdzekļus. Kad valsts grib atmaksāt savu parādu un tirgū ir daudz brīvu līdzekļu, tad saimnieciskā dzīvē novērojams virziens pret šo atmaksu.

§ 5.

FINANČU SAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBA.

Domeņiālā iekārta.

Senos laikos finanču saimniecība tika viesta bez noteiktiem principiem, pieturoties vienīgi pie uzskata, ka ņemt līdzekļus, kur tikai tos var dabūt. Pilnīgas ziņas par seno grieķu saimniecību trūkst. Valsts izdevumi tais laikos nevarēja būt augsti, jo pilsoņi bruņojās paši uz sava rēķina, valsts pakalpojumu pilsoņiem arī bija maz, salīdzinot ar tagadējiem laikiem. Kārtējo izdevumu segšanai tomēr aplika ar nodokļiem visu, ko vien tikai varēja, pie tam ar puslīdz augstām likmēm. Pastāvēja dažāda veida mītas, dzimšanas un miršanas nodokļi, dzīvošanas nodoklis, rūpniecības nodoklis, nodoklis atsavināšanas gadījumā no kara dienesta, kara kontribūcijas no iekarotiem apgabaliem. Bet sīkku ziņu par to trūkst. Atenās atrodam arī nodokli, ko ņēma no ienākuma, t.i. kaut kas līdzīgs mūsdienu ienākuma nodoklim. Sausa viņu par "ecurosis" un tika ņemts 388.g.pr.Kr. ņēma arī vispārējo mantas nodokli, kas tika ieviests Peloponesas kara laikā. Nodoklis bija zems un nesasniedza vienu procentu. Līdzīgas valsts finanses atrodam senā Romā. Te tādi paši neattīstīti nodokļi.

Viduslaikos, sākot ar tolaiku sabiedriskiem uzskatiem, valsts smēlās ienākumus no privātsaimniecības uzņēmumiem, domeņiem, bet tie drīz izbeidzās, tos sāka atsavināt. To kustību gan gribēja apturēt, bet vadošās grupas prata pārvest domeņus savās rokās. Francijā tika aizliegta domeņu atsavināšana, bet šīs likums tika apietis tādā kārtā, ka mainīja privātzemes pret valsts zemēm, kas aizliegta nebija. Tādā kārtā sliktā privātzemi iemainīja pret labu valsts zemi. Valstij bija tiesība šos zemes gabalus atpirkt, bet tad tika prasīta jau daudz augstāka maksa, nekā pārdodot. Domeņiem izsīkstot to vietu sāka ieņemt regālijas kā galvenais ienākuma avots viduslaiku valsts saimniecībā. Regāliju izplatīšanās izskaidrojama ar sabiedriskām attiecībām. Ja valsts gribēja uzlikt nodokli, tad vajadzēja attiecīgu kārtu piekrišanu, ko ne katrreiz varēja dabūt. Bet regālijas varēja viegli ievest. Tādēļ mēs arī redzam viduslaikos daudz un dažādas regālijas. Viduslaikos sastopami arī dažādi nodokļi, bet visi tie bija nenoteikti un uz īsu laiku ieviesti. Bieži šiem nodokļiem

bija naturālu kļaušu raksturs. Senemtās naudas summas valdnieks arvien izlietāja bez sabiedrības kontroles. Kontrole bija paredzēta tikai tādos gadījumos, kad ķēniņš bija izlietājis vairāk kā paredzēts, un pārāk bieži griežas pie šķirām pēc naudas. Ja arī kontrole pastāvēja, tad tā bija pilnīgi valdnieka rokās. Tā pat laikā privāttiesiskie principi viscaur dominēja valsts attiecībās ar pilsoņiem un liela loma piekrita dažādām nodevām. Piem. tiesu nodevas, dažādi fiktīvi pakalpojumi. Daudzi valsts iestāžu pakalpojumi arī bija saistīti ar nodevām. Naudas trūkumā ķēniņš pārdeva dažādus amatus, kas notika it plašos apmēros Francijā 14.g.s. Federālie un provinces štati pieprasīja izbeigt amatu pārdošanu. Bet Francisks I ierīkoja sevišķu biroju, kura uzdevums bija amatu pārdošana. Tiesnešu krēsla reprezentanti nereti pārdeva savas muižas, cerēdami vēlāk ar tiesnešu amatu dabūt atpakaļ samaksēto summu par amatu. Tiesas tika apgrūtinātas ar dažādām formalitātēm. Arī pilsētas bija apliktas nereti ar nodokļiem. Uzlika visai pilsētai noteiktu summu, kas katru gadu bija jānomaksā. Uzlikto nodokļu summu pilsētas sadalīja starp saviem pilsoņiem. Solidāra atbildība bija sevišķi izplatīta.

Nodokļu attīstība.

Viduslaiku beigās Eiropas saimnieciskā dzīvē notika lielas pārmaiņas, kas ienesa pārgrupēšanos arī valsts dzīvē. Dažādi jauni apstākļi iespaidu uz valsts vajadzībupalielināšanos. Doms, kas jau bija stipri samazinājies, nedevis vairs vajadzīgos līdzekļus valsts vajadzību apmierināšanai un to nepietika karaspēka uzturēšanai. Tād vajadzēja ieviest nodokļus. Vecās feodālās kļaušas tika pārmainītas pret nomaksām naudā, vai arī atprēkoties. Tā fiska centās pēc vairāk naudas un attīstītas nodokļu sistēmas redzam jau 15., 16.g.s. Šī attīstība gan norisinās dažādās zemēs dažādā veidā. Anglijā šī cīņa starp fisku un iedzīvotājiem nostiprināja parlamenta varu apvienojot iedzīvotāju šķiras, kam bija jānes solidāri visas valsts nastas. Tas nostiprināja visas valsts brīvību un finanču lābklājību. Francijā un Vācijā lieta bija citāda. Te bija viena kārta nostādīta augstāk par citām. Saimnieciskās dzīves evolūcija uzlika savu zīmogu arī uz valsts financēm. Naturālā saimniecība pamazām izzūd un tās vietā stājas naudas saimniecība. Tagad arī nodokļus noteica naudā. Nodokļus pārverš par kārtēju valsts ienākuma avotu. Garīdznieki un muižnieki nodokļus nemaksāja. Garīdznieki atrunājās ar to, ka viņi kalpo valstij ar savām lūgšanām, bet muižnieki ar savām asinīm un zobenu. Arī valsts līdzekļus izlietāja vienpusīgi dažādu atsevišķu grupu labā, ja ne skaita izdevumus ārējai drošībai. Līdz ar saimnieciskās dzīves attīstību diferencējās arī iedzīvotāju ienākumu avoti. Radās zemes īpašnieki, rūpnieki, namu īpašnieki pilsētās, strādnieki un cilvēki, kas dzīvoja no uzkrāta kapitāla. Tād diferencējās arī nodokļu uzlikšanas veidi. Agrāk zemi aplika pēc platības, vēlāk pēc labuma. Tīrniecības un rūpniecības aplikšanā radīja sevišķu aplikšanas veidu, kas no sākuma bija saplūdis kopā ar zemes aplikšanu. Zemi aplika pēc arķļu skaita. Jaunradušos rūpniecību aplika pēc tās pašas metodes. Vēlāk rūpniecības aplikšanas veids dalās no zemes aplikšanas un iemiesojās savā īpašā formā, pie kam arī šai aplikšanā notiek zināma evolūcija. Vēlāk pāriet uz tīrās peļņas aplikšanu. Tāpat agrāk notika namu aplikšana. Tikai vēlāk radās savs veids. No sākuma aplika pēc logu skaita, bet vēlāk pēc tīrās peļņas.

Nodokļu sistēmas diferenciacija. Ienesīguma princips.

19.g.s. notiek daudz kas jauns nodokļu uzlikšanas attīstībā. Piem. kredita attīstība prasīja starp citu progresivitātes ieviešanu nodokļos. Finanču saimniecība nemitīgi turpināja attīstīties. Šini gadu simtenī arvien lielāku lomu sāk spēlēt ienākuma aplikšana. Lielu iespaidu uz šīs aplikšanas formas attīstīšanos atstāja kreditsaimniecība, jo pielietājot šo aplikšanas formu ir iespējams aprēķināt tīro ienākumu ievērojot parādus un atalgojot parādniecības procentu. 19.g.s. kreditsaimniecība sāk strauji attīstīties un šis apstāklis padara vecās aplikšanas formas par nederīgām. Jaunās sabiedriskās attiecībās arī ienesušās nopietnas pārgrozības aplikšanas formās. Tiek ievesti progresīvi nodokļi. Šī prasība iziet uz to, lai sadalītu nodokļu nastu vienlīdzīgi, saskaņā ar katra pilsoņa maksātspējām un lai to sasniegtu, tad jāievieš progresīvi nodokļi, t.i. augstus nodokļus tiem zemes iedzīvotājiem, kuru ienākums ir liels. Blakus progresivitātei parādās prasība pēc eksistences minimuma, kas iziet uz to, lai tādā personu ienākums, kas sedz tikai personas eksistenci, būtu brīvs no nodokļa. Tālāk parādās prasība, ka jāņem lielāks nodoklis no kapitāla nekā no darba algas. Bez tam arvien lielāka vērība tiek piegriezta mantojuma nodoklim. Vispārējais mantojuma nodoklis, kas agrāk bija parasta aplikšanas forma, sadalās atsevišķās daļās, parādās vispārējais ienākuma nodoklis ar progresīvām likmēm.

Tomēr vispārējais mantojuma nodoklis, kas jau bija nogājis no skatuves, jaunākos laikos sāk atkal parādīties uz skatuves. Šis nodoklis tiek ņemts blakus vispārējam ienākuma nodoklim, lai lielākus ienākumus apliktu augstāk. Personu nodoklis, kas savā laikā bija ļoti ērts ienākuma veids, kad finanču tehnika vēl nebija attīstīta, nozūd gandrīz no skatuves, pārveidojamies par ienākuma nodokli. Agrākos laikos arī nebija starp pilsoņiem tik liela atšķirība mantojuma ziņā, kā tas ir tagad. Pie tam personu nodokļa ērtība vēl bija

tā, ka nevajadzēja daudz rēķināt pie nodokļa uzlikšanas, vajadzēja tikai sa-
kaitīt iedzīvotājus. Uzlikto nodokļu smu maksātāji paši sadalīja savā starpā,
tā kā fiskam nemaz pašam nebija jāstājas sakaros ar nodokļu maksātājiem. Pie
toreizējās zemās finanču tehnikas nebija citas izejas. Zemās nodokļu techni-
kas dēļ fisks nemaz nevarēja ķerties pie komplikētākiem aplikšanas veidiem.

Patēriņa nodokļi.

Patēriņa nodokļi jau viduslaiku valstu finansēs ieņēma redzamu vietu. Bet
regalijas, kam tai laikā piekrita tik ievērojama loma, patiesībā bija patēri-
ņa nodokļi, kaut gan ne gluži visos gadījumos. Jaunlaiku patēriņa nodokļi
ierobežojas ar nedaudz apliktiem priekšmetiem. Viduslaikos mēs turpretī redzam,
ka ar patēriņa nodokļiem tiek aplikti daudz un dažādi priekšmeti. Anglijā tā-
du priekšmetu, kam nebūtu akcizes, bija visai maz tai laikā. 19.g.s. šai noza-
rē notiek lielas pārgrozības. Patēriņa nodokļi arvien tiek samazināti. Pasau-
les kara sākumā akcize bij tikai uz 7-8 priekšmetiem. Tāda pati evolūcija
norisinājās citās valstīs dažādā veidā. Katrā ziņā novērojama tāda tendence,
ka patēriņa nodokļi tiek ierobežoti ar samērā nedaudziem priekšmetiem: Patē-
riņa nodokļu ierobežošana ir pirma raksturīgā pazīme nodokļu attīstībā. Pa-
tēriņa nodokļu ierobežošanu prasīja rūpniecība, jo tie traucēja dažādu jauni-
nājumu ieviešanu rūpniecībā. Bez tam bija nearta pastāvīga fiska iejaukšanās
un kontrole.

Otra patēriņa nodokļu attīstības īpatnība ir šī nodokļa pārņemšana no
pirmās vajadzības priekšmetiem uz otras vai trešās. Nepēdz vairs aplikt maizi,
gaļu, bet aplik tabaku, vīnus un dažādas baudvielas. Šis process norit zem
jaunlaiku sabiedrības spēku un vajadzību iespaida.

Muitas nodokļa attīstībā nav iespējams uzstādīt schamu. Tas dažreiz no-
vēršas uz brīvtirdzniecību, bet vēlāk atkal varbūt uz protekcionisma pusi.
Tagad gan vismazāk būtu pamāts runāt par brīvtirdzniecību. Kā pozitīvs iesu-
vums šini ziņā ir uzskatāma muitas robežu atceļšana valsts iekšienē. Viduslai-
kos valstis bija pārklātas ar veselu tiklu muitas iestāžu. Tagad tikai dažas
Francijas pilsētas izlieta šo nodokli. **7.**

Jaunākos laikos aizvien lielāka loma sāk piekrist privāttiesiskiem ienā-
kumiem. Valsts pārpem savas rokās dažus rūpniecības uzņēmumus, pilsētas uz sa-
va rēķina ierīko tramvajus, gāzes vadus, elektrību. Tas izskaidrojams ar sin-
dikātu un trestu attīstību, kas apdrūd publicas apvienības un izsauc ne-
vēlamas sekas.

Budžeta pārmaiņas.

Senāk valsts budžetam bija privātsaimniecisks raksturs. Valdnieki rīkojās
ar saņemtām summām pēc saviem ieskatiem. Kontrole arī atradās viņa rokās un
bija gandrīz pilnīgi no tā atkarīga. Pamazām valsts budžets nonāk zem sabied-
rības iespaida, radās budžeta likums, kas pārvērtās par izpildu varas iemauk-
tiem. Radās kontrole, kuras rezultāti tiek publicēti. Kreditori dod naudu ti-
kai tad, ja ir noteikta pārliedība, ka tā tiks izlietāta vispārības interesēs
un valsts finanses tiek vestas kārtīgi. Budžeta attīstībā liela loma piekrit
Anglijai. Jau konstitūcijas pamatos bija minēts, ka ķēniņš nekādā gadījumā ne-
drīkst prasīt subsīdijas nedz nauda, nedz karaspēku. Bet 1628.g. likums notei-
ca, ka neviens pilsonis nevar būt piespiests dot ķēniņam subsīdijas, bez parla-
menta piekrišanas, pie kam šai piekrišanai jābūt izteiktai ar atsevišķu aktu.
Notika pārgrozības arī valsts kases iekārta. Viduslaikos bija gandrīz tikpat
daudz valsts kasu, cik ienākumu avotu. Ar laiku notiek šo kasu centralizācija
vienā vienīgā valsts kasē. Vēlāk radās tā sauc. banka iekārta, kur visas fi-
nances saplūst bankā līdz ar privātiem līdzekļiem. Šāda iekārta dod iespēju
izlietāt ienākūšas summas kredīta vajadzībām.

Finanču saimniecības attīstības faktori.

Līdzekļu vajadzība.

Tas ir galvenais finanču attīstības cēlonis. Vajadzību vairošanās ir viens
no galveniem saimniecības attīstības cēloniem. Amerikas atrašana veicināja
tirdzniecību, bet tirdzniecības nokārtošanai vajadzēja ērtus satiksmes ceļus
un līdzekļus. Ar mazām valsts vajadzībām ir izskaidrojams valsts zemais finan-
ču saimniecības līmenis. Valsts nedeva nekādus naudas līdzekļus tautas izglīti-
bai. Šīs summas jaunos laikos arvien pieaug. Valsts neuzturēja karaspēku, jo
katrs pilsonis bija karavīrs. Liela izdevumu pieaugšana 19.g.s. izskaidrojama
ar tautas izglītības veicināšanas sākumu, tirdz. un rūpniecības attīstību,
armijas uzturēšanu, kas ir viens no visievērojamajiem faktoriem finanču saim-
niecības attīstībā. Tālāk: izdevumu % normas, darba interešu aizsardzība, kas
aizvien vairāk izplešas. Tas viss lielā mērā palielina budžetu un spiež meklēt
jaunus avotus deficīta segšanai. Ar to izskaidrojama jauno ienākumu veidā ra-
šanās. 19.g.s. pusē rodas ienākuma nodoklis, vispārējais mantas nodoklis, man-
tojuma nodoklis, akcizes nodoklis u.c.

Saimnieciskā iekārta.

Naturālā saimniecības laikā klaušas tiek nestas naturālā veidā. Kredīta
saimniecības laikā iedzīvotāju grupas cenšas ievest naudas nodokļus.

Sabiedriskās attiecības iespaido vislielākā mērā nodokļu nastas sadalīju-

mu. Ar darba tautas organizēšanos un apvienošanos un iespaīda gušanu uz likumdošanas iestādēm novērojama pārmaiņa nodokļu mērogā, ar kuŗu noteic nodokļa maksātāja maksātspējas. Šai laikā radās jauns nodoklis, ar kuŗu nodokļu nasta tiek pārliekta uz turīgāko pleciem. Zem sabiedrisko spēku iespaīda tiek atcelta pirmās vajadzības priekšmetu aplikšana un skicēze tiek novērsta uz II un III vajadzības priekšmetiem. Liels iespaīds, kā jau agrāk sacīts, ir arī finanču tehnikai. Dažas aplikšanas formas iespējamas tikai pie zināmas finanču tehnikas pakāpes. Piem. vispārējā ienākuma nodoklis. Ar finanču tehnikas zemo attīstības līmeni izskaidro to, ka ļoti ilgi tika uzskatīts par vienu no galveniem aplikšanas objektiem persona. Tāpat politiskie apstākļi ļoti lielā mērā iespaīdoja finanču struktūru. Šie apstākļi noteic valsts kontroli un budžetu. Pilsētu pieaugšana veicina zemes vērtības paaugstināšanos un nodokļa sistēmā parādās jauna forma, kas iziet uz nepelnītas vērtības aplikšanu. Tāpat paplašinoties pilsētām daži uzņēmumi jāpārnem pilsētas rokās, lai apmierinātu nepieciešamākās pilsoņu vajadzības. Bagātību uzkrāšanās dod iespēju jaunlaiku budžetiem pastāvīgi augt. Cilvēki tagad var apvienoties lielākos kolektīvos vajadzību apmierināšanai. Bez tam ir vēl vesela rinda citu iemeslu, kas atstāj iespaīdu uz finanču attīstību. Ir tīri saimnieciski faktori: rūpniecības tehnikas un nacionālās rūpniecības attīstība, priekš kam tiek pielietātas protekcioņaismas muitas. Tālāk: dažādi sociāli mērķi, cīņa ar alkoholisko dzērienu lietāšanu, eksporta premiju izsniegšana u. t. t. Arī koloniju politika savā laikā atstāja iespaīdu uz finanču saimniecības attīstību. Tā prasa no valsts zināmas summas un veicina arī kara politikas attīstību. Beidzot pasaules kara atstāja lielu iespaīdu uz finanču struktūru. Vispirms neredzēti augstie nodokļi, nodokļu pārveidošana, jauni nodokļi, ko nesastopam valšķu budžetos pirms pasaules kara. Lielā mērā attīstījās valsts kredīts. Karojošās valstis bija ļoti apkrāvušās ar nodokļiem. - Visumā ņemot, finanču attīstībā var konstatēt šādu tendenci: pamazām pāriet uz aplikšanu pēc ienākumu principa. Ievēd kapitāla nodokli, atmet nodokli uz pirmās vajadzības priekšmetiem, ievēd ienākuma un mantas nodokļus, attīsta kredītu, aplik pieaugušās vērtības, pārnem dažādas uzņēmumus valsts vai pašvaldības rokās. Pēc pasaules kara valstis pārgājušas uz stingru protekcioņaismu, kontingentiem, novērojama augstu progresīvu nodokļu ievēšana un beidzot valstis ir iestīgušās vēl nepiedzīvoti lielos pārados.

§ 6.

FINANČU ZINĀTNES ATTĪSTĪBA.

Kā jau redzējam, agrāk valsts saimniecība tika vesta pēc tiem pašiem principiem, kā privātsaimniecība. Finanču saimniecības līdzekļi ne ar ko neatšķīrās no privātsaimniecību ienākumiem. Tanīs laikos finanču zinātni vēl nepazīna, jo tā nebija vajadzīga. Politiskā ekonomija, vai tautsaimniecība apmierināja to laiku prasības. Aiz šiem iemesliem finanču zinātni ilgi nedalīja no tautsaimniecības.

Finanču zinātnes izdalīšanās no tautsaimniecības.
Merkantilisti.

Vēlāk, kad sāka attīstīties jaunas valsts ienākumu kategorijas, kā nodokļi un tamlīdz. maksas, līdz ar to sāka parādīties attiecīgi iztīrējumi literātūrā, kuŗos jau ir novērojami dīģļi, bet tam vēl nav zinātnes rakstura. To drīzāk varētu pielīdzināt mākslai kā tikt pie līdzekļiem zināmos gadījumos. Šie pētījumi nebija pamatoti uz novērojumiem, bet uz vienas otras personas ieskatiem. Kad sākās nodokļi un monopoli, tad arī sākās istie novērojumi par vienu vai otru līdzekļu iegūšanas veidu un tā iespaīdu uz finanču dzīvi. Novērojumu lauku paplašinājās un finanču zinātni sāk uzskatīt nevis vairs par padomu došanu, bet pamācību, kā saprast ekonomiskās dzīves pamatlikumus. Jaunie laiki piedeva finanču zinātnēi sevišķu nokrāsu. Parādījās uzskats par nodokļiem kā ekonomisku un sociālu reformu ieroci un daži, piem. A. Vagners, sevišķi pasvītro nodokļu sociālo reformu lomu mantas pārkārtošanā.

Finanču zinātnē radās vēl un no sākuma ietilpa tā sauktā kamerālizinātņu ciklā, kas sastāvēja no dažādām sabiedriskām teōrētiski-praktiskām zināšanām. Kamerālistika nodibinājās 17. g. s. vidū. Tās uzdevums bija ne tikai sagatavot ierādņus valdnieka finanču pārvaldei, ko sauca par "camera principis", bet gan sniegt teōrētiskas, juridiskas un administratīvas zināšanas. Pirmā laikā finanču zinātnē uzstādīja sev tikai praktisku uzdevumu. Finanču zinātnē deva padomus dažādiem gadījumiem.

Senātnē finanču zinātnēi bija tikai praktisks raksturs. Ksenofonts atzina par valsts ienākumu avotiem: valsts mantu, kuŗu un vergu iznomāšanu, viesnīcu, noliktavu būvi un iznomāšanu u. t. t. Pie romiešu rakstniekiem finanču iztīrējumu atrodam ļoti maz, tāpat arī viduslaikos finanču zinātnē maz attīstījās. Finanču zinātnes attīstība notiek ne agrāk kā 15. g. s. Lorencs von Steins saka, ka finanču zinātnes izbūvē galvenie nopelni piekrit 3 valstīm: Vācijai - nodokļu sistēmas izveidošanā, Francijai - valsts bilences un ienākumu avotu pētīšanā un Anglijai - finanču struktūras likumības pētīšanā. Daži aizrādījumi uz finanču zinātni atrodami jau arī pie Akvīnas Toma 13. g. s.

Pirmajā laikā finanšu zinātnes literatūrā attīstās Itālija. Tās raksturojums ir sekojošais: Nodokļus uzskata par ārkārtīgiem valsts ienākumiem, kārtējie ir tikai domeņi. Ieteic radīt rezerves fondu trūkuma gadījumiem. Sekmīgākā itāļu literatūrā ieteic nodokļu pārdošanas sistēmu, bet tos par noteiktu summu pārdot vai arī piešķirt privātuzņēmējiem tiesības tos iekasēt. Šī nodokļu pārdošanas sistēma viduslaikos bija ļoti plaši izplatīta Eiropas valstīs un to vēl 18.g.s. sastopam Francijā pirms lielās revolūcijas. Šī sistēma bija ļoti nežēlīga, jo uzpirceji pielietāja visādus līdzekļus, lai iekasētu nodokļus, kas bija ļoti augsti un sniedzās pat līdz 75%. Šāda nodokļu pārdošana notika galvenā kārtā 2 iemeslu dēļ: 1) karalis bija ieinteresēts saņemt attiecīgo summu uz reizi, 2) pati nodokļu tehnika nebija attīstīta. Literatūrā iztirzāja arī piespiedu aizņēmumus, apskatīja pilsoņu mantas konfiskāciju, metala naudas bojāšanu u.t.t.

Makiavelli 16.g.s. ieteic vispārēju mantas nodokli, dibinātu uz kadastru. Gvičiardini jau 16.g.s. sākumā (1540.g.) uzstājās par progresīvu aplikšanu. Botero netiešos nodokļus ieskata par visvairāk noderīgiem raupniecības un kustamas mantas ienākumu aplikšanai. Viņš izsakās arī pret aizņēmumiem.

Bodens 16.g.s. baidās no nodokļu daudzuma un arī ieteic tos izlietāt tikai tad, ja nav citas izejas. Nodokļu sadalīšanā viņš rekomandē tautas skaitīšanu. Viņš ieteic reālos nodokļus, bet ne personīgos, lai sasniegtu lielāku vienlīdzību nodokļu nastas sadalīšanā (nepareizs uzskats).

Anglija 17.g.s. minami šādi autori: Bekons, Mills, Hobess. Pēdējais savos darbos "Elementa" un "De cive" (1642.g.) saka, ka pareiza aplikšana vislabāk izdarāma ar netiešiem nodokļiem, kas krit uz patērētāju, jo tad katrs samaksā nodokli ar to, cik viņš izlietā savu mantu. 17.g.s. šī sajūsmā par netiešajiem nodokļiem izbeidzās un rādās reakcija ar 1689.g. ieviesto zemes kadastru.

Džons Loks tuvojas fiziokratismam, kas uzstājās par zemes nodokli.

Vācu literatūra nodarbojas ar domeņu un regāliju jautājumu. Valsts saimniecība pamatojoties uz domeņiem, bet deficīti sedzami ar ienākumiem no regālijām un nodevām.

Obrechts 16.g.s. aizstāv regālijas un ieteic krāt rezerves fondu, bet ne ieteic valsts aizņēmumus. Bornics aizstāv domeņus. Aizņēmumi esot derīgāki par nodokļiem. Bīdina no augstiem nodokļiem. Kristians Bezo darbā "De aeraria" 1620.g. atzīst fiska tiesības uz nodokļiem, bet grib tās ierobežot ar kārtu tiesībām. Bet arī viņš uz nodokļiem raugās tikai kā uz palīga līdzekli. Viņš uzstājās pret regālijām un nosoda valsts amatu pārdošanu.

Kaspars Kloks (17.g.s.) sīki apraksta novērtēšanu ar kadastra palīdzību. Viņš neieteic domeņu atsavināšanu un piegriež lielu uzmanību nodokļu politikai. Ieteic aplikēt tikai tīro ienākumu. Viņa ievērojamākie darbi ir 1634.g. izdotais "De contributionibus" un 1651.g. izdotais "De aerario". Šis darbs sastopams ar sekojošiem viņa izteiktiem principiem: 1) nodokļiem jābūt vispārīgiem un vienlīdzīgiem (moderno laiku princips!) 2) viņš uzstājās pret netiešiem nodokļiem, aizstāv eksistences minimumu un prasa nodokļu uzlikšanu pēc maksāšanas spējām.

Kaspars Klokas darbi ir sarakstīti latīņu valodā, tāpēc tos drīz aizmirsa. Bez tam viņa izteiktās idejas nepatika tērētajām valdītājām aprindām. Šī fin.zin. rakstnieka darbus atminējās tikai vēlākā laikā un no jauna cēla dienas gaismā. Kaspars Kolks ir uzskatāms par sava laika ievērojamu zinātnieku, un viņa mācība ir stūrakmens mūsu tagadējā finanšu zinātnē.

Līdzīgas domas Klokam ir izteicis Zekendorfs. Šrōders atzina, ka valstij jābūt kā ģimenes tēvam, tai jāapgādā savi pavalstnieki, tāpat kā "govis, ko grib slaukt, labi jābaro". Viņš ieteic gan "cirpt aitas, bet nenoplēst tām ādas".

Merkantilisti. Merkantilistu literatūrā (16-18.g.s.) ir samērā nabadzīga. Vispārējie nolikumi šie ir samērā maz apskatīti un saskan ar vispārējo viduslaiku iekārtu. Viņi nodarbojas ar mācību par valsts bilanci. Starp valsts ienākumu avotiem viņi ieteic muitas nodokļus.

Fiziokrati.

Fiziokratisms (18.g.s. otrajā pusē) atstāja lielu ietekmi uz finanšu literatūru. Šai literatūrā jau sastopam arī tīri teorētiskus darbus. Fiziokrati atnesa sev līdz protestu pret nodokļu nevienlīdzību un nesistematisku aplikšanu. Viņi uzstājās pret nodokļu lielo skaitu un prasīja daudzo nodokļu apmaiņu pret zemes nodokli. Pie šī slēdziena viņi nonāca novērojot nodokļu gaitu - nodokļu parcelēšanas faktu. Visi nodokļi, pēc viņu domām, galu galā tiek pārcelti uz zemi, un tāpēc esot pareizāk tos apvienot vienā. Fiziokratu pozitīvā nozīme ir tā, ka viņi kritizēja pastāvošo finansiālo iekārtu, it sevišķi uzbrūkot netiešajiem nodokļiem. Viņu argumenti pret netiešajiem nodokļiem ir pašlaik daļēji dāzivi vēl tagad. Ar to sākās jaunu principu uzstādīšana nodokļu iekārtai. Atzīmējama vesela rinda autoru, kas pieslēgās fiziokratismam. Vobāns aizrādīja, ka nodokļiem jābūt šertam un proporcionālam. Gilbers uzstājās par nodokļu privilēģiju atcelšanu un to nodokļu pazemināšanu, kas traucē tirdzniecību. Vēl mināmi Renē, Mirabo, Tūrģo u.c. tai pašā laikā Monteskjē aizstāv netiešos nodokļus, jo tie tautai esot mazāk manāmi.

Visi iepriekš minētie autori uzstādīja tikai atsevišķus praktiskus jautājumus. Sistematisku apcerējumu vēl nebija, lai gan materiālu tiem bija

daudz. Sistēmatisku darbu sāka darīt tikai Justi (1766.) un Zonnenfels (1765) 18.g.s. otrajā pusē.

Justi atzīst, ka nodokļi daudzās valstīs jau pārvērtušies par kārtēju valsts ienākumu avotu. Viņš ieteic smelt valstij ienākumus vienīgi no pilsoņu ienākumiem. Citiem vārdiem, valsts ienākumu avots ir privātsaimniecības. Šis jau ir radikāls uzskats. Ja nodokļi nav saskaņoti, nav nodokļu sistēmas. Pareizā sistēmā vajaga būt saskaņotiem pašiem nodokļiem un arī aplikamajiem objektiem. Justi un Zonnenfelsa nopelns ir tas, ka viņi rūpējās par nodokļu sistēmu, lai gan tā vēl nav tādā kā tagad. Viņi ieteic kā galveno valsts ienākumu avotu privāto pilsoņu ienākumus, ko agrāk neatzina. Justi pasvītro, ka nodokļi jāņem no ienākumiem, lai tie neskartu mantu. Pēc viņu domām manta nav aplikama. Nodokļi nedrīkst kaitēt brīvībai, kredītam, rūpniecībai, bet tiem jābūt vienlīdzīgiem, nemasiem mazām kvotēm un izdevīgā laikā. Zonnenfels domā, ka domoni, atriešanās valsts rokās, nesot saudējuma, bet nododot tos pilsoņiem, esot iespējams tos labāk izmantot. Labākais ienākumu avots esot nodokļi, bet nevajagot tos pārdot. Viņš aizrāda uz nodokļu privilēģijām un saka, ka nedrīkstot tīlēt starpību nodokļu maksātāju starpā.

Adams Sales.

Ad. Smisa darbs par tautas bagātībām (1886.g.) devis daudz arī finanču zinātnes uzbuvei. Daži aizrāda, ka Smiss fin.zinātnē ienesis jaunu laikmetu, bet tas varbūt ir par daudz teikts, jo daudzas no Ad.Smisa izteiktām domām ir finanču zin. atrodamas jau agrāk. Tāpat nepareizi ir Justi un Zonnenfelsa uzskatīt par fin.zin. tēviem, jo jau kāoks izteica modernus principus.

Smiss saka, ka nodokļi jāmaksā samērā ar tiem labumiem, ko pilsonis no valsts iegūst. Tā ir neskaidriba: vai šo domātu, ka nodoklis jāmaksā progresīvi maksāšanas spējām vai proporcionāli. Smiss noārda merkantīlistu uzskatus, ko attīstīja fiziokrāti. Viņa doma ir tā, ka saimnieciskai dzīvei vajaga brīvi attīstīties. Tas ir klasiskais virziens, kas iespēšas arī finanču zinātnē. Smissam ir laimīga savas mācības izlikšanas forma. Viņa nopelns ir tas, ka viņš noskaidroja saiti starp finanču saimniecību un tautsaimniecību.

Tautas bagātība - saka Smiss - sastādās no 3 faktoriem: 1) zemes, 2) darba un 3) kapitāla. Gluži tāpat arī valsts ienākumu avotiem vajagot pamatoties uz šiem 3 pilsoņu bagātību pamatiem un sakarā ar to esot nepieciešamas attiecīgas aplikšanas formas. Smiss tāpēc apskata zemes aplikšanu, ienākumu no darba algas un kapitāla aplikšanu, kā arī min šo avotu kopīgu aplikšanu. Viņš uzstāda šādus aplikšanas principus:

- 1) pilsoņiem jāmaksā nodokli samērā ar labumiem, ko viņi ņauda no valsts;
- 2) nodokļa apmēram jābūt noteiktam, tāpat noteiktam jābūt to veidam, apmēram, laikam un vietai;
- 3) nodoklis maksājams tai laikā un vietā, kāds maksātājam visizdevīgākais;
- 4) nodokļu iekasēšanas izdevumiem jābūt minimāliem.

R i k a r d o.

Anglis Rikardo pāņēsa uz fin.zinātni tautsaimniecības abstrakto metodi un izpētīja šo metodi attiecībā uz nodokļu jautājumu. Viņš runā par nodokļu pārceļšanu un to iespaidu uz preču cenām. Viņš sīki apskata atsevišķus nodokļus un tos objektus, no kuriem nod. ņēma.

Pēc viņa ieskatiem galvenais valsts ienākumu avots ir kapitālistu peļņa, jo lielākā nodokļu daļa krīt uz to vai nu tieši, vai sakarā ar pārceļšanas procesu. Šī ienesla dēļ, saka Rikardo, nodokļu formai nav nekādas nozīmes. Šis uzskats īstenībā ir galīgi nepareizs. Tai laikā, kad rakstīja Rikardo, tā varbūt varēja likties, tad progresīvās aplikšanas nebija un nodokļu aplikš. formas bija vienkāršas. Tagadnes fin.zin. turpretim piegrieš lielu vērību aplikšanas formām un uz tās dibinās nodokļu pārceļšanas iespēja.

Rikardo bija iespaidīga persona parlamentā, tāpēc viņa darbi bija ļoti izplatīti. 18.g.s. beigās bija patērīga nodokļu ziedulaiki, to ņemšana valdniekiem bija ļoti ienesīga un tādējādi Rikardo uzskati vēl pastiprinājās. Viņš raudzījās uz valsti kā uz lielu apdrošināšanas iestādi, t.i. valsts - pēc viņa domām, - apsarga pilsoņu personu un - galvenais - mantu. Sociālā politika toreiz vēl nebija attīstījusies, arī tautas izglītībai izdeva niecīgas summas, tāpēc šāds uzskats varēja attīstīties. Jautājums grozoties - saka Rikardo - ap "premiu": kā to sadalīt talenīgāk, t.i. kā talenīgāk sadalīt nodokļu nastu. Ja nu valsts ir pilsoņu mantas apsearētāja, tad šo saskatāms nodevu princips.

Rikardo progresīvus nodokļus neatzīst, bet aizstāv tikai proporcionālus. Viņš vispār ir liels nodokļu ienaidnieks un saka, ka nodokļi gan krīt uz kapitāla peļņu, bet brīdina no lielas kapitāla aplikšanas, jo bez kapitāla saimnieciskā dzīve nevarot attīstīties. Valsts finances nedrīkstot kavēt tautsaimniecības attīstību.

Galvenie tauts.virzieni, kas ietekmējuši fin.zin. attīstību.

1. Tautsaimn. vēsturiskā virziena ietekmē sāk nostādīt arī fin.zin. apstākļus vēsturiskā perspektīvā. Zinātnē sāk konstatēt finanču institūtu attīstībā saites ar agrākajiem institūtiem. Še minami autori RAU's, Rošers, Šeffle u.c. Tas rāda, ka vēsturisks institūts nav atsevišķu aktu mēchanisks sakopojums, bet gan attīstās no saimnieciskiem, politiskiem u.c. apstākļiem.

2. Sociālpolitiskais virziens ir otra strāva, kas ieplūst finan. šī virziena pārstāvis minams vācietis Ad. Vāgners ar savu darbu "Finanzwissenschaft" 1872.g. Viņš min pavisam 4 faktoros, kas ietekmējot valsts fin. saimniecību:

- 1) tautsaimniecības un rūpniecības organizācija,
- 2) politiskā iekārta,
- 3) saimnieciskās un sociālās grupas, sevišķi attiecības starp mantīgajām un nemantīgajām šķirām,
- 4) kara aizsardzības organizācija.

Nodokļus Vāgners uzskata kā speciālu reformu ieroci. Daži autori to jau agrāk pasvītrojuši, piem. Džons Stjuarts Mille darbā "Politiskās ekonomijas principi" (1848.g.) saka, ka ar nodokļu palīdzību jānovēršot sabiedr. attīstības nepilnība. Šis pašas domas aizstāvis Gladstons 1890.g., kas ieteic aplikt turīgās šķiras, lai atvieglotu trūcīgo lauku stāvokli, tādējādi veicinot bagātību vienmērīgu sadalīšanos. Vāgners finanču vēsturi sadala 2 periodos:

- 1) fiskālais periods, kad uz nod. raudzījās kā uz valsts ienākumu, un
- 2) sociālpolitiskais periods, kad nodokļus ieskaita par valsts pilsoņu bagātību sadalītājiem un regulētājiem.

3. Ekonomiskais materiālais ietekmējais finan. zin. metodoloģiju. Tas, izejot no sociālo grupu cilv. analīzes, mēģina izskaidrot nodokļus un finanču struktūru vispār. Itālis Loria konstatēt, ka nodokļu nastas sadalīšana un finanču saimniecība vispār ir atkarīga no sabiedriskām attiecībām. Viņš cenšas izskaidrot fin. struktūru, sevišķi progresīvos nodokļus, kas piekrīt galv. loma bagātību sadalīšanā, un saka, ka šīs fin. struktūras veidošana atkarājes vienīgi no kapitālistiem.

4. Austriešu jeb psiholoģiskā skola runā par galējo derīgumu un nodarbojas ar jautājumu par progresīvo aplikšanu. Šīs skolas pārstāvji finan. zinātnē ir Zakes un Vizers. Šai skolai nav izdevies pilnīgi atrisināt jautājumu par nod. nastas sadalīšanu.

5. Ētiskais virziens ar Vāgnera un Šeffles darbiem griež finacistu vērību uz praktiskās dzīves jautājumiem. Še sastopam jautājuma nostādījumu no vēlāmības vied., bet līdz ar to fin. parādības nav iespējams objektīvi izpētīt.

Pēdējā laikā izplatīts uzskats, ka nodokļu nastas sadalīšanas jautājums neesot teorētiski atrisināms. Pret austriešu skolas ieskatu, ka bagātīniekam, līdz ar bagātību pieaugšanu, mazinās naudas vērtības noderīgums, bieži tiek vērota asa kritika. Nodokļu nastas sadalīšanas jautājumā vēl mūsu dienās teorētiskā ziņā nekas nav panākts.

Finanču zinātnes literatūra ir plaša, pat nepārredzama. Tā nodarbojas ar atsevišķām nodokļu formām, ar progresīvo aplikšanas formu (prof. Zeligmans), ar nodokļu pārceļšanas jautājumu (Zeligmana "Nodokļu pārceļšana" 1928.g.) u.c. jautājumiem. Par nodokļu tiesību jautājumu pirms kara nav neviena speciāla darba, un autori to aiskaņ tikai gaŗām ejot, bet tagad šī jautājums apskate vēršas plašumā.

Finanču zinātnē lietā inductīvo un deduktīvo metodi. Uz metodoloģiju še lielu ietekmi atstājuši Rikardo, kas savā politiskās ekonomijas apskatē lietā deduktīvo metodi, kā arī vēsturiskā skola ar Rošeru, kas lietā inductīvo metodi arī finanču jautājumu iztirzājumā.

(nepabeigta) 20 p. 8

§ 7.

PRIVĀTTIESISKIE VALSTS IENĀKUMI.

To avoti un apsaimniekošanas veidi.

Par privāttiesiskie valsts ienākumiem (Erwerbseinkünfte) sauc tādus, ko valsts iegūst no saviem uzņēmumiem, ekspluatējot tos privāttiesiskā kārtā, bez jebkādam privilēģijām. Šie valsts privāttiesiskie ienākumi sadalās:

- 1) no dāmenēm (zemes, meži, spirta dedzinātavas u.t.t.)
- 2) no rūpniecības uzņēmumiem (kalnraktuves u.c.)
- 3) no tirzniecības " (bankas, loterijas)
- 4) no satiksmes " (paste, tēlegrāfe).

Valsts uzņēmumiem ne viensēr ir peļņas mērķi, bet arī tautsaimnieciski, sociālpolitiski u.c. Ir uzņēmumi, ko valsts uz savas augstākās varas pamata p padara par vienīgiem valstī, kas nav konkurences. Tie ir monopoli: 1) fiskālie, 2) pārvaldes (kas nedod peļņu) un 3) regulijas.

Šo uzņēmumu apsaimniekošanas veidi ir iespējami dažādi:

- 1) Valsts vai pašvaldība var ekspluatēt uzņēmumus ar saviem līdzekļiem un saviem ierēdņiem,
- 2) Var savus uzņēmumus iznomāt,
- 3) Var piedalīties uzņēmumā par akciju sabiedrības biedri,
- 4) Autonomie valsts uzņēmumi (zemes bankas, hipotēku bankas). Tie ir kaut kas vidējs starp privātu un valsts uzņēmumu.

... šīs zinātnes virziena, kas saka, ka tagad jāatvērš...
... valsts ar saviem līdzekļiem var atvērt...
... valsts ar saviem līdzekļiem...
... valsts ar saviem līdzekļiem...
... valsts ar saviem līdzekļiem...

Privāttiesisko valsts ienākumu vēsturiskā attīstība.

Domēnes sākumā ir valdnieka manta. Līdz 10.g.s. tās vairojas. Tad pamazām to skaits samazinājas, izdāvinot iespējīgām personām un pārdodot, pieaugušo izdevumu segšanai. 17.g.s. radās uzskats, ka domēnes nedrīkst atsavināt. Vācijas atsevišķu valstiņu stiprākiem kņaziem izdevās daļu pārdoto domēņu atgūt atpakaļ. Prūsijā un Austrijā 18.g.s. domēne izsludināja par valsts īpašumu. Citās valstīs jautājumu nokārtoja tikai 19.g.s., kad ievēda satversmes. Dažas dom. izsludināja par valsts īpašumu, citas sadalīja starp valsti un valdošo dinastiju (Oldenburgā), bet citas piešķīra vienīgi valdošai din. (Bēdenū).

Domēnes apseizniekoja sākumā pats kungs ar saviem līdzekļiem. Vēlāk radīja speciālas "ģenerālās domēņu pārvaldes" 17. un 18.g.s. sākās domēņu iznomāšana dzimtenomā, vai arī sadalīšana mazākos gabalos un izdošana mūža nomā. Kad domēņu fonds samazinājās, Vācijā un citās valstīs radās jauns ienākumu veids - regālijas.

Tiesība uz kalnu bagātībām pieder valstij resp. karalim jau 12-13.g.s. Pamazām kalnu regālijas pārgāja kņazu īpašumā. Uapēmi par koncesijām maksāja nodokļiem līdzīgas maksas.

Pati pirmā ir metalnaudas izgatavošanas regālija. Vidus, un pa daļai arī jauncs laikos, viņu izmantoja fiskālos nolūkos, samazinot metāla saturu, sēlīdzinot ar naudas nominālvērt. 19.g.s. gandrīz visas valstis sēdz tikai izdev

Loterejas kā regālijas sāka izplatīties 18.g.s. Krievu lot., kā valsts ienākumu avots, vēl pastāv dažās valstīs (Prūsijā, Zaksijā).

17. un 18.g.s. izaug valsts rūpniecības uzp. (stikla, drānu u.t.t.) lai veicinātu valsts rūpniecību, apmierinātu galma vajadzības, izkoptu gaumi.

Tirdzniecības uzpēsumi, kas parādījās reizē ar rūpn.uzp., tagad savu nozīmi zaudējuši, izņemot valsts bankas.

Modernie satiksmes uzpēsumi pelna ievērību. Prūsijā netto ienākums no dzelzceļiem pirms kara istaisīja pusi no visiem kārtējiem valsts ienākumiem.

Privāttiesisko valsts ienākumu loma ienākumu budžetos.

Vācijā 1913.g. privāttiesiskie ienākumi istaisa ap 52,5% no visa ienākumu budžeta. Ar kalnrūpn. un citiem uzpēsumiem nodarbojas 12 Vācijas valstis. Vislielākie absolūtie ienākumi bija Prūsijai. No 1 ha valsts meža Prūsija iegūst 27 markas (Latvijā apm. pusi no tā). Šveicē valsts uzpēsumos ieguldīti 12 milj. frs, nodarbinātas 100.000 personas; produktivitāte maza. Pēcālas balsis pret valsts uzpēsumiem.

Latvijā pirmos gadus bija daudz valsts uzpēsumu (mežu ekspluatācija, manufaktūres fabrika), tad dažus likvidēja, tagad iegūti daži jauni (lini, cukurs, valsts elektrotechn. fabrika, Liepājas drāņu fabrika u.c.). *Tosmāre*

Latvijas 1935/36.g. budžetā paredzēts ieņemt no ienākumu kopsummas

	milj. l.s.	%
1) No valsts monopoliem (spirta, degvīns, linu, cukura monop. paste, tēlegrafs, metalnaudas regal)	35,2	jeb 23,34%
2) No valsts zemes, mežiem, ūdeņiem, āķēm	8,-	" 5,34%
3) " valsts uzpēsumiem (dzelzceļi, tirdan.-rūpniec. leuksaimniec.uzpēsumi) u.c. uzpēsumiem	5,2	" 3,46%
(noapaļojot) k o p ē	48,4	" 32%

Anglijai un Francijai šis % ir daudz mazāks. Še lielāka nozīme privātai iniciatīvai.

§ 8.

DOMĒŅI.

Vēsturiskā attīstība.

Domēnis ir katrs kustams vai nekustams īpašums, kas pieder valstij kā juridiskam subjektam un atrodas vispārējā pilsoņu lietūšanā, vai arī valdības rīcībā. Te var būt ceļi, cietokāņi, ūdens ceļi u.t.t. Šī manta neietilpst fin.zinātnes aplokā, jo tai nav fiskāla sērķa un tās uzdevums ir izpildīt valsts funkcijas. Praktiska nozīme ir valsts zemēm un mežiem. Kā no agrākā redzējām, domēni ir pārdzīvojuši dažādus likteņus. No sākuma domēnis bija galv.zemes kunga ienākums.

Domēņu atsavināšanas sociālpolitiskais virziens.

Ar laiku pieaugušā valsts vajadzības domēnis vairs neapmierina un tos sāk atsavināt. Vēlāk rodas virziens, kas ieteic domēņus neatsavināt. Uz kādu laiku tad arī domēņu atsavināšana tiek apturēta. Adams Šmīss aizrāda, ka valstij nav vērts domēņus ekspluatēt un ka privātais rokās tie dos vairāk ienākumus. Tad nāk atkal sociāli-politiskais virziens, kas saka, ka domēņus atsavināt nevajagot. Kāpēc? - Tāpēc, ka valsts ar saviem domēņiem var atstāt zināmu iespaidu uz sociālām attiecībām. Ja rodas bezdarbnieki, tad valsts var viņiem atsavināt savu zemes fondu. Šis virziens atstāja dziļu ietekmi. Pateicoties tam valsts jaunākos laikos neatsavina savus domēņus un mēģina tos pat

paplašināt. Pēc pasaules kara atkal redzams tāds virziens, ko pielietā daudzas valstis, domēnus izlietā sociāli politiskiem mērķiem. Anglijā domēnu tikpat kā nemaz nav, un kad iestājās krīzes, tad attīstījās doma, ka valsts tomēr varētu iegādāties zemi, lai krīzes laikā zināmu daļu strādnieku pārceļtu uz laukiem. Tāds pat virziens ir tagadējā Vācijā. Hitlera plāns ir atsavināt zemi un sadalīt bezdarbniekiem.

Ekspluatācijas veidi.

Apskatot domēnus, mūs interesē jautājums, kā notiek valsts zemju apsaimniekošana? Otrs jautājums ir - kā interesēs notiek valsts zemju apsaimniekošana? Ekspluatācijas formu noteic saimnieciskie apstākļi, bet kā interesēs notiek izmantošana, ir atkarīgs no saimnieciskām attiecībām attiecīgā laikmetā. Senos laikos valstis pašas ekspluatēja zemi. Arī viduslaikos valdnieki ar kļaušu palīdzību to pašu darīja. Tagad vairs tā nenotiek, jo tas ir pārāk sarežģīti priekš mūsu dienu apstākļiem. Lauksaimniecībai ir vajadzīgs piedzīvojis saimnieks un intensīvai saimniecībai ir vajadzīgs liels kapitāls. Valsts ar savu smago aparātu to nevar veikt. Arī cenu svārstības, kuras tagad iespaido satikties ceļi un līdzekļi, nostāda valsts budžetu uz svārstīgas pamatnes. Pirms pasaules kara tika praktizēta domēnu iznomāšana, pie kam nomas termiņš bija atkarīgs no saimniecības veida (intensīva vai ekstensīva). Pēdējā laikā termiņus pagarināja sakarā ar lielu kapitāla ieguldījumu. Kadās ilggadīgas nomas un vēlāk dzimtsnomas. Pirms pasaules kara bija novērojams, ka valstis sāka izdot savus domēnus ne izsolīs, bet gan zem rokas. Pēc pasaules kara sociāli politiskais virziens iet vēl tālāk un valstis atsakās pavisam no ienākumiem no domēniem. Zemi sadala bezzemiņiem par ļoti mērenu maksu. Var rasties arī iebildumi pret tādu domēnu politiku, pret agrārreformu. Vai ir pareizi raugoties no valsts viedokļa, ka sadala visas valsts zemes? Tagad no tā visi ir aizrūvušies. Bet nebūs vis pareizi, ja itin visas valsts zemes īpašumus sadalīs privātpersonām. Valsts var nonākt tāds pašā stāvoklī kā Anglija, kam nav nekādu domēnu.

Jaunāko laiku domēnu politika ir stipri dažāda. Ilustrācijai pieemināsim dažas valstis.

Domēni atsevišķās valstīs.

U.S.A. Nacionālie domēni radās no tām zemēs, ko nodeva federālās valstis un arī dažas zemes no Ārienes. 1862.g. U.S.A. sākās agitācija dot pilsoņiem zemi bez maksas. Katram pilsonim bija tiesība dabūt 160 ha zemes un jāmaksā par to bija \$ 18,-. Ja ieguvis to 5 gadus apstrādāja, tad zemes gabals pārgāja viņa īpašumā. Bet radās arī citas domas sakarā ar dzelzceļu politikas virzienu. Dzelzceļu kompanijas izdeva zemes gabalus pret izbūvētu dzelzceļa līnijas gabalu. Tas izskaidrojams ar lielo Amerikas dzelzceļa līnijas gabalu. Tas izskaidrojams ar lielo Amerikas dzelzceļu trūkumu tai laikā, ar nepietiekošu kredītu un dzelzceļu kompaniju lielo iespaidu uz parlamentu.

Austrālija krasī atšķiras no U.S.A. Austrālijā Anglijas lendlordi sapirka lielus zemes gabalus un gaidīja uz cenu celšanos. Tas apdraudēja valsti ar nevēlamām sekām un sabiedrībā radās stipra opozīcija pret šo spekulāciju. Valsts asīgnēja naudu zemes pirkšanai. Lai viecinātu zemes ekspluatāciju un tās pārdošanu valstij, tika ieviests angats zemes nodoklis. Tā pavisam pretēja politika kā U.S.A. Tiek nodibināts valsts zemes fonds un tiek izdoti mazāki zemes gabali tādām personām, kas pašas grib zemi apstrādāt. Pēc jaunākās statistikas privātās zemes ir 72 milj. ha, bet valsts iznomātās zemes 392 milj. ha un citas valsts zemes 305 milj. ha. Austrālijā zemnieki neskaitās tik daudz uz to, lai zemes gabals būtu viņu personīgā īpašumā, bet sastās tikai uz peļņu. Pie mums turpretim katrs cenšas iegūt "savu kaktiņu, savu stūrīti zemes".

Jaunzelandē valsts iznomātās zemes 7,6 milj. ha, iepirktais 8,3 milj. ha. Prūsijas domēnu politikai pavisam citāds raksturs. Zeme saskaldīta pārāk sīkos gabalos, kas nacionālai saimniecībai nav izdevīgi. Lai pievilktu laukstrādniekus uz laukiem, tad izdeva mazus zemes gabalus, kur tie nevar visu savu darbu spēku izlietāt un tiem būtu jāmeklē darbs vēl citur. Citādi laukstrādnieki gāja prom uz pilsētu. Prūsijas valdība arī asīgnēja lielas summas Rītrūsijas kolonizācijai ar vācijas kolonistiem. Lai valdība nezaudētu savu iespaidu uz kolonistiem, tad atļāva izpirkt tikai 9/10 no zemes. 1/10 palika valstij. Ar šādu kolonizāciju Prūsija atsvabinājās no krievu kolonistiem, kas viegli konkurēja ar vācu strādniekiem, kuru prasības bija lielākas. Vācu strādnieki virsijās vairāk uz vakariem un to vietu Rītrūsijā gribēja ieņemt krievu un poļu strādnieki. Lai ar šo parādību cīnītos, tad ievēda augstāku mērīto domēnu politiku. Pārējās valsts zemes tika iznomātas. 1919.g. Vācijā tika pieņemts likums par bezzemiņu apgādāšanu ar zemi. Bet līdz šim Vācijā nekāda pārkārtošana nav notikusi, tā kā to redzējām veselā rindā citu valstu. Tikai pēdējā laikā Hitleris ir nodomājis ķerties pie zemiņu sadalīšanas, kas gan līdz šim vēl nav izdarīts.

Pij. Krievijā valsts zemes bija 150 milj. desetinas. Pētersa lielā laikā sāka valsts zemes iznomāt, lai palielinātu valsts ienākumus. 1887.g. nomas maksa tika pārvērsta par izpirkšanas maksu. Pirms revolūcijas galvenais valsts zemes ekspluatācijas veids bija noma. Tika pavisam iznomātas 4-5 milj. desetinas. Tā jāņem vērā, ka valsts zemes ietilpa plaši zemes gabali, kas lauksaimnieciski nav izmantojami. Līdz 1880.g. zemnieki maz piedalās nomas tiesībās no pašas valsts, un galvenās izsolēs viņiem izdevās nosolīt tikai mazākus

zemes gabalus. 1881.g. šī kārtība tika grozīta zemniekiem par labu. Zemes izsoles pārceļa no apriņķa pilsētām uz pagastiem. Atceļa nodrošināšanas maksu, kuras vietā ievēda pagasta galvniecību. Nomas laiks bija līdz 6 gadiem. 1884.g. to pagarināja līdz 24 gadiem. Tika plaši praktizēta arī izdošana zem rokas, bez izsoles. Pirsmakā Krievijas budžeta valsts zemju iznomāšana deva 25 milj.rbl., kas nav liela summa.

Valsts zemes Latvijā.

Latvijā pirms agrārreformas uz gūžām nāca 48% (privātām), zemnieku zemēm 39% un valsts īpašumā bija 10%. Valsts zemju platība bija 140.000 desetīnu. Ar Latvijas valsts nodibināšanos Krievijas domeņi pārņēma Latvijas valsts īpašumā un tika nodibināts valsts zemes fonds. Kurzeme un Zemgale deva valstij ienākumu 412¹/₂ mil. rbl., nepilnus 5 rbl. no desetīnas. Patiesā zemes noma no 1 desetīnas ir vēl mazāka, jo te ierēķināti arī nelauksaimnieciski ienākumi. Zemes gabalus izdeva publiskās izsolēs, bet vairumu bez izsoles. Valsts kontrole cēla iebildumus pret zemes izdošanu bez izsoles, bet nekas nelīdzēja. Nelauksaimniecisku nomas gabalu bija 2,5 tūkst. desetīnu: dzirnavas, kroņa ēkas, avejas gabali etc. Priekš bezzemniekiem bija nodibināts arī zemes fonds. 1915.g. šis fonds sastāda 26.000 des. Liela daļa no tiem bija iznomāta. Valsts kase no zemju iznomāšanas 1915.g. ieguva 30 tūkst.rbl. Krievu laikā valdība piekopa politiskus mērķus. Krievijas valdība centās iepludināt Latvijā krievu zemniekus. 1911.g. krievu kolonistiem tika rezervētas 6 muižas visauglīgākos apgabalos. Bet krievu kolonistu nekādā kārtā nevarēja dabūt šurpu. Lai krievu kolonistus vairāk pievilktu, tad izstrādāja sīku plānu par zemes sadalīšanu un ierīkoja dažādas ērtības uz sadalāmiem zemes gabaliem. Vācijas muižniekiem bija tāda pati kolonizācijas politika. Ar to nolāku 1907.g. daži muižnieki nodibināja zemes uzpirkšanas biedrību. Vēlāk šī biedrība rīkojās ar lieliem līdzekļiem. Uzpirka zemes no vācu muižniekiem un uz šīm zemēm nodibināja vācu koloniju un kolonistus ievēda no Krievijas dienvidu vācu kolonistiem. No šīs biedrības tad arī tika sadalītas kolonistiem daudzas muižas. Kurzemē no 1907-12.g. tika noņemtas kādas 1028 vācu ģimenes ar ap 5290 locekļiem.

Valsts zemes fonda izlietošana.

1920.g. 16.sept. tika izvesta agrārreforma Latvijā. Agrārreformas likums paredz valsts zemes fonda nodibināšanu 1) jaunsaimniecību dibināšanai, 2) pastāvošo sīksaimniecību paplašināšanai, 3) dažādiem sīksaimnieciskiem un kultūraliem mērķiem. Te valsts nav vadījusies no fiskāliem motīviem, bet no sociāli-politiskiem mērķiem. Agrārreforma radikāli pārgrozīja visu sociālo iekārtu.

Valsts zemes fondā ietilpa visas valsts zemes, domeņi un privātas muižas. Privātas muižas sadalīja vairākās kategorijās un te ietilpst visas tās zemes, ko paredz mūsu civillikuma 597. un 613.p. Vēl zemes fondā tika ieskaitītas baznīcu un klosteru zemes, kā arī zemes, kas piederēja Krievijas agrārbankai. Līdz ar zemi atsavināja arī visus apstrādāšanas rīkus, piederumus un visas ietaises. Visas minētās zemes atsavināja piecpiedu kārtā par atlīdzību, ko noteica ar sevišķu likumu. Šo likumu sacīma izdeva 1924.g. 30.aprīlī. Šis likums nosaka, ka bij. muižniekiem par atsavinātām zemēm un to piederumiem atlīdzība netiek maksāta. Neatsavināmā daļa ir 50 ha, pie kam parasti valsts zemes un mežus, pavisam ap 3 milj. ha. No šīs platības sadalīšanai nozīmēja 1,6 m. ha. Zemes gabali ar kādu sevišķu īpašību paliek valsts īpašumā. Pārējās fonda zemes izlietājamas jaunsaimniecību ierīkošanai ne lielākā par 22 ha. Sevišķos izņēmuma gadījumos šī norma var tikt palielināta. Zemes fonda izlietošana pastāv sīksaimniecību paplašināšanai līdz 22 ha. Visumā, šini likumā dominē princips apmierināt pēc iespējas vairāk bezzemnieku. Zeme tiek sadalīta nepieciešamā apmērā. Otrs princips ir tas, lai jaunsaimniecības būtu dzīves spējīgas. Tādēļ arī tika izkalkulēta tāda jaunsaimniecības platība, kas pie dotiem apstākļiem būtu dzīves spējīga. Uz fonda zemi tiesība katram pilsonim, kam zemes nav un kas uzņemas zemi apsaimniekot. Vispirms jāpaplašina sīksaimniecības, kuru ir ļoti daudz, pie tam ar ļoti maz zemes platību. Apgādājot ar zemi sīksaimniecības un bezzemniekus, priekšroka dodama tiem pilsoņiem, kas cīnījāsies par Latvijas brīvību un to pilsoņu ģimenēm, kas krituši brīvības cīņās. Par piešķirto zemi jaunsaimniecībām būtu jāmaksā. Bez atlīdzības zemi tāpēc nevarēja atsavināt, ka atsavināmā zeme dažreiz bija stipri apkrauta ar hipoteku parādiem un šie parādi ir jāmaksā, lai gan sakarā ar 18.marta likumu šis parādu summas tik pārrēķinātas ar ļoti zemu koeficientu. Sakarā ar 1923.g. likumu izpirkšanas cena par zemākas kvalitātes zemi nepārsniedz Ls 10,- par ha un labas šķiras zeme nedrīkst pārsniegt Ls 20,- par ha. Fisks te nekā neiegūst, tāpēc arī noteikta tik mērena maksa. Arī šī zemā maksa nav jāsamaksā uzreiz, bet caur Zemes banku gārttermiņa kredita veidā. Nav arī nekādas nozīmes uzlikt augstu iepirkšanas maksu, jo zemnieki daudz nevar maksāt. Bez tam jābūvē arī ēkas, jāiegādājas inventārs. Zemes iepirkšanas maksa tā tad nokārtota caur Zemes banku un bez tas vēl tiek iesniegta no Zemes bankas lauksaimniecības aizdevumu budžeta kārtībā. Jaunsaimniecības saņem no valsts būvkokus, pie kam jāmaksā tikai 1/5 no faktiskās vērtības. Iepirkšanas summai ir tikai morāliska nozīme, lai iepircējs zinātu, ka viņam kaut kas ir par zemi arī jāmaksā. Fisks pats vēl daudz piemaksā klāt.

Ēkas un dzirnavas arī piešķirī privātpersonām. Ēkas tiek atšķirtas no zemes un kā tādas arī novērtētas. Tāpat atsevišķi novērtē arī mežus. Iepirkšanas maksa šiem objektiem ir daudz augstāka par zemi. Te ņem vērā ienesīgumu, kādu šie objekti var dot. Mūsu agrārlikuma 40.pants saka, ka zeme piešķirama dzimts īpašumā, vai uz zemes ieguvēja vēlēšanos dzimtanomā ar tiesībām iegūt zemi dzimts īpašumā. Līdz šim gan nav bijis tāda gadījuma, kad kāds gribētu iegūt zemi dzimts nomā. Zemes fondā pavisam bija 1,6 m. ha. Ir jau piešķirts ap 1,5 milj. ha un tie ir sadalīti ap 100.000 gabalos. Uz jaunsaimniecībām krit ap 100.000 objektu. Nederīga zeme netiek piešķirta, vai arī tiek piešķirta mazos apjomos. Šīs nederīgās zemes ir samērā daudz - ap 10%. Purvu platība kopā iztaisa pāri par 6.500 kv. km. Liela daļa no šīs nederīgās zemes ietilpst valsts zemes fondā. Daži no šiem purviem tomēr tehniskā ziņā ļoti labi izmantojami objekti, var iegūt kādru un pakaišus. Vienu daļu var pārvērst kultivētā zeme.

27.000 brīvības cīnītājiem nekā nav piešķirta, kaut gan zemes fonds jau ir cauri. Zemes gribētāji tiek sadalīti kategorijās. I.kategorijā ir lačplēši, II - atbrīvotāji, kas nokalpojuši armijā ne mazāk kā 6 mēn. Galvenie ieguvēji tomēr bija 3.kategorijai piederīgie muižu kalpotāji u.c. Šiem 27.000 tukšā palikušiem domā dot purvus, kur viņi paši reimētismu dabūjuši cīnīdamies ar ienaidnieku. Atsevišķas personas tē nekā nevar darīt. Purvus var ekspluatēt tikai valsts mērogā. Pirmos valsts gadus arī tiešām bija kādras izmantošanas fabrikas, bet drīzi vien šī ekspluatācija bija jāatmet. Pēdējā laikā purvu ekspluatācija ar bezdarbnieku palīdzību ir atjaunota (piem. Ploču purvs)

Ēdēni ir atstāti valsts fondā. Ļoti maz ēdēnu piešķirti privātpersonām. Nav arī domāts kādam šos ēdēnus piešķirt dzimtsīpašumā. Paturot valsts rokās šos ēdēnus tos var racionāli ekspluatēt, izdodot noteikumus par zivju saudzēšanu. Protams, šie ēdēni tiek izmantoti no privatuzņēmējiem, bet valsts var raudzīties, lai ekspluatācija notiktu racionālās robežās, lai zivis netiktu izskaustas un katru gadu zivju daudzums tiktu atjaunots.

Valsts muižu saimniecība.

Glūži visas fonda zemes tomēr vēl nav piešķirtas un tika atstātas vesela rinda muižas centru valsts ekspluatācijai. 195.centri netika sadalīti pašā sākumā. No tiem vēlāk dažus nodeva valsts un pašvaldības iestāžu apsaimniekošanā. Citos ierīkoja valsts saimniecības un pārējos centrus arī pamazām sadalīja jaunsaimniecībās un šī sadalīšana nav beigusies vēl līdz mūsu dienām. 127 muižas centri izdoti ilggadīgā nomā līdz 24 gadiem. Centrus iznomā privātpersonām un dažādām organizācijām vai biedrībām ar noteikumu, ka centrus jāierīko pašākumi, kas varētu nākt par labu apkārtnējām saimniecībām. Ierīko dažādas lauksaimniecības skolas, stacijas u.c. Saeimas budžeta komisijā dzirdamas ziņas, ka centru ~~xxxkxxxxxxx~~ nomnieki nepildot līgumu. Aiz šī iemesla tad arī centrus pakāpeniski sadala jaunsaimniecībām. Lai muižas centrus, kas palikuši valdības apsaimniekošanā, padarītu ienesīgākus, tad šos muižu uzņēmumus var uz autonomizēt, piešķirot pārvaldei lielāku rīcības brīvību. 20% no peļņas paliek valdības rokās. Bet 1930.gadā nevienu autonomu uzņēmumu vairs nevarēja saastapt. Centri, kas palikuši valsts apsaimniekošanā, nekādu peļņu nedod, bet gan zaudējumu (?) Citādi jālūkojas uz valsts uzņēmumiem, kam nav nekāda peļņas gūšanas mērķa. Tādi ir vesela rinda valsts zirgu audzētavu, selekcijas sēkļu saimniecības, lopkopības fermas u.t.t.

Fiskālā agrārreforma nekā nav devusi, bet vēl prasījusi no tā lielas summas. Rezultāts ir labvēlīgs, produkcija ir lielāka nekā pirms kara. Jāievēro, ka viss lielums bijušās muižas bija apgādātas ar traucīgu inventāru, kādēļ muižu saimniecība arī nebija racionāla.

Ap 10% no piešķirtām jaunsaimniecībām tiek atsavinātas. Ir noteikts, ka vienas personas rokās nedrīkst būt vairāk kā 50 ha. Valsts zemju un saimniecību iznomāšana maksimālo summu devusi 1921/22.g. - 3,67 milj. ls, 1935/36.g. budžeta paredzēts 0,39 milj. ls.

Valsts meži.

Mežu nozīme vispār ir liela. Vispirms meži ir vajadzīgi kā būvmateriāls. Neskatoties uz cita veida materiāliem, bez kokiem iztikt nevar. Koku cenām vispār piemīt tendence celties. Arī apkurināšanai lieta koksnī. Mežiem piekrit valsts budžeta liela nozīme kā eksporta materiālam. Ir daudz tādas zemes, kuras lauksaimnieciski izmantot nav izdevīgi. Šādu apgabalu vislabāk apaudzināt ar mežu. Daži valsts meži bagāti ar zvēriem. Arī zvēri dod bagātīgu eksporta materiālu. Beidzot, mežiem liels iespaid uz klimatu. Dažās zemēs mežu trūkums ir bijušas nelabvēlīgas sekas. Francijā 18.g.s. pusē mežu platība bija 22% no visas zemes platības, bet drīz vien noslidēja uz 9,4%. Šī mežu izsūšana kaitējusi klimatam, kas palicis aukstāks. Mežu izciršana atstāj sliktu iespaidu uz upēm. Sniegas nokūstot ūdens ātri aizplūst prom, pēc kam iestājas saussums. Mežu izciršana kaitīga arī zemkopībai, rodas sausas vasaras. Mežus planveidīgi ekspluatējot ir ieinteresēta visa sabiedrība. Tas viss ļoti sasniedzams, ka meži atrodas valsts rokās. Vajadzīgi plaši mežu gabali, tadēļ valsts tos vairs neatsavina, bet ekspluatē pati. Privātas saimniecības iziet uz ātru mežu iznīcināšanu. Mežs aug ļoti gausi, kas privātam īpašniekam nav pa prātam, un tas ātri mežu issaimnieko. Valsts ir spiesta iejaukties arī privāta mežsaimniecībā, aizliedzot tur izcirst mežu, kur tas varētu sliktā iespaidu atstāt uz apkārtni. Vēlreiz likuma parādā piespiedu kārtā dibināt

mežu ekspluatācijas sabiedrības. Grupa mežu īpašnieku, lai plānveidīgi izmantotu savu mežus, var piespiest savu kaimiņu ņemt dalību. Tiek sperti soļi mežu degšanas aizkavēšanai. Amerikā caur ugunsgrēkiem tiek iznīcināts 5 reiz vairāk mežu nekā patērējot zināmām vajadzībām. Senos laikos mežiem nebija nekādas vērtības un tika dotas dažādas privilēģijas tiem, kas mežu izcirta un pārvērtā tīrumos. Kad mežu iznīcināšana sāka draudēt ar nevēlamām sekām, tad sāka ķerties pie mežu taupības. Laikā no 1830-1924.g. koku cenas pieaugušas 4,75 reizes, bet rudzu cenas tai pašā laikā tikai 1,6 reizes.

Krievijas plānveidīgā mežsaimniecība sākās ar 1888.g. Nedrīkstēja izcirst aizsargājamus mežus, t.i. tādus, kuŗu izcīršana varēja kaitēt apkārtnēi.

1923.g. Latvijā tika izdots likums attiecībā uz mežu aizsardzību. Aizsargājamus mežus ieskaitīja dabas krāšņumus. Šis likums zīmējās ne tikai uz valsts mežiem, bet arī uz privātiem. Arī privātās saimniecības nedrīkst bez Mežu departamenta atļaujas mežu cirst.

Eiropā caurmērā no visas zemes platības 27% ir meži. Viņa lielā mežu platība ir Zviedrijā - 54% no zemes platības, Somijā - 42%, Šveicē 23%, Latvijā 28%, Anglijā 4%.

Latvijas valsts mežu ekspluatācija, to izmantošana un finansiālie rezultāti

Latvijā valsts meži ir 83% no visas mežu platības, kas izteisa 1,3 milj. ha. Cik valsts iegūst no saviem mežiem? Tīrs ienākums krievu laikā bija 17,2 kapeikas no des. Krievu mežsaimniecība bija nostādīta ļoti vāji. Ar 1920.g. 16.sept. agrārreformu valsts īpašumā pārgāja privāti un mācītājmuižu meži. 1922.g. no visas valsts mežu platības 377.000 ha bija jibušie krona meži, un atsavināto privātmuižu meži bija 1,05 milj. ha. Mežu ekspluatācijas iznākums pirmos valsts pastāvēšanas gados bija stipri bēdīgs. Pirmos gados valsts izmantoja mežus pati. Nelaime tā, ka nebija vajadzīgo speciālistu; jāzina pasaules tirgus prasības. Izrādījās, ka sagatavoti tādi mežu materiāli, pēc kuŗiem nav pieprasījuma, un tie paši slikti sagatavoti. Labi meži tika izcirsti, bet rezultāts bija slikti kokmateriāli. Samērā īsā laikā valsts nāca pie atziņas, ka pati savu mežu ekspluatēt nevar un no tā atsacījās. Mežus sāka pārdot privātiem uzņēmējiem.

Jau agrāk minēts, ka no mūsu valsts mežiem tiek izsniegti jaunsaimniecībām kokmateriāli par pazeminātu cenu (1/5 vai 1/3). Uz tādiem atvieglotiem noteikumiem ir izdots no valsts mežiem no 45-57%. Brutto ienēmums no valsts mežiem 1925/26.g. Ls 16,2 milj. vai Ls 10,- no ha. 1927/28.g. 23 milj. Ls vai 15,4 Ls no ha. 1929/30.g. 26 milj. Ls vai Ls 18,1 no ha. 1931/32.g. 14,8 Ls no ha. Brutto ienēmums tā tad svārstās no Ls 10-18,- no ha. Pārvaldes izdevumi iztaisa ap 20% no brutto ienēmuma. Rēķinot uz ha pārvaldes izdevumi svārstās no 4,5 - 7,6 latiem.

Netto ienākums par ha no 1925-31. budžeta gadam svārstījies no 5,8 līdz 11,5 latiem. Samērā ar citām valstīm ienākums ir ļoti mazs. Tas tāpēc, ka pie mums no pārdotiem mežiem liela daļa pārdota par pazeminātu cenu. Koku eksports no Latvijas bijis šāds: 1928.g. eksportēts par 85,6 milj. Ls, kas iztaisa 1/3 no valsts eksporta. Tā tad kokmateriāli ir ļoti svarīgs eksporta priekšmets mums. 1930.g. Latvijā pastāvēja 311 kokrūpniecības uzņēmumi ar pāri par 13.000 strādniekiem. Ražots minētā gadā ir pāri par 50 milj. Ls. Mežu darbos normālos gados nodarbināja ap 30.000 strādnieku un viņiem izmaksāts ap 25 milj. Ls gadā. Krīzes laikā maz kas no tā palicis. No pievestiem datiem atkal redzams, cik liela loma piekrīt mežiem mūsu valstī. Katru gadu varētu izmantot 13.000 ha, bet izmanto 2 reiz vairāk. Caurmērā meži jau izcirsti 3-4 gadus uz priekšu.

Pati valdība mežu neekspluatē, bet pārdod izsolēs. Agrāk jau pietiekoši skaidri redzējām, ka valsts kā uzņēmējs neder. Par to labu liecību nodod Padomju Krievija. Pirmos gados valsts gan pati ekspluatēja savus mežus, bet nekas no tā neiznāca. Tas bija 1920. un 1921.g. Zināmā mērā tomēr pašai valdībai arī jānodarbojas ar mežu ekspluatāciju saimnieciskā kārtī. Ja valstij meži ir, bet privātuzņēmēju nav, vai nu aiz kapitāla, vai zināšanu trūkuma, tad valstij jāķeras pie mežu ekspluatācijas, bet tikai ar lielu uzmanību un prasmi. Mežu tīrīšana arī jāizved pašai valdībai. To nevar uzdot privātuzņēmējam. Arī tādi meži jāekspluatē valstij pašai, kas atrodas tālu no satiksmes ceļiem, vai, ja privātuzņēmējs sola pārāk zemu cenu.

Valsts meži maksimālo ienākumu devuši 1923/2 .g. - 20,75 milj. Ls, 1935/36. budžeta gadā paredzēts ieņemt 7,18 milj. Ls.

§ 9.

D Z E L Z C E Ļ I.

Satiksmes līdzekļu loma saimniecības attīstībā.

Pēc agrākās klasifikācijas dzelzceļus iedala reģalijās, bet mums ir zināms, ka šāda klasifikācija novecojusies. Tie tagad būtu jāierindo nodokļos un novērtēs.

Mums būtu jāapskata dzelzceļu organizācijas attīstība, jo tā būs saprotams, kādēļ valsts pārņem dzelzceļu ekspluatāciju savās rokās. Dzelzceļiem

piemīt ļoti liela loma cilvēces attīstībā. Tai laikā, kad tirdzniecība un rūpniecība vēl nebija attīstīta, ceļiem un satiksmes līdzekļiem bija maza nozīme, jo viss tika ražots pašu mājās. Attīstīti satiksmes līdzekļi ir jaunlaiku prasība, jo bez satiksmes līdzekļiem nav domājamas šo laiku tirdzniecības attīstība, un tirdznieciskās attiecības starp dažādām valstīm un tāpat rūpniecības attīstība. Romas ķeizārvalstī bija jau diezgan attīstīti ceļi un par to uzturēšanu bija jā rūpējās ķeizaram un ķēniņiem. Šiem ceļiem gan bija stratēģiska nozīme. Pat 18.g.s. satiksmes ceļi bija vēl maz attīstīti. Vispār satiksmes ceļu attīstība ir rūpniec. un tirdzniecības attīstības sekas, kādēļ dzelzceļi vispirms radās Anglijā. Kad radās pirmais projekts par dzelzceļa satiksmi starp Liverpuli un Mančestru, bija jau atklāts kanāls, bet tas nevarēja visu satiksmi apmierināt. Dzelzceļi iznīcināja naturālo saimniecību, jo pārveda precis uz visattālākiem zemes stūriem. Transports paliek aizvien lētāks. Amerikas māža mežus dzelzceļi pārvērta par auglīgiem laukiem. Fermeri kurināja krāsnis ar kviešiem, bet citās pasaules malās iedzīvotāji cieta badu. Krievijā, Igaunijas guberņā 1843.g. četrverts rudzu maksāja 7 rbl., bet dienvidus daļā maksāja tikai 1,20 rbl. Tas izskaidrojams ar to, ka Igaunija tuvāk pie ūdensceļiem un varēja eksportēt rudzus uz citurieni. Tāpēc cenas bija lielākas nekā tanīs apvidos, kur satiksmes ceļi bija neattīstīti. Tonna kviešu Anglijā 1860.g. 250 markas, bet 1891-1900.g. - 131,2 markas

Ungārijā	163	"	"	"	174	"
Krievijā	124	"	"	"	136,9	"

Ir notikusi cenu celšanās pateicoties satiksmes līdzekļu attīstībai. Importa zemēs cenas kritušās un eksporta zemēs cēlušās.

Amerikā 1860.g. dzelzceļu direktori apliecina, ka viņi ir gatavi attīstīt rūpniecību savu dzelzceļu rajonos. Bet bija arī ar iedzīvotājiem grūtības, kuru intereses dzelzceļi apdraudēja. Tie bija kanālu īpašnieki un personas, kas zaudēja darbu ar darba centra pārvietošanos. Tika dzīta liela propaganda pret dzelzceļiem par \$ 500.000. Tika aizrādīts, ka dzelzceļi esot bīstami lietotājiem, ka varot notikt nelaimes, ziemas laikā, ja būšot liels vējš, tad dzelzceļš apstāšoties. Dzelzceļi radīšot tādu uzbudinājumu, ka govis vairs nedošot pienu un vistas nedošot olas. Tika iesniegts parlamentam petīcija, lai neatļautu dzelzceļu vagoniem braukt ātrāk par 8 jūdžem stundā. Laužu kultūras stāvoklis nebija nekāds augstais un daudzi ticēja šai aģitācijai. Savā petīcijā kanālu īpašnieki aizrādīja, ka aizies bojā 30 milj.dol., kas izlietāti kanālu ierīkošanai un ka dzelzceļi iznīcināšot tirdzniecības centrus. Kanālu akcijas deva 140 dollāru ienākuma uz 100 dol. nomināla. Šo akciju vērtība pacēlās līdz 3200 dollāriem. Visa šī aģitācija neko nepanāca un dzelzceļu attīstība sāka iet savu gaitu.

Privātdzelzceļu kompanijas. Konkurence.

Mums ir no svara apskatīt šādus jautājumus: 1) Dzelzceļu sindicēšanās, 2) tarifa regulēšana, 3) jautājums, kas saistīts ar dzelzceļu pārņemšanu valsts rokās.

Dzelzceļa attīstībai piemīt tās pašas tendences, kas citām saimniecības nozarēm. Tā iet pa to pašu ceļu, pa ko gājusi rūpniecība. Dzelzceļi prasa ļoti lielu kapitālu, ko gandrīz nav iespējams dabūt laukā. Tādās nozarēs parasti notiek sīva konkurence. Dzelzceļu saimniecībā 3/4 no izdevumiem nav atkarīgi no dzelzceļu kustības. Šie izdevumi jāmaksā vienalga, vai dzelzceļš strādā vai ne. Ja starp 2 centriem pastāv divi līnijas, tad notiek sīva konkurence. Cenu pazemināšana zem konkurences iespējas spiež uzņēmējus apvienoties, lai uzturētu peļņas % zināmā augstumā. Tādā kārtā izaug sindikāti un trestī. Dzelzceļos tiek ieguldīti lieli kapitāli. Gandrīz puse no Amerikas dzelzceļu sabiedrību kapitāla nāk uz obligāciju kapitāla. Tad nāk izdevumi priekš līniju ēkām un beidzot izdevumi priekš līniju kustības. Šī īpatnība ļoti stingri spiež dzelzceļu īpašniekus uz apvienošanos. Bez tam dzelzceļu saimniecībās atrodami apstākļi, kas traucē brīvo konkurenci. Vispirms konkurējošās līnijas starp 2 satiksmes punktiem ir ļoti maz. Jaunu konkurentu parādīšanās uz arenas tur, kur jau plēšas 2 citi, ir apgrūtināta. Bīstami konkurenti ir bankrotējušās līnijas, jo tām vairs nav ko zaudēt. U.S.A. pāri par 593 dzelzceļa līniju ar apm. 100.000 km garumu nāca uz izsoli. Tāda parādība nāca priekšā nereti arī agrāk. No visa akciju kapitāla taj laikā ne mazāk kā 60% nedeva nekādas dividendes. Visi šie apstākļi veicināja dzelzceļu apvienošanos. Dzelzceļi ātri stājās viens ar otru sakāros, pateicoties augšminētam. Attiecībā uz rūpniecības uzņēmumu apvienībām tās ir organizētas šādā veidā: regulē ražošanas apmērus, noteic ražojumu minimālo cenu, sadala savā starpā pasūtītajumus, sadala ražojumu pārdošanas rajonus un beidzot saplūst vairāki uzņēmumi kopā. Uz dzelzceļiem ir lielā mērā attiecināms tas pats. Arī dzelzceļu apvienības ir ļoti dažādas formas ziņā, kas atgādina rūpniecību apvienību formas. Dažreiz uz konkurējošiem ceļiem tiek ieviests vienāds tarifs un vienāds kustības ātrums. Dažreiz dzelzceļi sadala savstarpēji kopīgo ienēmu, priekš kam tiek ieceltas komisijas, kas kontrolē kases un izdara līgumslēgšanas darbību. Dažreiz stiprākā līnija nomā vājāko, vai pavisam viņu nopērk. Dzelzceļu apvienības process sākās Anglijā.

Pirmais dzelzceļš te radās 1830.g., bet 1866.g. Londonā jau nodibinājās apvienība ar līniju garumu 1600 jūdzes. Apvienošanās gāja vēl tālāk. 1871.g. 16 dzelzceļu kompaniju rokās atradās jau 5/6 no visa dzelzceļu tīkla. Tagad Anglijas dzelzceļi atrodas 2 vai 3 kompaniju rokās. Tā mēs redzam, ka apvie-

nošanās process sākas ar mazākiem līgumiem un beidzas ar trestiem. Cīņas periodā dzelzceļi cenšas pazemināt tarifus, bet pēc apvienošanās atkal cenšas tos pacelt izmantojot monopola stāvokli. Amerikā konkurence nonāca tik tālu, ka pasažieriem piedāvāja par braucienu prēmijas. Dažreiz būvēja dzelzceļu līnijas tikai tāpēc, lai noplēstu atkāpšanās maksu. Amerikā tāpēc sevišķi attīstījās dzelzceļu apvienības.

Ceļi un ūdens ceļi.

Izbeiguši cīņu savā starpā, dzelzceļi uzsāka to ar ūdens un citiem ceļiem. Ūdensceļu uzlabošanās dzelzceļiem ir nepatīkama. Dzelzceļi kanālus uzpirka un iznīcināja. Dzelzceļu cīņa ar ūdensceļiem tiek vesta tādā kārtā, ka vasarā noliek tikpat augstu maksu kā par ūdens ceļiem, bet ziemā tarifu paceļ, jo ūdens aizsalst. Tagad kanāli atrodas ciešā sakarā ar dzelzceļiem. Dzelzceļi tāpat iedalās pēc savām īpatnībām faktiskos monopolos, kas pāriet sindikātos un trestos. Bez tam šai organizācijā tiek ievilkti kanāli. Pastāvošā satiksme ar ārzemēm novedusi pie dzelzceļu starptautiskām apvienībām. Dzelzceļu spēks var lielā mērā apdraudēt valsts varu un saimniecisko politiku. Tā tad tas ir ļoti svarīgs faktors valsts saimnieciskā dzīvē. Dzelzceļa kompanijas mērķis ir pēc iespējas lielāka peļņa. Ja valsts to atļauj, tad tas var atņemt lielu launumu visai valsts saimnieciskai dzīvei. Dzelzceļi var ievest tādu tarifu, kas apgrūtina vienu iedzīvotāju šķiru un atvieglo otru. Var nolikt arī tādu tarifu, kas apgrūtina vienu saimniecisko nozari un atvieglo otru. Tarifu nevienlīdzība nodara lielus zaudējumus. Tā tas bija senā Krievijā. Tarifu nevienlīdzības dēļ bija novērojama cenu pazemināšanās ražošanas rajonos un paaugstināšanās tur, kur bija satiksmes ceļi. Dažreiz preces vajadzēja vest tālāk kā vajadzēja un tad atkal vest atpakaļ. Arī Amerikas dzelzceļu savienību patvaļīga rīcība nodarīja daudz ļauna un zaudējumu lauksaimniecībai. Nolika augstus tarifus no valsts centra uz ostām un zemas no ostām uz centru. Pārvešanas maksa tika nolikta tik augsta, cik to tikai preces varēja izturēt. Dz.-ceļi piekopa sevišķu protekcionalisma politiku vienam vai otram uzņēmumam vai apgabalam par labu. Tādēļ arī Vakarēiropā un Amerikā bija riskanti atvērt kādu jaunu uzņēmumu, kuŗa ražojumi būtu jāpārvadā pa dz.-ceļu, ja nenošlēdza līgumus ar dz.-ceļu kompanijām. Tādā kārtā dz.-ceļi bremzēja rūpniecību. Lai maskētu lielās dividendes, kapitālu "atšķaidīja" līdz 50%. Dz.-ceļu visspēcība bija atradusi amerikāņu humorā atbalsi. Runāja, ka ja ziemelu ķēniņš ir kvieši, dienvīdu kukuruza, tad visas Amerikas ķēniņš katrā ziņā esot dzelzceļi. Tāda privāto kompaniju rīcība sacēla lielu nemieru sabiedrībā, un norisinājās lielas cīņas dēļ valdības iejaukšanās dzelzceļu kompaniju rīcībā. Ja norisinās tik liela dz.-ceļu kompaniju patvaļība, tad valdība nevar palikt novērotājas lomā. Lai novērstu patvaļības, tad vispirms noliedza atsevišķām aprindām labvēlīgus tarifus un sāka pieprasīt tarifu publicēšanu un noteica, ka no tarifa izsludināšanas līdz viņa spēkā stāšanās vajaga paiet zināmam laikam. Valdība centās nolikt maksimālo tarifu, ko nedrīkstēja pārkāpt. Noteica obligatorisku tarifa pazeminājumu, ja dividendes pārsniedza zināmu % uz ieguldīto kapitālu. Beidzot vēl valdība pieprasīja tarifus savai apstiprināšanai. Šie mēģinājumi regulēt dz.-ceļu darbību atgādina cīņu ar rūpniecības uzņēmumu organizācijām. Bet šī cīņa valdībai neko daudz devusi nav.

Dzelzceļu politika atsevišķās valstīs.

Pēc Anglijas likuma tarifam jābūt vienlīdzīgam visiem. Nav atļautas nekādas privilēģijas kādām personām vai kompanijām. Anglijas likums gan atļauj pazemināt tarifu ūdensceļu tuvumā un paaugstināt to tālāk no ūdensceļiem. Aizliegts paaugstināt tarifu uz tādiem sūtījumiem, kuŗu vispārējais iepakojums satur vairākus sūtījumus.

U.S.A. dzelzceļu kompaniju uzraudzībai iecēla sevišķas komisijas (1887.) kas sastāv no 5 locekļiem un mainījās katrus 6 gadus. Šos locekļus iecēla republikas prezidents ar parlamenta atļauju. Aizliedza kompanijām slēgt savstarpējus līgumus par kravas sadalīšanu un brutto peļņas sadalīšanas, bet tas noveda pie trestu nodibināšanās. Tā atvieglojumi pastāv vēl līdz šim un komisijas ir bezspēcīgas šo parādību novērst. Dzelzceļi ir tik stipri, ka klienti par viņie nedrīkst sūdzēties. Tādēļ U.S.A. arvienu vairāk paceļas balsis par dzelzceļu pārņemšanu valsts rokās.

Vācijas dzelzceļi tagad darbojas ar deficitu. Vēlāk mēs redzēsim, ka Vācijas dz.-ceļi stipri uzplaukst. Vācijas dz.-ceļi devuši lielas summas reparaģiju nomaksai.

Itālijā 1905.g. tika pieņemts likums par dz.-ceļu atpirkšanu valsts rīcībā. Sveicē jau ļoti daudz no viņas dz.-ceļiem pārgājis valsts rokās.

Krievijā pirmais dz.-ceļš radās 1838.g. starp Pēterpili un Carskoje Selo. Pirmo dz.-ceļu būvēja pati valdība, kas iznāca stipri neizdevīgi, kas pamudināja nodot dz.-ceļa būvi privātās rokās. Valsts pielika pie dz.-ceļiem lielus līdzekļus, bet pati palika pasīvas novērotājas lomā. Garantēja dividendes. Tarifi tika nolikti tādi, kā dzelzceļu kompanijai patika, netika publicēti un bija visai dažādi. Tikai 1889.g. tika izdots likums, ar kuŗu tarifa regulēšana nonāca valsts rokās.

Kas zīmējas uz citām valstīm. tad tur dz.-ceļi pa lielākai daļai atrodas privātās rokās.

Dzelzceļu tarifi.

Jāizšķir personu un preču tarifi. Tagadējos dzelzceļu tarifiņos neatrodam vienādu sistēmu, kas mainās saskaņā ar apstākļiem. Līdz ar cenšanos piedot dz-ceļiem monopola formu, par ideālu tiek uzstādīts vienīgais tarifs. Vai tas ir iespējams? Tāds tarifs jau sen uzstādīts, bet līdz šim vēl nekur nav ieviests. Dz-ceļa uzbūve ir pavisam citāda nekā tas ir pie pasta. Lieta tā, ka dz-ceļa būvē un uzturēšanas izdevumi šobrīd ir daudz lielāki par pasta ekspluatācijas izdevumiem. Ja ievēd tādū vienīgo tarifu, tad tuvākie braucieni iznāk pārāk dārgi. Bez tam galv.dz-ceļu ienākums ir no preču tarifiem (2/3).

Dz-ceļu pakalpojums izlietā tirdzniecība un rūpniecība. Modernie finanču zinātnieki nākuši pie slēdziena, ka dz-ceļi jāekspluatē pēc komerciālā principa. Ja tas tā, tad mēs vēl šobrīd praksē atrodamies tālu no vienīgā tarifa. Saprotams, nevaram prasīt no dz-ceļiem, lai tos ekspluatētu pēc nodevu vai nodokļu principa. Nākotnē šis apstāklis var arī grozīties. Ja visa ekspluatācija radikāli pārveidotos. Ja dz-ceļus elektrificē, tad izdevumi samazinās par 50%, bet tas ar prasa lielu kapitāla ieguldījumu. Anglis Braudons lika priekšā vienlīdzīgu tarifu: par vienu kg 1 šilīnu neatkarīgi no attāluma. Vācietis Verot lika priekšā 2 tarifus: I - līdz 10 jūdzēm un II - pāri par 10 jūdzēm. Tagad pastāv vairākas tarifu grupas:

1. proporcionālais tarifs, kur pārvešanas maksu ņem pēc attāluma vienībām
2. diferenciāltarifs, kur pārvešanas maksu ņem samērā ar preču kvalitāti un attālumu,
3. joslu tarifs.

Var būt arī kombinēti tarifi, piem. 2. un 3. Visas valstis principā nolēmušas tarifus pazemināt. Tirdzniecības attīstībai vēlams zems tarifs. 1899.g. tika ieviests joslu tarifs Krievijā un Vācijā. Tagad tas ieviests visur. Ungārija sadalīta 14 joslās. Katrā joslā sava maksa. Nolūks te ir - padarīt mazāk jūtamus lielus attālumus. Līdz ar to pasažieru kustība pavairojās sevišķi uz attālākiem gaballiem par 150%. Izdevumi nebija daudz lielāki, bet ienākumi stipri pieauga. Krievijā ievēda joslu tarifu 1899.g. lai rādītu premijas par tālākiem braucieniem. Sagaidīja 25 milj.rubļu zaudējuma, bet tā vietā radās ienākums un pavairojās kustība.

Fiskālais un tautsaimnieciskais viedoklis.

Iemesli, kādēļ valsts pārņēma dzelzceļus savās rokās:

1) Dz-ceļi ir stiprs ekonomiskas varas ierocis, kas var paralizēt valsts saimniecisko politiku. Ja dz-ceļi atrodas privātās rokās, tad nav vairs iespējams valsts protekcionisms, t.i. kad uzliek augstu muitu ievēdāmiem priekšmetiem, lai veicinātu pašu rūpniecību, jo dz-ceļi var importieriem pazemināt tarifu, un augstā muita vairs importieriem nav tik jūtama.

2) Privātais uzņēmējs necenšas būvēt dz-ceļus tur, kur tie nesola peļņu, bet valsts būvē dz-ceļus arī tur, kur tie no sākuma sola zaudējumus.

3) Līdz ar dz-ceļu pārņemšanu valsts rokās valstij piekrīt visas kontroles tiesības tarifa regulēšanā.

Jau agrāk valstis izvēda likumus, kas ierobežoja tarifu pārmērību. Tādā gadījumā notiek privāto kompaniju pretuzbrukums, tās ceļšas viēdādi iespaidot valsts aparātu (parlamentu locekļi bieži vien ir dz-ceļu akcionāri). Piem. mūsu Smiltenes-Ainažu dz-ceļš, kas atrodas Hoffu rokās. Kaut arī nevarētu valdību iespaidot ārējie apstākļi, kaut arī varētu noteikt pienemamāku tarifu, tomēr dažādas priekšrocības nostāda dažas firmas monopola stāvokli. Vienīgais ceļš ir - atpirkt, vai arī būvēt jaunu dz-ceļu no valsts puses.

Dzelzceļu pārņemšana valsts īpašumā.

Ja valsts aparāts ir normāls, tad haudu vai aizņēmumu var dabūt par zemākiem % nekā privātais uzņēmējs. Privātais uzņēmējs darbojamies ievērojot komerciālo principu, var ātri nonākt konfliktā ar dz-ceļa darbiniekiem, jo te nenodrošina strādnieku, kā tas no valsts puses notiek. Vai dz-ceļi ir valsts aparātam pa spēkam? Ar nosacījumu, ka valsts vada ekspluatācijas kārtību un ja nav jākonkurē starptautiskā mērogā un uzņēmums nav sarežģīts. Piem. Prūsijas dz-ceļi atnesa lielu peļņu valsts kasei. Arī paši iedzīvotāji vēlas, lai dz-ceļus ekspluatētu valsts (būs lētāks tarifs). Sevišķi ir ieinteresēti rūpnieki, tirgotāji un lauksaimnieki. Tie Prūsijā iesniedza pēti-cijas, lai valsts pārņemtu dz-ceļus savās rokās.

Izpirkšanas noteikumi.

Dzelzceļus atpērk pēc viņu ienesīguma pēdējos gados. Francijā var izpirkt pēc 15 gadu koncesijas un 7 gadu ienesīguma. Privātās kompanijas redzēdamas, ka dzelzceļu grib atpirkt, var ienesīgumu uzpūst. Anglija ņem pēdējo 3 gadu vidējo ienākumu. Krievijā ņēma tīru ienākumu pēdējos 7 gados, atņemot peļņu par 2 sliktākiem gadiem. Peļņa nevar būt mazāka par pēdējā gada ienākumu, to summu tad kapitalizē. Valstis, kur dz-ceļš atrodas privātās rokās, tas tiek aplikts ar zināmu nodokli, kas nav tīrās peļņas, ne ~~ixxxx~~ transporta nodoklis. Ar dz-ceļu pārņemšanu valsts rokās nodoklis atkrīt. Latvijā tomēr arī ir nodoklis uz dz-ceļiem: Sarkanā un Krustam un 3% Kultūras fondam no bilešu maksas (tagad atcelts?) Tad ir ieviests pūdu nodoklis uz precēm pilsētām par labu.

1.p. nosaka: "Pasts ir valsts regālija" (Nepareiza redakcija attiecībā uz vārdu "regālija"). Ja nu paste ir tāds svarīgs kultūras un saimniecības faktors, tad mums jāspēkots sekojošie pasta organizācijas principi: 1) pasta tīkla uzbūve, 2) pasta sūtījumu pieņemšana un iznēsāšana, 3) pasta korespondences neaizskaramība, 4) vispasaules pasta savienība.

Ja nu paste ir tik svarīgs kultūras faktors, ka valstij jāatsakās no nodokļa principa un nodevu principa, bet dažreiz pat jāpieņemas klāt, tad ir jāraugās, lai pasta tīkls būtu pēc iespējas biežāks un iedzīvotājiem nebūtu jātērē daudz laika izlietojot šo iestāžu pakalpojumus. Attīstījusies gaisa satiksme ir sniegusi pasta attīstībā ļoti daudz. Pasta iestāžu skaits aug no gada uz gadu. Visas kultūras valstis tagad atzinušas pasta nozīmi. Pilsētās paste izveidojies tīklot, ka ļoti ērti izmantot pasta pakalpojumus, bet provincē tas tā nav. Tomēr laukiem pasta satiksmei ir ļoti liela nozīme. *Kas viss 2* Laikrakstus nesasniedz laikā, jo pasta iznēsā *katru dienu 3 km rāstus?* Ja grib pārņemt, lai no laukiem tik daudz nebēgtu, tad lauku dzīve jāpadara interesantāka un te lielā mērā var palīdzēt paste. Ir nepieciešami radīt tādu pasta satiksmi, lai varētu lauku kultūras vajadzības apmierināt. Ne tikai ierīkojam paste iestādes zināmā biežumā, bet arī jāraugās par to, lai korespondence tiktu apmainīta vairākas reizes nedēļā. Bet tam vajadzīgi lielski naudas līdzekļi. Mūsu valdība gan cenšas padarīt pasta tīklu biežāku, ierīkojot pasta un telegrafa nodaļas pie moderniecībām. pagastu valdēm, lielākos veikalos u.tml. Varētu pasta pieaugušos pienākumus uzvelt uz pagasta valžu pleciem. Bet tādu pagastu, kur tas ir ieviests, ir ļoti maz, jo mūsu pašu pagasti šī jautājuma lielo nozīmi vēl nesaprot.

Ir no svara jautājums par pasta formalitātēm, t.i. ar kādām formalitātēm ir saistītas pasta satiksmes operācijas. Pie mums pastāv tāda kārtība: Ja ir ierakstīta vēstule, tad vēstule nonāk pasta iestādē, *kas mūsu apstākļos atrodas vairāk kā attālumā no adreses, un ziņnesis pienes mājā pāvesti, lai ierodas pasta iestādē pēc ierakstītas vēstules.* Te na ir liels laika tērīnš ar šoformalitāti. Tādas formalitātes padara pasta satiksmi gandrīz nevērtīgu, *bet* Anglijā un Šveicē pasta formalitātes novestas līdz minimumam. Anglījā pat sūtīta bērņus pa pastu. Mūsai sabiedrība pat nav pietiekoši izpratusi pasta nozīmi. Pagastu valdes šai ziņā var daudz ko darīt, bet nedara.

Pasta vēsture. Korespondences neaizskaramība.

Pasta korespondences noslēpumainība arī ir nepieciešama. Ja paste atrodas privātās rokās, tad, protams, ir grūti prasīt, lai korespondences noslēpums būtu tiešam garantēts. Pie šīs drošības vēsture nonakusi tikai pamazām. Kromveļa uzskatīja paste par labāko līdzekli dažādu valsts nodevēju atklāšanai. Jaunākos laikos pasta korespondences drošība ir garantēta ar likumu. Bet ja ir jāiegūst ziņas par noziegumiem, tad ir atļauts vēstules atvērt. Tādās vēstules, kam nav adreses, arī var atvērt. Dažreiz fiska iestādes nodibināja paste ar nolāku izsekot sabiedrības domai. Daudzi šaubīgi nolāki pret valdību bija iespējami daudz grūtāk, ja bija paste kontrole. Vēstules nereti izpildīja laikrakstu vietu. Ziņas, kurās bija vēlams zināt atklātībai, sūtīja pa pastu, ja negribēja tieši to darīt. Vēlāk Eiropā pie centrālām pasta iestādēm pastāvēja tā sauc. "melnie kabineti", kuru uzdevums bija kontrolēt paste. Francijā melnā kabineta ierēdņiem vajadzēja kalpot līdz nāvei. Austrijā veselas muižnieku dzimtas tika apbalvotas ar augstākiem tituliem par darbu melnā kabinetā. Vācijā notika tas pats. Publika taisīja uz vēstulēm izsmejošas piezīmes, kas bija adresētas pasta ierēdņiem. Tagad visās Eiropas valstīs paste noslēpums garantēts ar likumu un vēstules var kontrolēt tikai cieši likumā paredzētos gadījumos: 1) tiesas izmeklēšanas gadījumā, ja tāda ceļā ir paredzams iegūt vajadzīgās ziņas, 2) konkursa gadījumā, lai aizkavētu mantas nobēdzināšanu, 3) mirušās vēstules, t.i. vēstules bez adreses, vai neatrodot adresātu.

Pasta tarifi. Pasta funkcijas.

Jaunākos laikos visas valstis cenšas pazemināt savus pasta tarifus, lai tas būtu pietiekami plašākam lauku masām un lai augstais paste tarifs nebremzētu tirdzniecību un rūpniecības attīstību. Pie mums gan tas netiek ieviests. Pāris gadus atpakaļ pasūtīja paste tarifu un sekas bija tādas, ka vēstules sāka mazāk rakstīt, un paste ienākumi pazeminājās. Mūsu paste iestādes to neņem vērā. Augsts paste tarifs vismagāk gūlatas uz tirgotājiem un rūpniekiem, kas cīnās par zemāku paste tarifu. Agrāk paste sūtījumu takse bija ļoti dažāda. Vēstules nosūtītājam bija jāmaksā samērā ar to attālumu, uz kuru vēstule tika nosūtīta. Vēlāk ievēda joslu sistēmu. Valsts tika sadalīta joslās un katrai joslai bija savs tarifs. Tikai pēdējā laikā ieviesta vienāda maksa vēstulēm, neraugoties uz to, cik tālu viņām jāiet. Vēlāk tāda kārtība tika attīcināta arī uz citām valstīm. Agrākā Krievijā pastāvēja ap 700 pasta tarifu atkarībā no tam, cik tālu vēstule jāstāta. 1839.g. šo skaitu samazināja uz 52 (gubernu skaits), bet vienlīdzīgs tarifs tika ieviests tikai vēlāk. Agrāk par vēstules nosūtīšanu bija jāsamaksā paste iestādē skaidrā naudā. 1653.g. paste ierēdnis Le Valjē liek priekšā ievest sevišķu etiķeti, uz kuras nosūtītājam bija jāatzīmē nosūtīšanas vieta un datums, kas tika piestiprināta pie nosūtāmā kuvēra un nodota paste iestādē. Ķēniņam šis projekts ļoti patika un viņš izdeva Le Valjē koncesiju paste ierīkošanai uz

2 gadiem, kas pēc tam aiz nezināmiem iemesliem izbeidzās. Šis Le Valjē atradums neatrada piekrišanu attiecīgās aprindās. 1834.g. Anglijā kāda persona iesniedza valdībai projektu ievest sevišķas markas. 1839.g. Anglijā šis projekts tika izvests daļvā. Līdz ar to tika ievests arī vienlīdzīgs pasta tarifs. Francijā pastmarkas tika ievestas 1848.g., Krievijā 1858.g. Pēdējā laikā pastmarkas izsūtīja no apgrozības. Tiek ierīkoti speciāli aparāti, zīmogi, ko izdod pasta iestādes. Pasta iestāde kontrolē, cik vēstules ir apzīmogotas un par to jāsamaksā skaidrā naudā. Arzēmēs visām lielākām firmām ir tādi aparāti. Apdrošinātu vēstulu apzīmogošanās ir sevišķi aparāti. Tā tad takse nomaksa attīstījušies ļoti strauji un labvēlīgā virzienā. Bez vienkāršās pasta operācijām pasta iestādes izdara veselu rindu citu operāciju. Arī ašņu likums par pasta satiksmi paredz veselu rindu citu operāciju, kas pasta iestādēm ir jāizdara. Bez visāda veida pasta sūtījumu pārsūtīšanas un izsniegšanas pastam ir uzdots nokārtot privātus pakalpojumus, kas saistīti ar tālrunu, tālgrāfu un radio lietāšanu, pārvadāt proces un pasažierus, pārdot valsts vērtības un izdarīt pasta tekošo rēķinu un krājkasu operācijas uz sevišķa likuma pamata. Minētie apmēri jau ir stipri plaši, lai gan dažas operācijas pasta vēl neizdara. Šādas operācijas jau pirms pasaules kara nāc priekšā dažādās valstīs. Tās vācijā pasta iestādes uz kreditora rīkojumu iekasēja vekselus, nemaksāšanas gadījumā izdarīja protestu u.t.t. Šveices pasta iestādes var apdrošināties pret nelaimes gadījumiem uz 3 mēn. par Šv. fr. 1000,-. Luksemburgas pasta iestādes uzņemas darbu starpnieku lomā. Pie pasta apzīmēšanas un krājkasas priekšā Anglijas pasta iestādēm ļoti plašos apmēros tiek ierīkotas krājkasas. Šādas krājksu operācijas pirmo reizi nāc priekšā Anglijas pasta iestādēs. Tagad tās ievestas gandrīz visās zemēs. Tas ir ļoti ērti, jo pasta iestādes parasti atrodas iedzīvotāju tuvāk nekā kredītiestādes. Kredītiestādes arī parasti pieņem tikai lielākas summas. Parasti pasta krājkasā saņēk lieli naudas līdzekļi. Pareizākais šo līdzekļu izlietošanas virziens būtu tas, lai tie strādātu pašu noguldītāju labā. Dažās valstīs nāc priekšā, ka šie līdzekļi tiek izlietāti pie pašvaldību darbības: ceļu un skolu būves. Vēl vēlams virziens ir tas, lai šī nauda atgrieztos atpakaļ pie tautas un neizklietu tālu prom, kur tautai no tā būtu maz labuma. Mūsu pasta krājkasā noguldītās summas pieaug katru gadu, bet šī nauda gan neatgriežas atpakaļ pie tautas.

Pasta tekošu rēķinu operācijas pēdējos laikos ir ļoti izplatītas. Tās nāc priekšā pat Āzijas valstīs. To uzdevums ir samazināt pieaugošo naudas apgrozību, lai nebūtu vajadzīgs tik daudz naudas zīmju apgrozībā. Tā var nokārtot maksājumus ar paste čekiem. Tādas personas, kas grūti iekārtot tekošo rēķinu, iemaksā pasta iestādē zināmu naudas summu un vēlāk dažādas summas šai rēķinā ienāk un iziet. Šādas operācijas radījušas ļoti lielu piekrišanu un attīstījušas ļoti strauji. Patī operāciju tehnika nav visās valstīs vienāda. Atrodam diezgan lielas dažādības attiecībā uz iemaksājamām summām un %. Dažās valstīs par tekošo rēķinu nemaz % nemaksā. Starp dažādām valstīm tiek noslēgti starptautiski līgumi par pasta čeku operācijām.

Latvijā pasta tekošie rēķini tika ievesti 1924.g. 1.janvārī un, kā redzams, no statistikas, tad piekrišana šīm operācijām ir ļoti liela.

Vispasaules pasta apvienība.

Tagad gandrīz visas valstis apvienotas Vispasaules pasta savienībā. Šī savienība pārvērta visu zemes lodi vienā pasta tīklā, kas nodibinājās 1874.g. Bernē. Pirms tam pastāvēja vairāk kā 1500 tarifu un valstis dažreiz nezināja kā norēķināties par pasta operācijām. Priekš Arzēmju vēstulēm tika nolīgta vienlīdzīga takse. Par vienkāršu vēstulu pārsūtīšanu nekāda norēķināšanās vairs nenotiek. Par nesamaksātām vēstulēm iekasē maksu tā valstī, kur atrodas adresāts. Norēķināšanās atņemta tādēļ, ka parasti katrai vēstulei seko atbilde, un tā notiek kompensācija. Norēķināšanās notiek tikai par pasta pakām un tāda veida sūtījumiem. Rodas domas par vispasaules pastmarku. Tika projektēta ievest tādu marku, kas derētu visā pasaulē. Ar tādu pastmarku varētu sūtīt vēstuli pa visu pasauli un to varētu lietāt kurā katrā vietā. Bet tas ir tikai ideja, jo valūtas dažādās zemēs ir dažādas un tās svārstās. Bet par šādu marku ir viens eksperiments, kas nāc vēsturē priekšā. Tādu marku ievēda Francija starp sevi un kolonijām. Bet drīz vien sākās ar šīm markām dažādas spekulācijas sakarā ar valūtas svārstībām un šis eksperiments bija jāizbeidz. Tāda pastmarka būtu iespējama tikai tad, ja iepriekš kvalificētu visu valsts valūtas. Vispasaules pasta savienība darījusi pasta attīstībā ļoti daudz. Ir noslēgti dažādi starptautiski līgumi par pasta operāciju vienkāršošanu, korespondences neaizskaramības drošību, naudas pārvadumu nokārtošanu. Notiek periodiski Vispasaules pasta savienības kongresi, Vispasaules pasta savienībai ir savs birojs, kas atrodas Šveicē, Bernē.

starp valstīm
cupans šķēlīši

Pasta atsevišķās valstīs.

Kas zīmējas uz pasta ekspluatācijas principiem, tad tie dažādās valstīs ir dažādi. Piem. U.S.A. valsts tendence, ka pasta iestādes ekspluatējas pēc nodevu principa, bet no statistikas redzams, ka pasta iestādņu ienākumi tikko sedz izdevumus. Vairākus gadus pasta iestādes devušas pat zaudējumus.

Anglijā aina ir citāda. Pasta iestādes atlicināja diezgan ievērojamu palpu. Bij. Krievija pastu ekspluatēja pēc nodokļu principa un tarifs bija ļoti augsts.

Teorijā nav noteiktas skaidrības par pasta iestāžu ekspluatācijas principiem. Daži teorētiski aizrāda, ka pasta būtu ekspluatējams pēc nodevu principa t.i. lai pasta ienākums tikai segtu viņa uzturēšanas izdevumus. Šis padoms pamatojas uz to, ka pasta ir ļoti svarīgs kultūras faktors un tādēļ pasta jāpārda par pieejamu plašākām tautas aprindām, tā ēc, ka tā ir iestāde, kurā ieinteresēta visa tauta. Ja tas tā, tad nevar būt runa par peļņas gūšanu no šīs iestādes. Pie tāda uzskata pieturas Adolfs Vāgners. Bet ir arī pretējs uzskats, kas norāda, ka pasta ir ekspluatējams pēc komerciālā principa. Nebūtu pielaidams arī komerciālais princips, ņemot vērā to, ka pasta nav tāda iestāde, ko varētu uzskatīt par komerciālu. Vienādības prakse nav sastopama. Kas zinājis uz mūsu pastu, tad no budžeta redzams, ka līdz krīzes gadiem pasta pastāvīgi devis atlikumu, a.m. 3 milj. l.s. gadā. Vai šī peļņa nēk tieši no pasta operācijām, nav zināms.

Pasta un tēlegrafa departamenta pārrainā ietilpat pasta, tēlegrafs, tēlefone un radio. Apakš-iestādes, kas pārrain šīs 4 ierīces ir tā ierīkotas, ka viena un tā pati iestāde pārrain visu 4 iestāžu funkcijas. Šīs operācijas nav atsevišķi sadalītas. Tāpēc nevar pateikt, pēc kāda īsti principa tiek šīs iestādes ekspluatētas. Tēleфона peļņa tiek izlietāta tēleфона tīklā paplašināšanai. Radiofonā tas pats.

Latvijas pasta tarife.

Mūsu pasta tarife ir nelsikā paaugstināta. 15 sent. par vēstules pārūtīšanu bija apmierinošs tarife. Bet 20 sent. jau ir par augstu. Ir zināms, ka daudzas lielākas firmas neizlietā vairu pastu vēstulu nosūtīšanai, bet tura speciālus kurjerus, vēstulu iznēsētājus. Pēc likuma pasta ir valsts monopols, kas nozīmē, ka neviena privātnēmējs nedrīkst neko ierīkot līdzīgu pastas, bet neviena nevar aizliegt uzņēmuma pašam iznēsāt savu pastu-korespondenci. Pasta, kas uzdevums būtu šo jautājumu nokārtot, tura rokas klēpī.

Beidzot apskatīt pastu, vēl jāpiemin tirdzniecība ar vecām pastmarkām-filatelija. Ir attīstījies sports - vecu pastmarku krāšana. Šis sports ir tik plašs, ka vakareirupā pastāv veselas akociju sabiedrības, kas nodarbojas tikai ar vecu pastmarku tirdzniecību. Dažas no vecākām pastmarkām ir saņemtas arī pasākainu cenu. 1922.g. bija gadījums, ka Anglijas ģvianas pirmā marka, kas iznāca 1859.g., bija nokļuvusi kāda Francijas kolekcionāra rokās un šī kolekcijs nāca izsolē. Tika mēģēta vēl otra tāda marka pa visu pasauli. Šī šīs markas cinijs Anglijas ķēniņš caur savu pārstāvi un Amerikas miljardieris Kids. Šīs pastmarkas cena tika sadzīta līdz 175.000 latu un šo summu samaksāja amerikānis.

Ir daudz citu vecu marku, kuru cenas ir ļoti augstas. Kāds sakars tam ar valsts finansēm? Ja kādā valstī rodas kāds jauna marka, tad filatelisti lielā vairumā tās uzpārk. Ir dažādu pieminekļu, Sarkanā krusta markas u.d.c. Šīs markām parasti ir zināma pieeaksa. Ir tādas valstis, kas ļoti bieži maina savas pastmarkas un sevišķi ja nēs valstis, kas priekš valsts kases ir liela nozīme. Arī pie mums vairākas reizes pastmarkas mainītas.

1935/36.g. budžetā no pasta, tēlegrafa un tēleфона paredzēta peļņa 2,97 milj. l.s. Brutto ienēmumi no pasta 1935/36.g. budžetā paredzēti 5,85 milj. l.s. Pieskaitot šai peļņai (2,97 milj. l.s.) radioфона peļņu Ls 0,177,213 milj. dabūjam kopā Ls 3,148 milj. peļņas.

Tēlegrafs.

Tie paši motīvi, kas spieš pārņemt pastu valsts rokās, ir noteicošie arī pie tēlegrafa monopozīšanās. Valsts var atsacīties no fiskālām interesēm un ierīkot tēlegrafa kantorus tur, kur privātnēmējam tas neatmaksājas.

Anglijā bija ļoti augsta tēlegrafa tarife. Tēlegrafs atradās privāto sabiedrību rokās, kas nerūpējās par tīkla paplašināšanu un ierīkošanu tādās vietās, kur tas lielu peļņu nenes. Tagad tēlegrafs pa daļai atrodas valsts rokās. U.S.A. vēl atrodas tēlegrafs privātnēmēju rokās. Arī šim U.S.A. sabiedrībām ir ļoti grūti kāpot. Laikraksti atrodas pilnīgā atkarībā no šīs tēlegrafa sabiedrībām. Tāpēc nevar notikt nekāda agitācija par to, lai valsts pārņemt savās rokās šo iestādi.

Viespasaules tēlegrafa apvienība.

Tēlegrafs apvienots Starptautiskā tēlegrafa apvienībā, kas tika nodibināta 1875.g. Romā. Tēlegrafs nepazīst starptautisku taksi. Tēlegrammas maksa ir atkarīga no valēķu skaita, kuru tēlegrammai jāiet cauri. Te vains meklējama sevišķos ekspluatācijas apstākļos. Tēlegrafs prasa daudz lielākus līdzekļus, darba spēku un kapitālu ieguldījumu, kā pasta. Tādēļ nolūdzināt šo tarifu nav iespējams. Tomēr arī šīsai ziņai notiek propaganda par vienlīdzīgu tēlegrafa taksi. Ir gan pastāvējušas dažu valēķu savienības par vienlīdzīgu savstarpēju tēlegrammu taksi. Viespasaules tēlegrafa savienība ir izdarījusi lielu pakalpojumu cilvēcei, atvieglojot starptautisko satiksmi. Notura periodiskus kongresus, kur tiek nokārtoti starptautiski tēlegrafa satiksmes jautājumi. Brutto ienēmumi no Latvijas tēlegrafa 1935/36. budžeta gadā 0,76 milj. l.s. Piezīme. Pastam, tēlegrafam un tēlefonam ienēmumi budžetā uzrādīti atsevišķi, bet peļņa kopēji.

T ē l e f o n s

Tēlegrāfu pēdējā laikā papildina tālruni. Neizņemams izspiež pirmo. Tēlegrāfs nav tik praktisks un ērts kā tālruni satiksmē. Tēlegrāfa statistikā ir iestājies sastīgums uz tālruni rēķina, kas izrādījies par ērtāko saikmes līdzekli. Agrāk tālruni atradās privāto kompaniju rokās. Patēniski tas tomēr pāriet valsts īpašumā. Parasta parādība ir tā, ka ja tālruni pārņem valsts rokās, ka līdz ar to abonēšanas maksa pazeminājas, aiz šī iemesla vai nu valsts vai pašvaldība cenšas pārņemt tālruni savās rokās. Ja privātā sabiedrība ekspluatē tālruni līniju, tad pastāv līgums ar valsti, ar kuru tiek noteiktas maksimālās robežas abonēšanas maksām, bet tas neko daudz nelīdz. Ārzemēs nereti tālruni atradās kooperatīvu rokās: Dānijā, Somijā, Zviedrijā, Norveģijā, Beļģijā u.c. Kur kooperatīviem pieder tālruni līnijas ekspluatācijā, tur abonēšanas maksa ir viszemākā. Krievijā tālruni pirms pasaules kara atradās ārēju kompaniju rokās un ar augstu lietāšanas maksu. Bij. Krievijas iekšlietu ministrija bija sakopojusi datus, pēc kuriem valstij tālruni ierīkošana atmaksātos jau pēc 3 gadiem, pēc kam tālruni dotu tīru atlikumu katru gadu 25%. Neraugoties uz to, tālruni atradās līdz pēdējam laikam ārzemnieku rokās. Arī Latvijai nodibinoties tālruni tika atpirkts no Zviedrijas kompanijas. Tālruni ekspluatācija nav tik sarežģīta un dārga, kuru valsts pati nevarētu veikt. Tāpat pasta un tālgrāfs. Visur, kur valsts šīs iestādes ekspluatē, nekādi sarežģījumi nav radušies.

Brutto ienākumi no tālruni 1935/36. budž. gadā Ls 9,19 milj.

R a d i o f o n s.

Arī radiofoni ir Latvijā valsts uzņēmums. Bet to nevar teikt par visām valstīm. Ļoti bieži nāk priekšā, ka tas pieder privātām kompanijām. Var arī radio ekspluatēt kompanijas, kur piedalās valsts un privātpersonas. Visumā tomēr radiofoni atradās privātās rokās.

Kas zinājis uz tālruni abonēšanas maksu, tad bij. Saeimā komisijas aizrādīja, ka tā esot par augstu. Maksa pie mums nav augsta (Ls 6,67), bet tā varēja būt drusku zemāka. Vēlams arī Latvijā tālgrāfa tīklu vēl paplašināt. Nekāda saimnieciskā daļve nevar būt bez satiksmes līdzekļiem. Jēriko tālruni, labi ceļi, tad var cerēt uz saimniecisku progresu. Radiofoni arī varētu iet vēl tālāk savā attīstībā. Radiofoni maksas ziņā Latvijā pieder pie tām valstīm, kurām ir augsta tarifs. Visaugstākā maksa ir Vācijā M 2,- mēnesī, Lietuvā iznāk M 1,62. Latvijā ir 5. vietā. Dānijā radiofoni abonēšanas maksa ir uz pusi lētāka nekā Latvijā. Spānijā iznāk tikai 20 pf. Pēdējās ziņas vēsta, ka Krievijā uzlikta ļoti augsta radioabonēšanas maksa. "Radiozānu" sods ir ļoti liels, bet viņu vajadzētu pēc visa spriežot būt ļoti daudz.

Ienākumi no radiofoni 1935/36. s.g. budžetā 1,46 milj. Ls. Peļņa 1935/36. g. budžetā - Ls 177.000,-

§ 11.

METALA NAUDAS PAGATAVOŠANA.

Vēsturisks apskats.

Metala naudas pagatavošanai arī vajaga atrasties valsts noteikšanā. Metala naudas īpašībās vajaga būt stipri precīzām. Viena nosaukuma naudas gabalā nepieciešami ietilpināt precīzu daudzumu dārgmetala. Tas nepieciešams, lai uzturētu sabiedrības uzticību. Kad monētu kalšana bija privātu personu rokās, tad tas tā nebija. Viduslaikos naudas kalšanas tiesības bija daudzām personām un katrā naudas saņemšanas gadījumā vajadzēja to pārbaudīt. Tādēļ valstis visur pēma metala naudas kalšanu sevās rokās. Agrāk uz šo monopolu valsts skatījās kā uz fiskālu ienākumu.

Metala naudas bojāšana un tās sekas.

Valsts centās samazināt dārgmetālu daudzumu monetās un to citādi nevar nosaukt kā naudas viltošanu. Sākumā iedzīvotāji arī tādu naudu pieņēma, jo bija neskaudrība par šo lietu un valsts guva no šīs operācijas ienākumu. Bet vēlāk ar šo operāciju vairs nevarēja nekā nopelnīt, jo privātpersonas vairs nedeva tik daudz preču kā par pilnvērtīgu naudu. Tāda viltošana atstāja samaitējošu iespaidu arī uz privātpersonām. Parādoties sliktākai naudai, labākā nauda aiziet no apgrozības, preču cenas cēlās un fiks uz šīs operācijas zaudēja. Lielākas grūtības bija ar ārzemniekiem, jo tie nav spiesti pieņemt sliktu naudu. Aiz šī iemesla visas valstis tagad atteikušās no metala naudas bojāšanas, un uz naudas kalšanu kā ienākuma avotu vairs neskatās. Dažas valstis pagatavo metala naudu paviesam par velti. Privātpersonas, kam ir dārgmetāli, var nest tos uz valsts banku un likt pārkalēt monetās. Citas valstis ņem par to zināmu atlīdzību, citas to dara paviesam par velti. Tad monētu kalšana tiek ekspluatēta pēc nodevu principa. Zināmu ienākumu valsts tomēr iegūst no šīm tiesībām un galvenā kārtā no sīknaudas. Tiek izlaists zināms daudzums sīknaudas sudraba, bronzas vai niķeļa vai cita kāda lēta metala. Sīknaudai tiek piešķirta zelta naudas vērtība. Patiesībā Ls 1,- vērtība ir zem 50%. Niķeļa

un bronzas naudas vērtība ir vēl zemāka. Šo starpību iegūst valsts. Izlaižot šo naudu valsts iegūst tikpat daudz preces kā par zelta naudu. Tādos gados, kad tiek izlaista maigas naudas, ir redzams budžetā attiecīgs ienākums. Tas arī ir vienīgais, kas palicis no naudas izlaišanas, kur valsts pelnīja. Tikai nedrīkst pārkāpt robežas, kas nosaka, cik maigas nauda ir vajadzīga, jo pretējā gadījumā var sabojāt visu naudas sistēmu.

Latvijas metala naudas pagatavošana.

Latvijas naudas sistēmas naudas vienība - lats - ir nodibināta ar 1922.g. 3.augusta "Noteikumiem par naudu". Latvijas naudas sistēma pamatojas uz zelta. 1 le satur 0,2903226 gr. tīra zelta. Pirmais likumprojekts ar finanču ministrijas priekšlikumu lietāt lata nosaukumu Latvijas naudas vienībai izstrādāts jau 1919.g., bet Tautas Padome nepiekrīta tūlītējai naudas likuma izdošanai. Pēc tam izstrādāja vairākus citus naudas likumprojektus, kur naudas vienības nosaukums bija galvenā kārtā franks (1921.g. rudenī). Naudas likuma izstrādāšanas laikā sabiedrība un prese daļvi pārrunāja Latvijas naudas vienības nosaukumu un bija priekšlikumi nosaukt par: velts, līga, saule, latva, dišā, pūķis, ozols u.c. 1922.g. apspriežot fin.ministrijas naudas likumprojektu, Ministru kabinetā, franka vietā lika latu. Satvermes Sapulce sāka apspriest likumprojektu 1922.g. 14.jūl. (finanču un budžeta komisija bija pieņēmusi franka nosaukumu), bet Ministru kabinets to apsvēra un 1922.g.3.augustā pieņēma Noteikumus par naudu, kas galīgi nodibināja lata nosaukumu.

Zelta naudu kalā 10 un 20 latu gabalos, pie kam tīra zelta saturs - 0,900 daļas. Sīko maigas naudu izlaiž aprobežotā daudzumā, sudraba līdz 30 latu uz iedaivotāju, pārējo 20 latu. Valsts kasē pieņem neaprobežotā daudzumā; pārējos maksājumus: sudraba - līdz 25 ls, pārējo līdz 5 ls. Sīkās naudas, salīdzinot ar citām valstīm, mums par daudz.

Ienākumi no naudas kalšanas 1928/29.g. budžetā bija paredzēti Ls 150.000. Pēdējos 3 gados metalnaudas kalšanu neizdarīja un tamdēļ ienākumi no šī valsts monopola niecīgi. 1935/36.g. budžetā paredzēti ienākt tikai Ls 50.000 (pelņa).

Apakšzemes bagātību ekspluatācija. Šo bagātību veidi. Tiesības uz apakšzemes bagātībām.

Apakšzemes bagātībās ietilpst izrokamie zelts, sudrabs, dārgakmeņi, akmeņogles u.c. Še vispirms ir no svare, kam pieder šīs bagātības. Ja apakšzemes bagātības pieder virszemes īpašniekam, tas tas var rīkoties pēc savas patikas. Bet šīs tiesības var piederēt arī valstij. Valsts šo bagātību ekspluatāciju var iznomāt privātiem uzņēmējiem. Valsts var arī atļaut privātiem uzņēmējiem atrast apakšzemes bagātības un tās ekspluatēt. Tas ir kalnu ekspluatācijas brīvības princips. Pēc tā katrai privātai personai ir tiesības uzmeklēt rokamās bagātības un tās ekspluatēt. Zināmi ierobežojumi kalnu ekspluatācijas brīvībai izteik no valsts tiesībām uz zemi. Ar to valsts grib pastiprināt privāto iniciatīvu un vairot valsts bagātības. Antiskās valstīs notika tas pats.

Vēsturisks apskats.

Vecē Romā minerāli un rūdas tika uzskatītas par zemes augli un tā nostādīja tās blakus kaut kuram zemes ražojumam. Bet attīstoties republikai bagātības sāka pārņemt valsts rokās. Arī viduslaikos zemes bagātības skaitīja par valsts regāliju, jo zemes īpašnieki tām piegriezta mas vērības, vai arī nespēja pretoties ķēniņam. Bet kur zemes īpašnieki jutās stiprāki nekā ķēniņš, tur šī regālija iznāda.

Francijā šī regālija pastāvēja līdz 18.g.s. beigām.

Vēcijā kalnu regālija pastāvējusi vienmēr plašos apmēros, pie kam tur ietilpst visi vērtīgie zemes izrakumi.

Krievijā Pētera Lielā laikā arī ar likumu fiksēja šo regāliju, bet Katerīna Lielā, augstmaņu un fiziokrātu iespaidota, atcēla šo likumu. Tagadējais likums apakšzemes bagātību jautājums dažādās valstīs ir izšķirts dažādi.

Anglijā nav ne kalnu regālijas, ne kalnu brīvības.

Itālijā kalnu bagātību izmantošana pieder zemes īpašniekam. Dažās valstīs kalnu regālija un brīvība ir kombinētas.

Latvijā attiecībā uz neatsavināmu zemi valstij uz apakšzemes bagātībām nav tiesības un nav arī šo bagātību izmantošanas brīvības. Patiesībā mēs gan vēl nezinām kādas un vai vispār mums zemes bagātības ir. Bet attiecībā uz valsts zemes fonda zemēm bagātības paliek valsts īpašumā, ciktāl to paredz atsevišķs likums. Attiecībā uz jaunsaimniecībām valsts neatstāj sev nekādas tiesības uz apakšzemes bagātībām. Tāpat zemes virspuse un viss, kas virs tās pāriet zemes ieguvēja īpašumā, un nekam nav tiesības te iejaukties. Cik tas ir pareizi, tas ir cits jautājums. Edoļā hercoga Jēkaba laikā atradās dzelzēģūmurs. Tas tagad piešķirts jaunsaimniecībām. Rūda šo satur 50% dzelzi, kas jau ir pietiekoši izmantošanai. Ir pat līdz 57% dzelzes rūdā. Valstij labāk vajadzēja paturēt tiesības uz apakšzemes bagātībām.

Ekspluatācijas veidi.

Atrašanas brīvība veicina apakšzemes bagātību atrašanu. Apakšzemes bagātību slānis var būt izplatīts uz vairākiem zemes īpašumiem; ja kāds tās vēlētos ekspluatēt, tad jādabū atļauja no vairākiem zemes īpašniekiem. Šis apstāklis var būt ļoti traucējošs. Tāpēc ir labāk, ja virszeme ir šķirta no apakš-

zemes un pieder valstij. Kas attiecas uz zemes īpašniekiem, tad tie ir ieinteresēti, lai apakšzemes bagātību izmantošanas tiesība piederētu viņiem. Viņu intereses sadrušas ar kustīgā kapitāla interesēm. Arī tautsaimniecības interesēs ir, lai apakšzemes bagātības paturētu valsts, tādēļ, ka zemes īpašnieks ne katrreiz ir spējīgs tās ekspluatēt, aiz kapitāla trūkuma vai cita iemesla. Tā tad lai ekspluatētu šīs bagātības, jārodas kādai trešai personai. Vēl iemesls ir tas, ka bieži īpašnieks pat nezina, ka viņa zemē atrodas bagātības, jo to meklēšana nereti ir saistīta ar lieliem izdevumiem. Arī ne katrreiz zemes īpašnieks atļaus izdarīt meklējumus. Pie mums bez atļaujas nedrīkst svešā īpašumā urbties. Ja bagātības atrodas valsts zemē, tad valsts var tās ekspluatēt vai nu uz sava rēķina, vai izdot izmantot privātam personām. Agrāk valsts pati izmantoja savas bagātības, kas izskaidrojams ar kapitāla, zināšanu un iniciatīves trūkumu citās aprindās. Bet, kad minētās īpašības radās, līdz ar to valsts sāka nodot šos savus uzņēmumus privātās rokās. Vecā literatūrā pastāv uzskats, ka valsts saimniecība ir daudz sliktāka par privātsaimniecību un tādēļ rekomandē nodot apakšzemes bagātību izmantošanu privātās rokās.

Valsts uz savu roku var ekspluatēt tad: 1) ja rūdas ir liels daudzums un to viegli iegūt. Arī tādā gadījumā 2) ja kāda bagātība aplikta ar augstu akcīzes nodokli, piem. sāls. Arī 3) ja valsts uzņēmumi pievilkuši lielas strādnieku masas kādā vietā.

Jaunākā literatūrā un praksē ir radies zināms lūzums un par labu šādu uzņēmumu ekspluatācijai no pašas valsts puses. Tas noticis aiz sindikātu un trestu iespaida, kas sāk apdraudēt valsts saimniecību. Tas pats sakāms par dzelzceļu pārņemšanu valsts rokās. Ja valstī ir atrodamas akmeņogles, tad labāk pašai valstij izmantot ogļraktuves, jo pretējā gadījumā valsts var nonākt zināmā atkarībā no privātsaimniecība. Amerikā dzelzceļi atrodas privāto kompāniju rokās un tās pašas ierīko savas akmeņogļu raktuves, lai nenonāktu atkarībā no Amerikas akmeņogļu trestiem. Tagad gan samērā nereti nāk priekšā, ka apakšzemes bagātības izmanto pati valsts (dažas Vācijas valstīņas). Igaunijā valsts nodarbojas ar kulināro materiālu. Bet tomēr valsts neekspluatē visu degakmeni. Lielākā daļa no šīs ekspluatācijas atrodas privātsaimniecībā rokās. Rij. Krievijā arī bija kalnu uzņēmumi, kas bija koncentrēti Urālu kalnos, kur valstij piederēja sava dzelzs fabrika. Bet iznākums bija stipri bēdīgs, jo valsts uzņēmumam bija jāgriežas pie privāta komisniera, lai nodotu savus ražojumus valstij. Valsts kā uzņēmēja parādīja sevi sliktā gaismā. Notika korupcijas, ieguldītā kapitāli netika tās izmantoti kā privātos uzņēmumos, cēlās lieli zaudējumi. Viduslaikos valsts gūta no kalnu ekspluatācijas dažādus nodokļus un nodevas, ja ekspluatācija atradās privātās rokās. Agrāk tika gēta tā sauktā kalnu desmitā tiesa, t.i. 1/10 valsts paturēja no ienākumiem sev par labu. Šis nodoklis bija ļoti apgrūtinājis un to samazināja uz 1/20. Vēlāk šo nodokli pārvērta naudā. Tagad šis nodoklis tiek ieskaitīts tirdzniecības rēķinā, vai arī tiek gēta atsevišķi no tā.

Līdz pēdējam laikam pastāvēja valsts priekšrocības kalnu bagātību uzpirkšanā, pie tam ir likumā noteikta cena. Šo sākuma šīs tiesības attiecās uz visām apakšzemes bagātībām. Bet vēlāk šī kārtība izrādījās apgrūtināša kā fiskāli, tā arī rūpniecībam. Ja tādās tiesības vēl kādā valstī pastāv, tad tās attiecas tikai uz neaudziamiem priekšmetiem: dārgmetāliem, salpētī u.c.

Latvijas valsts rokās atrodas Ķemeru un Baldones sēravoti. Ķemeros ieguldītālais kapitāls sastāda lielas summas no valsts puses. Budžeta kārtībā tiek atvēlētas zināmas summas. Šīm uzņēmumiem ieguldītālais kapitāls rentējas, pēc budžeta komisijas aprēķina, ar 3% un katru gadu ienākuma budžetā ir paredzēti neto ienākumi no šī uzņēmuma. 1930/31.g. tas bija Ls 150.000,-

Baldones sēravotos arī gadu no gada tiek ieguldīti kapitāli. Pēdējos gados panākumi ir vāji, bet zaudējumu vismaz nav. Citas apakšzemes bagātības gan pašreiz Latvijā nav atrastas. *dolomīts, kalnī, cimenta, cementam.*

Arī Valmieras minerālu rūdņu ekspluatācija uzņēmuma pārgājis valsts rokās. Ūdens pēc kvalitātes ļoti labs, bet tas netiek izmantots pilnā mērā, dārgais ūdens aiziet Gaujā. Ir arī dažī sēravoti un dzelzsūdenī u.c. privātās rokās. Ekspluatētā rūda satur līdz 57% dzelzi. Ekspluatēt var sākot ar 46%. Tikai nav zināms, cik liels kvantums šīs rūdas tur ir. Hercoga Jūkaba laikā te atradās dzelzsmaure.

1935/36.g. budžetā no Ķemeru sēravota paredzēta Ls 57.000,- liela peļņa. Baldone peļņu nedod.

§ 13.

DAŽĀDI VALSTS UZŅĒMUMI.

Latvijas banka.

Arī Latvijas banka ir valsts uzņēmums. Statūti tika apstiprināti 1923.g. Saeimā. Par bankas operācijām un drošību atbild valsts. Latvijas bankas uzdevums ir uzturēt naudas apgrozību Latvijā, veicinot rūpniecību un tirdzniecību un izdarīt valsts kases operācijas. Līdz tam pastāvēja atsevišķa valsts kase. Banka var savāktos līdzekļus laist apgrozībā kredīta veidā. Tur ir tautsaimniecīks labums. Bankas pamatkapitāls ir noteikts uz Ls 10.000.000,- kam ik gadus pieskaita 25% no tirdzniecības peļņas. Pārējā peļņa nāk par labu valsts kasei. Pieskaitījumi jāizdara tikmēr, kamēr pamatkapitāls sasniedz 25 milj. Ls

Latvijas bankai ir divas nodaļas: emisijas un komerciālā. Izlaistās naudas zīmes nodrošinātas ar zeltu, ārsmju valutu un ārsmju iesternaļa vekseliem. Komerciālajai daļai ir tiesība izdarīt visas banku operācijas, ko tā faktiski arī izdara. Latvijas bankas aizdevumi uz 1932.g.

rūpniecībai	38 milj.lis
tirdzniecībai	25 " "
lauks. organizācijām	6,2 " "
lauksaimniecībai	6,2 " "
pilsētu kredītiestād.	34,8 " "

Bankas pārvalde sastāv no padomes un valdes. Kā valdes, tā padomes locekļus iecel ministru kabinets. Padome ir neatkarīga savos lēmumos un Finanču ministram ir tikai veto tiesības uz 3 dienām. Tā tad organizācija nav pilnīgi tīra, kā tas ir valsts iestādē. Tas tādēļ, lai šo iestādi padarītu elastīgāku, ierēdņi ir uz brīva līguma. Vini saņem arī tantjēmas (5%). Pārvaldes organizācija nostāda šo banku puslīdz neatkarīgu no valsts centrālās pārvaldes. Pret to nav nekas ko iebilst. Tagad tādu pārvaldes iekārtu atrodam arī citās valstīs. Tikai nelaiše šai organizācijai ir tā, ka bankas pārvaldi sagrābj savās rokās politiskās partijas. Viņām ir sava aprūgine ielikt savu cilvēku padomē. Šinī ziņā statūti nav pareizi konstruēti, jo tagad faktiskais noteicējs ir padome. Valde ir tikai izpildu organe. Zaudējumu gadījumā nu nevar atrast vainīgo. Latvijas bankas zaudējumi bijuši ļoti lieli. Kā šie zaudējumi izskaidrojami, jo dabīgi, ka pirmās šķiras vekseli nonāk bankā? Organizācija ir jāpārveido tādā kārtā, lai zaudējumu gadījumā varētu sadabūt vainīgo, ko likt aiz restēm. Arī te korupcija ir pilnās ziedos. Latvijas banka pieskaitāma pie pēc komerciālā principa ekspluatējamām iestādēm. Bankas uzdevums ir savākt ziņas par naudas tirgu, lai regulētu naudas tirgus %. Arī Latvijas bankai būtu iespējams neregulēt valsts finanses tādā kārtā, kā tas valstij būtu patīkami. Izvilkums no Latvijas bankas bilances uz 1935.g.1.1.:

Bilances kopsūmma	227,37 milj.lis
Pamatkapitāls	20,426 " "
Rezerves kapitāls	5,028 " "
Ārsmju zelta nauda	1,413 " "
Dārgmetāli	27,347 " "
Valsts dārgmetāli	17,573 " "
Latvijas nauda: sudraba n. valsts kases zīmes un sīkā metālnauda	26,06 " "
Tīrā peļņa par 1934.g.	1,582 " "

Latvijas zemes banka.

Valsts zemes bankas statūti apstiprināti 1922.g. Bankas operācijas ir ilgtermiņa un īstermiņa aizdevumi. Ilgtermiņa aizdevumus izsniedz tikai pret obligācijām kīlu zīmēs. Agrāk kīlu zīmju % bija 6. Pēc pārgrozībām noteica, ka nemazas 4,5,6% gadā. Tagad ir arī aizdevumi, ko izsniedz pret 2% gadā, piem. lauksaimniecības meliorācijai. Ilgtermiņa aizdevumus izsniedz sekojošiem mērķiem: zemes iegūšanai, mantojuma lietu kārtīšanai, apbūvei un meliorācijai, lauksaim. pasākumiem, senāko parādu nokārtošanai. Aizdevumu ilgums ir 13, 18, 28, 41 un 55½ gadu. Neatkarīgi no ilgtermiņa aizdevumiem banka var aizdot īstermiņa kredītu skaidrā naudā ne ilgāk par 3 gadiem. Šīs operācijām līdzekļus gadā patī banka no šīs nolūkam sastādīta kapitāla un arī valsts budžeta kārtībā. Šo aizdevumu mērķi ir ierobežoti: 1) saimniecības šķū būvei, 2) zemes nosusināšanas un appludināšanas projektu izvešanai, 3) lauksaimniecības inventāra iegādei. Ar statūtu 1924.g. grozījumu bankai atļauts iepirkt un tālāk pārdot zemi bezzemiņkiem. Ar to valsts grib vēl vairāk veicināt bezzemiņu apgādi ar zemi. Kā redzam, tad valsts zemes bankas uzdevums ir visai plaši un no pašiem šiem uzdevumiem redzams, ka to nevar būt runa par kaut kādu peļņu, jo te galvenais ir jaunsaimnieku jautājums. Visām lauku aprindām šī banka ir nākusi par svētību. Caur šo banku gājis stipri daudz līdzekļu. Visi īstermiņa aizdevumi tiek investīti budžeta kārtībā. Šie līdzekļi valstij ienākuši no nodokļiem, tā tad visi nodokļu maksātāji piedalās Zemes bankas kredītu finansēšanā. Ja paraugāmiēs valsts budžetā, tad redzam, ka gandrīz katru gadu aiziet kapitāla ieguldījums šinīs operācijās ap 30 milj.lis.

Bankas pārvalde organizēta tādā pašā kārtā kā Latvijas bankai. Valdes un padomes locekļus iecel ministru kabinete no Finanču ministra priekšā liktiem kandidātiem. Pārējie bankas darbinieki tiek pieņemti uz brīva līguma pamata. Bez noteiktas algas ierēdņi saņem vēl zināmu % tantjēmu veidā. No tīras peļņas 10% izmaksā valsts ienākumos. Pārējā peļņa paliek rezerves kapitālam. No 1927-31.g. peļņa bijusi no 70-90 tūkst.lis, bet valsts katru gadu budžeta kārtībā paredz zināmas summas, tāpēc par peļņu te nemaz runāt nevar.

Latvijas hipotēku banka.

Arī šī banka ir valsts uzņēmums. Zemes bankas mērķis ir apkalpot lauksaimnieku vajadzības. Valsts hipotēku bankas mērķis ir apkalpot pilsētu iedzīvotājus ar ilgtermiņa kredītu. Šī banka dibināta 1924.g. un izsniedz aizdevumus pret nekustamu mantu pilsētās, miestos un tādās apdzīvotās vietās, kam ir pilsētas raksturs. Par bankas operācijām un drošību atbild valsts. Banka izsniedz aizdevumus uz 6-50 gadiem. Aizdevumus izsniedz kīlu zīmēs pēc to nominālvērtības. % apstiprina Finanču ministrs uz bankas padomes priekš-

likuma. No 1926.g. statūtu grozījuma pamata bankas darbinieki saņem zīmēto

cības atjaunošanai, ko izsniedz sk/naudā. Padomes un valdes locekļus ieceļ Ministru kabinets. Citi darbinieki ir visi uz brīva līguma pamata, saņem cietu algu un vēl 6% no bankas skaidrās peļņas, kas nedrīkst pārsniegt 2 mēn. algu. 20% aiziet valsts ienējumos, pārējais, atskaitot tantjēmas, tiek piešķaitīts rezerves kapitālam. Peļņa svārstās ap 50 tūkst.l.s. Pēc būtības arī šis uzņēmums nav peļņas uzņēmums.

Uz 1. janvāri 1935.g.

Bilances kopsomme	115,284 milj.l.s
Pamata kapitāls	5,050 " "
Rezerves "	4,927 " "
Kīlu zīmes apgrozībā	71,043 " "
Tīra peļņa par 1934.g.	1,081 " "

Valsts tipografijas

Valstij pieder 3 tipografijas: 1) valsts papīru spiestuve, 2) armijas spiestuve un 3) valsts tipografija.

Valsts papīru spiestuve pagatavo valsts vērtspapīrus, naudas zīmes un dokumentus. Šī tipografija izpilda arī dažādus privātus pasūtījumus. Šai tipografijai piešķirta zināma autonomija. Darbinieki pieņemti uz brīva līguma pamata. Tantjēmas ir līdz 20% no tīrās peļņas. 1931.g. peļņa no šīs tipografijas bija 57.000 latu.

Valsts tipografija iespiež "Vald.Vēstnesi", likumu un rīkojumu krājumus. Armijas spiestuve iespiež visādus rakstus, kas vajadzīgi apsardzības ministrijai. Prakse rāda, ka darbi valsts tipografijās iznāk stipri dārgāki nekā privātās tipografijās. Tādēļ tās ir konkurences nespējīgas. Kas zīmējas uz pirmās tipografijas likvidēšanu, tad par to nevar būt runa, jo no privāta uzņēmēja nevar prasīt visas tās garantijas, ko var sagaidīt no valsts uzņēmuma. Bet attiecībā uz pārējām tipografijām varētu daudz runāt par likvidāciju.

1935/36.s.g. paredzēta peļņa no Valsts tipografijas	Ls 84.000,-
Valsts papīra spiest.	" 49.000
Armijas spiestuves	" 20.000,-
	<u>Ls 150.000,-</u>

Valsts linu monopols.

Linu tirdzniecības monopols ir nodibināts ar Pagaidu valdības 1919.g. marta rīkojumu. Ar to pašu rīkojumu tika monopolizēta arī linsēklu tirdzniecība, bet 1921.g. tas tika atcelts. Linus ražot ir brīv kuņģam katram, bet pārdot nedrīkst nevienam citam, kā tikai linu monopolam. Linu monopols uztur sevišķus aģentus, kas izdod koncesijas privātām personām linu uzpirkšanai. Pati valsts šos linus pārdod galvenām kārtām uz ārzemēm kā eksporta preci. Šis linu monopols pirmos gados ir devis valstij ļoti redzamus ienākumus. 1921/22.g. bija skaidra peļņa 3,4 milj.l.s, bet 1924.g. - 10,5 milj.l.s. Pēdējos gados linu monopols vairs nedod peļņu, bet valsts pat piemaksā. Ražotāji arī nesuši lielus upurus. Valsts uz linu tirdzniecību, kā jau minēts, agrāk pelnīja lielas summas, kas gan gadu no gada kritās. Tagad valsts piemaksā miljoniem latu. Linu cenas pēc pasaules kara bija tik augstas, kā nekad pirms tam. Pēc pasaules kara 1 t. linu maksāja 120 angļu mārc. Linu tirdzniecība pirms pasaules kara atradās privātās rokās, bija arī latviešu firmas, kas nodarbojās ar šo tirdzniecību, bet visai maz. Ja nebūtu bijis linu monopola, tad lielās summas būtu aizgājušas spekulantu kabatās. Lai nepietrūkst eksportpreces un līdz ar to ārzemju valutas, tad valsts ieveda linu monopolu un izsniedz ražotājiem piemaksas.

1935/36.g. budžetā paredzēta valsts piemaksa 2,5 milj.l.s (turpmākos gados uzņemamā piemaksa 3,55 milj.l.s, kopā piemaksa 6,054 miljs.latu).

Valsts kuģi.

Valstij pieder vēl tagad daži kuģi. Pie tiem valsts tikusi jau pirmos gados. Tas ir mantojums no krievu valdības. Daži ir piepirkti klāt. Līdz krīzes laikam šie kuģi deva valsts kasei peļņu 1926/27.g. Ls 42.000. Šie kuģi valstij noder arī pie linu eksporta. Vai tas uz priekšu vairs atmaksāsies, to nevar zināt, jo kuģniecība patreiz pārdzīvo ļoti smagu krīzi.

1935/36.g. budžetā paredzēts Ls 177.000 liela peļņa.

Nacionālā Opera un Teātris.

Šie valsts uzņēmumi ir kultūras labā un par peļņu no tiem nevar būt runa. Katru gadu šiem uzņēmumiem tiek piemaksāts no valsts kases, jo citādi tie nevar pastāvēt. Šie uzņēmumi ierīkoti tādēļ, lai kultivētu latvju nacionālo mākslu un nevar zināt, ja tie būtu citās rokās, kur noietu mūsu māksla. Ja mēs savu budžetu varam uzskatīt par luksu budžetu, tad par tām summām, kas aiziet nacionālajai mākslai, nav ko gauzties.

1927/28.g. piemaksāts no valsts kases 450.000 l.s, bet

1928/29.g. 77.000 " kapitāla pavairošanai

1935/36.g. budžetā Nacionālajai Operai paredzēta Ls 350.000 liela valsts piemaksa.

Izglītības m.n. Mācības līdzekļu nodaļa.

Šis uzņēmums dod valsts kasei peļņu, kas svārstās no 2-4 tūkst.l.s. Šis uzņēmums arī ir kultūras pasākums aiz tā iemesla, ka tas palīdz mūsu skolas apgādāt ar labiem mācības līdzekļiem. 1935/36.g. budžetā paredzēta Ls 4.500,- liela peļņa.

Latvijas Tēlegrafa Aģentūra.

Šis uzņēmums nekādu peļņu nedod, bet ir prasījis pat piemaksas no valsts kases. Tēlegrafa aģentūras uzdevums ir sniegt pareizas ziņas ārzemēm par mūsu valsti. Ja šī informācija atrodas privātu personu rokās, tad tās var sniegt uz ārzemēm tendenciozas ziņas, kas aizsāktu vai atnestu lielu ļaunumu valstij.

Kameru sēravoti: 1935/36.g. budž. paredzēta Ls 57.000 liela peļņa
Baldones " " " " " " " " " " " " " " Ls 1,-. t.i. peļņu nedod.

Valsts aptiekas.

Tādas ir Universitātes aptieka un Tautas labklājības min. aptieka. No Universitātes aptiekas peļņa ir 3-9 tūkst.ls. Viņas uzdevums ir apkalpot medicīnas fakultāti un veicināt farmaceitu izglītību.

No Tautas labklājības min. aptiekas atlikums pēdējos gados ir 20-27 tūkst.ls. Par šo aptieku var būt dažādās domās. Arī privātās aptiekas atrodas zem T.I., uzraudzības, kas nosaka maksimālās ārstniecības līdzekļu cenas.

Universit. aptikai 1935/36.g. budž. paredzēta Ls 10.500,- liela peļņa
Tautas labkl. min. " " " " " " " " " " " " " " 21.000,- " "

Armijas ekonomiskais veikals.

Šis veikals sākās jau valsts pirmos gados. 1914.g. ierīkoja armijas vajadzībām mazu veikalu. Bet no šī mazā izaudzis viens no vislielākajiem veikalām. Tas gadu no gada paplašinās. Privātie tirgotāji ir ļoti uzbudināti par šo veikalu, kas sekmīgi ar viņiem konkurē. Aizrāda, ka neesot iespējams ar šo veikalu konkurēt, jo pamatkapitāls ir no valsts. Šis veikals pārdod preces ne tikai armijai, bet kurai katrai privātai personai. Iedzīvotājiem šis veikals nāk ļoti par labu. Cenas ir mērenas un noteiktas. Un tādā veikalā visiem ir patīkami iepirkties. Jāņem vērā, ka tīrā peļņa no šī uzņēmuma nav liela, ap 40.000 latu. Pēc statūtiem šis veikals ir pādots Kara ministrijai, un tīrā peļņa tiek izlietota armijas vajadzību nokārtošanai: tiek pabalstīta armijas bibliotēka, dažādi kultūriāli mērķi, tiek sarīkotas svētku eglītes. Armijas ekonomiskais veikals savā ziņā regulē cenas. Varētu teikt, ka šī ziņā šis veikals nozīme ir ļoti liela. Prasīt, lai šo veikalu likvidē būtu bez pamata. Bet nav jāturas pie tā uzskata, ka ja Armijas ekonomiskais veikals iet labi, tad visa tirdzniecība jāpārņem valsts rokās. Tad iedzīvotāju vajadzības vairs nebūtu apgādātas un cenas būtu ļoti augstas.

1935/36.g. budžetā paredzēta Ls 55.000 liela peļņa.

Liepājas Kara ostas darbnīca. *Tasmanē*

Tā ir ļoti plaša iestāde. Agrāk tur bija krievu flotes bāze un sakarā ar to tur tika ierīkotas sevišķas darbnīcas kara kuģu remontam. Uz miera līguma pamata šīs darbnīcas pārnāca valsts īpašumā. Šīs darbnīcas tagad nodarbojas ar kuģu remontu, dažreiz nāk priekšā pat ārzeņu kuģi. Vēl tiek gatavoti dažādi kara materiāli, lauksaimniecības rīki. Peļņa paredzēta Ls 1,-. Lieta tā, ka visa peļņa aiziet paplašināšanās vajadzībām.

Juglas elektrības stacija.

Šī uzņēmumā ieguldīts diezgan liels kapitāls budžeta kārtībā. Atlikums pēdējos gados ir paredzēts Ls 1,- apmērā. Šai iestādei ļoti neiet.

Valsts linu fabrikas.

Šīs linu fabrikas visas bija privāti uzņēmumi. Ar valsts palīdzību tika ierīkotas šīs fabrikas. Vēlāk tās bankrotēja un valstij bija jāpārņem savās rokās, ciešot lielus zaudējumus.

Cukurfabrikas.

Pirmā cukurfabrika tika būvēta Jelgavā no kādas privātas A/S. Līdzekļu šai A/S nepietika, nevarēja būvi izvest līdz beigām un pastāvīgi griezās ar lūgumiem pēc aizdevuma pie finanšu ministrijas un Latvijas bankas. 1930.g. finanšu ministrija bija ieguldījusi šī uzņēmumā pāri par 3 milj.ls. Atpakaļ maksāt šī A/S neko nevarēja, pat aizdevuma % ne, un fabrika galu galā nāca uz izsoli un ieguvēja bija pati valsts par saviem aizdevumiem. Te valstij nekādu zaudējumu nebija, bet A/S palika tuksmā rokām. Valsts sāka cukurfabrikas ekspluatēt. Līdz ar to attīstījās arī cukurbiešu audzēšana un pēc nedaudz gadiem cukura ražošana pieņēma tādas apmērus, ka tagad mums jau ir 3 cukurfabrikas. I - Jelgavā, II Krustpīlī un III Liepājā. Visas cukurfabrikas ir pilnā darbā. Bez tam vēl valsts veicina cukurbiešu audzēšanu. Šai cukurāžu ražošanai ir liela nozīme. Agrāk cukuru ievada no ārzemēm, par ko bija jāaizmaksā liels daudzums mūsu valutas. Pagājušajā gadā Finanšu ministrija baidījās, ka cukurbietes nepieaudzina par daudz, tāpēc cukurbiešu stādīšanu aprobežoja. Tika noslēgti līgumi ar lauksaimniekiem par zināmu daudzumu cukurbiešu, kuras nopēma valsts. Ar šiem līgumiem bija paredzēts, ka ienāks pavisam 260.000 t. Pateicoties klimatiskiem apstākļiem un tam, ka pie cukurbiešu audzēšanas ķērās tādas saimniecības, kas agrāk ar to nebija nodarbojušās, cukurbietes nepadevās. Cukurbietes prasa iepriekšēju zemes sagatavošanu. Vai lauksaimnieki ieinteresēti cukurbiešu ražošanā? Bez šaubām. Tie lauksaimnieki

kas atrodas Jelgavā, cukurfabrikas tuvumā, nopelna ļoti labi. Tagad cenas tiek samazinātas. 1934.gadam noteiktas stipri zemas cenas. 1932.g. bija 47,50 ls par t., 1933.g. - Ls 46,50 un 1934.g. - Ls 40,-. 1936.g. Ls 34,- par tonnu. Ja tādā kārtā cenas ies arvienu uz leju, tad galu galā cukurbiešu ražošana mūsu apstākļos var izrādīties par neienesīgu, jo pie mums ir augstas darba algas. Pie tam cukurbiešu ražošana nenāk par svētību visiem lauksaimniekiem. Ar cukurbiešu ražošanu var nodarboties tikai tie lauksaimnieki, kas atrodas 7-8 km attālumā no cukurfabrikas. Ja tālāk, tad tā lieta vairs ne- atmaksājas. Transporta izdevumus pa dzelzceļu valsts ņem uz sava rēķina. Tā tad visās dz-ceļu stacijās ir vienādas cenas. Bietes jānovāc īsā laikā un ātri jātransportē, bet dažās vietās ceļi ir ļoti slikti. Bet ja visas saimniecības sāktu ražot cukurbietes, tad drīz vien iestātos pārprodukcija.

Ražošanas izdevumi ir 42 sant. (1936.g. 35 sant.) par kg smalka cukura izstrādāšanu. Pārdoņd patreiz par 62 sant. kg. Ja valsts pirktu no ārzemēm, tad kg cukura maksātu 12 sant. Patērētājs, patērēdams iekšzemes cukuru, pār-maksā ļoti daudz. Cukura patēriņš tāpēc ar katru gadu samazinās. Var rasties arī cukura surogāti.

Cietumu darbnīcas.

No šīm darbnīcām 1927/28.g. paredzēta skaidra peļņa 178.000 ls. Šīs darb-nīcas izgatavo dažādus priekšmetus. Mērķis šīm darbnīcām ir iemācīt cietum-niekiem kādu amatu. Cietumniekiem par viņu darbu tiek maksāta zināma atlī-dzība. Principā pret šādu iestādi nekādus iebildumus celt nevar.

1935/36.g. budžetā paredzēta Ls 102.000 liela peļņa.

Valsts apdrošināšanas nodaļa.

Arī no valsts apdrošināšanas redzam tīru peļņu un pēdējos gados tā svār-stās no 150-160 tūkst.ls. Zināmos apstākļos valsts apdrošināšanas var papla-šināties. Privātās apdrošināšanas sabiedrības pārprošina savus klientus ārzemju sabiedrībās un zināmos apstākļos te var izlīdzēties ar valsts apdro-šināšanu. Šinī apdrošināšanas nodaļā tiek apdrošināti valsts īpašumi un arī privātās sabiedrības ir spiestas šai nodaļā zināmu % no saviem klientiem pār-apdrošināt.

1935/36.g. budžetā paredzēta Ls 304.000 liela peļņa.

Emigrantu un bēgļu transports.

Šī operācija kādreiz valstij deva 200.000 ls peļņas.

Slokas kūdras fabrika.

Tā gan vairākus gadus atpakaļ likvidēta, bet tagad līdzīgs uzņēmums ra-dies Liepājā. Mums ir ļoti daudz tehniski izmantojamu purvu. Bez valsts lī-dzekļiem piedalīšanās te laikam nekā izdarīt nevarēs. Kūdra ļoti noderīga lauku mēslušanai. Attīstot šo pakaisu ražošanu, būtu lielā mērā iespējams samazināt mēslu ieviešanu no ārzemēm.

Tagad darbojas:

Ploču kūdras fabrika	- valsts	1935/36.g. budžetā	piemaksā	Ls	8.800
Salaspils "	"	"	"	"	35.700
Līvanu "	"	"	"	"	17.000
visām 3 fabrikām kopā				piemaksā	Ls 60.000

Valsts elektrotehniskā fabrika (VEF)

1935/36.g. budžetā paredzēta Ls 734.000 liela peļņa. Turpat paredzēti ieguldījumi ēku būvēm un inventāra iegādei Ls 0,5 milj.

Bez jau minētiem ir vēl dažādi sīki uzņēmumi, pie kuriem nav vērts ap-stāties. Beidzamā laikā sāka darboties valsts šifera fabrika un Sakas ķie-ģeļu ceplis. Ar to beigsim pārskatu par valsts privātsaimnieciskiem ienākumiem

Publiski-tiesiskie ienākumi.

Starp vācu autoriem ir tādi, kas uzskata, ka finanču zinātnes uzdevums nemaz nav iejaukšanās valsts privāttiesiskos ienākumos, bet tikai publiski tiesiskos. Šim uzskatam gan nav sevišķi liela piekrišana. Jautājums par valsti kā uzņēmēju un privātsaimnieku ir ļoti interesants un Krievija iet taisni pa šo ceļu.

Cik tālu valsts var uzstāties kā privātsaimnieks un kam no tā būs kāds labums un kas no tā iegūst? Krievijas strādnieku juridiskais stāvoklis ir sliktāks nekā tai laikā, kad uzņēmumi atradās privātās rokās.

Šinī nodaļā ir iekļauti publiski-tiesiskie ienākumi, kas veidojas no: 1) akcīzes nodokļa, 2) Proporcionalitātes nodokļa, 3) akcīzes nodokļa, 4) akcīzes nodokļa, 5) akcīzes nodokļa, 6) akcīzes nodokļa, 7) akcīzes nodokļa, 8) akcīzes nodokļa, 9) akcīzes nodokļa, 10) akcīzes nodokļa, 11) akcīzes nodokļa, 12) akcīzes nodokļa, 13) akcīzes nodokļa, 14) akcīzes nodokļa, 15) akcīzes nodokļa, 16) akcīzes nodokļa, 17) akcīzes nodokļa, 18) akcīzes nodokļa, 19) akcīzes nodokļa, 20) akcīzes nodokļa, 21) akcīzes nodokļa, 22) akcīzes nodokļa, 23) akcīzes nodokļa, 24) akcīzes nodokļa, 25) akcīzes nodokļa, 26) akcīzes nodokļa, 27) akcīzes nodokļa, 28) akcīzes nodokļa, 29) akcīzes nodokļa, 30) akcīzes nodokļa, 31) akcīzes nodokļa, 32) akcīzes nodokļa, 33) akcīzes nodokļa, 34) akcīzes nodokļa, 35) akcīzes nodokļa, 36) akcīzes nodokļa, 37) akcīzes nodokļa, 38) akcīzes nodokļa, 39) akcīzes nodokļa, 40) akcīzes nodokļa, 41) akcīzes nodokļa, 42) akcīzes nodokļa, 43) akcīzes nodokļa, 44) akcīzes nodokļa, 45) akcīzes nodokļa, 46) akcīzes nodokļa, 47) akcīzes nodokļa, 48) akcīzes nodokļa, 49) akcīzes nodokļa, 50) akcīzes nodokļa, 51) akcīzes nodokļa, 52) akcīzes nodokļa, 53) akcīzes nodokļa, 54) akcīzes nodokļa, 55) akcīzes nodokļa, 56) akcīzes nodokļa, 57) akcīzes nodokļa, 58) akcīzes nodokļa, 59) akcīzes nodokļa, 60) akcīzes nodokļa, 61) akcīzes nodokļa, 62) akcīzes nodokļa, 63) akcīzes nodokļa, 64) akcīzes nodokļa, 65) akcīzes nodokļa, 66) akcīzes nodokļa, 67) akcīzes nodokļa, 68) akcīzes nodokļa, 69) akcīzes nodokļa, 70) akcīzes nodokļa, 71) akcīzes nodokļa, 72) akcīzes nodokļa, 73) akcīzes nodokļa, 74) akcīzes nodokļa, 75) akcīzes nodokļa, 76) akcīzes nodokļa, 77) akcīzes nodokļa, 78) akcīzes nodokļa, 79) akcīzes nodokļa, 80) akcīzes nodokļa, 81) akcīzes nodokļa, 82) akcīzes nodokļa, 83) akcīzes nodokļa, 84) akcīzes nodokļa, 85) akcīzes nodokļa, 86) akcīzes nodokļa, 87) akcīzes nodokļa, 88) akcīzes nodokļa, 89) akcīzes nodokļa, 90) akcīzes nodokļa, 91) akcīzes nodokļa, 92) akcīzes nodokļa, 93) akcīzes nodokļa, 94) akcīzes nodokļa, 95) akcīzes nodokļa, 96) akcīzes nodokļa, 97) akcīzes nodokļa, 98) akcīzes nodokļa, 99) akcīzes nodokļa, 100) akcīzes nodokļa.

Le 10,- un 2 snt. uz katru milj. ... § 13.

N O D E V A S (Gebühren)

Nodevas jūziens.

Pie šī termina jāaizrāda, ka zem nodevām jāsaprot tas vārds, ko mēs vācu lietāturā sastopam zem Gebühr, zbor, pošlina. "Nodeva" nav īstais nosaukums, kas šo jēdzienu izsmeltu. Nodeva pēc būtības ir speciāls atalgojums, ko publiskas apvienības ņem par pakalpojumiem privātām personām. Ar to šis jēdziens atšķiras no nodokļa, jo nodokļa maksātāji tūlīt ekvivalentu nesņem. Praktiskā dzīvē nereti nāk priekšā, ka pār nodevām nosauc dažus nodokļus. Viduslaikos un jauno laiku sākumā redzām, ka valsts centās izplatīt nodevas, kad nodokļus vēl nevarēja izvest dzīvē. Bet lai pēntu nodevas, tad vajadzēja izdarīt pakalpojumus, kuri bieži bija jāsimulē. Tomēr novērojams tāds princips, ka nodevas valsts labprātīgi izlietā tīri fiskāliem nolūkiem. Nevar būt nekādu iebildumu pret to, ka valsts liek samaksāt zināmu naudas summu par pakalpojumu, bet ir gan ko iebilst pret to, ka valsts zem nodevu maskas cenšas ņemt nodokļus. Ir tādas valstis, kur ļoti izplatīts nodevu tīkls, kas nav nekas cits kā apgrozības nodoklis. Izrādās, ka nodevas bieži pārsniedz pakalpojuma vērtību. Francijā un Austrijā zīmō nodevas ir ļoti izplatītas. Tajās valstīs, kur nav tik noteiktas fiskālas tendences, tas nāk mazāk priekšā. Kas zīmējas uz apgrozības nodokļa norobežošanas no nodevām, tad tas vēl nav izvests, jo tas nav fiska interesēs. Vācijas likumos šo norobežošanu gan varētu noskaidrot. Nodevas ņem vai nu cieši noteiktā summā no zināmas kategorijas darījuma, neraugoties uz darījuma summu, vai arī ņem šo nodevu proporcionāli darījuma summai. No katrām 10 vai 100 naudas vienībām ņem zināmu nodevu.

Nodevu ņemšanas veidi. vienkāršas un proporcionālas nodevas.

Tā tad ir 2 nodevu kategorijas: 1) vienkāršā un 2) proporcionālā nodeva. Nodevu ņemšanas veidi: vai nu likums spiež pilsoni rakstīt savu darījuma dokumentu uz zināma papīra, ko sauc par zīmō- vai aktu papīru, vai noteicot, ka jāuzlīpina zīmōmarkas. Zināma valsts iestāde pagatavo zīmōmarkas, kas jāuzlīpina uz zin. akta. Bez tam vēl var samaksāt zīmōnodevu/skaitā naudā.

Principiāls jautājums nu ir, kad tādas zīmōnodevas ir ņemamas, vai viņas vispār ir ņemamas un kādos apmēros. Šis jautājums izšķirama nepiekrīt finanču zinātnei. Šis jautājums mūs aizkar nelielos apmēros. Viņa izšķirama piekrīt administratīvam un tiesu iestādēm un politikai. Tomēr būtu jāvelk tāda līnija: ja zināmas publiskas apvienības pakalpojumi nāk par labu tikai atsevišķām personām vai to grupai un ja tādām pakalpojumam ir vērtība, tad zīmōnodoklis ir ņemams. Šo principu mēs varam pamatot uz finanču zinātnes viedokli. Ja tādi pakalpojumi nāk tikai zināmām iedzīvotāju aprindām par labu, tad nav nekāda iemesla radīt privilēģētas iedzīvotāju aprindas. Bet ja šis iestādes neprasa no valsts nekādus līdzekļus, tad uz to var skatīties citādi. Tā tad nodevas ir katrā ziņā ņemamas un samērā ar pakalpojuma vērtību, ja šo pakalp. bauda atsev.personas. Ja šie pakalpojumi nāk par labu plašākām aprindām, tad nodevām jābūt zemām, vai arī tās var pavisam izpalikt. Pie tādām iestādēm pieder piem. pamatskolas, kā pretstatē jāuzkāta augstākās mācības iestādes. Te jābūt zināmā mērā augstai nodevai (mācības naudai).

Nodevas Latvijā.

Pēc likuma ņemamās nodevas:

- 1) tiesu nodevas (ņem vēl bez tam kancelejas vai zīmōnodevas)
- 2) kušu tonnažas nodevas
- 3) loču un bāku nodevas
- 4) konsulārās nodevas
- 5) zemes grāmatu nodevas
- 6) izgudrojumu nodevas
- 7) mēru un svaru pārbaudes nodevas
- 8) zīmōnodevas.

Tiesu nodeva kādreiz saucās par tiesu nodokli (nepareizi!)

2. un 3. punktā arī ne katrreiz tiek īstais raksturs ieturēts šīs nodevas ņem kušniecības labierīcību uzturēšanai. ņem arī ledus nodokli. Pēc būtības būtu jāņem ledus nodeva.

4. punktā arī nav ieturēts noteikts raksturs.

8. punkts par zīmōnodevu ir raksturīgākais no mūsu nodevām. Ienākums no šīs nodevas svārstās no 8-9 milj. ls gadā.

Latvijai nodibinoties tika pārņemti krievu nodokļu likumi. Pēc šī likuma zīmōnodoklis sadalās: 1) proporcionālā un 2) vienkāršā zīmōnodeva. Pēdējā savukārt sadalās a) vekselu un b) akciju, kas savkārt dalās: 1) augstākās šķiras akciju nodevas, 2) augstākās šķiras nodevas no %, un 3) zemākās šķiras akciju nodevas. Līdz 1921.g. likmes šīm nodevām tika vairākkārt grozītas. 1921.g. 17.sept. ministru kabinets izdeva rīkojumu par zīmōnodokli. Atcēla krievu likumu un ievēda valdības rīkojumu, paturot krievu laika nodokļu sistēmu. Robežas starp zīmōnodokli un nodevu nav novilkta. Pēc mūsu likuma zīmōnodoklis dalās: 1) vienkāršais zīmōnodoklis, noteiktā summā no darījuma neraugoties uz darījuma summu (Ls 5,- Ls 2,- Ls 12,- Ls 1,- un Ls 7.30). 2) Proportionālais zīmōnodoklis no 1/2-1% no darījuma summas, 3 snt. uz katrām

sa-
u ir
vais-
nas
ā.
bet
kus-
rē-
am
uz-
s,
Ta-
gi
at-
kār-
zigs.
nastu.
š
jau
sas,
iriz

kre-
19.g.
ums
Parād-
inās.
as.
šnic-
ansi.
ra,
evē-
gadi-
ā at-
no-
Jass-
umu
tvlk-
kikik
te
to
ā un
ības

is ir
rms
un lik
s
is ap
vās
tse-
ejams
s stāv
ndas,
rā ar
ālo no
anas
ā. Ka-
sp.
ipot
par
i.

is tau-
tas
āš. Ka-
nu, kas
šis
zivē?
s laik
summai
nces

Ls 10,- un 2 snt. uz katriem Ls 10,-. Vienkārša zīmognodeva pēc būtības ir apgrozības nodoklis, izņemot daļu (Ls 5,- Ls 2,-), kam ir nodevas raksturs. Ls 5,- ir advokatūras praksē, pie fabriku atvēršanas u.c.
1935/36.g. budžetā paredzēts ienemt no nodevām 10,9 resp. 11 milj.ls.

Nodevas citās valstīs.

Francijā nodevas ņem biežāki un lielākos apmēros
Anglijā - nodevas jauca ar apgrozības nodokļiem
Vācijā - asi atšķirtas - Steuergesetz un Gebürigesetz.

§ 14.

N O D O K Ļ I.

Vispārīgā nodokļu teorija. Nodokļa jēdziens.

Nodokļa jēdziens: nodoklis ir tāda ienākuma vai mantas daļa, ko publiskas apvienības ņem savu vajadzību segšanai piespiedu kārtā no saimniecībām savas teritorijas apgabalā.

Nodokļus parasti fiksē naudā (piespiedu maksa). Personīgais dienests (kara dienests, goda amats) nav ieskaitāms nodokļos. Klausām ir materiāls raksturs. Piem. ceļu klausa. Tās varētu ierindot nodokļa plašākā jēdzienā. Nodokļus ņem no atsevišķām saimniecībām, kas atrodas publisko apvienību robežās. ņem nodokli arī no ārzemniekiem, ja tiem ir kāda saimniecība. Parasti ņem nodokli par nekustamu mantu vai tirdzniecības-rūpniecības uzņēmumu tikai tai zemē, kur tas atrodas, jo nevar dubultīgi aplikēt ar vienu un to pašu nodokli. Tomēr dubulto aplikšanu pilnīgi izekauš nevar. Tas var nākt priekšā pie kapitāla aplikšanas.

Nodokli ņem valsts vai publiskas apvienības. Bez valsts nodokļus var ņemt arī pilsētu un lauku pašvaldības (apriņķi un pagasti). Ārzemēs ir citādi. Tur ir vēl nodokļu iecirkņi. Valstis, kur pašvaldības centrālizētas, pašvaldību nodoklis nāk priekšā retāk. Piem. Francijā. Te pašvaldības dabū līdzekļus no valsts kases. Decentrālizētas iekārtas (Anglijā) valsts kase pašvaldībām līdzekļus nedod. Centrālizētā sistēma rada zināmas grūtības ar līdzekļu izsniegšanu pašvaldībām. Arī valsts aparāts te stipri birokratisks.

Nodokli ņem noteiktā apmērā. Nodokļa apmērs noteikts stingrā likumā. Ar to nodoklis atšķiras no dāvanas, labprātīga ziedojuma u.t.t. Nodokļus iekasējot, valsts izlieto savas suverenitātes tiesības. Nodokļiem piemīt ģenerālā atlīdzība. Par nodokļiem pilsonim tiek piešķirtas daudz drošības un par viņu dažā zinā arī rūpējas. Stingri šķirot nodokļus no nodevām atkrit vecās teorijas (pakalpojumu un asekurances teorija).

Nodokli ņem valsts vai pašvaldība savu vispārējo izdevumu segšanai. Te izpaužas nodokļa galvenais mērķis. Te autoru domas dalās. Sociāli politiskā teorija saka, ka nodokli ņem pilsoņu mantas pārkārtošanas dēļ. Fiskālā teorija saka, ka nodokli vajadzīgi publisko apvienību vajadzību apmierināšanai. Ir vēl nodokļa atsevišķas blakus funkcijas: aizsargzuitas ne tikai ienes valstij līdzekļus, bet arī aizsarga nacionālo rūpniecību, ražošanas tehnikas attīstību, tad spirta monopolā arī ir apslēpts šūpības apkaņošanas nodoklis.

Definīcijas, kas galīgi izsmeltu nodokļa jēdzienu, nav. Visas blakus funkcijas nodokļa definīcijā nav iespējams apvienot, kas arī dara grūtības pie noteiktas nodokļa definīcijas došanas. Bet nodokļa galvenais uzdevums ir fiskālais mērķis.

Nodokļu avoti.

Nodokļa avots ir fonds, no kā nodokli maksā. Nodokli var maksāt no ienākuma un arī no mantas, ja nodokļa samaksai izlietā zināmu mantas daļu. Nodokļus var ņemt pat no memorāliskiem ienākumiem. Tādēļ netiek piegriezta vērība nodokļu avotiem.

Nodokļa objekti.

Nodokļa objekti ir fakti vai priekšmeti, no kuriem nodoklis ir ņemams. Piem. zeme, rūpn. iestāde, persona, nodarbošanās ar kādu profesiju u.t.t. Nodokli parasti sauc objekta vārdā. Tā ir zemes nodoklis, namu nod., personas nodoklis u.t.t.

Objekta mērogs.

Vienība, kas ir izmērošanas pamats, pēc kuru daudzuma tiek noteikts nodokļa apmērs, ir objekta mērogs. Piem. agrāk namu nodokli ņēma pēc skursteņu skaita, vai pēc logu, durvju vai cita skaita, tad sāka aplikēt īres maksu un beidzot aplikā pašu īres ienākumu. Pie zemes mērogs ir ha skaits, tīrs ienākums vai atlikums.

Nodokļa vienība un kvote.

Par nodokļa vienību sauc nodokļa objekta zināmu daļu. Par nodokļa kvoti sauc nodokļa apmēru, ko ņem no nodokļa vienības. Piem. tabaka aplikta ar Ls 5,- uz kg, vai no ienākuma Ls 1,- no katriem Ls 100,-. Nodokļa kvote mēdz būt proporcionāla un progresīva. Nodoklis būs proporcionāls, ja no katras nodokļa vienības ņem vienādu nodokļa kvoti. Nodokļa vienība var pieaugt, bet kvote paliek tā pati. Turpretim, ja līdz ar vienību skaita pieaugšanu pieaug arī nodokļa kvote, tad mums ir darīšana ar progresīviem nodokļiem.

Nodokļa maksātāji un īstais tā nesējs.

Tā jāizšķir 2 lietas: 1) nodokļa maksātājs juridiski būs persona, uz kuras nodoklis juridiski krīt, kura ir juridiski atbildīga. Faktiskais nodokļa maksātājs dažreiz ir pavisam cits un uz šo personu nodoklis pārnāk nodokļa pārceļšanas ceļā. Piem. muitas nodokli samaksā tirgotājs, bet vēlāk līdz ar citiem izdevumiem pieskaita preces cenai un šo nodokli samaksā preces patērētājs. Par nodokļa avotu var būt ienākums, bet var būt arī manta, kapitāls.

Kā raudzījās agrāk un kā raugās tagad uz nodokļu avotu.

Ka nodokli var ņemt arī no mantas un kapitāla, tāds uzskats ir tikai jau nāko laiku produkts, un pie tam ne visai sens. A. Smiše aizstāvēja uzskatu, ka nodokli var ņemt tikai no ienākuma. Kapitālu aplikt būtu pēc viņa domām tas pats, kā nokaut vistu un sadēt olas. Kā tad saudzīties uz šo lietu? Stāvoklis kopš A. Smiše laikiem ir grozījies. Citi tautsaimnieki pēc Smiše saka, ka kapitāls jāpārgrupē. Tas ir sociāli politiskais virziens, kas nostājas uz tēda viedokļa, ka manta ir apliekami ar nodokļiem, un ne tikai ar proporcionāliem bet ar progresīviem. Prakse, kā redzams, pret šo uzskatu nav palikusi vienaldzīga un iet taisni pa šo ceļu. Mantojuma nodoklis daudzās valstīs saņiedz augstus apmērus. Šis nodoklis ir progresīvs un saņiedz līdz 40%. Tā u nodokli jau vairs nevar samaksāt ar ienākumu, bet jārēķinās ar to, ka te darīšan ar zināmu mantas likvidāciju. Cik tas ir vēlams, un cik labi rezultāti ar to sasniegti, tas ir cits jautājums. Mantas nodoklis nāc priekšā vai nu kā vienkāršs vai arī vairākkārtējs. Visumā jāsaka, ka manta ir apliekama objektā, bet nodoklis ir maksājams no mantas ienākuma, jo parasti nodokli nav tik augsti, ka varētu novest pie zināmas mantas likvidācijas. Pēc mūsu likuma 4. kategorijas mantotājiem jāmaksā 24%.

Objekta vēsture.

Nodokļa objekts un avots var dažreiz sakrist. Kas vispār var būt par nodokļa objektu?

- 1) persona (galvas nauda, personu nodoklis)
- 2) dažādi patēriņa priekšmeti
- 3) atsevišķas ienākuma kategorijas, piem. zeme, pilsētā esošie nami, rūpniecība, tirdzniecība u. t. t., vispārējais maksātāja ienākums
- 4) manta
- 5) manta pārejas momentā.

Paša objekta izvēle ir atkarīga no vairākiem apstākļiem. 1) Vispirms šie apstākļi var būt sociālo grupu attiecības. Pie nodokļu izvēles katrā sociālā grupā, ja vien viņai ir kāda teikšana šinī ziņā (parlaments), cenšas novēlēt no saviem pienākumiem pēc iespējas nodokļu nastu. Viens un tas pats objekts var vienādi nepatikt visām sociālām grupām. Pret patēriņa nodokļiem katrreiz cīnījušies sabadzīgāko aprindu laudis. Bez tam objektā izvēle atkarījas no 2) tīri saimnieciskiem apstākļiem. Ne katros saimnieciskos apstākļos būs iespējams ieviest kuru katru nodokli. Ienākuma nodoklis tiek apmērēts par šo laiku pilnīgāko nodokļu veidu. Bet agrāk šādu nodokli nemaz nevarēja domāt uzlikt, jo nevarēja noteikti konstatēt personu ienākumus. Katram gadu sīntemim ir savs nodokļa objekts un tiek ņemts par objektu tas, kas attiecīgā laikmetā ir iespējams par tēdu ņemt.

Ir vēl 3. moments, kas krīt smērā, t. i. nodokļu tehnikas jautājums, kas atrodas atkarībā no attiecības pakāpes. Vēsturiski skatoties uz šo punktu redzam interesantu ainu. Piem. kvotatīvos nodokļus nevar vis katrā laikmetā ieviest, jo šī ir komplicēta nodokļa forma un ar neattīstītu nodokļu tehniku nevar šo nodokli ieviest. Bieži ienākuma tiek noslēpts, un risks tam nevar tikt klāt. Arī mūsu laikā šis ideāls nav pilnīgi sasniegts, jo vēl šobrīd nodokļu aparāts nav tik pilnīgs. Ja jau tagad ar šo formu nevar tikt galā, tad par komplicētām formām 17, 18, 19. g. sīntemī nevarēja būt runa. Tad tika praktizēta nodokļu pārdošana. Zināmas personas nopirka no kases valdnieka tiešību ņemta nodokļus, protams, par lielu summu. Francijā nodokļu uzdevumi ņēma no tautas divreiz vairāk nekā bija valdniekam samaksājuši. Tāpēc šos laikos valsts ņēma nodokļus pēc vienvienkāršākām metodēm: galvas naudu, mantas nodokli. Jautājums par objekta izvēli ir tikpat interesants tagad, kā tas bija agrākajos laikos. Tagad var gan apmēram aprēķināt uz kādām personām nodoklis krīt. Zināms, jāredz arī nodokļa pārceļšanas iespēja.

Personu aplikšana.

Persona kā nodokļa objekts ir ļoti vecs aplikšanas veids. Tas nāc priekšā jau senos laikos, viduslaikos un tāpat jaunākos laikos. Vēl šobrīd atrodam dažās valstīs personu kā aplikšanas objektu. Ar ko tas izskaidrojams? Personu nodoklis ir ļoti izplatīts. Tikai pēdējā laikā attīstās ienākuma nodoklis un personu nodoklis pamazām sāk izjust. Tas izskaidrojams ar finanšu tehniku, kas spiež meklēt jaunas aplikšanas formas. Persona šinī ziņā ir ļoti izdevīga, jo neprasa komplicētu nodokļu tehniku. Vajaga tikai zināt, cik personu ir valstī, un noteikt nodokļa augstumu. Nāc arī kvotatīvie nodokļi priekšā, bet pa lielākai daļai personu skaits noteic nodokļa augstumu, jo valdība nosaka nodokļa summu un šo kopsummā iedzīvotāji sadala savā starpā. Pie mums

ja-
 u ir
 vain-
 nas
 ā.
 bet
 kus-
 rē-
 am
 uz-
 s,
 Ta-
 gi
 at-
 kār-
 zigs.
 nastu.
 š
 jau
 šas,
 iziz

 kre-
 19.g.
 ums
 Parād-
 inās.
 as.
 šnic-
 anai.
 ra,
 evē-
 gadi-
 ā at-
 no-
 Jāss-
 umu
 tvilk-
 kīkīk
 te
 to
 ņā un
 oibas

 as ir
 rms
 un lik
 s
 ās ap
 vās
 tse-
 ējams
 s stāv
 ndas,
 rā ar
 ālo no
 anas
 ā. Ka-
 sp.
 ipot
 par
 i.

 is tau-
 kas
 āg. Ka-
 nu, kas
 šis
 zivē?
 s laik
 sumai
 nces

šis nodoklis saistīts ar solidāru atbildību. Fiskam ļoti viegls stāvoklis - nodokli tikai uzliek un ienākums valsts kasē ir nodrošināts. Pie kvotatīviem nodokļiem noteic katram iedzīvotājam zināmu nodokļa summu. Mūsu laikos vienlīdzīga nodokļa ņemšana no katras personas nebūtu attaisnojama un tiek ievesti zināmi pārlabojumi, ņemot vērā kaut cik katra iedzīvotāja apstākļus. Tānī laikos, kad galvas naudai piekrita noteicošā loma, tādās diferenciacijas nebija. ņēma vienādu summu no katra pilsoņa, vai arī sadalīja nodokļu kopsummu nodokļu maksātāji paši savā starpā. Iespāids šim nodoklim toreiz bija citāds, kāds tam būtu tagad, ja to tagad praktizētu. Toreiz iedzīvotāju masa nebija savā saimnieciskā stāvoklī tik tālu diferencējusies, tādēļ nodokļu gūlās uz maksātājiem puslīdz vienādi. Ilgi tās stāvoklis nevarēja palikt. Saimnieciskā dzīve sāka attīstīties, notiek mantas koncentrācija un redzam, ka iedzīvotāju masa sāk diferencēties un rodas atsevišķas klases, kas atšķiras viena no otras turības ziņā. Tādēļ jāmeklē jaunas aplikšanas formas. Fisks pats šai lietā ieinteresēts. Ir radušies bagāti ļaudis ar lieliem ienākumiem. Fisks uz to vienaldzīgi skatīties nevar, jo naudas valsts kasē arvienu trūkst. Fisks cenšas izmantot šo stāvokli - iegūt no bagātiem iedzīvotājiem lielākas nodokļu summas.

Tanī laikā, kad rodas šis lūzums, tirdzniecība un rūpniecība vēl nav tik plaši attīstījusies, bet ir radušās citas bagātības, kas ir paspējušas koncentrēties. Tāda koncentrācija redzama jau Anglijā 14.g.s., kad radās vienkāršās nodokļu modifikācijas. 14.g.s. tirdzniecība un rūpniecība nav paguvusi attīstīties, fabriku nav. Galvenās bagātības sastāv no nekustamām īpašībām. Pilsētas maz attīstītas un sociālā diferenciacija nav vēl attīstījusies lai varētu diferencēt nodokļus. Bet notiek zemes bagātību koncentrācija. Ir lieli zemes īpašnieki. Fisks pie zemes kā aplikšanas objekta neķeras. Zemes gabali šīs laikos piederēja ar tituliem apveltītām personām, tādēļ fisks sadalīja iedzīvotājus pēc tituliem. Jo šis titulis augstāks, jo augstāks nodoklis, prezumējot, ka lielākiem tituliem pieder lielāki zemes gabali un tā patiešām tais laikos arī bija. Tādu likumu izdeva 1379.g. ņēma nodokļus pēc tituliem un netitulētām personām noteica zemi nodokļa maksu 4 pensu apmērā. Šī nodokļa gradācija tika grozīta un izstrādāta sīkāk. Ar to vēl šis attīstības process nav beidzies. Kad 1379.g. šo likumu izdeva, tad patiešām samērs starp tituliem un zemes gabaliem arī bija, bet attīstoties saimnieciskai dzīvei tituli vairs nesakrita ar bagātībām. Līdz ar to grozījās maksātspējas. Nu bija jāmeklē citi veļi. Pa to laiku ir attīstījusies tirdzniecība un rūpniecība un radušās jaunas mantīgas šķiras - tirgotāji un rūpnieki, bet tiem titulu nebija. Nu fisks meklēja līdzekļus kā aplikēt šīs personas. Tad sāka dalīt iedzīvotājus pēc viņu mantas stāvokļa. Pati manta izpaužas jau krasāk. Pati manta tiek ņemta par aplikšanas objektu. Tituli pastāvēja gan un tiem vēl bija blakus loma, bet pastāvēja vēl noteikums par mantas stāvokli. Tāds ir 1641.g. Anglijas likums. Pēc šī likuma visi hercogi, baroni, grāfi un firsti maksāja zināmu nodokli un netitulētas personas arī tiek graduētas (agrāk netitulētas personas visas maksāja tikai 4 pensus). Pēc mantas stāvokļa nevarēja graduēt, bet ņēma nodokļus pēc patēriņa, jo patēriņu varēja labāk konstatēt nekā mantu. Personām, kas patērē gadā = 100 uzlika nodokli = 5,- kam = 50, tam = 2 un kam = 20 tam sh 5.

Līdzīgu ainu mēs atrodam Prūsijā, kur no sākuma iedzīvotāji bija sadalīti 4 klasēs, bet beidzās šis klasu nodoklis ar to, ka izejot vairākas attīstības fāses 1891.g. tas pārvērtās par vispārējo ienākuma nodokli. Tā tad atsevišķas nodokļu formas atrodas ciešā saistībā ar tiem apstākļiem, kādi zināmā laikmetā pastāv. Ja mēs atzīstam tādu attīstības likumu, tad nedrīkstam izdomāt kādu jaunu, varbūt ļoti labu nodokli, ko nevar tikai izvest dzīvē.

Patēriņa priekšmeti kā aplikšanas objekti.

Personai kā aplikšanas objektam bija liela loma savā laikā. Bet šis personu nodoklis atsevišķās valstīs nāk savādāk priekšā un šim pašam nodoklim ir vēl citas īpašības. Visās valstīs neatradīsim personu nodokli vienādā veidā, skatot cauri laikmetus no seniem laikiem līdz mūsu dienām. Arī zemī redzam kā aplikšanas objektu jau viduslaikos un atsevišķus citus mantas veidus. Patēriņa priekšmetu aplikšana pieder netiešiem nodokļiem. Patēriņa priekšmetu aplikšana ir ļoti iemīļots aplikšanas objekts. Patēriņa nodokļus varam sastapt visās vietās un visos laikos (senā Romā un Ēriķijā), gan kā muitas nodokli, gan citādā veidā. Multa ir tik iemīļots aplikšanas veids, ka viņu ņem visur, kur vien tik iespējams.

Ārēvijā 16.g.s. ņēma 5% no pārdevēja un tikpat daudz no pircēja. Jaunlaiku modifikācija ir patēriņa nodoklis. Anglija patēriņa nodokli ir galvenais valsts ienākuma avots 17., 18., 19.g.s. Tie tiek ņemti gan ievadmultas, gan akcizes veidā. Tagad akcize ir uz tēju, tabaku, sēkociņiem, naftas ražojumiem un citiem priekšmetiem. Anglijā 17., 18., 19.g.s. visā iekšzemes ražojumi bija aplikti ar akcīzi. Ir tikai strīdus, vai maize bijusi aplikta vai ne. Cits vies bija akcizēts. Monteskiē saka, ka fiskam šis nodoklis esot izdevīgs un patērētāji arī to maz jūtot. Bez tam, patēriņa nodokļu aplikšanas metodes nedara grūtības pie nodokļa iekasēšanas.

Si vienā vai otrā valstī - šis nodoklis pilnīga un vai tam ir panāks, tas ir otrs jautājums. Šim nodoklim ir papildu nodokļa funkcija.

Prāsija 19.g.s. visa nodokļu sistēma pastāvēja no patēriņa nodokļiem. Netiešie nodokļi bija 87%. Apmēram tādos pašos apmēros patēriņa nodokļi bija visās Vakarēiropas valstīs. 19.g.s. pirmā pusē notiek liels lūzums. Patēriņa nodokļi sak izzust un pirms kara Anglijā ir tikai kādi 5 priekšmeti, kas aplikti ar akcīzi. 60-tos gados patēriņa nodokļu tīkls vēl ir ārkārtīgi plašs. Šim lūzumam par iemeslu bija ienākumu nodoklis. Visās valstīs, kurās notiek kulturālā attīstība, patēriņa nodokļi sak izzust. 19.g.s. otrā pusē politiskā dzīvē notiek lielas pārmaiņas. Zemākās šķiras iegūst pārstāvju parlamentos un tie uzsāk cīņu ar to nodokļu formu, kas krīt galv. kārtā uz strādniekiem. Aizrāda, ka patēriņa nodokļi zināmām šķirām nav panesami. Izsad patēriņa nodokļi arī pateicoties turīgākām šķirām, kas bija ieinteresētas, lai patēriņa nodokļi kristu, jo tie traucē tirdzniecības un rūpniecības attīstību. Ar laiku nonāk pie tā, ka patēriņa nodokļos notiek krasi attīstība visās kultūras valstīs. Pirmās vajadzības priekšmeti netiek aplikti, bet aplikšana tiek pārceļta uz otrās un trešās vajadzības priekšmetiem. Bet netiek atcelti patēriņa nodokļi uz pirmās vajadzības priekšmetiem, ko ievēd no ārzemēm.

Mantas nodoklis.

Mantas nodokli jau sastopam vecā Grieķijā un Romā kā arī viduslaikos. Manta tanī laikā galvenām kārtām sastāvēja no nekustama īpašuma - zemes gabaliem. Ja nu manta sastāv galv. kārtām no zemes īpašumiem, tad nodokļa objektus nebija grūti uztvert nodokļu iestādēm. Tanī zinā šis nodokļa objekts atbilst tā laika nodokļu tehnikas prasībām, jo visi zemes īpašnieki bija zināmi. Kas zinējas uz kustamu īpašumu īpašniekiem, tad tie visi bija zināmi. Parasti kustāmā manta bija saistīta ar nekustamo: dažādi zemes apstrādāšanas piederumi. Bet vēlāk līdz ar saimnieciskās dzīves attīstību bija pārveidojamas aplikšanas metodes. Pateicoties saimnieciskās dzīves attīstībai rodas apstākļi, pie kuriem manta sadalās atsevišķās daļās: zeme, kam ir citādas īpašības, kā pilsētu nekustamai mantai, tirdzniecība un rūpniecība, kā sevišķa mantas daļa un vēlāk arī kustamais kapitāls. Tas darīja grūtības pašā aplikšanas procesā, bij jāatrod jauni paņēmieni, kā šos objektus aplikēt.

Šinī attīstības procesā notiek gandrīz tas pats, kas pie personu nodokļa. No mantas nodokļa rodas reālā nodokļu sistēma. Objekti ir tādi: pilsētnieku nekustamie īpašumi, kustamais kapitāls, tirdzniecība un rūpniecība. Visās valstīs šis sadalīšanās process nav vienlīdzīgs. Kur ir bijuši izdevīgi apstākļi, tur šī evolūcija nodokļu sistēmā attīstās. Bet ir gadījumi, kur šis vispārējais mantas nodoklis nav varējis diferencēties. Mantas nodoklis pārvērsts zemes nodoklī. Citas mantas daļas, kā kapitāls u.t.t., te atkrit. Tā tas ir Anglijā. Bija paredzēta visas mantas aplikšana, bet prakse gāja citu ceļu. Pateicoties izpildu un politiskai varai, šis likums netika pietiekoši respektēts. Faktiski vispārējais mantas nodoklis pārvēršas zemes nodoklī. Tādās zemēs, kur nebija vajadzīgie apstākļi mantas nodokļa diferencēšanai, šis nodoklis tika pavisam atņemts.

Prāsija 1892.g. reālā nodokļu sistēma tika nodota pašvaldībām. Reālo nodokļu sistēma neatbilst jaunlaiku prasībām: nevar ievērot progresivitāti, parādniecības procenta nodrošināšanu. Vispārējais mantas nodoklis tā tad ir pārveidojies ar laiku vai pavisam nogājis no skatuves.

Francijas nodokļu sistēmā mantas nodoklis nav atrodams.

Vācijā mantas nodoklis pārdzīvojis vairākas attīstības pakāpes, kamēr 192.g. to nodeva pašvaldībām, noteicot stingras robežas, cik lielos apmēros tas nemams. Anglijā vispārējais mantas nodoklis nemaz nav sastopams. Sakot ar 14.g.s. tas pārvērsts par zemes nodokli. Jaunākos laikos radušās vesela rinda valīķu, kas šo nodokli atkal atzīmē. Bet objekti visās valstīs nav vienādi. Viens un tas pats mantas veids nav aplikts visās valstīs. Aiz kādiem iemesliem šis mantas nodoklis jaunākos laikos atdzīvojās? Iemesls ir tas, ka jaunākos laikos tiek taisīta starpība starp aplikšanas objektiem. Ienākumus sak sadalīt fundētos un nefundētos. Pirmie ir ienākumi no nekustama īpašuma un kapitāla, otrie ir ienākumi no darba algas. Otrās ienākums ir nestabilāks. Vejaga tikai personai saslikt un ienākums zād. Aiz šī iemesla fundētos ienākumus varētu aplikēt augstāk, tādēļ arī atkal ievēd vispārējo mantas nodokli. Šis pats mērķis ir sasniedzams arī citā ceļā, ar reālo nodokļu sistēmu. Reālā nodokļu sistēma parasti paliek tais valstīs, kur iedzīvotāji ir pie tās pieraduši un negrib šo sistēmu lauzt. Tur, kur tāda tradīcija nav uzglabājusies un kur nepieciešams radikāls lūzums, tur arī ievēd vispārējo mantas nodokli. Vispārējā mantas nodokļa sistēma jau ir pilnīgāka kā reālā nodokļu sistēma. Reālo nodokļu sistēma skar tikai lauku un pilsētu nekustamo mantu; kustamo kapitālu, tirdz. un rūpniecību un visas pārējās ienākumu daļas paliek brīvas no šī nodokļa.

Apdrozības nodoklis.

Par aplikšanas objektu tā tad var noturēt: personu, mantu un patēriņa priekšmetu. Bez šiem nodokļiem ir vēl apdrozības nodoklis. Novērojām to, ka arī ar šiem aplikšanas objektiem vēl nav sasniegta pilnīga nodokļu sistēma, jo paliek vēl tādi robi valsts izdevumos, kurus ar to nevar aizpildīt. Tad izgudroja vēl apdrozības nodokli. To nem no mantas pārejas momentā, t.i. kad manta pāriet no vienas personas uz otru. Ja arī manta visu laiku ir izvairījusies no aplikšanas, tad pārejot no vienas personas īpašuma otrā, tā no nodokļa neizbēgs. Sevišķi daudz tādu momentu ir fondu un preču biržā.

Cik vienā vai otrā valstī tāds apdrozības nodoklis pilnīgs un vai tam ir pamats, tas ir cits jautājums. Šim nodoklim ir papildu nodokļa funkcija.

sa-
a ir
vai-
nas
ā.
bet
kus-
rē-
am
uz-
s,
TA-
gi
at-
kār-
zīgs.
nastu.
g
jau
sas,
iriz

kre-
19.g.
ums
Parād-
inās.
as.
šnie-
anai.
ra,
evē-
gadi-
ā at-
no-
Jās-
umu
atvilk-
tikāx
te
to
pā un
ības

as ir
rms
un lik-
s
ās ap
vās
tse-
ējams
s stāv
ndas,
rā ar
ālo no
anas
ā. Ka-
sp.
cipot
par
li.

as tau-
kas
āš. Ka
nu, kas
šis
zīvē?
s laik
summai
nces

Ja citas aplikšanas formas būtu pilnīgas, tad šim nodoklim būtu jāatkrīt. Bet tādas pilnīgas sistēmas nav. Apgrozības nodoklis jau ir tas pats zīmognodoklis. Noteikts, ka uz tādu un tādu līgumu jāliek zīmognodoklis tik un tik liela vērtībā. Dažreiz gan objekts jau apkrauts ar dažādiem nodokļiem, bet to vēl apkrauj ar zīmognodokli.

Nodokļu dalīšana tiešos un netiešos, tādas klasifikācijas trūkumi.

Vēl šodien nodokļi dalās tiešos un netiešos. Pie tāda iedalījuma parasti pieturas valdības iestādes. Šie jēdzieni tiek lietoti kā pretstats un parasti saka, ka tieši nodokļi esot tie labie un taisnīgie un slikti esot netiešie nodokļi, jo tie esot nevienlīdzīgi. Ko tad saka zinātnieki par šādu dalījumu? Finanšu zinātnē nav vienādu uzskatu par šo jautājumu. Domas par šo jautājumu šķiras vēl līdz mūsu dienām. Vecais vācu teoretīķis Jakobs saka: "Tiešie nodokļi ir tie, ko samaksā personas, kam nodoklis tieši jāmaksā, bet netiešie nodokļi ir tādi, ko faktiski samaksā citas personas, uz kurām šo nodokli pārceļ tā persona, kam nodoklis patiesībā ir uzlikts".

Tā tad pārceļamie nodokļi pēc viņa domām ir netiešie nodokļi. Te nu rodas jautājums, pie kādas klases pieskaitīt muitas nodokli? Vai tas ir tiešais vai netiešais nodoklis? Te nu izrādās, ka muitas nodoklis var būt tiešais un netiešais nodoklis pēc Jakoba klasifikācijas. Ja tirgotājs importē preces un samaksā muitas, bet vēlāk to ierēķina preces cenā, tad tas ir netiešais nodoklis, ko samaksā patērētājs. Bet ja patērētājs ieved pats preces, tad iznāk, ka tas ir tiešais nodoklis. Pēdējais gadījums gan ļoti reti nāk priekšā, bet ir gadījumi, kad tas notiek un fakts paliek fakts. No teoretiskā viedokļa tas krit svarā. Nevar gan apgalvot, ka visi muitas nodokļi ir pārceļami. Likumdevējs pārceļšanas procesu nevar noteikt. Tādus nodokļus, ko senāk turēja par nepārceļamiem, šodien tura par pārceļamiem. Tā tad nevar noteikt, ka persona, kam nodoklis uzlikts, šo nodokli arī tiešām pati samaksā. Tā tad Jakoba definīcija sašķībjas. Ja sāksim klasificēt nodokļus pēc šīs klasifikācijas, tad nezināsim kur likt dažus nodokļus, vai pie tiešiem vai netiešiem. Tā tad šai definīcijai ir jākrit.

Angļu ekonomists Mills sauc par tiešiem nodokļiem tos, kas krit uz tām personām, ko likumdevējs ir domājis par istām nodokļa nesējiem. Visi pārējie būtu pierēķināmi netiešiem nodokļiem. Cik tālu tāda definīcija varētu noderēt nodokļu klasifikācijai? Ari ar šo definīciju mēs nevaram apmierināties. Kā lai mēs zinām likumdevēja domas. Tādās valstīs, kur nepastāv parlaments, tur tāda klasifikācija varētu noderēt, ja likumdošana pieņem tieši valsts galvai. Tādā gadījumā attiecīga ministrija izstrādā likuma projektu un te ir redzams, kas ar šo likumu ir domāts. Bet ko lai dara parlamentārās valstīs? Te gan pie projekta ir jāmin, uz kurām aprindām jaunais nodoklis kritis. Bet kad likums nāk parlamentā, tad šī skaidrība izsūd. Katra grupa cenšas saviem vēlētajiem nodokļu nastu padarīt vieglāku. Te likumdevēja domas ir grūti konstatēt, jo parlamenta pārstāvji vadijušies no dažādiem iemesliem. Likumdevēja gribu parlamentārās valstīs var konstatēt tikai tad, ja likumu pieņem vienbalsīgi. Bet tas nāk reti priekšā. Bet arī pats likumdevējs nevar konstatēt pie kādas nodokļu sistēmas viņš ir pieturējies, jo var būt, ka likumdevējs ir maldījies. Piem. likumdevējs domā, ka zemes nodoklis ir tiešais nodoklis, bet nostādot jautājumu zinātniskā gaismā dažreiz iznāk, ka tas ir netiešais nodoklis.

Administratīvā klasifikācija, pie kuras pieturas vesela rinda Vācijas valstis. Tiešie nodokļi ir tādi, ko ņem periodiski pēc sevišķiem personu sarakstiem vai kadastriem un viņus vēl mēdz saukt par kadastrētiem nodokļiem. Par netiešiem tiek uzskatīti nodokļi, ko ņem zināmos gadījumos un pēc zināma tarifa. Pēc šīs klasificēšanas mantojuma nodoklis tiek uzskatīts par netiešo nodokli. Tāpat muitas nodoklis. Mantojuma nodoklis gan vismazāk ir pārceļams, kādēļ te ir zināms absurds. Pēc šīs klasifikācijas iznāk, ka daži patērēja nodokļi jāpieskaita pie tiešiem un netiešiem. No spirta dedzinātāvam ņem akcīzi abonementa veidā. Ja ņemšanas forma ir citāda, tad tas jāierindo netiešos nodokļos.

Definīcijas: Par tiešiem sauc tādus nodokļus, kam par objektiem ir fakti, bet netiešiem nodokļiem pieskaitāmi nodokļi ar mainīgu objektu/raksturu. Ari pret šo klasifikāciju tiek celtas pretrunas.

Vēl ir tāda klasifikācija, kas mantas nodokļus sauc par tiešiem un patērīga - par netiešiem. Pēc šīs klasifikācijas nav nekur vietas mantojuma nodoklim, kas nav mantas, bet apgrozības nodoklis. Tāpat nav vietas personu nodoklim. Persona nav manta.

Tālāk ir klasifikācija, pēc kuras nodokļi no ražošanas ir tieši un no patērīga - netiešie. Šī definīcija tāpat ir nepareiza. Bez minētām klasifikācijām ir vēl vesela rinda citu. Pēdējā laikā ganrīz katram autoram ir savva definīcija. Visas šīs klasifikācijas neko nedod. Katrā ir kāds pieturas punkts, ko var kritizēt un apgāzt. Visas definīcijas pasvitro, ka tieši nodokļi ir tie labie, jo tie esot vienlīdzīgi un netieši esot slikti nodokļi. Bet pēc vienlīdzības un nevienlīdzības nav iespējams nodokļus klasificēt un te nu ir tā kļūda. Tāpat nevar klasificēt pēc nodokļa objekta novērtēšanas metodes. Varbūt tāda klasifikācija radīsies, ko nevarēs apstrīdēt, kad būs pietiekoši droši slēdzieni un teorijas par nodokļu pārceļšanu. Kamēr mēs nezinām uz kādām personām nodoklis kritis, tikmēr nevaram klasificēt izvest. Ja kāds nodoklis būtu tiešām nepārceļams, tad viņus arī varētu droši

Ja-
u ir
vain-
nas
š.
bet
kus-
rē-
am
uz-
s,
Ta-
gi
at-
kār
zige
nast
š
jau
sas,
iriz

kre-
19.
ums
Parā-
inās
as.
šnie-
anal
ra,
evē-
gadi
ā et
no-
Jāsa
umu
atvil
kikā
te
to
pā ur
cibas

is ir
rms
un l
p
As m
vās
tse-
ejam
s st
ndas
rā a
ālo
anas
ā. K
sp.
inot
par
li.

is ta
kas
š. k
nu, k
šis
zīvē
s la
sumu
nces

ierindot tiešos nodokļus. Bet šodien pavisam to nevar teikt. Ir gan arī šodien tādi nodokļi, ko var uzskatīt par nepārceļamiem, vai arī pārceļamiem ļoti mazā apmērā. Bet tas maz ko līdz. Budžetos vēl līdz šim nav priekšā šī nodokļu klasifikācija tiešos un netiešos. Tāda grupēšana neko nedod. Dot nemaldīgu klasifikāciju tā tač nav iespējams, lai gan tā būtu ļoti vēlama. Budžetā gan tādai klasifikācijai nav nekādas nozīmes. Ja tāda klasifikācija nav droša, tad tā ir vienkārši atmetama.

Es domāju pieturēties pie šāda grupējuma. Tos nodokļus, ko ņem no personām, mantas un ienākuma, sauksim par tiešiem nod., un tos, ko ņem no dažādiem patēriņa priekšmetiem, sauksim par netiešiem. Trešā grupa būs apgrozības nodoklis. Šī klasifikācija tāpat kā citas no zinātniskā viedokļa raugoties var tikt apgāsta.

Repartīcijas un kvotatīvie nodokļi.

Tālāk nodokļi tiek klasificēti kvotatīvos un repartīciju nodokļos. Te krit svarā nodokļu ņemšanas metodes. Kvotatīvie nodokļi ir tādi, kur fisks nosaka nodokļu vienību un nodokļu kvoti. Zināmos gadījumos, ņemot kvotatīvos nodokļus, fisks vēl noteikti nezina, cik liels ienākums būs, jo tas atkarājas no nodokļu vienībām. Repartīciju nodokļi ir tādi, kur fisks iepriekš nosaka nodokļu kopsummu, pie kam nodokļa objekti tiek noteikti tikai vispārīgos vilcienos un maksātāji paši sadala savā starpā. Repartīcijas nodokļi ir izdevīgi tam ziņā, ka tiem ir nodrošināts kontingēts nodokļa summas ienākums un otrkārt fiskam nav jāiejaucas nodokļa sadalīšanas procesā. Fiskam tāda gadījumā nav vajadzīgs nodarboties ar nodokļu objektu noskaidrošanu. To noskaidro paši nodokļa maksātāji. Nereti, lai vēl vairāk nodrošinātu ienākumu, fisks uzliek nodokļa maksātājiem solidāru atbildību. Pirmā laikā, kad nodokļu tehnika vēl bija maz attīstīta, tika plašos apmēros pielietoti repartīciju nodokļi. Turpretim valstis ar attīstītu finanču tehniku repartīciju nodokļi nemaz nepastāv. Pie mums dažreiz mēģināts ievest kvotatīvos nodokļus, bet tie atdarušies uz nepārvaramām grūtībām. Grūtības rodas pie objektu sīkākas noteikšanas un nodokļu vienību noteikšanas. Anglijā 13. un 14. g. s. ievēda kvotatīvos nodokļus, bet drīz no tiem bija jāatsakās. Pie mums repartīcijas nodokļi priekš fiska ir izdevīgāki, jo tie nodrošina fiskam noteiktu nodokļa summu. Bet ar to nepietiek. Fisks gan ir drošs par savu ienākumu, bet ir arī savas šnas puses šai lietai, kas spiež to izskaust no nodokļu sistēmas tādēļ, ka tas ir pārāk neelastīgs nodokļu veids. Kvotatīvie nodokļi pieaug gadu no gada līdz ar nodokļu vienības pieaugšanu. Repartīciju nodokļi gan ir tai ziņā vēl izdevīgāki, ka viņi ienes budžetā zināmu noteiktību, budžets kļūst stabils. Kvotatīvo un repartīciju nodokļu sadalījums attiecas galvenām kārtām uz tiešiem nodokļiem. Bet ir gan arī gadījumi, kad šo klasifikāciju var attiecināt arī uz netiešiem nodokļiem.

§ 15.

PERSONĪGIE UN REĀLIE NODOKĻI.

Šo nodokļu grupu raksturojums.

Tiešos nodokļus mēdz sadalīt personīgos un reālos nodokļos. Daži sauc personīgos nodokļus par subjektīviem nodokļiem un reālos par objektīviem nodokļiem.

Personīgie nodokļi ir tie, kas cieši saistīti ar personu. Ar šiem nodokļiem tiek aplikti ienākumi tādos apmēros, kādos tas atspoguļojas pašā maksātājā. Šo nodokli uzliek samērā ar personas mantas vērtību un ienākuma apmēriem. Pie šo nodokļu uzlikšanas tiek ņemta vērā maksātāja ģimenes un sabiedriskais stāvoklis un varbūt vēl dažādi citi tīri personīgi momentu (slimības). Tādi personīgi nodokļi, ko mēdz uzlikt, ir: vispārējais ienākuma nod., klasu un Rasificētais nodoklis (Prūsijā), galvas nauda (ja tā tiek uzlikta ar zināmu korektīvu).

Turpretim objektīvie jeb reālie nodokļi ir tādi, kas ir piemēroti tikai maksātāja mantai un neatkarīgi no paša subjekta. Tādi reālie nodokļi ir:

1) zemes nod., 2) tirdzniecības un rūpniecības nod., 3) pilsētu nekustamās mantas nod. Reālie nodokļi ir objekta nodokļi, jo tiem ir darīšana tikai ar lietu, bet ar subjektu šie nodokļi nemaz nerūpējas. Mantas apmēri un ienākumu lielums netiek ņemti vērā, subjekta vajadzības ~~neņem vērā~~ nekrit svarā. Netiek ņemti vērā parādniecības %, cik lieli parādi un vai viņi vispār ir. Eksistences minimums arī nekrit svarā. Progresīvās likmes tāpat nekrit svarā. Pie mums tirdzniecības un rūpniecības nodoklis no objektīva nodokļa pārvērties par subjektīvo. Pie reāliem nodokļiem nav pat vajadzīgs zināt maksātāja tīro ienākumu. Še apmierinās ar vidējo ienākumu summu, vai arī ar ienākumu samēru starp atsevišķām personām. Turpretim pie personīgajiem nodokļiem ar to nepietiek. Lai būtu iespējams šos personīgos elementus novērtēt, nepieciešami zināt maksātāja ienākumu summu. Nav nemaz sen tie laiki, kad sāka parādīties personīgais nodoklis. Mēs redzam vēsturā mēģinājumus tādus ievest. Francijā, priekšrevolūcijas laikā (18. g. s. II. pusē) atrodam mēģinājumus ievest personīgos nodokļus. Tiek minēts 20% zemes nodoklis, ko ņem pa lielākai daļai no zemes, bet vēlāk aplikta arī citus ienākumus. Visā visumā tomēr dominē līdz ienākuma nodokļa rašanās dažādi reālie nodokļi.

Nodokļu attīstības virziens.

Ar laiku šāds stāvoklis paliek neapmierinošs un jāmeklē citas aplikšanas formas. Arī reālā sistēmā ieviešas daži subjektīvi momenti.

Jaunākos laikos reālais elements sāk izjust. Subjektīvie nodokļi jau ir valdošie. Reālie nodokļi parādās tikai kā papildu nodokļi, Agrāk kā jau vairākkārt aizrādīt, liela loma piekrita aplikšanas teknikai. Paši aplikšanas objekti, zeme, pilsētu nami, bija visai vienkārši darba saimnieciskā sfērā.

Agrāk nodokļu uzlikšanai par mērģu noderēja vispārējā mantas masa, bet tas bija tik ilgi, kamēr mantai bija taustama forma un kamēr vēl nebija kustamā kapitāla, ko viegli noslēpt. Aplikšanas objektus sāk novērtēt pēc ārējām pazīmēm. Rūpniec. uzņēmumu ienākums tika aprēķināts pēc dažādām ārējām pazīmēm. Pastāvēja vesela rinda ārējo pazīmju pēc kurām centās prezumēt uzņēmuma ienākumu summu. Pie zemes ienākuma novērtēšanas to sadalīja klasēs, ņemot vērā zemes gabala attālumu no tirzniecības un satiksmes centriem. Tālāk zemi sadalīja pēc kultūrām. Ņēma vidējo ražu, vidējās cenas. Ārkārtīgi tīra zemes ienākumu arī nemaz necentās uzminēt. Arī tagadējos kadastrātos atspoguļojas labākā gadījumā tikai vidējais ienākums. Pie šādas aplikšanas kārtības nav iespējams uzzināt absolūto ienākumu summu un tas nav arī vajadzīgs. Te galvenais mērķis ir, lai samērā ar ienesīgumu varētu sadalīt nodokļu nastu. Pie zemes nodokļu tehnikas tāda novērtēšana pēc ārējām pazīmēm ir priekš fiska izdevīgāka, jo viņam nav jābaidās būt piekrāptam. Pavisam kas cits jau ir priekš nodokļu maksātāja, jo ārējās pazīmes var būt palikušas tās pašas, bet ienākums var būt grozījies. Tāda kārtība uzturējās ilgāku laiku gandrīz visās valstīs.

Kādi apstākļi spiež pāriet no reālās sistēmas uz personīgo nodokļu sistēmu.

Ar laiku tomēr šāds aplikšanas veids sāk iznīkt un iemesls tam ir kreditsaimniecības attīstība. Kreditsaimniecības attīstība nav visai veca. 19. g. s. kreditsaimniecība sāka attīstīties kolosālos apmēros. Šim momentam mums jāpieraksta lūzums saimniecībā. Parādniecība uzņēmumiem ir ļoti liela. Parādniecības % arī ļoti augsts. Bet reālie nodokļi ar parādniecības % nerēķinās. Prūsijas zemes parādniecības procents sniedzās līdz 80% no zemes vērtības. Ja agrāk raudzījās tā, ka viss ienākums no zemes nāk par labu viņas īpašniekam, tad tagad iērādījās, ka peļņa paredzēta tikai parādniecības % segšanai.

Kā lai nu respektē šo zemes parādniecības %? Nav tāda zemes kadastra, kas paredzētu parādniecības % atvilkšanu. Un arī tagad tas vēl netiek ievērots. Tas nav normāls stāvoklis, bet citādi to nevar nokārtot. Pretējā gadījumā fisks paliek ar tukšām rokām. Kāda tad izeja no visa tā? Literatūrā atrodam tādu priekšlikumu: Ja nevar konstatēt isto zemes ienākumu, tad jānovērtē zemes ienākums zemāk, t. i. jāņem vidēji zemākais zemes ienākums. Jāsamazina samērā ar vispārējo parādniecību valstī. Pašlaik vispārējo ienākumu nodokļi atrodam visās kultūras valstīs, jo tas mēļauj parādniecības % atvilkšanu. Tad mums vairs nav no svara, vai ~~taxpayers~~ parādniecības % ~~will~~ tiek respektēts vai ne. Ja ir vispārējais ienākuma nodoklis, tad jau te ir jāievēro visi parādniecības %. Tiešo nodokļu attīstība ir gājusi pa to ceļu, ka meklēja jaunas aplikšanas formas. Saskaīta visus ienākumus kopā un tad, kad ir zināma vidējā ienākuma summa, tad var ievērot arī parādniecības %. Tā izekaidrojams, kāpēc radies vispārējais ienākuma nodoklis.

Ir vēl citas jaunlaiku prasības, kas jāievēro nodokļi uzliktot. Tās ir progresīvās likmes. Augstas progresīvās likmes ir pēckara produkts. Pirms tam tās necāa priekšā. Pirms kara Anglijā pastāvēja ienākuma nodoklis un likme bija 4%. 1909. g. radās progresīvie nodokļi. Arī veselā rindā Vācijas valdību bija ienākuma nodokļi. Pie vislielākiem ienākumiem tas svārstījās ap 10%. Tagad jau tas sniedzās līdz 50%. Vai ir iespējams ievērot progresīvās likmes pie tīrās reālās nodokļu sistēmas? Katrs objekts tiek aplikts atsevišķi, viss ienākums kopā skaitīts netiek. Pie tādas kārtības nav iespējams progresīvās likmes ievērot. Ko grib sasniegt ar progresīvām likmēm? Tas stāv sakarā ar jaunlaiku sociālo grupu attīstību. Vāk pie vārda plašas aprindas, kas grib izlietāt to lai izlīdzinātu nodokļu nastu un lai tā būtu sakarā ar maksātspējām. Tagad ir jautājums, kā to tehniski izvest dzīvē? Pie reālo nodokļu sistēmas vienlīdzība nav panākama. Jāmeklē pilnīgi jaunas aplikšanas formas. Ja grib uzlikt progresīvos nodokļus, tad jāskaita ienākumi kopā. Kamēr šī summa nav zināma, tikmēr būs tikai nodokļu anarķija. Jāievēd visp. ien. nod. Jāizdēd tāds likums, kas uzliet par pienākumu maksātājiem pazinot visu ienākumu kopsummu. Ar to vēl šis jautājums nav izsmeltis. Ja runā par subjektīviem nodokļiem, tad jārunā tikai par vispārējo ienākuma nodokli. Bet vēl citas subjektīvas prasības:

Eksistences minimums. Tā ir jaunlaiku sabiedrības prasība. Plašākās tautas aprindas saka, ka nodokli var maksāt tikai tas, kam atlicis kaut kas pēc tam, kad viņš ir apmierinājis visas nepieciešamās dzīves vajadzības. Kam tādas maksātspējas nav, tam arī nekādu nodokli nevar uzlikt. Tāda summa, kas tikko sedz eksistences minimumu, nevar ar nodokļiem aplikti. Pie mums šis eksistences minimums ir Ls 2000,- Kā šo eksistences minimumu izvest dzīvē? Pastāvot reālo nodokļu sistēmai, šo minimumu nevar dzīvē izvest. Tanis laikā kad pastāvēja tikai reālo nodokļu sistēma, tad līdz zināmai ienākuma summai nemaz ienākumu neaplika, bet tas nav tāpēc, ka tiktu ievērots eksistences

minimums, bet gan tāpēc, ka aplikšana neatmaksājas. Jaunāko laiku nodokļi sistēma respektē nodokļu maksātāja subjektīvās īpašības, kas dažādos gadījumos ir ļoti dažādas. Progresīvie nodokļi piemērojas maksātspējām. Dažos reālos nodokļos arī sastopama progresivitāte: jaunāko laiku jaunās valstīs sastopams progresīvais zemes nodoklis. Te jau ir subjektīvais moments. Te ir kāda blakus funkcija šim nodoklim. Varbūt sociāli-politiska funkcija. *

Arī Polijā ir progresīvais zemes nodoklis. Tam ir tas mērķis, lai lielo saimniecību īpašnieki nodotu zemi tādiem pilsoņiem, kas to tiešām grib apstrādāt. Reālā nodokļu sistēma, neskatoties uz visiem viņas trūkumiem, nav tomēr izbeigusies, bet tā pastāv blakus visp. ienākuma nodoklim kā papildu nodoklis.

Tiešie nodokļi sadalās: 1) personīgos un 2) reālos.

Netieši nodokļi ir patēriņa nodokļi.

Pilsoņi dod publiskām iestādēm daļu no sava ienākuma piespiedu kārtā. Ja valsts vai pašvaldība ņem nodokli no iedzīvotājiem tieši, tad tie bus tieši nodokļi. Apgrozības nodokļi ņemot izlietā tīri fiskālu papēmieni, neskatoties uz to, vai pašam objektam šāda ņemša ir piemērota. Nodokļu objektu virkne ir gara. Tas tomēr nenozīmē, ka valsts var aplikēt objektus ar nodokļiem pēc sava prāta. Katram nodoklim nodokļu sistēmā jābūt noteiktā vieta. Patēriņa nodokļus uzliek blakus tiešiem nodokļiem. Šo nodokļu efekts ir citāds kā tiešiem nodokļiem, te nav vienlīdzības. Līdzšinējā teorijā nav skaidrības, kāpēc patēriņa nodokļi pastāv un kāpēc tie tiek ņemti.

Patēriņa nodokļu teorijas.

Šeffles, Fokes, L.Šteina un A.Vagnera uzskati par netiešiem nodokļiem nodokļu sistēmā.

Šeffle par tiešiem un netiešiem nodokļiem ir izteicies savā grāmatā: "Uzliekot nodokļus, valsts izlietā divi veidus:

- 1) pati uzmeklē un novērtē ienākuma avotus un sakarā ar to uzliek nodokļus
- 2) valsts aplikē visas personas, kam nodokļi jāmaksā, tik tālu, cik tālu tās pašas uzrāda tos savos ienākuma krāšanas un patēriņa aktos.

Ar pirmo veidu aplikē personas vidējās nodokļu maksāšanas spējas. Patērētāja maksāšanas spējas redzam no viņa patērēšanas spējām. Valsts nevar apmierināties ar vidējo maksāšanas spēju. Tiešie nodokļi skar visas maksātspējīgas personas, bet netieši tikai tos, kas patērē ar nodokļiem apliktos priekšmetus. Pie netiešo nodokļu izvēles gan nevajadzētu aplikēt pirmās vajadzības priekšmetu, nodokļa apmēram būtu jāskatās ar priekšmeta kvalitāti, kā jāaplikē luksus priekšmeti. Netieši nodokļi ir aplikšanas papildinājums, ja tieši nodokļi ir nepilnīgi. Netieši nodokļi skarot tādas ienākumus, kas līdz tam būtu no aplikšanas izslīdējuši. Piem. ar netiešiem nodokļiem tiek aplikti ārzemnieki, kas citādi ar nodokļiem aplikti netiek".

Kad 1880.g. Šeffle deva savu teoriju, tad vēl nebija vispārējā ienākuma nodokļa Vācijā. Prūsijā bija tikai kaut kas līdzīgs tam. Austrijā bija sākot ar 1854.g., bet tas bija parciāls, uztvēra tikai dažus nodokļus, nebija vispārējs. Anglijā vispārējais ienākuma nodoklis tika ieviests 1842.g. Vispārīgi ņemot, tādas rezultātus, kādus tagad sasniedz ar vispārējo ienākuma nodokli, senos laikos nevarēja sasniegt. Tad tas pamazām pārvērtās patēriņa nodokli, tirgotāji savus nodokļus pielika preces cenām. Bija pēc būtības tā tad tieši patēriņa nodokļi. Šeffle pamatojis savu teoriju uz tā laika novērojumiem. Ja ar tiešiem nodokļiem jau ir izsmeltas maksāšanas spējas, tad netieši nodokļi atkrit. Luksus priekšmetu aplikšana valstij nedod ievērojamus ienākumus. Lieli ienēmumi var būt tikai no pirmās vajadzības priekšmetu aplikšanas. Tāpēc esot patēriņa nodokļi kā papildinājums to nodokļu iekasēšanai, kas citādi izslīdētu. Izejot no tā punkta iznāk, ka tie, kas uzdod savu isto ienākumu, no tiem tiks iekasēti tieši nodokļi un netiešie nodokļi bus viņiem kā sods. Šeffle saka, ka patēriņa nodokļu ceļā var iekasēt arī kaut ko no ārzemniekiem. Arī tas ir aplams un novecojies uzskats. Tagadējie attīstītie satiksmes līdzekļi dod iespēju dažu stundu laikā caurbraukt vairākas valstis. Lai samaksā nodokļus vien tie, kas dzīvo savā vietā, nevis ārzemnieki. Tas tāpat neko nedod. Agrāk tas bija citādi. Tad ceļojumi vilkās nedēļā un tā kaut ko varēja izpiest arī no ārzemniekiem.

Lorenca Šteins saka, ka netiešie nodokļi esot nodokļi no darba algas, tiešie nodokļi no kapitāla. Abi tā tad aplikami ar nodokļiem. Aplikams tikai tīrs ienākums, t.i. atvelkot ražošanas izdevumus un darba algas. Var arī aplikēt tos priekšmetus, kas vajadzīgi cilvēku uzturam. Darba algas arī ir aplikamas, bet to izvest ar tiešiem nodokļiem ir grūti, tāpēc ievēd netiešos nodokļus. Aplikamas tikai tādas darba algas, kas pārsniedz eksistences minimumu. Nedrīkst tikai aplikēt pirmās vajadzības priekšmetus. Lorenca Šteins teorija ir visumā pārāka par Šeffles teoriju. Praksē redzam, ka taisni darba algas var visprecīzāki aplikēt un ar to jau Lorenca Šteina teorija sabrak.

Foke patēriņa nodokļus pavisam izslēdz no mācības par nodokļiem. Patēriņa nodokļi esot pašiem ražotājiem iznomāts monopols. Valsts var pati visu ražot, bet var šo ražošanu nodot arī privātiem, noteicot sev par labu sevišķu peļņas daļu. Patēriņa nodokļus viņš nostāda starp privāttiesiskiem un publis-

ki-tiesiskiem valsts ienākumiem, pārskaitot tos līdz ar monopoliem jaukto ienākumu kategorijā. Šis uzskats arī nepareizs. Iznāk, ka valstij pieder viss (tirdzniecība, rūpniecība u.t.t.), tikai tā to iznomājusi, dabādama zināmu tiešu no peļņas. Maksliģa konstrukcija! (Luđviķa XIV laikā grūti bija motivēt nodokļus, tādēļ daži teōrētiķi teica, ka viss pieder karalim, bet tas nodevis savus īpašumus privātiem. Karalis tam nav piekritis!)

Vāgners saka par labu netiešiem nodokļiem sekojošo: "Netiešos nodokļus izved dzīvē, kad rodas lielas grūtības ienākuma aplikšanā. Nevar tieši konstatēt personas ienākumu".

Te ir kaut kas līdzīgs ar Šeffles uzskatu. Man šķiet, ka tā gluži tās lietas nebūs. Modernais ienākuma nodoklis attīstījies ļābi un arī ienākuma konstatēšana gājusi uz priekšu. Kaut gan ir daudz tādu personu, kas cenšas savu ienākumu slēpt. Ja nu patēriņa nodokļi būtu tikai tām personām, kas slēpj savus ienākumus, tad tām personām, kas godīgi samaksā ienākuma nodokli, patēriņa nodoklis būtu kā sods. Jautājums, vai tas tas ir īstais iemesls, kāpēc uzliek patēriņa nodokļus. Bet vēl esot psihisks moments, kas runājot par labu patēriņa nodokļiem. Patēriņa nodokli maksātāji neredzot. Akcīze un muita ieskaitīta preču cenā un to gluži viegli samaksā patērētājs. Dažreiz viņš pavisam nezina, ka samaksājis nodokli. Ja uzliek tiešos nodokļus, tad nodokļu maksātājs zina, ka viņam tos uzliek un tad viņš var protestēt, tad var celties visādas nepatīkšanas.

Vāgners nav varējis vēl atsvabināties no vecā ieskata, ka labāki ir, ja maksātājs pavisam nezina, ka viņš nodokli maksā. Tāds uzskats mūsu laikiem ir novecojies. Tālākie argumenti, ko Vāgners izsaka par labu netiešiem nodokļiem, ka tie aplikot tos ienākumus, kas izslīdējuši tiešiem nodokļiem. Šī tēze gandrīz līdzinās pirmāi. Ja visi maksātāji izslīdētu, tad tāda tēze būtu vietā. Ir tomēr lielas grupas maksātāju, kas no tiešiem nodokļiem neizslīd. Nākošā tēze: patēriņa nodokli maksā mazākās daļās un paša nodokļa samaksas moments ir atkarīgs no paša maksātāja. Viņš var nopirkt attiecīgo priekšmetu un līdz ar to samaksāt nodokli, kad tas viņam ir ērtāk. Bet arī tam šinīs laikos nevar piekrist. Ja ar netiešiem nodokļiem būtu aplikti tikai luksusa priekšmeti, tad šī tēze saskanētu ar praktisko dzīvi. Pirmās vajadzības priekšmeti maksātājam ir vajadzīgi un viņš ir spiests šo nodokli samaksāt. Maksātājs nevar to izvēlēties pats termiņu, jo viņam katru dienu jāēd un līdz ar to jāmaksā uzliktais nodoklis.

Vāgners nav vienpusīgs autors. Viņš aizrāda arī uz nepareiziem pamatiem. Viņš griežas pret Šeffles teōriju un nodokļu pārceļšanas teōriju. Paļāušanās uz nod. pārceļšanu esot nepareiza. Nodokļu regulēšanās pašiem no sevis nenotiekot.

Tālāk Vāgners apstājas pie patēriņa nodokļu negatīvām pusēm. Valsts vajadzību pārbaude notiek vieglāk nelā tas nāktos, jo netiešos nodokļus parlaments pieņem vieglāk nekā tiešos, jo maksātāji tad varētu atriebties un nākošās parlamenta vēlēšanās attiecīgus deputātus neievēlēt, ja uzliks augstus tiešos nodokļus. Uzlikt netiešos nodokļus nerada nekādas grūtības. Tā var tautas haudu izšķiest. Tas ir pareizs uzskats. Tagad gan arī zemākās šķiras ir nostiprinājušās parlamentā un tās ir pret netiešiem nodokļiem. Bet zināmos apstākļos tāds stāvoklis, kā Vāgners norāda, ir iespējams. Netiešie nodokļi nedodot budžetā drošību. To nu gan apgalvot nevar. Prakse rāda, ka patēriņa nodokļi normālos laikos ienāk pietiekoši droši. Ja vien nodoklis aprēķināts iespējamības robežās. Bet nenormālos laikos tāds apgalvojums ir pareizs. Bet tas pats nenormālos laikos sakāms par tiešiem nodokļiem.

Pārceļšanas iespējamības netiekot pietiekoši respektētas. Tas ir tiesa. Bet par šo jautājumu vēl šobrīd ir grūti runāt. Nav tādas teōrijas, ar ko šo nodokli varētu regulēt. Kad viņš ir pārceļams? Netiešie nodokļi gulstas nevienlīdzīgi. Bet šis apgalvojums prasa labojumu. Visi netieši nodokļi tādi nav. Pirmās šķiras patēriņa nodokļi gan gulstas uz mazturīgām šķirām smagāk nekā uz turīgām šķirām, bet to nevar teikt par nodokli uz luksusa priekšmetiem. Netiešie nodokļi neesot vispārīgi, jo aplikot tikai vai nu tabaku vai alkoholiskos dzērienus u.c. priekšmetus. Tāds apgalvojums pavisam nav pieņemams. Tad iznāk, ka visiem būtu jāsmēķē un jālieta alkoholiskie dzērieni, lai patēriņa nodoklis uz šiem priekšmetiem būtu vienlīdzīgs. Modernā nodokļu sistēma tādu principu neatzīst. Nodokļiem jābūt gan vispārīgiem priekš tām personām, kuru ienākumi pārsniedz dzīves minimumu. Netiešie nodokļi esot netieša labvēlība turīgākām klasēm. Ja aplik pirmās vajadzības priekšmetus ar patēriņa nodokļiem, tad tāds apgalvojums ir pareizs. Bet ja pastāv tādi patēriņa nodokļi, kas krīt tikai uz 2. un 3. vajadzības priekšmetiem, tad gan turīgākām aprindām nekāda labvēlība netiek izrādīta. Starpnieki, tirgotāji un rūpnieki varot nodokļus pārceļt. Bet šie patēriņa nodokļi dažreiz var taisni krist uz tirgotājiem un rūpniekiem. Beidzot, netiešo nodokļu nemšanas izdevumi esot augstāki nekā tiešiem nod. Uz šo apgalvojumu var teikt, ja un ne. Tas atkarājas no tam, kā aprēķina nodokli un kā un kādus priekšmetus aplik. Kontrole var kādreiz iznākt ārkārtīgi dārga. Ja ir gaŗa un neizdevīga robeža, tad apsardzība var iznākt neizdevīga un dārga.

Vāgners ir ļoti sīki apstājis pie netiešiem nodokļiem, bet mums uzkrīt, ka viņš nekur netaisa starpības starp dažādiem netiešiem nodokļiem, bet tas ir no liela svāra. Vāgneram viena alga, vai pīpi kāpina strādnieks, vai kāds fabrikants vai tirgotājs. Bet ir no liela svāra, kādi priekšmeti ar netiešiem nodokļiem tiek aplikti. Vāgners pavisam nerunā par patēriņa nodokļu funkcijām. Patēriņa nodokļu funkcijas var būt ļoti dažādas.

Kādi apstākļi noteic patēriņa nodokļu eksistenci budžetos.
Tiešo un netiešo nodokļu novērtējums: vienlīdzīga aplikšana, stabilitāte budžeta, iespāids uz iedzīvotāju morāli, sabiedrisko dzīvi, rūpniecību iekasēšanas izdevumi.

Ar to, ko līdž šim apskatījām, lai taisītu galīgu slēdzienu par patēriņa nodokļiem, nepietiek. Mums vēl jātaisa mās tiešo un netiešo nodokļu salīdzinājums. Sāksim ar patēriņa un tiešo nodokļu salīdzinājumu.

Vai patēriņa nodokļi ir vajadzīgi? Pastāv daži aizrādījumi, ka patēriņa nodokļi esot nevienlīdzīgi par tiešiem nodokļiem. Cik pareizs tāds apgalvojums? Tāds apgalvojums ir nepareizs, netaisot starpību starp patēriņa nodokļiem. Pēc aplikšanas nevienlīdzīguma tieši šos netiešos nodokļus salīdzināt nevar. Jājautā, kādi netiešie nodokļi pastāv un kāpēc? Ja pastāv sāls nodoklis, tad krit svarā, kādos apmēros šo nodokli ņem. Francijā priekšrevolūcijas laikā sāls nodoklim piekrita ievērojama loma, jo sāls nodoklis tika atdots nodokļu uzpircošjiem un dažos apgabalos bija noteikts, ka sāls katrai personai jāiegādā veselu gadu uz priekšu un pie tam zināmā daudzumā, neskatoties uz to, vai tā var patērēt tik daudz vai ne. Izzināts, ka sāls nodoklis pāroniedzis 50% no strādnieku algām. Arī personu nodoklis gulstas vienādi uz visiem iedzīvotājiem un tas arī var būt augsts. Tā tad abi var būt slikti un labi. Tāpēc, jābūt skaidrībā, par kādu tiešo vai netiešo nodokli runā. Ņemsim zemes nodokli, vai nekustama īpašuma nodokli. Tie ir tiešie. Aģitatori parasti saka, ka tiešie nodokļi esot tie labie. Bet šie nodokļi var būt konstruēti tādā kārtā, ka viņi līdzinās galvas naudai. Ja zemes nodokli uzliiek pēc zemes platības, tad efekts būs citāds nekā ja uzliiks pēc rentes. Filsētu namu nodokli parasti samaksā irnieki, nevis namsaimnieks. Neskatoties uz stingro īres likumu un īres valdēm, namu nodoklis tiek pārcelts. Tā tad salīdzinājums, ka tiešie nodokļi ir tie labie un netiešie sliktie, neiztur kritikas. Pēc vienlīdzīguma tā tad nevar salīdzināt. Vispirms jāzina, vai šis nodoklis ir pārceļams vai ne. Tā tad no nodokļu konstrukcijas atkarīgi nodokļi.

Mums jāapskata netiešo nodokļu sliktās īpašības. Vispirms no svara, grupējot netiešos nodokļus, ņemt vērā, kādi priekšmeti ar tiem aplikti. Ja pastāv tāda kārtība valstī, ka pirmās vajadzības priekšmeti ir aplikti, tad tas nebūs pareizi. Bet var būt tādi gadījumi, kad tāda kārtība jāaizstāv, jo citas izejas valstij nav. Mēdz aizrādīt, ka

1) patēriņa nodokļi iemiāzinot maksātāju. Plašākās tautas masas nemaz nezina, ka viņas maksā patēriņa nodokļus un cik. Ar tiešiem nodokļiem ir cita lieta. Te summa ir skaidri redzama un viņa ir jāmaksā un dažreiz šī summa ir stipri liela. Maksātājs sāk domāt, kāpēc viņam šī summa jāmaksā un vai tā viņam pareizi ir uzlikta. Viņš sāk domāt par varbūtējām nekārtībām valsts iestādēs un vai tik te nav korupcija. Viņš sāk domāt par likumdevēju iestādi un par deputātiem. Sāk domāt: "Kur tad tā nauda aiziet, ko es maksāju valsts kasē, vai viņa netiek izšķiests". Tiešie nodokļi tā tad attīsta politisku domāšanu. No vēstures redzam, ka tiešie nodokļi attīstījās tur, kur bija augsts kultūras līmenis un kur valdīja despotisms. Kur zemē kultūras līmenis, tur dominē netiešie nodokļi. Ir vēl citas sliktas īpašības netiešiem nodokļiem.

2) Ja muita ir ļoti augsta, sākas pretlikumīga darbība, rīska krāpšana. Zināmā mērā tas pats nāk priekšā pie akcīzēm. Ja pastāv augsta ievēdmuita, tad kontrabandistiem ir ziedu laiki. Priekš kara pastāvēja kontrabandistu apdrošināšanas biedrības uz akciju pamatiem. Ja kontrabandists iekrīt, tad organizācija samaksā augsto sodu. Kontrabandisti demoralizē visus pierobežas iedzīvotājus, jo bez tiem kontrabandisti nekā nevar iztikēt. Arī tirdzniecību kontrabandisti demoralizē. Tirgotāji, kas tirgojas ar kontrabandas precēm, var pārdot savas preces lētāk.

3) Ja ir augsta akcīze, tāpat var notikt krāpšanas. Rodas gadījumi, kad izvairas no akcīzes. Dažreiz valsts spiesta pazemināt muitu uz tādiem priekšmetiem, ko kontrabandisti pārāk daudz kontrabandē.

4) Muitas iekasēšanas izdevumi arī ir atkarīgi no vairākiem apstākļiem. Ja robeža nav izdevīga, tad tās apsardaība var iznākt stipri dārga. Var būt arī tāds stāvoklis, kad muita ir zemāka, kontrabanda neattīstās un arī izdevumi ir mazāki, jo nav tik stingri jāapsarga robeža. Francijā ņēma tā saukto "ekstruā" nodokli, 20-50% no nodokļu summas.

Tiešie nodokļi izturas pasīvi pret ražotājiem. Var tomēr arī tiešie nodokļi ietekmēt rūpniecību, paaugstinot tiešo nod. likmes.

6) Netiešie nodokļi paši par sevi atstāj sliktu iespāidu uz rūpniecību un sevišķi uz sīkrūpniecību, tabakas, sērskociņu u.t.t. ražošanu. Anglijā 18.g.s. beigās periskopu un teleskopu stiklu ražošana bija ļoti attīstīta, bet tā kā tika uzlikta liela ražošanas akcīze, tad šī rūpniecība pārcēlās uz Franciju un Itāliju. Jaunākos laikos rūpniecības, kam uzliiek akcīzi, tiek koncentrētas. Mazās rūpniecības nemaz tad nedrīkst ražot. Piem. spirts, alus. Tāpat šie rūpniecības uzņēmumi tiek koncentrēti zināmos apgabalos, kur fiskam tas izdevīgāki. Anglijā 1840.g. bija daudz akcīzes un maitas nodokļu. Tas nepatika tirgotājiem un rūpniekiem un tie gribēja ievest ienākuma nodokli. Te atkal pretojās turīgās aprindas, tādēļ vadlība gāja vidus ceļu un pazemināja maitas u. akcīzes.

Bieži sastopamas domas, ka patēriņa nodokļi esot nedroši, ka tie varētu arī neienākt. Tas nav tiesa. Ja nodokli uzliiek 1) repartīciju veidā, 2) ar solidāru atbildību un 3) pēc ārējām pazīmēm, tad valsts ir pilnīgi droša, ka ienākumu saņems pilnā mērā. Bet tāda nodokļu uzliikšanas kārtība nepastāv vairs nekur. Kas attiecas uz tiešiem nodokļiem, tad tie arī nav ikreiz stabili. Piem. pašvaldību nodoklis: var uzņākt tādas grūtības, ka nodokli nevar iekasēt.

Tad nu rodas jautājums, kādiem nodokļiem dot priekšroku, tiešiem vai netiešiem? Alkohols un tabaka ir apliekami ar nodokli, jo tie abi ir kaitīgi veselībai, neskatoties uz lietātāja turību, t.i. apliekami bez izņēmuma visi lietātāji. Ja ir ievērots eksistences minimums, ja ievērots pie tiešiem nodokļiem parādniecības %, ja piemērotas progresīvās likmes, tad tiešie nodokļi nav pārceļami un tiem dodamas priekšrocības. Bet arī visi patērīna nodokļi nav tik slikti. Patērīna nodokļi bus slikti tikai tad, ja apliksi ar tiem pirmās vajadzības priekšmetus. Ja apliktu luksusu priekšmetus, tad patērīna nodokļi ir pat ļoti vēlamī. Visi autori, kas apskata šos patērīna nodokļus, pamet novārtā šī nodokļa funkcijas. Visi skatās tikai no fiska viedokļa. Patērīna nodokļiem var būt 1) fiskālas funkcijas, ja nav iespējams citādi sabalansēt budžetu, 2) valsts rūpniecības pacelšanas funkcija, 3) valutas stabilizēšanas funkcija. Muitas sadalās fiskālās un aizsardzības muiņas. Lai aizsargātu nacionālo rūpniecību, ievēd aizsargmuitas.

Dažreiz patērīna nodokļi, resp. ievēdmuitas tiek ievēstas ar sevišķu nolūku. Dažreiz ievēd augstu muiņu nevis lai aizsargātu nacionālo rūpniecību, bet lai varētu stabilizēt valutu. Pie mums tas nāca priekšā 1921.g. Bija jāuzliek augstas muiņas, kas ierobežoja ārzemju preču ievēšanu un līdz ar to samazināja pieprasījumus pēc ārzemju valutas. Līdz ar to preču cenas iekšzemē paliek augstākas. Bet ja iekšzemē ir pietiekoši attīstīta konkurence, nepastāv monopols (trestu vai sindikātu veidā), tad cenas neceļas. Tā tad šī patērīna nodokļa blakus funkcija ir valutas stabilizācija. Šī funkcija valsts varai ir noteicošā. No valutas sabrukuma cieš galv.kārtām tās šķiras, kas dzīvo no darba algas. Pirkšanas spējas valutas sabrukuma gadījumā ir ļoti zemas. Algas gan tiek paceltas, bet reālā alga pazeminājas. Tāds gadījums vēl nav nācis priekšā, ka būtu tāda valsts, kur par to pašu % paaugstinātu darba algu, par cik kritusies valutas vērtība. Vai aizturēt valutu un rēķināties ar preču cenu pieaugumu, vai ļaut valūtai sabrukt? Katrā ziņā jāturās pie pirmā. Tā tad mums būtu otrā patērīna nodokļu funkcija.

Nesim vēl citu nodokli. Muiņas funkcijas jau pārrunājām. Vēl var būt muiņa uz narkotiskām vielām un nāk priekšā arī akcīzes, iekšzemes un ārzemes. Tabaka un alkoholiskie dzērieni 40% un pāri tam. Kā raudzīties uz šo dzērienu aplikšanu? Vienīgais pareizais līdzeklis ir apkarot šos dzērienus nevis ar prohibīcijas palīdzību, bet ar pietiekoši augstu nodokli. Protams, pārspilējumī nāk par sliktu. Var rasties "privātrūpniecība". Bet zināma augstuma nodoklis var būt, kas zin.mārā ierobežo patērīnu. No šī viedokļa skatoties jāatzīst, ka alkoholisko dzērienu aplikšana ir nevis tādēļ, lai valsts no tā gūtu ienākumus, bet lai kaut cik apkarotu to lietāšanu. Tai jābūt šī nodokļa galvenai funkcijai. Pat tāda gadījumā būtu jāapliek alkoholiskie dzērieni, ja valsts kasē būtu līdzekļu pārpilnība. Protams, fiskam parasti šie priekšmeti dod lielus ienākumus. Normālos laikos tabakas akvīze devusi 16 milj.lis un spirta dedzināšanas monopols - 27 milj.lis. Ievēd- un izvedmuitas sastāda kopā 64 milj.lis. No fiska viedokļa nav izdevīgi uzlikt lielus nodokļus uz alkoholiskiem dzērieniem, tādi tagad ir. Ja tie būtu zemāki, fisks ieņemtu vēl vairāk. Tāpat ar augstām muiņām. Jo lētāks alkohols, jo to vairāk patērē. Bet tautas veselība no tā cieš.

Tā apskatot patērīna nodokļus mēs nākam pavisam pie cita slēdziena, nekā vienkārši apskatot teōrijā. Ir vesela rinda tādu patērīna nodokļu, kam ir blakus funkcijas un kas pavisam neatbilst fiska interesēm. Tabaka un alkoholiskie dzērieni jāapliek cik augstu vien iespējams, un nevienai klasei nedrīkst būt iebildumi pret to.

Apskatīsim nodokļus, kas neskar ne alkoholu, ne narkotiskās vielas, bet pirmās vajadzības priekšmetus. Priekš strādnieku aprindām ir nevēlamī. Tādi nodokļu gulstas nevienlīdzīgi un nav pieskaņoti maksāšanas spējam. Vai ir pelaižams, ka pirmās vajadzības priekšmeti tiek aplikti ar vispārējiem nodokļiem? Te ir tikai fiskāls nolūks. Ja iespējams izbēgt no šī nodokļa, tad tas ir jādara. Vēsturē nāk bieži priekšā, ka ir tikai netiešie nodokļi. Bet tas nav katrreiz izskaidrojams ar to, ka fisks grib iedzīvoties, bet dažreiz ar to, ka nav pietiekoši attīstītas nodokļu tehnikas. Rodas doma, ka labie ir tiešie nodokļi un pēc tiem vajadzētu censties. Bet mūsu laikos tiešie nodokļi ienes ļoti maz. Mūsu tiešie nodokļi tomēr sasnieguši maksimālās robežas. Mūsu ienākumi ir pārāk sīki un mēs nevaram segt tādu budžetu, kāds mums ir. Mūsu budžets gan ir luksusu budžets, bet vajadzība pēc līdzekļiem var būt nepieciešama. Piem. izglītībai un citiem nepieciešamiem mērķiem bus tomēr jāķeras pie patērīna nodokļiem.

Ar to mēs varam uzskatīt par nobeigtu patērīna nodokļu teōriju.

§ 16.

Nodokļu pārceļšana, atpakaļceļšana un izvairīšanās no nodokļiem.

Iepriekšējās nodaļās mums jau bija runa par nodokļu pārceļšanu. T.i. ja nodokli uzliek personai, tad šī persona ir juridiskais vai nominālais nodokļa maksātājs, bet šī persona nodokli vēlāk pārceļ uz citām personām. Tas nāk visbiežāk priekšā pie patērīna nodokļiem. Bet tas notiek arī pie tiešiem nodokļiem. Un nebūt nav teikts, ka tikai netiešos nodokļus var pārceļt, bet tikpat labi tas var nākt priekšā arī pie tiešiem nodokļiem. It sevišķi tad, ja

uzlikšana notiek ēc ārējām pazīmēm. Šādus nodokļus pārcēla pie neizkoptas nodokļu sistēmas, sevišķi agrākos laikos. Arī tagad mēs nevaram galvot, ka pie tagadējās nodokļu sistēmas nodokļi netiek pārcelti. Patēriņa nodokļi jau paši par sevi tiek pārcelti, bet, kā jau redzējām, nav drošības, ka tiešie nodokļi paliks piļ tam personām, kam viņi uzlikti. Tā tad mēs ne par vienu nodokli nevaram droši pateikt, vai viņš tiks pārcelts vai ne, un kur viņš apstāsies. Tagadējo teoriju starpā nav vēl tādas, kas dotu izsmelošu atbildi par nodokļu pārvietošanos. Pats par sevi šis jautājums ir ārkārtīgi svarīgs. Ko gan līdz nodokļus uzlikt, ja nezina, kas šos nodokļus samaksās? Mēs nevaram pielaizt tādu domu, ka ja nodokli uzlikt uz kādu objektu, tad šī objekta īpašnieks tomēr to pats nemaksātu. Tagad redzam, ka nodokļus cenšas uzlikt visām iedzīvotāju aprindām un pēc iespējas vairāk tam personām, kuru mājstāspējas ir lielākas. Bet ja mēs nezīnām, uz ko nodoklis tiešām kritīs, ko tad līdz visa modernā nodokļu konstrukcija? Ko līdz namsaimniekam uzlikt augstu nodokli, ja to patiešībā samaksā īrnieks? Likumdevējam vajadzētu skaidrību, uz ko šis nodoklis patiešām kritīs. Vai zin. sociāla grupa to tiešām maksā. Diemžēl jākonstatē, ka tagadējais finanču zinātnes stāvoklis vēl nedod skaidru atbildi uz šo jautājumu. Likumdevējam tādejā daļbrīd jārikojas pa tamsu. Galu galā kas ir istais nodokļa maksātājs, to mēr nevaram pateikt. Visi strīdi par tiešiem un netiešiem nodokļiem ir neauglīgi.

Apskatot tuvāk nodokļu pārcelšanu, izšķir šādus veidus:

- 1) nodokļa pārcelšana (personas, kas šo nodokli samaksājušas, pārceļ to uz citām personām "Steuerüberwälzung")
- 2) nodokļa tālāk pārcelšana (tādēļ gad. būs tad, ja viena persona nodokli pārceļ uz otru un tā savkārt uz trešo u. t. t. "Steuerweiterwälzung")
- 3) nodokļa atpakaļ krišana (kad nodoklis krit atpakaļ uz uzņēmēju, tirgotāju vai rūpnieku "Rückwälzung")
- 4) izvairīšanās no nodokļiem (ja nodokli nemaz nesamaksā "Abwälzung"). Te var būt dažādi gadījumi, gan ļaunprātīga izvairīšanās, gan citi gadījumi.

Teorijas par nodokļu pārcelšanu.

Pesimistiskā teorija.

Tās ir labi daudz. Sāksim ar vecākām teorijām.

Pirmā no tām saucas pesimistiskā teorija. Šī teorija apgalvo, ka visi nodokļi galu galā krit uz patērētāju, tādejā katrs nodoklis esot netaisnīgs un pats nodokļu uzlikšanas process neatrisināms. Vaina neesot meklējama valdībā. Tā saka Prudons 1861. g. Lai varētu saprast šīs teorijas, es lādzu ievērot gada skaitli. Amerikānis Volless saka, ka nevarot uzstādīt tāds likmes, kas nastu sadalītu vienlīdzīgi.

Šai teorijai radusies pretējā teorija, ko sauc par

Optimistiskā teorija.

Šīs teorijas redzamākie autori ir Kanars, Pritvitzs un Tiers. Pēc šīs teorijas nodokļi galu galā sadaloties vienlīdzīgi uz visiem. Ja kāds samaksājot par daudz, viņš dabūjot savu daļu nest, bet vēlāk iestājoties līdzsvara stāvoklis. Bet tomēr līdz šim līdzsvara stāvoklim paiet zināms laiks.

Kanars 1801. g.: "Katrs jauns nodoklis ir sliktis un vecs nodoklis labs, jo tas jau paspējis izlidzināties. Lai pierādītu savas teorijas pareizību, viņš pieved tādu pierādījumu. Viņš salīdzina nodokļu uzlikšanas procesu ar ūdens trauku, kas sadalīts 4 daļās. Sienas šim traukam ir caurumainas. Ja nu ūdeni laistu tikai pa 1 caurumu, tomēr līmenis visās 4 vietās būtu vienāds.

Pritvitzs 1842. g.: "Katrs nodoklis, cik tad sākumā netaisns un nospiedošs arī neizliktos, ar laiku būs labs un taisnīgs".

Tiers 1848. g. arī runā tādejā pašā garā par nodokļu difuziju. Tālāk Tiers saka, ka nodokļa neesot proporcionāli savam patēriņam.

Sociālistiskā teorija.

Šo teoriju pirmais attīstīja lielais aģitators Lasals. Viņam ir darbs "Indirekte Steuer" (1863). Šis strādnieku interešu aizstāvis par netiešiem nodokļiem uzskata visus tos, kas nav uzlikti tieši individam, ienākumam un mantai, pie kam viņš par patēriņa nodokļiem uzskata arī zemes nodokli, tirdzniecības nodokli. Tā kā netiešie nodokļi esot viss lielums, tad arī lielākā nodokļu daļa kritot uz strādnieku klasi. Pie šīs teorijas pieķeras sociālistu teoriju lielākā daļa un arī citi, kas sociālismam imponē. Jāatzīmē, ka tai laikā, kad Lasals rakstīja savu darbu, Prūsijā lielākā daļa bija netiešie nodokļi. Tie bija konstruēti tā, ka bija viegli pārceļami.

Neviena no šīm teorijām mēs nevar apmierināt. Un aiz tā iemesla, ka tai laikā, 19. g. s. sākumā un vidū, bija tādi apstākļi nodokļu sistēmā, ka tiešām nebija grūti pārceļt. Tagadējos laikos pie vispārējā ienākuma nodokļa tāds stāvoklis vairs nav iespējams. Arī optimistiskā teorija neatbilst mūsu laikam. Tāpat Lasala teorijai nav nozīmes. Ja pastāv progresīvais ienākuma nodoklis, tad šis uzskats ir maldīgs. Ja pastāv luksusa priekšmetu aplikšana, tad patēriņa nodokļi nekrit uz strādnieku klasi.

Nodokļu kapitālizācijas un amortizācijas teorija.

Nāk priekšā tādi gadījumi, kad uzliktais nodoklis dzēšas. Piem. visi ob-

jekti ir aplikti - kapitāls, zeme, tirdzniecība, rūpniecība, nekustama manta un visi šie objekti ir aplikti vienlīdzīgi, t.i. nodokļa nasta katram objektam ir vienlīdzīga. Tagad vienam no šiem objektiem nodokli paaugstina. Nu ir tāds stāvoklis, ka 3 objektiem paliek vecais nodoklis, bet 4. nodokli paaugstina par 10%. Tāpat var būt tāds stāvoklis, ka līdz šim visi objekti bijuši neaplikti, bet aplikti tikai vienu objektu. Tādu nodokli, kas neskar visus objektus, sauc par parciālo nodokli un tāds nodoklis mums te nu būs. Tagad par piemēru ņemsim zemi un faktiski šī teārija no zemes nodokļa arī ir izgājusi. Zemes nodoklis piem. būtu jau pastāvējis, bet tagad to paaugstina. Bet citiem objektiem netiek nodoklis paaugstināts. Tagad pieņemsim, ka zemes gabals pēc nodokļa paaugstināšanas tiek pārdots. Tagad jautājums, kas šo paaugstināto nodokli maksās? Pēc šīs teārijas iznāk, ka notiek tāds process. Pārdevējs vairs nedabū tādu cenu, kādu viņš līdz nodokļa paaugstināšanai būtu dabūjis, bet zemāku. Un mazāku par kapitalizēto nodokli. Objekts, t.i. zeme, ir palikusi mazvērtīgāka par paaugstināto summu. Pircējs jau varētu savu kapitālu ieguldīt citās saimniecības nozarēs, kam nodoklis nav paaugstināts. Šis nod. tā tad krīt uz zemes agrāko īpašnieku. Zemes ieguvējs te nekā nav zaudējis. Kā jau teicu, šī teārija ir izgājusi no zemes nodokļa, bet tikpat labi tā attiecināma uz citiem objektiem.

Daudzi autori zemes nodokli neuzskata par nodokli, bet par vienkāršu īpašuma konfiskāciju. Tas gan ir par daudz krass uzskats. Lorencs Šteins saka, ka zemes nodoklis neesot paaugstināms. Anglijā šo teāriju attaisnoja. Tur bija sevišķi apstākļi. Amerikas profesors Zeligmans saka, ka ja parciāls nodoklis krīt uz kādu atsevišķi klasi, tad var runāt par īpašuma daļas konfiskāciju. Lai kapitalizācijas process stātos spēkā, vajaga būt 3 priekšnoteikumiem:

- 1) objektam jābūt tirgus priekšmetam, t.i. viņam jābūt pārkamam un pārdojamam;
- 2) nodoklim jābūt nepārceļamam;
- 3) nodoklim jābūt parciālam.

Ja jaunuzlikto nodokli var pārceļt, tad tas neamortizēsies. ņemsim to pašu zemi. Ja šo jaunuzlikto nodokli var pārceļt, tad vairs īpašnieks nepazemina cenu. Šī teārija cēlusies caur novērojumiem praktiskā dzīvē. Ja likumdevējs negrib vienai grupai atraut zināmu mantas daļu, tad visiem objektiem jābūt apliktiem vienlīdzīgi. Pie neuzmanīgas rīcības likumdošanas darbā var notikt pie tāda stāvokļa.

Prof. Zeligmans uzrakstījis ļoti interesantu grāmatu par "Nodokļu pārceļšanu". Šis darbs tulkots arī vācu valodā. Viņš šķīro vispārējos nodokļus, ar kuriem aplikti visi ienākumu avoti, un no otras puses parciālie nodokļi. Parciālais nodoklis esot tikai mantas konfiskācija uzlikšanas momentā. Tas pats Zeligmans, runājot par nodokļu pārceļšanu, nāk pie slēdziena, ka nodokļi ir nepārceļami sekojošos gadījumos: zemes rentes nodoklis, progresīvie nodokļi, kas krīt uz uzņēmuma peļņu, mantas nodoklis un monopola nodoklis.

Atsevišķu nodokļu pārceļšana. Kādi apstākļi kavē vai veicina nodokļa pārceļšanu, atpakaļceļšanu un izvairīšanos no nodokļiem?

Te mēs neapskatīsim visu nodokļu pārceļšanas veidus, bet drusku apstāties pie zemes nodokļa. Finanču zinātnē vēl nav tādas noteiktas formulas, pēc kurās varētu noteikt, par cik katrā gadījumā nodoklis tiek pārceļts un par cik tas krīt atpakaļ uz uzņēmēju. Ir atzīmējami tikai atsevišķi fakti, kas veicina nodokļu pārceļšanu, nodokļu atpakaļkrišanu vai izvairīšanos no nodokļa. Tie būtu sekojošie:

1) politisko partiju vai sociālo grupu iespaids uz nodokļu konstrukciju. Nodokļa konstrukcijai, kā jau agrāk minēts, pašai par sevi ir liela nozīme nodokļa pārceļšanas procesā. Pieņemot vienu vai otru nodokļa konstrukciju var dažādu virzienu nodokļa pārvietošanai. To tad arī politiskās partijas un sociālās grupas dara. Tās grupas, kas centīsies tikt no nodokļu nastas vaļā, centīsies pavairēt netiesos nodokļus. Tādēļ, visumā ņemot, piedodot nodoklim zin. konstrukciju, var līdz ar to noteikt, uz kādām aprindām tas krīt. Zeligmans pierāda, ka ja zemes nodoklis uzlikts pēc platības, tad zemes īpašnieks neko nezaudē. Zemes īpašnieku pārstāvji tad arī centīsies pēc šādas nodokļa konstrukcijas. Ja šo nodokli uzlikts pēc zemes rentes, tadā gadījumā nodokli nevarēs pārceļt un zemes īpašnieki cīnīsies parlamentā pret šādu likumu. Tas pats sakāms par visiem progresīviem nodokļiem. Tie krīt galv. kārtā uz turīgākām aprindām un tās tad arī cenšas tos novirzīt. Tāds ir sociālo grupu vai politisko partiju iespaids uz nodokļu konstrukciju.

2) Tāpat liela nozīme pie nodokļu pārvietošanas kapitāla kustības spējai. Jo vairāk kapitāla ir saistīts, jo mazāka viņam iespēja izvairīties no nodokļiem. Piem. dzelzceļi, kalnraktuves. Ja šādas uzņēmumus aplikti ar nodokļiem, tad šim kapitālam paliks neomulīgi savā vietā, bet viņš nevarēs pārvietoties. Bet ja kapitāls ieguldīts tirdzniecībā vai papīros, tad jau to ir vieglāk pārvietot. Šis kapitāls pārvietosies uz tādu branžu, kur tas vismazāk aplikts.

3) Nākošais faktors ir rūpniecības brīvība. Jo lielāka šī brīvība, jo vairāk iespējas kapitālam izvairīties no aplikšanas. Ja pastāv stingra koncepciju sistēma, tad kapitāls nevar dabūt atļauju pārvietoties uz citu branžu. Ja vēl pastāv valsts komunisma sistēma, tadā gadījumā izvēle ir ļoti maza.

4) Arī eksistences minimuma apmēri var atstāt iespaidu uz nodokļu pārceļšanu. Ja eksistences minimums ir maza, tad novērots, ka zemākās masas tiek ap-

liktas ar tādiem nodokļiem, kas tiek parcelti. Ja eksistences minimums neatbilst vajadzībām, tad tiek aplikts ienākums, kas jau ir nepieciešams eksistencei. Strādnieki tad centīsies paaugstināt savas darba algas, vismaz par tik, par cik paaugstināts nodoklis. Arī uzņēmējs nemaksā šo nodokli, bet pieliek pie preces cenas. Zems eksistences minimums ir apstāklis, uz ko likumdevējs negriež pietiekoši lielu vērību.

5) Ļoti liela nozīme pārceļšanā ir progresivitātei. Tagad apgalvo, ka progresīvie nodokļi neesot pārceļami. Kā tad tas nu iznāk? Jāatzīst, ka šis apgalvojums ir pareizs. Nodoklis ir cenas sastāvdaļa un katrs uzņēmējs centīsies to pielikt pie cenas. Bet cik tālu tas viņam izdosies? Cenas noteic robežražotāji, t.i. nevis tie, kas dzīvo uz robežas, bet gan tie, kurū preces pie augstākiem ražošanas izdevumiem tomēr sabiedrībā ir vajadzīgas. Tie ir preču cenu noteicēji. Ar to ir teikts, ka preces augstākos ražošanas izdevumos ietilpst arī nodoklis. Ja robežražotāju nodoklis neskaņ, tad nodoklis viņa ražojuma cenā neietilpst. Robežražotājs pie augstākiem ražošanas izdevumiem vēl var konkurēt uz tirgus. Kam ražošanas izdevumi iznāk augstāki, tam ir jāpazūd. Ja robežražotājam 70% būtu ražošanas izdevumi un 30% peļņa. Ražošanas izdevumos ietilpst šai gadījumā arī 10% nodoklis. Ražošanas izdevumi tādi, ka vēl var turēties uz saimnieciskā līmeņa. Ja kādam uzņēmumam nodoklis lielāks par 10%, tam peļņa samazinājas par pārāko % mēru. Te ir kaut kas līdzīgs tam, ka sliktākā zeme noteic labības cenas.

Tā tad pirmā pakāpe tiek pārceļta uz patērētāju, bet dažreiz arī otro un trešo izdodas pārceļt. Augstākas likmes vairs nekad neizdodas pārceļt. Progresīvās likmes jāatzīst par svarīgāko faktoru, kas iespaido nodokļu pārceļšanu. Ar to izskaidrojams, ka ja nodoklis ir proporcionāls, tad viņš tiek pārceļts, bet ja progresīvs, tad vairs tā lieta neiet.

6) Tālāk ārkārtīgi liela nozīme nodokļu pārceļšanā ir piedāvājuma un pieprasījuma elastīgumam. Tas ir viens no pamatlikumiem nodokļu pārceļšanā. No tautsaimniecības teorijas jau zinām, ka tirgus cenas rodas no piedāvājuma un pieprasījuma. Bet tāds termins "piedāvājuma un pieprasījuma elastīgums" nav noteikts. Nav te vēl pietiekošas skaidrības. Cik tālu pa elastīguma līniju virzīsies nodoklis, tas vēl nav skaidri pasākams. Bet var gan apgalvot, ka šīnī līnijā tiešām nodoklis pārvietojas. Kas zīmējas uz atsevišķu priekšmetu elastīgumu, tad neskaitāmi autori saka, ka pieprasījums pēc patēriņa priekšmetiem ir ļoti neelastīgs. Tas ir stipri noteikts. Par sevišķi elastīgu tiek atzīts pieprasījums uz luksusa priekšmetiem. Tādus priekšmetus katrs iegūst samērā ar saviem līdzekļiem. Starp šīm 2 kategorijām atrodas visi pārējie priekšmeti, cukurs, kafija, tēja, alus, sērskociņi, rakstāmpapīrs u.t.t. Zināša definējuma ir vienojušies amerikāņu profesori Zeligmans, Daltons, Mans, Merings u.c.

Merings šķirto pieprasījuma un piedāvājuma elastīgumu sekojoši:

1) Pilnīgs pieprasījuma elastīgums. Šīnī gadījumā preces pārdošana var notikt tikai tad, ja pircēja novērtējums atbilst ražošanas izdevumiem vai ir augstāks par tiem. Tādī gadījumi ir reti, vai nemaz nenāk priekšā.

2) Pilnīgs pieprasījuma un piedāvājuma neelastīgums. Tādu gadījumu esot grūti iedomāties. Ja pieprasījums atbilst piedāvājumam, tad cenas būs nenoteiktas. Uz ko kritis nodoklis tādā gadījumā, to grūti noteikt.

3) Piedāvājums pilnīgi elastīgs, bet pieprasījums neelastīgs. Tādā gadījumā nodoklis gulstas uz patērētāju.

4) Pieprasījums nepilnīgi elastīgs un piedāvājums pilnīgi neelastīgs.

5) Pieprasījums pilnīgi elastīgs un piedāvājums pilnīgi neelastīgs. Šīnī gadījumā nodoklis kritis uz ražotāju, jo cenas paaugstināšana te pilnīgi izslēgta un pieprasījums pāriet uz dažādiem surogātiem.

6) Pilnīgs pieprasījuma neelastīgums un nepilnīgs piedāvājuma elastīgums. Šīnī gadījumā preces cenas par nodokļa tiesu paaugstinājas, jo pirms nodokļa paaugstināšanas tās līdzinājās robežražotāju izdevumiem. Piem. pieprasījums pēc nepieciešamiem uzturas līdzekļiem u.c. Te jāpiezīmē, ka Merings cenās pierādīt savu tēzi ar matemātikas palīdzību. Jāsaka, ka viņš neoperē ar pilnīgi konkrētiem jēdzieniem: "pilnīgi elastīgs un nepilnīgi elastīgs", kur tad te ir robeža. Tādēļ es domāju, ka Meringa apgalvojums par pilnību nevar uzskatīt. Pie šīs problēmas vēl ir daudz ko strādāt. Tā ir viena no neskaidrākām problēmām finanču zinātnē.

Tālāk vēl minēšu dažas tēzes attiecībā uz nodokļu pārceļšanu, par kurām vienojušies vairāki autori. Ja piedāvājums ir lielāks par pieprasījumu, tad nodoklis kritis uz pieprasītāju. Ja dzīvokļu piedāvājums pārsniedz pieprasījumu, tad dzīvokļu cenas būs nospīestas līdz minimumam. Ja nu namsaimniekam uzliks nodokli, tad tas kritis uz īrniekiem, jo namsaimnieks pats to nevar nest. Ja pieprasījums ir lielāks par piedāvājumu, tad nodoklis krit uz piedāvātāju. Pirms nodokļa paaugstina, cenas sasniedz maksimumu. Nodokli preču cenām pielikt vairs nevar, jo tad pieprasījums var izpalikt. ✕

Galvenie pārceļamie nodokļi gan ir visi patēriņa nodokļi: muitas, akcizes. Tas, ka šos nodokļus pārceļ, jau vairs nav nevienam noslēpums. Bet tomēr jaunie pētījumi to lieta apgaismo citādi un pareizi. Ja mēs pielaižam, ka nodokļu pārceļšana atkarīga no piedāvājuma un pieprasījuma elastīguma, tad vis nevar teikt, ka patēriņa nodokļi katrreiz tiek pārcelti. Cik tālu viens vai otrs nodoklis tiek pārceļts, to mēs nezinām, bet mēs varam noteikt virzienu šai pārceļšanai. Bet tomēr puslīdz droši varam apgalvot, ka muitas un akcizes

tiek pārceltas un likumdevējam ar šo apstākli stipri jārēķinās. Dažreiz tirgus cenas noapaļo uz augšu.

Prof. Zeligmans attiecībā uz zemes nodokļa pārceļšanu saka sekojošo: "Ja zemes nodoklis uzlikts pēc platības, nešķirot zemi pēc labuma, tadā gadījumā nodoklis tiek pārcelts uz patērētāju un pie tam vēl zemes īpašnieks iegūst uz nodokļa rēķina zināmu peļņu. Ja zemi apliek pēc kvalitātes, tadā gadījumā viss nodoklis tiek pārcelts uz patērētāju. Ja nodokli uzliek zemes rentei, tad nodokli samaksā pats zemes īpašnieks". Prof. Zeligmans to cenšas pierādīt ar skaitļiem. Viņš ņem 3 zemes gabalus pēc platības vienāds, bet zemes labums un raža dažāda.

Zemes gabals A ražo 10 pūrus

" " B " 20 "

" " C " 30 "

1 pūru cenu apzīmēsim ar x. Pieņemsim, ka nodokļa lielums ir nolikts 3 ls uz pūrvietu, kas visiem 3 zemes gabaliem būs vienāds, vienādās platības dēļ. Tā kā Zeligmans pamatojas uz Rikardo teorijas, ka labības cenas nosaka sliktākā zeme, tad 1 pūru cenu viņš apzīmē ar x + 30(snt.). Šādos apstākļos, realizējot ražu,

zemes gab. A iegūs $10 \times x + 3 \text{ ls} - 3 \text{ ls (nod.)} = 0 \text{ ls peļņas}$
" " B " $20 \times x + 6 \text{ " } - 3 \text{ " } = 3 \text{ "}$
" " C " $30 \times x + 9 \text{ " } - 3 \text{ " } = 6 \text{ "}$

Kā redzams, pirmajam zemes gabalam nodoklis ar peļņu izlīdzinās, un paliek agrākais ienākums, kāds tam bijis pirms nodokļa uzlikšanas. Otrais un trešais zemes gab. turpretim iegūst peļņu.

2) Ja nodokli no zemes ņem pēc zemes labuma, arī tad šo nodokli parasti pārceļ uz patērētājiem, pieskaitot to ražoju cenu. Šai gadījumā neviens necieš, nedz arī uz nodokļu rēķina iedzivojas.

Piemērs: Ņemsim tos pašus zemes gabalus A, B un C. Pieņemsim, ka uzliekot nodokli pēc zemes labuma, par A jāmaksā 3 ls, par B - 6 ls un par C - 9 ls. Arī šai gadījumā labības tirgus cenu nosaka sliktākā zeme, tāpēc 1 pūrs maksās x + 30(snt.). Šai gadījumā, realizējot ražu:

zemes gab. A iegūs $10 \times x + 3 \text{ ls} - 3 \text{ ls (nod.)} = 0 \text{ ls peļņas}$
" " B " $20 \times x + 6 \text{ " } - 6 \text{ " } = 0 \text{ "}$
" " C " $30 \times x + 9 \text{ " } - 9 \text{ " } = 0 \text{ "}$

Kā redzam, šoreiz labākā zeme no nodokļa nav nekā ieguvusi.

3) Ja zemes nodokli ņem no zemes rentes, tikai tad nodoklis ir nepārceļams un tas jāmaksā pašam zemes īpašniekam.

Piemērs: No iepriekšējos gadījumos jau apskatītiem zemes gabaliem A, B un C neienesīgākais (C) rentes nedod, tāpēc arī nodokli tam neuzliek, tomēr tirgus cenas viņš tomēr nosaka. Tāpēc tirgus cena paliek agrākā, t.i. tāda, kāda bija pirms nod. uzlikšanas, proti: x ls. Tadā gadījumā, ražu realizējot:

zemes gab. A iegūs $10 \times x \text{ ls} - 0 \text{ ls (nod.)}$
" " B " $20 \times x \text{ " } - 6 \text{ "}$
" " C " $30 \times x \text{ " } - 9 \text{ "}$

Kā redzam, pirmais zemes gabals iegūst taisni tikpat daudz, cik pirms nodokļa ieviešanas (jo viņam to neuzliek), turpretim A un B ir jāsamaksā uzliktais nodoklis pašiem no savas rentes.

Tā izskaidro Zeligmans savus apgalvojumus. Ņemot tīri teoretiski nevar noliegt viņa apgalvojumiem pamatu. Bet arī pārceļšanas procesu nevar piemērot katriem apstākļiem. Pie mums dažreiz pat piemaksā pie lauksaimniecības ražojumiem. Tāda teorija gan būtu derīga izolētā valstī, kur ir augstas ievēdmuitas.

Ar to mēs savu apskatu par nodokļu pārceļšanu beigsim. Ieteicams izlasīt Zeligmana un Meringa darbus.

Nepārceļamie nodokļi.

Zeligmans, iztīrējot atsevišķu nodokļu pārceļšanu, saka, ka nodokli uzliekot, jāņem vērā viņa pārceļšanas iespējamības. Jāpiemērojas zināmai nodokļa konstrukcijai, lai nodoklis nebūtu pārceļams. Progresīvie nodokļi, kas krīt uz ienākumu un peļņu, nav pārceļami. Jānāk pie slēd ziēna, ka progresīvais ienākuma nodoklis ir nepārceļams. Jāpielaiž tomēr gadījumā, kad pirmās likmes tiek pārceltas. Lai pārceļtu augstākās likmes, jābūt ļoti augstai konjunktūrai vai izdevīgiem ražošanas apstākļiem. Tālāk, par nepārceļamu jāuzskata zemes rentes nodoklis. Grāti atzīt, ka Zeligmanim nebūtu taisnība. Tālāk nepārceļams esot mantojuma nodoklis. Bet ir daži vācu autori, kas apgalvo pretējo. Mannam ir tāds uzskats, ka visi nodokļi esot pārceļami un nepārceļamu nodokļu nemaz neesot. Tas gan ir drusku pārspīlēts uzskats. Tiek vēl apgalvots, ka luksu priekšmetu nodokļus nevarot pārceļt. Zināmā mērā var domāt, ka tas ir pareizi, bet pietiekošas skaidrības šai jautājumā vēl nav. Monopolizēti nodokļi neesot pārceļami. Ja monopola nodoklis kādam tirgotājam ir uzlikts, tad viņam pašam tas arī ir jāsamaksā, jo pie preces cenas nodokli klāt vairs nevar pielikt, jo cenas sadzītas tik augstu, cik vien iespējams. Ires likums aizliedz pārceļt nekustamā īpašuma nodokli, bet praktiskā dzīvē notiek pārceļšana. Vismaz attiecībā uz Rīgu.

Izvairīšanās no nodokļiem un tās veidi.

Izvairīšanos no nodokļiem var sadalīt šādā veidā: 1) izvairās nelegāli, 2) legāla izvairīšanās. Par pirmo veidu būs runa tad, ja pilsonis, kam uzlikts nodoklis, aizbēg, pazūd vai nu no valsts vai pašvaldības robežām. Krievijas finanču vēsturē nāk priekšā gadījumi, kad iedzīvotāji, lai izvairītos no galvas naudas, bēga uz dienvidu apgabaliem, kur tās nodoklis nepastāvēja. Vispār, nelegālas izvairīšanās gadījumā nodoklis var tikt noslēpts ļaunprātīgi, lai panāktu mazāku nod. summu. Tādu ļaunprātīgas izvairīšanās gadījumu ir ļoti daudz.

Par legālu izvairīšanos, kā to norāda pats nosaukums, soda nedraud. Par nelegālu izvairīšanos draud pa lielākai daļai naudas sods, bet ir arī gadījumi, kad sods ar brīvības sodu. Legālas izvairīšanās gadījumā ļaunprātības likums nesaskata. Personas tad var rīkoties pēc savas brīvas gribas. Piem. ja tēja vai cits kāds priekšmets ir aplikts ar augstu akcīzi, tad persona var nelietāt šo tēju un no nodokļa izvairīties. Vai arī sāk lietāt dažādus surogātus. Ja zināma saimnieciska nozare aplikta ar augstiem nodokļiem, tad kapitāls parasti no tās izvairās. Daži vēl aizrāda, ka, ja pastāv augsti nodokļi, tad personas, lai atgātu to pašu stāvokli, kas bijis pirms nodokļa uzlikšanas, stiprāk pielietā savus fiziskos spēkus, bet tas nav pareizi.

Beidzot jāaizrāda uz interesantu izvairīšanos no nodokļa, bet jau ar valdības ziņu. Pati valdība piemēro ar nodomu tādu aplikšanu, lai personai būtu iespējams izvairīties no nodokļa. Tādā veidā parasti nāk priekšā spirta un cukura aplikšana. Cukuru aplik pēc izejvielām, vai pēc mēra vai svara. Spirtu aplik nevis pēc saražotā daudzuma, bet pēc ražošanā pielietātiem aparātiem, vai arī pēc izejvielām. Tādā gadījumā tās fabrikas, kas pielietā jaunākos tehnikas sasniegumus ražošanā, modernākos darba rīkus, no vienas tonnas izejvielas iegūst lielāku daudzumu gatava produkta, kā tās fabrikas, kam nav modernās ierīces. Nodoklis ir aprēķināts pēc izejvielām un modernās fabrikas maksā tādu pat nodokli kā nemodernās un pēdējām šis nodoklis ir smagāks. Tā daļa, ko modernās fabrikas ražo vairāk, ir brīva no nodokļiem. Tāda rīcība tika novērota tai laikā, kad nodokļus uzlika pēc dažādām ārējām pazīmēm, kad nodokļu tehnika nebija vēl tik attīstīta. Nodokļu uzlikšanu pēc ražošanas tehnikas attīstības praktiski nevar izvest. Bez tam, nodoklis pēc izejvielām nekad nav augsts un fisks kādreiz zaudē pat uz šī nodokļa. Ja būtu augsts nodoklis, tad nemodernās fabrikas būs jāatīsa ciet, bet fisks ir ieinteresēts, lai fabrikas strādātu, lai strādniekiem būtu darbs un lai attīstītos saimnieciskā dzīve. Tādā kārtā ar augstāku nodokli var panākt ražošanas tehnikas modernizāšanu. Vispār, nodoklim uz izejvielām jābūt piemērotam vidējai ražošanas spējai. Jaunākos laikos gan izvairās no aplikšanas pēc izejvielām, bet izdevīgāk ir aplikāt gatavu produktu. Tomēr augšējo veidu bieži pielietā, tāpēc, ka tam ir audzinoša nozīme. Lai fabrikas attīstītu savu ražošanas tehniku zin. nozarē, ir attīstījusies, tiek atmesta vecā kārtība un nodokļi tiek uzlikti pēc gataviem produktiem. Kā piemēru var piemērot Francijas cukurrafinēšanu. Līdz 1881.g. Francijā pastāvēja cukura nominēt stāvokli, ka vairs nevarēja konkurēt ar ārzemju ražojumiem. Tad atmata gatavo produktu aplikšanu un uzlika nodokli pēc biešu daudzuma. Pēc zināma laika Francija atkal tika konkurences spējīga. Redzat, cik liela nozīme ir aplikšanas formai. Tāpat var uzlabot izejvielu kvalitāti, pielietājot vienu vai otru aplikšanas formu. Ja grib, lai iedzīvotāji audzinātu tikai augstākā labuma cukurbietes, tad šādu aplikšanas veidu ņem vērā.

1913/14 § 17. 1913/19 budžeta

Vispārējie aplikšanas principi.

No privātsaimniecības kursa mēs zinām, ka katra privātsaimniecība tiek vesta pēc saimnieciskiem principiem. Tāpat tas ir finanču saimniecībā, kaut gan te ir zināma starpība. Ja privātsaimniecība neveid savu darbu pēc zināmas kārtības, tad to nāksies likvidēt. Tāpat ar finanču saimniecību. Valsts saimniecība, jo vairāk jāved pēc zināmiem principiem. Pēc tiem principiem, kas praktiskā dzīvē izrādījušies par derīgiem un kurus arī finanču zinātne atzinusi par labiem. Jo plašāka ir finanču saimniecība, jo lielāka uzmanība tam jāpiegriež, lai tur valdītu zināmi principi un kārtība. Ja nu finanču saimniecība tiek vesta plašos apmēros, un to mēs redzam jaunākos laikos, kas nodokļu skrāve piegriezta līdz beidzamajai iespējai. Zemi apliktas valstis tagad ir grāti atrast. Valsts saimniecība šķiest privātsaimniecību līdzekļus nedrīkst. Stingri jāievēro un jāturas pie veselīgiem principiem. Finanču zinātnē tiek minēti svarīgākie principi, pie kuriem būtu vajadzīgs pieturēties.

- 1) Nodoklim tiešām jāsaasniedz tas mērķis, kuram tas ir ieviests, t.i. jāapmierina valsts vajadzības. Bez tam nodokļiem jābūt organizētiem tā, lai tie būtu piemēroti pastāvīgi pieaugušām valsts vajadzībām.
- 2) Uzlikšanai jābūt organizētai tā, lai tā netraucētu saimniecības attīstību un lai atsevišķi netiktu traucēti vairāk nekā īstenībā tas ir nepieciešams.

3) Aplikšanai jābūt taisnīgai. Katram pilsonim jāmaksā nodoklis atkarībā no viņa maksātspējām. Nodokļa maksas noteikumiem jābūt pietiekoši izstrādātiem, lai maksātājs būtu garantēts pret dažādām nelikumībām. Pirmais ir finanču zinātnes princips, otrs - tautsaimniecības, un trešais - taisnības princips. Šie pamatprincipi formulē tagadējās nodokļu politikas tendenci. Ne šie principi diriģē nodokļu struktūru, bet gan sabiedrības grupu attiecības, saimnieciskā attīstība un fiska intereses. Galvenie aplikšanas principi nav uzskatāmi par absolūtiem, bet tikai kā vēsturiska kategorija. Bet viņi tāpēc nezaudē savu vērtību. Viņi apzīmē robežas, pie kurām nodokļu politikai jāpieturas sīnāmos apstākļos. Daži finanču zinātnieki uz šiem principiem skatās ļoti skeptiski. Ir jau arī viņiem sava daļa patiesības, bet šie principi norāda uz virsienu, pa kuru vajadzētu iet nodokļu politikai.

Finanču saimniecības principi: izdevumu segums, aplikšanas elastīgums.

Šis princips nosaka, ka nodokļiem jāsasniedz tas mērķis, kam nodokļi ir ieviesti, lai dotu publisko apvienību izdevumiem segumu. Ko tas nozīmē? Absolūta te nekā nav. Tas ir relatīvs princips. Iedomāsimies tādu parlamentu, kas šķiež tautas naudu un izgūdro visādas nevajadzīgas vajadzības. Tādu finanču politiku mēs nosauksim par absurdu. Es izemelti visi līdzekļi no privātsaimniecību kases un iestāšies sabrukums. Parlamentam jāuzstāda budžets, kas atbilst reālās dzīves vajadzībām un ko maksātāji var samaksāt. Šis princips ir tāds, par kuru nevar nerunāt. Ja ir runa par nepieciešamām, lietderīgām vajadzībām, tad šis princips būtu jāievērota.

Otra šī principa daļa ir tā, ka nodoklim jābūt tā konstruētam, lai tas piemērotos pastāvīgi pieaugošām valsts saimniecības vajadzībām un te nu ir vajadzība. Mums nenākas runāt par bakanalijām, kas novērojamas tagadējās valstīs. Izglītības un satiksmes izdevumi katru gadu pieaug. Tas jau ir sakarā ar tautas pieaugumu. Bez labiem ceļiem nekādas bagātības, ja tādas beļeti būtu, nav iespējams izmantot. Tāpat izglītība tautai ir jādod. Bet lieta te nav vienkārša, bet gan ļoti sarežģīta. Te visa atkarājas no nodokļu sistēmas. Sevišķi pamācošu piemēru deva pasaules karš. Tajās valstīs, kur nodokļu sistēma nebija pietiekoši elastīga, bija daudz grūtību. Vajadzēja vai nu pārveidot nodokļu sistēmu vai paaugstināt nodokļus. Lai pārveidotu nodokļu sistēmu, tad vajadzīgs ilgāks laiks, kamēr tā ieiet savā gultnē un tas sasniedzams tikai pēc dažiem gadiem. Jaunus nodokļus arī grūti ievest. Slēdziens no tā jāteiks tāds: lai nodokļu sistēmu varētu piemērot dažādām augošām valsts vajadzībām un arī kara gadījumam, tad nodokļu sistēmai jābūt pietiekoši elastīgai. Bet kā to izdarīt? Relatīvo nodokļu sistēmu nevar padarīt elastīgu. To gan finanču zinātnē ir atradusi. Jābūt tādām nodokļiem, kam ir elastīgas īpašības un tāds ir vispārējais ienākuma nodoklis. Jau normālos laikos līdz ar saimnieciskās dzīves attīstību pieaug fiska ienākumi. Nenormālos laikos fiskālam atkal visi duži ir rokā. Viņš zina cik ir maksātāju un cik viņiem ienākumu un kad jāpaaugstina nodokļu kvote fiska tulīt līdz ar to gūst lielus ienākumus. Daži nodokļi arī te var palikt, bet tiem ir tikai blakus nozīme. Šā piemēru minēšu Anglijas nodokļu sistēmu, kas rāda, ko var panākt ar elastīgu nodokļu sistēmu. Salīdzinot 13/14.g., kas sākās pasaules karš un 1918/19., kad tas beidzās, nodokļu skrūve sasniegza savu sagatāko iespēju un šis piemērs rāda, ko dod personīgais nodoklis un ko citi nodokļi.

	Milj. £ sterl. 1913/14	no budžeta	Milj. £ sterl. 1918/19	no budžeta
Muitas	35,4	17%	94	11%
Netiešie nodokļi	39,6	20%	53	6%
	75	37%	149	17%
Mantojuma nod.	27	13%	31	3,8%
Ienākuma nod.	47,2	23%	290	34%
Kara peļņas nod.	-	-	300	35%
	74,2	37%	622	74%
P a r ē j i e	48,4	24%	72	8%
K o p ā	198 milj. £		842 milj. £	

Tautsaimniecības principi: nodokļu avotu izvēle, nodokļu augstums.

Tautsaimnieciskais princips nodokļu sistēmā izpaužas tāda veidā nodokļu sistēmā, ka nodokļi ir ņemami tāda veidā, lai tas neskadētu privātsaimniecībai un lai atsevišķi uzņēmumi netiktu apgrūtināti vairāk nekā tas nāktos. Mēs jau zinām, ka par nodokļa avotu var būt ienākums, vienalga, kāda veidā tas tiek saņemts un personas manta. Kārtējie nodokļi nedrīkst būt organizēti tāda veidā, ka tie iznīcinātu pašu mantu, jo ar to atsevišķu saimniecību stāvoklis tiktu padarīts slikts, tas savukārt apgrūtinātu privātsaimniecības attīstību, ko pareiza nodokļu sistēma nedrīkst pielaist. Bez kārtīgas privātsaimniecības nekāda valsts nevar pastāvēt. No otras puses, ja arī valsts rīkotos tāda kārtā, ko tad viņa no tā iegūtu? Arī finanču saimniecība no tā neko neiegūst, bet nak tikai par skādi. Finanču saimniecības bāze ir privātsaimniecība. Ja nav privātsaimniecības, tad nebūs arī finanču saimniecības. Viena ar otru ir cieši

saistīta. Te tomēr jāpiemin sevišķs apstākļi. Ja valsts atrodas sevišķi grūtos finansiālos apstākļos, piem. kara gadījumā, tad tas ir attaisnojams. Bet tas jau arī ir tikai izņēmums un tāds stāvoklis nepastāv samērā ilgu laiku. Kārtēji ir apliekams tikai tas vērtību pieaugums, ko var patērēt un iznīcināt nesizskarot pašu līdzšinējo mantas pamatu. Tāds ir parastais ienākuma nodoklis, ar kurā ir aplikts pilsoņu ienākums. Bet jāpaturā acīs, ka nedrīkst aplikt mantas pamatu. ~~XX~~ Bez kapitāla un zināmas mantas koncentrācijas privātsaimniecība neapstāv. Pie zemes un mantas nodokļa avots ir šo objektu ienākums. Otrs stāvoklis ir attiecībā uz mantojuma un dāvinājuma aplikšanu. Šie nodokļi tiek ņemti no pašas mantas fonda, nevis no mantojuma vai dāvinājuma ienākuma. Tagad daudzās valstīs mantojuma nodoklis sniedz līdz 40% un uz atsevišķiem mantojumiem pat 60% atkarībā no mantnieka radniecības attiecībām pret mantojuma atstājēju. Šie nodokļi parasti ir progresīvi. Bet ja likmes nav augstas, tad var rēķināties ar to, ka šie nodokļi tiek segti ar mantojuma ienākumu. Piem. pie mums mantojuma nodoklis tieši līnijā ir 2,5%. Te izšķirošais moments ir cik tālu manta ir koncentrējusies.

+ Anglijā, lai gan ir konservatīvā valdība, pastāv 40% mantojuma nodoklis (gan tikai uz lielām mantojumiem). Mums mantas koncentrācija samērā maz attīstījusies, tādēļ labākas ir zemākas likmes. Ja vēl šo niecīgo mantas koncentrāciju apturētu, tad privātsaimniecība izputētu. Mantojuma nodokļa problēma ir strīdīga. Mantojuma nodokļa pemsana attaisno ar to, ka mantojuma ieguvējs ir pastiprinājis savas saimnieciskās spējas. Bet ar šo pamatojumu vien mēs nevaram apmierināties. Tā tad jāņem vērā, kam uzliek nodokli, vai ienākumam vai viņa pamatam.

Nereti tiek uzstādīta prasība aplikt tikai brīvo ienākumu, t.i. to ienākumu, kas paliek maksātājam pāri pēc visu viņu vajadzību segšanas. Tagad tas netiek darīts. Tagad par pareizu ienākuma nodokļu konstrukciju uzskata tādu, kas aplik visu ienākumu. Cik tālu tāda prasība ir pamatota? Teorētiski tādu stāvokli nevar pielaiest, par praksi nemaz nerunājot. Te nav nekāda mēroga. Pilsoņu prasības ir dažādas, tās atkarīgas no maksātāja sociālā un sabiedriskā stāvokļa. Kā lai dabū zināt katras personas brīvo ienākumu? Tas nav iespējams. Kādu gan privilēģiju varētu dot tām personām, kas parādūšas daudz tērēt, pret tām, kas radūšas taupīgi dzīvot? Ar to pirmās aprindas būtu nostādītas privileģētā stāvoklī.

Nodokļa iespēds atkarīgs no viņa augstuma, bet ne no objekta. Ne visai augsts nodoklis var kapitālu vai mantu neaizkārt, lai arī šiem objektiem uzliek kapitāla un mantas nodokli. Bet augsts nodoklis var ķerties pie pašas mantas klāt. Var būt uzlikts nodoklis arī ienākumam un ja tas nav augsts, tad šis nodoklis tāda gadījumā nebūs traucējošs privātsaimniecībai. Bet tikpat labi par objektu var būt manta, ja nodoklis nav sevišķi augsts. Cik augsts tad var būt tāds nodoklis? Kādos apmēros nodokli var ņemt, lai neapdraudētu privātsaimniecību? Vai 5 vai 10% no ienākuma? Vai augstāk? Kur te tā robeža, pie kuras likumdevējam ir jāapstājas? Šo jautājumu ir ārkārtīgi grūti izšķirt. Mums jāpieiet no citas puses, lai varētu spriest par nodokļa augstumu, lai viņš neatstātu ļaunu iespaidu. Literatūrā ir mēģināts noteikt nodokļa kvoti, cik lielu % var ņemt no tautsaimnieciskā ienākuma valsts kasei par labu. Ja kādā valstī būtu tāda statistika, cik liels ir tautsaimnieciskais ienākums, tad te par to varētu būt runa. Mums tādas statistikas vēl nav. Statistiskos datus par tautsaimniecisko ienākumu var dabūt tikai tad, ja statistika vērta par visām ienākumu nozarēm. Vāgners saka, ka 30% no visa tautsaimnieciskā ienākuma varētu papemt valsts kasei. Ir vēl citi mēģinājumi noteikt nodokļa kvoti, bet tie visi nekā pozitīva nav devuši un palikuši bez sekām. Vienkārši pasacīt nevar, cik lielu % var ņemt no tautsaimnieciskā ienākuma. Pieņemt vienu kvoti visām valstīm būtu aplami. Kādi tad būtu tie apstākļi, pēc kuriem varētu nākt pie jēgas, ka zināma augstuma nodokli nebūtu saimnieciskai dzīvei traucējoši. Te kritsvārā maksātspējas. Bet vai ir mērogs, ar kuru varētu izmērt zināmas personas maksātspējas? Varam gan aizrādīt uz atsevišķiem momentiem, pēc kuriem varam apmēram spriest par nodokļu pareizību. Šie momenti tad nu arī pēc iespējas jāņem vērā. Pie nodokļu uzlikšanas ir vesela rinda saimniecisku faktoru, kas liecina par maksātspējām. 1) Nodokļu augstums jānostāda pēc nacionālām bagātībām. Ja valstī lielas bagātības un šīs bagātības tiek izmantotas, tad tas jau pats par sevi liecina, ka maksātspējas ir zināmā augstumā. Bet valstī, kas nabaga ar nacionālām bagātībām, maksātspēja nevar būt augsta. 2) Valstī pastāvošās ražošanas spējas. Ja valstī ir visi nepieciešamie priekšnoteikumi intensīvai lauksaimniecībai, tad tas liecina, ka lauksaimniecība spēcīga un var maksāt zināma augstuma nodokļus. Ja valstī ir attīstīta rūpniecība, tad maksātspējas būs augstākas nekā valstī, kur tāda nav. Rūpniecība nes peļņu kapitālam, uzņēmējam, strādniekam un tirgotājam. 3) Uzņēmuma peļņas augstums. 4) Darba aplikšana. Ja ir augsta darba alga, kas ne tikai sedz strādnieka fizisko eksistenci, tad var ņemt lielākus nodokļus un tos strādnieki arī varēs samaksāt. 5) Brīvo līdzekļu krājums. Ja brīvie līdzekļi ir daudz, tad nodokļi var būt augstāki un otrādi.

Šie ir svarīgākie faktori, kas jāpatur acīs, kad apspriež jautājumu par nodokļu augstumu. Viņi norāda zināmu virzienu, kādā var iet nodokļu augstums, bet nekādā ziņā nenoteic nodokļa kvoti. Ja parlaments būs savu uđdevumu augstums un pārzinas valsts saimniecisko dzīvi, privātsaimniecības apstākļus, tad viņš spēs uzlikt samērīgus nodokļus. Noguldījumu statistika un kapitāla bēgšana liecina par to, ka nodokļi ir pārspīlēti. Likumdevējs nedrīkst nogaidīt šos objektīvos datus. Lai nebūtu par vēlu atjēgties, kad privātsaimniecība ir

jau sagrauta. Likumdevējs, kas stāv sava uzdevumu augstumos un ir intelliģents, pie šāda absurda nenonāks. Bet nodokļu augstumu var noteikt tikai uz novērojumu pamata. Fraksē nāk bieži priekšā, ka nenormāli augsti nodokļi, kas ievesti krīzes laikā, tiek atstāti tāds pašā augstumā arī normālos laikos. Tas arkal liecina par nepareizu nodokļu politiku. Nodokļu skrūves stingrums dažādās valstīs ir ļoti dažāds. Viena un to pašu mērogu visām valstīm pieņemt nevar, kā to grib apgalvot A. Vāgners. Nevar atrast 2 valstis, kur progresīvo nodokļu tabula būtu vienāda. Tas tāpēc, ka nodokļu maksāšanas spējas katrā valstī ir dažādas. Vispārējais ienākuma nodoklis, rēķinot uz vienu iedzīvotāju Vācijā, Austro-Ungārijā un Francijā bija šāds:

	1908.g.	1882.g.
Vācija	33 markas	17 markas
Francija	61 "	"
Anglija	57 "	"
Austro-Ungārija	36 "	"
Krievija	17 "	"

Pa kāya laiku šī statistika pilnīgi pārgrosījās.

Salīdzināt nodokļu nastu atsevišķu valstu starpā, ir ārkārtīgi grūti. Ir gan mēģinājumi literatūrā, bet bez rezultātiem. Varbūt Vācijā 40 markas ir daudz grūtāk samaksāt nekā Anglijā 200. Jāņem vērā daudzi apstākļi, lai nonāktu pie kaut cik tuvinātiem slēdzieniem.

Jāņem vērā vai ar vienu vai otru veidu netiktu radīti traucējumi tirdzniecībā vai rūpniecībā. Sevišķi tas jāņem vērā pie patēriņa nodokļiem. Lai gan ražotāji vai tirgotāji paši šos nodokļus nenes, bet visas tās neērtības, kas var rasties pie patēriņa nodokļu piemēšanas, krit galvenā kārtā uz ražotājiem un tirgotājiem. Sevišķi muiža. Biežas pārgrozības muitas likmēs var traucēt kā ražošanu tā tirdzniecību. Līdz ar muitas likmēm grozās arī kalkūlācija. Katrs uzņēmējs iegulda uzņēmumā kapitālu, bet kā nu var to darīt, ja uzņēmējam nav drošības, kas ar viņa kapitālu notiks. Piem. importieris ievē zināmu partiju preču, bet muiža drīzā laikā tiek pazemināta. Kā tad lai šis importieris konkurē ar citiem, kas ievēduši savas preces vēlāk? Bet saprotams, ka muitas tarifu nevar izdot uz mēģinīgiem laikiem, bet jāizvairās no lielām pārgrozībām. Pie nodokļu sistēmas uzbūves jāņem vērā arī tas, kādu iespaidu nodoklis atstāj uz patēriņu. Ja nodoklis stipri samazina dažu priekšmetu patēriņu, tad tas var atstāt sliktu iespaidu uz maksātāju. Piem. Francijā namu nodokli uzlika pēc logu skaita. Tad namsaimnieki mūrēja logus ciet un atstāja tikai nepieciešamo skaitu, bet tas atstāja sliktu iespaidu uz tautas veselību. Patēriņa nodokļi atstāj sliktu iespaidu uz rūpniecību. Pārspīlāti nodokļi rada kapitālu bēgšanu uz ārzemēm. Pārspīlētas muitas noved pie kontrabandas. Bez minētām var būt arī vēl citas, kas atstāj ļaunu iespaidu. Būtu naivi iedomāties, ka ar pārspīlētiem nodokļiem varētu ko pozitīvu sasniegt. Uzņēmējs, kas kapitālu ieguldījis, nepielaidīs, ka viņa kapitāls ietu zudumā nodokļu dēļ. Viņš izņems savu kapitālu un pārnēsīs to citā nozarē, kur nodoklis ir zemāks. Tadēļ pārspīlēti nodokļi var būt tikai negatīvi.

Taisnības princips.

Nodokļu uzlikšanai jābūt likumīgai, vispārējai un vienlīdzīgai. Nodokļu likums ir parasta moderno laika prasība. Šeit vispirms krit svarā valsts varas tiesības uzlikt nodokli un nodokļa daivā izvešanas veids un kārtība. Vēsture mēs redzam dažādas kārtības. Nodokli ņem valsts galva vai nu ar savu varu, vai ar atsevišķas šķiras piekrišanu. Neikumība tai laikā bija daudz. Modernos laikos nodokli uzliiek parlaments. Bet tas nenozīmē, ka parlamentam piederētu ienākumu noliegšanas tiesības, jo viņš taču nedrīkst ministrijām atrast līdzekļus. Parlaments var gan samazināt līdzekļus un grozīt pārvaldes kārtību, bet pilnīgi līdzekļus atrast nevar. Tas konstitūcijās ir paredzēts dažādā kārtībā. Anglija ir bruņotais budžets, kur ir paredzēta katrai ministrijai zināma summa, ko parlaments nemaz nedrīkst apspriest.

Vispārējais princips ir tāds, ka personām un organizācijām, ko paredzējusi konstitūcija, nevar samazināt budžetu. Nodokļu likumos jābūt sīkiem noteikumiem par nodokļu objektiem, subjektiem un to apmēriem, uzlikšanas un ievākšanas kārtību. Tāpat jābūt stingriem noteikumiem par kontroli, pārkāpumiem un sodiem. Tas tāpēc, lai maksātāja tiesiskais stāvoklis būtu pietiekoši skaidrs, lai nenotiktu patvarības no to iestāžu puses, kas nodokļus iekasē. Agrāk nodokļi bija uzlikti ļoti netaisnīgi. Jaunākos laikos ir aizsīts vispārīgās aplikšanas princips, t.i. ka nodokļi jāmaksā visiem pilsoņiem, nerūgoties uz personas sabiedrisko stāvokli, ja tikai persona ir spējīga maksāt. Šis nodokļu vienlīdzības princips jaunākos laikos ir palicis par elementāru prasību un nemaz nevaras iedomāties, ka varētu vēl būt citāds stāvoklis. Ka varētu būt tādas šķiras, kas no nodokļiem ir atbrīvotas. Viena otra privilēģija, kas vēl kaut kur ir uzglabājusies, ir izskaidrojama tikai vēsturiski un nav savienojama ar tagadējo moderno kārtību. No vēstures gan redzam, ka veselas iedzīvotāju klases bijušas atsvabinātas no nodokļiem.

Francijā priekšrevolūcijas laikā, bija daudz tādu pilsoņu, kas nodokļus vai nu pavisam nemaksāja, vai tikai ļoti maz. To izdarīja tā, ka karalis veselu rindu pilsoņu iecēla muižnieku kārtā un tādu pilsoņu ar laiku saradās ļoti daudz. Stāvoklis tad bija tāds, ka zemnieki nesa visu nodokļu nastu un no katriem 100 frs ienākuma palika tikai 21 frs. Muižniecība gan maksāja kara-

lim nodevas no savām zemēm, bet šī nasta nebija ne tuvu tik smaga kā seniekiem. Garīdzniecība gandrīz nemaz nemaksāja nodokļus. Napoleons apgrīza lietu otrādi.

Senā Krievijā muižnieki nemaksāja pagastu pašvaldību nodokļus, lai gan arī viņi bija ieinteresēti pagasta darbībā. Ar laiku šādas privilēģijas tiek iznīcinātas un ieviesta vispārības princips. Bet neraugoties uz šī principa dzīvīgu izvešanu, mēs jau zinām no nodokļu pārceļšanas pārskata, ka šis stāvoklis praksē var būt pavisam citāds. Pie tā tuvāk vairs nepieciešam, jo šo jautājumu pietiekoši plaši jau esam apskatījuši iepriekšējās nodaļās.

Nodokļu vispārības princips nav tomēr atzīstams attiecībā uz eksistences minimumu. Vispārības princips vēl nebūt nenozīmē, ka nodokļi būtu jāmaksā visiem pilsoņiem pie ik kura ienākuma lieluma. Domātas šeit ir maksāšanas spējas. No nodokļiem parasti ir atsvabinātas tā sauktās eksistences minimums, kas ir tā ienākuma daļa, kas tikko sedz personas eksistenci. Modernās valstis prasība ir tāda, ka valsts nedrīkst ņemt no tādām personām nodokli, kas ar savu ienākumu tikko var apmierināt savu fizisko eksistenci. Pretēja gadījumā valsts vara nestrodas savu pienākumu augstums. Daudzas personas dzīvo pasīdā. Eksistences minimuma apmērs gan nav visās valstīs vienāds. Mēs nevaram atrast pat 2 valstis, kurās eksistences minimums būtu viens un tas pats. Kā tad tas iznāk? Izrādās, ka nevar noteikt visām valstīm vienādu eksistences minimumu, ja mēs formulējam eksistences minimumu par noteiktu ienākumu apmēru, kas ir vajadzīgs personas eksistencei. Jau tas norāda, ka eksistences minimums visur nebūs vienāds. Katrā valstī ir savāda dzīves dārdzība. Ja pārtikas produktu cenas nav vienādas, tad arī pieliekamā ienākuma apmēriem jābūt dažādiem. Modernās doktrīnas prasība, lai eksistences minimums būtu tik liels, kas segtu personas eksistences minimumu, bet arī zināmas kultūras prasības. Nav tomēr tik sīkas statistikas, cik tālu tāda kultūras prasība iet. Tomēr dažādās valstīs eksistences minimumu noteicot, tas būs ņemts vērā. Piem. Anglijā, kur eksistences minimums katrreiz ir bijis pietiekoši augsts. Kultūras vajadzības visās valstīs nav vienādas. Anglijas strādnieks nevar iedomāties, ka viņš varētu iztikt bez laikrakstu un grāmatu lasīšanas un ka viņš varētu dzīvot netirā dzīvoklī. Bet piem. Japānas strādnieku dzīves prasības ir ļoti zemas un līdz ar to eksistences minimums daudz zemāks. Jo kultūrātlāka valsts, jo dzīves standarta katrreiz būs samērā augstāks.

Bez eksistences minimuma krit svarā arī patērīna nodokļu attiecība valstī. Jo vairāk patērīna nodokļu, jo vairāk pirmās vajadzības priekšmeti aplikti, līdz ar to eksistences minimuma apmērs būs augstāks. Ko līdz eksistences minimums, ja ir patērīna nodokļi, kas aprīj lielu daļu no zemāko iedzīvotāju slāņu ienākumiem. Var gadīties, ka nepemot vērā šos apstākļus, eksistences minimums sedz tikai patērīna nodokļus. Pie kādiem nodokļiem tad šis eksistences minimums jāņem vērā? Tas visvairāk jāņem vērā pie vispārējā ienākuma nodokļa. Es pat gribētu teikt, ka vienīgi šai gadījumā to varētu pielietāt. Tālāk, pats fisks ieinteresēts zināma eksistences minimuma noteikšanā. Lieta tā, ka fiskam nemaz nav izdevīgi aplikēt visus sīkos ienākumus, jo tadā gadījumā ieaksēšanas izdevumi iznāktu par daudz augsti. Bez tam visi sīkie ienākumi būtu jākonstatē. Prakse rāda, ka mazo ienākumu aplikšana prasa daudz vairāk darba nekā pie lielākiem ienākumiem. Piespiedu piedzišana tur nāk daudz biežāk priekšā. Tas rada daudz ļaunu asipu un sarūgtinājumu. Tomēr nevar teikt, ka fisks skatītos labi uz augstu eksistences minimumu. Mūsu eksistences minimums ir Ls 2000,- un pēc Finanču min. domām tas ir par augstu. Ir gribēts noteikt to uz Ls 1400,-. Pirms kara Anglijā šī summa bija £ 160, ko kara laikā pazemināja uz £ 120. Te ir novērojams tīri fiskāls panēmīens. Kara laikā valstij nauda vajadzēja un bija jānosaka zemāks eksistences minimums. Tagad tas ir £ 135.

Francijā eksistences minimums bija frs 6000,-, bet 1916.g. šo summu samazināja uz pusi. Prūsijā pirms kara M 900,-, Vīrttembergā M 500,-, Saksijā 600, Te redzam vienas valsts dažādos apgabalos tik lielu eksistences minimuma starpību. Dzīves dārdzība šais apgabalos gandrīz viena un tā pati, bet to lomu spēlēja fiska intereses. Istie faktori, pie kuriem būtu jāpieturas pie eksistences minimuma noteikšanas, šeit nav. Prakse iet citu ceļu. Pēc mūsu likuma 1928.g. eks.min. noteikts uz Ls 2000,-. 1928/29.g., kad šis eks.min. radās pie toreiz pastāvošās dzīves dārdzības, pieliekamās personas tikko sedza savus izdevumus, bet ne kultūras vajadzības. Tagad gan šo eks.min. grib pazemināt, bet tad kultūras vajadzības vairs nebūtu segtas.

Tālāk nāk jautājums, vai eksistences min. būtu jānosaka pa visu valsti vienāds? Ja pastāv viens eks.min., tad iziet no fikcijas, ka pārtikas līdzekļu un dzīvokļu cenas, tāpat drēbju cenas ir visur vienādas. Ja cenu likmes nav visās valsts daļās līdzīgas, tad jātaisa slēdziens, ka katrā apgabalā jābūt savs eks.min. Prakse rāda, ka lielpilsētās dzīves dārdzība ir lielāka nekā provincē. Tas pierāda, ka lielpilsētās jābūt augstākam eks.min., kā provincē. Bet ne vienmēr šis apstāklis tiek ievērots. Parasti eks.minimums tiek noteikts visai valstij vienāds. Tas pa daļai darīta aiz tehniskiem iemesliem, jo nevienāds eks.minimums apgrūtinātu nodokļu iekasēšanu. Bet ir tomēr praksē vesela rinda valšņu, kur dažādos apgabalos ir arī dažāds eks.min. (Zviedrija, Dānija, Somija).

Eksistences minimums netiek pielasts pie ikkura ienākuma apmēra. Pie lielākiem ienākumiem eks.minimumu nereti vairs neievēro. Tā tas ir arī pēc mūsu likuma. Ienākums līdz 2000 ls ir brīvs no nodokļiem. Ja ienākums pārsniedz

Ls 2000,-, tad jāmaksā ienākuma nodoklis. Ja ienākums būtu Ls 2001,-, tad jāmaksā ienākuma nod. Ls 36,-. Bet ja personai ienākums būtu Ls 100.000,- tad vairs nav nozīmes atvilkt eksistences minimumu.

Anglijā ir tāda sistēma, ka jo augstāks ienākums, jo zemāks eks.min. Tāda kārtība šķiet daudz elastīgāka. Pēc mūsu kārtības stāvoklis ir par daudz krass, kā augstāk aprādīts. Būtu arī ļoti pareizi, ja provincei eks.minimumu noteiktu zemāku. Jautājums ar to gan vēl nav izsmelts. Ar eks.min. ievēšanu vēl nav maksātāja stāvoklis pietiekoši nodrošināts. Jāņem vērā citi apstākļi!

Piem. maksātāja ģimenes stāvoklis, jo pretējā gadījumā iznāk aplikšanas nevienlīdzība, jo persona, kam nemaz nav ģimenes, nevar līdzināties tai, kam ir liela ģimene. Personām ar lielām ģimenēm jānod lielāki atvieglojumi. Ir ieviesta tāda kārtība, ka priekš katra ģimenes locekļa maksātājam ir tiesība atvilkt zin. summu. Pēc mūsu likuma sievu par ģimenes locekli neskaita. Par katru personu var atvilkt Ls 240,-. Ir arī likumi, kas nosaka šo summu procentos. Bet arī ar to vēl veidlīdzība nav sasniegta. Ja maksātājam ir sevišķi apstākļi, piem. ja bērni apmeklē skolu, ja saimniecībā notikusi kāda nelaime, slimības gad., tad visi šie apstākļi būtu jāņem vērā. Vācijas likumā tas arī ir paredzēts. 1928/29.g. likumā tika paredzēts, ka Finanču ministram ir tiesība kādai personai pavisam atlaist nodokļus, ja tā cietusi kādā nelaimē. Ja Finanču ministrs to nedara, tad sūdzēties par to nekur nevar. Tālāk, ģimenes locekļiem vēl tiek piešķirts atvieglojums, ka vīra un sievas algas neapvieno. Pēc mūsu lik. neapvieno tikai darba algas. Bet līdz ko vīram vai sievai ir arī kādi citi ienākumi, tūlīt algas tiek apvienotas. Ja saskaita kopā, tad ienākums nāk zem augstākās progresivitātes. Ienākumu apvienošana attaisnojas ar to, ka 2 saimniecības apvienodamās paliek spēcīgākas. Bet pārmērīgas progresīvās likmes padara šo apvienošanos nevēlamu. Ja vīrs un sieva dzīvo šķirti, tad ienākumu nevar apvienot.

Vienlīdzības princips nodokļu uzlikšanā. Fundētie un nefundētie ienākumi.

Šis princips zīmējas uz nodokļu nastas vienlīdzīgu sadalījšanu. Kā šī sadalīšana notiek, par to pastāv vairākas teorijas, par kurām mums būs runa tuvākā nākotnē. Valdošā teorija saka, ka visiem pilsoņiem jāuzliek vienlīdzīga nodokļu nasta, t.i. nodokļi jāuzliek pēc iedzīvotāju maksātspējām. Bet šo mērķi sasniedz tikai tad, ja ievēro progresīvās likmes. Apskatīsim dažus momentus, kas krit svarā pie nodokļu vienlīdzīgas sadalīšanas.

Te ir jautājums par fundētiem un nefundētiem ienākumiem. Visiem ienākumiem nevar piemērot vienādas progresīvās likmes. Jābūt skaidrībā par to materiālu, kurai piemēro nodokli. Jāaizrāda, ka ir tādi ienākumi, kam ir sevišķa nokrāsa.

Par fundētiem parasti uzskata tādus ienākumus, kurus pilsonis saņem no tāda avota, kas ir stingrāks pēc savas būtības un tie ir kapitāls un manta. Tāpēc, ka tāds ienākums ir drošāks. Ja pilsonis saņem rentes no ieguldīta kapitāla, tad viņam vairs nekāds darbs nav jā dara. Tāpēc slēdziens jātaisa tāds: ja ienākums ir drošāks, tad viņam var piemērot augstāku nodokļa likmi. Nefundētiem ienākumi ir ienākumi no darba algām. Darbaalgu persona saņem tik ilgi, kamēr tā spējīga strādāt. Līdz ko šis enerģijas avots aiz viena vai otra iemesla ir izsīcis, tūlīt pātraucas ienākuma ienākšana. Šie nefundētie ienākumi nevar nodrošināt personu. Ja nu šīs otrās ienākumu grupas ieguvējs nav nodrošināts, tad pats par sevi saprotams, ka šiem ienākumiem nevar piemērot tik augstas likmes, kā fundētiem ienākumiem. Šāda starpība modernās nodokļu sistēmās tiek taisīta. Pamats tādai aplikšanas kārtībai ir nenolie dzams. Koriģējums šai iedalījumā jāieved tāds, ka ne katrs kapitāls, manta, tirdz. vai rūpniecība pieskaitāms pie fundētiem ienākumiem. Jātaisa zināma starpība starp šī ienākuma apmēriem. Ja tie būs ļoti niecīgi, tad pie fundētiem ienākumiem tos pieskaitīt nevarēs. Tāpēc par fundētiem varēsīm nosaukt tikai zināma lieluma ienākumus. Tāpat jātaisa starpība starp darba algām. Ja nu darba alga sniedz miljonos? Tā tad ir starpība starp vienu un otru darba algu. No tā arī jātaisa slēdziens, ka aplikšanai arī jābūt mazliet citādai. Pie augstas darba algas vairs nevar taisīt nekādu starpību starp fundētiem un nefundētiem ienākumiem. Bet kur tad būs tā istā robeža kā pirmā, tā otrā gadījumā starp fundētiem un nefundētiem ienākumiem? Tas jāizšķir likumdevējam. Ja likumdevējs atradīsies sava uzdevuma augstumos, tad viņam nebūs sevišķi grūti noteikt, kur sākas fundētie un beidzas nefundētie ienākumi. Stingras robežas priekš visām valstīm te novilkt nevar.

Aplikšanas veidi. Proporciomāla un progresīva aplikšana.

Kāds aplikšanas veids ir jāpielieto, lai fundētos ienākumus apliktu augstāki un nefundētos zemāki? To var sasniegt pa dažādiem ceļiem un ar dažādiem līdzekļiem.

1) Pirmais tāds līdzeklis ir, ka vispārējā ienākuma nodokli fundētiem ienākumiem paredz augstākas likmes. Par cik likmes būs augstākas fundētiem ienākumiem un par cik zemākas nefundētiem, to mēs atkal stingri nevaram noteikt. Pie likumdošanas likumdevējam gan nenāksies grūti noteikt šo starpību. Ja šīs likmes nebūs piemērotas faktiskiem saimn. apstākļiem, tad tās pašas atriebsies.

2) Otrs ceļš ir, ka pie vispārējā ienākuma nodokļa uzlikšanas negriež vērību uz ienākuma augstumu, bet ņem palīgā vēl reālos nodokļus.

3) Blakus vispārējam ienākuma nodoklim ņem vēl vispārējo mantas nodokli. Šis mantas nodoklis tiek ņemts kā no kustamas, tā nekustamas mantas un līdz ar to fundētie ienākumi tiek apgrūtināti vairāk par nefundētiem.

4) Ceturtais ceļš: Pastāv vispārējais ienāk.nodoklis, bet tam blakus vēl citi dažādi nodokļi, piem. mantojuma nod., vai kustamas un nekustamas mantas pārejas gadījumā no viena īpašnieka uz otru tiek ņemts nodoklis. Starpība šo līdzekļu starpā dažreiz ir stipri ievērojama. Ja vispār.ienākuma nodokli būs paredzēta augstāka likme lielākiem ienākumiem, tad princips būs izvests pareizi. Ar reālo nodokļu sistēmu šo mērķi nevar tā sasniegt, kā tas būtu vajadzīgs. Šādu kombinētu sistēmu atrodam vairākās valstīs jau pirms pasaules kara. Bavārijā un Virtembergā blakus ienākuma nod. pastāvēja reālie nodokļi. Ceļi, pa kuriem sasniedz šo mērķi, nav vienādi. Dažāds valstīs pastāv reālie nodokļi, dažās atkal vispārējais ienākuma nodoklis.

Beidzot šī jautājuma apskatīšanu, minēšu vēl dažus vārdus par dubulto aplikšanu. Tā būs tādos gadījumos, kad vienu un to pašu objektu aplik 2 ārlīdzīgas varas. Tas nāk priekšā tad, ja nodokļa objekts atrodas vienā valstī, bet nodokļa subjekts dzīvo citā valstī. Ka tas ir nenormāli, tas ir acīm redzams. Ja jau nodokļu nasta nebūtu tik augsta, tad gan šis jautājums neprastu tādu apspriešanu, kā tagad. Teorija uz šo jautājumu skatās tā, ka nodoklis jāmaksā tikai tai valstij par labu, kurā nodokļa objekts atrodas. Otrai valstij gar šiem objektiem vairs nav daļas. Subjektīvos nodokļus maksā tai valstij par labu, kur subjekts dzīvo, vai no kurās subjekts saņem ienākumus. Praksē dubulta aplikšana nāk bieži priekšā. Šis jautājums šobrīd ir nokārtots tādā kārtā, ka tiek noslēgtas konvencijas starp atsevišķām valstīm, kurās nosaka, ka valstis uz šīs konvencijas pamata nepiemēros dubultu aplikšanu. Šādas konvencijas noslēgtas jau pirms pasaules kara. Bet ja šādas konvencijas nav, tad dubulta aplikšana ir neizbēgama. Dažreiz gan likumos tiek taisīta starpība. Mūsu nodokļu likums nosaka, ka no tādas mantas, kas atrodas ārzemēs, nodokli nevar ņemt.. Bet ja kapitāls noguldīts ārzemju bankā, tad % tiek aprēķināti Latvijā. Vispārīgs starptautisks uzuss vēl nav. Radikāli tas ir nokārtots tā, ka katra valsts to nokārto atsevišķi ar kādu zināmu citu valsti.

Par dubultu aplikšanu nemēdz uzskatīt pašvaldību uzliktos nodokļus. To mēdz uzskatīt tikai par zināma objekta stingrāku apgrūtināšanas formu.

Proporcionālā aplikšana būs tad, ja no katras objekta vienības, neskatoties uz pašu vienību daudzumu, ņems nodokli pēc vienāda mēroga.

Progresīvā aplikšana ir tad, ja nodokļa kvote pieaug līdz ar objekta vienību skaita pieaugšanu. Piem., ja nodokļa objekts novērtēts naudā Ls 300,-, tad no pirmiem 100 ls ņem nodokli piem. 1%, no nākošiem 100 ls 2% un no nākošiem 100 ls 3% u.t.t. Mūžībā šī progresija neiet, jo tad šī aplikšana varētu pamērt visu ienākumu. Pie mums robeža noteikta ienākuma nodoklim uz 150.000 ls gadā, pie kura ņem augstāko likmi 24%, no kurienes atkal sākas progresīvais nodoklis. Tas ir praktiskās likumdošanas darbs noteikt, kur progresīvai jāapstājas. Ja mazos un vidējos ienākumus aplik progresīvi, tad tie smagi cieš. Bet ja progresivitātes līnija iet taisni, tad maziem ienākumiem ir vieglāk. Mums viss lielums ienākumi ir mazie un vidējie, tādēļ eksistences minimums noteikts uz Ls 2000,-, lai neciestu fiska intereses. Bēt kam ienākums jau ir piem. Ls 2200,-, tad jau smagi cieš. Tarifs dažādās valstīs ir dažāds.

Sociālās grupas cīnās, lai ienākuma nodokli nogrūstu no vienas grupas pleciem uz otras.

Patī progresīvās aplikšanas ideja ir labi sen attīstījusies. Par viņas autoru uzskatāms itālis Vičardini 15.g.s. Florencē šai laikā tad tiek praktiski arī izvests. Vācu literatūrā tas parādās ap 17.g.s. 19.g.s. šo ideju sāka jau biežāk pielietāt praktiskā dzīvē. 1435.g. Anglijā jau ir progresīvais ienākuma nodoklis. Ienākums līdz 5 mārc. sterl. bija brīvs. 1442.g. Florencē nekustamiem īpašumiem bija ļoti augsts progresīvs nodoklis. Mediči dinastijas laikā, kas meklēja atbalstu zemākās šķirās, tas tika vēl pacelts. Vēlāk atcēla. 1543.g. Anglijā aplika nekustamus īpašumus augstāk. Tomēr tāda sistēma ilgi nepastāvēja un tai vajadzēja nozust.

Prūsijā bija klasificētais nod., kas arī būtu pieskaitāms pie progresīviem. Itālijā pret progresīvo aplikšanu notika liela pretešķības. Peēlās balsis, ka tas esot uzbrukums centīgiem pilsoņiem un sliņķu audzināšana.

Kādi apstākļi noteic progresīvo nodokļu izvešanu dzīvē un kāpēc tie rodas? Kādu iespaidu tie atstāj uz maksātājiem, valsts un privātbudžetu?

Teorijas par proporcionālo un progresīvo aplikšanu.

1) Pakalpojumu un pretpakalpojumu teorija. Viņa atzīst proporcionālo nodokli. Valsti pielīdzina apdrošināšanas b-bai un pilsoņiem par valsts pakalpojumiem jāmaksā atlīdzība. Daži šo teoriju sauc par apdrošināšanas teoriju. Ko varētu teikt, piem., par tirgotāju, kas cenas piemērotu pircēju maksātspējām? Vai bagātie ļaudis ar savām ekipāžām nodara vairāk posta ielas bruģim kā ratiņstumējs? Tiesas visvairāk tiek nodarbinātas ar mazo ļaušu kildām. Tirgotājs lielāku partiju preču pārdod lētāk, kāpēc tad lielākai mantai jāmaksā vairāk? Šī nav patiesībā nodokļu, bet gan nodevu teorija. Praktiskā dzīvē viņa nav izvedama, jo valsts pakalpojumus naudā novērtēt grūti.

2) Speciālās izlīdzināšanas teorija. Proporcionālā aplikšana esot ideāla. Progress jāieved, lai regresu likvidētu.

3) Vispārējā izlīdzināšanas teorija. Šis teorijas autors ir amerikānis

Vokers. Viņš izskaidro mantas nevienlīdzību ar to, ka valsts nav pietiekoši aizsargājusi daļu iedzīvotāju no otras daļas izmantošanas. Šī doma jau agrāk izteikta no franču ekonomistiem un tai piekrit arī A. Vagners.

Maksāšanas spēju teorija. Nodokļus maksāt ir pilsoņu pienākums, lai valsts varētu eksistēt. Jāņem vērā maksāšanas spējas, ne valsts pakalpojumi. Nodoklim jābūt taisnīgam, kas panākams ar progresīviem nodokļiem. Šo teoriju sauc arī par upuru teoriju. Tā noteic virzienu, kādā jānotiek jaunākām nodokļu reformām. Uzstāda gan ideālu, bet mērogu nedod. Kāds mērogs ir maksāšanas spējām? Kas ir maksāt spējīgs un kas ne? To šī teorija nenoteic, tomēr ir atradusi auglīgu zemi jaunākos laikos.

Sociāli politiskā virziena teorija. Šīs teorijas autors ir A. Vagners. Darbs un kapitāls cīnās savā starpā. Valsts uz to mierīgi nevar noskatīties, tai ir jāiejaucas šai cīņā. Absolūts liberālisms vairs nevar tikt pielietāts. Jāierobežojas, ko arī dara. Šo uzskatu attīstījis vācieši Sels un Zibels. Arī amerik. Vokers. Nodoklis ir atsevišķu saimniecību piespiedu maksa, ko ņem valsts savu izdevumu segšanai, vai lai sasniegtu pārmaiņas mantas sadalījumā. Valsts rokās nodoklis ir ierocis savu mērķu sasniegšanai. Mantojuma nodokli var izskaidrot tikai ar šo teoriju. Atsvabinot nemantīgos no nodokļiem un pārceļot tos uz turīgākiem ir sociāls mērķis. Bagātību nevienlīdzīgu sadalīšana pa daļai radusies no nevienlīdzīgas aplikšanas. Valsts sociālā politika izpaužas: izdevumu uzstādīšanā, izdevumu segšanā un vispārējo valsts izdevumu segšanas izvēlē.

Daudzas prasības tiek apmierinātas pilnīgāki, kā tas būtu vajadzīgs. Finanšu vēsturē ir 2 periodi. I ir tur, kur galvenais ir fiska intereses. II - kur valsts uzņemas sociāli politiskus mērķus. Katrā gadījumā jāizvēlas vai nu proporcionālais, vai progresīvais nodoklis. Nodokļu sadalījumam jābūt taisnīgam, kas panākams vai nu ar vienu vai otru veidu. Aplikšanai vajaga būt vispārējai, proporcionālai un fundētiem un nefundētiem ienākumiem jābūt apliktiem vienādi. Ja iedzīvotāji sajūt atsevišķu nodokļu smagumu, tad tā ir sabiedrības iekārtas vaina. Lai tas nenotiktu, tad ir jāievieš nodoklis, kas regulē, lai nevienam netiktu darīts pāri. Šī teorija iziet tīri no politiskā taisnības viedokļa. Par savu ieroci viņa uzskata progresīvu nodokli. Vagnera teorija tā tad uzskatāma par jau nopietnāku, lai gan nedod argumentu kā panākt taisnīgu.

Augstas progresīvas likmes pēc šīs teorijas nav attaisnojamas, jo tad drīz pienāks tādi laiki, kad nebūs vairs ko aplikt un tad būs jāķeras pie proporcion. nodokļiem. Bet ar zemiem progresīviem nodokļiem nekā nevar panākt.

Vai progresīvas likmes būtu vajadzīgas arī tadā gadījumā, ja valstij līdzekļi nebūtu vajadzīgi? Pēc šīs teorijas iznāk, ka jāņem.

Vācietis Neimans par šo teoriju izsakās, ka politisko elementu labāk jaunā tīrā nodokļu teorijā neievest, lai aizsargātos no patvarībām. Bet Vagnera teorija ir politiska.

Smiss un Rikardo saka, ka ja uzliks nodokļus vienlīdzīgi, tad nebūs vairs kapitāla un saimnieciskā dzīve apstāsies.

Sociāldemokrātiskā teorija, kuras pārstāvis ir Kautskis, taisnā to grib panākt, bet istie sociāldemokrāti tam nepiekrīt, jo kapitāls ir kustīgs. Ja viņu par daudz sāk apgrātināt, viņš aizceļo. Soc. Brenners saka, ka par daudz saskrūvētus nodokļus uzlikt nav praktiski, jo no tā ciestu strādnieki. Paliktu bez darba, samazinātos algas. No saimnieciskām katastrofām visvairāk cieš proletariāts. Soc. Sidekums 1921. g. saka, ka ar pārspīlētiem nodokļiem proletariātu var padarīt tikai nabagu, bet ne viņa stāvokli uzlabot.

Austriešu skolas teorija. (Böhm-Baverks un Vizers, Zakss) Nodokli līdz šim pamatoja uz personu morālisko pienākumu dot valstij līdzekļus, tie tikai taisnīgi jāsadala. Zakss savu nodokļu teoriju pamato uz mainas darījumiem. Pakalpojums jāvērtē ne no darba daudzuma, bet no derīguma. Nodoklis ir šo pakalpojumu atmaksa. Vērtīgākie ir kolektīvu labumi. Atsevišķu indivīdu egoisms ir jāierobežo piespiedu kārtā. Jo bagātāka persona, jo vairāk tai ir noderīgi valsts pakalpojumi un jo vairāk tai par to jāmaksā. Privāti pakalpojumi ir visiem par vienādu maksu. Tāpat vajadzētu būt arī ar valsts pakalpojumiem, bet tas te netiek ievērots, progresīvā aplikšanas veida dēļ. Bet jo bagātāks cilvēks, jo naudas galējais noderīgums priekš viņa ir zemāks, un tas var maksāt vairāk. Kā to aprēķināt, to šī teorija gan nesaka. Galējais noderīgums vēl neizskaidro preces vērtību un arī ne progresīvo nodokli, jo tas ir individuālas personas vērtējums. Pašas teorijas pamatā ir spēks, kas nosaka progresīvo nodokli, bet to austriešu teorija neizskaidro.

Itāliešu skolas teorijas pārstāvji ir Loria un Ugo Mačiola. Tā izskaidro nodokļus ar to, ka vienas valdošas šķiras rokās ir visa vara, tā tad tā var uzlikt arī nodokļus. Kam vara, tas to izlietā savam egoismam. Šī teorija neizskaidro nodokļus no taisnīguma viedokļa, bet no klasu egoisma viedokļa. Valdošā šķira aplik zemākās. Ja nebūs vairs ko aplikt, tad uzliks pati sev. Piem. Anglijā: kad strādnieku stāvoklis bija neciešams, nodokļus uzlika citu pleciem, kas tos varēja maksāt. Bet bija arī laiki, kad Anglijas strādnieku stāvoklis bija uzlabojies, bet nodokļi palika tie paši. Tāpat algu augstuma vērtība nav visur vienāda. To saprot arī Loria un ievie vēl votus argumentus savā teorijā: mantojums aiz pašuzturēšanās principiem. Notiekot kapitālu uzkrāšanās un kapitālisti darot, kas viņiem patīkot. Bet Loria aizmirst, ka ir

ka ir arī citas šķiras, kas visas uzstāda savas prasības tagadējos parlamentos. Tā tad no vienas klases viedokļa nevar izskaidrot progresīvos nodokļus. Mačiola ignorē citas grupas, sevišķi agrāriešus. Lai šo jautājumu noskaidrotu, ir nepieciešams iet pa viņu ceļu. Mačiolas mācība ir ienesusi labi daudz skaidrības progresīvā aplikšanā. Šai mācībai ir zinātniska nokrāsa. Pats jautājums arī uzstādīts pareizi, t.i. norādīts virziens, kādā jāmeklē šī jautājuma atrisināšana. Bet šī mācība arī nav bez klūdām. Nepielaiž zināmu vienpusību, kas izpaužas stiprāk pie Loria. Galu galā, kā tad ir izskaidrojams jautājums par progresīvo aplikšanu.

Ar Loriju un Mačiolu mēs esam daudz tuvāk jautājuma atrisinājumam nekā ar iepriekšējām mācībām. Jāņem vērā sociālo grupu iespaids samērs likumdevēju iestādē sakarā ar progresīvo aplikšanu. Es gribētu aizrādīt uz dažiem faktoriem, no kuriem atkarājas jautājums par nodokļu progresivitāti. Ja pastāv vispārējās vēlēšanu tiesības, tad jādomā, ka sociālās grupas izteikušās šī jautājuma izšķiršanā vispusīgi. Kā katrs likums, tā arī nodokļu likums tiek izlēmts likumdevēju iestādē, te tad notiek sociālo grupu sacensība, kādā veidā šo nodokļi izvest. Vai nu ņem proporcionālos vai progresīvos nodokļus. Bet es runāju par intelligentu parlamentu, kas pareizi atrisinātu šo jautājumu un pie progresīvo nodokļu uzlikšanas ņemtu vērā arī citus apstākļus. Ja grib ievest progresīvos nodokļus, tad vispirms ir jāskatās, vai valstī vispār tādas personas ir, kas šo progresivitāti var nest, vai ir tādas bēgarības un vai vai šie nodokļi neskādēt privātsaimniecībai. Pie progresīvo nodokļu uzlikšanas krit svarā arī tiesiskie apstākļi. Kamēr neiestājas attiecīgi tiesiskie apstākļi, tikmēr progresīvie nodokļi nerādās. Piem. Francijā pa pasaules kara laiku vispārējam ienākuma nodoklim tika paaugstinātas progresīvās likmes līdz 20%. Kad tēvijai draudēja briesmas, tad visām partijām bija jāpiekrīt progresīvo likmju ievēšanai un pastāvīgai paaugstināšanai.

Beidzot krit svarā vispārējais valstiskais viedoklis. Ka nodokļi ir jāmaksā, par to strīdu nevar būt. Arī par to nevar būt strīdu, ka turīgām aprindām jāmaksā vairāk nekā mazturīgām. Bet vienīgais protests ir pret progresīviem nodokļiem par tik daudz, par cik tie tiek pārspīlēti. Bet ja pastāv normālas progresīvas likmes, tad pret to neviens neprotē.

Ar to varam beigt pārskatu par progresīvo aplikšanu. Es negribētu teikt, ka šo jautājumu būtu galīgi izsmējis, jo pie tā zinātnēi ir vēl jāstrādā.

Nodokļu sistēma.

Praktiskās nodokļu politikas uzdevums ir saskaņot tautsaimniecības un taisnības principus ar finanču saimniecības prasībām. Bet vai praktiskā dzīvē varam atrast absolūti labu nodokļu sistēmu? Nē. To ir velti meklēt. Tāpat kā nevar atrast tādu konstitūciju, ar ko būtu apmierinātas visas pilsoņu aprindas. Praktiskā dzīvē iet pret finanču teoriju. Finanču zinātnes atzinumi tiek ignorēti no viena vai otra nodokļu likuma. Par to nav jābrīnās, ja zinām kā nod. sistēmas rodas. Viņas rodas parlamentā kā dažādu sociālu spēku samēra auglis. Ja kāda grupa ir stipri saistīta ar partijas interesēm, tad var iznākt tāda nodokļu sistēma, kas ir tālu no finanču zinātnes atziņām.

Vienīgie nodokļi. Iebildumi pret vienīgiem nodokļiem.

Ir bijuši mēģinājumi ievest vienu vienīgu nodokli, kur citi nekādi nodokļi nepastāvētu. Šis virziens radās tai laikā, kad izpauzās protesti pret pārāk garo nodokļu rindu. Šie protesti pret daudziem nodokļiem sākās 17.g.s. sākumā un pusē un tie nāca no fiziokrātu puses. Viņi aizstāvēja vienu vienīgu zemes nodokli, kas izriet no viņu mācības, ka zemkopība ir vienīgā ražojošā nozare. Pārējās saimniecības nozares neko neražo. Ja jau tikai zemkopība kaut ko ražo, tad arī tikai zemkopībai var uzlikt nodokli.

Fiziokrāti uzstājās arī pret netiešiem nodokļiem, jo tie krit uz tirgotājiem un rūpniekiem, t.i. aprindām, kas nekā neražo. Fiziokrāti nosaka arī šī zemes nodokļa augstumu: tas būtu ņemams 1/3 apmērā no ražotā produkta. Tāda sistēma dažādās valstīs tika arī izmēģināta, kaut gan pilnīgā veidā tā nekad un nekur nav izvesta. Šo fiziokrātu sistēmu izveda savās zemēs Bādenes markgrāfs. Sekas bija ļoti bēdīgas. Tas radija pilnīgu krahu zemes cenās. Patēriņa nodokļi šinīs zemēs tika atcelti un līdz ar to župība sāka iet plašumā. Jāatzīst, ka fiziokrātu mācība par to, ka zeme ir vienīgais objekts, kas var kaut ko ražot, ir maldīgs uzskats. Šī fiziokrātu sistēma atstājusi lielu iespaidu Francijas nodokļu sistēmas izveidošanā lielās revolūcijas laikā. Zemei tika uzkrauta puse no visa valsts ienākuma budžeta. Šī mācība ir galīgi nepareiza. Bet fiziokrāti ir devuši arī kaut ko pozitīvu nodokļu sistēmā: viņi cēla protestu pret daudz un dažādiem patēriņa nodokļiem, kas tai laikā pastāvēja. Ar fiziokrātu mācības izzūšanu ideja par zemes rentes aplikšanu tomēr nav izbeigusies. 100 gadus vēlāk radās nodokļu sistēma, kas bija uzbūvēta uz vienīgā zemes rentes nodokļa (Henry George). Viņš atrada visu sociālo un saimniecisko ļaunumu cēloni zemes rentē. Zemes rente būtu visa konfiscējama valstij par labu un ar to būtu segti visi valsts izdevumi. Te jāpiezīmē, ka tagadējos laikos visas zemes rentes kopsumma nevar segt valsts izdevumus. Teorija par zemes rentes aplikšanu radās 19.g.s. sākumā un vidū uz praktiskās dzīves novērojumu pamata. Kā zināms, no saimniecību vēstures, 19.g.s. notiek straujās pārgrozības. Ļoti strauji rodas jaunas pilsētas, attīstās tirdzniec-

cība un rūpniecība, sevišķi Amerikā. Pateicoties šim apstāklim, ārkārtīgi pieauga zemes rente. Ipašnieki, uz kuru zemes pilsētas tika būvētas, palika pasakaini bagāti. Zemes rente auga katru dienu. Pie šīs zemes rentes pieaugšanas zemes īpašnieki nekā darījuši. Tāpēc labāk lai paņem valsts kase šo renti. Tālis laikos samērā mazos valsts budžetus varēja segt ar zemes rentes kopsummu. Pret šo teoriju principā neko iebilst nevar. Šo renti nevis konfiscē, bet apliek ar augstu nodokli. Ideja par zemes rentes aplikšanu vēl tagad nav zudusi, bet pastāv dažādā veidā.

Bez šīm teorijām ir vēl citas. Mēs varam sastapt arī teorijas par vienīgo mantojuma nodokli. Šī teorija saka, ka visus citus nodokļus var atņemt un uzbūvēt nodokļu sistēmu uz vienīgā mantojuma nodokļa. Mantojuma nodokļa ideja ir atradusi vispārēju piekrišanu, mantojuma nodoklis pastāv visur, bet nevar piekrist tam, ka ar vienīgo mantojuma nodokli varētu segt visus valsts izdevumus, cik augsts tas arī nebūtu. Pie tagadējiem augstiem budžetiem nav nekādas izredzes ar vienīgo mantojuma nodokli segt valsts izdevumus. Mēs jau redzējam, kādu lomu spēlē mantojuma nodoklis Anglijas valsts budžetā. Lai arī viņš iet līdz 40% (norma, par kuru tālāk nevar gandrīz vairs iet), tomēr viņam ir niecīga nozīme. Jāņem vēl vērā, ka Anglija ir bagāta valsts, kur bagātības ir uzkrājušās. No praktiskā viedokļa šāda teorija nepelna nekādu ievēribu. Uz vienīgā nodokļa vairs nevar būt nekādu nodokļu sistēmu.

Nākošā teorija ir par vienīgo mantas nodokli. Pēc šīs teorijas nodokļus ņem tikai no kustamas un nekustamas mantas un ar ienākumu sedz visus valsts izdevumus. Šāda aplikšanas sistēma grēko pret aplikšanas principiem. Nebūtu tad vairs vispārēja un vienlīdzīga aplikšana.

Ir arī teorija, kas runā par vienīgo patēriņa nodokli. Tādā gadījumā, lai apmierinātu visas valsts vajadzības, nevarētu apmierināties ar luksus priekšmetu aplikšanu vien, bet būtu jāšķērš arī pie pirmās vajadzības priekšmetu aplikšanas. Tad visā nodokļu smagums gultos uz zemākiem iedzīvotāju slāņiem. Arī šī sistēma grēkotu pret nodokļu vienlīdzības principu.

Beidzot palikusi teorija par vienīgo ienākuma nodokli. Tā ir visjaunākā starp šīm teorijām, bet pelna visvairāk ievēribas. Šī teorija jau ir nopietna. Pati bāze, uz kuras dibināta šī teorija, ir nopietna. Aplikšanas objekts būtu visu pilsoņu ienākums, izņemot eksistences minimumu. Šī teorija negrēko pret maksāšanas spējām, nodoklis būtu vispārīgs. Visi līdzšinējie trūkumi šai teorijai atkrit. Vispārējais vienīgais ienākuma nodoklis no teoretiskā viedokļa nav apstrīdams. Bet blakus pastāv tādi patēriņa nodokļi, kurus ņem nevis aiz fiskāliem mērķiem, bet aiz viņu blakus mērķiem. Maksātājam būtu jāmaksā tikai viens vienīgs nodoklis, kas būtu ļoti izdevīgi. Bet tā tas ir no teoretiskā viedokļa un varbūt sabiedrība kādreiz nonāks pie tāda viedokļa. Bet praktiskā dzīve liek daudz šķēršļus, kas nepieļauj tādu sistēmu uzbūvēt. Pirmais tāds šķērslis ir deklarācija.

Ja pastāvētu vienīgais ienākuma nodoklis, tad viņa likmes būtu ļoti augstas. No prakses redzam, ka jo ienākuma nodoklis augstāks, jo katrs to cenšas noslēpt. Ka šī parādība būtu novērsta, no tā mēs vēl esam tālu. Bet pie tādas sistēmas katrreiz ienākums ir no svara. Tagad ja maksātājs no viena nodokļa izbēg, viņam jāmaksā atkal cits nodoklis, bet ja būtu viens vienīgs nodoklis, tas noslēpšanas iespēja ir liela. Nodokļu teknikai vajadzētu būt tik augstai, lai fisks varētu zināt katru maksātāja ienākumus. Tādas tehnikas nekur nav un vēl šobrīd mēs to nevaram iedomāties. Tālais iebildums ir tas, ka ja nu ievestu vienīgu ienākuma nodokli un uz labu laimi sāktu likt augstus nodokļus, kas tad notiktu? Ja nu uz labu laimi uzliek augstu nodokli uz tādu ienākumu, kas patiesībā ir niecīgs? Tas novestu pie atsevišķu saimniecību sabrukuma. Tālais motīvs ir psiholoģiskais šķērslis. Ja būtu vienīgais ienākuma nodoklis, tad nodokļa summa būtu augstāka, un maksātājam tas būtu nepatīkami, ka viņam jāmaksā uz reizi liela summa. Tagad maksātājs samaksā dažādus nodokļus mazās summās. Šāds vienīgais nodoklis varētu parlamentu novest uz necēliem. Varētu rasties tāda partija, kas vēlētos nodokli samazināt. Bet tā kā nodoklis ir tikai viens, tad var iznākt, ka valsts izdevumus ar to vairs nevar segt. Viens šķērslis ir tas, ka ja ir mazs ienākums, tad ar šo nodokli nekā nevar iesākt. Pie mums ar tagadējo ienākuma nodokli mēs varam iegūt tikai 8 milj. lš. Beidzamais iemesls ir tas, ka ir tādi patēriņa nodokļi, kas būtu jāņem, ja arī valsts kasei naudas būtu par daudz. Tie būtu akcīzes uz alkoholiskiem dzērieniem un tabaku. Pilnīga alkoholisku dzērienu aizliegšana arī neko nedod un citi līdzekļi arī izrādījušies par veltīgiem.

§ 18.

ZEMES NODOKLIS.

Objekts te ir zeme un arī zemes ienākums. Šis nodoklis jāmaksā zemes īpašniekam vai ilggadējam zemes lietotājam. Zemes nodokli piedzen no zemes, t.i. pārdod zemi nesamaksas gadījumā. Zemes nodoklis nāk priekšā visur jau sirmā senatnē, Eģiptē, Grieķijā, Romā, bet viduslaikos visa nodokļu uzlikšanas tehnika bija vienkārša. Zemes nodoklis arī no fiskālā viedokļa ir izdevīgs. No-

nodokļa ienākums ir stabils, viņš nepieaug un arī sevišķi nemazinās. Zemes nodoklis attiecas uz lauksaimniecībā izmantoto zemi, mežiem un pat uz saimnieciski neizmantotām zemēm, piem. purviem. Mežu nodokli gan izšķir no lauksaimniecības nodokļa. Apbūves zemes gabali arī agrāk maksāja zemes nodokli, bet tagad tā vietā ir šķū nodoklis, jo zeme ienākumu te nedod, bet gan būves. Zemes nodokļa likums apliek zemes ienākumu un lauksaimniecības ienākumu, t.i. darbu un kapitālu. Pareizāki būtu, ja apliktu tikai tīro ienākumu. Agrāk aplika pēc ārējām pazīmēm: arklu skaita, zirgu skaita u.c. Ar nodokļu nozīmes pieaugšanu tāda aplikšana vairs neapmierināja. Vajadzēja aplikāt pamatojoties uz pareiziem principiem.

Zemes kadastrs.

Zemes aplikšana panāk ar kadastru palīdzību un atmet ārējās rupjās pazīmes, jo tam neatbilst patiesais ienākums. Par zemes kadastru sauc visu to paņēmieni kompleksu, kas tiek lietāts zemes nodokļa objekta tīrākai noteikšanai. Kadastru sākums meklējams jau senatnē. Pirmais racionālais kadastrs bija Milana 1781.g. (vai 1718.g.?), ko izveda Austrijas valdība. Tagad ir 2 kadastru tipi: 1) ienesības, 2) vērtības. Vērtības kadastrs tālāk sadalās a) tirgus vērtības, b) parastās, vispārīgās vērtības un c) ienesīguma vērtības kadastrs.

Ienesīguma kadastru dabu, ja izmēri zemes gabalu (tas būtu tehniskais kadastrs) un novērtē zemes ienesīgumu (tas būs saimnieciskais kadastrs). Izvērtējot sastāda topogrāfisku karti. Uz kartes zemi sadala kultūrās, pļavās, tīrumos, ganībās, dārzos. Noskaidroj, cik katra no zemes kultūrām dod ienesīgumu. Tā būs saimnieciskā operācija. Tīrumu zemi sadala pēc labuma, tāpat citas kultūras, tad iepazīstas ar zemes kvalitāti, kas jau vienā saimniecībā ir dažāda. Raugās, cik virszeme bieza, kāds zemes sastāvs, kāds pamats ir zemes virskārtai, vai zeme līdzena vai kalnaina. Katrā saimniecībā tā tad ir dažādas šķiras zemes. Tāpat noteic pļavu un ganību kvalitāti. Kā notiek vērtēšana? Ierīko parauga saimniecības no vislabākās zemes. Tad ņem šīs parauga saimniecības caurmēra ražu par 10 gadiem. Tad atņem zināmu % uz sliktāko gadu rēķina, pārrēķinot pēc tirgus cenām nauda dabū brutto ienesīgumu. Bet jāņem vērā ir netto ienesīgums. Lai to dabūtu, jāatņem nost dažādi izdevumi: strādnieku algas u.c. Tā dabū netto ienesīgumu no 1 ha labākās zemes. Varētu izdarīt arī visu labumu zemes ienesīguma aprēķinu, bet tā nedara. (Kadastrs izšķir zemes samēra labumu). Var arī aprēķināt sliktās zemes netto ienesīgumu. Vēl jāņem vērā ekstensīvais un intensīvais apstrādāšanas veids, no svara arī tīrumu sistēma. Ja ir 3 lauku sistēma, tad vērtība ir mazāka. Tā konstatē zemes ienesīgumu (ne lauksaimniecības ienesīgumu) pēc dabīgām īpašībām. Tomēr faktiskos ienākumus nekā dabūt nevar, kadastrs neder visiem gadiem, jo gadu ražas nav vienādas. Tādēļ jāņem caurmēra raža (labā gadā nodoklis būs vieglāks nekā sliktā gadā). Ir arī citi paņēmieni, ko pielietā. Ja ņemam vienu ha labākās zemes ienākumu, tad jāzina, cik šo labo zemju ir. Pēc tam 2.kategorijas zemes u.t.t., rēķinot teorētiski pakāpeniski, ņemot par paraugu labākās un sliktākās paraugsaimniecības. Tā dabū netto ienākumu. Tas ir jākontrolē ar nomas maksu. Katrreiz tas tomēr nebūs istais mērogs, jo nomas maksa var būt smalki pārspīlēta, jāreķinās arī ar normālo nomas maksu, jo nomnieks jau būs smalki aprēķinājis, cik viņš no zemes var iegūt. Tāpat nomas devējs būs uzstādījis savu kalkulāciju un abi būs vienojušies. Ja aprēķinātais novērtējuma kadastrs sakrīt ar nomas maksu, tad aprēķins ir pareizs un to pielieto praksē.

Vērtības kadastrs.

Tagad apskatīsim vienu kadastra tipu, kas noteikts pēc

a) tirgus cenām. Iegūt pareizus datus par tirgus cenām ir grūti, jo atsvināšana parasti notiek mantojuma kārtībā un zemju pārdošanas operācijas ne-maz tik bieži nenotiek, pie kam līdzīgu saimniecību ir maz. Tirgus vērtības kadastrs nāk pavisam reti vai nekad priekšā. Ja arī ņem zemes pārdošanas gadījumu, tad pārdošanas cena nekā nesaskan ar isto zemes vērtību. It sevišķi tas sakāms par maziem zemes gabaliem, pēc kuriem pieprasījums ir ļoti liels un cenas bieži ir pārspīlētas. To cenu nekādā gadījumā nevar pārnest uz lielu zemes gabalu. Tad nāk klāt vēl koroborācijas zīmognodoklis, kancelejas nodoklis u.t.t. klāt, kas slēpj isto zemes vērtību. Varētu arī tirgus vērtības kadastru kontrolēt ar zemes nomu, ja tādu nomu ir daudz un tā ir normāla. Tāpat daudzreiz tirgus cenas ir pārspīlētas. Atsevišķi pircēji maksā par zemes gabala sevišķām individuālām īpašībām, piem. dabas skaistumu. Tā būs augstākā cena, nekā zemes gabala saimnieciskā vērtība.

b) Parastās vērtības kadastrs. Tas ir jauno Vācijas socialistu izgudrojums. Parastais vērtības kadastrs izpaužas cenā, kāda ir objektam parastā apgrozībā, neņemot vērā atsevišķus jeb personīgus apstākļus. Kā to izvest? Šī nav tirgus cena, kas ir objektīvi neiespaidota. Parastā vērtība, novērtējums par zemi ir stipri spekulatīva veida raksturojums. Šie novērtējumi parasti ir augsti. Zemes kadastram ir tīri politiska nokrāsa. Ja nodoklis ir augsts, tad tas var sagrāut zināmu iedzīvotāju grupu.

c) Ienesīguma vērtības kadastrs. Te ņem tīro zemes ienesi. Šo ienesi kapitalizē ar zināmu %, tā būs ienesīguma vērtība. Piem. tīra ienesa ir Ls 400,- kapitalizējot piem. ar 5%, t.i. $400 \times 20 = \text{Ls } 8000,-$. Tā būtu ienesīguma vērtība.

tība. Ienesīguma vērtība kadastrs bija sevišķi iemīļots pēc pasaules kara, Vācijas valētis. Kāpēc šī kapitalizācijas summa jāaprēķina ņemot nē? Jāievēro kapitalizācijas %, zemes daļādība. Kā to atrast, pie kam, ja grozas saimnieciskā konjunktūra un likumdošanas aparāts ir smags? Bet kāpēc tas vajadzīgs? Viens izskaidrojums - lai izspiestu no zemnieka vairāki No svāra ir noteikt pareizu kadastra % un to vajadzības brīdī pārgrozīt. Pie mums tas ieviests 1921.g., bet attaisnojošu iemeslu tam nav. Labāk jau ņemt vērā tīro ienesu, priekš kam to vēl kapitalizēt?

Latvijā 30% no zemes ienākuma nav maza summa. Uzliktot zemes nodokli uz mežiem jāievēro dažādas savādības. Te uzlikt nodokli pēc ienesas, bet ne pēc vrtības, pie kam ievērojams ilgāks apgrozības laiks.

Meža kadastrs.

Meža kadastrs ir sevišķs kadastra veids ar īpašiem paņēmieniem, ko parasti piemēro mežu zemes aplikšanai ar nodokli. Visumā meža zemes aplikšana notiek pēc i e n e s a s kadastra un ne pēc vērtības kadastra principa. Pirmā īpatnība šē ir tā, ka mēdz ievērot lielāku apgrozības laiku, t.i. noteicēja ir nevis koku vērtība kadastrēšanas laikā, bet ievērojot koku rotācijas periodu (laiku, pēc kāda zināmas sugas koki ir cērtami, piem., priecēi 100 g.), ņem koku vidējo sastāvu un no tā izloba vidējo gada ienesu. Bez rotācijas perioda ievēro vēl dažādās koku šķiras un zemes produktivitātes spējas, t.i. meža kvalitāti. Tādā kārtā dabū vidējo meža brutto ienesu, no kurās atvelkot ekspluatācijas izdevumus, iegūst netto ienesu.

Ir konstatēts, ka meža kadastrs caurmērā mazāk attālinās no patiesās tīrās ienesas kā zemes kadastrs. Arī šē tomēr aprēķinām jāpm iepriekšējo 3-5 gadu caurmēra cenas, un arī šē nav iespējams konstatēt faktisko ienesu, bet gan jāapmierinās ar vidējo. Koku cenas vispār uzrāda tendenci celties, pie kam tās mēdz kāpt daudz straujāk par labības un citu tauts. produktu cenām. Tāpēc arī mežu kadastriem pēc zināma laika notecēšanas ir katrā ziņā nepieciešama revīzija.

Kadastru trūkumi.

Mēs tagad esam apskatījuši visus galvenos kadastru veidus. Bija laiks, kad sajūsmīnājās par atrastiem kadastriem un domāja, ka ir atrasti ideāli aplikšanas dati. Jaunāko laiku kadastru tomēr ir liels solis uz priekšu. Kadastru kaut ko vidēju vai caursēra ienesu dod. Pēdējā laikā kadastru radušies vesela rinda pretinieku, kas aizrāda uz sliktām īpašībām, kad kadastru piemīt un tos neatzīst vairs par ideāliem nodokļu uzlikšanā. Tiešām šiem kadastru ir daudz ēnas puses. Kas zīmējas uz ienesas kadastra sliktām īpašībām, tad jāsaaka vispirms, ka vienlīdzīga aplikšana ir neiespējama. Pati kadastra izvešana velkas ļoti ilgi, dažreiz desmitiem gadu un pa to laiku daudz kas var būt grozījies. Tas ienes aplikšanā lielu nevienlīdzību. Komisijas locekļu sastāvs arī stipri mainās. Novērtējums nav bez kļūdām un patvarībām.

Bieži lietpratēji, bež kuriem nevar iztikt, ir neobjektīvi. Lieta ir vēl sliktāka, ja par pamatu ņem brutto ienesu, ne netto un beidzot, ka netiek ievērots zemes parādniecības %. Kā gan lai to izdara, ja mums te ir darīšana tikai ar kādu vidējo ienesu. Jaunākos laikos zemes parādniecība vienmēr aug. Parādniecības % nerespektēšana zemes īpašniekam ir nepatīkama. Pārļabojuši kadastru ir nepieciešami. Literatūrā atrodām norādījumus, ka kadastru vajadzētu likt par pamatu zemes īpašnieku deklarācijas. Cik teōrētiski tas izliktos patīkami, tad praktiski tas nav izvedams. Tādas deklarācijas var dot tikai tādas lielas saimniecības, kas ved grāmatas. Mazās saimniecības reti kad to dara. Pēc zināma laika zemes kadastrs ir jārevīdē, jō pārgrozības notiek vai nu vairāk vai mazāk vienmēr, vai nu tas zīmējas uz zināmas zemes kultūras platību vai uz tirgus cenām. No tirgus cenām taču ir atkarīga ienesa. Vēļ kadastra sliktā īpašība ir, ka viņa taisīšana ir ļoti dārgs priekš. Francijas kadastrs maksāja 160 milj. zelta franku. Daži zinātnieki rekomandē izdarīt kadastra revīziju ik pa 10 gadiem, pie tam cšur vietējām pagastu pašvaldībām, kas iznāktu daudz lētāki. Mums ir tikai Vidzemes kadastrs un tas izmaksāja 1,2 milj. Krievijas zelta rubļu. Pastāv gan likums, ka ir jāizved visu pārējo zemju kadastru. Finanšu ministrija aprēķinājusi, ka jāmēri 4,5 milj. ha un pati operācija varētu vilkties 9 gadus, un tas maksātu 27 milj. ls, rēķinot 5,- ls par ha. Novērtēšana vilktos otru 9 gadus. Novērtēšana maksātu arī ap 5 milj. ls (kopā Ls 32 milj.)

Krievijas zemes nodoklis pirms 1914.g.

Sākot ar Pētera I laikiem personīgais nodoklis ienēma zemes nodokļa vietu. Par pamatu personīgām nodoklim lielā mērā ņēma zemī. Zemnieki paši sadalīja personīgā nodokļa kategorijas savā starpā pēc zemes platības. Tā tas bija līdz 1875.g. Šinī laikā tika ieviests zemes nodoklis Krievijā. Ar zemes nodokli tika apliktas visas zemes, izņemot kroņa zemes. Katrai gubernai tika noteikta kvote un to pareizināja uz desetiņu skaitu un tā noteica zemes nodokli katram gabalam. Kvote svārstījās no 1/4 līdz 17 kap. no desetiņas. Kontingents, ko uzlika katram apgabalam, tika sadalīts pēc draudzēm pēc viņu zemes lieluma.

Bijušā Vidzemes gubernā šō zemes nodokli (desetiņu nodokli) sadalīja landrātu kolleģija. Pēdējā bija tīra muižnieku organizācija. Pirms pasaules

kaža Vidzemē ņēma 10 kap. no desetiņas kā no muižnieku, tā no zemnieku zemes. Kurzemē ņēma 15 kap., bet Igaunija 3 kap., bet tagadēja Latgalē 2,5 kap. Kaža laikā nodoklis tika paaugstināts. Vidzemē 1901.g. valdība izveda likumu par zemes kadastru. Kadastra izvešana tika pabeigta 1909.g. Kadastrs bija ļoti nepilnīgs, visas zemes kadastrā nemaz nebija paredzētas. Vēlāk to reformēja, ņemot par pamatu tīro ienesu. Zemes ienesīgumu dabūja pareizinot desetiņu skaitu ar vidējo desetiņas ienesu. Tīrumus un dārzus iedalīja zemākās klasēs. Pirmās klases tīrā ienesa bija Rbl. 8,20. Zemākai klasei 10 kap. Pēc šī kadastra ņēma pirma pasaules kaža arī pašvaldību nodokli. Zemes tīro ienesu, aprēķinātu naudā, sauca par taksācijas rubļiem. Zemes taksācijas komisija atradās zem gubernatora kontroles. Zemkopības ministrija ir sakrājusi sūdzības par šo kadastru. Mums gan nav izdarīti nekādi pētījumi par šī kadastra pareizību. Ar šo kadastru tomēr mums ir darīšana vēl šobrīd.

Zemes aplikšana Latvijā

Vienreizējais zemes nodoklis.

Vidzemē bija kadastrs. Tautas padome 1919.g. 7.novembrī pieņēma vienreizēju zemes nodokli. Vidzemē, tāpat arī Kurzemē un Latgalē ņēma 2 Latv.rbl. no pūrvietas. To ņēma pēc platības, neskatoties uz zemes labumu. To ņemot vērā, ka ņēma tikai 2 rbl. no pūrvietas, jāsaaka, ka likme nebija augstā. Ar 1921.g. 16.sept. Min.kabineta rīkojumu radās jauns stāvoklis.

1921.g. 16.sept.Ministru kab.rīkojums. Nodokļa objekts un subjekts. Komisijas. Nodokļa apmērs.

Ar 1921.g. 16.sept.Ministru kab.rīkojumu (1921.g. "Lik.un rīk.krāj.206) Latvijā ievēda p a s t ā v i g u zemes nodokli no lauku nekustamiem īpašumiem. Par nodokļa objektu šis rīkojums nosaka visus nekustamus īpašumus ārpus pilsētu un miestu administratīvām robežām, izņemot valsts un pašvaldības iestādēm piederīgus īpašumus, baznīcu un klosteru zemes, labdarības un zinātnisko iestāžu īpašumus un noderīgo zemi, kā arī kaža postījumus. Nodokļa subjekts ir zemes īpašnieks vai ilggadīgs tās lietotājs. Ievēda jaunu mērogu - ienesīguma vērtību (Vidzemes kadastrs bija tīrs ienesas kadastrs), ko dabū 1 taksācijas rubli (tīrā ienesa) pielīdzinot 10 zelta frankiem. Rezultātā dabūjam ienesīguma vērtību. Piemēram, ja tīrais zemes ienākums ir 200 taksācijas rubli, tad ienesīguma vērtība = $200 \times 10\% = 2000$ zelta frankiem.

Nodokli no zemes īpašumiem aprēķina pēc šo īpašumu taksētas ienesīguma vērtības. Rīkojums norāda, ka zemes īpašumu vērtību Vidzemē tādās vietās, kur ir izvests zemes kadastrs, nosaka pēc taksācijas rubļiem, pielīdzinot 1 rubli 10 zelta frankiem. Attiecībā uz citām valsts daļām (Kurzemi, Latgali) kur kadastra taksācija nav izvesta, ir izdarāma sevišķa novērtēšana, saskaņā ar Vidzemes kadastra datiem un skaitliskām kopsummām. Novērtēšana izdarāma, turoties pie principa, ka vienlīdz ienesīgiem īpašumiem visās valsts daļās jānotiek vienāda vērtība. Lauksaimniecības vajadzībām nepieciešamās ēkas, kā dzīvojamās, tā saimniecības, nav novērtējamas atsevišķi no zemes.

Šī nodokļa izvešanai, īpašumu novērtēšanai, nodokļa aplēšanai un ienākumu sūdzību izšķiršanai likums paredzēja pavisam 3 nodokļa komisijas:

1) Galvenā komisija sastādījās: a) no Ministru kabineta iecelta priekšsēdētāja, b) pa vienam pārstāvi no finanču, zemkopības, tieslietu un iekšlietu ministrijām un c) 4 nodokļu maksātāju pārstāvjiem.

2) Aprīņa komisija sastādījās no: 3 valdības pārstāvjiem, 1 aprīņa pašvaldības un 4 nodokļu maksātāju pārstāvjiem.

3) Pagasta komisija sastāvēja no: a) pagasta valdes priekšsēdētāja kā priekšsēdētāja, b) pagasta darbveža un c) 3-9 nodokļu maksātāju pārstāvjiem, kurus izvēlēja pagasta padome no nodokļa maksātāju vidus. Šim pagasta komisijām bija uzticēts viss galvenais darbs.

Nodokļa normas no lauku nekustamiem īpašumiem ik gadus noteic Ministru kabinets par gadu uz priekšu, bet ne augstāk par 4% no ienesīguma vērtības. Nodokļa summas bija aprēķināmas zelta frankos un samaksājamas finanču ministra noteiktā kārtībā pēc izsludināta zelta franka kursa. Saskaņā ar rīkojumu, puse no šī nodokļa nāca par labu valstij, bet otra puse - attiecīgām pašvaldības iestādēm.

Vidzemes kadastrs.

Pirms krievu valdības, Vidzemē pirmo, t.s. lielo zviedru kadastru, izdarīja jau zviedru laikos no 1683-1693.g. valsts zemei, ņemot par pieturas punktu agrāk dotās nodevas un aramzemes platību un labumu, bet nenovērtējot mežus, dārzus un ganības. Tas ir apmēros liels darbs, kas aptver 9500 lapas 5 sējumos, neieskaitot zemes mērīšanas aktis un kartogrāfiskos materiālus. Par zemes ienesības mērātku toreiz pieņēma t.s. zviedru dālderī.

Pēc šīs pašas zviedru metodes otrreiz Vidzemes zemnieku zemi kadastrēja krievu laikos no 1804-1819.g. Vidzemes muižnieku zeme nebija kadastrēta, jo tā bija brīva no nodokļiem un reālnastām. 1893.g. Krievijas valdība izdeva likumu par zemes nodokļa regulēšanu. Vidzemes muižnieki nevēlējās, ka vispārīgo likumu attiecina uz Vidzemi, un paši izstrādāja zemes kadastra likumprojektu, lai panāktu pēc iespējas zemāku nodokli.

Beidzot 1901.g. Krievijas valdība izdeva likumu par jauna zemes kadast-

ra izvešana. Kadastrēšana, ko izdarīja galv.kārtā landrātu kolleģija, ilga no 1904-1912.g. Vidzemē to pabeidza 1911.g., izņemot 10 pagastus Rīgas apriņķī. Šo krievu valdības izdarīto kadastru pārņēma arī Latvija zemes nodokļa aprēķināšanai. Pēc sava rakstura tas ir tīras ienesas kadastrs, jo ar to mēģināja konstatēt katras saimniecības vidējo tirienākumu. Vecais zviedru kadastrs bija nepilnīgs galvenā kārtā tai ziņā, ka viņš atstāja nenovērtētas mežu un ganību zemes, kā arī nebija ņemta vērā zemes atrašanās vieta. Tagad agrākā kadastra trūkumus centās novērst. Ienesīguma noteikšanai zemi sadalīja kultūrās: tīrumos, dārzos, pļavās, ganībās, mežos. Ziņas ievāca par pēdējo 10 g laiku, ņemot vērā zemes īpašības un ražības apstākļus. Katru zemes kultūru iedalīja klasēs, katrai klasei konstatējot tīro ienesu. I.kl. ienesa no pūrvieta bija noteikta uz 8,20 rubļ., bet IX - tikai 10 kop. Pļavas iedalīja 7 klasēs, katrā pa 3 apakšklasēm, ganības - 3 klasēs. Mežu ienesīguma konstatēšanai guberņu sadalīja novados, ievērojot pārdošanas apstākļus, zemes labumu un rotācijas periodu. Vispār nekustamus īpašumus vērtēja pēc to vidējā skaidrā ienākuma (tīrienas), ko noteica, organizējot 90 pūrvieta lielu saimniecību uz I., V un IX. šķiras zemēm. Uz tādējādi aplēstas tīrienas pamata izstrādāja novērtēšanas tarifus visiem kultūrveidiem (tīrumiem, pļavām, ganībām un meža zemei) un zemes šķirām. Pamatojoties uz zemes klasifikācijas datiem un piemērojot novērtēšanas tarifu, visām zemēm noteica salīdzināmo vērtību ienākuma rubļos. Šis novērtēšanas klasifikācijas tabulas un novērtēšanas tarifu pieņēma arī Latvijas zemkopības ministra 1922.g. 17.V. ministru apstiprinātas instrukcijas veidā (1922.g. "Vald.Vēstn." 111-112).

Kadastra izvešana pārējās Latvijas daļās. Zemes nodokļa komisijas. Nodokļa apmērs. 1926.g. 10.dec. likums par nodokli no lauku nekustamās mantas. Lauku ūku aplikšana.

1921.g. izdotā rīkojuma radītais stāvoklis lauku nekustamās mantas aplikšanā šturpināja jaunu likumu par nodokli no lauku nekustamās mantas (1926.g. Lik.u.rīk.krāj.163.). Šis likums aptver 1928.g. Nodokļu nol. 57-168.p. un ar daļiem pārgrāzījumiem un papildinājumiem ir spēkā vēl tagad. Ar šo likumu iepriekšējais rīkojums ir tikai nedaudz grozīts. Nodokļa objekts arī pēc šī likuma ir visa nekustamā manta ārpus pilsētu un miestu administratīvajam robežam, pie kam paredzēta vesela virkne nekustamu īpašumu, kas ar nodokli nav aplikami (valsts un pašvald. zeme, ko izlieto to iestāžu tiešiem mērķiem, baznīcas, labdarības un moības iestāžu ēkas, nederīga zeme). Objekta mērogs ir tāpat kā agrāk zemes ienesīguma vērtība.

Likuma 5.p. nosaka, ka nodoklis aprēķināms pēc zemes kadastra, bet līdz pēdējai izvešanai nodoklis ņemams pēc nekustamās mantas noteiktas ienesīguma vērtības, izņemot valsts mežus, kuru vērtība aplikšanai ar nodokli nosakāma 30 ls par ha mežsaimniecībai derīgas zemes. Noteikumi par kadastra izvešanu atrodami atsevišķā likumā, kas izdots tikai 1931.g. Vidzemē tādās vietās, kur ir izvests Krievijas kadastrs, zemes vērtību noteic pēc taksētiem ienākuma rubļiem, skaitot 1 taksēto ienākuma rubli līdzīgu 50 ls. Še vērojama ienesīguma vērt. aprēķināšanas ziņas atšķirība no 1921.g. 16.sept. rīkojuma, kur 1 taks.rublis bija pielīdzināms 10 zelta frankiem. Lai dabūtu ienesīguma vērt., tīra ienesa ir kapitalizēta ar 5% un iznākums (1 taks.rbl. = 53,4 ls) noapaļots uz 50 latiem.

Lauku ēkas, kas nepieciešamas lauksaimniecībai un zvejniecībai, nav vērtējamas atsevišķi no zemes, bet ar lauku nekustamās mantas nod. gan ir aplikamas tās ēkas, kas nav vajadzīgas lauksaimniecībai, kurās ievietoti tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumi (darbnīcas, fabrikas u.tml.), kā arī kurās paredzētas izīrēšanai. Nodokļa kvotes valsts daļu nosaka ministru kabinets, bet ne vairāk par 0,2% no mantas ienesīguma vērtības, bet pašvaldību nodokļa daļa ņemama ne vairāk par 1,3% no mantas ienesīguma vērtības un iekasējama patstāvīgi no valsts nodokļa daļas. (Ar 1935.g. 11.apriļa pārgrāzījumiem šī nodokļa valsts daļa noteikta līdz 0,3%, bet pašvaldību daļa - līdz 1,2% no mantas ienesīguma vērtības). Jaunsaimniekiem paredzēti nodokļa maksāšana sevišķi atvieglinājumi, piem., jaunsaimniecības uz nekultivētas zemes pirmajos 9 gados pēc to iegūšanas no nodokļa ir atbrīvotas.

Nekustamās mantas vērtēšanas komisijas likums paredz tādas pašas, kādas bija nodokļa komisijas pēc agrākā rīkojuma, proti: 1) galvenā, 2) apriņķu un 3) pagastu komisijas.

Pagastu komisijas paredzētas agrākā sastāvā, tikai papildinātas ar 1-3 pagasta padomes pārstāvjiem.

Galvenā lauku nekustamās mantas vērtēšanas komisija izstrādā vērtēšanas instrukcijas un pagastus, kur kadastrs un uz tā pamata novērtēšana nav izdarīta, iedala grupās pēc ariņzemes vidējā ienesīguma vērtības, izmantojot iedalīšanai esošos statistiskos datus par zemes labumu, kā arī vajadzības gadījumos izdarīdama pētījumus uz vietas, piemērojoties Vidzemes kadastra tarifa normām.

Kā izdarīja vērtēšanu?

Zemkopības ministra vispirms ievāca vajadzīgos datus, šur tur izdarīja nepieciešamos izrakumus uz vietas un saskatīja ar iegūtajām ziņām noteicamā iepriekš katram pagastam caurmēra ienesīguma vērtību par katru ha ariņzemes, piem. Babītes pagastā novērtējums sasniedza 270 ls. Nekāda pārmaiņšana ne-

ikviens pagasts jau zināja, cik katrai saimniecībai zemes. Attiecīgā pagasta lauku nekust.mantas vērtēšanas komisija novērtēja atsevišķas saimniecības un zemes klasificēja. Pēc tam izdalot dabūto ienesīguma kopējo vērtību ar visu ha skaitu, dabūja katrā ha ienesīguma vērtību. Šī pagasta aprēķinātā 1 ha vidējā ienesīguma vērtība nedrīkst būt zemāka par zemkopības ministrijas iepriekš aprēķināto, bet gan var pārsniegt to. Piem., ja Babītes pagasta komisijas novērtējums būtu 250 ls, kas būtu par 20 ls mazāk nekā Zemkopības ministrijas instrukcijā paredzēts, tad pagasta vērtēšanas komisijas taksācija būtu jāpārtaisa tiktāl, lai dabūtu vismaz 270 ls par 1 ha.

Protams, ka var rasties jautājums par iepriekšējās novērtēšanas datu precizitāti. Zemkopības ministrijas taksatori gan ir šur tur pa pagastiem braukājuši un dažās vietās "panēginājuši ar lāpstu", kaut kādi dati arī ir iegūti, bet nekāds kaut cik pilnīgs un precīzs novērtējums nav izdarīts. Viss šis darbs ir noritējis lielā steigā, izdarīts gandrīz viena mēneša laikā un tāpēc nav jābrīnās, ka darba rezultātā vērojama paviršība. Vēlākos gados tad pašā veidā izdarīja vērtējumu pārāprēķināšanu. Šādas vērtēšanas vispār notikušas 1921/22.g., 1923/24.g., un 1928.g. Pats galvenais komisijas priekšsēdētājs izteicies, ka pirmās divas vērtēšanas bijušas ļoti nepilnīgas. 1928.gadā novērtēšanā darba kārtība gan ir palikusi agrāka, tomēr rezultāts varēja ar laiku arī mainīties, jo katrā turpmākā vērtējumā bija iespējams ievērot iepriekšējo reižu kļūdas.

1928.g. izdarot vērtēšanu, pļavas sadalīja 8 šķirās, no kurām katras vērtība nosakāma pēc siena labuma; ganības dalāmas 3 šķirās, tāpat arī meži, kurus novērtējot jāievēro nevis tikai pašreizējais koku labums, bet atrašanās vieta un zemes kvalitāte.

Protams, ka Vidzemē, kur krievu laikā izdarīta kadastrācija, zemes vērtību noteic pēc vecā kadastra, un tur šāda novērtēšana nenotiek. To izdara vienīgi pārējās Latvijas daļās - Kurzemē un Latgalē, kur šis novērtējums kā mērogs pastāv vēl šodien un tas spēkā līdz kadastra izvešanai.

Vispārējā kadastra vajadzību Latvijā atzina jau 1925.g. I.Saeima, bet likumu par lauku nekustamas mantas kadastru pieņēma tikai IV.Saeima 1931.g. 21.julijā (1931.g. lik.u.rīk.krāj.155.). Instrukciju kadastrālai uzmērīšanai apstiprināja Zemkopības ministrs 1932.g. 30.martā (1932... "V.V." 136.). Saskaņā ar šo likumu, kadastrs izvedams pēc latos aprēķinātas vidējās ienesīguma jeb kadastrālās vērtības. Kadastrs izvedams pa hipotēkariskām vienībām, bet izņēmuma gadījumos to var izvest bez tam arī pa patstāvīgām un noteiktās robežās esošām saimnieciskām vienībām. Zemkopības ministrija kadastra izvešanai izdara, kur tas nepieciešams, attiecīgo hipotēkarisko resp. saimniecisko vienību uzmērīšanu, robežu noteikšanu un regulēšanu, plānu sastādīšanu un apliecināšanu u.t.t. Likuma 21.un 22.p. satur noteikumus, kā vērtēšana izdarāma. Valsts meži, kopā ar darbinieku dienesta zemēm un blakus izmantošanas objektiem, novērtējami pēc viņu vidējā ienākuma, pamatojoties uz mežu departamenta grāmatvedības datiem. Hipotēkariskās vai saimnieciskās vienības zemes vidējā ienesīguma jeb kadastrālā vērtība aprēķināma pēc tarifiem, kas sastādāmi pēc zemju izmantošanas un to labuma šķirām, ņemot vērā saimniecību dabīgos un saimnieciskos apstākļus, zemes normālo rašību tās parastā izmantošanas veidā, lauksaimniecības ražojumu cenas un ražošanas izdevumus: Kadastrālo novērtēšanu izdara!

1) pagastu kadastrālās vērtēšanas komisijas, kas sastāv a) no Zemkopības ministrijas iecelta virstaksatora kā priekšsēdētāja, b) nodokļu inspektora kā priekšsēd. biedra, c) viena zemkopības min. iecelta taksatora, d) pagasta valdes priekšsēd., un e) 2 pagasta padomes izvēlētiem lauku nekust.mantas nod. maksātāju pārstāvjiem;

2) galvenā lauku nekust.mantas vērtēšanas komisija, kas paredzēta 1926.g. 10.dec.likumā par nodokli no lauku nekustamas mantas (skat. iepriekš).

Pagasta komisijas novērtējums var paredzēt tieši galvenai vērt.komisijai 2 mēn. laikā no vērtēšanas akta saņemšanas dienas.

K o n t r o l e s kārtību mūsu kadastra likums paredz 53-56.p. Pēc kadastra izvešanas kadastrālo novērtēšanu papildina ik gadus Zemkopības departamenta zemes vērtēšanas daļa uz ievāktu datu pamata, ja likvidētas ēkas vai ja ir radušies vai izbeigušies atsevišķi vērtējamie ienākuma nesēji objekti. Ik pa 5 gadiem, skaitot no kadastra izvešanas dienas, Zemkopības departamenta zemes vērt. daļa izdara kadastrālās vērtēšanas pārbaudi tas vienībās, kur ienesīguma daļa izdara kadastrālās vērtēšanas pārbaudi tas vienībās, kur ienesīguma vērtība mainījies ne mazāk kā par 20%. Šādu pārvērtēšanu ierosināt var kā pats īpašnieks, tā vietējā pašvaldība vai valsts iestādes.

1933.g. novembrī izdotā "Instrukcija lauku nekustamās mantas kadastrālai vērtēšanai (izslud. 1933.g. "V.V." N.267.un 268.) norāda sīkāk kā vērtēšana izdarāma, paredzot dažas pārmaiņas arī metožu ziņā. Vērtējamo vienību zeme sadalāma kultūrās, uzrādot atsevišķu kultūru platības. Katrā atsevišķā zemes kultūra iedalāma labuma šķirās pēc zemju ārējām pazīmēm un dabiskām ražošanas spējām. Tādējādi aramzeme iedalīta 9 labuma šķirās jeb bonitatēs. Zemju šķirņu vērtība nosakāma punktos. Vislabākai I šķirās aramzemei pieņemts 100 punktu par 1 ha, II šķ. 85, III - 70, IV - 60, V - 50, VI - 35, VII - 20, VIII - 10 un IX šķirai 5 tarifa punkti. Punktu skaits šīm zemākajām šķirām norāda relatīvo zemes vērtību procentos no labākās aramzemes vērtības. Aprēķinot vērtību latos, 1 punkta vērtība pieņemama 7 ls. Ja salīdzinām šo vērtēšanas tarifu ar agrākā Vidzemes kadastra tarifu, tad dažkārt

saskatām ievērojamu starpību.

Pēc Vidzemes kadastra				Pēc tagad pieņemtā novērtējuma.			
I. šķ.	aranzemes vērt.	Ls	1150,-	I šķ.	Ls	7,- x 100 =	Ls 700,-
II. "	"	"	915,-	II "	"	7,- x 85 =	" 595,-
III "	"	"	700,-	III "	"	7,- x 70 =	" 490,-
IV "	"	"	500,-	IV "	"	7,- x 60 =	" 420,-
V "	"	"	335,-	V "	"	7,- x 50 =	" 350,-
VI "	"	"	200,-	VI "	"	7,- x 35 =	" 245,-
VII "	"	"	95,-	VII "	"	7,- x 20 =	" 140,-
VIII "	"	"	40,-	VIII "	"	7,- x 10 =	" 70
IX šķ.	"	"	5,-	IX šķ.	"	7,- x 5 =	" 35,-

Līdz šim nav sīki izpētīts, vai Vidzemes kadastrs ir bijis pareizs. Tas radies zem muižnieku iespaids.

Instrukcijā norādītas arī katras zemes šķiras īpašības, pēc kurām zemi ierindo attiecīgā kategorijā. Tālāk ir norādīts, kādos gadījumos un par cik zemes novērtējums procentuāli pazemināms (piem. tirumiem gar meža malu, zemei ar stipri kalnainu reljefu, atkarībā no mitruma apstākļiem, attāluma no mājas u.tml.) vai paaugstināms (sakarā ar pilsētu vai satiksmes ceļu tuvumu).

Kopējais vērtības pazeminājums zem normālā tarifa nevar būt lielāks par 50%. Vērtība paaugstināma saimniecībām līdz 25 km, skaitot pa šoseju no Liepājas, Jelgavas un Daugavpils, ne vairāk par 50%, līdz 20 km no Rīgas Jūrmalas pilsētas, Ventspils, Tukuma, Valmieras, Rēzeknes un Cēsim ne vairāk par 30%, bet līdz 15 km no pārējiem lielākiem centriem un stacijām ne vairāk par 20%. Rīgas tuvuma dēļ, saimniecību vērtība jāpaaugstina, ja attālums no saimniecības līdz centrāltirgum ir 49 km - par 1%, bet ja attālums ir 7 km un tuvāk, novērtējuma paaugstinājums jau sastāda 120%.

Plāvas iedalāmas 3 šķirās pēc ražas lieluma un zemes labuma, bet, atkarībā no sienu labuma, katra šķira bez tam vēl iedalāma 3 grupās (a, b, c), katrā ar savu īpašu tarifa punktu skaitu, piem. I. šķiras "a" grupai paredzēti 120 punkti par ha, bet VIII šķiras "c" grupai - tikai 3 punkti. Novērtējums pazemināms, atkarībā no plāvas attāluma un mitruma apstākļiem.

Ganības iedalītas 5 labuma šķirās, pēc īpašībām un auglības, pie kam tarifi I. šķ. ganībām paredzēti 40 punkti par 1 ha, bet V šķ. ganībām tikai 3 punkti.

Kā meža zemes vērtējamas visas tās zemes, kas atstātas meža audzēšanai, neatkarīgi no koku lieluma, daudzuma un vērtības. Meža zemes iedalītas 5 labuma šķirās jeb bonitātēs pēc zemes auglības un koku vidējā augstuma, saskaņā ar mežu departamenta pieņemtām meža audzēšanas gaitas tabulām. Tarifi mežu zemēm ar normālu kokenes krāju noteikti atkarībā no vietējām valsts meža takses šķirām, pie kam I. lab. meža zemei noteikti 35 punkti par 1 ha, bet V. lab. zemei - tikai 3 punkti. Novērtējuma pazeminājums izdarāms atkarībā no meža vecuma (jaunaudzes un izcirtumi) un cirsmas lieluma.

Bez jau minētā, instrukcija vēl satur noteikumus par tirdzniecības, rūpniecības u.c. uzņēmumu telpu, izīrējamo dzīvojamu ēku, zemes bagātību, adonu u.t.t. vērtēšanu.

Financiālie rezultāti.

Lauku nekustamās mantas nodokļa likmes nav augstas. Saskaņā ar 1926.g. 10.dec. likumu, nodokļa valstij piekritīgā daļa nevarēja būt lielāka par 0,2% no mantas ienesīguma vērtības, bet pašvaldību daļa sniedzās līdz 1,3%. Ar 1935.g. 11.aprīli izdotiem "Pārgrozījumiem un papildinājumiem Nodokļu nolikumam" (1935.g. Lik.u.rik.krāj.68.) valsts daļai maksimālā robeža ir paaugstināta līdz 0,3%, bet pašvaldības nodokļa daļai pazemināta līdz 1,2% no mantas ienesīguma vērtības, kas kopā sastāda 1,5% no mantas ienesīguma vērtības.

Likmes augstumu tai nodokļa daļai, kas nemasa valetij par labu, ik gads noteic Ministru kabinets. Un tā kā tā ir ļoti mērena, tad valsts kases ienākumi no šī nodokļa valstij maksājamās daļas nav lieli, bet svārstās ap 900.000 ls. Proti:

1921/22.g.	230 tūkst.Ls.	1929/30.g.	906 tūkst.lis
1922/23.g.	947 " "	1933/34.g.	875 " "
1927/28.g.	798 " "	1934/35.g.	850 " "
1928/29.g.	360 " "	1935/36.g.	1300 " "

(Skaitļi ņemti no Valsts stat.pārvaldes izd. "Finanču Statistika 1935.g.")

Lielākā daļa no lauku nekustamās mantas nodokļa paliek lauku pašvaldībām. Pavisam 1935/36.saimn.gadā ir paredzēti 17.000 objektu, bet no katra caurmērā valstij ienāks tikai ap 11,11 ls. Kā no statistiskiem datiem redzams, 1933/34.s.g. šis nodoklis ir valstij devis 0,875 milj.lis. No visa valsts budžeta tas ir tikai maza daļa - 0,86%, bet caurmērā uz 1 iedzīvotāju ienāk 0,67 ls. Salīdzinot ar 1922/23.g. lauku nekustamās mantas nodoklis gandrīz nemaz nav paaugstinājies, un tikai 1935/36.gadā, sakarā ar šī nodokļa valsts daļas paaugstināšanu (no 0,2% uz 0,3% no mantas vērt.) paredzēto valsts kases ienākumu summa ir attiecīgi nedaudz palielinājusies.

Zemes nodoklis citās valstīs.

Anglijā zemes nodokli ievēda ar 1692.g. likumu kā valsts nodokli. Nodoklis tomēr deva valsts kasei tikai nedaudz milj.mārc.strl. ienākuma, lai gan

paredzēts bija ienemt ap 40 milj. 1798.g. Šo nodokli pārvērtā par izpērkamu, un 1922.g. bija izpirkts jau pāri par 50%. Zemi Anglijā aplikā pēc ienāk.nod. Citi zemes nodokļi, izņemot šo, sen ievēsti, kā valsts nodokļi nepastāv.

Francijā zemes nodokli ievēda ar 1807.g. kadastra likumu, kad semi aplikā pēc tīras ienesas. 1907.g. šo nodokli reformēja. Atmeta veco kadastru, jaunajam liekot par pamatu lauksaimniecībā lietājamās zemes ~~markšķitājamās~~ nomas maksu. Pārvērtēšanu nobēidza 1913.g. Nodokli līdz 1914.g. pēma repartīcijas kārtībā, bet 1914.g. šo nodokli pārvērtā par kvotatīvu. Francijā zeme zem ēkām ar zemes nodokli nav aplikā. Nomas maksu parasti konstatē pēc noslēgtiem rakstiskiem vai mutiskiem līgumiem. Ārkārtējus apstākļus nepem vēra. Neizmantotās zemes nomu noteic pēc iznomātās zemes, pēc zemes labuma vai arī sevišķā kārtībā pēc parauga parcelēm. Mēžus aplikā pēc vidējās tīras vērtības. Kadastrs revidējams pēc katrim 20 gadiem, tāpēc visi departamenta pagasti ir sadalīti 20 seriļās, kur pēc kārtas izdara revīziju, pie tam konstatējot nomu, kāda pastāv revīzijas laikā. Sevišķos gadījumos kadastra revīziju var izdarīt ārpus rindas, ja radušies īpatnēji apstākļi. Nodokļa kvote kopš 1927.g. ir 18%. Eksistences minimums nav paredzēts, bet likumā noteiktos apmēros ir iespējami ģimenes uztura atskaitījumi, kas tomēr nevar pārsniegt 2000 Fr. Zemes nodoklis Francijā ir ietilpināts ienākuma nodokļa sistēmā, 2.šēdulā.

Prūsijā 1895.g. valsts zemes nodokli nodeva pašvaldībām, lai stabilizētu pašvaldību finanses. Šī Prūsijas piemēram sekoja arī daļas citas valstis. Pēc pasaules kara valšķu lielākajā daļā šī nodokļa pēšana valsts daļas ar pašvaldībām. Arī Prūsijā 1928.g. likums šo nodokli grib atkal nodot valstij, bet atļauj pašvaldībām pēmt piemaksas.

Jaunzelandē zemes nodoklis pastāv kopš 1891.g. Tas ir subjektīvs; paredzēts arī eksistences minimums un progresīva. Visa zeme sadalīta 14 klasēs pēc vērtības. I.kl. vērt. 500 mārč.sterl., nod. 1 pens, katrā nākošā klasē nodokli palielina par 1/8 pensu no mārčīgas. Zemes vērtību aplikā, neatskaitot izdevumus. Pie 2500 mārč.ienāk. eksistences minimums izbeidzas.

Tāda pati kārtība kā Jaunzelandē, pastāv arī Dienvidus Austrālijā. To personu zeme, kurī daļvo ārpus kolonijas, ir aplikā par 20% augstāk. Šī likuma noteikuma mērķis nav fiskāls, bet gan tīri sociālpolitīks, proti: cīnīties ar spekulāciju, panākt lielo latifundiju sadalīšanu.

Arī Polijā zemes nodoklim piemīt līdzīga tendence: tur lielās muižas aplikā augstāk, lai pamudinātu pārdot zemi zemniekiem.

Bet par normālu parauga zemes nodokļa šādu sistēmu likt nevar.

§ 19.

ĒKU NODOKLIS.

Aplikšanas metodes agrākos laikos. Aplikšanas metoķu evolūcija.

Pilsētu nekustamās mantas nodoklis ir plašķāks nekā ēku nodoklis. Agrāk aplikā ar ēku nodokli tikai ēkas, tagad ar augšminēto nodokli arī neapbūvētus zemes gabalus. Par nodokļa avotu paredzēta pilsētu nekustamās mantas ienese. Par subjektu noteikts īpašnieks, pastāvīgs lietātājs. Objekts ir pilsētas nekustamā manta - ēkas, neapbūvēti zemes gabali. Tas parasti atkārtājas no likumdošanas katrā gadījumā, ko noteic par šī nodokļa objektu.

Pilsētu nekustamās mantas nodoklis ir bijis kādreiz kopā ar zemes nodokli, tikai pilsētām attīstoties tas atdalījies nost. Kad sāka pilsētu dzīvokļus iznomāt, tad ienākumu aplikā ar šo nodokli. Prūsijā zeme no ēkas atšķīrās 1860.g. un Francijā ap 1882.g. Vispirms aplikšana notika pēc ārējām pazīmēm. Aplikšanas metodes bija vienkāršas. Ēkas aplikā pēc kamīnu, logu, skursteņu u.c. skaita. Šis aplikšanas veids atstāja sliktu iespaidu uz pašu māju būvniecību: centās būvēt mazāk logu, mazāk krāšņu, tā kā iedzīvotāji nedabāja gaismu un siltumu pietiekošā daudzumā. Ar saimniecības un pilsētu attīstību šis aplikšanas veids vairs neapmierināja un radās īres maksa kā nodokļa objekts. Ja visi mājas dzīvokļi ir izīrēti, tad šē grūtību nav. Bet ja izīrēta tikai puse un otru pusi apdzīvo saimnieks pats, tad pēma no īres nandas nodokli parastā kārtā, bet neizīrētās telpas sadalīja klasēs pēc istabu skaita, būvmateriāla un pēc tā uzlika nodokli. ~~Kvāks~~ Fabrikas aplikā un aplikā vēl tagad pēc būvmateriāla, no kāda tās celtas. Kādreiz Vācijas valstīs ēkas aplikā pēc brutto ienesas, bet tas nav precīsi, jo ekspluatācijas izdevumi ir dažādi. Lielai mūrē mājai būs citi ekspluatācijas izdevumi nekā mazai koka mājēlei. Nevar arī ekspluatācijas izdevumus aplikā, jo vispār nav pieņemts izdevumus aplikā ar nodokļiem. Bet praksē tiro ienesu ir grūti konstatēt. Būtu katram namam atsevišķi jākonstatē ekspluatācijas izdevumi, kas neatmaksājas. Tādu metodi arī nekur nepielietā un vismazāk tas iespējams Latvijā, kur nāmī pa lielākai daļai mazi. Valsts pieturās pie tādas kārtības: konstatē zināmu vidēju ekspluatācijas izdevumu normā visas valsts apjomā un to tad atvelk no brutto ienākuma. Visas valstis

gan tā nedara un cenšas pieiet tuvāk tīrai ienesai. Sadala valsti rajonos, ņem vērā būvmateriālu un tad noteic % normu. Bez tīrās ienesas ir vēl sastopami citi aplikšanas mērogi: 1) ienesīguma vērtība, 2) parastā vērtība, 3) namu klase un 4) apbūvētais areāls.

Ienesīguma vērtības mēroga izbūve tāda pat kā pie zemes nodokļa. No bruto ieņēmuma atvelk ekspluatācijas izdevumus, dabū netto ieņēmumu, ko kapitālīzē ar zināmu %. Nevērtība te ir tāda, ka ja netto ienākums nepareizs, tad viss tālākais arī nepareizs. Tāpat kapitālīzāciju grūti noteikt. Ienesīguma vērtībai jāsakrīt ar tirgus vērtību, bet bieži tas tā nav. Kapitālīzācijas % bieži jāgroza, bet ja likumdošanas aparāts smags, ko tad? Saimnieciskie apstākļi pastāvīgi mainās. Kā konstatēt ienesīguma vērtību tur, kur zemes gabals nekā neienes? Bet varbūt, ka zemes gabala vērtība kolosāla pateicoties spekulācijai. Ja varētu ienesīguma vērtību pareizi noteikt, tad pret to kā mērogu nebūtu ko iebilst, bet tas nav iespējams. Tagad ienesīguma vērtība palikusi tikai vienā Vācijas valstī.

Parastā vērtība kādam namam vai zemes gabalam ir tā, cik par to varētu ieņemt, ja pārdotu. Pēc būtības te mēs sastopamies ar novērtēto tirgus cenu.

Namu klasu nodoklis tiek uzlikts pēc būvmateriāla, tilpuma.

Aplikšanu pēc apbūvētā areāla (zemes platības) pielietā fabriku aplikšana

Ja uzliek pārliecīgus nodokļus, dabīgi rodas ienākuma slēpšana. Uzskats, ka fiskam par katru cenu jāaizstāv valsts intereses, arī ir nepareizs. Jārespektē likums un jārikojas objektīvi. Fiska organu stāvoklis arvienu ir daudz labāks par nodokļu maksātāju stāvokli. Pretēji tas ir pie civilprocesa, kur visiem vienādas tiesības. Kā nodokļu maksātājs var savas tiesības aizstāvēt, ja viņam nodarīts pāri? Pārsūdzības ne materiālā, ne laika ziņā neatmaksājas un bieži viņas pat neko nepanāk.

Vispār sastopami šādi nodokļa objekta mēroga veidi: *Eku Nodokli*

- 1) nekustamas mantas tīra ienesa,
- 2) ienesīguma vērtība, kad tīro ienesu kapitālīzē ar zināmu %,
- 3) brutto ienesa arī dažkārt vēsturē sastopama, bet ļoti reti,
- 4) klašu nodoklis, kad ēkas sadala klasēs un aplik pēc zināmiem tarifiem,
- 5) nodokļa ņemšana pēc parastās vērtības (Vācijā),
- 6) nod. ņemšana pēc apbūvētās zemes platības jeb areāla (parasti fabriku ēku aplikšanā).

Latvijas vienreizējais pilsētu un miestu nekust.mantas nodoklis.

1919.g. 8.novembrī Tautas Padome izdeva noteikumus par vienreizēju nodokli no pilsētu un miestu nekustamiem īpašumiem (1919.g. Lik.u.rīk.krāj. 150.). Ar nodokli aplika visus nekustamus īpašumus pilsētās un miestos, kā: dzīvojamās ēkas, fabrikas un citas būves, augļu un sakņu dārzus un neapbūvētus zemes gabalus. Nodokļus ņēma 3% apmērā no nekustamu īpašumu taksētās vērtības. 3% no īpašumu vērtības ir samērā liels nodoklis, bet nodoklis no ienesas toreizējos apstākļos bija grūti aprēķināms un izvedams dzīvē, jo tai laikā daudz bija neapdzīvotu namu un arī īres likmes bija ļoti mainīgas sakarā ar valutas svārstībām. Nekustamo īpašumu vērtības noteikšanai likums paredzēja speciālas nodokļu komisijas (apriņķu un galvenā kom.). Vērtības aprēķināšanai ņēma par pamatu: a) apbūvēt. nekust. īpašumiem: 1) apdrošināšanas novērtējumu, 2) pilsētas valdes novērtējumu, 3) brutto ienākumus 1913. un 1918.g.; b) neapbūvētiem īpašumiem - pirkšanas un pārdošanas vērtību par līdzīgiem zemes gabaliem attiecīgā pilsētas rajonā 1914.g., kā arī to, vai un kādā mērā īpašumu izmanto. Novērtēšana tomēr izrādījās stipri grūtāka nekā to iepriekš sagaidīja, tāpēc tā ilga vairākus gadus.

Šī vienreizējā nodokļa ienācis valsts kasē 1920/21.saimn.gadā 215.000 ls 1921/22.s.g. - 307.000 ls, 1922/23.s.g. - 67.000 ls, pēc tam vēl ap 12.000 ls ("Finanču statistika" 1935.).

1921.g. 16.sept. Min.kab. rīkojums. Aplikšanas organi.

Ar Ministru kabineta 1921.g. 16.sept. rīkojumu (1921.g. Lik.un rīk.krāj. 199.) Latvijā ieveda k ā r t ē j u nodokli no nekustamiem īpašumiem pilsētās un miestos. Kā aplikšanas organi rīkojumā bija paredzētas divejādas nodokļa komisijas:

1) apriņķu vai iecirkņu komisijas, kas sastādās no vietējā nodokļu inspektora kā priekšsēdētāja un 5 apriņķa pilsētas domes izvēlētiem nodokļa maksātājiem. Ja apriņķī atrodas vēl citas pilsētas un miesti, tad komisija jāpapildina ar 3 nod. maksātāju pārstāvjiem no katras pilsētas un 2 - no katra miesta;

2) galvenā komisija ar tiešo nod. depart. direktoru kā priekšsēdētāju, ministriju, pašvaldību un nod. maksātāju pārstāvjiem.

Par nodokļa o b j e k t u rīkojums noteica visus nekust.īpašumus pilsētu un miestu administratīvās robežās, kā: dzīvojamās mājas, fabrikas un citas būves, augļu un sakņu dārzus un neapbūvētus zemes gabalus, izņemot valsts, pašvaldības un labdarības iestāžu nekust.īpašumus, ja tos neizīrē, īpašumus, kas dod mazāku par 10 sant. nodokli gadā vai arī nedod nekāda ienākuma. Par šī nodokļa subjektu bija paredzēts īpašnieks vai pastāvīgs lietātājs.

Attiecībā uz aprēķināšanas kārtību rīkojums noteica, ka nodoklis ņemams no nekustama īpašuma ienesīguma vērtības. Šis vērtības summu dabūja, atvelkot no pēdējā gada brutto ienesas noteiktus procentus ekspluatācijas izdevumiem un atlikumu jeb netto ienesu kapitalizējot ar 10%. Nodokļa apmērs bija ne lielāks par 4% no ienesīg.vērt. Puse no šī nodokļa nāca par labu valstij, otra puse - attiecīgām pašvaldības iestādēm. Par 1921.g. nodokli ņēma tikai valstij par labu 2% apmērā.

Tālāk rīkojums nosaka, ka katram īpašniekam jāiesniedz nod.inspektoram līdz tā gada 1.februārim, kad notiek īpašumu vispārēja novērtēšana, paziņojums par būvēm un zemes gabaliem, kas viņam pieder, jāuzdod iepriekšējā gadā saņemtā īre un noma vai arī varbūtējais īres un nomas lielums. Par šāda paziņojuma jeb deklarācijas neiesniegšanu noteiktā termiņā vainīgiem var uzlikt sodu līdz 100 ls. Iecirkņa vai apriņķa nod.komisijas noteiktā nodokļa summa ir nomaksājama ik gadus līdz 1.sept. Termiņā nesamaksāto nodokli piedzen administratīvā kārtībā līdz ar soda naudu 1,5% apmērā par mēnesi no nesamaksātās summas. Par nepareizu ziņu sniegšanu uzliedams naudas sods 10-kārtīgā apmērā no tās summas, ko valsts un pašvaldības iestādes, nepareizu ziņu no-
došanas dēļ, varēja zaudēt.

Pārsūdzēt iecirkņa vai apriņķu nod.komisijas lēmumus galvenā komisijā un pēdējās lēmumus - Senātam, saskaņā ar rīkojuma noteikumiem, varēja 1 mēn.laikā.

1926.g. 15.jūn.likums par nodokli no nekustamas mantas pilsētās un miestos.

Iepriekš apskatītie 1921.g. 16.sept.rīkojuma noteikumi bija spēkā līdz 1926.g., kad 15.jūnijā Saeima izsludināja likumu par nodokli no nekust.mantas pilsētās un miestos (1926.g. Lik.un rīk.krāj.91.). Šis likums ar nelieliem pārgrozījumiem un papildinājumiem ir spēkā vēl tagad un aptver 1928.g. Nodokļa nolikuma 109-162.pantus.

Ar šo likumu ir tikai nedaudz grozīts iepriekšējais rīkojums, bet galvenais principi ir palikuši tie paši. Nodokļa objektu šis likums atstāj to pašu, tāpat ir uzskaitīta vesela rinda nekustamas mantas, kas ir no nodokļa atsvabināta: valsts, pašvaldību nek.manta, labdarības, izglītības, zinātnisko, kultūrálo un sporta biedrību un iestāžu nek.manta, kas kalpo šo iestāžu tiešiem nolākiem, ārvalšņu pārstāvību manta, baznīcas, klosteri, kapsētas u.tml., publiskie satiksmes ceļi, kara laikā bojātas un neizmantotas ēkas un nekustama manta, no kurās nodoklis ir mazāks par 2 ls. Arī nodokļa aprēķināšanas veids atstāts agrākais. Proti, nodoklis ņemams no nekustamas mantas ienesīguma vērtības, kuru noteic pa 3-gadīgiem laikmetiem, atvelkot no notecējušā trīsgadējā nodokļa aplēšanas laikmeta pēdējā gada brutto ienesas finanču ministra noteiktus procentus ekspluatācijas izdevumiem un atlikumu jeb t.s. netto ienesu kapitalizējot ar likumā noteiktiem procentiem. Un lūk, šis kapitalizācijas procentu mērs ir grozīts: rīkojumā tas bija paredzēts 10%, bet 1926.g. likumā tikai 5%.

Šo objekta mērogu var grozīt vienīgi likumā paredzētos gadījumos: ja ar nodokli apliktās ēkas vai viņu daļas īpašnieks noplēš vai tās iznīcina nelaimes gadījumi (piem., ugunsgrēks), tad īpašnieks var iesniegt nodokļa komisijai paziņojumu un prasīt nodokļa pamazināšanu.

Procentuālās ēku ekspluatācijas izdevumu normas, kas aprēķinot ienesīguma vērtību jāatskaita no brutto ienesas, lai dabūtu netto ienesu, nosaka finanču ministrs 3 g. laikmetiem, sadalot pilsētas rajonos. Pamata ņemami caurmēra ekspluatācijas izdevumi, ēku materiāls un caurmēra zaudējums no telpu pagaidu neizīrēšanas. Piem., Rīgā dzīvokļu grupē vispirms 3 kategorijās pēc viņu atrašanās vietas. Tālāk iedala namus 3 šķirās atkarībā no dzīvokļu labierīcībām: I.šķ. - moderni nami ar centrālo apkurināšanu un kanalizāciju; II.šķ. - mūra nami bez kanalizācijas un III.šķ. - visi koka nami. Procentuālos ekspluatācijas izdevumus fin.min.noteicis:

I.kategorijas ēkām 1.šķ.	60%	2.šķ.	65%	un	3.šķ.	75%	
II	"	1. "	70%	2. "	75%	3. "	80%
III	"	1. "	80%	2. "	85%	3. "	90%

Veikaliem ir noteiktas citas izdevumu normas un tie Rīgā sadalīti 4 kategorijās, tāpat savs sadalījums ir noliktavām. Citās pilsētās sadalījums ir citāds, nav tik sīks, un arī atvelkamo ekspluat.izdevumu normas ir citas.

Nodokļa apmēru likums nosaka uz 1,5% no mantas ienesīguma vērtības (1921.g. rīkojumā: "ne augstāk par 4% no īpašuma vērtības"), pie kam 1/4 no nodokļa nāk par labu valstij un 3/4 - attiecīgām pašvaldībām.

Daži aizrāda, ka ēku ekspluatācijas izdevumu % (skat. iepriekš) esot novērtēti par augstu. Pēc Doc.PURINA domām tas darīts tā ar nolūku, lai namsaimnieki savus namus varētu vienmēr turēt pilnīgā kārtībā.

Nodokļa subjekts ir nekustamās mantas īpašnieks vai tas, kas valda un lietā nekustamu mantu uz obroka, cinša, dzimtsnomas u.tml. tiesību pamata. Nodokli par ēkām, kurās atrodas uz īsāka termiņa nomā atdotas zemes un pieder nomniekam, maksā pēdējais, bet nodokli par iznomāto zemi - tās īpašnieks. Nolūkā veicināt dzīvokļu skaita pieaugumu pilsētās, likumdevējs bez tam noteicis, ka jaunceltās ēkas, attiecībā uz dzīvokļiem nodomātām telpām, atsvabināmas no nodokļa pirmo 3 gadu laikā.

Nodokļa izvešanai dzīvē likums paredz divejādas nod.komisijas: 1) iecirkņa komisija sastāv no nodokļu inspektora vai viņa vietas izpildītāja kā

priekšsēdētāja, no 1 pilsētas pašvald.pārstāvja un 5 pilsētas domes izvēlētiem šī nodokļa maksātājiem. Šī komisija pārbauda nodokļu inspektoru saņemtas ziņas, noteic nodokļa summas un izsūta nodokļa listes.

2) Otrā instance - galvenā pils.nek.mantas nod.komisija pastāv pie nod.dep-ta sekojošā sastāvā:

- a) no nodokļu depart.direktora vai viņa vietas izpildītāja kā priekšsēdēt
- b) pa 1 pārstāvim no tieslietu un iekšlietu ministrijām, Rīgas pils.valdes un (pēc 1934.g. 15.jūnija pārgroz.) finanču ministrijas;
- c) no Rīgas pilsētas architekta;
- d) no 4 šī nodokļa maksātājiem.

Šī komisija skata cauri iesniegtās sūdzības par iec.kom.uzliktajiem nodokļiem. Sūdzības iesniedzamas 14 dienu laikā, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas sūdzētājam.

Kasācijas instance ir Senāts, kur var pārsūdzēt galv.kom.lēmumu 1 mēneša laikā, ja tā ir pārkāpusi likumu.

Ja nodoklis 1 mēneša laikā pēc noteiktā termiņa nav samaksāts, to piedzen līdz ar soda naudu 1% apmērā par mēnesi no nesamaksātās nod.summas. Par nepareizu ziņu sniegšanu ar nodomu, lai panāktu nodokļa uzlikšanu mazākā apmērā vai no tā pavisam izvairītos, var uzlikt naudas sodu līdz 10.kārtīgam apmēram no summas,ko valsts un pašv.iestādes nepareizu ziņu sniegšanas dēļ varētu zaudēt.

Finanču ministram ir tiesība uz maksātāja līgumu, kura manta vietusi no ugunsgrēka, plūdiem vai citiem nelaiemes gadījumiem, vai kurš atrodas sevišķi spaidīgos apstākļos, valstij par labu ņemto nodokļa daļu samazināt vai pavisam atlaist, bet pašvaldībai pienākošos nodokļa daļu samazināt vai pavisam atlaist var tikai ar pedējās piekrišanu.

Latvijā sākot ar 1931.g. kā piemaksu pie nekustamās mantas nodokļa pilsētās (arī pie ienāk.nod.) ņem krīzes apkaŗošanas nodokli (1930.g. 31.dec. likums, Lik.un rīk.krāj.256.). Šis piemaksas apmērs par 1931-1935.nodokļa gadiem bija 50%, bet par 1936.nodokļa gadu - 12,5% (1935.g. 4.nov.pārgrozījumi, Lik.u.rīk.krāj.188.) no nekustamās mantas nodokļa ikgadējās kopsummas.

Fiānciālie rezultāti.

Valsts kases ieņēmums, ko dod nodoklis no nekustamās mantas pilsētās, nav liels, ja atskaita summu, ko devusi piemaksa krīzes apkaŗošanai pedējos gados. Šis nodoklis parasti valstij dod 1,8 - 1,9 milj.ls gadā. Pēc 1935.g. "Finanču statistikas" datiem, valsts kase no šī nodokļa ieņēmusi:

1921/22.saimn.g.	0,150	milj.ls
1922/23	1,479	"
1927/28	1,986	"
1930/31	1,830	"
1931/32.saimn.g. kopā ar krīzes apk.nod.	2,576	milj.ls
1932/33	4,861	"
1934/35	5,600	"
1935/36.	4,800	"

Piemaksa krīzes apkaŗošanai ir ievērojami lielāka nekā pats modoklis, jo 1935/36.g. tā bija 3 milj.ls, tāpat 3 milj.ls 1934/35.s.g. un 3,115 milj.ls 1933/34.s.g. No paša nodokļa 1935/36.s.g. paredzēja ieņemt 1,8 milj.ls. No visa valsts budžeta tas ir maza daļa - apm. 0,86%, bet caurmērā uz vienu iedzīvotāju iznāk 0,67 ls.

Salīdzinot ar 1922/23.s.g., no pilsētu nekustamās mantas nodokļa ieņemtās summas gandrīz nemaz nav pavairojušās.

Ēku nodoklis citās valstīs.

P r ū s i j ā ēku nodokli ievēda ar 1861.g. likumu. Nodokli ņēma no ēku ienesīguma, pie kam brīvas no nodokļa bija valsts, pašvaldības ēkas, skolas u.tml. Jaunbūvētās ēkas aplika pēc 2 g. Nodokļus ņēma 4% apmērā no dzīvojamo ēku ienesīguma, bet 2% apmērā no rūpniecības ēku īres maksas, kas tika noteikta pēc 10 g. caurmēra. Ja ēkas nebija izīrētas, tad ienesīgumu noteica pēc izīrētām līdzīgām ēkām. 1893.g. likums šo nodokli nodeva pilsētu pašvaldībām. Tagad ēku nodokļa objekta mērogs dažādās Vācijas valstīs ir dažāds: pēc tīras ienesas nodokli uzliek Bavārijā, Valdekā, Hamburgā, Meklenburgā; pēc ienesīguma vērtības - Oldenburgā; pēc parastās vērtības Prūsijā, Lībekā, Saksijā, Tīringā, Lippē, Hesēnē, Virtembergā, Badenē, Braunšveigā u.t.t.

F r a n c i j ā vecais durvju un logu nodoklis, kas pastāvēja jau no lielās revolūcijas laika, pamatojas pa daļai uz ēku zemes ienesu, pa daļai uz logu un durvju skaitu. 1882.g. ēku nodokli atdalīja no zemes nodokļa, un 1890g. to pārvērtā par kvotatīvu nodokli. Objekta mērogs bija logu un durvju skaits. Aplikšanai namus sadalīja klasēs pēc to atrašanās vietas, lieluma un logu un durvju rakstura. Vēlāk šo mērogu papildināja ar īres maksu. Šo logu un durvju nodokli atcēla 1914.g. un taj vietā tika ievēsts reformētais ēku nodoklis, kur par obj. mērogu ir jau namu īres maksa, no kuras atskaita ekspluatācijas izdevumus: dzīvojamām ēkām 25% apmērā, bet fabrikām 40% apmērā. Jaunbūves 2 gadus no nodokļa ir atbrīvotas. 1914.g. šo nodokli ņēma 4% apmērā

no ēku tīrās ienesas. Ires maksu nosaka resp. revidē pēc katriem 10 gadiem. No nodokļa summas 10% var atvilkt parādiem, kas pastāv uz ēkām, kā arī ģimenes uzturam. Pēc 1926.g. noveles pilsētu ēku nodoklis ņemams 18% apmērā no ēkas netto ienesas. Šis nodoklis Francijā ietilpst ienākuma nod. sistēmā un ir ierindots I.šedulā. Pretēji tam, citās valstīs (piem. pie mums) tas ar ienākuma nodokli nav saistīts.

Anglijā ēku nodoklis ievests 1699.g., un sākumā to ņēma pēc kaminu skaita, bet kopš 1851.g. - pēc logu un durvju skaita. Vēlāk par objekta mērogu noteica Ires maksu, atvelkot ēku ekspluatācijas izdevumus. Pēc 1890.gada reformas nodokli ņēma 9 pensu apmērā no 1 mārciņas jeb 3,75% no dzīvojamo ēku netto ienesas. Šis nodoklis kā valsts nodoklis ir atcelts kopš 1924.g. Tagad pilsētu nekustamo mantu valsts apliek ar vispārējo ienākuma nodokli, bet pašvaldības nekustamo mantu apliek dzīvokļu nodokļa veidā.

Krievijā ēku nodokli ievēda 1863.g. pilsētu iedzīvotājiem personas nodokļa vietā, kāds pastāvēja uz laukiem. Līdz 1910.g. ēku nod. ņēma repartīcijas ceļā: katrai gubernai noteica maksājamā nodokļa kopsummu un pēc tam to sadalīja uz atsev. pilsētām. Nodokļa apmērs bija 0,3% no nekustamā īpašuma vērtības. 1910.g. tā vietā ievēda kvotatīvu nodokli, ko ņēma no tīrās ienesas 6% apmērā. Pēc 1910.g. likuma, nekustamās mantas ienesa bija novērtējama pēc katriem 5 gadiem. Vispirms konstatēja vidējo brutto ienesu pēc vidējām Ires maksām, pēc tam no dabūtās summas atvilka visus ekspluatācijas izdevumus. Objektā mērogs bija nekustamās mantas vidējā tīrā ienesa, pie kam nodokli aplēšot ņēma vērā arī ēkas būvmateriālu, atrašanās vietu u.t.t. Ja nebija iespējams konstatēt ēkas ienesu, tad pielīdzināja tīrienesu 5% no nekust.mantas vērt.

Jāpiezīmē, ka Vxk Latvijā šis pirmskaņa likums tādā veidā nekad nav piemērots.

Bez nupat apskatītā valsts nodokļa, Krievijā ēku nodokli varēja ņemt arī pilsētas sev par labu, proti, vai nu 10% apmērā no tīrās ienesas vai līdz 1% apmērā no nekustamās mantas vērtības.

§ 20.

TIRDZNICĪBAS UN RŪPNICĪBAS APLIKŠANA.

Nākošais nodoklis, kas mums jāapskata, ir tirdzniecības-rūpniecības nodoklis. Ar šo nodokli apliek tirdzniecības-rūpniecības un citus peļņas nesošus uzņēmumus. Visus tos uzņēmumu veidus paredzēt, kādi apliekami ar šo nodokli, likumdošanai nav iespējams. Šī nodokļa likuma aploks atsevišķās valstīs ir atkarīgs no tam, kā praktiskā dzīve tiek noteikta vai ierobežota no citiem nodokļiem. Katrā valstī šī nodokļa objekts ir dažāds. Kā gan definēt tirdzn.-rūpniecības nodokli? Kas ir paredzēts ar šo nodokli aplikti? Tirdzn.un rūpniecības uzņēmumi vārda parastā nozīmē vieni paši vien neietilpst šī nodokļa objektu sfairā. Mums nav iespējams novilkt robežas starp tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumiem. Tirdzniecības tiesības arī dod tikai vispārēju definīciju un aizrāda uz praksi, kas zināmā valstī tiek ar šo nodokli aplikts. Piem. ņemsim mūsu likumu: tirdzn.-rūpniecības nodoklis ņemams no tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumiem vai citiem peļņu nesošiem uzņēmumiem. Tā tad arī tādi uzņēmumi, kas nav tirdzn.vai rūpn. uzņēmumi vārda tiešā nozīmē. Ja mēs meklējam citu valšku likumos, tad atdurami uz tādu pašu ainu, izsmelošas definīcijas nav, jo aplikšanas kārtība nav vienāda. Vienā valstī aplikšanai ir šaurāks aploks nekā otrā. Neraugoties uz visiem iebildumiem, šiem likumiem tomēr ir viens kopējs moments. Rūpniecība aptver vielu pārstrādāšanu un tirdzniecība tirgojas ar lietām. Brīva no šī nodokļa ir tikai lauksaimniecība un mežsaimniecība, pārdodot savus ražojumus. Kalnrūpniecībā tiek dažādās valstīs aplikta dažādos veidos. Tāpat dzelzceļa uzņēmumi. Dažās valstīs tirdzn.-rūpn. nodoklim padoti arī brīvo profesiju darbinieki. Apkārtceļojošie aģenti dažādās valstīs tiek aplikti ar īpašu nodokli.

Aplikšana pēc ārējām pazīmēm.

Tirdzn.-rūpniecības nodokļa ņemšana var notikt vai nu tieši no peļņas, vai arī šī nodokļa aprēķins var tikt izdarīts pēc dažādām ārējām pazīmēm. Agrākā Krievijā kalējus un zvejniekus pielīdzināja arklam (zemes platības nozīmē), kas bija zemes aplikšanas mērogs. Vēlāk arī šo ienākumu avotu sāka aplikti pēc ārējām pazīmēm.

Patentu un repartīciju sistēma.

Patentu sistēma bazējas uz dažādām ārējām pazīmēm. Tirdzn. un rūpniecība tiek sadalīta atsevišķā šķirās. Bez tam vēl tirdzn. un rūpniecības attīstības, ņemot vērā, ka atkarībā no atrašanās vietas, peļņa var būt lielāka un mazāka. Bez tam par aplikšanas mērogu var būt uzņēmumā ieguldītais pastāvīgais kapitāls. Ārējo pazīmju skaits vispār ir ļoti liels un nav iespējams tās uzskaitīt. Ar laiku šāds aplikšanas veids kļuvis neapmierinošs. Pati sistēma nevar ievērot konjunkturu. Ārējās pazīmes arī konjunktūras laikā daudz nemainās.

Pie tādas kārtības nav iespējams ievērot parādniecības %. Tāpat nevar ievērot eksistences minimumu un progresivitāti. Ar šādu aplikšanas kārtību nav iespējams pilnīgi objekta maksāšanas spējas izmantot, jo ārējās pazīmes bieži var maldināt. Nodoklis nedrīkst būt augsts, jo istā peļņa ir nezināma, bet ja uzliktu augstu nodokli, tad tas varētu daudzus uzņēmumus ruinēt. Kā korektīvu tad ievēd papildu nodokli, kas tiek tad sadalīts repartīciju ceļā. Piem. 1885.g. Krievijas likums. Repartīciju nodokļu ņemšanai tika noteikts kontingents atsevišķām uzņēmumu šķirām, bet arī šo kontingentu uzlika pēc ārējām pazīmēm. Repartīciju nodokli būtu tad labi, ja fiska ierēdņi tos sadalītu ar maksātāju pārstāvju piedalīšanos. Pretējā gadījumā nebūtu nekādas starpības starp šo un patentu nodokli.

Uzņēmumu aplikšana, kuriem jānodod pārskats par savu darbību.

Labākais mērogs šī nodokļa noteikšanai, protams, ir faktiskā uzņēmuma peļņa, bet to konstatēt ir ļoti grūti. Ja tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmums ved veikala grāmatas, tad šis jautājums atrisināms ļoti vienkārši. Bet praktiskā dzīvē tās lietas ir pavisam citādas. Ja nodoklis būtu zeme, tad arī ar šīm grūtībām varētu rīkoties. Sīkie rūpnieki un tirgotāji parasti neved veikala grāmatas. To uzņēmumu aplikšanai, kas grāmatas neved, praksē ir vairāki paņēmieni: Patentu nodoklis ir tāpat, bet kā lai aprēķina papildu nodokli? 1) Repartīciju summu sadala fiska organi ar tādu pašu nodokļa maksātāju pārstāvju piedalīšanos, 2) tiek aprēķināts vidējais peļņas %. Katrai tirdzn. un rūpniecības nozarei samērā ar šo % noteic repartīcijas summu. Arī šinī gadījumā tiek pieaicināti pārstāvji no maksātāju puses. Vēlākos laikos vēl likums neuzliek vis nodokli pēc vidējās peļņas %, bet pēc veikala grāmatām, ja tikai tās tiek vestas.

Tirdzniecības un rūpniecības aplikšana dažādās valstīs.

F r a n c i j a tirdzn.-rūpniecības nodoklim pamati tika likti lielās revolūcijas laikā. Vēlāk viņš tika reformēts (1880.g.), tad 1905.g. un tāds pastāvēja līdz 1917.g. Francijas patentu nodoklis noderēja par paraugu kontinentālās Eiropas lielākai daļai. Uzņēmumi tika sadalīti 4 grupās: 1) amatnieki, 2) bankas, transports, 3) rūpniecības uzņēmumi, 4) brīvās profesijas. Nodokli ņēma pēc cietās un proporcionālās likmes. Priekš cietās likmes 1. un 2. grupā tika ņemta vērā uzņēmuma atrašanās vieta un uzņēmuma raksture. 3. grupā tika ņemta vērā uzņēmuma atrašanās vieta un uzņēmuma raksture. 3. grupā tika ņemta vērā uzņēmuma atrašanās vieta un uzņēmuma raksture. Proportcionālās likmes tika saskaņotas ar uzņēmuma telpu īres maksu, raugoties pēc uzņēmuma lieluma. Tās svārstījās starp 1/14 un 1/15 no nomas maksas. 1917.g. šis likums tika reformēts. Pēc šī likuma uzņēmumus sadalīja 2 grupās: 1) Uzņēmumi, kam jānodod pārskats pēc veikala grāmatās izvestās skaidrās peļņas, 2) grupā nāk visi tie uzņēmumi, kas nepieder 1. grupai un tos aplik pēc vidējā peļņas %. 1926.g. šo likumu atkal reformēja. Vidējais peļņas % otrai grupai tika atņemts. Tagad aplik tikai tīru peļņu, ko dabā atvelkot no brutto ienākumiem visus izdevumus. Visi uzņēmumi tiek sadalīti 2 grupās: 1) ar ienākumiem līdz 50.000 franku un 2) pāri par 50.000 Frs. Pirmā grupa var izvēlēties vai nu deklarēt, cik liela ir peļņa, vai arī paziņot, cik liels nodoklis viņiem ir jāmaksā. Kontroliers tad pārbauda vai tā summa tiešām tāda ir vai nav. Šķiet, ka tas arī būtu vispareizāk. Visas machinācijas ar vidējo peļņas % uz to pašu vien iziet. Ārējās pazīmes varēs stingrāk noteikt nekā ar vidējo peļņas %. Bet mēs vēl stipri pie tā turamies. Otrā grupa ir spiesta deklarēt savu īsto peļņu. Kontroliers var deklarāciju izlabot, bet tādā gadījumā viņam jāziņo uzņēmējam. Pēdējais 20 dienu laikā paziņo, vai viņš ir apmierināts ar tādu labojumu. Uz vienas vai otras puses iniciatīvi strīdu var nodot šķērējkomisijai. Ja uzņēmējs nav laikā iesniedzis deklarāciju, tad kontroliers nosaka pēc saviem datiem nodokļa summu + 25% no šīs summas kā sods. Ja peļņa zemāka par 50.000 Frs, tad nodokli ņem Frs 800,- - 2,5%. Līdz 15% no lielākas summas. Apdrošināšanas biedrībām nodokļa likme ir augstāka. Tās maksā līdz 20%. Priekš lieliem tirdzniecības namiem pastāv papildu nodoklis. Pie Frs 8.000.000 apgrozījumā jau 2 o/oo līdz 5 o/oo no lielākām summām.

Tāda pat kārtība pastāv Itālijā.

P r ū s i j ā 1891.g. šo nodokli piešķīra pašvaldībām un tās to ņēma sadalot uzņēmumus 4 grupās pēc pamatkapitāla un peļņas. Pirmā grupā no ienākumiem pāri par 50.000 markas ņēma 1% no peļņas. Zemākām grupām bija repartīciju sistēma. Kontingentu noteica reizīnot katras klases uzņēmumu skait ar vidējā nodokļa apmēriem. Pēc 1926.g. likuma nodokli ņēma citādā veidā. To ņēma pēc uzņēmuma ienākumiem un tikai pašvaldībai par labu. Valsts uzliek ienākuma nodokli. Uzņēmuma kapitāla vietā uz pašvaldības lēmuma pamata var ņemt par aplikšanas pamatu izmaksāto algu, līdz 2%. No kapitāla, kas nepārsniedz 20.000 markas 1/3 o/oo. No lielākiem kapitāliem 1/2 o/oo. Uzņēmumi ar pamatkapitālu līdz 4800 markām pavisam brīvi no nodokļa. Pēc 1930.g. likuma tirdzn.-rūpn. nodoklis maksājams arī brīvām profesijām.

A n g l i j ā tirdzn. un rūpn. nodokļa nav, bet šos uzņēmumus aplik ar visp. ienāk. nodokli. Kara un pēckara laikā ņēma diezgan augstu kara peļņas nodokli.

Agrākā K r i e v i j ā pēc 1908.g. likuma tirdzniecības uzņēmumus sadalīja 5 klasēs un rūpniecības uzņēmumus 8 klasēs. Par pamatu tirdzn. uzņēmumu klasifikācijai tika ņemts tirdzniecības veids (en gross vai detail), tad vēl pamatkapitāla apmēri un nomas maksa. Rūpniec. uzņēmumus sadalīja klasēs pēc dažādām ārējām pazīmēm. Iedalīšanas kārtība bija revidējama ik pēc 5 gadiem. Vēl uzņēmumus iedalīja 2 grupās, ņemot par pamatu to, vai uzņēmumam ir jānodod pārskats vai ne. 20% no pirmās grupas nekādu peļņu nedeva. Pēc 1908.g. lik. no tiem uzņēmumiem, kam jānodod pārskats, ņēma arī procentuālo peļņas nodokli. No brutto ienākumiem varēja atskaitīt likumā paredzētos izdevumus. Līdz 10% no pamatkapitāla. Bez proc.p.nodokļa bija vēl jāmaksā kapitāla nodoklis 15 kap. no katrēm 100 rub. Procentuālais peļņas nodoklis tika ņemts samērā ar pamatkapitālu. Vēl viens papildu nodoklis bija repartīciju nodoklis. Otrā grupā ņēma vēl procentuālo peļņas nodokli no tādas peļņas, kas 30 reizes pārsniedza maksātāja patentes nodokli, 3%. VI. ņēma tirdzn.-rūpn.nodokli no tādām personām, kas nodarbojas ar tirdzn. un rūpniecību, notāriem, makleriem, grāmatvežiem u.c. 1916.g. ievēda vēl ienākuma nodokli, tad procentuālo peļņas nodokli samazināja. 1917.g. atcēla repartīciju nodokli un tā vietā ievēda kvotatīvo nodokli. Atcēla arī nodokli tām personām, kas nodarbojas ar tirdzn.un rūpniecību. Tas bija personīgais nodoklis pēc savas dabas.

Tirdzniecības un rūpniecības aplikšana Latvijā.

Iepriekš apskatītie bij. Krievijas tirdzn. un rūpniecības nodokļi pirms kara bija spēkā arī Latvijas apgabalos, turpretim ienākuma nodokli ievēda gan pārējā Krievijā un Igaunijā, bet mūsu gubernās to ievest vēl nepaspēja *Latvijā*.

Formāli Krievijas tirdzn. un rūpn.nodokļa likums palika spēkā arī jaunnodibinātā Latvijas valstī saskaņā ar Tautas Padomes 1919.g. 5.dec. likumu (1919.g. Lik.u.rik.krāj.154.), lai gan faktiski tas mūsu valstī piemērots ar dažiem grozījumiem jau tā paša gada iepriekšējos mēnešos. Latvijas valdības 1919.g. 9.augusta rīkojums (1919.g. "Vald.Vēstn. Nr.9.") bij. Krievijas likumu par šo nodokli tomēr stipri pārveido. Rīkojums paredzēja galveno un iecirkņu vai apriņķu tirdzn. un rūpn. nodokļa komisijas. Pārveidoja arī uzņēmumu sadalīšanu kategorijās un patentu nodokļa apmērus. Repartīcijas nodoklis bija jau atcelts Krievijā, tāpat jau agrāk bija atmests II.grupas uzņēmumiem procentuālais peļņas nodoklis no virspeļņas.

1919.g. 23.sept. (1919.g. "Vald.Vēstn.47.") valdība pārveidoja personīgā nodokļa likmes un piešķīra pašvaldībām 1/3 no pamatnodokļa.

1919.g. 22.decembrī (1919.g. "V.V." 98.) atkal grozīja likmes un piešķīra pašvaldībām jau 50% no pamatnodokļa.

Ienākuma nodokli Latvijā ievēda 1920.g. 20.aprīlī, pie kam to ņēma nevis uz agrākā Krievijas likuma pamata, bet gan pēc jauniem noteikumiem. Līdz ar ienākuma nodokļa ievēšanu atmeta personīgo tirdzn. un rūpn.nodokli un samazināja arī procentuālo peļņas nodokli līdz maksimālajai likmei 11,5% un 1/2% no virspeļņas.

Ar 1920.g. 28.decembrī izdotajiem noteikumiem par tirdzn. un rūpn.nodokli (1921.g. Lik.u.rik.krāj.1.) valdība pilnīgi atcēla agrāko Krievijas likumu, kā arī 1919.g. 9.aug., 23.sept. un 22.dec. rīkojumus. Agrāko tirdzn. un rūpn. nodokļu konstrukciju jaunie Latvijas valdības izdotie noteikumi pēc būtības gan paturēja, bet izdarīja dažus pārveidojumus, piemērojoties Latvijas apstākļiem.

Šie noteikumi ar sīkiem grozījumiem bija spēkā līdz 1924.g. 20.dec., kad tos Saeima izdeva kā likumu (1924.g. Lik.u.rik.kr. 193.). Pēdējais ir ievietots 1928.g. Nodokļu nolikumā un atrodams no 163-271.p.

Beidzot ar 1935.g. 28.novembrī Ministru kabineta pieņemtajiem pārgrozījumiem un papildinājumiem Nodokļu nolikumā (1935.g. Lik.u.rik.kr.202.) nodala par tirdzn. un rūpn.nodokli (Nodokļu nol. 163-371.p. ar pielikumiem) ir spēkā jaunā redakcija.

(P.S. Nodokļu inspektors nevar nodokli uzlikt, bet gan tikai nodokļu komisija, kas sevišķi jāievēro, jo eksāmenes bieži nākas dzirdēt pretējas lietas. Tāpat finanču ministriem ar tirdzn.-rūpniecības nodokli nekāda darīšana nav. Viņš tikai var iecelt komisijas locekļus. Komisijas loceklim jāievēro nodokļa maksātāja maksāšanas spējas un no otras puses valsts fiskālās intereses).

Nodokļa objektu nosaka Nodokļu nol. 163-165.p. Tirdzn. un rūpniec.nodokli ņem no tirdzniecības, rūpniecības u.c. uzņēmumiem, kas darbojas Latvijas robežās. Kā izņēmumus likums sīki aprāda 1) dažādas lauksaimniecības rakstura nodarbošanās veidus līdz ar blakus nozarēm, 2) mežkopību un 3) zvejniecību, kā arī šo nozaru uzņēmumu ražoto izstrādājumu pārdošanu un piegādāšanu, neuzturot tam nolākam ārpus paša vai nomātu lauksaimniecību un to nozaru robežām un tirgiem kantorus un tirdzniecības iestādes. Bez tam no nodokļa atsvabināti valsts uzņēmumi, pašvaldību labierīcības uzņēmumi, kā arī baznīcu, aizsargu, sporta u.c. dažāda veida zinātnisku, labdarības iestāžu uzņēmumi.

Visi aplikamie uzņēmumi iedalīti, kā parasts, 2 grupās:

- I. uzņēmumi, kuriem jānodod atklāts pārskats par savu darbību, un
- II. visi pārējie uzņēmumi.

Pirmās grupas uzņēmumiem jāmaksā:

- 1) pamatnodoklis tirdzn.un rūpn.zīmju veidā,
- 2) procentuālais peļņas nodoklis
- 3) kapitāla nodoklis

Otrās grupas uzņēmumiem jāmaksā:

- 1) pamatnodoklis *zīmes*
- 2) procentuālais peļņas nodoklis.

Aplikšanas organi.

Iestādes, kas pārzina tirdzn.un rūpniecības nodokli, visumā ir palikušas tās pašas, kādas paredzēja jau valdības 1920.g. 28.dec. izdotie noteikumi, grozīts tikai to sastāvs. Vispārējā šī nodokļa pazīšana piekrit finanču ministrijas nodokļu departamentam. Uzņēmumus aplik ar nodokļiem attiecīgā apriņķi vai nodokļu iecirknī apriņķa vai iecirkņa komisija, ņemot par katru uzņēmuma apgrozījuma un peļņu resp.zaudējumu. Šai apriņķa resp.iecirkņa nod. komisijā par priekšsēdētāju ir attiecīgais nod.inspektors, bet pārējo komisijas sastāvu (7 pers.) sastāda pa vienam pārstāvim no finanču un iekšlietu ministrijas un pilsētas valdes un 4 šī nodokļa maksātāju pārstāvji. Katram komisijas loceklim noteikts vietnieks. Nodokļu maksātāju pārstāvjus ieceļ finanču ministrs uz 3 gadiem no Latvijas tirdzn.un rūpniecības kameras ieteiktiem kandidātiem. Par tādiem var būt pilntiesīgi Latvijas pilsoņi, kuriem attiecīgajā apriņķī vai iecirknī ir ar nodokli aplikams tirdzn. vai rūpn.uzņēm.

Galvenā komisijā par priekšsēdētāju ir nodokļu departamenta direktors, bet viņa vietnieki ir: vicedirektors, vecākais nodokļu inspektors un nodokļu revidents. Komisijas locekļi ir: pa vienam pārstāvis no finanču, iekšlietu un tieslietu ministrijas, Rīgas pilsētas valdes, Latvijas pilsētu savienības, Latv.tirdzniec.un rūpniecības kameras un 5 šī nodokļa maksātāju pārstāvji. Finanču ministrijas un nodokļu maksātāju pārstāvjus (pēdējos no Latv.tirdzn. un rūpn.kameras ieteiktiem kandidātiem) ieceļ finanču ministrs. Galvenās tirdzn.un rūpniec. nodokļa komisijas uzdevums ir: izlemt pārsūdzības par apriņķu resp. iecirkņu komisiju lēmumiem, apriņķu,resp.iecirkņu kom. priekšsēdētāju protestus par šo komisiju lēmumiem, galvenās komisijas priekšsēdētāja ierosinājumus par šīs kom.lēmumiem un pārsūdzības par atsevišķas nodokļu inspekcijas lēmumiem nodokļa un sodu lietās attiecībā uz uzņēmumiem, kam jānod pārskaits.

Pamata nodoklis.

* Pamata nodokļa samaksai, uzņēmumiem jāpērk sevišķas tirdzniecības vai rūpniecības zīmes. Tās jāizņem katram atsevišķam tirdzn., rūpn.v.c. peļņas uzņēmumam (kas vien nav vispār atsvabināts no nodokļa), neatkarīgi no tā, vai uzņēmums pieder vienai personai vai vairākiem īpašniekiem, biedrībai, savienībai vai iestādei. Tirdzniecības zīmes sadalās 5 kategorijās (kreditiest., un apdrošināš.biedr. - 6 kat.), bet rūpniecības zīmes - 7 kategorijās. Zīmju kategorijas noteic: 1) uzņēmumiem, kam jānod atklāts pārskats par savu darbību - pēdējā gada apgrozījums; 2) uzņēmumiem, kam nav jānod pārskats - uzņēmuma gada apgrozījums pēc pēdējā likumīgā spēkā esošā nod.komisijas lēmuma; 3) jaunatklātiem uzņēmumiem - paredzamais darbības atklāšanas gada apgrozījums un 4) kreditiestādēm un apdrošin.biedrībām - pēc paju vai čalības kapitāla, kas uzrādīts pārskatā par pēdējo gadu.

Tirdzniecības zīmes pēc kategorijām, saskaņā ar 1935.g. 28.nov. likumu, sadalās sekojoši:

I.kat.	apgrozījums pāri par 200.000 ls	- zīme 300 ls
II.	" " " " " " " " " " " "	150 " "
III.	" " " " " " " " " " " "	80 " "
IV.	" " " " " " " " " " " "	30 " "
V.	" " " " " " " " " " " "	10 " "

Rūpniecības zīmes pēc kategorijām sadalās sekojoši:

I.kat.	apgrozījums pāri par 500.000 ls	- zīme 600 ls
II.	" " " " " " " " " " " "	300 " "
III.	" " " " " " " " " " " "	150 " "
IV.	" " " " " " " " " " " "	80 " "
V.	" " " " " " " " " " " "	40 " "
VI.	" " " " " " " " " " " "	20 " "
VII.	" " " " " " " " " " " "	10 " "

Likumā sīki arī aprādīts, kādi uzņēmumi atzīstami par tirdzniecības, kād kādi par rūpniecības v.tml. uzņēmumiem. Kreditiestādēm un apdrošināšanas biedrībām ir save zīmju kategoriju sadalījums (pavisam 6 katēg.), kas zīmju vērtības ziņā ir līdzīgs rūpn.uzņ. sadalījumam.

Uzņēmumi, kam jānod pārskats par savu darbību un to aplikšanas kārtība.
Kapitāla un procentuālais peļņas nodoklis.

Iepriekš apskatītais pamata nodoklis tirdzn.vai rūpn.zīmju veidā ir jāmaksā visiem uzņēmumiem. Neatkarīgi no tā, tiem uzņēmumiem, kam jānod atklāts pārskats par savu darbību, jāmaksā vēl

- 1) nodoklis no kapitāla
- 2) procentuālais peļņas nodoklis.

Pie šādiem uzņēmumiem pieder akciju, paju un uz kooperatīviem pamatiem dibināti uzņēmumi, savstarp.kreditb-bas zb pašvaldībā un to savienību kredit-iestādes.

Kapitāla nodokli ņem no uzņēmuma statūtos vai viņa atvietotajos noteikumos paredzētiem pamatkapitāliem. Kapitālus noteic pēc to nominālās vērtības, kurā norādīta pārskata gada noslēguma bilancē. Kapitāla nodokli ņem par katru nodokļa gadu, pamatojoties uz uzņēmuma pārskatu par notecējušo operāciju gadu, kas izbeidzies iepriekšējā kalendara gadā. No uzņēmumiem, kas noslēguši pārskata gadu bez peļņas vai ar peļņu zem 0,50% (agrāk - līdz 3%. Skat.Nod.nol. 1928.g. izdev.) no kapitāla, nodoklis aprēķina 1/4% apmērā, bet no uzņēmumiem, kuru aplikamā peļņa ir 0,50% un vairāk (agrāk - pāri par 3%) nodokļus ņem 1/2% apmērā. No aprēķināmā nodokļa atskaita par tirdzn.un rūpn.zīmēm par to pašu nodokļa gadu samaksāto pamata nodokli 50% apmērā no kopsomas. Ja maksājamais nodoklis ir mazāks par 2 ls, tad maksātāji no šī nodokļa atsvabināti.

Šim kapitāla nodoklim nav fiskālas nozīmes, bet gan tā nolūks ir novērst fiktīva pamatkapitāla uzdošanu.

Procentuālo peļņas nodokli par katru nodokļa gadu ņem no uzņēmuma tīras peļņas par notecējušo darbības gadu, kas izbeidzies iepriekšējā kalendara gadā. Agrāk (līdz 1935.g. 23.maija pārgrozījumiem Nodokļu nolikumā - 1935.g. Lik.u.rīk.kr.97.) uzņēmumiem, kuru gada netto peļņa nepārsniedza 3% no ieguldītā pamatkapitāla, nodoklis nebija jāmaksā. Tagad šis nod. uzņēmumiem jāmaksā neatkarīgi no peļņas procentuālā samēra pret pamatkapitālu. Nodokļa likmes ir progresīvas. Tā (saskaņā ar pielikumu pie 262.p.), piem., ja peļņas apmērs pret pamatkap. ir tikai no 0,00-0,25% liels, tad peļņas nodokļa norma ir 4%, pie peļņas 3-3,35% no pamatkap. nodoklis jau ir 5,09%, bet pie peļņas 20% no pamatkap. nodoklis sasniedz 11,5%. Uzņēmumi, kuru tīrā peļņa pārsniedz 20% no pamatkapitāla, maksā nevien 11,5% no visas peļņas, bet bez tam vēl 1/2% no šī pārsnieguma.

Ar procent.peļņas nodokli aplikamos uzņēmumus bez tam aplik ar nodokli vietējām pašvaldībām par labu, ņemot to kā piemaksu pie procent.peļņas nodokļa 50% apmērā, pie kam lauku pašvaldībām pienākošās nodokļu piemaksas pieskaita valstij par labu ņemamam procentuālam peļņas nodoklim. Nodoklis valstij un pašvaldībām aplēšams pilnos latos. Ja aplēstais nodoklis valstij un pašvaldībai kopā ir mazāks par 2 ls, tad maksātāju no šī nodokļa atsvabināti.

Kā aprēķina aplikamo uzņ. tīro gada peļņu?

Ar nodokli aplikamo peļņu aplēš uz uzņēmuma pārskata un bilances pamata, atskaitot no visa gada ienākuma (brutto peļņas) likumā paredzētus izdevumus: 1) gada atalgojumus uzņēm.pārvaldes locekļiem un to kandidātiem (valdei, padomei, komisijām). Lai novērstu ļaunprātības, likums cieši nosaka apmērus, kādus šis atvelkamās algu summas nedrīkst pārsniegt; 2) darba algas strādniekiem un kalpotājiem; 3) komisijas, kancelejas, tiesas izdevumus; 4) komandējumu u.tml. naudas; 5) izdevumus izejvielu, preču un pārstrādājamo materiālu iegūšanai; izd. par iri, nomu, aptirīšanas u.tml., valsts un pašvald.nodokļus un nodevas (izņemot procentuālo peļņas, ienāk. un krīzes apk. nodokli kā piemaksu pie ienākuma nodokļa), uzņēmuma mantas vērtības dzēsumu u.c. izdevumus (likums uzskaita pavisam 17 punktus, kas attiecas uz šiem atvilkumiem!)

Kāda ir aplikšanas kārtība?

Ikviens uzņēmuma valde iesniedz atsevišķai nodokļu inspekcijai uzņēmuma gada pārskatu (noslēguma bilanci un peļņas un zaudējumu aplēsumu) viena mēneša laikā no tās dienas, kurā pārskatu apstiprinājusi pilna sapulce, līdz ar visu attiecīgo protokolu norakstiem, maksājamā kapitāla, procent.peļņas un ienāk. nod. aplēsumu u.c. likumā pieprasītām ziņām. Iesniegto gada pārskatus un visus papildu materiālus pārbauda atsevišķā nodokļu inspekcija. Uz pēdējās pieprasījumu, 14 dienu laikā ir jāiesniedz papildu ziņas, kas nepieciešami pārskatu pārbaudīšanai, tāpat ats.nod. inspekcijai ir tiesība ar valdes piekrišanu apskatīt un revidēt uzņēmuma tirdzn.grāmatas, dokumentus vai arī iestādes, kas uzņēmumam pieder. Tā tad, uzņēmumiem pārskati ir jāiesniedz obligāti, bet nod.departaments grāmatās revidēt nevar bez paša uzņēmuma valdes piekrišanas. Līdz 1928.g. pārskatu neiesniegšanas gadījumā nekādas sankcijas nebija paredzētas. Departaments grāmatas varēja pieprasīt tikai ar fin.min. atļauju. Bet 1928.g. šo noteikumu atmēta, un bez tam 270.p. tagad nosaka, ka ja grāmatu apskatei vai revīzijai uzņēmums nepiekrīt, tad viņš zaudē tiesību uz aplikšanu pēc gada pārskata vai grāmatām.

Nodokli uzliek nodokļu departaments, pie kam nod.bilance var arī nesakrīt ar uzņēmuma bilanci, t.i. aplikamā peļņa nesakrīt ar komerciālo peļņu. Iesniegto gada pārskatus pārbauda atsevišķā nod.inspekcija 12 mēn. laikā no to iesniegšanas dienas un par pārskata caurskatīšanu taisa atsevišķu lēmumu. Ja šai laikā nodokļu incepcija nav taisījusi lēmumu par pārskata caurskatīšanu, tad uzņēmuma uzdotais aprēķins par maksājamo nodokli pēc iesniegtā pārskata uzskatāms par pieņemtu.

Kā procentuālais peļņas, tā kapitāla nod. samaksājams 3 termiņos līdzīgās daļās viena, četrus un septiņus mēnešu laikā no gada pārskata apstiprināšanas dienas. Uzņēmums, kas vai nu aiz pārskatišanās no nodokļa atsvabināts vai aplikts mazākā apmērā nekā pienācies, var 3 g. laikā no atsevišķās nod. inspekcijas vai galvenās tirdzn.un rūpn.nod.komisijas lēmuma dienas aplikēt ar nodokli papildu kārtā.

Uzņēmumi, kuriem nav jānod pārskats par savu darbību, to peļņas konstatēšana, vidējais peļņas procents un nod.apmērs.

Uzņēmumi, kuriem nav jānod atklāts pārskats par savu darbību, maksā 1) pamatnodokli tirdz. un rūpn. zīmju veidā un 2) procent.peļņas nodokli. Par pamatu procentuālajam peļņas nodoklim ņem uzņēmuma tīro peļņu, ko aplēš iecirkņa vai apriņķa nod.komisija pēc apgrozījuma par iepriekšējo kalendara vai operācijas gadu, piemērojot tam vidējos peļņas procentus, kādus attiecīgā uzņēmuma veidam apstiprinājis finanču ministrs. Likums arī sīki noteic, ko uzskatīt par uzņēmuma apgrozījumu (292.p.). Ja uzņēmums veļ pareizi grāmatas, tad to var aplikēt arī pēc tām. Par katru uzņēmuma pēc pareizi vestām grāmatām uzdoto apgrozījumu un peļņu lemj attiecīgā apriņķa resp. iecirkņa nod.komisija, pieņemot grāmatu atzišanas gadījumos, par pamatu nod. aprēķināšanai grāmatās norādītos uzņēmuma rezultātus. Līdz katra gada 1.aprīlim par ikvienu uzņēmumu, kam nav jānod pārskats, jāiesniedz paziņojums (deklarācija) pēc finanču ministra apstiprināta parauga par uzņēmuma darbību iepriekšējā kalendara vai operāciju gadā. Šai paziņojumā, kurā forma jau iepriekš izstrādāta, starp citu jāatbild uz jautājumu, vai uzņēm. vēlas uzrādīt grāmatas vai ne. Pozitīvas atbildes gadījumā nodokļu inspektors var katrā laikā pieprasīt šīs grāmatas uzrādīt pārbaudīšanai. Ja grāmatas izrādās pareizi vestas, tad nodokļa aprēķināšanai ņem grāmatās uzdoto peļņu un piemēro vidējo peļņas %. Maksātāja iesniegtos paziņojumus jeb deklarācijas pirms to caurskatīšanas apr. resp. iecirkņa nod. komisijā, pārbauda nod.inspektori, ievācot nepieciešamās ziņas kā personīgi, tā caur saviem palīgiem un ierēdņiem, pieprasīt ziņas tieši no maksātājiem, apskatot uzņēmumus uz vietas un taisot ar uzņēmuma īpašnieka atļauju izvilkumus no uzņēmuma grāmatām un atzīmēm, kā arī noprotinot ataicinātos lieciniekus. Par uzņēmumiem, kurā īpašnieki nav iesnieguši deklarācijas un to nedara arī pēc atgādinājuma saņemšanas 14 dienu laikā, tādas sastāda nod.inspektora kancelejā, atzīmējot tais visas par uzņēmumu izvērtības ievāktās ziņas.

Par vidējo peļņas procentu uzskata to tīro peļņu, kuru kalendara vai operāciju gadā attiecīgā uzņēmumu grupa guvusi tai gadā pastāvošos peļņas apstākļos uz katru apgrozījuma latu. Uzņēmumu klasifikāciju grupās pēc to preču šķirām un darbības veidiem un katras grupas vidējo peļņas % normālos uzņēmumu darbības apstākļos katru gadu no jauna izstrādā apriņķa resp. iecirkņa nod. inspektors, skata cauri galvenā nod.komisija un apstiprina finanču ministrs. Aprēķinot atsev.uzņēmuma peļņu, apr. resp. iec.nod.komisijām ir tiesība nodokli aprēķināt, paaugstinot vai pazeminot peļņas %, ja uzņēmums atradies peļņas iegūšanas ziņā sevišķi labvēlīgos vai nelabvēlīgos apstākļos, salīdzinot ar citiem tās pašas grupas uzņēmumiem. Šis peļņas % pazeminājums vai paaugstinājums tomēr nevar pārsniegt attiecīgā uzņēmumu grupai noteikto vidējo peļņas % vairāk kā divkārti.

Uzņēmumu klasifikācijā visi tirdzniec.uzņēmumi sadalīti 19 grupās, kurām ir savkārt katrai savas apakšgrupas (piem., II.grupa sadalīta 11 apakšgrupās) ar savu īpašu vidējo peļņas %. Peļņas % ir paredzēti dažādi 1) atkarībā no tirdzniecības vairumā vai mazumā, 2) ir ievērots arī ģeogrāfiskais koeficients, kā arī 3) preču šķirā, ar ko uzņēmums tirgojas. Pie mums vidējā peļņas procentā ir iekalkulēti arī parādu procenti, bet tie var būt liela izšķirība starp tiem uzņēmumiem, kas strādā ar savu, un tiem, kas strādā ar svešu kapitālu. Cik pareizi visumā ir iespējams vidējo peļņas % aprēķināt, par to var stīri šaubīties, tāpēc šim % jābūt tik mērenam, lai nociestu vājākie uzņēmumi. Francijā 1926.g. vid.peļņas % jau ir atmests.

Rūpniecības uzņēmumi pie mums ir sadalīti 11 galvenās grupās un 178 apakšgrupās (kopā ar tirdzniec.uzņēm. 214 apakšgrupas), atkarībā no 2 (tirdzniecībā 3) pazīmēm: 1) ražošanas vietas un 2) ražotās preces.

Nodokļa apmēra noteikšanai konstatē iepriekšējā gada apgrozījumu, tam piemēro vidējo peļņas %, tādējādi dabū absolūto peļņas summu, kam tad piemēro likumā noteiktās progresīvās nod.normas. Līdz 1934.g. 15.jūn. nod. norma sniedzās no 2,5-7,5%.

T a g a d :	valstij	pašv.	kopā
no pirmiem 2000 ls skaidras peļņas ņem	2,5%	2,5%	5%
" turpmāk.3000 " " "	5%	5%	10%
" " 3000 " " "	7%	7%	14%
" peļņas daļas, kas pārsniedz 8000 ls	8%	8%	16%

Nodoklis samaksājams 3 termiņos: līdz nod.gada 15.aug., 15.okt. un 15.dec. No procent. peļņas nod.summas tiem uzņēmumiem, kam nav jānod pārskats, atskaita valstij pienākošos 1/2 no pamatnodokļa. Ja nodoklis valstij un pašvaldībai kopā pēc šī atskaitījuma ir mazāks par 2 ls, tad maksātāji no tā ir atsvabināti.

Iebildumus par apr. resp. iec. komisiju lēmumiem pamatnodokļa, procent. peļņas nod. un sodu lietās maksātāji var iesniegt attiecīgā apriņķa resp. iecirkņa tirdz. un rūpn. nod. komisijai līdz 1.aug., bet par uzņēm., kas aplikti ārpus visp. termiņa - ne vēlāk kā 14 dienu laikā no nod. listes saņemšanas. Iebilduma raksta iesniegšana aptur nodokļa piedzišanu līdz iebilduma izlemšanas laikam.

123. 274. 19.)

Paredzības par aprinķu reso. iecirkņu kom. un atsevišķās nodokļu inspek-
cijas lēmumiem iesniedzamās caur šīm iestādēm galvenai komisijai 14 dienu
laikā, bet par ats.nod.insp. lēmumiem kapitāla nod., procent.pelņas nod. un
ar tiem savienota soda lietās- 1 mēn. laikā no lēmuma paziņošanas dienas. Gal-
venā komisija skata lietu cauri pēc būtības, bet tikai sūdzības robežās. Ka-
sācijas iesniedzamas Senātā 1 mēneša laikā.

S o d i.

Par deklarācijas neiesniegšanu likums paredz naudas sodu līdz 500 ls, par
tirdzn.vai rūpn.zīmes neizpirkšanu - līdz 10-kārtīgai zīmes vērtībai, par šīs
zīmes neizkāršanu vai neuzrādīšanu kontrolē - līdz 50 ls, par amatpersonu ne-
pielaišanu pie kontroles - līdz 500 ls, par nepaziņošanu, ka uzņēmums pārgā-
jis cita īpašnieka rokās vai izbeidzies, draud sods līdz 50 ls. Par nepareizas
apgrozījuma summas un par apzināti nepareizu ziņu sniegšanu attiecībā uz uz-
ņēmuma pelņu - naudas sods līdz tās summas 10-kārtīgam apmēram, kuru valsts
varētu zaudēt nepareizu ziņu iesniegšanas dēļ (351.p.). Pēdējos gadījumos so-
du var uzlikt tomēr tikai tad, ja apgrozījuma un pamatkapitāla summu vai uzņ.
faktisko pelņu var aplēst tieši pēc grāmatām, dokumentiem u.c. neapšaubāmiem
pierādījumiem, bet ne uz nod.komisijas vai atsevišķās nod.inspekcijas vērtē-
juma pamata. Tāpēc praksē uzlikt sodu uz šī panta pamata gandrīz nekad nevar,
jo kurš gan iesniegs pareizi vestās grāmatas, ja viņš ir jau iesniedzis apzi-
nāti nepareizu deklarācijai kontroli izdara pēc ievāktām ziņām, piem., citu
maksātāju iesniegtām grāmatām, muitas iestāžu, dzelzceļu datiem u.tml., kas
rezultātā var būt par pamatu soda uzlikšanai.

Sodu samaksas vispārējais termiņš ir 1 mēnesis no soda paziņošanas dienas.
Iebildumi pret tiem ceļami parastā kārtībā, kas noteikta pārīlabotā Nod.nolik.
354.p.

Financiālie rezultāti.

Tirdzniecības un rūpniecības pamatnodoklis valsts kasei dod ik gadus pa-
rasti ap 500.000 ls ienākuma (un tikpat lielu summu pašvaldībām). Procentuālai
pelņas nodoklis kā papildu nodoklis dod valstij 3-4 milj.ls gadā, bet pašval-
dībām ienemta summa būs mazāk, jo no tiem uzņēmumiem, kam jādod pārskats, paš-
valdības saņem nodokļa piemaksu tikai 50% (no pārējiem uzņ. - 100%) apmērā.

Atsevišķos saim.gados atzīmējamas sekojošas valsts kasē no min.nod.
ienākuma summas:

	Pamatnod.	Papildu nod.
1918/20.s.g.	335.000 ls	57.000 ls
1920/21.	341.000 "	886.000 "
1927/28.	690.000 "	3.841.000 "
1930/31.	680.000 "	4.013.000 "
1931/32.	600.000 "	3.743.000 "
1934/35.	500.000 "	2.600.000 "
1935/36.	700.000 "	3.500.000 "

Ienēmumi no minētiem nodokļiem krīzes gados strauji samazinājās, bet ta-
gad visumā sasniedz atkal agrākos apmērus.

Speciāls apgrozījuma nodoklis universāltirgotavām.

Dažās valstīs pastāv speciāls progresīvs nodoklis universāltirgotavām,
ko ņem no šo tirgotavu apgrozījuma. Šāda speciāla aplikšana sākās pag. g.s.
80.gados, un tās iemesls ir lieltirgotavu ārkārtīgi spiedīgā konkurence ar
sīktirdzniecību.

Francijā šo nodokli ievēda ar 1880.g. likumu, kas paredzēja lieltirgotavu
augstāku aplikšanu. 1883.-1893.g. šo speciālo nodokli vēl palielināja un pa-
darija progresīvu. Nodokli toreiz aprēķināja pēc kalpotāju skaita un telpu
īres maksas, bet saskaņā ar tagadējo likumu, to ņem pēc apgrozījuma lieluma.

Vācijā līdzīgu nodokli ievēda Prūsijā 1900.g., Saksijā 1897.g. (2% no
apgroz.), Bavārijā 1899.g., Virtembergā, Bādenē u.c. Še minēto nodokli saņēma
pašvaldības. Branšveigā tas bija izlietājams sīktirdzn. un amatniecības veici-
našanai.

Jautājums par to, cik ar šāda nodokļa palīdzību iespējams universāltir-
gotavu skaitu samazināt, ir ļoti problemātisks. Parasti šo nodokli pārceļ uz
fabrikantiem, it sevišķi tad, ja tas ir proporcionāls.

valsts pamatnodokļa un savien vārtspērijas nodokli, tad to kurva krit. Ja no-
doklis būš zems, tad viņu īpašnieks nemas neventisies tikt šo valsts vai paš-
valdību vārtspērijas valā. Tā tad ar šo nodokli jārikojas ļoti uzmanīgi.

Aplīš 21. veidi.

KAPITĀLA BENTIES APLIKŠANA.

Kādī tad nu būtu KAPITĀLA BENTIES APLIKŠANA, nodoklis piader pie reāliem
nodokļiem, bet te nav jāņem vērā, ka kurva varētu konstatēt kapitāla
ienākumu. Aplikšanas objekts ir ienākumi no kapitāla, t.i. ienākumi, ko kapitāla
īpašnieks saņem no citām personām kā atlīdzību par aizdotā kapitāla lietašanu.
Ja nodokļa apmēru nosaka nevis pēc ienākuma, ko kapitāls dod, bet pēc kapi-
tāla lieluma, tad viņu sauc par k a p i t ā l a nodokli (Eheberg, 1922.g.
izd. 274.lp.).

Lorence von Meins saka, ka kapitāla renšu aplikšanu ierosinājusi sociālā kustība pag.g.simta vidū. Šis domas apšaubāmas. Valsts cenšas aplikāt ar nodokļiem visas pilsoņu ienākumus, bet ienākumus no kapitāla saka aplikāt tikai jaunākā laikā, 19.g.s., kad bija attīstījušies aplikšanas tehnika un kustamais kapitāls. Nodokļa ieviešanu ierosināja tas apstākļi, ka valsts, pašvaldības iestādes un arī privātas sabiedrības, aizņemoties naudu pret obligācijām un citiem dokumentiem, deva kapitāluš īpašniekiem renšu veidā lielus ienākumus. Pirms tam kapitāla renšu nodoklis ietilpa vispārējā mantas nodoklī, bet deva niecīgus ienākumus, jo izslidēja no aplikšanas. Piem. 1718.g. Londonas bagātnieku kvardāts Siti deva tikai 1150 mērc.sterl., bet Anglijas banka tikai 38 mērc.sterl. nodokļa. No kapitāla renšu aplikšanas atturējās: a) aiz bailēm, ka kapitāls no valstīm ar augstu nodokli pārcelsies uz valstīm ar zemu nodokli; b) zem kapitālistu iespaida uz likumdevējiem, un c) baidoties, ka valsts aizņēmumu vērtspapīriem trāks pircēju. Patiesībā lomu spēlēja nodokļa augstums un kapitāla piedāvājums, un pieprasījums. Ar kapitāla renšu nodokli aplik:

- a) Valsts, pašvaldības iestāžu un privātu sabiedrību izlaisto obligāciju %
 - b) hipotēku banku ķīlu zīmju %
 - c) bankas noguldīto summu %
 - d) akciju un paju sabiedrību dividendes
 - e) valsts īstermiņa aizņēmumu zīmes, kas parasti ir bezprocentīgas, bet ko biržās pārdod zem nominalās vērtības. Viena valsts ņem kapitāla renšu nodokli šaurākos, otra plašākos apmēros.
- Vācijā aplikti aizdevumi pret vekseliem, parādu zīmēm u.c., bet agrākā Krievijā un Latvijā šo aizdevumu rentes nav apliktas.

Kapitāla nodoklis ir jaunlaiku produkts, jo agrāk naudas aizdošana nenotika tik plašos apmēros. Fiska iestādēm nebija pa spēkam atrast kapitālus. Piem., pēc Anglijas likuma agrāk pastāvēja mantojuma nodoklis, kur ietilpa zeme, manta un citi īpašumi. Bet kustamo kapitālu bija grūti uztvert. Tādu pat ainu atrodam U.S.A., kur pastāvēja likums, ka jāaplik kapitāls visā visumā, bet kustamo kapitālu bija grūti uztvert. Jaunākos laikos kustamais kapitāls ir parādījies attīstoties kredītsaimniecībai. Rodas akciju un paju sabiedrības. Valsts un pašvaldības iestādes izlietā kredītu pret obligācijām. Ar noguldījumiem bankās jaunākos laikos kapitāli strauji pieaug. Tas viss rada auglīgu zemi nodokļu uzlikšanai. Bet arī jaunākos laikos šī nodokļa tehnika nav izvesta visā pilnībā. 19.g.s. sākās kapitālu rentes aplikšana, bet arī tā uzdūrās uz vairākiem šķēršļiem un zināmā ziņā grūtības rodas lielākas nekā pie citiem aplikšanas objektiem. Ja kapitālam uzliet lielu nodokli, tad tas pārvietojas uz tādu vietu, kur kapitāls nav tik stipri apgrātināts. Kapitāls tā tad ir ļoti jūtīgs pret nodokļu spaidiem. Ja zināmā valstī, tad sevišķi labvēlīga nodokļu politika jāveid attiecībā pret kustamo kapitālu. Nevienā valstī nevar būt naudas kapitāla iztikt, pat Padomju Krievijā, kas saucas par pretkapitāla valsti. Naudas kapitāls ir saimnieciskās dzīves asinis. Ja valstij vajadzīgs aizņēmums, tad viņa savus ārējos aizņēmumus pilnīgi atsvabina no nodokļiem. Viens iemesls, kāpēc naudas kapitāli netiek tik pilnīgi aplikti, ir bankiera iespaids, kas ir ļoti liels. Savēlot kopā jāvēlas, lai naudas kapitāli būtu pēc iespējas brīvi no nodokļiem.

Kapitāla rentes nodokli tādās valstīs, kur tie ir pietiekoši attīstīti, sadalās: valsts un pašvaldību obligāciju %, hipotēku % jeb rentes, noguldījumu rentes, kuras izmaksā dažādas kredītiestādes, ienākumi no privātsabiedrību akcijām un pajām, dalības naudas dažādos kooperatīvos un baidzot ienākumi no tādām prasībām, kas formāli procentus nedod, bet faktiski dod. Piem. valsts īstermiņa aizņēmumi. Iemesls te ir tas, ka īstermiņa aizņēmumus gan izlaiž bez %, bet viņus laiž par pazeminātu maksu apgrozībā.

Iespaids uz papīra kursu.

Daži autori aizrāda, ka valstij nenāktos aplikāt ar nodokli pašai savus aizņēmumus, jo ar to nepildot savu solījumu maksāt zināmu % par saviem aizņēmumiem, bet arī kaitējot savām kredītpējām. Šī prasība ir nepamatota. Seit tiek sajauktas 2 lietas. Pamati, uz kuriem balstās %, ir pavisam citi kā tie, uz kuriem balstās nodokli. Tad jau varētu teikt, ka valsts nedrīkst aplikāt ar nodokļiem savus ierādņus. Bet tas atkarājas no tam, cik nodoklis ir augsts. Ja nodoklis uz valsts aizņēmuma būs augsts, tad neviens viņu nepirks. Ja valsts paaugstina uz saviem vērtspapīriem nodokli, tad to kurss krit. Ja nodoklis būs zems, tad viņu īpašnieks nemaz necentīsies tikt no valsts vai pašvaldību vērtspapīriem vaļā. Tā tad ar šo nodokli jārikojas ļoti uzmanīgi.

Aplikšanas veidi.

Kādi tad nu būtu aplikšanas veidi? Kapitāla nodoklis pieder pie reāliem nodokļiem, bet te nav nekādu ārējo pazīmju, ar kuriem varētu konstatēt kapitāla ienākumus. Te var būt 2 veidi: vai nu direktais veids, kad katrs deklarē savu kapitālu, 2) vai indirektais veids.

Kontroles grūtības.

Teorētiski par labāku jāatzīst pirmais. Bet praktiski tas grūti izvedams. jo kapitāls ir viegli noslēpt. Vēl tagad daži U.S.A. štati to praktizē, bet nav šāadu, ka daudzi no kapitāliem tiek noslēpti. Valdība ievēdusi detektīvu biroju, lai noskaidrotu kapitālu īpašniekus (Ohio štata). Arī Vācijā bija ierādāns štats, kuru uzdevums bija konstatēt kapitālu īpašnieku kapitālu apmērus. Ņajorkas štata deklarācijas ir jāapstiprina ar zvēderastu. Viss tas rāda, ka ar deklarācijām gan laikus nekā sasniegt nevarēs. Tāpēc tiek pielietots plašos apmēros indirektais veids. Tas sastāv iekš tā, ka valsts uzliet par pienākumu tām iestādēm, kas izmaksā rentes, atvilkt nodokli pie rentu izmaksas un sirāmā laikā iemaksāt valsts kasē. Indirektais veids ir labs pie dažādiem vērtspapīriem un naudas kapitāla. Bet ja objekts ir paplašināts: apliek visādas kapitāla rentes, neskatoties uz to, kādā veidā šīs rentes saņem, tad indirektais veids tos vairs netver. Vēl no šī indirektā nodokļa tiek vajā ārsmāju papīri. Kā lai zin, ka kādas personas saņemtā nauda ir rentes par piem. Francijas vērtspapīriem. Ja Francijā šim papīram nekāda nodokļa nav, tad turētājs ir pavisam brīvs no nodokļa.

Ārsmēs šī piemēšanas prakse arī ir dažāda. Vācijā tika apliktas kapitāla rentes ar 10%. Pārskāpumus sodīja ļoti bargi. Ja šis nodoklis tika pārcelts uz parādnieku, tad darījums bija nederīgs. Par ienākumu slēpšanu bija 20-kārtīgs sods un varēja vēl uzlikt cietuma sodu. Tagad šis nodoklis ir atcelts. Anglijā kapitāla rentes tiek apliktas ar ienākuma nodokli. Turpretim Latvijā izmaksā ienākuma nodokli un kapitāla rentes nodokli. Tāpat kā pie mums, tā arī Francijā. Pēc 1917.g. likuma šis nodoklis Francijā ir no 18-30%. Bij. Krievijā kapitāla rentes nodoklis tika ieviests ar 1885.g. likumu. Ar šo nodokli (5%) aplika valsts, pilsētu un dažādu privatbiedrību % papīrus un 1895.g. šis nodoklis tika attiecināts arī uz noguldījumiem bankās. Pēc mūsu likuma (nodokļu nolikuma) par šī nodokļa objektu skaitās valsts, pašvaldību un visi privatbiedrību papīri (5%), tekošu rēķinu %, noguldījumi bankās. No nodokļa ir atsvebināti noguldījumi sikkreditēstādēs. Arī Krievijā tas pats. Latvijā nodokļu piemēšanas veids no kapitāla % ir indirekts. 1919.g. tika pieņemts likums, kas paredz vienreizēju nodokli no kapitāla rentēm - 20% apmērā no 1 gada % kopsummas.

Anglijā un Itālijā tas ietilpst vispārējā ienākuma nodoklī. Francijā 1870/71.g. kara iedevumu segšanai 1872/75.g. ievēda kustamo vērtību nodokli 3% apmērā no kapitāla rentēm, bet valsts aizņēmumu papīru % bija no šī nodokļa brīvas. Ar 1914.g. likumu aplikti koloniju un ārsmāju vērtspapīru ienākumi. Sākot ar 1910.g. nodoklis ir 10% apmērā, bet valsts aizņēmuma % brīvas.

Kapitāla rentes aplikšana Latvijā ieviesta ar 1919.g. 2.septembra likumu (Lik.kr.137.) un šī lik. 1926.g. papildinājumu (Lik.kr.85.). Saskaņā ar šo likumu pēc 5% nodokli no

a) Valsts, pašvaldības iestāžu un privāto visāda nosaukuma vērtspapīru ienākumiem (ieskaitot arī garantētus un negarantētus ienākumus no dzelzceļu biedrību akcijām, dividendu no valdības negarantētām akcijām u.t.t.

b) No % par noguldījumiem uz tek.rēķina un uz % valsts, pašvald.iestāžu un akciju baņķās, savstarp.kreditbiedrībās kā arī banku kantoros un maiņas veikalos.

Uz šī paša likuma pamata par 1919.g. gēma vienreizīgu nodokli 20% lielumā no viena gada % kopsummas un tadā kārtā nodoklis no kapitāla ienākumiem par 1919.g. izteisijs 24%, (t.i. kārtējais 5%, vienreiz. 20%, kopā 25%).

No nodokļa atsvebināti ienākumi (2.pants):

- a) no valsts iekšējā 1918.g. aizņēmuma,
- b) no noguldījumiem valsts krājkašē,
- c) no noguldījumiem sikkredita iestādēs,
- d) no Valsts zemes bankas ķilu zīmēs un
- e) no Latvijas hipotēku bankas ķilu zīmēs.

Speciālu tekošu rēķinu % aplik ar nodokli 0,396% apmērā saskaņā ar 1920. V.V.Nr.52. izsludināto nodokļa departamenta rīkojumu. Aprādītos nodokļus 5% no vērtspapīru ienākumiem (kuponiem, akciju biedrību dividendēm u.t.t.), noguldījumu % un % no noguldījumiem uz speciāla tekoša rēķina (0,396%) valsts iekasē netieši, t.i. iestādēs, kas % un dividendes izmaksā, atvelk tās no kapitāla īpašniekiem un iemaksā valsts ienākumos.

Ar 1920.g. 15.marta likumu (Lik.kr.171.) atcēla 1919.g. 9.dec. atjaunoto Krievijas lik. par "nodokli no naudas kapitāliem, kas nodrošināti kā parādi uz nekustamiem īpašumiem", pie kam atcēlumu skaitīja no 1919.g. 9.dec. Ar šo likumu tā tad tika atcelts likums par nodokli no privāto obligāciju ienākumiem. Naudas kapitālu nodoklis dod valstij mazus ienākumus. 1927/28.g. budžeta paredzēti Ls 450.000,- 1928/29.g. budžeta - Ls 510.000, 1935/36.g. budžeta paredzēts Ls 600.000,-.

nodokli, un pats tika sk/bandā. § 22. Šo nodokli izveida attaisnot ar to
maikniekiem, bet šo noteikumu atcēla Aleksandrs I. 1857.g. Šo nodokli atcēla
pavisam, bet kā pašvaldības DZĪVOKĻA NODOKLIS.

Dzīvokļa ires maksa kā aplikšanas objekts.

Vissvarīgākais no personīgiem nodokļiem ir ienākuma nodoklis. Bet pirms tam mums jāapskata dažādi ienākuma nodokļa priekšteči, surrogāti, jo ienākuma nodoklis ir tikai jaunāko laiku produkts.

Pirms ienākuma nodokļa parādīšanās mēs sastopam vairākus tā priekštecus, ar kuriem mēģināts uztvert personu maksāšanas spējas. Par tādu priekšteci mēs varam uzskatīt dzīvokļu nodokli.

Dzīvokļu nodokli var uzskatīt par ienākuma nodokli ar rupjām primitīvām ārējām pazīmēm, proti pēc dzīvokļu ires maksas apmēram. Ar dzīvokļa ires maksu centās uztvert personas maksāšanas spējas. Nodoklis tā tad tika uzlikts pēc personas izdevumiem. Ja kāda persona izdod par īri vairāk, tad viņas pirkstspējas ir lielākas un viņa ir spējīga maksāt lielāku nodokli. Nav grūti uztvert, ka tāds mēģinājums uztvert personas maksāšanas spējas ar dzīvokļa ires maksas apmēriem ir pārāk nepilnīgs. Isto ienākumu ar šo nodokli nevar uztvert. Visus ienākumus taču neizdod par dzīvokļa īri. Bieži nāk priekšā, ka dzīvokļu īre ir pārspīlēta. Vai arī persona, kam ir lielāka ģimene, ir spiesta izdot vairāk par īri, nekā būtu istais samērs starp īri un maksātāja mēneša ienākumu. Mēs zinām, ka daudzos gadījumos nodarbošanās dēļ persona ir spiesta ņemt tādu dzīvokli, kādu citā gadījumā viņa neņemtu. Pētījumi pierādījuši, ka ja mazturīgāki ir maksātājs, jo relatīvi vairāk viņš maksā par dzīvokli. Tā tad šis nodoklis nespēj uztvert personas maksātspējas. Var gan šeit ievest zināmu korektūru: mazos dzīvokļus pavisam atbrīvot no nodokļa.

Dzīvokļu nodoklis ārzemēs.

Prūsijā 1891.g. ievēda vispārējo ienākuma nodokli un atcēla dzīvokļu nodokli. Pie dzīvokļu nodokļa dažas valstis un pašvaldības vēl ir stipri pieķērušās. Arā pie mums no viņa nekā nespēj atteikties. Šis nodoklis ir attaisnojams tikai pie neattīstītas nodokļu tehnikas. Šis nodokļa smagums gulstas uz mazturīgām iedzīvotāju aprindām. Varētu vēl attaisnot dzīvokļu nodokli uz luksus dzīvokļiem. Bet ja ir dzīvokļu krīze, tad arī mazturīgās personas ir spiestas maksāt lielāku īri un līdz ar to lielāku nodokli. Ja pastāv vispārējais ienākuma nodoklis, kuri ir iespējams piemērot maksāšanas spējām, tad vairs nav vajadzības paturēt tam blakus vēl dzīvokļu nodokli.

Francijā dzīvokļu nodoklis kā valsts nodoklis pastāvēja līdz 1917.g. Šis nodoklis bija saistīts ar personu un dzīvokļa iekārtu. Pēc dzīvokļa ires maksas un mobiliāra konstatēja personas maksātspējas. Šis nodoklis pastāv arī Beļģijā un Holandē.

Vācijā un Austrijā tas pastāvēja kā pašvaldību nodoklis. Krievijā šis bija progresīvais nodoklis un dzīvokļi tika sadalīti 5 klasēs pēc ires augstuma. Šis nodoklis arī Krievijā neattaisnoja uz viņu liktās cerības un ar 1917.g. tas tika atcelts un pilnīgi vieta.

Dzīvokļu nodoklis Latvijā.

Dzīvokļa nodokli Latvijas pilsētās ņem pašvaldības iestādes sev par labu, pamatojoties uz 1921.g. noteikumiem (lik.kr.2.) par pilsētu ienākumiem, izdevumiem, budžetiem un pārskatiem. Saskaņā ar šo noteikumu 23.p. Ires summu, no kuŗas sākot ņemams nodoklis, nosaka pilsētas dome, kas arī noteic nodokļa likmes, kuŗas nedrīkst pārsniegt 20% no gada ires.

Personu, klašu un klasificētais nodoklis.

Vienkāršākais personīgais nodoklis, kur persona ir reizē subjekts un objekts ir personu nodoklis vai galvas nauda.

Vārda istā nozīmē šis nodoklis apzīmē vienlīdzīgu naudas summu, kas tiek ņemta no ģimenes galvas vai arī no katra pieauguša un darba spējīga vīrieša. Šāds galvas nodoklis, kas agrāk nāca bieži priekšā, pats par sevi ir netaisns, jo pie tā ņemšanas netiek ņemts vērā maksātāja ienākums un mantas stāvoklis. Tādā vietā, kur saimnieciskā attīstība bija puslīdz vienlīdzīga, šis nodoklis vēl bija kaut cik ciešams. Ja agrākos laikos būtu gribēts ievest tādu ienākumu nodokli, kādu mēs to tagad redzam, tad tas nebūtu bijis iespējams. Agrākos laikos ienākumi un manta sadalījās puslīdz vienādi. Ja šo nodokli ņem galīgi primitīvā veidā, neskatoties uz vecumu, dzimumu un mantas stāvokli, tad tas ne ar ko neatšķiras no patēriņa nodokļa uz pirmās vajadzības priekšmetiem. Citāds stāvoklis būs tad, ja personīgo nodokli ņem blakus vispārējam ienākuma nodoklim, kas pieskaņots personas maksāšanas spējām. To var tikai tad pielaist, kad fiska finanses ir tik spaidīgas, ka neko citu nevar darīt. Bet tad šo nodokli nedrīkstētu uzlikt visām personām vienādi. Būtu jāņem vērā dzimums, vecums un ģimenes stāvoklis. Tagad tomēr jācenšas sasniegt tādu stāvokli valstī, ka bez šī nodokļa var iztikt.

Personu nodokli Krievijā.

Krievijā šo nodokli ņēma repartīciju veidā. Sadalīja uz pagasta locekļiem, ņemot vērā, cik attiecīgam loceklim piederēja zemes. Krievijā to ievēda 18.g.s.

sākumā, un ņēma tikai sk/nauda. Pāvils šo nodokli gribēja attiecināt arī uz muižniekiem, bet šo noteikumu atcēla Aleksandrs I. 1885.g. šo nodokli atcēla pavisam, bet kā pašvaldības nodoklis viņš tomēr palicis.

Personu nodoklis Francijā.

Francijā personu nodoklis tika atcelts tikai 1918.g. Tas līdzinājās 3 dienu darba algai. Personu nodoklis kā valsts nodoklis tagad pastāv tikai valsts kolonijās.

Agrākā Vācijā pastāvēja t.s. Birgersteuer, kas tika ņemts no ienākuma ar progresīvām likmēm. Personas nodoklis nāk priekšā vēsturē kā pirmais, kas saistās ar personu. Viņa evolūcijas ceļš ir ļoti garš.

Klašu nodoklis un tā attīstības cēloni.

Fiska izdevumi arvien pieaug un ar personu nodokli viņa vecā veidā tos vairs nevar segt, un šis vajadzības nevar piemērot maksātāju maksāšanas spējam. Tad sāka sadalīt iedzīvotājus klasēs. No sākuma par klasifikācijas pamatu ņēma sabiedrisko stāvokli, bet vēlāk ienākumu. Komisijas ņēma vērā dažādas ārējās pazīmes. Jo vairāk pieturas pie daudzām klasēm, jo vairāk šis nodoklis atgādina ienākuma nodokli. Salīdzinot klašu nodokli ar personu nodokli, no kā pirmais ir radies, jāsaka, ka tas ir liels solis uz priekšu, ja likmes nebūtu augstas. Bet tas ir relatīvs jēdziens, kas mūsu modernos laikos vairs nav derīgs. Prūsijas iedzīvotāji 1820.g. tika sadalīti 4 klasēs un 3 apakšklasēs, pēc kuŗa ņēma labības un lopu kaušanas nodokli. 1851.g. to pārvērtā par klašu nodokli. To maksāja visi iedzīvotāji ar ienākumiem pāri par 1000 dalderiem gadā. Pie šī nodokļa pastāvēja ap 30 likmes, tā tad progresīvs. Katrai klasei un apakšklasei bija sava likme. Personu iedalīšanu klasēs izdarīja sevišķa komisija. 1873.g. labības maļšanas un lopu kaušanas nodoklis tika atcelts un attiecināta to tikai uz pilsētām.

1891.g. tika ieviests vispārējais ienākuma nodoklis. Prūsijas prakse ir visspilgtākais piemērs, jo viņa rāda, kā no vienkārša personu nodokļa izveidojas vispārējais ienākuma nodoklis. Klašu nodoklis ieņem vidus vietu starp galvas naudu un ienākuma nodokli.

Latvijā personu nodoklis ir piešķirts pašvaldībām, tā sauktais pašvaldību nodoklis.

§ 23.

I E N Ā K U M A N O D O K L I S .

Privātsaimnieciskā ienākuma jēdziens.

Iekams apskatām ienākuma nodokli, jāsaka daži vārdi par privātsaimniecisko ienākumu, jo ienākuma nodoklis to skar. Kas ir privātsaimnieciskais ienākums, ko apliek ar ienākuma nodokli? Par nožēlošanu jākonstatē, ka privātsaimnieciskā ienākuma jēdziens tautsaimniecībā vēl līdz šai dienai nav pilnīgi noskaidrots. Kas šis ienākums īsti ir, par to izsmelošas definīcijas nav. Gandrīz katram tautsaimniekam ir sava teorija. Literatūrā par šo jautājumu ir kļuvusi gandrīz nepārredzama. Vācu (iekonomisti nākuši pie tāda pesimistiska uzskata, ka atzīst, ka neesot iespējams dot tādu privātsaimnieciskā ienākuma definīciju, kas apmierinātu praktiskās vajadzības.

Minēsim vairākas definīcijas, kas pietiekoši ilustrē šo jautājumu.

Privātsaimnieciskā ienākuma definīcijas.

1) Patērīna fonda teorija (Konsumtionstheorie). Šī teorija apzīmē par privātsaimniecisko ienākumu personas labumu, ko persona saņem zināmā laikā un ko var patērēt neaizskarot pašu mantu. Te tiek ienākumam uzstādīts zināms mērķis. Bet te mums atkal jānoskaidro tuvāk jēdziens par patērīnu. Patērīns var būt ļoti dažāds un mēs dažreiz uzdujamies uz strīdiem, vai vienus izdevumus skaitīt par patērīnu vai ne. Pie šādas definīcijas turas visi vācu un angļu klasiķi. Bet ko lai dara tie ļaudis, kam ienākuma nodoklis ir jāizved dzīvē, ja definīcija par šo lietu ir neskaidra.

2) Periodicitātes teorija (Perioditätstheorie). Šī teorija uzskata par privātsaimniecisko ienākumu tādu saimniecisku labumu, kas periodiski atkārtojas. Vienreizējus un gadījuma ienākumus šī teorija par ienākumiem nemaz neatzīst. Ar ienākumu periodiskumu šī teorija grib norobežoties no gadījuma ienākumiem. Bet tā arī ir šīs teorijas nepilnība. Kā gan var ignorēt tādu ienākumu, kas nebūtu periodisks. Nav skaidrības arī par periodiskumu, grūti noteikt, kuŗš ienākums ir periodisks un kuŗš nē.

3) Avota teorija (Quellentheorie). Šī teorija uzskata par ienākumu tādu saimniecisku labumu, ko persona iegūst no ilgstoša rakstura avota. Tā tad arī tiek izslēgti dažādi gadījuma ienākumi, kuŗu avoti nav ilgstoša rakstura. Šim jēdzienam atkal vajaga savas definīcijas. Ko tas nozīmē "ilgstoša rakstura avoti?" Kādam laikam vajadzētu pāriet, lai zināmu ienākuma avotu varētu uzskatīt?

tīt par ilgstoša rakstura? Tā tad arī šī teorija nedod skaidrības. Neskatoties uz to, uz šīs teorijas bija uzbūvēta Prūsijas ienākuma nodokļa sistēma 1891.g. Gadījuma un vienreizēji ienākumi netika ar nodokli aplikti. Tikai ar nodokļu uzlikšanas praksi noskaidrojās, ko uzskatīt par ilgstoša rakstura ienākumu un ko ne. Uz šīs teorijas ir uzbūvēts arī Anglijas ienākuma nod., kas pastāv vēl šodien. Pasaulē karš parādīja šīs teorijas defektus. Dažādi spekulanti guva lielu peļņu, kas no nodokļa izslīdēja. 1917.g. Prūsijā lauža šo principu.

4) Saimnieciskās darbības (Produktionstheorie) teorija uzskata par ienākumu tikai tādus labumus, ko persona iegūst ar saimniecisku darbu. Bet kas tad ir saimniecisks darbs un kas ne. Vai atrasts vai izdevīgi iegūts ienākums būs saimnieciska darba sekas? Acīm redzami, ka ar šo teoriju arī nekur uz priekšu netiekam.

Bez minētām ir vēl vesela rinda citu, kas pielīdzināmas šīm teorijām, bet parāda dažas izšķirības un nianšes. Beidzot gribētu minēt šances teoriju (tīrās mantas ienākuma teorija). "Privātsaimnieciskais ienākums ir tāds saimnieciskais labums, ieskaitot lietāšanas vērtību un trešo personu naudas vērtības pakalpojumus, kas zināmā laikā sprīdī (parasti 1 g. laikā) no jauna pienāk klāt". Bet pastāv strīdi par to, ko atzīt par mantu. Šī definīcija aptver plašus aplokus. Tā neizslēdz gadījuma ienākumus. Bet praksē to pielietāt nevar. Kāpēc? Privātsaimnieciskais ienākums pēc šīs definīcijas ir tāds labums, kas pienāk klāt, bet arī lietāšanas vērtība. Likumdošanai ļoti grūti izvest šo praktisko lietāšanas vērtību. Pēc šīs teorijas katrā gada beigās būtu jāaprēķina, kāda mūsu uzvalka lietāšanas vērtība. Tāpat ar mēbeļiem un citām lietām. Šo naudu mēs varētu noguldīt bankā un saņemt procentes. Jāaprēķina tā tad būtu, cik gadu laikā zināms priekšmets nodilst. Būtu tādēļ lielas grūtības, jo katras lietas lietāšanas vērtība būtu jādeklarē un komisijai būtu jāseko, cik tālu pareizi pilsonis ir deklarējis savu mantu. Ja grib kādu jaunu nodokli ņemt, tad pirmais jautājums ir, cik tāda ņemšana izmaksās, vai pats nodoklis nezudīs valsts kasei, ja jātura zināms ierēdņu štats. Teorētiski pret šo teoriju ir grūti strīdīties, bet praktiski izvest to nav iespējams. Vēl grūtāks jautājums ir trešo personu naudas vērtības pakalpojumi. Te mēs varam aiziet līdz bezgalībai.

Kāda tad būtu izeja no šī stāvokļa? Likumdevējam pašā likumā jānodod vispārējs privātsaimnieciskā ienākuma apzīmējums, lai būtu pietiekoša skaidrība, kas ir ienākums. Vai nu ar piemēriem tas būtu izsakāms, vai citā ceļā. Bet jautājumam jābūt stipri skaidram, kas ir aplikamais ienākums un kas nav. Līdz šim neviens likums teorētisku tautsaimniecisku definīciju nelietāja. Visi likumi sauc vārdā tos avotus, ko aplik ar ienākuma nodokli. No otras puses tiek uzskaitīti ienākumi, kas ir brīvi no nodokļa.

Kādi faktori spiež ievest ienākuma nodokli?

Pie ienākuma nodokļa apskatīšanas mums jāpieiet paturot rezervē to, ko sauc par privātsaimniecisko ienākumu. Ienākuma nodoklis nav uzskatāms par kaut kādu likumdevēja kaprīzi, ka vecāka aplikšanas forma būtu jāatmet un jāievēd modernāka. Tam tomēr ir dziļš iemesls. Reālo nodokļu sistēmai ir daudz trūkumu. Kad saimnieciskā dzīve vēl nebija tik attīstīta, nebija tik dažādu ienākumu avotu, kā mēs to tagad redzam. Agrākos laikos reālie nodokļi bija apmierinoši un pati uzlikšanas tehnika neatļāva citu formu. 19.g.s. nevar atrast daudz valstis, kur būtu ieviests vispārējs ienākuma nodoklis. Ienākuma avoti sākot ar 19.g.s. ir ļoti attīstījušies, radās daudz tādi ienākumu avoti, kas agrāk nebija pazīstami. Fiska interesēs bija aplikāt jaunus ienākumu avotus. Paliek vesela rinda nodokļu, ko reālā nodokļu sistēma nemaz neaizsniedz. Bet valsts izdevumu tendence ir augoša. Tad jāmeklē, kā šiem neapliktiem ienākumiem tikt klāt. Reālai sistēmai trūkumu ir ļoti daudz. Progresivitāte nav pielietājama pie tās, tāpat eksistences minimums paliek novārtā. Parādniecības % nevar respektēt. Ir vēl vesela rinda personīgas dabas iemeslu, kas jāņem vērā pie nodokļu uzlikšanas. Piem. maksātāja ģimenes un sabiedriskais stāvoklis. Arī no šī viedokļa būtu jāmeklē jauna aplikšanas forma. Kas attiecas uz paša ienākuma nodokļa izvešanu dzīvē, tad visu ienākumu neapliek aiz tīri praktiskiem iemesliem, jo tas izmaksātu pārāk dārgi. Šī nodokļa izdevums ir izzināt visus personas ienākumus. Tikai tad var tikt ievēroti 4 momenti: ģimenes stāvoklis, parādniecības %, progresivitāte un eksistences minimums. Citas sistēmas šos principus nevar ievērot. Tās ir ienākuma nodokļa priekšrocības. Šim nodoklim jābūt fundamentam nodokļu sistēmā. Visiem pārējiem nodokļiem jābūt pieskaņotiem šim nodoklim, izņemot patēriņa un muitas nodokļus. Tāpat alkoholisku dzērienu nodoklim. Ar vārdu sakot, visi tie nodokļi, kam ir cits mērķis nekā viņu nosaukums, un kuriem varbūt fiska intereses nav.

Bet ienākuma nodokļa izvešana dzīvē ir visur notikusi pēc ilgām cīņām. Francijā 1914.g. tika pieņemts ienākuma nodoklis pēc 50 projektu noraidīšanas. Pret šo nodokli tiek celts iebildums, ka tas kultivējot slinkumu, jo mazturīgiem jāmaksā mazāks nodoklis, bet cilvēkiem, kas cenšas iegūt labākus materiālus apstākļus, jāmaksā lielāks nodoklis. Ja progresivitāte ir mērena, tad šis iebildums atkrīt. Tagad jau ir 127 valstis, kur ir vispārējais ienākuma nodoklis.

Nekādas klases nevar celt iebildumus pret šo nodokli. Nevar iebilst pret to, ka pilsoni maksā nodokļus pēc savām maksātspējām. Ja šo nodokli atceltu, tad sekas būtu postošas taisni tām aprindām, kas parasti ceļ iebildumus pret šo nodokli. Bet ir arī viņam zināmi trūkumi. Viņa izvešana dzīvē nebūt nav viegla. Nodokļu aparātam ir jākonstatē viss pilsoņu ienākums. Te jau ir tā trūkuma puse, kā gan konstatēt šos ienākumus? Agrāk, kad nebija tāda progresivitāte, tad tagad līdz 50%, tad neviens necentās noslēpt savu ienākumu. Ja progresivitāte ir zema, tad noslēpšana lielos apmēros nenotiek, bet pie augstām likmēm, kādas tagad pastāv (pie mums augstākā likme ir 24%), tad gan bieži nāk priekš ienākuma slēpšana. Var tikai apmēram iedomāties, cik lieli ienākumi tiek noslēpti. Katrā ziņā šis skaitlis ir ļoti liels.

Deklarāciju kontrole.

Maksātāja pienākums ir iesniegt deklarāciju par savu pag.gada ienākumu. Tiek ieteiktas un pielietotas dažādas metodes, kā novērst šo slēpšanu. Bet ir arī aprindas, kas pašas nezina savus gada ienākumus. Piem., lauksaimnieki. Mums gan lauksaimniekiem tagad ienākuma nodokli vairs neuzliek. Sīkie lauksaimnieki nekādas grāmatas neved. Te nu ir ārkārtīgas grūtības pašam maksātājam konstatēt savu gada ienākumu. Brīvo profesiju darbinieku ienākumus gandrīz neiespējams uzziņāt, ja pats maksātājs to nesaka. Kā lai konstatē ārsta vai advokāta peļņu? Tikai pieaicināti speciālisti var apmēram noteikt viņu ienākumus. Tā tad grūtības ir tās, ka netiek klāt istam pilsona ienākumam. Obligātoriskā deklarācija ir laikā jāiesniedz. Ja tas nav laikā izdarīts, tad par to uzliek sodu, kam jābūt stipri lielam. Deklarācijas pie mums jāiesniedz līdz 15.aprīlim. Ja sods ir zems, tad dažas personas nemaz neiesniedz deklarāciju, jo tā tiek vieglāk cauri. Deklarācijas drīkst redzēt tikai nodokļu inspektors un konfidencionālais kantora personāls.

Atklātās deklarācijas.

Tagad paceļas prasība kā deklarācija būtu jāpublicē. Tad būtu iespējams paziņot, gadījumā, ja persona noslēpusi savu ienākumu, nodokļu inspektoram, vai citām nodokļu ņemšanas iestādēm. Ir vairāki publicējamo deklarāciju veidi. Var izstādīt atklātā vietā šīs deklarācijas. Var arī izziņot maksātāju sarakstu, var likt arī klāt maksājamo nodokļu kopsummu. Praksē tādi mēģinājumi ir bijuši, bet neko taustamu tie nav devuši. U.S.A. 1924.g. izdeva likumu, ar kuru bija paredzēts publicēt maksātāju sarakstu un maksājamās summas. Tāda kārtība pastāvēja tikai 1 gadu. Tagad publicē gan maksātāju sarakstu, bet bez pašām nodokļu summām. Arī dažos Šveices kantonos bija tāda kārtība, bet taustamus panākumus neveda. Pat negatīvās puses ir šīm deklarācijām, jo godīgie nodokļu maksātāji redz, ka viņu negodīgie kaimiņi uzdevuši tikai pusi no saviem ienākumiem. Ja arī kāds uzrāda, ka kaimiņš iesniedzis nepareizu deklarāciju, tad kā lai to pierāda? Dānijā tiek publicēts to maksātāju saraksts, kas nav laikā iesnieguši deklarācijas. Francijā 1926.g. aprīlī pēc ilgām cīņām tika pieņemts tāds likums, kas uzliek pašvaldību iestādēm publicēt nodokļu maksātāju sarakstu, un attiecīgās likmes, pēc kurām attiecīgās personas maksā nodokli, bet šinis listēs var ieskatīties tikai vietējās pašvaldības personas. Arī pie mums dažus gadus atpakaļ gribēja ievest publicējamās deklarācijas, bet no tām nekādi praktiski labumi nebija sagaidāmi un jaunas asinis tas radītu gan. Tad būtu ziņojumu gubas jāskata cauri, kas attiektos uz citām personām uzliktiem nepareiziem nodokļiem, tas neatmaksātos. Vienīgais pareizais cīņas līdzeklis pret ienākumu slēpšanu būtu ievest pilnīgāku nodokļu aparātu. Nodokļu inspektora amatos būtu liekamas ļoti inteliģentas personas, jo tām ir ļoti liela nozīme nodokļu izvešanā dzīvē, jo tas ir ļoti grūti.

Likums paredz arī sodus ierēdņiem, kas rikojas nolaidīgi pie nodokļu uzlikšanas. Nodokļu komisijas konstatējušas, ka ienākuma noslēpšana arī Anglijā notiekot plašos apmēros.

Nodokļu subjekts.

ir fiziskas un juridiskas personas, kas gūst ienākumus. Pastāv uzskats, ka juridiskas personas nav apliekamas, jo faktiski visus juridisko personu ienākumus, kā peļņu un dividendes saņem fiziskas personas, kas savkārt jau maksā ienākuma nodokli. Ienākuma nodoklis ir subjektīvs nodoklis un pareizāki ir juridiskas personas ar šo nodokli neaplikt.

Anglijas ienākuma nodokļa likumam daudz līdzības ar reālo nodokļu sistēmu, kamdēļ Anglijā apliek juridiskas personas. Francijā, turpretim, juridiskās personas neapliiek. Vācijā ar ienākuma nodokli apliek tikai fiziskas personas, bet juridiskas personas maksā īpašu Körperschaftssteuer. Latvijā juridiskas personas apliek.

Apliekamie ienākumi.

Kas ir ienākums? Par to zinātnieki vēl strīdās un katram autoram ir savas ienākuma definīcijas. Ienākuma definējumi minēti augšminētās 5 grupās:

- 1) Konsumpcijas fonda teorija
- 2) Perioda teorija (Perioditätstheorie)
- 3) Avota teorija (Quellentheorie)
- 4) Produktionstheorie (saimnieciskās darbības teorija)
- 5) Reinvermögenszuwachstheorie (tuvāk skat. 84.un 85.lp.)
tirās mantas ienākuma teorija.

Atvilkumi.

Ar ienākuma nodokli neapliek maksātāja brutto ienēmumus, t.i. visus ienēmumus bez izdevumu atvilkšanas. Parasti no nodokļa atsvabina eksistences minimumu, t.i. to ienākumu daudzumu, kas nepieciešams nodokļa maksātāja un viņa ģimenes uzturēšanai un izdevumus ienākumu 1) iegūšanai, 2) uzturēšanai un 3) nodrošināšanai, pie kam likums šos trīs jēdzienus nosaka.

Kādi faktori spiež ienākuma nodokli ievest?

- a) Pastāvot reālo nodokļu sistēmai nav iespējams aplikēt faktiskos, bet tikai vidējos ienākumus, piem.: aplikot zemi un ēkas.
- b) Saimnieciskai dzīvei attīstoties pastāvīgi nāk klāt jauni ienākumu avoti, ko likums nespēj iepriekš paredzēt, un kas tādēļ pie reālo nodokļu sistēmas paliek neapliekti.
- c) Pie reālo nodokļu sistēmas nav iespējams noteikt eksistences minimumu, nodokļu progresivitāti un katra pilsoņa aplikšanu ar nodokļiem, pēc viņu maksātspējām un atvilkt parādu procentus.
- d) Tāpat nav iespējams ievērot pie reālo nodokļu sistēmas maksātāja ģimenes lielumu, sarežģījumus un nelaimes gadījumus, kas iespāido maksāšanas spējas.
- e) Saskaņā ar valsts vajadzību pieaugšanu cenšanās aplikāt ar nodokļiem visus ienākumu avotus, lai gātu vajadzību apmierināšanai līdzekļus.

Ienākumu apvērtēšana

Ir ļoti sāpīgs jautājums visās nodokļu sistēmās un pilnīgi pareizi pilsoņa ienākumus noteikt nav iespējams, kaut arī nodokļu komisijas piedalās pārstāvji no attiecīgām saimnieciskām nozarēm. Novērtēšana nepieciešama tādēļ, ka citādi nav iespējams ienākumus pat apmēram noteikt, sevišķi lauksaimnieku, sīktirgotāju un sīko uzņēmēju, kas grāmatas parasti neveid.

Novērtēšanas izdara pēc dažādām ārējām pazīmēm: zemes platības, kultūras, lopu un ēku skaita un attiecībā uz tirdznieciskiem un rūpnieciskiem uzņēmumiem pēc telpu lieluma, mašīnu un strādnieku skaita u.t.t. Novērtēšana vajadzīga arī tādēļ, ka daudzi nodokļu maksātāji uzdo nepareizas ziņas par saviem ienākumiem, lai izvairītos no nodokļiem un daži maksātāji nemaz neuzdo savus ienākumus.

Nodokļu tarifi.

katrā valstī savādi un atkarīgas no sabiedrisko spēku samēra, nodokļu sistēmas uzbūves un daudz citiem apstākļiem. Pirms kara ienākumu nodokļa likmes nepārsniedza Prūsijā 4,6%. Kara laikā un pēc kara likmes stipri auga. Anglijā pirms kara augstākā likme 14%, kara laikā 50%, Vācijā 60%, Beļģijā 80%, Latvijā 40%. Dažas valstis ienākumus aplikē plašāk, dažas šaurāk, viens zemākas, otrā augstākas likmes. Tāpat katras valsts likumi par ienākuma nodokli nosaka atvilkumus no ienākumiem un eksistences minimumu.

Fundēto ienākumu aplikšana un kā to nodokļu sistēmā izveid.

Pastāv vairākas sistēmas:

- 1) Pastāvot tikai vispārīgam ienākuma nodoklim, fundētos ienākumus aplikē ar augstāku likmi. Tā rīkojas Anglija līdz 1920.g. Tagad likmes vienādas, bet no darba algas pieļauj atvilkumus. Pašvald. nodokļus nem no nekustamiem īpašumiem
- 2) Pastāvot vispārīgam ienākumu nodoklim un reāliem nodokļiem pirmo nem no visa ienākuma, bet ar reāliem nodokļiem aplikē fundētos ienākumus. Šī sistēma pastāv Latvijā, Vācijā, Francijā un Austrijā.
- 3) Blakus vispārīgam ienākumu nodoklim pastāv vispārīgs mantas nodoklis, kas aptver kustamu un nekustamu mantu, piem. Dānijā un Skandināvijas valstīs.
- 4) Pastāvot vispārīgam ienāk. nodoklim vēl aplikē ar apgrozības nodokļiem dažus fundētos ienākumus, kā mantojumus, dāvinājumus, pirkšanas-pārdošanu u.t.t.

Teorētiski otrā sistēma vislabākā, bet praktiskā dzīvē pāreja no reālo nodokļu sistēmas uz vispārīgo ienākuma nodokli daudzreiz savienota ar grūtībām.

Latvijas ienākuma nodoklis.

Latvijas ienākuma nodoklis izvests ar 1920.g. 20.aprīļa Ministru kabineta rīkojumu - "Noteikumi par vispārējo progresīvo ienākuma nodokli". Ir ievesti ļoti daudz grozījumu un papildinājumu. Katra gada likumkrājumā var atrast pārgrozības.

Beidzamā laikā ir izdarīti atkal daži grozījumi. Ministru kabinets 1935.g. 22.okt. ir pieņēmis jaunu ienākuma nodokļa likumu (izsludināts V.V.2.XI.35.g.)

Mūsu likums, neskatoties uz grozījumiem un papildinājumiem, ir neskaids. Kā jau agrāk minēts, ienākuma nodokli parasti ievēd pēc lielām cīņām, bet te jāseka, ka nekādas cīņas ap to nav notikušas. Tas tāpēc, ka toreiz Ministru kabinets bija pilsonisks un arī tāpēc, ka jau agrāk Krievijā pastāvēja ienākuma nodoklis. Vācu okupācijas vara nēma kaut ko līdzīgu ienākuma nodoklim okupētos apgabalos. Tā tad šo noteikumu pieņēma bez kādām cīņām. Tagad gan mūsu ienākuma nodokli par vispārēju nevar saukt, bet gan par parciālo, jo no tā ir atbrīvoti lauksaimnieki. Tas ir 1928.g. likuma grozījums. Tāda ir īsumā mūsu ienākuma nodokļa struktūra.

Ar šo nodokli ir apliktas Latvijā pastāvīgi dzīvojošas personas un arī tās, kas nodzīvojušas Latvijā ne mazāk kā 6 mēn. 1927.g. radās piezīme pie 9.panta (1935.g. grozīj.5.p. b p.kts), kas nosaka, ka no ārzemniekiem var ņemt nodokli, ja arī viņi nebūtu nodzīvojuši 6 mēn. Latvijā. Bija novērots, ka ārzemju mākslinieki iebruc uz īsu laiku Latvijā, dod izrādes un koncertus, saņem lielu naudu un nodokļu inspektori viņiem netiek klāt. Te ir lauzts princips, ka vispārējo ienākuma nodokli uzlied pēc iepriekšējā gada ienākumiem. Te uzlied nodokli pēc tā paša gada ienākumiem. Bet pēc šīs redakcijas mēs netiekam klāt mūsu māksliniekiem, kas ir mūsu tautietis, bet dzīvo ārzemēs, tomēr ir Latvijas pavalstnieks. Pēc 5.panta ir apliekamas arī ārzemēs dzīvojošas personas, bet tikai zināmos gadījumos: ja šīm personām ir ienākuma avots Latvijā. Te arī neskatās uz pavalstniecību. Apliek arī juridiskas personas, ja to uzņēmumu pārvaldes atrodas Latvijas robežās. Šinī ziņā prakse nesakrīt. Ir principiāls jautājums, vai juridiskas personas vispār ir apliekamas ar vispārējo ienākuma nodokli. Vai juridiskai personai ir ienākums? Nē, viņām ir tikai peļņa. Vispārējais ienākuma nodoklis ir cieši saistīts ar nodokļa subjektu. Juridiskai personai nav vajadzīga nekāds eksistences minimums, nekrīt svarā arī ģimenes apstākļi. Sēraugoties uz šiem teorijas iebildumiem, prakse iet citu ceļu. Pēc Anglijas likuma arī apliek fiziskas un juridiskas personas, starpību netaisa.

Vācijā pastāv sevišķs nodoklis sabiedrībām - "Körperschaftsteuer".

Tālāk apliek gulošu mantojumu līdz tam laikam, kamēr tas pāriet mantotāja rokās. Nodokļa likums 6.pantā minētas personas, kas atsavinātas no ienākuma nodokļa. Tās ir valsts iestādes vai sabiedrības ar labdarīgiem mērķiem. Valstij savas iestādes aplikt ar ienākuma nodokli nav nekāda aprēķina. Tā tas ir arī ar visiem rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumiem, kas strādā valstij. Tādi uzņēmumi, kas bez valsts apkalpo arī privātās vajadzības, arī nemaksā nodokļus, kas gan nav pareizi. 1932.g. šis punkts papildināts ar noteikumu, ka kooperatīvas piensaimnieku sabiedrības arī atsavinātas no ienākuma nodokļa. Arī ārvalstu diplomāti atsavināti no šī nodokļa un viņiem piekomandētie ierēdņi, kas nav Latvijas pavalstnieki, ja Latvijas valsts pārstāvji bauda attiecīgās valstīs tādas pašas tiesības. Arī mūsu diplomāti ārzemēs atsavināti no turienes ienākuma nodokļa. Tas ir viss par subjektīvo pie ienākuma nodokļa.

Tagad apskatīsim objektīvos maksātāja pienākumus. Sūtni, kā jau teicu, ir atbrīvoti no ienākuma nodokļa, bet ja kāds sūtnis ir nekustama īpašuma īpašnieks, pie kam īpašums atrodas Latvijā, tad viņam arī šis nodoklis būs jāmaksā. Ja ienākumi nepārsniedz Ls 2000,-, tad ienākuma nodoklis nav jāmaksā. Noteikt formāli, kāds ienākums pēc mūsu likuma ir apliekams, ir grūti pateikt. Tādēļ iesim pie otra gala: un apskatīsim to ienākumu, ko nevar aplikt.

Pēc 6.panta nav apliekami tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumi, kas atrodas ārzemēs. Bet citi avoti, gan ir apliekami. Tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumi netiek aplikti, lai izbēgtu dubultu aplikšanu. Bet tāds dubulta aplikšana ir spēkā attiecībā uz citiem avotiem, kas nav minēti. Ar ienākuma nodokli neaplied arī ārkārtējos ienākumus: dāvinājumus, mantojumu, pūrs naudu, apdrošināšanas, mantas piesūguma summas. Šī ir gan ļoti slihta definīcija, jo neko nenorobežo. Jo kas gan ir ārkārtējie ienākumi? Šis pants ir pretrunā ar 17.p., kas beidzas ar vārdiem: "... neminēti gadījuma rakstura ienākumi". Apdrošināšanas summas arī nepareizi ierindotas ienākumos, kas pēc savas būtības ienākums nemaz nav, bet gan zaudējuma atlīdzība. Mantojumu un dāvinājumu neaplied tāpēc, ka ir jau speciāls mantojumu un dāvinājumu nodoklis, kam ir augstas likmes. Pūrs naudas neaplied tāpēc, lai veicinātu ģimenes dzīvi. Sevišķi lielas grūtības ir ar noteikuma "mantas piesūgums" iztulkšanu. Šim pantam ir grūti tikt pāri.

Tālāk nav apliekams lauksaimnieku ienākums. Šis punkts radās 1928.g. Pie lauksaimniecības ienākuma pieskaitīta zveja un citas lauksaimniecības blakus nozares, kā uz laukiem, tā pilsētas administrīvās robežās. Lauksaimniekiem, kuru saimniecības atrodas pilsētas robežās, arī nav jāmaksā ienākuma nodoklis. Kāpēc? Tāpēc, ka tuvāk pilsētai ir izdevīgāka ražojumu pārdošana. Bet tad pēc šī punkta nav skaidrības, kāpēc zemes rente ir brīva no ienākuma nodokļa. 1928.g. eksistences minimums tika paaugstināts no Ls 1300 uz 2000,- un līdz ar to atkrita 98% maksātāju no visiem lauksaimniekiem, jo reti kādam lauksaimniekam ienākums pārsniedz Ls 2000,- gadā. Tāpēc šis nodoklis ir savā ziņā luksus nodoklis. Dažos apriņķos konstatē, cik zemkopim ir aramzemes, lopu, dārzu u.t.t. un pēc tā aprēķina, cik liels ir attiecīgā lauksaimnieka ienākums. Bet zemes un lopu ir ļoti dažādi, kā lai te uzstāda vidējo likmi? Kam ir slihta zeme, slikti lopu, tas maksā vairāk nekā viņš var, un tas, kam ir labāki lopu un labāka zeme, no šī nodokļa iedzīvojas. Pie labas kārtības šo ienākuma nodokli tomēr varēja atstāt pārrozot ņemšanas kārtību.

Tālāk, neapliedams ienākums ir ārzemju fizisko un juridisko personu ienākums, kuru viņas saņem par Latvijas uzņēmumos ieguldīto naudu un dividendes no akcijām. Šis papildinājums radās 1929.g. Līdz tam ārzemnieku kapitāls bija apliktas ar nodokli. Bet izcēlās liels tracijs, jo ārzemnieki gribēja savus kapitālus atvilkt. Pēc 1935.g. grozījumiem tos atkal apliek.

7.pants 8.p.kts: brīvas no nodokļa ir 40% no darba algas, resp. alga līdz Ls 3333,-, no kuras atvelkot 40% paliek neapliedamais eksistences minimums Ls 2000,-, aktīvā kara dienestā esošo karavīru algas, ienākumi no pensijām,

kuņas uz likuma pamata atsvabinātas no nodokļiem, kā arī kara invalīdu, viņu atraitņu un bāriņu pensijas un pabalsti.

Pilnīgi izsmelošu norādījumu par aplikamo ienākumu, kā jau teikts, nav. Ienākuma aplikšana pēc mūsu likuma izdarāma 7. un 8. p. p. paredzētā kārtībā. Bet šinīs pantos nav sīki konkrēti aizrādījumi, bet gan aizrādījumi vispārējos vilcienos par aplikamo ienākumu. No gada ienākumiem atvelk visus iegūšanas, uzturēšanas un nodrošināšanas izdevumus. Kas ir šie iegūšanas, uzturēšanas un nodrošināšanas izdevumi? To likums nenosaka. Tas arī nav iespējams. Tālāk 7. p. ir aizrādījums, ka var atvilkt parādniecības %. Tas jau ir konkrēts norādījums. Praksē tomēr šis jautājums saistās ar lielām grūtībām. Ja pareizi grāmatas ir vestas, tad šis jautājums būs vieglāk atrisināms, bet grāmatas kā aplikšanas pazīme nāk reti priekšā. Bet parādniecības % jābūt saistītam ar aplikamo objektu, nevis ar kādu neaplikamu objektu. Arī periodiskas izmaksas var atsvabināt no nodokļa. Bet nevar atvilkt tādas periodiskas izmaksas, ar kurām piedzen parādu, vai arī tādas periodiskas izmaksas, kad katru gadu kāda persona izmaksā saviem radīem zināmu summu. Tādā gadījumā varētu būt tāds stāvoklis, ka pašam maksātājam paliek tikai eksistences minimums un ienākuma nodoklis viņam vairs nebūtu jāmaksā.

Pēc 7. p. 4. pkt. dzīvības apdrošināšanas premijas arī atsvabinātas no ienākuma nodokļa, lai veicinātu dzīvības apdrošināšanu, bet ne vairāk par Ls300 un tikai par vienu apdrošināto ģimenē. Vēl var atvilkt visus tiešos nodokļus, izņemot ienākuma nodokli. Bet nav vēl noskaidrots, kas tad ir tie tiešie un kas netiešie nodokļi. Tādu definīciju finanču zinātne vēl nedod. Labāk būtu, ja likumu rakstot būtu stingri noteikts, kādi nodokļi ir atvelkami, t. i. uzskaitīt tos visus pēc kārtas. 1931. g. ieviesto krīzes apkaršanas nodokli neatvelk no gada ienākumiem. Bet pēc Senāta atzinumiem krīzes nodoklis nav ienākuma nodoklis un tāpēc tas atvelkams. Kas ir vispārējais ienākuma nodoklis, tas ir paredzēts pašā likumā par šo nodokli, bet par krīzes apkaršanas nodokli tur nav teikts ne vārda. Bet vai mantojuma nodokli var atvilkt? Var gan.

8. pantā aizrādīts, ka no gada ienākumiem nevar atvilkt: izdevumus par maksātāja ģimenes uzturēšanu, apģādi, izglītību u. t. t. arī izdevumus mantas uzlabošanai vai pavairošanai. Te nu nāk jautājums: kur nu ir robeža starp mantas uzlabošanu un nodrošināšanu? Tekošos remontus var atvilkt, bet kapitālremontu ne. Bet grūti pateikt, kur beidzas tekošais remonts un kur sākas kapitālremonts. To var izdibināt tikai ar praksi. Mantas vai kapitāla zaudējumu nevar atvilkt. Kapitāla ieguldījumus protams nevar atvilkt. Praksē attiecībā uz šo jautājumu ir daudz dažādību. Pēc mūsu likuma, ja nodeg nams, tad to nevar atskaitīt. Bet ir valstis, kur to nem vērā. Piem. tirgotājam vai rūpniekam radies zaudējums gada laikā, bet par vienkāršiem ienākumiem jāmaksā ienākuma nodoklis. Bet ja piem. 1933. g. ir radies zaudējums, tad to visu uz reizi neatvelkt, bet sadala atvelkamo summu pa vairākiem gadiem. Tā ir godīga rīcība. Fisks negrib ruīnēt nodokļa maksātāju, jo tādā gadījumā viņš to zaudētu.

7. p. 8. pkt. vēl atļauj atvilkt 40% no cieti noteiktām darba algām. Pārējās 60% ir aplikamas ar ienākuma nodokli. Piezīme: Ja algas un papildu atalgojuma kopsomma vienam maksātājam pārsniedz Ls 24.000,- tad no pārsnieguma summas 40% neatvelk. Tur ir arī tuvāki aizrādījumi par darba algām žurnālistiem, slimo kasu ārstiem un literātiem, jo viņu ienākums ir kontrolējams.

Tagad jāapskata jautājums, kādus periodiskus ienākumus ņem par pamatu nodokļa aprēķināšanai. Vai ņem par pamatu tekošos gada ienākumus? Acīm redzams, ka tas ir iespējams. Kā lai gada ienākumu aprēķina? Tas būtu teoretiski iespējams tikai gada beigās. Tādēļ nodokļa aprēķināšanai ņem par pamatu iepriekšējā gada ienākumu. Mūsu likuma 27. p. paredz, ka līdz 15. aprīlim jāiesniedz deklarācijas un līdz 1. novembrim (36. p.) izsūta nodokļa listes. 9. pantā teikts, ka ienākums aprēķināms par nodokļa gadu, kas sākas 1. janvārī un beidzas 31. decembrī. Ja uzņēmuma gads nesakrīt ar nodokļa gadu, tad ir paredzēti izņēmumi. Piem. ir tādas sabiedrības, kas bilanci uzstāda uz 1. jūliju. Anglijā ir cita prakse. Te aprēķina ienākuma nodokli pēc iepriekšējo 3 gadu caurmēra ienākuma. Kalnraktuvēm pēc 5 gadu caurmēra ienākuma. Priekš fiska tas nav sevišķi izdevīgi. Bet ņemsim tādu piemēru. Uzņēmums nodibinājies 1933. g. 1934. g. 15. aprīlī iesniedz deklarāciju. Pirmais maksāšanas termiņš ir 31. decembris, bet izrādās, ka to listi nav kam iesniegt. Šis uzņēmums ir jau bankrotējis. Bet var būt, ka uzņēmums ir strādājis ar lielu peļņu un nodokli varējis jo lielu maksāt. Fisks te ir zaudējis. Viss sliktums ir tas, ka maksāšanas termiņš par daudz attālināts no pašā ienākuma. Priekš maksātāja te ir tas sliktums, ka tekošā gadā viņam varbūt iet ļoti slikti, bet iepriekšējā gadā viņam varbūt ir gājis labi. Tad viņam nodokli ir grūti maksāt un viņš var tadēļ bankrotēt. Tādā kārtā fisks nedabū nemaz izmantot augsto konjunktūru. Ideāls ir tas, ka maksāšanas termiņam jāstāv pēc iespējas tuvu ienākuma iegūšanai. Pie mums tāda veca kārtība ir un nevienam nav ienācis prātā to grozīt. Vācijā tādā kārtībā jau sen atmeta. Tur ir tāda kārtība: nodoklis jāsamaksā avansa veidā 4 daļās. Ja nodokļa maksātājs par maz samaksājis, tad viņam jāpiemaksā, bet ja par daudz, tad viņam atmaksā atpakaļ. Pie tādas kārtības fiskam nekad nevar nākt tādi zaudējumi priekšā, kā pie mums. Maksātājam tad ir ērtāk nodokli maksāt, kad viņš pelna, nekā tad, kad ienākums ir jau izaicis.

35. panta 1. piezīme nosaka, ka uzņēmumi, kam ir jānodod pārskats un kas maksā procentuālo peļņas nodokli, ienākuma nodokli uzliek citādā kārtā. Tiem to aprēķina 1/2 apmērā no procentuālā peļņas nodokļa. Tad kārtību ievēda 1922. g.

Tas patiesībā iznāk kā papildu nodoklis pie procentuālā peļņas nodokļa, jo viņu aprēķina uz tiem pašiem pamatiem kā pēdējo. Motīvs ir tas, ka procentuālais peļņas nodoklis pats par sevi jau ir diezgan augsts un ja rēķinātu pēc ienākuma nodokļa tabulām, tad šis nodoklis iznāktu pārāk smags. Citu motīvu nekādu nav. Princips, ka juridiskas personas pavisam nevar aplikt ar ienākuma nodokli, mūsu likumdošanā nespēlā nekādu lomu.

18. un 19. p.p. runā par juridisko personu ienākumiem. 21-28. p.p.p. paredzētas deklarācijas. Par tām mums jau agrāk bija runa, tādēļ tās šikāk neapskatīsim. Likumā šis vārds ir apzīmēts kā "paziņojums". Visām personām, kam gada ienākums pārsniedz Ls 2000,- jāiesniedz paziņojums nodokļu inspektoram. Mūsu deklarācijas ir noslēpums trešām personām. Ir pat noteikts, ka nodokļu komisijas locekļiem ir aizliegts izpaust ziņas par redzēto un dzirdēto. Bet kā lai konstatē, cik tādas deklarācijas ir pareizas? Kontroles līdzekļi ir paredzēti no 21-28. p.p. Namsaimniekiem jāiesniedz paziņojumi par irniekiem, kas dzīvo viņu namos. Šie paziņojumi satur diezgan sīkas ziņas. Visām personām un uzņēmumiem, kas izlietā svešu darba spēku, jāiesniedz ziņojumi par tām personām, kam izmaksāta darba alga. Tas jau ir otra kontroles līdzeklis. Laika trūkuma dēļ pie šī punkta šikāk nevaram apstāties. Kontroles līdzekļi nav arī tik spmērinoši kā tiem vajadzētu būt. Jo plašāki kontroles līdzekļi, jo labāk nodokļu likumu var izvest.

Tagad esam pienākuši pie vissvarīgākā jautājum, kas minēts 29-32⁴. pantā: "nodokļu komisijām".

29¹. p. noteic aprinķa resp. iecirkņa komisijas sastāvu. Nodokli uzliek vispirms iecirkņa komisija vai aprinķa komisija.

29¹. p.: Par priekšsēdētāju aprinķa resp. iecirkņa ienākuma nodokļa komisijā ir attiecīga aprinķa resp. iecirkņa nodokļu inspektors un par viņa vietnieku nodokļu inspektora palīgs, bet par komisijas locekļiem:

Rīgas, Jelgavas, Liepājas un Daugavpils pilsētu iecirkņos:

- 1) viens Finanču ministrijas pārstāvis, +
- 2) viens attiecīgās pilsētas valdes pārstāvis
- 3) trīs nodokļa maksātāju pārstāvji,

bet pārējos iecirkņos un aprinķos:

- 1) viens Finanču ministrijas pārstāvis,
- 2) viens finanču ministra noteiktas pilsētas valdes pārstāvis,
- 3) trīs nodokļa maksātāju pārstāvji.

29³. p.: Komisijas locekļus un viņu vietniekus - Finanču ministrijas pārstāvjus - ieceļ finanču ministrs, pilsētu valžu pārstāvjus - attiecīgās pilsētas valdes, bet maksātāju pārstāvjus - finanču ministrs, izvēloties tos no finanču ministra nozīmētu organizāciju izraudzītiem kandidātiem.

Komisija tā tad, ieskaitot nod. inspektoru, sastāva no 6 personām.

Rīgā faktiski ir koncentrēts lielākais vairums ienākuma nodokļa maksātāju. ~~TE~~ Iepriekš minētā tiesība ir vienīgais iespēds, kāds ir finanču ministrim uz nodokļu komisijām. Fin. ministram nav tiesība kontrolēt komisiju darbību. Komisiju locekļiem jābūt savā pienākumu augstumos un jāaizstāv kā maksātāju, tā arī fiska intereses, t. i. viņiem jābūt objektīviem. Tā būtu pirmā instance. Te nodokļu inspektora rokās atrodas maksātāju deklarācijas, un arī attiecīgie kontroles dokumenti. Par katru importieri vai eksportieri ir ziņas no muitas par viņa preču apgrozījumiem. Nodokļu komisija tad novērtē katrā maksātāja maksātspējas pēc deklarācijas un kontroles dokumentiem. Ja deklarāciju var pierādīt ar grāmatām, tad to var noraidīt tikai tādā gadījumā, ja var pierādīt, ka grāmatas vestas nepareizi. Komisijām ir novērtēšanas tiesības. Nav citas iespējas kā dot komisijām novērtēšanas tiesības. Ja likums to noliegtu, tad nodoklis izputētu. Lieciniekus komisija nopratināt nevar ne ar, ne bez zveres. Maksātājs var visādus pierādījumus stādīt priekšā. Kad komisija aprēķina nodokli, tad tas notiek aizmuguriski, bez maksātāja klātbūtnes. Agrāk Krievijas nodokļu inspektori uzaicināja šaubīgākos maksātājus pie sevis sniegt paskaidrojumus. Ja maksātājs domā, ka viņam nodoklis uzlikts par augstu, tad viņš var šēloties par to komisijai un tā var viņa sūdzību ievērot un arī nē. Ja maksātājs nav ar to apmierināts, tad viņš var sūdzēties galvenā komisijā.

30. p.: Nodokļu departamentā pastāv galvenā ienākuma nodokļa komisija, kura izlemj pārsūdzības par aprinķu resp. iecirkņu nodokļa komisiju lēmumiem, aprinķu resp. iecirkņu komisiju priekšsēdētāju protestus pret aprinķu resp. iecirkņu nodokļu komisiju lēmumiem, galvenās komisijas priekšsēdētāja ierosinājumus par galvenās komisijas lēmumiem un pārsūdzības par atsevišķās nodokļu inspekcijas vecāka nodokļa inspektora lēmumiem attiecībā uz uzņēmumiem, kuriem jānod atklāts pārskats par savu darbību.

30¹. p.: Galvenās ienākuma nodokļa komisijas priekšsēdētājs ir Nodokļu departamenta direktors un viņa vietnieki - vicedirektors, atsevišķās nodokļu inspekcijas vecākais nodokļu inspektors un nodokļu revidents. Komisijas locekļi ir: pa vienam pārstāvim no Finanču, Iekšlietu un Tieslietu ministrijas un Rīgas pilsētas valdes, pieci šā nodokļa maksātāju pārstāvji ar balsstiesībām un viens Valsts kontroles pārstāvis ar padomdevēja balsstiesībām. Uz galvenās komisijas sēdēm pēc priekšsēdētāja izveles var uzaicināt kā lietpratēju attiecīgu nodokļu inspektoru ar padomdevēja balsstiesībām.

Tā tad 10 balsstiesīgie, 1 ar padomdevēja balsi, kopā 11.

30². p.: Galvenās komisijas locekļus un katram no viņiem noteiktus vietniekus ieceļ: Finanču ministrijas un

nodokļa maksātāju pārstāvjus - finanču ministrs, izvēloties nodokļa maksātāju pārstāvjus no finanču ministra nozīmēto organizāciju izraudzītiem kandidātiem, Iekšlietu ministrijas - iekšlietu ministrs, Tieslietu ministrijas - tieslietu ministrs no tiesnešu vidus, Rīgas pilsētas valdes - Rīgas pilsētas valde un Valsts kontroles pārstāvjus - valsts kontrolieris.

Praksē novērots, ka šie pārstāvji no ministrijām ir ļoti nekompetentas personas. Galvenā komisija skata cauri sūdzības, kas iesniegtas 2 nedēļu laikā pēc iecirkņu komisijas lēmuma. Galvenai komisijai nav uzraudzības tiesību. Galvenā komisija var ienemt stāvokli tikai tad, ja iesniegta sūdzība. Tā var skatīt sūdzību cauri tikai pēc būtības un pārsūdzības robežās. Tā nevar pasugstināt to nodokļa summu, ko iecirkņa komisija ir uzlikusi. Tas būtu no maksātāja puses. Bet tāda par sūdzība var nākt no nodokļu inspektora puses. Ja Valsts kontrole konstatē, ka nodokļu inspektors nav bijis pietiekoši vērīgs un bijis nolaidīgs, tad fiskam ir cēlies zaudējums un Valsts kontrole uzliek uzrēķinu departamentam un tas savukārt nodokļu inspektoram. Komisija nevar uzlikt uzrēķinu.

42.pants paredz uzliktās nodokļa summas caurskatīšanu, ja radušies jauni apstākļi, 3 gadu laikā. Nodokļu maksātājam tas ir nepieciešams. Caurskatīšanu ierosina galvenās, tāpat arī iecirkņu komisiju priekšsēdētājs vai vecākais nodokļu inspektors. Nodokļa maksātājam gan ir tikai tiesība lūgt caurskatīt viņa lietu, bet šo lūgumu var arī neievērot un tad maksātājs cieš.

43.p. Maksātāju sarakstu sastādot jāskatās, vai nav jāievēd jauni maksātāji. Bet, ja kāds maksātājs ir izlaists, tad nodokļu komisijai ir tiesība uzlikt papildu nodokli. Noilgums ir 3 gadi.

52.p. Finanču ministri ir tiesība nodokli samazināt vai pavissam atlaist, ja ugunsgrēka, plūdu vai citu nelaimes gadījumu dēļ mantas ienākums ir samazinājies. Bet maksātājam nav tiesība prasīt, bet tikai lūgt. Vai tas pareizi? Ja maksātājs pierādītu, ka tiešām viņam slikti izgājis, tad būtu viņam tiesība arī prasīt, lai viņam nodokli samazina. Bet vai Finanču ministrs var rīkoties pēc patikas, kaut arī nav iemesla. Tomēr nē. Jābūt tiešām nelaimes gadījumam, spaidīgiem apstākļiem, kas jāpierāda.

53.p.: Ja fiziskas personas pagājušā gada apliekamie ienākumi samazinājušies vairāk kā par trešo daļu, salīdzinot ar aizpagājušā gada apliekamiem ienākumiem, tad uz maksātāja lūgumu pagājušā gada nodoklis samazināms, bet ne vairāk kā līdz tekošā gada nodokļa apmēram. Lūgumus šā panta piemērošanai maksātāji var iesniegt tikai līdz tekošā gada 31.decembrim.

Piezīme. Papildu aplikums pie nodokļa, kuram jau ir piemērots šajā pantā paredzētais nodokļa samazinājums, nav izdarāms, bet par ienākumu avotu neuzdošanu vai nepilnīgu uzdošanu maksātājs sodāms.

54.p. Ja maksātājs nomirst maksāšanas gadā, tad nodokli aprēķina no tiem avotiem, kas pēc viņa nāves palikuši, bet nevar aplikēt viņa darba algu, kas saistīta ar pašu personu. Aplikē tad mantojuma masu. Ja izrādās, ka maksātājs pirms nāves krāpis nodokļu iestādi, tad vajadzētu piedzīt no mantojuma masas. Bet mūsu likumā tas nav paredzēts. Krievijas, Anglijas un Šveices likumos tas ir paredzēts. Mūsu likumā tas ir ievērojams trūkums.

No 46-51.pantam paredzēti sodi. Par deklarācijas neiesniegšanu sods līdz 1930.g. bija Ls 30,-. Tas bija zems sods, kādēļ bieži deklarācijas nemaz neiesniedza, jo sods samaksāt iznāca lētāk nekā nodokli.

Pēc 1935.g. lik. par ziņu, paziņojumu un darbības pārskatu neiesniegšanu uz 28.p. 2.piezīmē minēto atgādinājumu vainīgos var sodīt ar naudas sodu no 10-1000 ls. Tādu pašu sodu var uzlikt 27.panta 3.piezīmē minētām mākslas aģenturām, iestādēm vai personām par vajadzīgo ziņu nesniegšanu Rīgas 2.iec. nodokļu inspektoram par mākslinieka-ārzemnieka ienākumiem no uzstāšanās Latvijā.

49.p. Par 21-27.pantā paredzēto dažādu veidlapu, paziņojumu vai pārskatu nepilnīgu izpildīšanu: par apakširnieku neuzdošanu (21.p.), dzīvokļu, veikalu, citu telpu un gruntgabalu nepilnīgu uzdošanu (22.p.), par nepareizu ziņu uzdošanu attiecībā uz kalpotāju atalgojumiem, vārdu, uzvārdu un adresi (23.p.) par nepareizu akciju vai paju skaita un dividendu summu uzdošanu akcionāriem un paju turētājiem, kā arī par šo pēdējo vārdu, uzvārdu un adresi neuzdošanu (24.p.), par nepareizu renšu summu uzdošanu (25.p.), kā arī par Nodokļu departamenta ierēdņu vai nodokļu inspektoru un viņu palīgu nepilnīgu ievākto viņiem vajadzīgās ziņas pēc grāmatām un dokumentiem (26.p.) un par izvairīšanos no atbildes uz paziņojumā uzstādītiem jautājumiem (27.p.) - var sodīt vainīgās personas un iestādes ar naudas sodu no 5 ls līdz 500 latiem.

50.p.: Par kāda ienākuma avota neuzdošanu vai nepilnīgu uzdošanu maksātāju var sodīt ar naudas sodu no 5 ls līdz 500 ls.

Deklarācijas var pierādīt ar grāmatām un dokumentiem. Lieciniekus noprašināt nevar. Sodu uzlikšanas noilgums nav paredzēts. Ir bijuši gadījumi, kad nodokļu komisija pēc 3 gadiem noķer, ka iesniegta nepareiza deklarācija un uzlika sodu, bet Senāts to atcēla. Pēc Krievijas sodu likumiem noilgums šai lietā iestājas jau pēc 2 gadiem. Arī mūsu Senāts turas pie tāda uzskata, ka pēc 3 gadiem sodu vairs uzlikt nevar.

35.panta III.pielikums. Nodokļu tarifi. 1.tarifs bija 1920.g. Tas tika grozīts 1921.g. un pēc tam atkal 1922.g. Augstākā likme ir 24,4% (resp. Ls 36.692,-). Ja ienākums pārsniedz Ls 150.000,- tad nom nodoklis Ls 36.692 un bez tam 25% no tās summas, kas pārsniedz Ls 150.000,-. 1935.g. lik. grozījumā grozītas likmes: no Ls 2000-2400, pārējās palikušas tādas paša kā agrāk.

Ja ienākums no Ls 2000,- līdz 2010,- tad likme 1,6% resp. Ls 32,-
" " " " 3000,- " 3010,- " " 4,5% " 135,80
" " " " 4000,- " 4010,- " " 5,48% " 219,60
" " " " 5000,- " 5010,- " " 6,18% " 309,70
" " " " 6000,- " 6010,- " " 6,76% " 406,-

Tādi maksātāji, kuru ienākumi nepārsniedz Ls 6000,- gadā, sastāda 85% no visiem maksātājiem. Lielākais vairums ir mazo maksātāju. Valsts saņem no šī nodokļa pusi, otra puse nāk pašvaldībām. Kā piemaksa pie ienākuma nodokļa ir krīzes nodoklis. Šis nodoklis tā tad ir mazs.

No ienākuma nodokļa maksātājiem 1934/35.g. bija

- 1) algoto darbinieku 33,9%
- 2) tirgotāju 23,7%
- 3) namsaimnieku 13,8%
- 4) rūpnieku 7,2%
- 5) brīvās profesijas 6,2%
- 6) pārējie 15,2%

Ienākuma nodokļa maksātāju skaits: (Noapaļojot)

1931/32.g. - 27.900

1934/35.g. - 22.800

1935/36.g. budžeta paredzēts ienest:

- 1) no progresīvā ienākuma nodokļa Ls 3,7 milj.
 - 2) no piemaksas progresīvam ienāk. nodoklim krīzes apkaņošanai " 2,6 "
- Ls 6,3 milj.

Izvilums no Ienākuma nodokļa (pēc 1935.g. 22.oktobra grozījumiem)
(svarīgākie panti)

4.p. Ar ienākuma nodokli apliek visāda veida ienākumus, kurus maksātājs gūst no sekojošiem ienākumu avotiem:

- 1) no kapitāla
- 2) no nekustamas mantas
- 3) no tirzniecības un rūpniecības uzņēmumiem
- 4) no darba algas
- 5) no nodarbošanās ar brīvām profesijām un
- 6) no dažādiem citiem ienākumu avotiem.

5.p. Ar ienākuma nodokli apliekamās:

- 1) fiziskās personas, neatkarīgi no pavalstniecības, kas
 - a) Latvijā pastāvīgi dzīvo vai nodokļa gadā Latvijā iebraukušas un šē nodzīvojušas ar vai bez pārtraukumiem vismaz 6 mēnešus;

PIEZĪME: Maksātājiem, atstājot Latviju, izbraukšanas gada ienākuma nodoklis, ja pēdējais ņemams vienīgi no izbraucēja iepriekšējā gada algas vai papildu atalgojuma un ja tas izbeidzas ar maksātāja aizceļojumu, aprēķināms proporcionāli izbraukšanas gadā Latvijā nodzīvotam laikam, ja šis laiks nepārsniedz 6 mēnešus, pie kam nepilns mēnesis skaitāms par pilnu. Bet nodoklis no izbraukšanas gada ienākuma, ja tas ir vienīgi alga vai papildu atalgojums un ar maksātāja aizceļošanu izbeidzas, nemaz nav aprēķināms.
 - b) Latvijā iebraukušas nodokļa gadā uz laiku līdz 6 mēn. - no viņu tajā pašā gadā Latvijā faktiski gūtiem ienākumiem, nepārrēķinot tos uz pilna gada ienākumiem;
 - c) dzīvo ārpus Latvijas - no tiem ienākumiem, kurus viņas gūst no savā īpašumā esošiem tirzniecības un rūpniecības uzņēmumiem, nosavā īpašumā, valdījumā vai lietojumā esošās nekustamās mantas, no ieguldītiem, noguldītiem vai aizdotiem kapitāliem renšu vai dividendu veidā, kā arī no pensijām, pabalstiem un dienesta atalgojumiem, ja šajā punktā minētie ienākumu avoti atrodas Latvijā;
- 2) juridiskas personas:
 - a) ja to uzņēmumu vai mantas pārvalde atrodas Latvijā **T** no visiem 4.pantā minētiem ienākumiem, un
 - b) ja to uzņēmumu vai mantas pārvalde neatrodas Latvijas robežās - no ienākumiem, kurus tās gūst ^{no} savā īpašumā esošiem tirzniecības un rūpniecības uzņēmumiem un no savā īpašumā, valdījumā vai lietojumā esošās nekustamās mantas, kā arī no ieguldītiem, noguldītiem vai aizdotiem kapitāliem renšu vai dividendu veidā, ja šie ienākumu avoti atrodas Latvijā;
- 3) gulošie mantojumi uz nodokļa gada 1.janvāri.

6.p. No ienākuma nodokļa atsvabināti:

- 1) ienākumi, kurus 5.p. minētās personas gūst no ārpus Latvijas esošiem 4.pantā minētiem ienākumu avotiem;
- 2) valsts, pašvaldības un dažādas biedrības, savienības un citas juridiskas personas ar vispārderīgiem vai labdarīgiem mērķiem, bez peļņas gūšanas nolūka, kā arī kooperatīvās piensaimnieku sabiedrības;
- 3) ārvalstu diplomatiskie pārstāvji, pie viņiem piekomandētie ierēdņi un apkalpotāji, ja pēdējie nav Latvijas pilsoņi un ja Latvijas valsts pārstāvji

- bauda attiecīgās valstīs tādas pašas tiesības;
- 4) fiziskas un juridiskas personas, kuŗu apliekamie ienākumi nepārsniedz 2.000 ls gadā;
 - 5) uz laukiem - ienākumi no nodarbošanās ar lauksaimniecību vai tās nozarēm: lopkopību, putnkopību, biškopību, zivkopību, svejniecību, dārkopību, augļkopību, sakņkopību, pļavkopību un meškopību, ienākumi no nodarbošanās, blakus lauksaimniecībai un tās nozarēm, ar kādras ražošanu, pēļņas braukšanu un pasažiera vai mantas pārvadāšanu, kā arī ienākumi no lauksaimnieciski izmantojamas nekustamas mantas;
 - 6) ienākumi no nekustamas mantas pilsētu administratīvās robežās, ja izmantojamā nekustamā manta nekustamas mantas nodokļa aprēķināšanai novērtēta uz otrās sadaļas pirmās nodaļas noteikumu pamata, kā arī ienākumi no ģimeņu dārziņiem un ienākumi no nodarbošanās ar lauksaimniecību un viņas nozarēm: lopkopību, putnkopību, biškopību, zivkopību, pļavkopību un meškopību;
 - 7) mantojumi, pūra naudas, apdrošināšanas summu izmaksas, loteriju vinnesti, atradumi un godalgas (izņemot 17.p. 2.piezīmē minētās), bet dāvinājumi - pēc nodokļa komisijas lēmuma;
 - 8) pabalsti no dažādām iestādēm par zaudējumiem ārkārtējos nelaimēs gadījumos, valsts un pašvaldību darbinieku ģimenes piemaksas un viņiem izmaksājamās braucamās, komandējumu, reprezentācijas un pārcelšanās naudas, kā arī summas viņu kanceleju uzturēšanai;
 - 9) kredītiestāžu iepriekšējā gadā aprēķinātās noguldījumu rentes, ja to kopsuma nepārsniedz Ls 500,- gadā;
 - 10) aktīvā kara dienestā esošo karavīru algas;
 - 11) ienākumi no pensijām, kuŗas uz sevišķa likuma pamata atsvabinātas no nodokļiem, kā arī no kara invalīdu, viņu atraitņu un bāriņu pensijām un pabalstiem;
 - 12) visi citi ienākumi, kas uz sevišķu likumu pamata atsvabināti no ienākuma nodokļa.

7.p. No apliekamiem ienākumiem a t s k a i t a :

- 1) visus izdevumus, kas saistīti ar attiecīga ienākuma gušanu, uzturēšanu un nodrošināšanu, ciktāl tie nav jau ņemti vērā aprēķinot ienākumu no katra atsevišķa ienākuma avota;
- 2) parādu rentes, ciktāl tās nav jau ņemtas vērā aprēķinot ienākumu no katra atsevišķa ienākuma avota, bet ja maksātājam ir ienākumi no nekustamas mantas, tad parādu rentes var atvilkt tikai gadījumos, kad maksātājs uzrāda grāmatas vai norēķinus par visu savu apliekamo ar ienākuma nodokli nekustamu mantu ienākumiem un izdevumiem;
1.piez.: Ja maksātājam ir tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmumi, par kuŗu ienākumiem grāmatas neved, tad parādu rentes, ienākuma nodokli aprēķinot, no uzņēmumu pēļņas nevar atvilkt.
2.piez.: Maksātājiem, kam ir lauku nekustama manta, kuŗas ienākumi nemaz nav apliekami vai tikai daļai ir apliekami ar ienākuma nodokli, parādu rentes var atvilkt, ja maksātājs pierāda, ka rentes nemaz nav saistītas ar lauku nekustamu mantu vai ir saistītas tikai ar to daļu, kuŗas ienākumi apliekami ar ienākuma nodokli.
- 3) visāda veida periodiskas izmaksas citām personām, kas maksātājiem ir obligatoriskas uz likuma, testamenta vai tiesas sprieduma pamata, izņemot parādu prasījumus, bet alimentu maksājumus - kā uz tiesas sprieduma, tā uz labprātīgas vienošanās pamata, pie kam pēdēji minētās labprātīgas vienošanās gadījumā līdz Ls 1200,- gadā katrai personai;
- 4) dzīvības apdrošināšanas prēmijas ne vairāk par Ls 300,- un tikai par vienu apdrošināto ģimenē;
- 5) maksātāja personīgās dalības naudas dažādās palīdzības kasēs (pensijas, pūra, bērņu un slimu kasēs), atraitņu un bāriņu apgādāšanas kasēs un iemaksas bezdarba fondā;
- 6) tiešos nodokļus: pilsētu nekustamas mantas līdz ar krīzes apkarošanas nodokli, tirdzniecības-rūpniecības nodokli, dzīvekļa nodokli, personīgo pašvaldības nodokli un nodokli no naudas kapitālu ienākumiem;
- 7) uzturamo ģimenes locekļu uztura minimuma daļu Ls 240,- par katru ģimenes locekli, ja maksātāja ar nodokli apliekamais ienākums, neatskaitot ģimenes uztura minimuma kopsumu, nepārsniedz Ls 7200,-, pie kam par ģimenes locekļiem šā punkta nosauktā maksātāja un viņa sievas bērni un vecāki, ja nodokļa gaģa 1.janvīrī pirmie jaunāki par 18 un pēdējie vecāki par 65 gadiem un paši nav ienākuma nodokļa maksātāji;
Piezīme. Par bērniem no 18 gadu vecuma un par vecākiem līdz 65 gadu vecumam var izdarīt atvilkumus tikai tad, ja viņi slimības un fizisku vai garīgu trūkumu dēļ nav spējīgi sevi uzturēt.
Par katra vecāka uzturēšanu pilnu normu Ls 240,- var atvilkt tikai tad, ja maksātājs ir vienīgais bērns vecākiem; pretējā gadījumā var atvilkt tikai daļu, proporcionālu no bērnu skaita, kuŗi piedalās vecāku uzturēšanā. Valsts un pašvaldību darbiniekiem par tiem uzturamajiem ģimenes locekļiem, par kuŗiem viņi saņem ģimenes piemaksu, saņemtā ģimenes piemaksa mazāka par Ls 240,-

8) 40% no darba algas, kas paredzēta 15.pantā, un pensiju ienākumiem, darbu artelu dalībnieku ienākumiem, ko tie saņem no arteliem, kas dibināti uz kooperatīviem pamatiem, slimu kasu, apdrošināšanas biedrību pret nelaimes gadījumiem un valsts darbinieku ārstu un pārējā medicīniskā personāla honorāriem, zinātnieku, rakstnieku, žurnālistu, gleznotāju, komponistu, aktieru un artistu (attiecībā uz pēdējiem - izņemot 5.panta 1.pk. b.burtā minētos) honorāriem, kā arī no valsts, pašvaldību un kooperatīvo piensaimnieku sabiedrību darbinieku papildu atalgojumu summām.

Piezīme: Ja algas un papildu atalgojumu kopsumma viena maksātājam gadā pārsniedz Ls 24.000,-, tad no pārsnieguma summa 40% neatvelk.

8.p. No gada ienākumiem **n e v a r a t v i l k t:**

- 1) visāda veida izdevumus, kas saistīti ar maksātāja un viņa ģimenes dzīves vajadzībām, kā, piemēram, par dzīvokli, uzturu, apģērbu, apkalpošanu, apkopšanu un audzināšanu;
- 2) izdevumus mantas pavairošanai, iegūšanai un kapitālremontiem, veikala paplašināšanai un kapitālu noguldīšanai;
- 3) mantas un kapitālu zaudējumus;
- 4) izdevumus, kas saistīti ar tādiem ienākumu avotiem, no kuriem radašos ienākumus ar ienākuma nodokli neapliek;
- 5) labprātīgus ziedojumus.

9.p. Ienākuma nodokli aprēķina par katru nodokļa gadu, kas skaitā no 1.janvāra līdz 31.decembrim, no priekšējā gada ienākumiem.

17.p. Par aplikamo ienākumu no dažāda veida citiem ienākumu avotiem skaitās gratifikācijas, tantjēmas, komisijas naudas, provizijas, dažādu aģentu ienākumi, alimenti, kustamas mantas ire, pensijas, pabalsti, periodiski saņemamās apdrošināšanas un dāvinājumu summas, mantinieki no testatoru autoru tiesībām un 6.panta 7.punktā minēti gadījuma rakstura ienākumi.

1.piezīme: Aplikamo ienākumu no reprezentācijas, komandējumu un ceļa naudas kalpotājiem privātos uzņēmumos un iestādēs un tiesu izpildītājiem novērtē nodokļa komisijas.

2.piezīme. Dienesta atstāšanas gadījumā izmaksētās gratifikācijas, vienreizēji pabalsti vai godalgas aplikamas ar nodokli kā darba alga.

18.p. Par to juridisko personu aplikamiem ienākumiem, kurām nav jānodē atklāts pārskats par savu darbību, uzskatāmi visi tie ienākumi, kurus viņas gūst no 11-17.pantā minētiem ienākumu avotiem, pie kam nodokli aprēķina tāda paša kārtībā kā fiziskām personām.

19.p. Par to juridisko personu aplikamiem ienākumiem, kurām jānodē atklāts pārskats par savu darbību, uzskatāmi visi 254.pantā paredzētie ienākumi, atskaitot 255.un 256.pantā paredzētos izdevumus.

22.p. Līdz katra nodokļa gada 1.februārim pilsētu nekustamas mantas īpašniekiem vai viņu pilnvarniekiem jāiesniedz attiecīgā nodokļu inspekcijā (pēc nekustamas mantas atrašanās vietas) paziņojums pēc Nodokļu departamenta noteiktas veidlapas par visiem viņu mājās izīrētiem un neizīrētiem dzīvokļiem un veikalu un citām telpām un gruntsgabaliem, kopā ar 21.pantā minētiem dzīvokļu īrnieku paziņojumiem, atbilstot uz visiem veidlapā atzīmētiem jautājumiem.

Piezīme. Pilsētu sarakstu, uz kurām zīmējas 21.un 22.panta noteikumi, katru gadu publicē finanšu ministrs.

25.p. Līdz katra gada 1.martam visām valsts un pašvaldību iestādēm, valsts autonomiem uzņēmumiem, kā arī visām fiziskām un juridiskām personām jāiesniedz vietējam nodokļu inspektoram ziņas pēc Nodokļu departamenta noteikta parauga par viņu izmaksātām vai izmaksājamām algām, tantjēmām, gratifikācijām, provizijām, kurtašām, procentiem vai komisijas naudām no apgrozījuma, pensijām, pabalstiem u.t.l. (tiklīdz skaidrā naudā, kā arī naturālījās, piemēram, brīva dzīvokļa, uztura u.t.l. veidā), bet privātām iestādēm, uzņēmumiem un personām bez tam vēl par pārvaldes locekļu un kalpotāju reprezentācijas un ceļa naudām, uzdodot saņēmēja uzvārdu, vārdu, dzīves vietu, dzimšanas gadu un par iepriekšējo gadu izmaksātās vai izmaksājamās summas. Naturālījās pārrēķināmas naudā pēc izmaksas laika vidējām tirgus cenām, bet nodokļu komisijām ir tiesība tās pārvērtēt.

27.p. Visām fiziskām un juridiskām personām, kam nav jānodē atklāts pārskats par savu darbību, ja viņu ienākumi, kas nav no ienākuma nodokļa atsvabināti, iepriekšējā gadā pārsniedz 6.panta 4.punktā minēto normu, jāiesniedz paziņojumi par saviem ienākumiem, pēc finanšu ministra apstiprināta parauga, attiecīgiem nodokļu inspektoriem līdz katra gada 15.aprīlim.

Visām juridiskām personām, kam jānodē atklāts pārskats par savu darbību, ja viņu ienākumi, kas nav no ienākuma nodokļa atsvabināti, iepriekšējā gadā pārsniedz 4.punktā minēto normu, jāiesniedz atsevišķajai nodokļu inspekcijai 263.pantā un tā piesimās paredzētos termiņos gada pārskati līdz ar 265.panta 1-5.,10.un 12.punktā paredzētiem pielikumiem.

Uz atsevišķās nodokļu inspekcijas un nodokļu inspektoru pieprasījumu katrai fiziskai un juridiskai personai paziņojumi, pārskati un dažādas papildu ziņas jāiesniedz 14 dienu laikā no pieprasījuma saņemšanas dienas, kaut arī viņas iepriekšējā gada ienākumi nepārsniegtu 6.panta 4.punktā minēto normu.

Paziņojumu blanketus pārdod nodokļu inspekcijās un Nodokļu departamenta uz to pilnvarotās valsts un pašvaldības iestādēs.

1.piezīme. Finanču ministram ir tiesība noteikt arī vēlākus termiņus paziņojumu un pārskatu iesniegšanai.

28.p. Ja fiziskas un juridiskas personas, kuŗu ienākumi pēc nodokļu inspekcijas rīcībā esošām ziņām pārsniedz Ls 2000,-, nav iesniegušas savu ienākumu paziņojumus, tad nodokļu inspektori piesūta tām atgādinājumus iesniegt tos 14 dienu laikā no atgādinājuma saņemšanas dienas. Ja arī uz atgādinājumu paziņojums netiek iesniegts, aprinķa resp. iecirkņa ienākuma nodokļa komisija apliek tādas maksātājus ar nodokli uz komisijas rīcībā esošu ziņu pamata, uzliekot arī attiecīgu sodu par paziņojuma neiesniegšanu uz atgādinājumu vai par tā novēlotu iesniegšanu.

2.piezīme. Nodokļu inspekcija izsūta atgādinājumus arī vainīgām personām un iestādēm, kas termiņā nav iesniegušas 21-26.pantā minētās ziņas. Ziņas jāiesniedz 7 dienu laikā no atgādinājuma saņemšanas dienas.

31.p.

Komisijas locekļus - maksātāju pārstāvjus - un viņu vietniekus iecel uz trim gadiem, pie kam finanču ministrs viņus var atcelt pirms viņu pilnvarojuma izbeigšanās laika.

32².p. Komisiju priekšsēdētāji, locekļi, vietnieki, lietpratēji un sekretāri nedrīkst izpaust komisijas sēdēs pārrunātos jautājumus par maksātāju materiāliem apstākļiem un maksātspējām, kā arī atsevišķu komisijas locekļu, vietnieku, lietpratēju u.t.t. sniegtās ziņas un izteiktās domas par maksātāju. Par šo ziņu izpaušanu viņus var saukt pie Soda likumā paredzētās atbildības.

32³.p. Tie komisijas locekļi un viņu vietnieki, kas nav valsts vai pašvaldību dienestā, dod svinīgu solījumu, ka komisijas sēdēs lems pēc sirdsapziņas un taisnības sajūtas.

33.p. Maksātājs apliekams ar ienākuma nodokli tajā nodokļu aprinķī resp. iecirknī, kurā viņš dzīvo uz nodokļa gada 1.janvāri.

35.p. Ienākuma nodoklis aprēķināms pēc šim pantam atsevišķā pielikumā pieliktās tabulas (sk. III pielikumu).

1.piezīme. Juridiskām personām, kuŗām jādod atklāts pārskats par savu darbību un jāmaksā procentuālais peļņas nodoklis, ienākuma nodokli aprēķina valstij - 50% apmērā no procentuālā peļņas nodokļa valsts daļas un pašvaldībām - 50% apmērā no procentuālā peļņas nodokļa piemaksām pašvaldībām par labu.

2.piezīme. Tabulā minētā nodokļa pašvaldības daļa ņemama tikai pilsētu pašvaldībai par labu. Lauku pašvaldībām par labu aprēķināmā nodokļa daļa piešķaitāma nodokļa valsts daļai.

36.p. Pēc tam, kad maksātāju iesniegtie ienākumu paziņojumi skatīti cauri un ienākuma nodokļa summas noteiktas aprinķu resp. iecirkņu ienākuma nodokļa komisijās, nodokļu inspekcijas izsūta katram maksātājam līdz katra gada 1.novembrim nodokļa listi.

--- o ---

Ienākuma nodoklis citās valstīs.

Prūsijas un Vācijas ienākuma nodoklis.

Prūsijā ienākuma nodokli ievēd 1891.g. un tas ar pārgrozījumiem no 1909.g. un 1916.g. pastāvēja līdz 1920.g., kad ienākuma nodokli no atsevišķu Vācijas valsts nodokļa pārvērtā par Vācijas valsts nodokli - Reichssteuer.

Ar nodokli aplika Prūsijas pavalstniekus, kā arī ārzemniekus, kas Prūsijā dzīvoja jeb peļņas nolūkā uzturētājs ilgāks par gadu. Aplika arī juridiskas personas. Aplikšanu pamatoja uz maksātāju deklarācijām un komisiju novērtējumiem. Aplika tikai ienākumus ar ilgstošu raksturu. Eksistences minimums 900 markas.

1920.g. Vācijas ienākumu nod. uzbūvēts pēc Prūsijas parauga, tikai apliek visus, arī gadījuma ienākumus, piem. loteriju vinnestus, bet neapliek mantojumus un dāvinājumus. Juridiskas personas ienākumu nodokli nemaksā. Tarifs grozīts vairāk reiz, beidzamo reiz 1925.gadā un ir pakāpeniski progresīvs. Augstākā likme 1920.gadā 60%, tagad 40%. Eksistences minimums 1925.g. 1100 markas, tagad 1300 m. Lielā mērā ievēro ģimenes atvokli, atļaujot atvilkt par 120 M, par pirmo bērnu 100 M, par otro 180, par trešo 360 un par ceturto 570 markas u.t.t. Ja gada ienākumi nepārsniedz 1000 markas, tad atvelk kā no nodokļa brīvu ienākumu 720 markas, bet par sievu un katru bērnu 8% no summas, kas pārsniedz 720 markas, bet ne vairāk kā 600 markas kopā.

Apliek ienākumu līdz 8000 markām ar 10%

nākošās 4000 markas " 12,5%

tālākas 4000 markas " 15% u.t.t. maksimālā likme 40% ut

Svarīgos ārkārtīgos gadījumos nodokli var samazināt, kā arī pavisam atlaist. Nodoklis nomaksājams 4 termiņos. Nodoklis no darba algas iekasē pie ienākuma avota.

Körperschaftsteuer maksā likumā uzskaitītās juridiskās personas un arī iestādes, kam nav juridiskas personas tiesības, kā Stiftungen un Zweckvermögen no ienākumiem nauda un ienākumiem ar naudas vērtību. Nod.likmes bieži grozītas un oitādas nekā ienākumu nodokļa likmes.

Nodokli ievēda 1920.g. un nāma, ja peļņa nepārsniedza 3% no pamatkapitāla. Ja peļņa bija lielāka par 18%, tad nāma 10% nod. Sākot ar 1926.g. nodoklis nedrīkst pārsniegt 20%, bet Gesel.mit beschr.E. apliek ar progresīvu nod., pie kam zemākā likme 10%. No šī nodokļa valsts dabā 25, bet pašvald. 75%.

Anglijas ienākumu nodokļa vēsture.

Līdz 1798.g. (t.i. 2 gadi pēc I franču revolūcijas, kas bija 1789.g.) nodokļa maksātāji bija sadalīti 2 šķirās:

- I. šķira maksāja nodokli par ekipāžām un apkalpotājiem,
- II. " " par suniem, loģiem un pulksteņiem.

1798.g. ievēda trīskārtīgo greznuma nodokli kā papildu nodokli jau pastāvošam nodoklim.

Ja I šķirai pamata nodoklis nepārsniedza 25 mārč.sterl., tad papildu nodokli maksāja trīskārtīgā pamatnodokļa apmērā; ja pamatnodoklis līdzinājās 25-30 mārč., tad maksāja trīs ar puskārtīgu papildnodokli; ja pamatnodoklis līdzinājās 50 mārč., tad nāma pieckārtīgu papildnodokli.

II. nodokļu maksātāju šķira no L.2 mārč. liela pamatnodokļa maksāja 25% lielu papildnodokli; no 2-3 mārč. liela pamatnodokļa - 30% lielu papildu nodokli u.t.t. papildu nodoklis bija saistīts ar ienākumu. Ja ienākums bija zem 60 mārč., tad papildu nodokli nemaksāja. No ienākuma 60-65 mārč. maksāja 1/120 daļu; no ienākuma 200 mārč. maksāja 1/10 daļu kā papildu nodokli. Ķimeņm pastāvēja atvieglojumi.

Ar laiku aplikšanu pēc ārējām pazīmēm atmeta un pamatojās vienīgi uz maksātāju deklarācijām, kas bija obligatoriskas. Deklarācijas uzrādīja tikai ienākumu kopsummu, bet ne avotus. Parādu % atļāva no ienākuma atvilkt, pie kam kreditori nebija jāuzrāda. 1805.g. nodokli reformēja, bet ar nodokli bija nemierā turīgās šķiras. To sauca par velna izgudrojumu un nodokli uz centīgiem laudiņ. 1816.g. parlaments nodokli atcēla un visus dokumentus attiecībā uz nodokli sadedzināja.

19.g.s. 40-tos gados Anglijas budžetā pastāvīgi radās iztrūkums, akcīzes un citi netiešie nodokļi bija saskrāvēti līdz beidzamam, čartistu kustība savilņoja sabiedrības prātus, akcīzes un citu netiešo nodokļu ņemšana traucēja tirdzniecību un rūpniecību. Zem šo apstākļu iespaida parlaments 1842.gadā ievēda uz trim gadiem ienākuma nodokli un 1845.g. sāka pamatām atceļt netiešos nodokļus, bet ienākuma nodokli turpināja pagarināt un tā tas pastāv vēl šodien kā viens no galveniem Anglijas valsts ienākumu avotiem, ko atkarīgi no paredzamo izdevumu apmēra gan paplašina, gan sašaurina, nosakot katram gadam ar likumu nodokļa likmes šilīgos un pensos no katras mārč.sterl.ienākuma.

Anglijas ienākuma nodoklis atšķiras no Vācijas ar ienākumu iedalīšanu pēc ienākumu avotiem 5 šķirās jeb šedulās.

Š e d u l a A. (1)

aptver ienākumus no lauku un pilsētas nekustamās mantas.

Ienākumus aprēķina pilsētās no īres, uz laukiem pēc kadastra, ko ik pēc 5 gadiem revidē. Nodokli iekasē pie ienākumu avota, ja zeme iznorāts - t.i. to atvelk no nomas un iekasē valsts kasē. Remontiem atļauj atvilkt 1/6 - 1/8 daļu no nomas.

Š e d u l a B. (2)

aptver ienākumus no zemes lietošanas. To maksā zemes īpašnieki, pie kam nomnieka ienākums pielīdzina gada nomai. No 1896-1914.g. par aplikšanas pamatu pieņēma 1/3 gada nomas; 1915.g. pilnu gada nomu un 1920.g. divkārtīgu gada nomu. Tagad tikai atkal gada nomu. Nomniekam arī tiesība prasīt aplikšanu pēc šedulas D līdzīgi rūpniecības uzņēmumiem, pie kam tad jāiesniedz ienākuma deklarācija.

P ē c š e d u l a s C (3)

aplīk ienākumus no valsts un pašvaldību iestāžu izlaistiem vērtspapīriem. Ienākumus no rūpniecības un tirdzniecības akciju sabiedrību akcijām un obligācijām aplīk pēc šedulas B. Nodokli iekasē pie ienākuma avota.

Š e d u l a D. (4)

aptver tirgotāju, rūpnieku, kalpotāju un strādnieku algas un brīvo profesiju ienākumus. Šī šedula dod vislielāko ienākumu.

Sākot ar 1922.g. strādniekus un kalpotājus pārcēla uz šedula E. Pēc šedulas D. aplīk periodiskus ienākumus, spekulācija no aplikšanas izslīd.

Š e d u l a E. (5)

aptver valsts un pašvaldības iestāžu kalpotāju algas un pensijas, bet ar 1922.g. arī privāto uzņēmumu kalpotāju un strādnieku algas. No valsts un pašvaldības iestāžu darbinieku ienākumiem nodokli atvelk pie ienākuma avota, no privāto uzņēmumu darbiniekiem ne. Vācija arī no pēdējiem nodokli iekasē pie ienākuma avota.

Pastāv normālas likmes - incomes tax, pēc kurām aplīk fizisku un jūrisku personu ienākumus, atvelkot parādu procentus un citus likumā paredzētus izdevumus.

Līdz 1920.g. ienākumus no darba algas aplika ar citādām likmēm kā ienākumus no kapitāla. Tagad normālās likmes visiem ienākumiem vienādas un ienākumiem no darba algas ir tikai tā priekšrocība, ka no apliekamās summas drīkst atvilkt 1/10 daļu, bet ne vairāk par 200 mārciņām. Vispārīgi no apliekamās ienākuma summas drīkst atvilkt eksistences minimumu 135 mārc.; par sievu, ja tā pati nav apliekama - 90 mārc., bet ja vīra apliekamā ienākumā ieskaitīti arī sievas ienākumi - 3/10 no pēdējiem, bet ne vairāk par 45 mārc. par pirmo bērnu 36 mārc., un par katru nākošo 27 mārc. Bez tam pieļauj arī atvilkumus darba nespējīgu radnieku uzturēšanai. Fizisko personu apliekamo ienākumu pirmās 225 mārc. apliek ar nodokli puslikmes apmērā, turpmāk sumu ar pilnu likmi, kas iztaisa 6 šilingus par mārciņu sterliņu.

Pirms pasaules kara normālās likmes bija:

no 1842-1900.g. - 3,2% pirms kara maksim. 8,34%
1900.g. - 5% kara un pēckara laikā - 30%.

Caurmērā normālās likmes nepārsniedza pirms kara 8,34%, laikā no 1916-1922.g. uzkāpa līdz 30%.

Ar 1910.g. Finance Act ievēda papildu nodokli, progresīvu Supertax, apliekot ar to tikai fizisku personu ienākumus virs 5000 mārciņām. Kara laikā supertax ņēma no ienākumiem, kas pārsniedza 2000 mārc., nepieļaujot nekādus atvilkumus.

Supertax ņēma no k a t r a s mārc.sterliņu apliekamo ienākuma šādos apmēros:

2000-2500 mārc.	ā 1 šil.	6 pensi,	kas iztaisa	7,5%
2500-3000	" ā 2 "	" "	" "	10%
3000-4000	" ā 2 "	6 "	" "	12,5%
5000	" ā 3 "	" "	" "	15%
u.t.t.				
8000-20.000	ā 5 šil.	" "	" "	25%
virš 30.000	ā 6 "	" "	" "	30%

Pieskaitot pie normālās likmes, ko ņem proporcionāli, vēl klāt progresīvu supertax, augstākā likme līdzinājas 51%. Tagad likmes pazeminātas 1926/27.gadā paredzēts ieņemt 254 milj.mārc. pēc income tax un 64 milj.mārc. pēc supertax.

Visiem nodokļu maksātājiem obligātoriski jāiesniedz deklarācijas.

Rūpniecības sabiedrības - Erwerbsgesellschaften - maksā Körperschaftssteuer - corporation tax 5% apmērā no skaidras peļņas, kas pārsniedz 500 mārc.sterl. Ienākuma nod. izvešanu dzīvē pārziņ centrālā pārvalde Londonā, kas ieceļ apgabalu ģenerālkomisākus, pie kuriem pastāv maģistrātu izvēlētas komisijas.

Pēc Anglijas parauga ienākuma nodoklis konstruēts Japānā, Itālijā un Rumānijā.

Nodokļu organi stipri atšķiras no kontinenta nodokļu iestādēm. Nodokļu pārziņā vispirms stāv centrālā nodokļu pārvalde, kas atrodas Londonā un ir valsts iestāde. Šī iestāde ieceļ nodokļu inspektoros, vai uzraugus, kas atrodas arī provincē un kuriem pienākums ir raudzīties uz nodokļa izvešanu dzīvē. Bez uzraugiem ir vēl sevišķs organs: ģenerālkomisāru komisija. Te ievēl tikai tādas personas, kuriem ienākums no zemes ir £ 200.-- vai mantas apmēri £ 5000.--. Ģenerālkomisāru palīgiem var būt puse no tā, kas pašiem komisāriem. Tie nesāņem nekādu atlīdzību. Ģenerālkomisija sastāda maksātāju sarakstu. Sūdzības tiek iesniegtas ģenerālkomisāriem. Te var nopratināt lieciniekus. Pie mums to nevar. Šai komisijā ir vēl viens inspektors no valdības, bet viņš neko oficiāli nevar pavēlēt nodokļa ģenerālkomisāriem. Ģenerālkomisārus ievēl no apgabalu ievērojamākām personām un komisijām ir aristokratisks raksturs.

I t a l i j a .

Pēc Anglijas ienākuma nodokļa parauga ir darinājusi savu arī Itālija (1864.g.). Tur ienākuma nodoklis ir parciāls un tad tikai daļa no ienākuma nāk zem nodokļa. Pēc Itālijas likuma ienākumus sadala 5 grupās: 1) obligāciju %, 2) privāto aizņēmumu %, 3) ienākumi no zemes darba, 4) ienākumi no algas, 5) pabalsti un pensijas.

Likmes ir proporcionālas, pie kam katrai kategorijai ir sava likme. 1.grupai 20%, 2.- 15%, 3.- 14%, 4. - 9%, 5.- 8%. Pastāv arī eksistences minimums, bet tikai tādiem ienākumiem, no kuriem nodokli pie avota neatvelk. Līdz 1923.g. šis nodoklis bija proporcionāls. 1923.g. tika ieviests papildu nodoklis, pie kam tas zīmējās tikai uz fiziskām personām. Šis papildu nodoklis deva 3000 līru no 1%. 5000 l. no 1,2, 1.000.000 l. - 10%. Neprecētām personām un precētiem, kam nav bērnu, pastāv vēl sevišķs nodokļa paugstinājums.

Ģimenes uzturēšanai atvelk no 600-1500 liras. 1919.g. ievēda normālo un papildu nodokli. Papildu nodokli maksā vienīgi fiziskas personas, ja to ienākumi pārsniedz 3000 liras gadā. Vīram 1500 liras brīvas no aplikšanas. Normālā nodokļa likmes negrōza, bet papildu groza ikgadus. Papildu nodokļa likmes no 1%-25%. B, C un D, t.i. 3.,4.un 5.grupai nodokli neuzliek, ja ienākumi nepārsniedz 1200 liras gadā.

F r a n c i j a .

Francijā ienākuma nodokli pieņēma pēc ilgām cīņām 1914.g. 15.jūlijā,

bet stājās spēkā tikai 1916.g. 1.janvārī. Eksistences minimums bija noteikts uz Frs 5000,- un ģimenes cilvēkiem bija paredzēts zināms atvieglojums. Šis likums zīmējās tikai uz fiziskām personām. Šī nodokļa struktūra ir citāda nekā mēs līdz šim esam redzējuši. Vispirms visi ienākumi tika sadalīti 7 kategorijām, šēdulās un katrā šēdulā ir sava likmes proporcija ar mazu progresivitāti un bez tam kā papildu nodoklis tiek ņemts vispārējais nodoklis. Visus ienākumus saskaita kopā un no tā aprēķina nodokli. Kādas tad šīs šēdulās ir? 1.šēdulā ietilpst pilsētu nekustamās mantas nodoklis, 2.- zemes nodoklis, 3.-tirdzniecības un rūpniecības nod., 4.- nodoklis no nodarbošanās ar lauksaimniecību. No nodarbošanās ar lauksaimniecību par objekta mērogu tiek ņemts nomas maksas vērtējums, pie kam šo nomas maksu pareizina uz zināmu koeficientu (3), kas izņēmuma gadījumos tiek pazemināts līdz 21,5. Dažās lauksaimniecības nozarēs šis koeficients ir 5. Nodokļa likme no nodarbošanās ar lauksaimniecību ir 12%. No ienākumiem Frs 2000-4000,- lielumā tiek aplikta tikai 1/4. No Frs 4000-8000,- tiek aplikta 1/2. Tiek atvilkti ģimenes atvilkumi un parādniecības %. 5.šēdula - darba algas. Ir jāiesniedz arī deklarācija. Eksistences minimums šai šēdulā ir Frs 7000,- un nodokļa kvote 12%. 6.šēd. brīvo profesiju ienākumi. 7.šēd. aizdevumu un depozītu %. Par iekšzemes aizņēmumiem ir jāmaksā 18%, ārzemes - 25% un par loterijām 36%. Papildu nodoklis arī ir progresīvs. Te nav jāpieņem, ka maksātājam ir tiesības likt šo nodokli aprēķināt pēc šēdulām. Bet viņš var arī lūgt viņu aplikēt pēc faktiskā ienākuma, bet tad viņam savi ienākumi ir jāpierāda. Daži autori apgalvo, ka Francijas ienākuma nodoklis neesot īsts ienākuma nodoklis, jo tiek aprēķināts pēc šēdulām, ne pēc faktiskā ienākuma, t.i. tikai vērtējot. Bet tā tas ir visās valstīs. Tiek novērtēts kāds vispārējais ienākums. Tādus pat iebildumus var celt pret Vācijas ienākuma nodokli. Pie istā ienākuma reti kad tiek klāt. ~~xxx~~ Priekš sievas var atvilkt Frs 5000,-, bērniem līdz 5 skaitā par katru 2000,- pēc tam 3000,-. 1916.g. pieņēma likumu, ka deklarācijas ir obligatoriskas. Līdz tam tas tā nebija. Neprecētām personām, kas sasniegušas 30 gadus, ir vēl piemaksa 25% apmērā. Tāpat bezbērnu ģimenēm un vecpuišiem.

Beidzot vēl dažus vārdus par U.S.A. Te ienākuma nodoklis tika pirmo reizi ieviests pilsoņu kara laikā. 1865.g. Nodokļu kvote bija 5%. Pēc nedaudz gadiem šo nodokli atcēla. Demokrātiskā partija to atkal ievēda, bet augstākā tiesa atzina to par nelikumīgu un atcēla. Pēc tam ienākuma ~~xxxxxxx~~ ~~xxxxxxxxxxxx~~ nodoklis tika ieviests dažos atsevišķos štatos, bet galveno valsts ienākumu sastādīja vispārējais mantas nodoklis. 1913.g. ievēda atkal ienākuma nodokli, lai aizpildītu robežvalsts finansēs, kas radās no paceltiem muitas nodokļiem ārpus U.S.A. valstīm. Ar ienākuma nodokli aplikta tikai fiziskas personas, bet no biedrībām ņēma sabiedrību nodokli. Pēc 1925.g. reformas nodokļa likme ir 1-5% un papildu nodokļa likme 1-20%.

§ 24.

VISPĀRĪGAIS MANTAS NODOKLIS.

1. Manta kā aplikšanas objekts.

Mantas nodokli iedala 1) tīrā (reālā mantas nodokli, kad nodokļa nomaksai ņem noteiktu mantas daļu, parasti to dara sevišķos gadījumos, kad valsts pastāvēšanai vajadzīgi ārkārtīgi ienākumi, ko parastā cīņā nevar iegūt. Nodokļa augstums atkarīgs no apstākļiem, kas presā nodokļu ņemšanu, 2) nominālā mantas nodokli, kad nodokļa nomaksai izlietā ienākumus no mantas.

Jautājumā par to, vai ar nodokli aplikama visa manta vai tikai dažas mantas sastāvdaļas, pastāv uzskats, ka ar nodokli aplikama visa manta, kas noder ražošanai un peļņas gūšanai. Kādos apmēros un vai pavisam aplikama lietājama un patērējama manta, - par to pastāv dažādas domas. Visi ir vienprātīgi, ka mājas iekārtai un saimniecībai vajadzīgie priekšmeti un produkti nav aplikami. Bet ņemot vērā, ka dažādas mantas, kas ienākumus nedod, tomēr ir turības pazīme, dažus šādas mantas veidus aplik, pie tam vispirms nekustamu mantu, kā parkus, mežus, birzes, dīķa stāvošus gabalus u.t.t. Sakarā ar šo priekšmetu aplikšanu aizrāda, ka vajaga aplikēt arī kustamu mantu, kas liecina par viņas īpašnieka turību, kā piem. mākslas priekšmeti, vērtelietas, dārgas vecas lietas u.t.t.

Vācijā arī tās aplik. Mantu aplikot no tās atskaita īpašnieka parādus. Parasti mantas nodoklis domāts tikai fizisku personu aplikšanai, bet aplik arī juridiskas personas.

Agrākos laikos, kad nodokļu uzlikšanas tehnika bija vāji attīstīta, mantas nodoklis bija cieši saistīts ar personīgo nodokli un aptvēra kā kustamu, tā nekustamu mantu, pie kam ievērojot augstas likmes, tas bija tīrais (reelle) mantas nodoklis, jo tā segšana nepietika ar mantas ienākumu vien, bet tas pagērēja zināmu mantas daļu. Tagad, pastāvot normāliem apstākļiem, kad runā par mantas nodokli, tad ar to saprot tikai nominālo mantas nodokli.

2. Mantas nodokļa funkcijas nodokļu sistēmā var būt divas: 1) kā mantas nod. pastāv kā galvenais nodoklis un 2) mantas nod. ietilpst nodokļu sistēmā kā papildnodoklis pie vispārīgā ienākuma nodokļa un noder fundēto ienākumu augstākai aplikšanai.

a) Mantas nod. kā galvenais nodoklis atstāj bez aplikšanas ienākumus, kas nav saistīti ar mantu, piem. darba alga.

b) Mantas daudzums ne vienmēr norāda ienākumu daudzumu, jo dažādos uzņēmumos ieguldītie kapitāli dod dažādus ienākumus, piem. lauksaimniecībā un kuģniecībā ieguldītais kapitāls nedod vienādu peļņu, t.i. ar mantas nodokli nevar sasniegt vienlīdzīgu aplikšanu.

c) Ja mantas nodoklis pastāv kā blakus nodoklis vispārīgam ienākumu nodoklim, tad viņš ir zināmā mērā lieks, jo mantas nodokli var atvietot ar visp. ienāk. nodokli, aplikot fundētos ienākumus augstāk par nefundētiem. Varētu runāt tikai par tādas mantas aplikšanu ar min. nodokli, kas ienākumus nedod.

d) kustamu mantu iespējams nobēdzināt. Amerikas fermeri aizrāda, ka mantas nodoklis galvenā kārtā gulstoties uz viņiem.

4. Mantas nodokļa vēsture.

Savā laikā mant. nod. spēlēja lielu lomu - tas bija vienīgais nodoklis un sastopams senā Romā, Grieķijā un citās zemēs. Saimnieciskai dzīvei attīstoties radās nevienlīdzība iedzīvotāju mantas un ienākumu apmēros un mantas nodoklis neapmierināja dzīves prasības. Piemērojoties dzīvei, mantas nodoklis sadalījās atsevišķās nozarēs, kā zemes, ēku, kapitāla, rūpniecības un tirdzniecības nodoklis. Vienu laiku tas nozuda, bet atkal ieviests tas pastāv dažās valstīs kā papildu nodoklis vispārīgam ienākumu nodoklim.

Anglijā, kur karaļa vara nostiprinājās diezgan agri, jau 12.g.s. pastāvēja vispārīgi un tieši mantas nodokļi (Eheberg, 132.lp.u.turpm.), ko maksāja ne tikai vienkāršie iedzīvotāji, bet pa daļai arī muižnieki. No zemes ņēma gruntsnodokli, no kustamas mantas ienēmuma nodokli. Nodokļa likmes nosacīja pēc vajadzības, parasti 10. un 15. daļu. 17.g.s. pēc pirmās revolūcijas un republikas laikā izveda lielas pārgrozības un agrāko tiešo nodokļu vietā ievēda tā saucamos mēneša aplikumus (Monatsanlagen), kas atvietoja mantas un ienākumu nodokli. Katra mēneša vajadzībām noteica zināmu summu, ko repartēja uz grafistēm un pilsētām. Ar to nodoklis no mantas tīrā veidā izbeidzās un šobrīd Anglijā pastāv tikai 1842.g. ievestais ienākuma nodoklis, kas gan nedaudz grozīts.

Prūsijā mantas nodoklis ar 1893.g. un 1896.g. likumiem pastāvēja kā ienāk. nod. blakus nodoklis un apņēma visu fizisku personu mantu, kā kustamu, tā nekustamu, pie kam no mantas atvilka parādus. Ipašumi līdz 6000 markām no nodokļa brīvi. Ja īpašnieka gada ienākumi nepārsniedza 900 markas, tad no nodokļa atsvabināja arī īpašumu līdz 20000 marku vērtībā. Nodokļa likme bija 0,5% (pro millo), bet tā kā nodoklis tādā kārtā nedeve valstij paredzēto ienākumu, tad likmes paaugstināja līdz 65, 75 fenīgiem pro millo, vēlāk vēl par 50% (Eheberg, 323.lp.).

Daudzos Ziemeļ Amerijās Savienoto Valšņu štatos mantas nodoklis ienēm galveno vietu tiešo nodokļu sistēmā. Dažos štatos tas apvienots ar personīgo nodokli, dažos ar ienākumu nodokli. Ar nodokli aplik kā kustamu, tā nekustamu mantu pēc sevišķa novērtējuma. Dažos štatos piem. Ņujorkas štatā, nodokļu maksātājiem jāiesniedz ar zvērastu apliecinātas deklarācijas. Aplik tikai tiro kapitālu, t.i. bez parādiem. Blakus vispārīgam mantas nodoklim ņem speciālus mantas nodokļus no tirdzn. un rūpniecības (Eheberg, 332.lp.).

1892.g. mantas nodokli ievēda Holandē, apvienojot ar ienākuma nodokli. Dažos Svecēs kantonos mantas nodoklis pastāv kā blakus nodoklis ienākuma nodoklim.

5. Mantas nodoklis jaunākajos laikos pastāv kā papildu nodoklis pie vispārīgā ienākuma nodokļa. Tas ir tā piem. Vācijā, kur 1920.g. 30.marta likums atcēla mantas nodokli atsevišķās Vācijas valstīs, bet 1922.g. ievēda mant. nod. kā "Reichssteuer" visā Vācijā.

Nodoklis sadalās tekošā nod., ko ņem no mantas ienākuma un valsts trūkuma nodokli "Notopfer", ko ņems 15 g. laikā. Abus nodokļus ņem sākot ar 1923.g. 1.janvāri.

Nodokļa subjekts: fiziskas un juridiskas personas.

Objekts: visa kustama un nekustama manta, atskaitot parādus. Mantas vērtību nosaka uz 3 gadiem.

6. Nodokļa tarifs Vācijā no 1923.g. 1.janvāra progresīvs un aplikti sāka mantu, vērtībā no 250.000 markām ar 1,5 promilli. 1926.g. nodokli grozīja un sakarā ar markas stabilizāciju ar nodokli aplik mantu, kuras vērtība pārsniedz 5000 markas. Ja ienākumi pēdējā gadā nepārsniedz 3000 markas, tad manta līdz 10.000 marku vērtībā no nodokļa brīva. Ievēro arī ģimenes sastāvu. Vīra un sievas mantu skaita kopā. Ja ģimenē 4 bērni, tad mantu sāk aplikti tikai tad, kad tās vērtība pārsniedz 6000 markas. Likmes progresīvas.

Ja mantas vērtība nepārsniedz 10.000 markas, tad nodoklis 1 promille.

7. Aplikšanas v e i d i ir divi: 1) pēc maksātāju deklarācijām un 2) pēc nodokļu komisiju novērtējumiem. Praksē lietā abus. Latvijā mantas nodokļa nav.

§ 25.

SEVIŠKI IENĀKUMA UN MANTAS NODOKĻI.

1. No kara dienesta atbrīvoto personu nodoklis. Šo nodokli ņem no personām, kas atsvabinātas no karadienesta tais valstīs, kur pastāv vispārīga karaklausība.

2. Ši nodokļa ieviešanas motīvi:

a) No iesaukšanas atsvabinātas personas pavairo savu mantu, pelnoties pa to laiku, kamēr viņam līdzīgi pilsoņi izpilda karaklausību. Ar nodokli cenšas zināmā mērā izlīdzināt karaklausības nastas.

b) Viens no valsts pamata principiem ir iedzīvotāju kopības princips un saskaņā ar to valsts aizsardzībā jāpiedalās visiem valsts pilsoņiem. Kas atsvabināts no piedalīšanās personīgi, tam jāpiedalās ar mantu - nodokli.

Pret šiem motīviem iebilst:

a) Karaklausības izpildīšana ir ne tikai nasta, bet arī goda pienākums, kas naudā nav novērtējams. Aplikot no kara dienesta atsvabinātos ar nodokli, iznīcina goda pienākuma apziņas momentu.

b) Ja nodoklis domāts kā nevienlīdzības izlīdzinājums, tad to vajadzētu izsniegt tiem, kas karaklausību izpilda, bet ne ieskaitīt valsts ienākumos.

c) Nevar salīdzināt 2 lietas, kam nav nekā kopīga - personīgo un karaklausību ar nodokli.

d) Dažas personas, ko likums no karadienesta atsvabina, varbūt vēlētos dienēt. Viņas, turpretim, dažādu miesīgu vai garīgu trūkumu dēļ karadienestam nederīgas un tad nu iznāk, ka nodoklis izvērsas par sodu tiem vecākiem, kuru dēļ dienestam nederīgi.

3. Nodokļa o b j e k t s ir zināmas personas atsvabināšana likumā paredzētā kārtībā no kara dienesta izpildīšanas.

Nodokļa s u b j e k t s - no karadienesta atsvabinātais, bet tā kā parasti viņam tai laikā nekādas mantas nav, tad aplik ar nodokli vecākus un pat vecāku vecākus.

4. Aplikšanas p e r i o d s parasti līdzinājas karadieneste periodam, pie kam dažas valstis aplik kara laikā arī tos, kas nekālp frontē, bet atrodas aizmugures dienestā. Nodokļa augstumu nosaka samērīgi maksātāja mantai un ienākumiem.

5. F i n a n c i ā l i e rezultāti visur mazi, kamdēļ nodoklis pastāv tikai retās valstīs.

6. Šis nodoklis ā r z e m ē s. Nodoklis ir populārs Š v e i c ē, kur tas ievests 1881.g. Viņu sauc arī par karaklausības surogātu (Militärpflichtersatz) un ar to aplik visus vīriešus, kam pēc vecuma vajadzētu izpildīt karaklausību, bet kas faktiski to nepilda. Nodoklis sastādas no 6 franku liela personīga nodokļa un piemaksas, samērīgi maksātāja mantai un ienākumiem. Augstākais piemaksas apmērs 3000 franki. No 32-44. dzīv. gadam nodokli maksā pusapmērā. Nodoklis dod valstij ap 4 milj. frs.

F r a n c i j ā nodoklis pastāvēja no 1889-1907.g. 1916.g. to ievēda no jauna ar nosaukumu k a ņ a nodoklis, ar noteikumu, ka gadu pēc kara izbeigšanās nodoklis skaitās par atceltu.

Ar nodokli aplikā visus iedzīvotājus, kas sasnieguši mobilizēto gadu vecumu un neatrodas aktīvā dienestā frontē. Nodokļa lielums 12 frs gadā + piemaksa 25% apmērā no ienākuma nodokļa.

1915.g. nodokli ievēda I t a l i j ā un K r i e v i j ā. Nodoklis vēl pastāv Spānijā, Portugālē, Serbijā un Rumānijā.

7. Vienreizējie mantas nodokļi pasaules kara laikā. Vienreizīgo mantas nodokli ar nosaukumu aizsardzības piemaksa (Wehrbeitrag) ievēda Vācijā 1913.g. armijas vajadzībām 1 miljardu marku apmērā. Aplikšanu izdarīja uz deklarācijas pamata, ko vajadzēja iesniegt katram, kura īpašuma vērtība pārsniedza 20 tūkst. markas un arī tiem, kuru īpašuma vērtība pārsniedza 10 tūkst. markas, ja viņu gada ienākums bija 4 tūkst. markas. Nodoklis progresīvs - no pirmiem 50 tūkst. īpašuma vērtības 0,15%, bet no tālākiem 1-8%. Nodokli iekasēja no 1914-1916. gadam.

Sakarā ar aizsardzības piemaksas ieviešanu ievēda vēl mantas pieauguma nodokli, sauktu par Besitzsteuer. Nodokli ņēma no visas mantas pieauguma vērtības, ja tā pārsniedza 10.000 m. ik pēc 3 gadiem 0,75-2,5% apmērā no pieauguma vērtības. Pirmo reizi nodokli ņēma par mantas vērtības pieaugumu laikā no 1913.g. līdz 1916.g. 31. decembrim. Šo nodokli atcēla ar 1922.g. mantas nodokļa ieviešanu, par kuru iet runa 24. §. Aplikā uz deklarāciju pamata, pie kam par nepareizu ziņu iesniegšanu bargi sodīja.

Ievērojamāko vienreizīgo nodokli ievēda Vācijā pēc pasaules kara ar 1919.g. 31. dec. lik. par "Reichsnotopfer" - ziedojumu valsts posta novēršanai

Likums piešķir maksātājiem tiesību nomaksāt nodokli uzreiz vai arī pa daļām. Šis nodoklis augsto likmju dēļ bija tīrs (reelle) mantas nodoklis vārda pilnā nozīmē, jo viņa nomaksai nepietika ar mantas ienākumiem vien. Aplika ar nodokli mantu, kuras vērtība pārsniedza 5000 markas ar 10-65% no vērtības. Nodokļa finansiālie rezultāti nebija izdevīgi. Aplikšana sagādāja lielas grūtības un patērēja ievērojamu nodokļa daļu.

Vienreizīgo lielo mantas nodokli ar 1920.g. likumu ievēda Austrijā, lai sagādātu līdzekļus valūtas kursa stabilizēšanai. Aplika mantu, atskaitot parādus ar progresīvu nodokli 3-65% apmērā. Aplika uz deklarāciju pamata. Tādu pašu vienreizīgu mantas nodokli ievēda 1920.g. arī Itālijā, aplikot ar progresīvu nodokli no 4,5-50% mantu, kuras vērtība pārsniedza 50 tūkst.līru. Nodoklis nomaksājams vai nu uz reizi, vai arī ar % 20 gadu laikā.

Kara peļņas nodoklis Anglijā, Francijā, Vācijā un Itālijā; nodokļa objekts, aplikšanas kārtība un finansiālie rezultāti.

Rodoties idejai par kara peļņas nodokli, aplikēt gribēja tikai to peļņu, kas iegūta sakarā ar karu, bet tā kā cēlonības sakarus starp peļņu un karu varēja droši noteikt tikai nedaudzos gadījumos, tad ar nodokli aplika visus kara laikā gūtos ienākumus, kas pārsniedza miera laika normu. Te nu jāsaprot, ka kara peļņas objekts atsevišķās valstīs nav vienāds, bet dažās plašāks, citās šaurāks. Aplikēt iespējams kā pieaugušos ienākumus, tā mantas pieaugumu vai arī abus. Vācija ieskatīja, ka ir pilnīgi dabīgi, ka kara laikā katrai mantai jāsamazinājas un tādēļ aplika ar nodokli arī mantu, kas kara laikā samazinājusies ne vairāk kā par 1/10 daļu. Kara peļņas nodokli ievēda arī tās valstīs, kas pasaules karā nepiedalījās, kā piem. Šveice, Holande, Skandināvijas valsti. Nodoklis pastāvēja arī vēl dažus gadus pēc kara izbeigšanās.

I t a l i j a pirmā ievēda kara peļņas nodokli 1915.g. novembrī, aplikot tirdzn., rūpniecības un starpniecības peļņu, kas pārsniedza vidējo 1913.g. un 1914.g. iegūto peļņu, kā arī jaunus kara laikā radušos peļņas avotus ar sevišķu nodokli. Ja tirgotāju un rūpnieku peļņa pārsniedza 8-20% no uzņēmumā ieguldītā kapitāla, tad no peļņas ņēma 20-60% lielu, progresīvu nodokli. Virspeļņa, kas mazāka par 2500 līrām, no nodokļa brīva.

Ar 1919.g. ievēda arī mantas pieauguma nodokli tirdzn., rūpniec. un starpniecības uzņēmumos. Aplika tikai tiro pieaugumu, atskaitot zaudējumus.

A n g l i j a ievēda kara peļņas nodokli 1915.g. un papildināja turpmākos gados. Ar nodokli aplika tirdzn. un rūpniecības uzņēmumus, aģentus un starpniekus un vēl dažas likumā norādītas personas. No nodokļa bija brīvi lauksaimnieki, valsts, komunāl un privāttiestāžu kalpotāji un to profesiju darbinieki, kuru sekmes galvenā kārtā atkarājās no darbinieku personīgām īpašībām un neprasa lielu kapitālu. Nodokļa objekts - skaidra peļņa, kas iegūta zināmā laika periodā un pārsniedz miera laika peļņu. Virspeļņu aplika no sākuma ar proporcionālu 50, vēlāk ar 60, bet no 1917.g. ar 80% lielu nodokli.

Nodoklis ienesa valstij 1916/17.b.g.	140 milj.mārc.sterl.		
	1917/18.b.g.	220	" " "
	1918/19.b.g.	338	" " "

F r a n c i j a ievēda nodokli 1916.gadā, aplikot ar to visas fiziskas un juridiskas personas, kas padotas tirdzn. un rūpniecības nodoklim, tāpat starpniekus un personas, kas noslēgušas ar valsti piegādāšanas līgumus. No nodokļa brīvi lauksaimnieki. Aplika ar nodokli 50-80% apmērā skaidru peļņu, kas gada laikā pārsniedza vienā no 3 pēdējiem miera gadiem iegūto peļņu. Aplikšanu izdarīja uz deklarāciju pamata. Deklarācijas skatīja cauri sevišķas komisijas un par nepareizu ziņu sniegšanu sodīja ar naudas sodu, bet par ienākumu slēpšanu ar naudas sodu līdz 10 tūkst. franku un cietumu līdz 2 gadiem, vai ar abiem sodiem kopā.

V ā c i j a ievēdāja kara peļņas nodokli 1915.g. ar tā saukto nodrošināšanas likumu (Sicherungsgesetz), kas noteica, ka visām peļņas sabiedrībām jāieskaita sevišķā fondā 50% no kara laikā iegūtas peļņas, kas pārsniedz vidējo miera laika peļņu. Kara peļņas nodokli ievēda 1916.g. Ar nodokli aplika atsevišķu personu mantas pieaugumu un sabiedrību virspeļņu. Nodoklis progresīvs likmes fiziskām personām no 5-50%, sabiedrībām no 2-50%. Nodoklis deva 1035,6 milj.marku. 1917.g. nodokli pārgrozīja tāda ziņa, ka aplika tiklab mantas, kā ienākumu pieaugumu.

Nodoklis ienesa 1800 milj.marku.

1919.g. kara peļņas nodokļa likmes paaugstināja fiziskām personām līdz 70, sabiedriskām līdz 80%. Nodokļa ienākumu vērtē uz 1500 milj.marku.

Tai pat gadā izdeva likumu par kara nodokli no mantas pieauguma laikā no 1913.g. 31.dec. līdz 1919.g. 30.janijam, aplikot mantas pieaugumu virs 5000 līdz 200.000 markām ar progresīvu nodokli 10-80% apmērā, bet virs 200 tūkst. Mk ar 100%. Nodokļa ienesīgumu vērtē uz 10 miljardiem Mk. Aplika pēc deklarācijām un par nodokļa slēpšanu sodīja ar cietumu un pat ar tiesību atņemšanu.

Kara peļņas nodoklis L a t v i j ā. - Vienreizēju 10 milj.cara rubļu apmērā, no kuras summas 7 milj.krita uz Rīgu, Pagaidu valdība ievēda 1918.g. 18.dec. (1919.g. lik.u.rik.kr.25.) un ar šo nodokli aplika visas fiziskās un juridiskās personas, kas kara laikā guvušas ārkārtīgu peļņu. Rikojums par

nodokli noteica, ka peļņasnovērtēšanai Rīgā finanču ministrs (K.Puriņš) iecel sevišķu komisiju, bet šīs komisijas novērtējumu pārbaudīšanu likums uzdeva galvenai komisijai, kuras priekšsēdētājs ir finanču ministrs un tai ieliet pārstāvji no tieslietu un tirdzniecības ministrijām. Kādā kārtā kara peļņa novērtējama un kādos apmēros aplikama, to rīkojums nenosacīja, bet tikai uzlika policijai par pienākumu paziņot maksātājiem nodokļu sarakstu. Nodoklis samaksājams 3 dienu laikā, pretējā gadījumā to piedzen ar 20% soda naudas un bez tam soda ar cietumu līdz 1 gadam.

Lielinieku iebrukums pārtrauca nodokļa izvešanu dzīvē. Pagaidu valdība pārcēlās uz Liepāju, kur 1919.g. 30.janvārī izdeva jaunus noteikumus kara peļņas aplikšanai Liepājā.

Kad pagaidu valdība pēc lielinieku izdzīšanas atkal atgriezās Rīgā, tad 1919.g. 8.novembrī Tautas padome ar savu lēmumu (1919.g. lik.u.rīk.kr.149.) atkal ievēda vienreizīgo kara peļņas nodokli, aplikot ar to kā fiziskas, tā arī juridiskas personas, kas kara laikā guvušas peļņu, ar progresīvu nodokli no 10-60%. Peļņu līdz 2000 rbl. neaplika; peļņu no 2000-5000 rbl. aplika ar nodokli 10% apmērā. Peļņai palielinoties, auga arī nodokļa likme līdz 60%.

Šis likums noteica, ka tiklab Rīgā, kā aprīņķos aplikšanai ar nodokli nodibināmas sevišķas iecirkņu un aprīņķu komisijas ar nodokļu inspektoru vai viņa aplīgu kā priekšsēdētāju. Komisijas locekļi sastādās no tirdzniecības un tieslietu ministrijas pārstāvjiem, aprīņķos arī no Zemkopības min. un ~~XXXXXX~~ pārstāvja un 7 vietējo iedzīvotāju pārstāvjiem. Trīs vietējo iedzīvotāju pārstāvjus izvēlēja aprīņķu padome, bet 4 izraudzīja tiešo nodokļu depts. Nodokļu inspektoriem bija tiesība pieaicināt lietpratējus no tirgotāju un rūpnieku aprīņķiem. Komisija pārbaudīja nodokļu inspektoru savāktos datus un noteica nodokļa apmēru. Komisijas lēmumi pārsūdzāmi galvenai nodokļu komisijai 7 dienu laikā, skaitot no paziņojuma par nodokļa uzlikšanas sapemšanas. Galvenās komisijas lēmumi galīgi un nekavējoties izpildāmi. Nodoklis nomaksājams 7 dienu laikā. Nenomaksāšanas gadījumā nodokli piedzen ar 3% soda par katru pilnu vai nepilnu mēnesi. Par nepareizu ziņu sniegšanu nodokļu maksātāju soda ar cietumu līdz 6 mēn. un naudas sodu līdz 10.000 rbl., bet noslēpto nodokļa summu piedzen trīskārtīgā apmērā.

1921.g. 14.septembrī izdeva likuma papildinājumu (Lik.un.rīk.kr.179), kas nosacīja, ka kara peļņas nodokli Liepājā aprēķina un iekasē pilsētas valde, paturot pasi nodokļa sev. Šis likuma papildinājums neattiecas uz tiem Liepājas iedzīvotājiem, kas kara peļņas nodokli samaksājuši pēc Pagaidu valdības 1919.g. 30.janvārī apstiprinātiem noteikumiem par kara peļņas nodokli Liepājā.

1923.g. 15.decembra likums (lik.kr.160.) kara peļņas nodokli atcēla un noteica, ka iecirkņu un aprīņķu komisijas likvidējamās 1 mēneša, bet galvenā komisija 1 gada laikā no likuma spēkā stāšanās.

Ar nodokli tikušas apliktas 20.000 personas par 2 milj.Ls, bet līdz 1925.g. 1.aprīlim iekasēts tikai 796 tūkst.Ls.

§ 26.

PATĒRIŅA NODOKĻI UN TO GAVENIE ATTĪSTĪBAS VIRZIENI.

Patēriņa nodokļu jēdziens un klasifikācija.

Patēriņa nodokļus mēs jau apskatījām agrāk. Par patēriņa nodokļiem sauc tādus, ar kuriem aplik dažādus patēriņa priekšmetus. Vācu autoriem ir vēl viens patēriņa nodokļu jēdziens - "Aufsteuer". Patēriņa nodokļus mēdz sadalīt dažādā veidā. Daži viņus sadala pēc vajadzības pakāpēs pirmās, otrās un trešās vajadzības priekšmetos. Noteikta klasifikācija tā nav. Tomēr tādu sadalījumu bieži sastopam literātūrā. Tad vēl ir tāds sadalījums: no pārtikas vieni, no baudu vielām u.t.t. Bet iedalījumam pašam par sevi nozīmes nav. Nevar novilkt robežas starp pārtikas un baudu vielām. Patēriņa nodokļus atrodam jau sirmā senatnē, muitas nodokli Grieķijā un Romā. Vidus laikos patēriņa nodokļi bija ļoti populāri. Pilsētās ņēma nodokļus no ievēdamām precēm pie pilsētu vārtiem, bet vēlāk arī pašā pilsētā sāka ņemt nodokļus no daž.precēm.

Aplikšanas metodes.

Ņemšanas metodes var būt dažādas. Vispirms patēriņa nodokli var ņemt monopola veidā, ja monopolizē tirdzniecību vai ražošanu. Valsts tad tirdzniecību vai rūpniecību pārņem savā zināšanā, izslēdzot privātpersonu konkurenci. Var būt tāds monopola veids, kad zināmu priekšmetu ražo privāts uzņēmējs, bet visus saražotus priekšmetus nodod valstij, bet valdība netirgojas ar šo priekšmetu mazumā, bet nodod tā tirdzniecību privātam tirgotājam. Piem. spirta un degvīna monopols. Tad vēl ir pilns tirdzniecības monopols. Tas ir tad, kad ražo koncesionāti rūpnieki un tiem jānodod ražojumi valstij un tā pati atveļ veikalus un tirgojas ar šiem priekšmetiem. Patēriņa nodokli var ņemt no ražojuma viņa ražošanas laikā, tādā gadījumā nodokli ņem vai nu no jēlvieļām, pusfabrikātiem vai no pielietotiem darba rīkiem. Var ņemt arī to pie priekšmeta apgrozības. Patēriņa nodokļu attīstība visās valstīs puslīdz vienāda. No pirmās vajadzības priekšmetu aplikšanas pāriet uz baudu vielu aplikšanu.

Patēriņa priekšmetu aplikšanas evolūcija.

Jaunākos laikos dažas valstis (Anglija) nonakušas pie tādas aplikšanas kārtības, kad objektu aplik arvien mazāk. Prakse dažādās valstīs ir ļoti dažāda. Kas te ir par cēloni, kāpēc tāda evolūcija ir notikusi?

1) Vispirms jāatzīmē plašo tautas masu uzskati par nodokļu sistēmu. Literatūrā var sastapt tādus autorus, kas apgalvo, ka plašais patēriņa nodokļu tīkls ir par cēloni zemāko slāņu nabadzībai, jo viņiem esot par maz gara spēju, lai savas intereses aizstāvētu. Turīgākās tautas masas pateicoties savam saprātam novelot šo patēriņa nodokļu nastu uz mazturīgo ļaužu pleciem. Tas protams ir zināms iemesls, bet nevar teikt, ka tikai ar to būtu izsmelts šis jautājums. Ja ņemsim tagadējo demokrātisko valsti, kur ir tiešas un vispārējās vēlēšanas, tomēr patēriņa nodokļi pastāv ļoti lielā skaitā. Bez tam ir arī tādi patēriņa nodokļi, bez kuriem nevar iztikt, lai arī kādas aprindas nāktu pie varas. Piem. alkoholisko dzērienu nodoklis. Ja arī valsts kasei nevar nevajadzētu tos lielos līdzekļus, kas ienāk no alkoholisko dzērienu nodokļa, tomēr šo nodokli vajadzētu paturēt. Nevar arī teikt, ka patēriņa nodokļi gulstas tikai uz nabadzīgākiem ļaudīm. Ir vēl citi iemesli, kādēļ patēriņa nodokļus ņem plašos apmēros.

2) Otrs iemesls ir tautas bagātības un saimnieciskās dzīves neattīstība. Agrākos laikos saimnieciskās šķiras nebija pietiekoši diferencējušās, tāpat ienākuma avoti. Tas bija par šķērslī tam, ka tieši nodokļi nevarēja pietiekoši attīstīties. Ja tais laikos būtu gribēts pārņemt smaguma punktu uz tiem šiem nodokļiem, tad tas nebūtu izdevies. Ir bijuši tādi mēģinājumi. Jāaplik tādi priekšmeti, ko patērē plašās tautas masas.

3) Trešais iemesls ir neattīstīta nodokļu tehnika. Kamēr nodokļu tehnika nav pietiekoši attīstīta, tikmēr nekādas sarežģītas nodokļu formas nevar dzīvī izvest. Piemēram ņemsim vispārējo ienākuma nodokli, šo modernāko nodokļu formu. Ja mēs to pielietotu 17.g.s., tad pretešķības no nodokļu maksātāju puses nekādas nebūtu, bet nodokļu aparāts būtu par neattīstītu, lai šo nodokli izvestu dzīvē. Nodokļu tehnikas attīstība iet paralēli ar saimnieciskās dzīves attīstību. Katram laikmetam ir sava raksturīga aplikšanas forma. Vienkāršākā aplikšanas forma ir dažādas muitas un akcīzes, kas lielas grūtības nedara. Iemesli, tā tad, ir vairāki, kāpēc patēriņa nodokļu jaunākos laikos tik plašos apmēros ņem, un kāpēc tie jaunākos laikos samazinās vai arī tiecas samazināties. Augsti netiešie un patēriņa nodokļi smagi guļ uz mazturīgo iedzīvotāju pleciem. Tie samazina patēriņu, un tas savukārt nāk par sliktu ražošanas nozarēm. Ražošanas samazināšanās veicina bezdarbu. Tā tad sekas ir tālu ejošas.

Nodokļu organizācija un tās iespaids uz ražošanas tehniku.

Visu šo faktu sekas ir tāda parādība, ka patēriņa nodokļi jaunākos laikos koncentrējas uz zināmiem priekšmetiem. Šie priekšmeti, uz kuriem jaunākos laikos koncentrējas patēriņa nodokļi, ir dažādas būdu vielas: alkoholiskie dzērieni, tabaka, cukurs, tēja, kafija u.c. Šos priekšmetus ir daudz vieglāk aplik nekā tad, ja patēriņa nodokļus ņemtu plašos apmēros. Objektu skaits arī ir samazinājies. Palikuši tikai tādi patēriņa nodokļi, kas smagi negulstas uz plašām tautas masām, vai arī šie nodokļi vairāk pieskaņoti maksātspējām. Lielai daļai no šiem nodokļiem ir luksusa priekšmetu raksturs. Ir domstarpības par to, vai cukurs būtu aplikams objekts vai ne. Var viņu pieskaitīt pie pirmās vajadzības priekšmetiem. Katra strādnieku ģimene lieta šo vielu. Kas zīmējas uz patēriņa nodokļu organizāciju, vai precīzāki sakot, uz šo nodokļu ņemšanas metodēm, tad šini ziņā ir notikusi liela evolūcija, un tai ir tāds pat raksturs, kā mēs to redzam pie tiešo nodokļu attīstības. Viņus uzliek pēc ārējām pazīmēm, jo faktisko peļņu te nevar uztvert. Piem. ja koštatē fabrikas peļņu, tad ņem vērā cik uzņēmams nodarbina strādniekus, kādi tiek pielietāti darba rīki, kāda telpu platība, atrašanās vieta, strādniekiem izmaksātās darba algas. Tāda ārējo pazīmju rinda ir ļoti gara. Tas būtu pie tirdzniecības nodokļa ņemšanas. Bet kā tad uzliek patēriņa nodokļus? Tāpat kā tiešos nodokļus ņem pēc dažādām ārējām pazīmēm. Tāpat tas ir ar patēriņa nodokļiem. Jaunākos laikos gan rāpniecības uzņēmumus vairs neaplik pēc šīm ārējām pazīmēm, bet gan pēc gatavo ražojumu kvantitātes. Arī fisks ir ieinteresēts gatavo produktu aplikšanā, jo tad viņš var dabūt vairāk nekā no ārējo pazīmju aplikšanas. Ir vēl arī cits iemesls, kas spiež pieturēties pie zināma patēriņa nodokļu uzlikšanas veida, jo uzlikšanas metodēm piekrit liela loma. Pielietājot vienu vai otru uzlikšanas metodi, var sasniegt dažādus rezultātus. No tā atkarājas ražošanas tehnikas attīstība un citi svarīgi apstākļi. Ja grib pastiprināt eksportu, izsniegt eksportprēmijas vai tās pastiprināt, tad šo mērķi var sasniegt izveidot zināmu aplikšanas formu. Tādā gadījumā nodoklis jāņem no gatava produkta. No šī avota izmaksā eksportieriem prēmijas. par izveidotajiem materiāliem, no kuriem ir gatavojas precas atkal izveidas uz ārējo. Ir izveidots mēds saukt par "draw-back". Atmaksā arī skolai, piem. par izveidēto spirtu.

Brīvirdniecība un priekšniecība.

Ar valsts pastāv 2 uzskati - Brīvirdnieciskais un protekcionistiskais. Brīvirdnieciskais pakrītēji saka, ka brīvs preču ieviešana nākot par labu

MUITAS NODOKĻI.

Muitas nodokļu attīstība.

Par muitām jau iet runa saimniecības politikā. Te apskatīsim tikai muitu finansiālo pusi. Muitas nodokļi ņem no precēm, ko ievēd no ārzemēm, kuŗas izved uz ārzemēm un kuŗas ved caur kādu nacionālu terriŗoriju. Pēdējās ir tranzitmuitas.

Muitas nodokļi pieder netiešiem nodokļiem. Šiem nodokļiem ir ne tikai fiskāla, bet arī saimnieciska nozīme. Muitas nodokļiem gan valsts budžetā piekrit liela loma. Mūsu valsts budžetā 1930/31.g. budžetā uz ievēdmuitām kriŗta Ls 50.000.000 un uz izvedmuitām Ls 4.000.000,- Daŗas gadus šo ienākumu kopsuŗma ir bijusi Ls 60 milj. Tagad gan šie ienākumi samazinājuŗies vairāk kā uz pusi. Tas pats novērojams citu valŗķu budžetos. Muitas nodokļi labi pazitī antiskās valstis un viduslaiku pilsētas, kas piekopa protekcionisma sistēmu. Pilsētām bija liels iespaids uz politisko dzīvi. Pilsētas gribēja izsērgāties no āŗējās konkurences. No šis muitas politikas vēlāk izauga valsts protekcionisma sistēma.

Angliŗa 13.g.s. daŗas pilsētas noslēŗda savstarpējus līgumus, kuŗos paredzēja savstarpēju ievēdumu atvieglināŗšanu. Vēlāk, kad valsts jēdziens bija paguvis nostiprināties, šis pilsētu muitas robeŗas pāŗcēŗas uz valsts robeŗām un pilsētu starpā vairs ievēdmuitas nepastāvēja.

Muitas nodokļu veidi.

Tranzitmuitas tagad gandrīz visur iznīcinātas, lai gan agrākos laikos tam bija liela nozīme. To motivēja ar to, ka valsts garantē caurvedamo preŗu droŗību un par to pienākas atlīdzība. Tagad šis tranzitmuitas demoralizēŗta tirdzniecību un rēpniecību, tāpat starptautisko tirdzniecību. Tranzitmuitas tagad vairs nevar atrast nekādu attaisnojumu.

Izvedmuita gandrīz visur radusies kā pirmā un tai agrāk bijusi lielāka nozīme kā ievēdmuitai. Izvedēja valsti bija ierobeŗots preŗu vairums un bija jābaidās, ka zināmā valsti nepietrakat pircējiem zināma preŗe. Seviŗķi augsta muita bija uz izvedamām jēlvielām. Jaunākos laikos pateicoties āŗrai satiksmei un tirdzniecībai sakāŗiem stāvēkli pārvarēja. Pirms kara šis izvedmuitas bija samazinātas līdz minimumam vai pavissam atceltas. Izvedmuitas mākslīgi paugstināja raŗoŗanas izdevumus un faktiski šo nodokli samaksāja nacionālais raŗotājs, bet ne āŗzemnieks, kā to agrāk domāja. Pasaules kara laikā gan daŗas valstis pastāvēja izvedmuitas, bet tas jau nebija normālos apstāvēķos. Bet ar normālos apstāvēķos daŗreiz valstij ir izdevīgi ņemt izvedmuitas. Ja valstij ir monopols un citur tādu priekŗmetu neraŗo, tad valsts var uzlikt augstu izvedmuitu un likt to samaksāt āŗzemniekiem. Piem. Čiles salpetris. Kad to sāka mākslīgi raŗot, tad šim izvedmuitām vairs nebija vietas. Var būt arī tāds gadījums, kad ar izvedmuitām aizvieto zemes nodokli. Tādas valstis, kas nodarbojas ar maizes labības raŗoŗšanu, var uzlikt izvedmuitu izvedamai maizes labībai, jo kadastra izveŗšana neiespējama plaŗo zemes platību dēļ. Mums savā laikā tāds stāvēklis bija ar liniem pēc pasaules kara. Pieprasījumi bija ļoti lieli un mums tāds preŗe bija. Bet kad līnu cenas kritās, tad no šis izvedmuitas bija jāatsakās.

Galveno vietu muitas sistēmā ieŗņem i e v ē d m u i t a. Ievēdmuitas var būt divi veidi: 1) fiskālā vai finansiālā un 2) saimnieciskā muita (aizsargmuita un izlīdzināŗšanas muita). Fiskālās muitas vienīgais uzdevums ir - dot valsts kasei vajadzīgos naudas līdzekļus. Ja pastāv fiskālas muitas, tad āŗzemju preŗu ievēdšana ir vēlama. Ja pastāv aizsargmuitas, tad āŗzemju preŗu ievēdšana nav vēlama.

Muitas nodokļi atŗķir no saimnieciskās muitas šādā veidā. Ja zināma preŗe nemaz iekŗzemē netiek raŗota, bet tomēr tiek aplikta ar muitu, tad tā būs fiskāla muita. Piem. ja cukuru Latvijā neraŗotu, bet tomēr apliktu ar muitu, - tā būtu fiskāla muita. Silķu muita arī ir fiskāla muita. Ja zināms priekŗmets iekŗzemē tiek raŗots, bet to ievēd arī no āŗzemēm, tad te būs runa par aizsargmuitu. Ja šī muita būtu ļoti zema un neaizsargātu iekŗzemes raŗojumus, tad tā arī būtu fiskāla muita. Pilnīgas robeŗas starp fiskālām un aizsargmuitām novilkt katrā atseviŗķā gadījumā nav iespējams, bet lai kaut cik klasificētu muitas, tad jāpieturas pie šis sadalījuma.

D i f e r e n c i ā l m u i t a s pastāv iekŗ tam, ka vienu un to paŗu precī aplik daŗādi, raugoties pēc tām, no kurienes un pa kādu ceļu precī izved, pa ņdeni, vai pa sauszemi.

A t m a k s a s m u i t a s pastāv iekŗ tam, ka valsts atmaksā muitu, kas ņemta par ievēstiem materiāliem, no kurienes izgatavotas preŗes atkal izvestas uz āŗzemēm. Šis atmaksas mēdz saukt par "draw-back". Atmaksā arī akcīzi, piem. par izvesto spirtu.

Brīvtirdzniecība un protekcionisms.

Par muitām pastāv 2 uzskati - brīvtirdznieciskais un protekcioniskais. Brīvtirdzniecības piekritēji saka, ka brīvā preŗu ievēdšana nākot par labu

abām valstīm - ievēdējai un izvēdējai. Izliekas, itkā par ārzemes precēm aiz-
lietu iekšzemes nauda, bet patiesībā tās samaksa ar iekšzemes produktiem. Kat- uz-
ra valsts attīsta tās rūpniecības nozares, kas tai ienesīgākas saskaņā ar
ģeografiskiem un citiem dabas apstākļiem. Ārzemju preču aplikšana nāk par
sliktu patērētājiem-darba ļaužu vairumam. Brīvirdzniecība pavairo valsts un
ļaužu turību.

Protekcionisma jeb aizsargmuitu piekritēji spricē citādi. Viņi saka, ka dok-
daudz valstis dažas rūpniecības nozares, neraugoties uz izdevīgiem dabas ap- fak-
stākļiem, neesot attīstījušās tikai tādēļ, ka valsts palikusi kultūras laukā ik-
citām valstīm iepakaļ. Šādās valstīs tad nākot rūpniecībai palīgā valdība ar stā-
aizsargmuitu, lai ārzemnieki nenosmacētu augošo iekšzemes rūpniecību.

Profesors Janžals saka, ka brīvirdzniecība un protekcionisms esot divas u
starptautiskas tirdzniecības formas un katrai no viņām savas labās un ļaunās e-
puses. Pēc Milla domām aizsargu muitas esot pilnīgi vietā tad, kad rūpniecība tam
vēl jauna.

Pirmais kara aizsargu muitas pastāvēja gandrīz visās valstīs. Pirmais aiz- nist
sargības muitu tarifs ieviests Francijā Kolbera laikā 17.g.s., kad valdība
merkautilisma sistēma.

Vēsture māca, ka protekcionisms ir veicinājis nacionālās rūpniecības at- un
tīstību Vācijā, Anglijā un Amerikā. Kad Anglijas rūpniecība bija nostiprinā-
jusies, tad aizsargu muitas atcēla. Arī Krievijā pirms kara pastāvēja aizsar-
gu muitas, bet nacionālo rūpniecību tās nespēja izaudzināt tādēļ, ka pārāk il-
augstās aizsargu muitas pilnīgi nobīdīja pie malas katru ārzemju konkurenci
un vietējie rūpnieki nemas necentās attīstīt savos uzņēmuos ražošanas tech-
niku un papildināt to ar jaunākiem zinātnes sasniegumiem.

Muitas tarifs.

Muitas tarifs ir muitas likuma un maitošanas noteikumu sakopojums, ko ta-
visās valstīs parasti izdod likumdošanas ceļā, pie kam likums arī nosaka ta-
rifa spēkā stāšanās dienu. Bieža tarifa likumu grozīšana nevēlama, jo rada
nedrošu un nenoteiktu stāvokli tirdzniecībā un rūpniecībā.

Tarifu sastāda vai nu pēc alfabeta, vai pēc preču grupām - sistēmatis-
kie tarifi. Tagad vairāk lietā pēdējos.

Autonomie un liguma tarifi.

Autonomie tarifs ir tad, kad valsts, sastādot maitas tarifu, rikojas vi-
pilnīgi patstāvīgi un neievēro citu valšu intereses. Tas pastāvēja tad, kad lik-
valšu savstarpējās attiecības nenoteica ligumi.

L i g u m a jeb konvencionālais tarifs ir tad, kad tarifs pieskaņots ar stij
citām valstīm noslēgtiem ligumiem, konvencijām, kur ligumslēdzējas valstis
piešķir viena otrai zināmus atvieglinājumus tirdzniecībā. Konvencionālo tari-
fu likmesparasti zemākas par autonomo tarifu likmēm.

Vislielākās labvēlības princips.

Tas pastāv iekš tam, ka tirdzn. konvencijās ievēd pantu, kas nosaka, ka vai-
tarifa pazeminājums, ko viena ligumslēdzēja valsts piešķirtu kādai trešai
valstij, automatiski stājas spēkā arī attiecībā uz otro valsti.

Specifiskie maitas nodokli un "ad valorem".

Ja maitas nodokli aprēķina pēc preces svāra, mēra vai pēc gabalu skaita, su-
tad nod. sauc par specifisko, ja maitu aprēķina procentēs no preču vērtības, nas
tad saka, ka maitu ņem ad valorem.

S p e c i f. nod. ļaunās puses pastāv iekš tam, ka nod.nav samērīgs pre-
ces vērtībai, bet totiesu bez sevišķām grūtībām aprēķināms.

Ad valorem teōrētiski būtu piemērotāks, jo nod. būtu samērīgs preces vē-
rtībai, bet praktiskā grāti pielietājams, tādēļ, ka izzināt un noteikt patieso
preces vērtību ļoti grāti, sevišķi pie precēm ar svārstīgām cenām. Grūtības
vēl rada t.s. "Schleuderwaren", ko uz ārzemēm pārdod daudz lētāk nekā iekš-
zemē. Dažas valstis cenšas abus tarifus apvienot vienā jauktā tarifā, piem.
Japāna 1892.g., Portugāle, Beļģija un Francija pēc pasaules kara, U.S.A. un
jaunāka laikā Turcija. Ar specifisko tarifu aplik preces, kam maz veidu,
bet ad valorem preces, kam daudz veidu un dažādas cenas. Tā kā pastāvēt aiz-
sargmuitām sindikāti iekšzemē pārdod precī dārgāk nekā uz ārzemēm, tad aprē-
ķinot ar valorem ieteic uzlikt par preces vērtību to cenu, par kādu tās pār-
dod iekšzemē.

Deklarācijas.

Jeb preču pieteikumi ir pēc noteiktas formas sastādīts paziņojums, ko preces
Ipašnieks iesniedz maitas iestādei. Saskaņā ar Latvijas maitas likuma 373-
389.pantu, viņā jābūt sekojošām zīmām (Lik. 373.p.)

- 1) kravas dokumenta numurs un ja prece ievēsta ar kuģi, kuģa nosaukumam,
- 2) kam prece adresēta
- 3) preču vietu skaits, iepakojuma veids, zīmes un numuri 0,30 - 0,15
- 4) preces nosaukums pēc tarifa 0,04 - 0,02
- 5) preces daudzums un cena 0,40 - 2,20
- 6) kādi dokumenti pielikti 0,07 Lauksaim.našinas 0,08 - 0,04
- 7) pieteikuma sastādīšanas laiks un pieteicēja adrese 15,00 - 8,00
- 8) paziņojums vai vēlas būt klāt pie maitošanas vai ne
- 9) pieteicēja paraksts. 4,00 - 2,70

Dažas preces atļauts pieteikt neminot sīki tarifa nosaukumu, dažas neuzrādot daudzumu un dažas kā nezināmas.

Latvijas ievēdmuita, tās attīstības posmi, veidi un finansiālie rezultāti.

Pirmais muitas tarifs izdots 1919.g. 6.aprīlī (lik.kr.92.). Muitas nodokli ņem no preču vērtības ady valorem. Vērtību preces īpašnieks pierāda ar faktūrām. Labība, cukurs, kartupeļi, lopī un kuži no muitas brīvi. Silķes apliktas ar nodokli 5 rubļ. no mucas. Tarifa 116 preču nosaukumi un likmes svārstās no 2-100%. Patiesībā likmes ir zem 50%, jo ar 50% likmi aplikti tikai alkoholiskie dzērieni un dažas baudu vielas, bet 100% likme pastāv tikai uz spēļu kartīm.

Muitas likmes ļoti zemas un tām tīri fiskāla nozīme. Augstas likmes nedrīkstēja būt, jo zemē trūka pārtikas un rūpniecības, ko aizsargāt ar augstām likmēm, Latvijā vēl nebija.

1919.g. 17.novembra valdības rīkojums piešķīra Tirdzniecības ministriem tiesību aizliegt dažu preču ieviešanu, to starpā alkoholisku dzērienu.

1920.g. 19.nov. rīkojums šķīvoja ievēdamās preces 3 kategorijās:

A.kateg. - pirmās vajadzības preces, ko drīkstēja ievest bez sevišķas atļaujas. Šo preču sarakstā ietilpa labība, medikamenti, akmegogles, lopī un vēl dažas preces.

B.kateg. - nevajadzīgas preces, kuŗu ieviešana noliegta. To skaitā ietilpa reibinoši dzērieni, zīds, greznuma lietas.

C.kateg. - ciešamas preces, kuŗu ieviešanai vajadzīga sevišķa atļauja.

1921.g. 19.janvāra rīkojums (lik.kr.26.) dažām precēm pazemināja likmes un dažas, kā gaļu, miltus u.c. atbrīvoja no muitas.

1921.g. 15.marta likums (lik.kr.76.) vēl pazemināja likmes un ievēda tarifā dažus pārgrozījumus. Likmju pazemināšana noveda pie Latvijas rubļķa kursa krišanas. Sakarā ar to likvidēja tirdzniec.-rūpniecības ministriju un tās vietā nodibināja finanču ministriju.

1921.g. 15.aprīļa rīkojums atbrīvoja no ievēdmuitas labību, kviešu un rudzu miltus, cukuru, mākslīgus mēyslus, lauksaimniecības un piessaim. mašīnas, bet aplika ar muitu 10% apmērā nāgļas, manna un risus un ar 30% pupas, zirpus un kartupeļu miltus.

1921.g. 7.jūlijs (lik.kr.137.) izsludināja jaunu specifisko muitas tarifu, sastādītu pēc agrākās Krievijas parauga, pareizāk pārstrādāto agrākās Krievijas tarifu. Šis tarifs iedalīts 217 (1936.g. martā) paragrafos un nodokļa likmes paaugstinātas, aplikot pat pārtikas vielas, izņemot vienīgi labību. To fiskālam tarifam pievienojās jau protekcionisks jau muitas nodokļi deva valstij jau prāvus ienākumus. Sakarā ar šī tarifa ieviešanu Latvijā sāka nodibināties daudz rūpn.uzņēmumu, kam trūka dabīga pamata un kas tagad palēnām izzūd.

1922.g. 22.maijs Satversmes Sapulce ievēda tarifā dažus pārgrozījumus un starp citu paaugstināja dažas likmes, to starpā uz alkoholiskiem dzērieniem, augļiem, ādām un citiem rūpniecības ražojumiem.

1926.g. 25.martā (lik.kr.29.) Saeima paaugstināja likmes uz saknēm, svaigiem un žāvētiem augļiem, alkoholiskiem dzērieniem un citām baudu vielām, ādām, fajansa un porcelāna izstrādājumiem, kosmetiku, audumiem, koka un skārda izstrādājumiem un citiem rūpniecības ražojumiem no 20-200%.

Pēc tam ir vēl izdarīti atsevišķu tarifa pantu sīki grozījumi, bet visumā 1928.g. tarifs pastāvēja līdz 1928.g. 16.aprīlim, kad stājās spēkā Saeimas 1928.g. 30.martā pieņemtais muitas tarifs.

Tagadējais satur 217 pantus par ievēdmuitu un 10 pantus par izvedmuitu, ir sīki izstrādāts un sistematiski sakārtots. Visas ievēdpreces sadalītas 10 grupās un katrā grupā savukārt iedalītas attiecīgas sugas preces. Likmes noteiktas no kilograma latos, izņemot dzīvniekus un dažus braucamos rīkus, kā vāgus, velosipēdus, ko mūito no gabala un automobiļus, ko mūito no motoru efektīvā zirgu spēka skaita. No agrākajiem tarifiem atšķiras ar to, ka paredz minimālās likmes un maksimālās. Likmes pazeminātas uz manufekturu, žāvētiem augļiem un kviešu miltiem. Spoguļa stiklu, tāpat dažu dzelzs izstrādājumu likmes paaugstinātas.

Tarifam galv.kārtā fiskāls raksturs, jo aplik preces, ko Latvijā neražo, kā risus, dienvīdus augļus, zīdu u.tml., kaut gan arī likmes, kam aizsargmuitas nozīme, piem. augstas vagonu muitas satur pēc 174.§ līdz 8000 ls no gabala, tāpat auzu, miežu, spirta un dzīvu kustoņu mūita (zirgi līdz Ls 120,- gab., liellopi Ls 160,- gab.).

Visvairāk lietsjemo preču likmes ievēdmuitai pēc pastāvoša tarifa (1936.) šādas no kg latos:

Preces	maks.	min.	Preces	maks.	min.
Rudzi netto	0,03	brīvi	Bencīns no Igaunijas		brīvi
Mieži "	0,24 - 0,12		Petroleja:		
Auzas, mīstrs	0,48 - 0,24		a) vieglā	0,30 - 0,15	
Zirņi, pupas, lēcas	0,48 - 0,24		b) parastā	0,04 - 0,02	
Kartupeļi	0,03 - brīvi		Mašīnas, dažādas tirdzniec.	0,40 - 0,20	
Kvieši	0,14 - 0,07		Lauksaim.mašīnas	0,08 - 0,04	
Bīdel.kviešu milti	0,50 - 0,25		Linu audeklis	16,00 - 8,00	
Rīsi: netto			Kokvilnas audumi		
a) nemizoti	0,80 - 0,40		(apdrukāti)	4,00 - 2,70	

Preces	maks. min.	Preces	maks. min.
c) pulēti	1,30 - 0,65	Jēlzīds	4,00 - 2,00
d) glazēti	1,50 - 0,75	Bencīns	0,60 - 0,30
Apelsīni, netto	4,00 - 2,00	Klavīeres visādādas, izņem.	
Birtānijas, kolonijas, pro-		pianīno u. tāfeēklav. gē.	1200-600,-
tektorāta un mandātzemes		Pianīno u. tāfelklavīeres	400-350,-
apelsīni	2,00	Vīnogas netto (laikā	8,00 - 4,00
Citroni	0,60 - 0,30	no I.I - I.VI)	3,00 - 1,50
Rozīnes	1,50 - 0,75	Banāni netto	10,00 - 5,00
Tēja, visāda	0,40 - 0,20	(laikā no I.I-I.VI)	2,00 - 1,00
Cukurs:		Kaltētas plūmes netto	4,00 - 2,00
a) rafināde	0,40 - 0,20	Datēles netto	2,00 - 1,00
b) jēlcukurs	0,40 - 0,20	Rieksti "	3,00 - 1,50
Alkohol.vīni mucās	3,00 - 1,50	Vīģes "	1,50 - 0,75
Spirts un stipri		Sinepes (sausas) "	4,00
alkohol.dzērieni	5,00 - 2,50	Kafeja (graudos) "	4,00 - 2,00
		Tabaka (jēltabaka) "	3,00

Ieņēmumi no muitas bija:

1929/30.g.	55,6 milj.ls	jeb 28,5% no ieņēmumu kopsummas
1932/33.g.	22,7 " "	17,5% " "
1934/35.g.	27,7 " "	19,5% " "

Ievedmuita visu laiku ir devusi lielākos ieņēmumus un pēdējos gados tā ir apm. 96% no visiem muitas nodokļiem. Pārējie muitas nodokļi sastāda tikai 4%.

Par atsevišķām precēm ievadmuita ienēma apaļos 1000 Ls:

Preces	1926/27.b.g.	1934.g.
Kvieši	2.863	-
Rīsi	482	260 (noapaļojot)
Bidelēti kviešu milti	59	-
Apelsīni	470	650 (augļi, ogas, svaigi)
Citroni	297	-
Žāvēti augļi	234	210
Kafijs	370	430
Tēja	285	180
Tabakas preces	3,486	3,000
Cukurs	7,111	2,700
Bencīns, petroleja	1,554	1,900
Kokvilnas un zīda diedziņi	-	2,240
Ieroči	159	-
Automobiļi	345	728 (braucamie rīki)
Andumi	11,769	1,460 (kokvilnas)

Nobeidzot ievadmuitas apskatu jāpiezīmē, ka no ārzemēm nav atļauts ievest Latvijā ārzemju lotereju biļetes, mākslīgu safrānu, kara ieročus, spēļu kartis, baložus un nezāļu sēklas.

No muitas brīvas ceļotāju lietātās mantas, kas ceļojumā nepieciešamas. Muitas nodoklis no ceļotājiem nav iekasējams, ja muitas nodoklis par viņu mītojamu mantu nepārsniedz 15 ls (?).

Ar lielāko daļu valēšu Latvija noslēgusi tirdzniecības, sakarā ar ko šim valstīm tiek piemērots minimālais vai konvencionālais muitas tarifs.

Saraksts ieņemtām muitas nodokļiem lielākos apgrozības gados.

	(miljonos latu)			
Ievadmuitas nod.	1924/25.g.	1928/29.g.	1929/30.g.	1934/35.g.
Ievadmuitas nod.	44,8	51,3	55,6	27,7
Izvedmuitas nod.	8,8	9,0	7,37	0,5
Kancelejas nod.	0,8	0,9	0,99	0,36
K o p ā	54,5	61,3	63,95	28,6 (noapaļ.)

1935/36.g. paredzēts ieņemt Ls 29,025 milj.

Latvijas izvedmuita, aplikamie priekšmeti, aplikšanas kārtība, finansiālie rezultāti un šī nodokļa nozīme.

(1918.g.4.XII. (Lik.kr.1919. 12.)

Pagaīdu valdība aizliedza ievest uz ārzemēm pārtikas vielas, mazāk svāri gas pārt.vielas drikstēja ievest tikai ar sev. Apgādības ministra atļauju.

1918.g. 12.XII (1919.g.lik.kr.19.) rīkojums nosaka, ka visu preču izvešanai vajadzīga tirdzniecības ministrijas atļauja.

1919.g. 27.III. (1919.g. lik.kr.86.) aizliedza līnu un līgsēklu izvešanu uz ārzemēm, jo valsts pārņēma savās rokās tirdzniecību ar šiem priekšmetiem.

1920.g. 10.V. valdība pārņēma savās rokās arī ādu tirdzniecību, bet ar 1921.gadu to sāka atcelt.

1920.g. 9.novembrī Satversmes Sapulces rikojums (lik.kr.225.) ievēda izvedmuitu uz kokiem. Aplika ar muitu ad valorem, apstrādātus un neapstrādātus kokus 15-40% apmērā no koku vērtības, pie kam muita maksājama ārzenju valūtā. Finierus muietoja ar 1 pensu no kv.metra, krēslu sēdekļus no 1/2 pensu no gabala, bet mēbeles un koka izstrādājumus ar 3% no vērtības.

1921g. 2.V. noteikumi (lik.kr.104.) atļāva izvest bez sevišķas atļaujas uz ārzemēm, nomaksājot muitu, 31 priekšmetus, to starpā papīru, dažus koka izstrādājumus, sērskociņus, apavus, lina audumus, gumijas un konditorejas preces un citus rūpniecības ražojumus. Muita uz dzīvnieku produktiem - 10-30%, uz citiem fabrikātiem 10% no vērtības.

Izvedmuitai fiskāls raksturs, jo Latvijā darba spēks bija lēts, un tā tad arī ražošana izmaksāja Latvijā lētāk nekā ārzemēs un izvedmuita tādā kārtā krita uz ārzemniekiem. Bet kad ārzemēs nokārtojās ražošana, Latvijas izvedmuitas tarifs ierādījās par nepiemērotu.

1921.g. 28.jūnija rikojums (lik.kr.128.) atļāva izvest uz ārzemēm bez sevišķas atļaujas, bet aplikot ar izvedmuitu, olas, sviestu, šāvētu šķiņķi, vēžus, zausus un lašus, bet citas zivis un svaigus augļus un stādus bez muitas.

1921.g. 26.VII. rikojums (lik.kr.142.) atļāva izvest uz ārzemēm linsēklas un rikojums Nr.144. atļāva izvest uz ārzemēm bez sevišķas atļaujas, samaksājot izvedmuitu, visādas jēlas un izstrādātas ādas.

1921.g. 16.septembrī (lik.kr.197.) ievēda eksporta preču tarifu, kas atceļa visus agrākos noteikumus par izvedamām precēm un noteica, ka visas tarifā neminētās preces no izvedmuitas brīvas, pie kam finanču ministram tiesība atmaksāt izvedmuitu par jēlvielām, kas patērētas izvedamo preču ražošanai.

Saskaņā ar šo tarifu, aplikti ar izvedmuitu labība, milti un citas pārtikas vielas, vilnas un audumi, dzīvi lopī, ādas, koki, lauzts žuguns - tērauds un dzelzs, lupatas. Tarifs satur 44 pantus un muitu ņem no kg Latvijas valūtā, izņemot dzīvus lopus, ko muita no gabala.

1922.g. 31.I. - likums par izvedmuitas tarifu (lik.kr.Nr.43.) atceļa visus agrākos rikojumus un aplik ar muitu tikai sviestu, dzīvus lopus, kaulus, kokus, laustu žugunu u.c. metālus, lupatas, izņemot vilnas, gleznas un nemitas ādas.

1922.g. 24.okt. noteikumi (lik.kr.230.) atceļa izvedmuitu uz pirmā labuma sviestu, bet aplik ar izvedmuitu 15 snt. no kg otrā labuma sviestu un grozīja dažus tarifa pantus.

1923.g. 9.marta likums (lik.kr. 16.) par izvedmuitas tarifu atceļ muitu uz I un II labuma sviestu, bet III labuma sviestu aizliedz izvest. Ar izvedmuitu aplik tikai kaulus, kokus un laustu žugunu un citus metālus, lupatas, izņemot vilnas un nemitas ādas.

1923.g. 6.VII. (lik.kr.80.) noteikumi paaugstināja izvedmuitu uz laustu, vecu žugunu un dzelzi, kas līdz tam bija aplikta ar 40 snt. par 100 kg, uz 2-5 ls par 100 kg. To darīja tādēļ, ka vietējās kausētavas šēlojās, ka tām pietrūkst materiāla, jo viss vecs žuguns un dzelzs aizplāstot uz ārzemēm.

1928.g. 30.martā Saeima pieņēma jaunu izvedmuitas tarifu, kas stājās spēkā 1928.g. 16.aprīlī.

Šistarifs satur 10 pantus (1936.g. - 11 pantus) un aplik ar izvedmuitu kokus, vecu žugunu, dzelzi, siļas, tēraudu, varu un vēl dažus metālus gabalos un vecos izstrādājumos, visādas lupatas, kaulus, nemitas ādas un siera sērums ar glicerīna saturu līdz 20% iesk. Koka materiālu un nemitu ādu likmes šini tarifa, salīdzinot ar 1923.g. tarifu, divkārtotas. Likmes noteiktas latos un par zāģētiem kokiem muita ņem no standarta, par brusēm, slīperiem un gulšņiem no loada, par pārējiem koku materiāliem no kubikpēdas, resp. kubikass. Par pārējām precēm muita ņem no kilograma.

Aplikot ar augstu izvedmuitu, koka materiālus (uz lapu koku dēļiem muita no 100-160 ls no standarta šī standarts = 165 kub.pēdām vai 35 kub.metriem/, uz papīra malkas 30 ls no kubikass) un izlaižot bez muitas koka izstrādājumus, kā parketu, finieri, mēbeles u.t.t., valdība veicina koku rūpniecību un gādā nodarbošanos pašu strādniekiem, kā arī izmanto savu stāvokli kā koku izvedēja valsts, ievērojot Vakarēiropas lielos koku pieprasījumus. Tas pats sakāms par nemitu ādu aplikšanu ar 30 līdz 100 snt. no kilograma.

No 1921-1922.gadam Latvija ņēma arī tranzīta nodokli, bet tas deva ļoti niecīgus ienākumus un tikai traucēja preču kustību.

		I z v e d m u i t a:	
		(Likmes latos no kg)	
Kokmateriāli			
	apses, zāģētas dēļos		brīvi
	ozola gulšņi, tēsti vai zāģēti		"
	stutmalca		"
	dēdzināmā malca		"
Metāli	Tērauds		3,50
	1) žuguns vecs, gabalos		3,00
	2) dzelzs		3,50
	3) varš, aluminijs, nikelis u.c.		20,00
Ādas nemitas (liellopu)			0,80
	Kauli		0,04
	Lupatas (visādas)		0,02
	Sazi, neapstrādāti		4,00

Tarifs ir muita vienas

Latvijas ārējā tirdzniecība un tranzīts 1926., 1927. un 1934. g. milj. Ls.

	1926.g.	1927.g.	1934.g.
Imports	260,314	249,988	94,9 (noapaļ.)
Eksports	188,504	221,246	85,3
Imports pārsniedz eksportu	71,810	28,742	9,6
Eksports līdzinājas No visa eksporta %	80% no importa 88% no imp. 90% apm. no imp.		
lauksaimn. ražojumi	55,01%	41,78%	
Koki	21,85%	36,56%	
Fabrikāti	19,68%	18,21%	
Tranzīts tonnās	626.127.000	845.905.000	21,0

Pēc "Latvijas ārējā tirdzniecība un tranzīts". Valsts statist.pārv. izd. 1928.g., Rīgā.

Likums par pārgrozījumiem noteikumos par muitas iestādes nemamo kancelejas nodokli.

"Vald.Vēstis." Nr.56. (1923.g.).

Pielikumā par muitas likuma 3.panta piezīmes 65., 66. un 67.panta (1913.g. turpinājumā) izteikt sekojoši:

V.daļa - Par kancelejas nodokli muitas iestādēs.

65. Kancelejas nodoklis nemams muitas iestādēs par ievēd- un izvedprecēm, kuŗas apliktas ar muitas nodokli, sekošā apmērā: piecpadsmit santīmi no katriem desmit latiem muitas nodokļa, rēķinot nepilnus desmit latus par pilniem.

66. Kancelejas nodoklis nav nemams:

- 1) par precēm, par kuŗām muiŗa nav maksājama;
- 2) par ievēd- un izvedprecēm, ja muitas nodokļa kopsumma pēc katra atsevišķa preču pārbaudiŗšanas dokumenta nepārsniedz trīs latus;
- 3) par ievēdprecēm, kuŗas lai gan pēc tarifa apliktas ar muiŗu, bet uz sevišķu likumu pamata ielaiŗ bez muitas.

67. Kancelejas nodoklis iekasējams tani kārtiŗbā, kāda noteikta muitas nodokļa iekasēŗšanai.

§ 28.

ALKOHOLISKU DZĒRIENU APLIKŗANA.

1. Spirts kā aplikŗanas objekts.

Alkoholiski dzērieni ir baudu vielas un viņu patēriņā atspoguļojas zināmā mēŗā maksāŗšanas spējas. Tas attaisno aplikŗanu.

Vācijā ikgadus nodzēŗ 2 miljardus marku: precējuŗies 6%, bet neprecējuŗies 8-14% no sava ienākuma. Delbriks apgalvo, ka katrs strādnieks nodzēŗot 20% no sava ienākuma. Bavārijas statistika rāda, ka strādnieki nodzēŗ 1/8 algas. Jo zemāks strādnieku izgliŗtības līmenis, un jo vairāk tie nopelna, jo vairāk nodzēŗ.

2. Spirta un degvīna aplikŗanas veidi.

Spirta ražoŗšanai, kā lauksaimniecības blakus nozarei, daŗos apvidos lieŗa nozīme, bet aplikŗana, seviŗķi mazās dedzināŗtavās, diezgan grūta.

Apliek pēc 3 veidiem:

1) pēc gatava produkta, pie kam ŗis veids sadalās: a) aplikŗanā pie ražoŗšanas, kad alkoholu aplik ar nodokli ražoŗšanas stadijā, noteicot tīŗa alkohola daudzumu ar kontroles aparātiem. Nodokli samaksā raŗotājs, bet vēlāk iekasē no patēŗētāja.

b) Aplikŗana pie alkohola laiŗšanas apgroziŗbā, kad nodokli samaksā saņēmejs. Te nodoklis ir patēriņā nodoklis.

ŗis ir vislabākais aplikŗanas veids, jo ar to: 1) sasniedz vispareizāko aplikŗanu, 2) nodokļa nemŗšana stāv tuvu produkta patēriņam 3) nodokļa maksāŗtājam nav jāiegulda uz ilgu laiku kapitāls un 4) visvieglāk aprēķinat atmaksājamo nodokli un izvedpreēmijas, ja tādas pastāv, kad spirtu izved uz āŗzemēŗ

2) Pēc ražoŗšanai lietājamo trauku tilpuma, pie kam ŗai gadījumā nodokli aprēķina pēc viena no sekojoŗiem paņēmiem:

a) pēc iejavas katlu tilpuma un iejavu skaita,

b) kā katlu nodokli, ko nem samēŗīgi tam alkohola daudzumam, ko var raŗot ar dedzināŗtavā esoŗiem aparātiem,

c) kā pauŗalnodokli, samēŗīgi uznēmuma ražoŗšanas spējām zināmā laika sprīdi, nelūkojoties uz to, vai tas faktiski strādā nepārtraukti vai ne.

3) Pēc pārstrādāto materiālu daudzuma, pēc mēŗa vai svara, piemērojoties alkohola daudzumam, kādu katrs materiāls izdoŗ. ŗi veida aplikŗana jau tuvoŗas gatava produkta aplikŗanai. Parasti valdības aplik spirtu pēc traukiem un materiāliem tik ilgi, kamēr ražoŗšanas tehnika vāji attīstīta. Apstrādāŗot

pēc augstākiem tehniskiem paņēmieniem materiāli izdod vairāk alkoholam kas ražotājiem izdevīgāk. Ja tehnika sasniegusi augstu pakāpi, tad apliek tīru produktu.

Gatavu produktu apliek ar nodokli: Anglijā, Francijā, Beļģijā, Holandē u.c.v. Kā sevišķs aplikšanas veids jāapskata spirta un degvīna monopols, pie kam izšķir:

a) ražošanas monopols, - ražo vai nu tikai valsts, vai arī valsts nodod ražošanu privātām dedzinātavām. Valsts arī pati pārdod ražojumus par noteiktām cenām.

b) tirdzniecības monopols, kad ražo privāti uzņēmēji, bet ražotais spirts par noteiktu cenu jānodod valdībai, kas to pārstrādā un laiž pārdošanā.

c) starpniecības monopols, pastāv iekš tam, ka valsts uzpērk no ražotājiem iekšzemes patēriņam vajadzīgo spirta daudzumu un ar to ar zināmu peļņu pārdod tālāk denaturēšanai, tīrīšanai un citādi apstrādāšanai.

Denaturēšana un tīrīšana parasti notiek zem valsts uzraudzības. Alkoholisku dzērienu imports nav aprobežots, bet mūita saskaņota ar spirta nodokli.

Spirta monopols izdevīgs tur, kur ražo tikai iekšzemes patēriņam.

Ievēdot ražošanas un tirdzniecības monopolu, privāta rūpniecība jālikvidē, izmaksājot atlīdzību uzņēmumu īpašniekiem un tādēļ nav ieteicams tādās valstīs, kur daudz sīku dedzinātavu.

3. Latvijas spirta un degvīna monopols ievests 1920.g. aprīlī ar Ministru kabineta rīkojumu. Ražošana atstāta privātiem uzņēmējiem, nosakot kā minimālo ražojamo daudzumu 90 spainus, lai nodokļu iekasēšana neizmaksātu pārāk dārgi. Monopolu ievēda pa daļai tādēļ, ka vietējās dedzinātavas bija kara laikā izpostītas un spirtu lielos apmēros ievēda no ārzemēm - 1920.g. pāri par 4 milj. gradu, bet vietējās dedzinātavas spēja ražot tikai 2 milj. gradu. 1921.g. iekšzemē jau ražoja 11 milj. gradu, bet no ārzemēm ievēda 2 milj. gradu.

Latvijas spirta un degvīna monopols organizēts tādi, ka ražotais spirts par noteiktu cenu jānodod valsts spirta un degvīna monopola noliktavās. Tur jēlspirtu denaturē un arī tīra, izgatavo parasto 40° stipru degvīnu kā arī dzidro 45°, papildā noteikta lieluma traukos un laiž pārdošanā par noteiktām cenām. Spirta izdalīšanu atkalpārdevējiem līdz 1927.g. izdarīja spirtrūpnieku savienība pret zināmu atlīdzību un garantējot valdībai zināma daudzuma pārdošanu gadā (1926/27.g. 24 milj. gradu spirta). 1927.g. spirta izdalīšanu pārdotām Rīgā un tuvākā Rīgas apkārtnē pārņēma valdība, bet provincē to izdara privāti uzņēmēji. Tiešā pārdošana patērētājiem atrodas privātās rokās.

Ja vietējās dedzinātavas nespēj ražot vajadzīgo daudzumu, tad iztrūkuma ievēd no ārzemēm; 1928.g. ievēda no Čehoslovākijas, 1925/26.g. darbojās 44 spirta dedzinātavas (1934/35.s.g. 52 dedzin.), kas ražoja 4,5 milj. litru spirta, patērējot apm. 30 milj. kg kartupeļu un ap 5 milj. kg labības.

Latvijā pastāv spirta tirdzniecības monopols. Pēc jēlspirta cenas noteikšanas Finanču ministrijā noslēdz līgumus ar atsevišķām spirta dedzinātavām par noteikta daudzuma spirta piegādi, noteiktos termiņos (dedzinātavas var arī līgumus neslēgt, ja atrod noteikto cenu par zemu - tadā gadījumā valsts iztrūkumu ievēdīs no ārzemēm). Ar 1933.g. 1.jūl. spirtu mēra litros (rēķina litros absolūta alkohola).

Izdedzināto spirta daudzumu dedzinātavās reģistrē kontrolaparāti. Pie pārvadāšanas un uzglabāšanas, ja zūd spirts pāri par atļauto normu, tad par to jāmaksā akcīzes nodoklis Ls 6,50 par litru abs.alkohola.

Finanču ministra noteiktās spirta un degvīna pārdošanas cenās jau ietilpst akcīzes nodoklis Ls 6,50 par litru abs.alkohola, tikai tas netiek atsevišķi parādīts. Tehniskām vajadzībām, ārstniecībā u.tml. vajadzībām spirta cenā akcīzes nodoklis neietilpst.

Akcīze uz spirtu un degvīnu kopsummā parādās spirta un degvīna monopola tīrās peļņas veidā.

4. Pārdošanas cenu noteikšana.

Jēlspirta ražotājiem valsts maksā cietu cenu, kas noteikta gadu uz priekšu, no sevišķas valdības sastādītas komisijas un apstiprināta no finanču ministra. Cenu nosaka rēķinājoties ar kartupeļu ražu un to cenu, ko spirtrūpnieki maksā zemkopjiem par kartupeļiem, jo pie mums ražo galv.kārtā kartupeļu spirtu. Līdz ar to valdība nosaka noteiktas cenas, kas jāmaksā par kartupeļiem. Atkarībā no to stērķeļu % cenas nedaudz svārstās.

Tāpat valdība nosaka pārdošanas cenu denaturētam un tīram spirtam, parastam degvīna un dzidrajam.

5. Financiālie rezultāti (skat.rabulu)

Ar 1927.g. 1.VII.lik. (Nr.98.) no alkoholisko dzērienu pārdošanas cenas ņemamas 3% piemaksas par labu Kultūras fondam.

Ar 1929.g. 1.IV. tādu pat 3% nodokli no nemonopolizēto alkoholisko dzērienu pārdošanas cenām (vidējās tirgus cenas nosaka apm. Nodokļu depart.) ņem ceļu fondam par labu. (Nomaksā šos nod. izpērkot dzērieniem bandroles - vīnsu, likieriem, bet alu nemaksājot nod. pret kvīti).

I e n ģ ē m u m i no
 akcīzes un patentu nodokļiem 1927/28, 1928/29. un 1935/36.g. tūkstošos ls.

	1927/28.g.	1928/29.g.	1935/36.g.paredz.ie- ņemt
P a t e n t u n o d o k ļ i			
No dzērienu un raugu ražotavām un tirgotavām	323	371	320
No tabakas, čaulišu un sērko- ciņu fabr. un tirgotavām	268	286	260
No naftas produktu fabrikām un tirgotavām	6	10	10
No fabrikām, kas ražo spirta izstrād., ko nelietā dzeršanai	7	6	9
K o p ā	604 tūkst.ls	673 tūkst.	680 tūkst.ls.
A k c ī z e s			
	1927/28.g.	1930/31.g.	1934/35.g. tūkst.ls.
Uz spirtu *)	40	40	40
" likieriem	300	200	150
" vīniem	300	425	100
" alus, portera un iesala kvasu	2.000	2.8000	1.5000
" medus dzērieniem	5	3	1,5
" bezalkohol.dzērieniem	600	550	650
" tabakas	11.000	13.000	13.000
" rauga	500	700	1.000
" čaulītēm	300	320	220
" sērkokociņiem	650	680	560
" petrolejas	450	-	-
" cit.apgaism.produktiem	400	400	300
" smēreļļām	800	475	400
" tēju	200	160	65
K o p ā	17,545 milj.lsl	19,824 milj.	18,2 milj.ls.

+) Šeit paredzētā akcīze sastādās no akcīzes uz absolūto spirtu, kuŗu iestrādās likieros vai ievēdīs likieru veidā no ārzemēm.

	1927/28.g.	1928/29.g.	1929/30.g.
Ienākumi no spirta un degvīna monopola	27.000.000	28.000.000	29.500.000
1934/35.g. ienemts no spirta un degvīna monopola			20,2 milj.ls
1935/36.g.budžetā paredzēts ienemt " " "			20 " "

Uz visiem ar akcīzi apliekamiem produktiem princips ir tāds, ka tos izvedot uz ārzemēm samaksāto akcīzi pēc muitas apliec. uzrādīšanas zināmā laikā (parasti 3 mēn.) atmaksā.

Tāpat ar akcīzi apliekamos produktus pārvedādot pirms nodokļa samaksāšanas vajaga nodokļu amatpersonas izdotu pavadrakstu.

Spirta un degvīna monopols deva 1929/30.g. apm. 16% valsts ienākumu budžetam, bet 1934/35.g. - 23%.

6. Spirta un degvīna aplikšana ārzemēs.

V ā c i j ā 1886.g. Bismarks gribēja ievest degvīna monopolu, bet Reichstags ar 183 balsīm pret 3 priekšlikumu noraidīja, baidoties, ka lielais monopolu kalpotāju pulks būs valdībai paklausīgs vēlēšanās. Otrreiz monopolu gribēja ievest 1909.g., bet atkal neizdevās, jo Reichstags domāja, ka monopols izpostīšot lielos spirtrūpniekus, kas pieprasīšot lielu atlīdzību. Nau-
 das trūkums piespieda valdību 1918.g. ievest monopolu. Monopola lik. grozīts 1919.g. un 1922.gadā. Monopols pastāv starpniecības veidā un piešķir atvieglinājumus lauksaimniecības dedzinātavām, kas ražo no kartupeļiem un graudiem un tāpat dedzinātavām, kas ražo no augļiem. No monopola ienākumiem katru gadu 30 milj.Mk ziedo žūpības apkaŗošanai un ūpības seku novēŗšanai.

A n g l i j ā apliek ar nodokli gatavu fabrikātu, kad dedzinātavas vai noliktavas to laiŗ pāŗdošanā. Pirms kaŗa likmes bija zemas, bet kaŗa laikā stipri paaugstināja. Aizliegts dedzinātavām vienā un tai pašā laikā raŗot vietējam patēŗinājam un eksportam. 1921.g. nodokli paredzētd ienemt 64,5 milj. mārc.sterl.

Š v e i c ē spirta un degvīna monopols pastāv no 1886.g. Raŗot spirtu no labības, kartupeļiem, bietēm, cukura un melases drikst tikai valdība, tāpat ievest no minētām izejvielām raŗoto spirtu un degvīnu. No iekŗzemes augļiem un ogām katrs drikst raŗot spirtu. Apm. 1/4 daļu no visa alkohola patēŗina raŗo iekŗzemē un valsts uzdod to raŗot privātiem uzņēmējiem pa daļām no 150-1000 hektolitru apmēŗā katram no iekŗzemes izejvielām. Valdība pāŗdod degvīnu ne mazāk par 150 litriem uz reizi par 12-150 Frs. par hektolitrū. Monopols ienes valstij ap 5 milj.frankus, ko sadala starp kantoniem. Pēdējie saņemto summu 10% izlietā ūpības apkaŗošanai.

K r i e v i j ā monopols pastāvēja Lielkrievijā jau no 17.g.s. Sākot ar 1849.g. to ievēda Ukrainē, Polijā un Baltijas gubernās tirdzniecības mo-

nopola veidā. Dzeršana gāja mazumā un līdz ar to labības patēriņš, kamdēļ uz muižniecības vēlēšanos monopolu atcēla un sākot ar 1863.g. aplika ar nodokli gatavu produktu. 1894.g. monopolu no jauna ievēda 4 austrumu gubernās (Permas, Ufas, Orenburgas un Samaras), pie kam valsts pārņēma savās rokās arī pārdošanu. 1897.g. monopolu ievēda arī pārējā Krievijā, izņemot Somiju. Baltijas muižniekiem par atņemtām spirta un degvīna dedzināšanas tiesībām valsts izmaksāja vairāk miljonu lielu atlīdzību. Monopola nolūks bija ierobežot žūpību; šo mērķi tas nesasniedza, bet gan deva valstij milzīgus ienākumus līdz 600 milj.rbl. Konjaka fabrikās un augļu un vīnogu spirta dedzinātavās ražoto spirtu aplika ar akcīzi.

Pasaules kara sākumā monoplu slēdza un spirtuozu dzērienu pārdošanu līdz kara beigām noliedza. Lielinieki dažus gadus atpakaļ monopolu atjaunoja.

I g a u n i j ā pastāv monopols uz tādiem pat pamatiem kā Latvijā, un spirta patēriņā tuvu līdzīgs Latvijas patēriņam.

L i e t u v ā degvīna monopola nav.

P o l i j ā ievests degvīna pārdošanas monopols, pie kam pārdotavu skaits nedrīkst būt vairāk kā uz ik 4500 iedzīvotājiem 1 pārdotava.

7. Prohibīcijas sistēma.

Z.A.S.valstīs 1920.g. alkoholisku dzērienu ražošana un pārdošana bija pilnīgi noliegta. Par alkoholiskiem skaita visus dzērienus, kas satur vairāk par 0,5% alkohola. Aizlieguma spēkā uzturēšanai valdība veda sīvu cīņu ar kontrabandistiem. Atsevišķās valstīs prohibīcija pastāvēja jau sen, piem. Menas štatā no 1855.g. Tagad Z.A.S.Valstīs prohibīcija atcelta.

N o r v e ģ i j ā alkohola aizlieguma likumu ievēda 1922.g. Tirgošanās ar Spānijas un Francijas vīniem bija atļauta saskaņā ar tirdzniecības līgumiem. Bet tā kā ļoti daudz alkoholisku dzērienu ievēda kontrabandas ceļā, tad 1926.g. ar tautas nobalsošanu aizliegumu atcēla.

S o m i j ā aizliegums pastāvēja no 1918.g. un valdība veda sīvu cīņu ar spirta kontrabandistiem. Tagad arī Somijā prohibīcija atcelta.

8. Geteborgas sistēma.

Geteborgas sistēma savu vārdu dabūjusi no Zviedrijas pilsētas ar tādu pat nosaukumu, kur vispirms ievēsti tā saucamie Geteborgas traktieri žūpības apkaņošanai, ar ko Zviedrija ved sīvu cīņu.

Zviedrijā pastāv alkoholisku dzērienu monopols un dzērienu pārdošana notiek pēc Get.sist.; tā iekārtota tā, ka pārdevējs nav ieinteresēts dzērienu pārdošanā. Atļauju traktiera atvēršanai var dot tikai vietējās pašvaldības pilngadīgo locekļu pilna sapulce. Tiesība atvērt pārdotavas ir tikai akciju sabiedrībām, kas drīkst sev paturēt tikai 5% lielu peļņu, bet pārējā iemaksājama pašvaldībām žūpības apkaņošanai. Dzērienus pārdod pēc kartiņām. Traktieros dzērienus izsniedz tikai kopā ar ēdienu mazās porcijās un iereibušiem nepārdod, tāpat nepilngadīgiem. Traktieru personāls saņem cietu algu un % no ēdienu pārdošanas.

Ar Get.sist. ievēšanu Zviedrijā degvīna patēriņš samazinājies no 6 uz 1,6 litriem uz iedzīvotāju gadā (resp. samazinājies 4-kārtīgi). Svētdienās un svētkos dzērienu pārdotavas slēgtas visu dienu, bet sestdienās un svētku priekšvakaros no plkst.12.

L a t v i j ā 1924.g. izdots žūpības apkaņošanas likums, kas noliedz reklamēt (periodiskos izdevumos drīkst reklamēt) alkoholiskus dzērienus un ierobežo tirgošanās laiku. Uzraudzība par lik. izpildīšanu uzlikta policijai un pašvaldības iestāžu ievēlētiem žūpības apkaņošanas kuratoriem.

9. Alus kā aplikšanas objekts.

Spirta un vīna aplikšana dažādās vietās aizskar lauksaimnieku intereses, bet alus nē, jo alus brūži ir patstāvīga rūpniecība un ar lauksaimniecību to saista tikai miežu un apiņu patēriņš. Alus brūži ir tehniskā ziņā ļoti plaši nostādīti uzņēmumi, kamdēļ alus aplikšana viegla.

10. Alus aplikšanas veidi ir šādi:

- 1) Gatava produkta aplikšana, kas ir visērtākā, jo nodokli var piemērot i alus daudzuma, i labumam.
 - 2) Pusgatava produkta - misas aplikšana pēc daudzuma un misā esošā cukura satura, ko noteic ar sacharometri.
 - 3) Pēc ražošanas spējām. Še aplikšana sadalās 2 veidos, kā 1) aplikšana pēc iejaukšanas kublu tilpuma un iejāvumu skaita un 2) katlu nodoklis pēc katla tilpuma un vārijumu skaita.
 - 4) Pēc patērētā mizejvielām, kad aplik tiek iesalu. Arī Latvijā pēc izejvielām, t.i. pēc iesala.
- Gatavo produktu aplik Vācijā un Z.A.S.valstīs, pusgatavu - Austrija, Anglija, Francija un Itālija, pēc ražošanas trauku tilpuma - Beļģija, Holande un agrākā Krievija.

1924.g. lik. piemērošana noteikta ar Finanču ministra instrukciju, kas

Aplikšana ar bandrolēm tabakas izstrādāj. lieldala šādās šķirās:

- | | |
|---|---|
| 1) Vispārējās fabrikas: | Saskaņā ar 1928.g. lik.pārgrozījumiem |
| Smēkājama tabaka 3 šķirās | (lik.kr.67.) cigārus apliek šādi: |
| Cigāri 2 " | I.šķ. ar tabakas svaru 1000 gab. līdz |
| Papīrosi 4 " | 6 kg - Ls 45,- |
| 2) Latvijā audzētas tabakas pārstrādājošās fabrikas un nodāļas pie vispārīgām fabrikām: | II.šķ. tādā pat svarā Ls 35,- |
| Smēkājama tabaka II un III.šķ. | Par smagākiem 6 kg pilniem vai nepilniem Ls 45,- Otrās šķiras nedrīkst būt smagāki par 6 kg - 1000. |
| Šņaucamo, sūkājamo un papīrosus no Latvijā audzētas tabakas nešķiro. | |

Uz iepakājumiem ar izstrādājumiem no Latvijā audzētas tabakas jābūt uzrakstam "Vietējā tabaka". Izņemot I.šķ. smēkājamo tabaku, šņaucamo un sūkājamo tabaku, augstākās šķiras papīrosus, cigaretes, cigarīlles un I.šķ. cigārus; pārējiem tabakas izstrādājumiem pārdošanas cenas nosaka finanču ministrs.

§ 29.

T A B A K A S A P L I K Š A N A .

1. Tabaka kā aplikšanas objekts.

Tabaka ir baudviela, kuras patēriņš atspoguļojas pilsoņu ienākumi un tamdej aplikama.

2. Tabakas aplikšanas veidi ir 6:

- 1) Aplikot ar tabaku apstādīto zemi. Šis veids ir visvienkāršākais, bet arī visnepilnīgākais, jo nenosaka ne ražas daudzumu, ne labumu.
- 2) Pēc stādu skaits. Tikpat nepiemērots kā pirmais un ļoti apgrūtina audzētājus.
- 3) Pēc izejvielām, aplikot ar nodokli pēc svara jēltabaku, neraugoties uz tabakas šķirnēm. Nodokli maksā vai nu ražotājs vai tabakas pārstrādātājs pirms pārstrādāšanas.

Visi uzskaitītie veidi neizdevīgi, jo prasa kapitāla ieguldīšanu uz ilgāku laiku. Izvedot tabakas ražojumus uz ārzemēm, nav iespējams pareizi aprēķināt atmaksājamo nodokļa daudzumu.

4) Aplikot gatavus ražojumus pēc daudzuma un labuma. Aplikšanu izdara vai nu pēc faktūrām, ko iesniedz tabakas fabrikas, vai bandroļu veidā, ko fabrikanti pērk no valdības un ar tām aizlīpina tabakas iesaiņojumus laišanai pārdošanā.

5) Piemērojot monopola muitas, kas pastāv iekš tā, ka tabaku tikai pie ieviešanas no ārzemēm apliek ar augstu multu pēc svara un labuma, bet tabakas tālākā apstrādāšana un apgrūzība brīva. Iekšzemē tabakas audzēšana noliegta. Šāda kārtība pastāv Dānijā, Zviedrijā un Norvēģijā, Šveicē un Holandē, nesen atpakaļ arī Anglijā. Tagad Anglijā tabakas audzēšana atļauta.

6) Monopola veidā, kad apstrādāšanu un pārdošanu pārņem valsts, bet tirgotājiem uz koncesiju pamata atļauj pārdot tabakas izstrādājumus par noteiktu cenu. Tabaku audzēt var katrs. Šis ir visērtākais aplikšanas veids, bet šobrīd pastāv tikai kādās 10 valstīs - Polijā, Austrijā, Francijā, Itālijā, Serbijā, Ungarijā, Rumānijā, Japānā, Portugālē, Spānijā, Turcijā (jaukts

P r e t monopolu iebilst:

- 1) Atņem privātiem uzņēmējiem plašu darbības lauku
- 2) Uzraudzības vienkāršošanai tabakas audzēšanu vajadzēs ierobežot noteiktos apvidos un pieskaņot patēriņam.
- 3) Valdības noteiktas cenas par jēltabaku nebūs piemērotas tabaku labumam.
- 4) Izstrādājumi būs zemāka labuma un sadalīsies nedaudzās šķirnēs.
- 5) Monopola darbinieki lielā mērā pavairo valdības piekritēju skaitu vēlēšanās.

M o n o p o l u a t t a i s n o :

- 1) Tabakas ražošanas ierobežošana aizņē nedaudzus ražotājus, bet noteiktas cenas garantē noteiktu ienākumu un drošu un pastāvīgu nopēmēju.
- 2) Nav pierādīts, ka monopola izstrādājumi sliktāki par privātu uzņēmēju izstrādājumiem.
- 3) Ja arī nedaudzu privātu uzņēmēju intereses ciestu, tad tomēr valsts intereses stādāmas augstāk par privātam interesēm.

3. Tabakas monopols.

A u s t r i j ā pastāv no 1670.g., bet ar 1784.gadu pārgājis pilnīgā valsts īpašumā. Tabakas audzēšanai vajadzīga valsts iestāžu atļauja, par ko katru gadu ņem sevišķu nodokli. Visa ražotā tabaka nodevama par cietu cenu valsts tabakas monopola pārvaldei, kas tabaku apstrādā valsts fabrikās. No ārzemēm tabaku ievē tikai valdība. Tabakas ražojumus pārdod valsts veikalos. 1912.

1912.g. tabakas monopols ienesa 208 milj.kronu.votāja:

F r a n c i j ā tabakas monopols ievests uz tādiem pat pamatiem kā Austrijā, tikai uzraudzība pār ražotājiem stingrāka un nododamais lapu tabakas daudzums noteikts. Tabakas ražojumu cenas augstākas nekā Austrijā un tirgotāji tās iepērk valsts noliktavā. 1921.g. paredzēts ienest no monopola 1300 milj.Frs.

I t a l i j ā no 1869-1883.g. valsts izrautēja tabakas monopolu privātiem uzņēmējiem, bet tagad tas atrodas valsts pārziņā un organizēts pēc Francijas parauga.

Tabakas monopols pastāv Ungārijā, Rumānijā, Serbijā un Japānā.

Portugālē un Spānijā monopols iznomāts privātai sabiedrībam, bet Turcijā valsts monopola piedalās viena privāta sabiedrība.

4. Tabakas aplikšana.

V ā c i j ā agrākos laikos ar nodokli aplika tabakas apstādījumus apm. 4,5-6 fenīni no kvadrātmetra, 1879.g. ievēda iekšzemes ražotas jēltabakas aplikšanu pēc svara, no ārzemēm ievesto tabaku aplika ar miltu. 1909.g. paaugstināja nodokļa un miltas likmes un ārzemju lapu tabaku aplika ar sevišķu miltas piemaksu, 40% apmērā no tabakas vērtības. 1916.g. nodokli un piemaksu paaugstināja un ievēda sevišķu cigaretu tabakas nodokli. 1922.g. tabakas aplikšanu reformēja un tagad tabakas izstrādājumus aplik ar nodokli samērīgi pārdošanas cenai. Nodokli nomaksa ar bandrolem.

A n g l i j ā vēl nesen tabakas audzēšana bija noliegta. Tagad aizliegums atcelts. Iekšzemes ražoto tabaku aplik ar nodokli, no ārzemēm ievesto ar miltu. 1917.g. nodokli gandrīz divkārtēja paceļot uz 8 šilīni 2 penisi par mārc.; paaugstināja arī miltu. Tabakas nodoklis pirms pasaules kara ienesa valstij 18, pēc kara 40 milj.mārc.sterl.

Z i e m e ļ ā m e r i k ā s Sav.valstis tabakas izstrādājumus aplik ar nodokli aplikānot ar bandroli likumā noteiktos izstrādājumu iesaņojumus. Pirms pasaules kara nodokļa likmes atkarājas no svara un gabalu skaita. 1919.g. likmes paaugstināja un noteica samērīgi svaram, gabalu skaitam un pārdošanas cenai mazumā. 1911.g. nodoklis ienesa valstij 67 milj.dolāru. Tabakas audzēšana brīva, bet tirgošanās ar neizstrādātu tabaku ierobežo noteikumi par rēķinvedību. Tabakas fabrikas padotas stingrai rēķinu materiālu krājumu kontrolei. Tirgotāji un fabrikanti maksā vēl sevišķu nodokli-licence

5. Tabakas aplikšana Latvijā un aplikšanas finansiālie rezultāti.

Tabakas tirdzn. un rūpniecības uzņēmumi maksā patentes nodokli.

Vispārējās tabakas fabrikas gadā - Ls 250,-
noliktavas " 50,-
Vietējās tab. pārstrādāš.fabrikas " 150,-

Bez tam šie uzņēmumi vēl maksā tirdzn.-rūpniecības nodokli. Tabakas izstrādājumus aplik ar akcīzi, uzliņējot bandroli uz katru likuma noteikto tabakas izstrādājumu, iesaņojumu. Uz iesaņojuma atzīmējama 1) pārdošanas cena, 2) šķira, 3) tabakas svars un 4) uzņēmuma nosaukums.

Aplikot ar akcīzi šķiro Latvijā audzēto tabaku un ārzemju tabaku. Fabrikās katra tabaka uzglabājama atsev.telpās un arī atsev. apstrādājama.

Ar akcīzi bandroles veidā tabaku aplik pēc šķirām, pie kam Latvijā smēkājamo tabaku daļa 2.un 3.šķ. un papirosus vienā, bet ārzemēs tabaku 3 šķirās, cigārus 2 un papirosus 4 šķirās. Tabakas audzēšana brīva, bet pārdot var tikai fabrikām.

Akcīzes likmes: ārzemes tab. un izstrādājumiem:

I. Šķ. smēkēj. tabakai - Ls 15,50 no kg
II. " " " " " 11,50 " " " "
III " " " " " 3,50 " " " "
šņauc. un sākājama tabaka Ls 9,- no kg

Papirosiem un cigaretēm:

Augstākai šķirai ar tabakas svaru 1000 gab. līdz 650 gr. - Ls 15,-
I. " " " " " 650 " " 13,-
II. " " " " " 600 " " 11,-
III " " " " " 550 " " 9,-

Ārzemju tabaka un tabakas izstrādājumi aplikti ar augstu ievēdmiltu, pēc svara. Tabakas nodoklis pie mums iztaisa apm. 40-48% no pārdošanas cenas

Finansiālos rezultātus skat. akcīzes un patentu nod. tabulā.

1906.g. tabakas nodoklis līdzinājās:

Francijā 82% no pārdošanas cenas mazumā
Austrijā 65% " " " " " " " "
Ungārijā 67% " " " " " " " "
Itālijā 79% " " " " " " " "
Spānijā 70% " " " " " " " "
Anglijā 59% " " " " " " " "
Krievijā 35% " " " " " " " "
(1922.g.) Latvijā 40% " " " " " " " "
Sav.v. 22,5% " " " " " " " "
Vācijā 13,79% " " " " " " " "

Izveidot sērkokciņus uz ārzemēm, akoizes nodoklis nav jāmaksā.
Sērkokciņu fabr. maksā Ls 250,- gadā patentu nod. 1934/35.g. ieņemts ak-
cizes no sērkokciņiem par Ls 592.000,-.

4. Naftas produkti kā aplikšanas objekts.

Naftas produktu aplikšana stāpri līdzinājas pirmās vajadzības priekšme-
tu aplikšanai, jo nodokļa apmēri neatbilst patērētāju maksāšanas spējam. Na-
badzīgākās šķiras ir galvenās petrolejas patērētājas un tā tad maksā vairāk
nodokļus nekā turīgās, kas lieta no nodokļa brīvo elektrību un gāzi. Naftas
produktus, kā smēru eļļas un bencīnu daudz patērē rūpniecībā un satiksmē,
caur ko nodoklis sadārdzina rūpniecības ražojumus un satiksmi.

5. Aplikšanas iespāids ir negatīvs tamdēļ, ka izplatoties mašīnām visās
saimniecības un rūpniecības nozarēs naftas produktus izlieta dzinējspēkam un
mašīnu eļļošanai. Tādā kārtā naftas produkti iegūst gandrīz pirmā patēriņa
priekšmetu nozīmi lauksaimniecībā, kur nodarbina traktoros, separatoros un
citas lauksaimniecības un tās blakus nozarēs nepieciešamās mašīnas. Tas pats
sakāms par zvejniecību, kur motori pilnīgi stājušies airu vietā. Kāņniecībā
nafta arvien vairāk nobīda pie malas akmeņogles, tāpat arī rūpniecībā naftu
lielos apmēros izlieta kā dzinējspēku. Attālākos lauku apvidos, kur nav
elektrības, petroleja ir vienīgais apgaismošanas līdzeklis un naftas produktu
nodoklis tur gulstas galvenā kārtā uz mazturīgo zemnieku pleciem. Krievijā
naftas nodokli - 1,5 kap. mārciņā ievēda 1887.g. Minerāleļļu nodokli Austrijā
ievēda 1882.g. 13 kronas no 100 kg. Nodoklis pastāv arī Itālijā, bet petro-
leja no viņa brīva. Turpretim gāze un elektrība apliktas ar nodokli.

6. Naftas produktu aplikšana Latvijā.

Naftas produktu noliktavas maksā patentu nodo li 250 ls gadā. Netirita
nafta brīva no muitas, bet naftas izstrādājumi aplikti ar mērenu muitu. Ak-
cīzi nem no petrolejas 3 snt., no pārējiem apgaismošanas produktiem, ņemot
vērā viņu specifisko svaru - 6 snt. no kg. Smēreļļas, ņemot vērā viņu speci-
fisko svaru, apliktas ar akcīzi 15 snt. no kg. Nodoklis jāmaksā izlaizot pro-
duktus no muitas, fabrikas vai noliktavas. Naftas produktu aplikšana dod
valstij ap 3,2 milj.lis gadā.

Akcizes nodoklis no kg.

1934/35.g. ieņemts:

Bencīnam	6 snt.	No petrolejas akcizes	Ls 756.000,-
viegļai petrol.	6 "	" bencīna	" " 424.000,-
parastai "	3 "	" smēreļļām	" " 482.000,-
gāzēļļai	3 "		
smēreļļām	15 "		
			K o p ā
			Ls 1.662.000,-

Muita naftas destilācijas produktiem 1,9 milj.

Par akcīzi un muitu 1934/35.g. ieņemts kopā 3,5 milj.lis.

7. Sāls kā aplikšanas objekts.

Sāls ir pirmās vajadzības produkts un mazturīgās iedzīvotāju šķiras to
patērē vairāk kā turīgās. Kamdēļ sāls aplikšana nevēlama. No tehniskā vie-
dokļa sāls aplikšana ērta, jo to ražo parasti noteiktās vietās, kamdēļ uz-
raudzība un nodokļa iekasēšana viegla. Šis apstāklis arī galvenais iemesls
sāls aplikšanai.

8. Sāls aplikšanas veidi ir 2:

1) Sāls monopols, kad valsts pārņem sāls ražošanu un tirdzniecību, vai
arī abus savās rokās un iekasē nodokli pārdodot sāli par noteiktu cenu. Sāli
no ārzemēm ievest drīkst vienīgi valsts. Agrākos laikos sāls monopoli bija
stipri modē. Tagad pastāv Austrijā, Itālijā un Šveicē. Japānā 1904.g. ievēda
tirdzniecības monopolu.

2) Sāls nodoklis, kad ražošana un tirgošanās paliek privātu uzņēmēju ro-
kās, bet valsts iekasē nodokli ražoto, vai no ārzemēm ievesto sāli aplik ar nodokli.
Tādā kārtība pastāv Vācijā, kur sāls nodoklis deva 1913.g. 62,4 milj.
marku ienākuma, Francijā un citās valstīs.

Latvijā sāls aplikta ar niecīgu ievēdmuitu (Pēc minimālā tarifa neapstrā-
dātā sāls no muitas brīva, bet malto muito ar 0,0075 par kg. Pēc maksimālā
tarifa no Ls 0,01 - 0,0175.

Sāls muita devusi 1934/35.g. apm. Ls 250.000,-

C U K U R A A P L I K Š A N A.

1. Cukurs kā aplikšanas objekts.

Neraugoties uz to, ka cukurs ir svarīga pārtikas viela, to aplik visās
valstīs, kas ražo cukuru.

Turīgās aprindās patērē cukuru vairāk nekā mazturīgās - cukura patēriņš
pieaug līdz ar ienākumu pieaugšanu un tamdēļ cukuru aplik. Aplikšana viegla,
jo cukuru ražo lielos uzņēmumos.

2. Cukura aplikšanas veidi.

Cukuru aplik piec: a) izejvielām, b) darba rikiem, c) pusfabrikātiem un d) gatava produkta.

Nodokli no izejvielām ņem pēc svāra, kad izejvielas sāk apstrādāt. Tas ir ērti, jo turpmākā darbība fabrikā nav vairs jāuzrauga. Aplikšana pēc izejvielām veicināja cukurbiešu audzēšanu un tehnikas attīstību, jo fabrikanti cenšas vispiņnīgāk izmantot izejvielas, lai iegātu vairāk tīra produkta. Šī aplikšanas veida trūkumi pastāv iekš tā, ka visi fabrikanti nav vienādi aplikti, jo atkarīgi no pārstrādāšanas; viens un tas pats biešu daudzums izdod dažādu daudzumu cukura. Liela nozīme arī biešu sugai. Nav iespējams precīzi aprēķināt atmaksājamo nodokli par eksportēto cukuru, jo nav zināms kādu daudzumu cukura katrs fabrikants iegūvis no katras biešu svāra vienības.

Aplikšana pēc darba rikiem vēl nepiņnīgāka, jo pie dažādas tehniskas pakāpes produktu daudzums dažāds.

Trešais veids - aplikšana pēc cukura satura biešu sulā, arī nedod vēlamos rezultātus, šē lielu lomu spēlē aparāti cukura satura noteikšanai.

Vispiņnīgāka ir gatavo produkta aplikšana, kam nepiemīt iepriekšējo aplikšanas trūkumu un nodokļa ņemšanas moments stāv tuvu patērēšanas momentam. Tā fabrikantiem nav jāiegulda uz ilgu laiku kapitāls nodokļa nomaksai. Tagad pielietā tikai šē veidu, jo arī aplikšanas tehnika nesagādā grūtības.

3. Eksporta prēmijas.

Aplikot pēc pirmiem 3 veidiem, izveidot cukuru uz ārzemēs saņēma aplēptā veidā eksporta prēmijas, jo no izejvielām cukura iznāca arvien vairāk, kā valsts aprēķināja nodokli ņemot, bet nodokli atmaksāja pēc faktiskā cukura daudzuma. Sakarā ar to pāreja uz tīra produkta aplikšanu norit gausi.

Cukurāpniecība saistīta ar lauksaimniecību un tamdēļ fiks veicināja cukurāpniecību, lai pabalstītu lauksaimniecību.

Otrs aplēpto prēmiju veids pastāvēja Krievijā, kur valdība noteica iekšējā tirgū pārdodama cukura daudzumu. Par šē daudzumu rūpnieki maksāja pirms kara nodokli 175 kap. no puda. Par virsnormas iekšējā tirgū pārdoto cukuru nodokli ņēma divkārtīgos apmēros.

Paredzēdami, ka ar normēto daudzumu cukuru patēriņu neapmierinās, fabrikanti turēja cenas tadā augstumā, ka tas sedza divkārtīgi nodokli un tadā ceļā labi peļņija.

Par eksportēto cukuru valsts nodokli atmaksāja un tamdēļ Krievijas cukurs Londonā bija uz pusi lētāks nekā Krievijā. Ja Londonā cukura cenas bija zemākas kā pašizmaksas cena Krievijā, tad šos zaudējumus bagāti sedza peļņā no Krievijas pārdotā cukura, tadā ceļā Krievija veicināja ārējo tirdzniecību, lai noturētu līdzsvarā tirdzniecības bilanci.

Vācija cukura akcīzi ieskaitīja sevišķā fondā, no kara maksāja prēmijas par izvesto uz ārzemēs cukuru. Pag.gad.simt.sākumā Francijā nāca priekšā, ka prēmijas pārsniedza nodokļa ienākumus. Pag.g.s. sākumā cukuru eksportam ražoja Vācija, Francija un ģolande. Vācijā un Francijā vairāk izveda kā patērēja iekšzemē.

4. Brišeles konvencija un tās iespaids uz cukura aplikšanu.

Savstarpīgā valšu konkurence cukura tirgū nepazīna robežas, kamdēļ 1902.g. Briselē Vācija, Austrija, Francija, Anglija, Itālija un vēl dažas valstis noslēdza konvenciju uz 5 gadiem un apņēmas sākot ar 1903.g. 1.sept. neizmaksāt cukura prēmijas ne aplēptā, ne atklātā veidā, pie kam ievēdmuita uz rafinēto cukuru nedrīkst būt augstāka kā 6 franki no 100 kg + nodoklis, ko valsts ņem no iekšzemes ražotā cukura, ko iekšzemē patērē. Konvencijā vēlāk pievienojās arī Krievija. Konvencija vairākas reizes pagarināja un 1916.g. vajadzēja atkal notikt pagarināšanai, bet pasaules karš to pārtrauca un tā konvencija vēl šobrīd nav atjaunota.

Pēc konvencijas dažas valstis ierobežoja cukura rūpniecību un pārgāja uz cukura aplikšanu pēc gatava produkta, lai novērstu aplēpto prēmiju izmaksu.

5. Cukura aplikšana Latvijā.

Latvijā ievesto cukura rafinādi aplik ar muitu no 20-40 ent. kg. Tagad jēlcukuram tadā pat muita kā rafinādei.

Līdz 1931.g. pielaista ievēdmuitas pazemināšana uz jēlcukuru, ko Latvijā cukura fabrikas ievēd pārstrādāšanai. 1926.g. cukura muita ienesa valstij vairāk nekā 7 milj.lē (Lik. par Jēlgavas cuk.fabr. 1928.g. Nr.15.) 1933.g. cukura muita deva ap 3 milj.lē.

1935/36.g. budžetā ienākumi no cukura ievēdmuitas nemaz vairs nav paredzēti, jo mūsu pašā cukurfabrikas tagad ražo pietiekoši daudz cukura.

Cukura monopols valstij deva 1934/35.g. Lē 10 milj. peļņas. 1935/36.g. budžetā paredzēta Lē 12 milj. liela peļņa.

6. Tēja s aplikšana.

Tēju aplika arī Krievijā. Latvijā tējas aplikšanu ievēda 1919.g. Tēju aplik ar muitu un akcīzi, pie kam pēdējo nomaksā uzliņējot uz attiecīgiem tējas iesaiņojumiem bandroli, jo tēju drīkst laist pārdošānā vienīgi likumā noteiktos iesaiņojumos, un par noteiktu augstāko ceņu, izņemot sevišķā augstā-

kā labuma Ķīnas tēju, I. Ķīras Ceilonas tēju un augstākā labuma SPRS, kam pārdošanas cenas nav noteiktas. Aplikšanai ar akcīzi izņēmj Ķīnas, Ceilonas un Krievijas tēju. Ķīnas tēju aplik no 0,80-2,00 snt. par kg. Ceilonas no 1,00-1,60 un Krievijas no 0,80-1,60. Tēju aplik arī citas valstis. 1934/35.g. ienemts no tējas akcīzes Ls 65.000,-.

7. R a u g a aplikšanu ievēda Latvijā 1920.g. Raugu drīkst pārdot tikai noteiktos iesaņojumos 100, 200 un 400 gramu katrā, pie kam nodokli nomaksā uzliedzot uz katra iesaņojuma bandroli Ls 2,50 apmērā par 1 kg presēts rauga un Ls 6,50 par kaltāto. No ārzemēm ievests raugu aplik ar miltu un akcīzi. 1927/28.g. paredzēts ienemt rauga akcīzi 1/2 milj.l.s. 1934/35.g. ienemts akcīzes par Ls 1.080.000 resp. 1,10 milj.l.s.

8. S p ē ļ u k a r t i s Latvijā sāka aplikt 1920.g., bet vēlāk viņu izgatavošanu nodeva Latvijas Sarkanam Krustam ar monopola tiesībām. Spēļu kartis aplik arī Vācijā un citās valstīs. Itālija 1916.g. ievēda spēļu karšu monopola, bet ražošanu un pārdošanu nodeva privātiem uzņēmējiem.

A P G R O Z Ī J U M A N O D O K Ļ I (Umsatzsteuer).

Pieskaitāmi netiešiem nod. un smagi saņēti, jo ar tiem aplik pirmās vajadzības priekšmetus. Pirms kara viņus ievēda universālveikalu apgrozījumam, kā piem. Vācijā un Francijā, lai pabalstītu sīktirgotavas, bet kara laikā aiz finansiāliem aplūkiem.

1. Apgrozījuma nodokļa objekts var būt gan 1) preču apgrozījums, t.i. naudas summa, par kādu precī pārdodot par skaidru naudu, tā uz parāda, 2) Gan atlīdzība par dažādiem pakalpojumiem, piem. ārstu un advokātu honorāri, maksa par uzturēšanos pensijās, pārnakšņošanos viesnīcās u.t.t.

Nodokli maksā persona, kas laikā precī apgrozībā, vai kas saņem atlīdzību par pakalpojumu. Par ārzemju precēm nodokli iekāksē muitnīcās.

2. Apgrozījuma nodoklis ārzemēs.

V a c i j ā 1916.g. ievēda preču apgrozījuma nodokli 1 pro millo uz valsts iekšzemes apgrozītām precēm. 1918.g. ievēda apgrozījuma nodokli ne tikai uz preču apgrozījumiem, bet ar to aplika arī atalgojumus par dažādiem pakalpojumiem. Šis likums nebija gandrīz paguvis nākt spēkā, ka jau 1919.g. izdeva jaunu likumu, kas aplika parastos apgrozījumus ar 1,5% nodokli, bet 1922.g. likmi paaugstināja uz 2%. Ar šo nodokli aplika ārstu, advokātu un citu brīvo profesiju darbinieku honorārus, tirdznieciskus apgrozījumus, ieskaitot arī ārstu receptes aptiekās u.t.t.

Ar šo nodokli saistās: 1) lüksus nodoklis 15% apmērā no priekšmetu vērtības, pie kam luksus priekšmetiem pieskaita no labas drēbes pagatavotus uzvalkus, lietūs sargus, spieķi, glitāki izgatavotus zābakus u.t.t.

2) Sludinājumu nodoklis 5% apmērā.

3) Pārnakšņošanas nodoklis - Beherberungssteuer - 10% apmērā no maksas par istabu viesnīcās.

1922.g. ar šo nodokli paredzēja ienemt 24 miljardus Mk. Bez tam pastāv augsti ogļu nodokli 40-100% 5% apmērā no ogļu vērtības.

F r a n c i j ā nodokli ievēda 1917.g. aplikot ar nodokli 1,1% apmērā no katrām 100 frankiem katru maksājumu par precēm, kas pārsniedz 150 Frs. Ja izdoš kviti, tad nodoklis jāmaksā jau par katru summu virs 10 Frs. 1920.g. ievēda luksus priekšmetu nodokli 10% apmērā.

I t a l i j ā 1917.g. ievēda nodokli uz dārgakmeņiem - zeltu un sudraba izstrādājumiem un rotas lietām. Nodokli ņem 3-12% apmērā no pārdošanas cenās.

D a n i j ā 1917.g. ievēda tādu pat nodokli uz priekšmetiem, kurū vērtība nav zemāka par 300 kronām.

Z i e m. A m. Savienotās valstīs 1919.g. aplika ar akcīzi dažus patēriņa un lietošanas luksus priekšmetus, kā košļājamo gumiju, ziepes un pāderi ar 3%, klavieres ar 5%, dūņus un šīletes 100% no priekšmetu vērtības u.t.t. Bez tam 1919.g. ievēda nodokli 10% apmērā no priekšmeta vērtības uz dažādiem apģērbiem, dzīvokļa un tualetes piederumiem un rotas lietām, ja viņu pārdošanas cena pārsniedz zināmu apmēru.

3. L u k s u s n o d o k l i s.

par kartu.

Jēdzienu - luksus priekšmeti, var tulkot ļoti plaši un tādā ceļā aplik ar nodokli visu, kas cik nebūt pārsniedz visnepieciešamākās dzīves vajadzības. Tā seprasts luksus jēdziens pazemina kulturālās daives līmeni un apspiež katru skaistuma un glītuma sajātu. Luksus nodokli atzīstami par derīgiem tikai tad, kad ar tiem aplik tos priekšmetus, kas tieši norāda uz pilsoņa lielām ienākumiem, kā grezni dzīvokli, ekipāžas, zirgi, dārgas rotas u.t.t.

4. Traktieru, kafējnicu, konditoreju un viesnicu nodoklis Latvijā.

1921.g. 21.janv. noteikumi (lik.kr.32.) nosaka, ka kafējnicas, konditorejas un viesnicas, kas attiecībā uz tirdzn.-rūpniecības nodokli pieder pie I un A katēg. tirdzniecības uzņēmumiem, kā arī traktieri ar reibinošu dzērienu pārdošanas tiesībām, maksā valsts nodokli 10% apmērā no apgrozījuma summas.

1921.g. 12.aug. rīkojums (lik.kr.160.) paplašināja aplikamo uzņēmumu kontingentu un paaugstināja nodokļa likmes pirmās šķiras traktieriem uz 15%.
1922.g. 26.oktobra noteikumi (lik.kr.247.) atceļ iepriekšējos rīkojumus un nosaka, ka nodokli 10% apmērā no apgrozījuma maksā: 1) I.šķ. traktieri, 2) konditorejas un kafējnicas ar varietē priekšnesumiem vai dejas grīdām, un 3) viesnicas un mēbelētas istabas no tām istabām, kuru īre pārsniedz 5 ls. par dienu par istabu. Nodokli ņem no apgrozījuma, t.i. no brutto ienākuma par skaidru naudu vai uz kredīta pārdotām precēm vai patēriņiem, bet attiecībā uz istabām - no īres naudas. Nodoklis iemaksājams valsts kasē par katru mēnesi, ne vēlāk kā nākošā mēneša 5.dienā.

1930.g. izdarīti grozījumi, izdodot jaunu traktieru, konditoreju, kafējnicu un viesnicu apgrozījuma nodokli. (Grozījumi 1930.g. lik.krāj. 96. un "Vald.Vēstn." 141.). Šis likums nosaka: nodokli no apgrozījuma maksā: 1) I.šķ. traktieri un 2) konditorejas, klubi un kafējnicas ar varietē priekšnesumiem vai dejas grīdām.

Nodoklis ņemams 3% apmērā no apgrozījuma, kas konstatēts iecirkņu, resp. apriņķu tirdzn. un rūpniecības nodokļa komisijās, bet uzņēmumiem, kuriem jānodod pārskats par savu darbību - Nodokļu departamentā, par pēdējo līdz maksāšanas gadam noteicējam kalendāra vai operācijas gadu, aprēķinot maksāšanas gadā procentuālo peļņas nodokli. Maksāšanas gadā jaunatvērtiem un un vasaras sesonas uzņēmumiem nodokli līdz to aplikšanai ar procent.peļņas nodokli pagaidu avansa veidā ņem no apgrozījuma pēc izpirktās tirdzn. zīmes kategorijas šādos apmēros:

V. kat.	- no apgrozījumiem	Ls	5.000,-
IV. "	"	"	30.000,-
III. "	"	"	75.000,-
II. "	"	"	150.000,-
I "	"	"	200.000,-

1934/35.g. šis nodoklis devis Ls 100.000,-

1935./36.g. budžetā paredzēts iegemt Ls 125.000,-

§ 33.

A P G R O Z Ī B A S N O D O K Ļ I (Verkehrssteuern).

1. Apgrozības nodokļa jēdziens.

Par apgrozības nodokļiem sauc tos nodokļus, ko ņem sakarā ar nekustamas, daļai arī kustamas mantas pāriešanu no vienām rokām otrās, t.i. pie īpašuma tiesību pāriešanas no vienas personas uz otru.

Nodokļa objekts ir dokuments, kas konstatē mantas pāreju. Mērogs nodokļa apmērā noteikšanai ir tā naudas summa, par kādu pārejoša manta jeb tiesības saskaņā ar likuma nosacījumiem novērtētas.

Nodokļa avots ir peļņa, ko dod mantas pāriešana no vienas personas uz otru, bet ja peļņas nav, tad nodokļa maksātāja manta un ienākumi.

2. Apgrozības nodokļu loma nodokļu sistēmā.

Nodokļu sistēmā apgrozības nodokļi ietilpst kā papildu nodokļi, tamdēļ, ka tiešie un reālie nodokļi visus pilsoņu ienākumus nespēj uztvert. Teorētiski gan iespējams izstrādāt nodokļu sistēmu, kas aptvertu visus pilsoņu ienākumus, bet dzīvā izvēst to nevar, jo pie varas esošās partijas un šķiras cenšas pēc iespējas novēlēt nodokļus uz citu pleciem. Viņu pastāvēšanu vēl stipri sekmē viegla nodokļu iekasēšana.

3. Apgrozības nodokļu defekti.

Par galveno trūkumu uzskata to apstākli, ka apgrozības nodokli ņem neraugoties uz to, vai mantas pāriešana devusi peļņu vai zaudējumus.

4. Apgrozības nodokļu veidi ir šādi:

- a) mantojuma nodoklis,
- b) nekustamas mantas vērtības pieauguma nodoklis,
- c) nodoklis, ko ņem nekustamai mantai pārejot no vienām rokām otrās,
- d) biržas darījumu apgrozības nodoklis - visbiežāk darījumos ar vērtspap
- e) zīmognodeva.

Notariālie:

5. Nekustamās mantas nodokļi pie nekustamas mantas pārejas citā īpašumā Latvijā ir šādi:

- 1) Zemes grāmatu nodoklis (krepostnodoklis) 5% apmērā no nekustamas mantas, saskaņā ar Krievijas nodevu likuma 253.un sek.pantiem (1918.g. 19.dec. rīkojums, iespiests 1919.g.lik.un rik.kr.34.). Agrākās Krievijas laikā šo nodokli ņēma 4% apmērā. Nodokli saņēma valsts. Līdz 1928.g. 6.janija likuma iz-

došanai (lik.kr.129.) ņēma arī pamatnodokli 1% apmērā no īpašuma vērtības, bet minētais likums pamatnodokli atcēla. Šis nodoklis 1934/35.g. budžetā gādā deva Ls 1,7 milj. 1935/36.g. budžetā paredzēts ienemt 1,8 milj.lis.

2) Vērtības pieauguma nodokli no 6-25% progresīvu, agrāk ņēma saskaņā ar 1919.g. lik. par nekustama īpaš. atsav. un apgrūtināšanu ar parādiem (1919.g.lik.u.rik.kr.140.) un šī likuma pārgrozījumiem un papildinājumiem. Sākot ar 1928.g. šo nodokli ņēma saskaņā ar lik. par nekustamas mantas atsavināšanu (lik.kr.129) no 6-25% apmērā no mantas pieauguma vērtības. Pusi no nodokļa saņēma valsts, pusi pašvaldības. 1934/35.g. ienemts no vērtības pieauguma nodokļa Ls 125.000,- Vērtības pieauguma nodoklis atcēts 1934.g.

3) Aktu nodevas - valstij par labu Ls 3,- apmērā no akta vai līguma, kas ierakstāms zemes grāmatā (1926.g. 7.jan. aktu nodevu lik. lik.kr.77.).

4) Zemes grāmatu nodaļas kancelejas nodevas saskaņā ar 1918.g. 19.dec. rikojumu (lik.kr. 1919.g. 30.).

5) Proporcionālo zīmognodevu 1% apmērā no dokumentu summas (zīmognod. lik. 29.p.).

6) Obligāciju nodokli 5% apmērā no tās summas, ar kādu nekustamu mantu apgrūtināja zemes grāmatā, ņēma pamatojoties uz rikojumu no 1919.g. 28.I. (lik.kr.29.). 1919.g. 9.sept, likums par nekustamu īpašumu atsavināšanu un apgrūtināšanu ar parādiem (lik.kr.140.) pazemināja nodokli uz 2%. Pusi no nodokļa dabāja valsts, pusi pašvaldības. Šis nodoklis ar pārgrozījumiem 1921., 1922., 1924.un 1927.g. pastāvēja līdz 1928.g., kad 6.jūnija likums par nekustamas mantas atsavināšanu to atcēla. Šobrīd tā tad obligāciju nodokļa nav (lik.un rik.kr. 1928.g. 128.).

Saskaņā ar 1928.g. 2.jūnija papildinājumu likumā par nekustamu īpašumu koroborēšanu sekārā ar agrārās reformas likumu (V.V.121.) no visāda veida nodokļiem un nodevām atsvabināti iekšzemes raksti un to koroborēšana uz zemes, kas piešķirta no valsts zemes fonda pilsētu adm. robežās, ja zemes gabala platība nepārsniedz 2 ha un ja zemkopības min. rubežās maksājamā izpirkšanas summa nepārsniedz 500 ls. Tāpat uz lauku zemes gabaliem, kuru platība nepārsniedz 27 ha un izpirkšanas maksa 1000 ls.

1920.g. Latvijā ievēda nodokli 1% apmērā no naudas maiņas operācijām; 1922.g. likmi pazemināja uz 1/4%, bet 1923.g. nodokli atcēla.

No 1920-1922.g. pastāvēja nodoklis 1% apmērā no naudas un naudas dokumentiem, ko sūta uz ārzemēm. Ar nodokļa palīdzību gribēja aizskāvēt ārzemju valūtas aizplūšanu un kontrolēt sūtījumus. Ienākumi nāmi. Pēc kara šādu nodokli ievēda arī Francijā, Polijā, Somijā u.c. valstīs. Patlaban šis nodoklis Latvijā atcelts.

7. Nekustamas mantas vērtības pieauguma nod. citās valstīs.

A n g l i j ā ievēda 1910.g. vērtības pieauguma nodokli 20% apmērā no pieauguma vērtības. Nodokli ņēma, kad īpašums pāriet citās rokās pērkot-pārdodot, izrentējot ilgāk par 14 gadiem, zināmos gadījumos mantojot un no juridiskām personām piederotā īpašuma ik pēc 15 gadiem. Neapbūvētus gruntsgabalus apliek ar nodokli 1/2 pēnsa apmērā par katru mārciņu sterliņu no gruntsgabala tirgus vērtības. Kalnraktuvju zemes no šī nodokļa brīvas, bet raktuvju nomu apliek ar 5% nodokli. (Zhebergs 1922.g. izdev. 382.lp. Drukātās lekcijās - 305.lp. teikts, ka Anglijā vērtības pieauguma nodoklis, kā svešs elements Anglijas nod. sistēmā, 1920.g. atcelts).

V ā c i j ā pirms 1911.g. nodokli ņēma pašvaldības. Sakarā ar agrāro reformu 1911.g. šo nodokli ievēda ar progresīvām likmēm no 10-30% kā valsts nodokli. 50% nodokļa saņēma valsts, 10% attiecīgās Vācijas valstīs, kā atliedzību par nodokļa iekasēšanu, bet 40% vietējās pašvaldības.

Ievēdot 1913.g. vispārīgo mantas pieauguma nodokli 1911.g. nodokli atcēla, bet attiecīgās valstīs un pašvaldības turpināja ņemt šo nodokli līdz 1915.g. 1.aprīlim.

	1928/29.b.g. Latvijā paredzēts ienemt:	1930/31.b.g.	1934/35.g.
✓ Krepostnodokļa un pamatnodokļa	Ls 1.600.000,-	1.800.000,-	
Vērtības pieauguma nodokļa	120.000,-	200.000,-	
Zīmognodevas	8.500.000,-	9.400.000,-	9,9 milj.lis.
Zīmognodeva paredzēta 1935/36.g. 11 milj.lis.			

§ 34.

TURPINĀJUMS PAR APGROZĪBAS NODOKĻIEM.

1. **M a n t o j u m a** nodoklis ir mantas apgrozības nodoklis, ko ņēma ja mantas īpašniekam mirstot tā pāriet citai personai. Pēc būtības tās ir mantas, jo aplikšanas pamats - objekts - un nodokļa avots ir mantojums. Nodokļa subjekts ir mantinieki un legatāri.

2. **T e ņ r i j a s** par mantojuma aplikšanu. Pastāv vairākas teūrijas par an pret aplikšanu.

A. Negatīvās teōrijas pret aplikšanu.

a) Mantojums un mantošana ir ģimenes lieta, kur valstij nav tiesības iejaukties. Ģimene vecāka kā valsts. Mantojuma devēja nāves gadījumā notiek formāla, bet ne faktiskā īpašnieka maiņa, tamdēļ, ka mantojums ir ģimenes kopīgs īpašums. Mantojuma nodoklis ir agrāk ražotas mantas aplikšana.

b) No tautsaimnieciskā viedokļa raugoties saka, ka nodoklis samazinot mantojuma saimnieciskos pamatus. Tāpat esot nepareizi, ka tekošie izdevumi jāsedzot ar gadījuma aplikšanu.

B. Pozitīvās teōrijas par aplikšanu.

a) Valsts garantē katram pilsonim personas un mantas drošību un tādā ceļā sekmē mantas uzkrāšanu. Aiz šiem iemesliem starp mantojuma devēju un valsti nodibinās zināmas attiecības, kurās valsts uzlūko sevi par kontrahentu un uz šī pamata ņem zināmu daļu no mirušā kontrahenta atstātās mantas. Šī teōrija radusies Anglijā.

b) Valsts palīdz apsargāt mantojumu līdz mantinieku apstiprināšanai un par šo pakalpojumu ņem zināmu mantas daļu nodokļa veidā. Tā tas dzīvē ir, bet tad varētu runāt par mantojuma nodevu, bet ne nodokli.

c) Finanču zinātnes sociālpolitiskā virziena piekritēji saka, ka progresīvs mantojuma nodoklis vajadzīgs mantojuma masas sadrupināšanai sīkās daļās un prasa noteikt maksimālo summu, kādu viena persona drīkst mantot, lai tādā kārtā novērstu lielu bagātību saplušanu vienas personas rokās. Tomēr radikāli soļi pret mantas koncentrāciju nedod vēlamos panākumus. Piem. lielnieki Krievijā no sākuma pilnīgi atņēma mantošanas tiesības, bet 1926.g. 1.aprīlī tās atkal atzina, aplikot mantojumu ar augstu progresīvu nodokli.

Nodokli ņem no 1-2000 rubļus liela mantojuma 1%

100-200 tūkst. " " 40%

virs 500.000 " " 90%.

Dāvinājuma likmes uz pusi zemākas.

d) Pareizākais mantojuma nodokļa pamatojums pastāv iekš tam, ka mantojums palielina mantinieka saimnieciskos spēkus, kas ir katra nod. īstais pamats. Mantojumam ir nepelnīta un gadījuma ienākuma pazīmes, un tā kā ar nodokļiem aplik citus ienākumus, kā loteriju vinnestus un peļņu, kas iegūta aiz izdevīgas konjunktūras, tad nav nekāda pamata atsvabināt no nodokļiem mantošanas ceļā iegūto ienākumu.

3) Mantojuma nodokļa ienākuma speciālizācija.

Vispirms izšķir objektīvo un subjektīvo aplikšanu ar mantojuma nod.

Runājot par objektīvo aplikšanu iztīrza jautājumu, kādas vērtības aplikamas un kā konstatējamas, vai aplikama visa mantojuma masa, vai tā daļa, kas pavairojusi mantinieku īpašumu. Agrāk daudzās vietās ar nodokli aplika kā mantojuma masas aktīvu, tā pasīvu. Tagad turpretim aplik vienīgi tiro mantu, t.i. atskaita mantojuma parādus, pie kam aplikamā summā ieskaita ne tikai mantu kā tādu, bet arī lietāšanas tiesības un rentes. Renšu un gada maksājumu vērtību aprēķina kapitālizācijas ceļā. Attiecībā uz mežiem un zemkopībai derīgiem zemes gabaliem pieņemts to vērtību aprēķināt ne pēc tirgus cenas, bet ienesīguma.

Raugoties no subjektīvas aplikšanas viedokļa izšķir:

1) Vispārīgo un 2) ierobežoto (beschränkte) mantojuma nodokli (Kollageralsteuer). Pirmais aptver visus mantiniekus, bet otrais tikai radniekus sānu līnijās, radniekus taisnā līnijā uz augšu (ascendentus) un pilnīgi svešas personas.

Vispārīgais mantojuma nodoklis savukārt sadalās:

1) mantojuma nodokli (Nachlassteuer),

2) vispārīgā mantošanas nodokli (Erbchafts oder Erbentallsteuer).

Ar Nachlassteuer aplik tiro mantojumu kā tādu, neraugoties uz to, kādās radniecīgās attiecībās atrodas mantinieki ar mantojuma devēju. Nodokļa likmju augstums, ja vispārīgi pastāv dažādas likmes, atkarājas vienīgi no mantojuma vērt.summas, bet ne no mantinieku radniecības pakāpes un mantas stāvokļa.

Blakus Nachlassteuer, ko ņem no visa mantojuma un kas tad aptver arī mantojuma devēja pakalpalikušā laulāto draugu un tiešos pēcnācējus, vēl var pastāvēt sevišķs papildu nodoklis, ar ko aplik mantiniekus pēc viņu radniecības pakāpēm, pie kam dažās vietās to maksā arī palikušais laulātais draugs un radnieks taisnā līnijā uz leju un augšu.

Ar vispārējo mantošanas nodokli (allgemeine Erbschaftssteuer-Erbenfallsteuer) aplik visus mantiniekus kā tādus, samērā ar pienācīgo mantojuma daļu, t.i. ar nodokli aplik atsevišķus mantiniekus, bet ne mantojumu. Nodokļa likmes progresīvas un aug samērīgi mantojuma lielumam un radniecības pakāpei. Jo pakāpe tālāka, jo likme augstāka. Likmi paaugstina arī tad, ja mantiniekam jau piederošas mantas vērtība pārsniedz zināmu normu.

4. Mantojuma aplikšana.

Anglijā mantojuma nodoklis līdz 1895.g. sadalījās 5 šķirās. 1895.g. nodokli reformēja, atstājot tikai 3 šķiras.

1) Vermächtnissteuer (testamenta nodoklis)

2) Erbfolgesteuer.

Abus nodokļus maksā visi mantinieki, izņemot palikušo laulāto draugu, bērnus, vecākus un vecāku vecākus.

Ar pirmo nodokli apliek kustamo mantu, vienalga vai to manto pēc testa-menta vai pēc likuma. Ar otro nodokli apliek visu pārējo mantu. Abu nodokļu likmes vienādas un tos ņem pēc vienādiem noteikumiem, tā kā abi patiesībā sastāda vienu nodokli.

3. Nachlassteuer - mantojuma nodoklis, ko ņem no visas atstātās mantas tīrās vērtības. Likmes progresīvas. Nodokli pārgrozīja vairākas reizes un 1919.g. paaugstināja likmes.

Mantojumi līdz 100 mārč.sterliņu iesk. no nodokļa brīvi.

no 101 - 500 mārč.sterl. nod.	1%
" 5001 - 10.000 " "	4%
110.001 - 130.000 " "	15%
200.000 - 225.000 " "	19%
Virš 2 milj.mārč. " "	40%

Pirmos divi nodokļus ņem 3-10% apmērā, skatoties pēc radniecības pakā-
pes. 1921/22.b.g. paredzēts ieņemt 48 milj.mārč.sterl.

V a c i j ā līdz 1906.g. mantojuma nodokli ņēma katra valsts atsevišķi, izņemot Valdeku, kur mantojuma nodokļa nebija. Likmes katrā valstī savādas. 1906.g. ievēda mantojuma nodokli kā Reichssteuer un 1913.g. ievēda dažus pārgrozījumus. Likmes bija ļoti mērenas un ienākums 1913.g. - 46,36 milj. marku. 1919.g. izdeva jaunu likumu par mantojuma nodokli, kas šobrīd spēkā tikai attiecībā uz tiem mantojumiem, kas atklājušies pirms 1921.g. 1.jūlija. Šis likums ievēda Nachlassteuer un Erbfallsteuer. Pirmo ņēma no mantojumiem, kas pārsniedz 20 tūkst.markas 1-5% apmērā. Ar otro aplikā visus mantiniekus, kas sadalīti 6 šķirās, no 4-70%.

1922.g. atkal izdeva jaunu likumu par mantojuma nodokli, kas atcēla Nachlassteuer, bet paturēja tikai Erbanfallsteuer, pie kam mantiniekus ieda-
līja tikai 5 šķirās.

1925.g. Nachlassteuer ievēda no jauna ar pazeminātām likmēm, pie kam mantojumi līdz 10 tūkst. markām no nodokļa brīvi.

Aplikšanai ar Erbanfallsteuer mantinieki sadalās 5 šķirās. Pie I. šķiras pieder laulātais draugs un bērni, bet laulātam draugam piekritošo mantojuma daļu apliek ar nodokli tikai tad, ja laulāto vecuma starpība pārsniedz 20 gadus un ja tie nodzīvojuši laulībā mazāk kā 5 gadus, II. šķirā ietilpst bēr-
ni, III. šķirā vecāki, pusbrāļi un pusmāsas, IV un V visi pārējie mantinieki.

Nodoklis progresīvs I. šķirai no	2-15%
II. " "	4-25%
III. " "	6-40%
IV. " "	8-50%
V. " "	19-60%

1923.g. paredzēts ieņemt mantojuma nodokli 700 milj.marku.

F r a n c i j ā mantojuma nod.mērķis sekmēt iedzīvotāju vairošanos, kādēļ nodokļa likmes atkarājas ne tikai no mantojuma lieluma, bet arī no mantojuma devēja bērnu skaita. Nodoklis iedalās 2 šķirās: Nachlassteuer un Erbanfallsteuer. Ja mirušam palikuši 4 vai vairāk bērnu, tad pirmais nodok-
lis nav jāmaksā. Otro nodokli pamazina 10% apmērā par katru dzīvu bērnu līdz 3.ieskaitot, pie kam dzīvo skaitā ieskaita arī kara kritušos. Abus nodokļus ņem no katras mantojuma vērtības sākot ar 1 frs. Erbanfallnodokļa ņemšanai mantinieki sadalīti 11 šķirās.

Nachlassteuer ņem, ja bērnu nav, no	3-39%
" 1 bērns "	1-21%
" 2 bērni "	0,5-12%
" 3 " "	0,25-7,5%

tojumā lielumu. Erbanfallsteuer ņem 1-59% apmērā, raugoties pēc šķiras.

1921.g. paredzēts ieņemt 722 milj.franku.

Z. A. S. valstis ievēda vispārīgo mantošanas nodokli pasaules kara izde-
vumu segšanai 1916.g. un pēc tam paaugstināja likmes 1919.g. Ar Nachlassteu-
er apliek tīro mantojumu, t.i. atskaitot parādus un izdevumus. Nodoklis jā-
nomaksā 1 gada laikā pēc mant.devēja nāves. Ja nomaksā agrāk - par iztrūk-
stošo laiku atskaita 5%, ja maksājumu nokavē - 10% soda.

Nodoklis deva 1918.g. 47 un 1919.g. 82 milj.dolāru.

Likmes: līdz 50 tūkst. dol.	1%
no 50-150 " "	2%
" 1-1,5 milj. " "	10%
" 5-8 " "	20%
virš 10 " "	25%

5. Mantojuma nod. bij.Krievijā un Latvijā; uzlikšana un aprēķināšar
(Latvijā šis nodoklis saucas "Mantas bezatlīdzības pārejas nodeva").

Nodokli no mantas pie pārejas citā īpašumā bez atlīdzības mantošanas, dāvināšanas u.t.t. ceļā agrākā Krievijā ņēma saskaņā ar nod.likumu 201-234. pantam (lik.kr. 5.sēj.), sākot ar 1882.g. šādos apmēros (lik. 203.p.)
(Skat. turpmāk 1934.g. grozījumu lik.krāj.42.).

1) Pārejot mantai laulātu draugu starpā, no vecākiem uz bērniem vai
atpakaļ taisnā līnijā uz adoptētiem bērniem un bērnu laulātām draudzenām -

- 1,5% (Latvijā 2,5%).

2) Pārejot mantai uz padēliem, pameitām, brāļiem, māsām, pusbrāļiem, pusmāsām, mirušo brāļu un māsu bērniem - 6% (Latvijā 10%).

3) Pārejot mantai uz citām, 2.pkt. neminētām sānu līnijās 3.pakāpes radniecībā esošām personām un tāpat sānu līnijās 4.radniecības pakāpē esošām personām - 9% (Latvijā 15%).

4) Pārejot mantai iepriekšējos punktos neuzskaitītām personām - 12% (Latvijā 24%). No nodokļa bija atsvabināti: īpašumi, kuŗu vērtība nepārsniedza 1000 rbl. (lauku īpašumi pie pāriešanas 203.p. 1.pkt. minētām personām; zemnieku zemes vēl daži īpašumi saskaņā ar likuma 202.p., ar 1922.g. lik.Nr.20. atcelt 202.p. 2.un 3.p.).

Ja viena persona ieguva mantu par īpašumu, bet otra tikai mūža lietāšanā, tad ar nodokli aplika abas: pirmo pilnā apmērā, otro - pusapmērā. Ja mantu ieguva vairākas personas kopā, tad katra maksāja nodokli par savu daļu.

Ar nodokli apliekamā mantā ieskaita arī prasības un strīdīgus īpašumus, bet nodokli par tiem ņem pēc parādu un strīdu nokārtošanas.

Ar nodokli apliekamo mantojumu vērtība jāpazīņo attiecīgai tiesai, mantiniekiem vai mantojuma kuratoriem. Mantojuma vērtības noteikšanaš ~~zemē~~ kārtību nosaka lik. 230-234.panti. Mantojuma vērtības noteikšanai zemē aprēķināja pēc katrai gubernai noteiktas vidējas zemes cenas, vai pēc novērtējuma iekļilāšanas zemes bankā. Pilsētu nekustamo īpašumu vērtības noteikšanai ņēma vērā īpašuma novērtējumu aplikšanai ar nekustamu īpašumu nodokli, apdrošināšanai pret uguni un iekļilāšanai Hipoteku bankās, pie kam aplikšanai ar mantojuma nodokli ņēma augstāko novērtējumu.

No atstātā mantojuma vērtības atļauts atskaitīt sekojošas summas:

- 1) neizmaksātās kalpotāju algas, kopšanas un ārstēšanas izdevumus
- 2) apglabāšanas izdevumus
- 3) nodokļus un parādus.

Nodoklis nomaksājams mēneša laikā, skaitot no paziņojuma saņemšanas par nodokļa uzlikšanu. Nodokļa nomaksu par nekustamiem īpašumiem pagarināja līdz 5 gadiem.

Krievijas lik. par nodokli no mantas pie pārejas citā īpašumā bez atli dzības spēkā arī Latvijā ar pārgrozījumiem no 1918.g. 19.dec. (Lik.un rīk. krāj.34-1919.g.) un 1921.g. 14.sept. (lik.kr. 187) un 1922.g. Nr.20., kas atceļ lik. 202.p. mē 2.un 3.p.

Pirmais rīkojums paaugstina nodokļa likmes uz 2,5%, 10%, 15%, 24%, bet otrais nosaka, ka manta, kuŗas vērtība nepārsniedz 100 ls no nodokļa brīva un pie tam nosaka, ka nodoklis maksājams finanču ministra noteiktā kārtībā (skat. to šīs billetes beigās).

Papildinājumi un grozījumi nodevu nolikumā 1934.g. Lik.kr.42.:

No nodevas ir atsvabinātas:

202.p. 1) manta, kas pāriet mantošanas ceļā un kuŗas vērtība nepārsniedz Ls 3000,- ja tā pāriet uz 203.panta 1.un 2.pktā minētām personām un manta, kuŗas vērtība nepārsniedz Ls 1000,-, ja tā pāriet uz tā paša panta 3.un 4. punktā minētām personām, kā arī manta, kas pāriet uz dāvinājumu vai citu mantas bezatli dzības pārejas aktu pamata un kuŗas vērtība nepārsniedz 100 ls.

Piezīme. Ja mantas vērtība pārsniedz pirmā gadījumā 3000 ls, otrā - 1000 ls, bet trešā - 100 ls, tad nodeva ņemama tikai no pārsnieguma summas.

206.p. No mantas, kas pāriet uz vairākām personām vienā laikā, nodevu ņem atsevišķi no katras vienai personai piekrītošās daļas.

Nodevu ņem, ja tā nepārsniedz Ls 2,-

Tālāk grozīti panti: 214, 203.piezīme; 212; 215.

203.p. 2.piez.: Šai pantā minētos gadījumos no lauksaimnieciski izmantojamās mantas nodeva ņemama pusapmērā, ja manta pāriet mantošanas ceļā.

PIEZĪME: Šini grozījumā minētā 203.panta 1,2,3.un 4.punktu tekstu skt. iepriekš minētā likuma izvilkumā.

6. Mantošanas nodokļa defekts Latvijā un arī bij.Krievijā pastāv iekš tam, ka nav progresīvu likmju un mantošanas nodokli aprēķina tiesu iestādēs, kas apstiprina mantiniekus mantošanas tiesībās un agrāk bija ļoti maza no nodokļa atsvabinātā daļa - tikai 100 lati (tagad grozīts). Mantošanas nod.

odro. Komisija par lik. uzlik.

aprēķināšanu vajaga nodot nodokļu inspektoram, kas pārziņ tuvāk sava iecirk- iedzīvotāju mantas stāvokli. Tas apgrūtina mantojuma noslēpšanu.

7. Finansiālie rezultāti.

Mantojumu un dāvinājumu nodokli paredzēts ieņemt:

1927.b.g. Ls 400.000	1934/35.b.g. ieņemts Ls 800,000
1928/29. " 500.000	1935/36.b.g. paredz.ieņemt Ls 800.000

Noguldījumi valsts bankā vai sikkreditiestādēs, ja nodulgitājs notei- cis kādai personai vai iestādei tie izmaksājami, un nepārsniedz 3000 ls no nodokļa brīvi.

8. Dāvinājumu aplikšanu

ar nodokli izved, ja neapietu mantošanas nodokli tādā ceļā, ka mantojuma īpašnieks savu mantu atdāvina ar noteikumu, ka tā pāriet apdāvinātā īpašumā tikai pēc dāvinātāja nāves. Pie mums un tāpat agrāk Krievijā, dāvinājumus

aplika līdzīgi mantojumam. Francijā un Austrijā pastāv sevišķi dāvinājumu nodokļi.

Dāvinājumi, ko dāvinātājs dod tuvākam radniekam, taisnā līnijā sava parāda atmaksai, aplikami ar nodokli 6% apmērā.

Nodevu lik. 212.p. pielikums.

Mantojums pieteicams tiesai 3 mēnešu laikā, skaitot no mantojuma saņemšanas dienas. Sodš par nepiteikšanu 1% mēn.

Lietas par mantojuma nodokli nolīgst 10 gadu laikā - 223.p.

B U D Ž E T S.

Budžets ir sistematiskā kārtībā zināmam laika sprīdim uz priekšu paredzēto ienākumu un izdevumu saraksts.

1. Saimniecības jeb finanču plāns.

pastāv iekš tam, ka katra saimnieciska vai saimnieciski-politiska, privāta vai sabiedriska organizācija, to starpā arī valsts, sastāda saimnieciskās darbības plānu, pieskaitot saviem uzdevumiem un mērķiem, īsākam vai garākam laika sprīdim. Pamatojoties uz finanču plānu un saskatā ar to sastāda ienākumu un izdevumu budžetu. Finanču plāna periods var sakrist un arī nesakrist ar budžeta periodu laika un ilguma ziņā.

Parasti finanču plāna periods pārsniedz ilguma ziņā budžeta periodu.

2. Budžeta sastādīšanas iniciatīve un kārtība un budžeta apstiprināšana.

I n i c i a t ī v e pieder valdībai finanču ministra personā. Bet ievērojot, ka valdības resp. ministru kab. parlamentam iesniegto budžeta projektu parlaments var grozīt kā ienākumu, tā izdevumu daļā, jāatzīst, ka iniciatīve pieder arī parlamentam. (Anglijas parlamentam nav tiesības ierosināt finanču likuma projektus, bet parlaments var uzdot valdībai pieprasīt budžeta kārtībāliedzekļus tādām vajadzībām, ko tas atzīst).

S a s t ā d ī š a n a s kārtība parasti tāda kā katrā valsts iestādē, kas patstāvīgi apmierina savas saimnieciskās vajadzības, t.i. ved patstāvīgu saimniecību iegādājot iestādei vajadzīgos priekšmetus un maksājot darbiniekiem algas sastāda savu izdevumu un ienākumu budžeta projektu un nosūta attiecīgam departamentam, jeb citāda nosaukuma centrālaj iestādei, pārzin kādu valsts dzīves nozari. Departaments sastāda ienākumu un izdevumu budžeta projektu par attiecīgo nozari visas valsts mērogā un pārbauda un apvieno visu padoto iestāžu izdevumu un ienākumu budžetus. Tādā kārtā departaments, kas pārzin attiecīgo valsts dzīves nozari visas valsts mērogā sastāda departamenta budžetu, kurā ienākumu un izdevumu daļa aptver attiecīgo valsts dzīves nozaru ienākumus un izdevumus.

Tos ienākumus, kas katru gadu atkārtojas, paredz jaunā budžeta projektā samērīgi iepriekšējiem gadiem. Jaunus ienākumus, ko projektā paredz pirmo reizi, apvērtē rēķinoties ar apstākļiem, no kā ienākumi atkarīgi. Departaments jeb līdzīgas centrālas iestādes izdevumu budžets sastādās no viņa paša izdevumu budžeta un padoto iestāžu izdevumu budžetiem. Katras ministrijas viens departaments sakopo visu ministrijas departamentu budžetus un iesūta finanču ministrijai.

Finanču ministrija lūko cauri visus iesūtītos budžetus, pieaicinot ja vajadzīgs attiecīgo resoru pārstāvjus un rēķinoties ar paredzētiem ienākumiem, groza un samazina izdevumus.

Kad budžets tādā kārtā saskatots, tad monarchiskās valstīs to apstiprina monarchs. Konstitucionālās valstīs budžetu lūko cauri tautas pārstāvji - vispirms budžeta komiteja un pēc tam parlamenta plenārsēdē.

B u d ž e t u a p s t i p r i n a konstitucionālās valstīs parlaments un valsts galva to izsludina kā budžeta likumu. Izsludināšanai tā nozīme, ka valsts kase uz budžeta likuma pamata atver attiecīgiem resoru vadītājiem kreditus budžeta apmēros un resoru vadītāji drīkst izlietāt atvēlētās summas tikai budžetā noteiktiem mērķiem.

Anglijā finanču likumus pieņem apakšējā palatā. Lordu palatā nav tiesības tos grozīt vai noraidīt. Z.A.S. valstīs finančiālos likumus pieņem kongress, bet Senātam tiesība tos grozīt. Tāda pat kārtība pastāv Eiropas valstīs ar divpalatu sistēmu. Dažos Šveices kantonos abām palātām vienādas tiesības.

3. Budžeta pastāvīga un grozīga daļa.

Ievērojot, ka viena valsts ienākumu un izdevumu daļa samērā pastāvīga un atkārtojas gadu no gada, budžetu iedalā 2 daļās: pastāvīgā jeb konsolidētā un grozīgā. Tādas iedalīšanas nozīme pastāv iekš tam, ka pastāvīgo daļu parlaments neapsprīž, bet tikai grozīgo un tādā kārtā ietaupa laiku un valdības

un parlamenta konflikta gadījumos līdzekļu trūkums - netraucē valsts darbības normālo gaitu.

Līdz šim tāda budžeta dalīšana ieviesta Anglijā un Holandē, bet citās valstīs dalīšana nav devusi vēlamos panākumus. Anglijas pastāvīga budžeta daļā ietilpst: ienēmumos - zemes nodoklis, akcīze (izņemot tējas) un vēl daži nodokļi; izdevumos - valsts parādu %, galma civiliste, tiesu uzturēšanas izdevumi, pensijas un alga apakšpalatas spieķiem un ģenerālkontrolierim.

H o l a n d ē pastāvīgo daļu revidē ik pēc 10 gadiem. Lorencs Šteins ieteic dalīt budžetu uz: valsts budžetu - Staatsbudget - un pārvaldes budžetu - Regierungsbudget, pie kam pēdējo parlamentam tiesība noraidīt izteicot valdībai neuzticību.

4. B r u t t o budžetā uzskaitīti visi ienākumi un izdevumi, bet netto budžetā tikai starpība starp ienēmumiem un izdevumiem. Parasti sastāda brutto budžetus, jo tie dod skaidru pārskatu par saimniecības peļņu un zaudējumiem.

5. Kārtējais un ārkārtējais budžets.

Kārtējais budžets aptver tos ienēmumus un izdevumus, kas katrā budžetā periodā atkārtojas un visumā maz mainās, jeb mainās samērīgi valsts dzīves gaitai. Ārkārtējā budžetā ietilpst vienreizīgie ienēmumi un izdevumi un tādi ienēmumi un izdevumi, kas atkārtojas nevienādos laika sprīšos vai uzņāk neparedzēti, pie kam summas arvien samērīgi augstas un mainīgas. Piem. jauna dzelzceļu un ostu būves; vienreizīgs mantas nodoklis.

Papildu budžetu sastāda tādos gadījumos, kad budžeta periodā tecēšanas laikā rodas tādi izdevumi, kam budžetā nav paredzēti līdzekļi.

6. Izdevumu speciālizācija,

sastāv iekš tam, ka ienēmumu budžetā paredzētie valsts ienēmumi izlietājami tikai tiem izdevumiem, kas izdevumu budžetā uzskaitīti. Izdevumu budžeta summas ir sadalītas pēc 1) nodalījumiem, 2) paragrafiem un 3) pantiem un summu pārvešana no viena paragrafa uz otru noliegta. Tas vajadzīgs, lai piespiestu valdību izpildīt likumdošanas iestādes gribu.

7. Reālā un ministriālā izdevumu sistēma.

Reālā sistēma budžeta sastādīšanā pastāv iekš tam, ka izdevumus sagrupē pēc vajadzībām, bet ne pēc iestādēm, kas vajadzības apmierina jeb budžetu realizē. Piem. visus izdevumus izglītības sekmēšanai un mācības iestāžu uzturēšanai apvieno vienā nodalījumā, neraugoties uz to, ka dažas mācības iestādes padotas tautas izglītības, bet dažas citām ministrijām. Šī sistēma pastāv Anglijā un dod iespēju iegūt skaidrāk izdevumu pārskatus valsts mērogā.

Ministriālā sistēma pastāv iekš tam, ka budžetu sastāda pēc ministrijām, t.i. orgāniem, kas budžetu izpilda. Tā vairāk piemērota administratīvai iekārtai.

8. Budžeta periods.

Šobrīd gandrīz visās valstīs (lielākās) ieviests viengadu. Austrijā, Francijā, Šveicē valsts budžeta gads sakrīt ar kalendara gadu. Vācijā, Anglijā un arī Latvijā budžeta gads sākas ar 1.apr. Z.A.S.V., Itālijā un Spānijā - ar 1.jūliju.

Vairākgadīga budžeta periods pārstāvji saka: 1) pastāvēt vairākgadīgam budžetam parlamentam un valdībai nav katru gadu jānodarbojas ar budžeta sastādīšanu un apspriešanu, 2) lielā - ārkārtīgu izdevumu, piem. dzelzceļa būves izdevumu sadalīšana uz vairākiem budžeta periodiem apgrūtinā valsts saimniecību.

Viengadīga budžeta aizstāvji saka, ka valsts dzīve ritot tik strauji, ka paredzēt ilgākam laikam uz priekšu ienēmumus un izdevumus neesot iespējams. Bez tam viengadīgam budžetam pastāvēt parlamentam vieglāk iespējams kontrolēt valdības rīcību.

Tā kā budžeta periodam notekot arvien nenokārtoti rēķini, tad šo rēķinu likvidēšanai dažās valstīs noteikts zināms laiks, gan garāks, gan īsāks. Beļģijā atlikušie rēķini nokārtojami līdz nākošā budžeta gada - 31.oktobrim. Tas nozīmē, ka notecējuša b.g. rēķinus kredita rīkotājs drīkst nomaksāt līdz 31.oktobrim no notecējuša b.g. kredītiem. Tikai pēc 31.oktobra neizlietātie kreditu atlikumi jāiemaksā valsts kasē.

Latvijā pēc 1936.g. budžeta likuma nenokārtotiem rēķiniem budžeta summas (budž.lik. 35.p.) var izlietāt 3 mēnešu laikā, un kredita atlikumi 1.aprīlī jāiemaksā Latvijas bankā, bet nenomaksātie rēķini jāieved kreditoru sarakstos. Sarakstus apstiprina valsts kontrole un pēc tam nomaksājos rēķinus no sevišķa fonda summām.

9. Budžeta līdzsvars.

Budžeta līdzsvars pastāv iekš tam, ka valsts ienēmumiem un izdevumiem formāli arvien jālīdzinājas. Materiāli tas ne vienmēr iespējams.

10. Faktiskais un kases deficīts.

Faktiskais deficīts budžetā ir tad, kad valstij trūkst līdzekļu dažu vajadzību apmierināšanai, t.i. kad izdevumi pārsniedz ienājumus. Parasti deficītu jau paredz budžetu sastādot, bet tas var rasties arī budžetu izpildot.

Kases deficīts budžetā ir tad, kad valsts nevar paredzētos izdevumus vajadzīgā laikā segt, t.i. tad, kad ienākumu ieplūšana valsts kasē nokavējas aiz dažādiem iemesliem.

11. Budžeta atlikumi un deficīta segšanas veidi.

Budžeta atlikums nozīmē, ka ienājumai pārsniedz izdevumus. Tādi gadījumi, kad budžeta atlikums būtu jau redzams budžetu sastādot, nāk reti priekšā. Parasti atlikums parādās tikai budžeta gadam notekot. Ja atlikumi nav lieli, vai arī ja lieli atlikumi nenāk bieži priekšā, tad tā ir zīme, ka valsts finanču stāvoklis pareizs.

Liela atlikumu atkārtošana katrā budžeta periodā runā preti valsts saimniecības uzdevumiem un būtībai. Valsts drīkst ņemt no atsevišķas saimniecības tikai tik daudz, cik vajadzīgs izdevumu segšanai.

Atlikumi var rasties vai nu aiz klādas vai apzinīgi novērtējot paredzamās ienājumus zemu un izdevumus augstu, lai tādā ceļā gātu līdzekļus tādiem izdevumiem, ko parlaments nav atļāvis.

Budžeta atlikumus nevajaga sajaukt ar k a s e s atlikumiem, kas ir pretstats kases deficītam. Kases atlikums rodas tad, ka valsts kasē ieplūdušā ienājumai, kuru izlietāšana nav acumirkli paredzēta.

Budžeta deficīta segšanai agrākos laikos ieteica uzkrāt sevišķu rezerves fondu. Tagad šis uzskats atmests, jo runā preti valsts saimniecības būtībai. Tagad deficīta segšanai cenšas: A) pārdot valsts īpašumus; šī paņēmiena jaunā puse pastāv iekš tam, ka finansiālu grūtību laikos īpašumi jāpārdod zem cenas, kādēļ šo paņēmieni jaunākos laikos nelietā.

B) Ar aizņēmumiem. Šo paņēmieni var sekmīgi lietāt deficīta segšanai ārkārtīgiem izdevumiem, piem. dzelzceļu un ostu izbūvei, kad aizņemto naudu iegulda ienesīgos uzņēmumos. Kārtējo izdevumu segšanai tas nepiemērojams, jo pavairo deficītu nākotnē, kā tas notika agrākā Krievijā.

C) Ievēdot jaunus vai paaugstinot jau esošos nodokļus. Šis ir īstais paņēmienis deficītu segšanai un novēršanai.

12. Kases iekārta: a) decentralizācija, b) kases vienība un c) bankas sistēma.

Decentralizācija pastāvēja agrākos laikos, kad atsevišķas provinces un citas teritoriālās valsts vienības katrā sastādīja savu budžetu, iekasēja ienājumus un sedza izdevumus, bet kara jeb valsts kasei nodeva tikai atlikumus. Šādai iekārtai ļauna īpašība, ka valsts centrālās iestādes nespēj pienācīgi kontrolēt atsevišķo kasu ienājumus un izdevumus un pareizi iekārtot visu valsts vajadzību apmierināšanu.

Aprādītās neērtības novērš k a s e s v i e n ī b a, kas pastāv iekš tā, ka visi valsts ienākumi ieplūst vienā centrālā valsts kasē, kas uz attiecīgu rīkojumu un dokumentu pamata izdara visus valsts maksājumus. Pastāvēja agr. Krievijā ar nosaukumu valsts renteja (kazna).

Pastāvot kases vienībai jaunākos laikos visus valsts naudas līdzekļus pārziņ finanču ministrija, kas pārziņ valsts ienājumus, izdevumus un kases stāvokli. Ievērojot, ka centrālās valsts kases uzturēšana nokārto ar bankas s i s t ē m u, kas pastāv iekš tā, ka valsts visas savas kases operācijas nodod bankai, kas saņem visas valstij pienākošās summas un izdara visus valsts maksājumus gan bankas centrālē, gan nodaļā (Beļģija).

Beļģijā banka maksā valstij par saņemtām summām %, bet Anglijā un Latvijā nemaksā. Kā atlīdzību par valsts kases operāciju izpildīšanu banka bauda tiesību laist brīvās valsts summas apgrozībā pret %.

13. K o n t r o l e,

Kā nepieciešams valsts saimniecības institūts nodibinājās tikai 19.g.s. izveidojoties tiesiskai valsts iekārtai un attīstoties parlamentārisma, kad tautas pārstāvji apstiprināja valsts budžetu un tauta sāka interesēties par samaksāto nodokļu izlietāšanu.

Kontroles attīstības pirmā stadija ir p ē c k o n t r o l e, kas pārbauda vai naudas summas izdotas tiem mērķiem, kam atvēlētas. Zaudējumus, kas cēlušies valstij aiz atvēlēto summu nepareizas izlietāšanas, pēckontroles nespēj novērst un tādēļ i e p r i e k š ē j ā kontrole, kas pārbauda izmaksas dokumentus pirms naudas izmaksas. Tagad pastāv uzskats, ka kontrolei jābūt publiskai, tas nozīmē, ka kontroles pārskati un citi materiāli, kas raksturo valsts saimniecību, ir publicējami atklātībai.

28. Pasaules kara laikā budžeta izpildītāji var izmaksāt summas un aizņemt līdzekļus vai nodibināt citāda veida atbilstības vienošības ar kredītu rokošām (27., 30. un 31.g.).

25. Uzņēmumi un kapitāli, kas saimniecības pabeidz neapmaksāt ar valsts saimniecības gada, līdz vāgu budžetu spēkā nāšanai kredītu izlieto ar finanšu ministru piekrišanu savu budžetu projektu robežās.

30. Ja valsts līdz saimniecības gadam sākas ar atļauju, tad
līdz budžeta izpildīšanai.

1) Finanču ministra parv. § 36.

L A T V I J A S B U D Ž E T S.

1. Budžeta sastādīšanas kārtība.

Iniciative, finanču ministra un ministru kabineta tiesības budžeta slēgšanā un kases iekārtā noteikti valsts budžeta likuma, kas iespiests 1936.g. "Vald.Vēstn." Nr.52.

Svarīgāko pantu izvilcums no tagad spēkā esošā (1936.g.) budž.likuma.

LIKUMS PAR VALSTS BUDŽETU.

Vispārīgie noteikumi.

1. Valsts budžetu izdod vienam saimniecības gadam, kas sākas 1.aprīlī un beidzas nākamā gada 31.martā. Uzņēmumu un kapitāla saimniecības gads, ar finanču un kapitālu saimniecības gads, ar finanču ministra piekrišanu, var arī nesakrist ar valsts saimniecības gadu.

3. Latvijas bankas, Valsts zemes bankas un Latvijas hipotēku bankas budžetus sastāda, apstiprina un izpilda viņu statātos paredzētā kārtībā.

4. Valsts budžetā paredz ar iespējami noteiktu precizību visus valsts ieņēmumus un izdevumus valsts iestāžu uzturēšanai un pastāvošo likumu un izdevumu pildīšanai, kā arī summas valsts uzņēmumiem un kapitāliem.

Budžeta iekārta.

8. Budžets sastādās no pamata budžeta un speciāla budžeta. Pamata budžetā ietilpst resoru iestāžu budžetu kopsavilkums un iestāžu atsevišķie budžeti, bet speciāla budžeta ietilpst resoru uzņēmumu un kapitālu budžetu kopsavilkums un šo uzņēmumu un kapitālu atsevišķie budžeti.

9. Budžeta iedala tekošos un kapitāla ieguldījumus ieņēmumos un izdevumos, kā arī daļās, vietās, paragrafos un pantos pēc noteiktas klasifikācijas. Budžeta klasifikāciju pēc daļām, vietām, paragrafiem un pantiem un instrukciju valsts valsts budžeta sastādīšanu izdod finanču ministrs saziņā ar Valsts kontroli.

10. Pamata un speciāla budžeta ieņēmumiem un izdevumiem pievieno paskaidrojumus, kas pamato uzņemtās summas.

11. Pamata budžetā uzrāda resoru iestāžu ieņēmumus un izdevumus brutto summās un uzņēmumu un kapitālu peļņu vai zaudējumus.

Izņēmuma veidā, ar finanču ministra piekrišanu, iestāžu atsevišķos ieņēmumus un izdevumus var uzņemt netto summās, uzrādot paskaidrojumos šo summu brutto aprēķinus.

Budžeta sastādīšana un pieņemšana.

14. Uz finanču ministra priekšlikumu, Ministru kabinets līdz 1.oktōbrim noteic izdevumu apmērus atsevišķiem resoriem nākamam saimniecības gadam.

15. Ministru kabineta noteikto summu robežās resoru vadītāji iesniedz līdz 15.novembrim viņiem pakļauto iestāžu, uzņēmumu un kapitālu budžeta projektus finanču ministram un Valsts kontrolei.

16. Budžeta projektus pārbauda starpresoru komisijas pie Finanču ministrijas, vadoties no likumības, lietderības, taupības, kā arī ņemot vērā skaitļu un aprēķinu pareizību.

17. Starpresoru komisijas sastāv no Valsts saimniecības departamenta, attiecīgā resora un Valsts kontroles pārstāvjiem. Valsts saimniecības departamenta pārstāvis ir komisijas priekšsēdētājs.

18. Starpresoru komisijas pārbaudītos budžeta projektos finanču ministrs var izdarīt nepieciešamos pārgrozījumus un papildinājumus.

19. Pamatojoties uz pārbaudītiem resoru budžetu projektiem, finanču ministrs sastāda valsts budžeta projektu un līdz ar savu paskaidrojuma rakstu un attiecīgu likumprojektu (22.p.) iesniedz Ministru kabinetam līdz 1.febr.

22. Valsts budžeta pieņem līdz 31.martam, izdodot par to sevišķu likumu.

23. Pieņemto budžetu izsludina kā pielikumu pie iepriekšējā pantā minētā likuma. Budžeta paskaidrojumus neizsludina, bet tie ir saistoši attiecībā uz darbinieku štatiem un kapitāla ieguldījumu izdevumu kreditiem.

Kara ministrijas izdevumus un Kredītu fonda (39.p.) budžetu izsludina kopsummās, neuzrādot iedalījumu pa paragrafiem un pantiem.

Budžeta izpildīšana.

25. Pamata budžeta kopējos ieņēmumus izlieto šā budžeta kopējo izdevumu segšanai, bet speciālā budžetā ietilpstošie uzņēmumi un kapitāli katrs savus ieņēmumus izlietā sava budžeta izdevumu segšanai.

28. Pamata un speciālā budžeta izpildītāji var izmaksāt summas un slēgt līgumus vai nodibināt citāda veida saistības viņu rīcībā esošo kredītu robežās (27., 32. un 34.p.).

29. Uzņēmumi un kapitāli, kam saimniecības gads nesakrīt ar valsts saimniecības gadu, līdz viņu budžetu spēkā nākšanai kredītu izlieto ar finanču ministra piekrišanu savu budžetu projektu robežās.

30. Ja budžets līdz saimniecības gada sākumam nav stājies spēkā, tad līdz budžeta apstiprināšanai:

1) finanču ministrs pārved pamata budžeta izpildītāju rīcībā iepriekšējās kreditus līdz 1/12 daļai mēnesī no finanču ministra budžeta projekta paredzētiem tekošiem izdevumiem, bet ja finanču ministra budžeta projekts nebūtu sastādīts vai būtu Ministru kabinetā noraidīts - līdz 1/12 daļai mēnesī no iepriekšējā saimniecības gada pamata budžeta tekošiem izdevumiem.

31. Tekošo izdevumu kreditus pamata un speciālā budžetā, uz resora vadītāja priekšlikumu, pārved no viena paragrafa uz otru, vietas robežās, finanču ministrs ar Ministru kabineta piekrišanu, bet no viena panta uz otru, paragrafa robežās, - finanču ministrs saziņā ar Valsts kontroli.

35. Budžeta gadam notekot, izbeidzas pamata un speciālā budžeta izpildīšana. Pēc tam nesamaksātos rēķinus nomaksā budžeta izpildītāji no viņu rīcībā esošiem notecējušā gada kredītiem 3 mēnešu laikā, bet jaunas saistības var nodibināt vienīgi 36.pantā paredzētos gadījumos.

36. Pēc saimniecības gada notecējuma tos kapitāla ieguldījumu kreditus, kas budžetā atzīmēti par pagarināmiem, budžeta izpildītāji var izlietot līdz nākamā gada 31.martam.

39. Pamata budžeta izpildījuma atlikumus ieskaita Kredītu fondā, bet budžeta izpildījuma iztrūkumu sedz no šā fonda.

Budžeta izpildījuma pārskats.

40. Pamata un speciālā budžeta izpildītāji iesūta Finanču ministrijai un Valsts kontrolei gada pārskatus 5 mēnešu laikā pēc saimniecības gada izbeigšanās, ievēdot pārskatā arī 35.pantā minētās 3 mēnešu izmaksas. Periodiskos pārskatus Valsts kontrolei budžeta izpildītāji iesniedz viņas noteiktos termiņos.

41. Finanču ministrs sastāda budžeta izpildījuma gada pārskatu uz iepriekšējā pantā minēto pārskatu pamata.

42. Valsts budžeta izpildījuma gada pārskatu finanču ministrs ar Valsts kontroles atsaucsmi iesniedz reizē ar nākamā saimniecības gada budžetu Ministru kabinetam zināšanai.

43. 1936/37.saimn.gada budžetu sastāda saskaņā ar šo likumu.

Ar šo atcelts valsts budžeta likums (Lik.kr.1924.g. lll. un 1926.g.181) un likums par bezdarba apkaņošanu (Lik.kr. 1930.g. 187.).

Piezīme. Jaunā - 1936.g. budžeta likuma novērtējumu un ipatnību apceri preseī sniedzis Valsts saimniecības departamenta direktors J.Skujevics. Tas nodrukāts "Jaunākās Ziņas" Nr.67. 1936.g. 21.III.numurā.

Latvijas valsts budžets 1935/36.saimn.gadam.

	<u>Ieņēmumi</u>	<u>Izdevumi.</u>
1. Valsts Prezidents	17.920	170.541
2. Ministru kabinets	89.399	1.083,582
3. Valsts kontrole	-	995.000
4. Ārlietu ministrija	456.000	2.101.069
5. Tieslietu ministrija	2.164.215	6.862.700
6. Iekšlietu "	1.182.042	11.473,452
7. Izglītības "	3.046.047	21.895.578
8. Finanču "	127.620.780	18.686.852
9. Zemkopības "	8.358.622	25.125.394
10. Satiksmes "	7.421.172	13.229.656
11. Tautas labklājības ministrija	449.556	17.851.075
12. Kara ministrija	175.454	31.500.200
	<u>15.098.037</u>	<u>150.975.099</u>

PIEZĪME: Ieņēmumu un izdevumu kopsomma sastādās no kartēju un ārkartēju ieņēmumu un izdevumu kopsavilkuma.

Valsts ieņēmumu klasifikācija 1935/36.g. budžetā

<u>Nodokļi</u>	<u>Ls</u>	<u>%</u>
Ieņēmuma nod. (kopā ar piem.krizes apk.)	81.554.280	54,01%
Naudas kapitālu nodokļi	600.000	
dividendu nod.		
nodokļu augļu nod.		
speciālo tek.rēķ.nod.		
loter.vim.krizes apk.		
Nekustamas mantas nodokļi	7.900.000	5,23%
uz lauku n/mantas milj.Ls 1,3		
" pils. " " 1,8		
Ātsavināšanas nod. " 1,8		
piemaksa krizes apkaņ.	XXXXXXX	
Mantojumu un dāvin.nodokļi	800.000	

Tirdzniecības nodokļi		4.328.000	2,87%
pamatnodoklis	700.000 ls		
papild.nod.	3.500.000 "		
apgriez.nod.	125.000 "		
Vērtības pieaug.nod. (par bij.budž.gadu)		25.000	
Zimognodeva (nauda, zīmēs)		11.000.000	7,29%
Apdrošināšanas nodokļi		1.505.280	
Muitas nodokļi		29.025.000	19,22%
ievedmuita	Ls 27.825.000		
izvedmuita	" 800.000		
muitas kanceļ.nod.	400.000		
Akcizes		19.391.000	12,84%
tabaka	13.000.000 ls		
raugs	1.200.000 "		
sērskociņi	860.000 "		
alus	1.800.000 "		
petroleja	500.000 "		
bezalkoh.dz.	500.000 "		
smērvielas	450.000 "		
alkohol.dzēr.			
(spirts, lik.vini)	370.000 "		
čaulītes	220.000 "		
tēja	65.000 "		
Patentu nodokļi		680.000	
1) ģezārienu			
raugu ražot.pārd.			
2) tabakas, čaulīšu,			
sērskoc.ražot.pārd.			
3) naftas prod.			
4) fabrikas spirta nd.			
Nodevas un citas atlīdzības		10.940.785	7,25%
Konsulārās nodevas		209.000	
Pases un ārznem.uzturas apliec.		1.012.000	
Tiesu nodevas		1.355.000	
Muitas nodevas (galv.kārta preču us-		329.000	
lab.maksa darb.komand.naudas)			
Tirdzniecības nod.		2.055.000	
importa atļaujas	Ls 1.800.000		
dārgmetālu pārē.			
tvaika katlu uzraudz.			
Ostu un iekšējās satiksmes nod.		2.511.500	
Svaru nodeva	Ls 1.130.000		
Kuģu tonnāžas nod.	710.000		
ledlaužu	250.000		
loču, stoderu	150.000		
ostu ierīkoj.lietas	120.000		
Gidensceļu nod.	130.000		
Dažādas atlīdzības		3.329.735	
(māc.nauda			
ārstēšanas nauda			
sociālās apgādes maksa)			
Valsts monopoli		35.251.268	23,35%
Spirta degvīna m.	Ls 20.000.000 (13,25)		
Cukura	12.053.278		
Pasta, tālegr. tālef.			
radio	3.147.990		
Metāla naudas regalija	50.000		
Valsts meži		7.182.079	4,76%
Valsts zemes		558.691	
Valsts ūku izīrēšana		322.957	
Valsts uzņēmumi		5.231.524	3,46%
Dzelzceļi		4.273.182	
Rūpniecības uzņ.			
Liepājas kara ostas darbn.		364.550	
Juglas elektr.uzņ.			
3 spiestuves			
Tirdzniecības uzņ.		258.456	
Valsts kuģi			
3 Armijas ekon.veik.			
Leikssaimn. uzņ.		95.408	
vai iel.paraugsaimn.			
piensaiņ. vaislas lopu audz.			
L.O.fermas			
Keneri	Ls 50.000,-		
Baldone	1,-		
Cietumu uzņ.	120.783		

<u>Valsts kredītiestāžu un kapit.pelna</u>		2.109.553
Latvijas banka	Ls 933.384	
Zemes banka	108.500	
Hipotēku banka	85.616	
Valsts vērtspap.		
laika portfels	981.553	
Valsts aktīvu realizācija		191.690
Zemes pārdošana	Ls 150.000	
Kust.mantas pārd.	31.690	
Valsts iekšējie aizņēmumi		4.500.000

Valsts izdevumu klasifikācija 1935/36.gada budžetā

	Ls 150.975.099	%	% (noapaļojot)
Augstākās valsts iestādes		0,96	1%
Ārlietas		1,38%	1,5%
Iekšēja drošība		7,00%	7%
Tiesas un cietumi		4,48%	4,5%
Izglītība		15,20%	15%
Soc.apgādība, darba aizsardz.			
sanitārā uzraudz.veselība		12,47%	13%
Saimn.nozaļu uzraudz.un veic.		17,17%	17% (lauks.16,84)
Satiksmes		4,57%	5%
Nodokļu ievākšana		3,26%	3%
Valsts parāda un % nomaksa		2,11%	2%
Kapitālieguldījumi		7,88%	8%
Apsardzība		20,86%	21% (31,5 milj.lis)
Dažādi		2,66%	
		<u>100%</u>	

2. Valsts kontrole.

Valsts kontrole Latvijā nodibināta 1919.g. 15.septembrī ar pagaidu noteikumiem (papild.pie lik.kr.9.) un šobrīd darbojas pamatojoties uz likuma par Valsts kontroli, kas izdots 1923.g. 2.aug. (lik.kr.102.), atceļot pagaidu noteikumus un ir neatkarīga kolleģiāla iestāde, kas izdara valsts mantas stāvokļa un apgrozījumu revīziju.

Valsts kontrole sastāv: 1) no valsts kontroliera, kas tiesībās pildināts ministram, bet ministru kabineta sēdēs tas piedalās tikai ar padomdevēja balsi, 2) valsts kontroles padomes, kuru sastāda valsts kontroliers kā priekšsēdētājs un 4 padomes locekļi, ko iecel Ministru kab. uz 4 gadiem.

Padome izlemj jautājumus par revīzijas darbību, skata cauri budžeta izpildīšanas pārskatu pirms tā iesniegšanas Ministru kabinetam un dažus citus jautājumus. Sevišķās sēdēs, ko vada tiesu palātas loceklis, lūko cauri sūdzības par departamenta kolleģijas lēmumiem, kas aizskar iestāžu vai personu intereses.

3) no 2 revīzijas departamentiem: I un II.departamenta. Katrs departaments sastāv no kolleģijas, revidentiem un viņu palīgiem, un to vada departamenta priekšsēdētājs. Priekšsēdētāju un viņa biedri iecel valsts kontroliers no padomes locekļa vidus. Departamenta kolleģijas locekļus iecel Ministru kabinets uz 4 gadiem.

Departamenta kolleģija sastāv no priekšsēdētāja un ne vairāk kā 6 kolleģijas locekļiem. Kolleģijas uzdevums ir skatīt cauri un pārbaudīt revīzijas rezultātus; tai tiesība apstiprināt norēķinus un noteikt uzrēķinus.

4) Valsts kontroles kancelejas, kas apvieno visu kontroles darbvedību. Viņu pārzin kancelejas pārvaldnieks, kas padots tieši valsts kontrolierim.

3. Iepriekšējā, faktiskā un pēcrevīzija.

Valsts kontroles darbību nosaka valsts kontroles revīzijas reglaments (izslud. 1931.g. Vald.vēstn.Nr.115.)

1) Iepriekšējās revīzijas uzdevums: pārbaudīt maksāšanas dokumentus pirms viņu samaksas, skatīt cauri visāda veida uz valsts ienākumiem vai izdevumiem attiecīgus budžetus, aprēķinus, plānus u.t.t. un sūtīt pārstāvjus ar padomdev.balsi uz valsts iestāžu sēdēm, kas apspriež saimnieciskus jautājumus.

2) Faktiskās revīzijas uzdevums pārliecināties par visādu vērtību stāvokli valsts mantas glabātuvēs un būt klāt sacensībās, ātrupēs, pie zaudējumu novērtēšanas, darbu pieņemšanas, materiālu pārbaudes u.t.t.

3) Pēcrevīzija pārbauda visādas mantu un naudas apgrozījumus un norēķinus, pārliecinādamies par to, vai dokumenti un aprēķini pareizi sastādīti, vai izlabojumi un izkasījumi negroza saturu, vai nauda saņēmis tas, kam tā pienākas un apstiprina galīgi visus par likumīgiem, pareiziem un saimnieciskie lietderīgiem atzītus darījumus un ja atrod, ka darījumi nelietderīgi, nepareizi, nelikumīgi u.t.t., sastāda uzrēķinus. Ja noteikta un izskaidro parādas (m). Noteikumi par nodokļu un nepareiziem naudas summu pildīšanu pielikti šo klāt (skat.1.pielik.)

4. Uzrāķini un pārsūdzības kārtība.

Uzrāķinus noteic un apstiprina departamenta kolleģijas lēmums, ko interesētās personas un iestādes var pārsūdzēt mēneša laikā no lēmuma paziņošanas dienas iesniedot sūdzību Valsts kontroles padomei caur attiecīgo departamentu. Saņemto sūdzību depart. kolleģija ar savu atsauksmi 2 nedēļu laikā iesniedz Valsts kontroles padomei. Sūdzības skata cauri Valsts kontroles padomes sevišķā sēdē, kurās priekšsēdētājam, tiešu palātas loceklim šādas sēdes vadīšanā piešķirtas civ.proc.lik. paredzētās tiesības.

Valsts kontroles lēmumu var pārsūdzēt Senāta administratīvam departamentam likuma par admin. tiesām noteiktā kārtībā.

Valsts kontroles uzrāķinus par nolietderīgi izvestu ^{vērtību} cēdību nevar piedzīt, ja tam nepiekrīt Ministru kabinets.

1927.g. 15.IV.lik. (lik.rk.116.) nosaka, ka visi valsts kontroles uzrāķini amatpersonām un valsts iestādēm sakarā ar nepareizu valsts summu izmaksu vai izlietošanu likumu nepareizas izpratnes un iztulkojumu dēļ, izņemot laupīgātīgus valsts naudas piesavināšanos gadījumus un izmaksas, atzīstami par dzēstiem, ja rīkojums par izmaksu taisīta ne vēlāk par 1922.g. 31.martu un uzrāķinātas summas nav piedzītas.

5. Kontroles pārskati, to caurskatīšana un apstiprinašana.

Valsts kontrolērs sniedz ikgadus Ministru kabinetam pārskatu par pagājušā gada budžeta faktiski izpildīšanu, kā arī dod atsauksmes par valsts līdzekļu ievākšanu, izlietošanu un vispār par rīcību ar valsts mantu. Šo pārskatu pirms iesniegšanas Ministru kabinetam lūko cauri valsts kontroles padomei. Pārskatu apstiprina Ministru kabinets. Pēc jaunā - 1936.g. budžeta likuma pārskatu par budžeta izpildīšanu Ministru kabinetam sniedz finanšu ministrs. Valsts kontrole tam pievieno tikai savu atsauksmi.

Valsts iestādēm jāiesūta Valsts kontrolei norāķini un pieprasītās ziņas noteiktos termiņos un par šo termiņu neievērošanu bez dibinātiem iemesliem Valsts kontrolei tiesība sodīt vainīgos ar naudas sodu līdz 100 ls.

Revīzijas jautājumu noskaidrošanai Valsts kontroles pārstāvjiem, kas ieņem amatus ne zemākus par revidentiem, ir tiesība noprotināt amata un privātpersonas.

6. Uzraudzība par nodokļiem.

Latvijas valsts nodokļi iedalās divi lielās grupās: tiešos un netiešos. Vislielākos ienākumus valstij dod netieši nodokļi. Tā piem. 1924/25.b.g. tiešie nodokļi deva tikai 7%, bet netiešie 46% apallos skaitļos no visas kartējās ienākumu summas. Aplikšana ar nodokli un nodokļu iekasēšana atrodas Finanšu ministrijas pārziņā un ietilpst nodokļu un muitas departamenta kompetencē. Muitas departaments un viņam tieši padotās muitnīcas (Latvijā ir 16 muitnīcas) un robežu pārejas punkti pārziņ un iekasē daļu netiešo nodokļu, t.i. ievēd un izvēd muitas nodokli, kravas nodokli no precēm, ko ievēd Latvijas ostās ar kuģiem, ostu nodevas, bāku un loču nodevas u.c., tāpat ar muitas formalitāšu izpildīšanu saistītas kancelejas nodevas, zīmog-nodevas un nasta nodevas. Muitnīcas pašas aplik ar nodokli pēc tarifa attiecīgos objektus un pašas arī nodokli iekasē un iemaksā Latvijas bankā. Muitas departaments tikai vada un esakāgo visu muitnīcu darbību, bet pats nevienu nodokli neuzliek, ne arī iekasē.

Visus pārējos, kā tiešos, tā arī netiešos nodokļus pārziņ nodokļu departaments un viņam padotie nodokļu inspektori, katrs sevā iecirknī. Visa Latvija sadalīta 40 nodokļu inspektoru iecirkņos, no kuriem 13 atrodas Rīgā, pārējie sprīņķu pilsētās. Nodokļu departaments organizē aplikšanu ar nodokļiem un pie tam ar dažādiem nodokļiem, kā piem. ar nodokli no kapitāla un ar procentuālo peļņas nodokli pats arī tieši aplik uzņēmumus, kam jā-dod pārskats par savu darbību, kā arī šos nodokļus tieši iekasē.

Tāpat nodokļu departaments iekasē patentnodokļus, akociņ un dažādas nodevas.

7. Nodokļu inspektori.

Nodokļu inspektori pārziņ eskojēso nodokļu uzlikšanu un iekasēšanu:

- 1) tirdzniecības un rūpniecības pamatnodokļa,
- 2) procentuāla peļņas nodokļa no uzņēmumiem, kam nav jā-dod pārskats par savu darbību,
- 3) nod. no nekustamas mantas uz laikiem un pilsētās,
- 4) progresīvo ienākumu nodokli.

Nodokļu inspektoru institūts pārņemts no agrākās Krievijas, bet Latvijā viņu uzdevumi daudz plašāki. Nodokļu inspektori kopā ar apr.vai iecirkņu nodokļu komisiju novērtē aplikamos objektus resp. viņu ienākumu vērtību, pārbauda deklarācijas, nosaka maksājāmā nodokļa summu, iesūta maksātājiem paziņojumus un seko nodokļu nomaksai attiecīgā termiņā.

8. Nodokļu piedzīšana.

Nodokļa nolikuma 2.pants paredz:

2. Desmit gadu noilgums neattiecas uz nodokļu piedzīšanu.
3. Finanšu ministrs raugās, lai neatlaidīgi piedzītu nodokļu un ienākumu parādus (a). Noteikumi par nodokļu un neapstrīdamu naudas summu piedzīšanu pielikti šē klāt (sk. I.pielik.)

I.pielikums (pie 3.panta).

Nodokļu un neapstrīdamu naudas summu piedzišana.

Visus valsts nodokļus un kopīgi ar valsts nodokļiem uzliktos pašvaldību nodokļus, kā arī valstij neapstrīdami pienācīgās naudas summas no parādnieka kustamas mantas piedzen:

- 1) policija savas priekšniecības uzraudzībā vai
- 2) finanču ministra iecelti sevišķi nodokļu piedzināji.

Ja piedziņa vēršama uz parādnieka nekustamu mantu, tad nodokļu piedzinēji vai policija pati nespej nekādus piedzišanas solus, bet attiecīgas iestādes vai amatpersonas uzdevumu izdarot piedziņu nosūta izpildīšanai tiesu izpildītājam, kura iecirkni atrodas manta, uz kuru norādīts vērst piedziņu. Tālākos solus nekustamas mantas pārdošanas lietā noteic Civ.proc.nolikums.

PIEZĪMĒ. Pie valstij neapstrīdami pienācīgām naudas summām skaitāmi arī visi uz satiksmes ministra apstiprinātām pasta, tālelektrogrāfa, telefona un radio kasēm pamatoti prasījumi.

2. Nodokļu piedzinējam viņa darbā piešķirtas tiesu izpildītāja tiesības.

3. Nodokļu piedzinējam piešķirams sevišķs zīmogs, bet policijas ierēdņi pie piedzišanas lieto pastāvošos policijas zīmogus.

4. Par 1.pantā minēto nodokļu piedzišanu ņemami virs piedzenamās summas 3%, bet ne mazāk par 2 ls, no kuriem, ja piedzišanu izdara policija, 1/3 nak valstij par labu un 2/3 policijas ierēdņiem par labu kā viņu papildu alga, bet ja piedzišanu izdara nodokļu piedzinējs - 2/3 valstij par labu un 1/3 piedzinējiem par labu kā viņu papildu alga.

5. Visi faktiskie izdevumi par izsoles izsludināšanu un sarīkošanu, mantas novērtēšanu, glabāšanu, pārvadāšanu un apsargāšanu un citi tamlīdzīgi izdevumi, kuri celtos sakarā ar nodokļu un citu naudas summu piedzišanu, uzliekami piedzenamo summu maksātājiem.

6. Sūdzības par policijas ierēdņa resp. nodokļu piedzinēja nepareizu jeb nelikumīgu rīcību kā arī par piedzišanas izdevumu nepareizu aprēķināšanu iesniedzamas 14 dienu laikā viņa priekšniecībai.

Pārsūdzības un sūdzības neaptur piedzišanu.

7. Ar iekšlietu ministra piekrišanu var nodot policijai piedzīt: pašvaldību nodokļus, kas nav minēti 1.pantā, slimo kasu iemaksas, kā arī maksājumus par strādnieku apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem un valsts un pašvaldības darbiniekiem likumos paredzētās no pašvaldībām pienākošās algas, dzīvokļu naudu un citas piemaksas. Par piedzišanu ņemama virs piedzenamās summas atbildība policijas ierēdņiem par labu 1% apmērā, bet ne mazāk par 2 latiem, kā viņu papildu alga.

8. Ar finanču ministra piekrišanu pašvaldības iestādes var nodot nodokļu piedzinējiem piedzīt uz šo noteikumu pamata nodokļus, kuri nav minēti 1.pantā.

Par piedzišanu ņemama virs piedzenamās summas atbildība piedzinējiem par labu 1% apmērā, bet ne mazāk par 2 ls kā viņu papildu alga.

§ 37.

VALSTS KREDĪTS.

Valsts kredita nozīme.

Valsts kredīts pamatojas uz uzticību, kādu bauda attiecīga valsts savu saistību pildīšanā un atkarājas no tautas maksāšanas spējām un valdības un tautas pārstāvju godprātības, un gribas uzņemties saistības pildīt. Pieņemot kādu valsti, līdzīgi atsevišķai personai, samaksāt savus parādus, nav iespējams, kaut gan nemaksātāja valsti citas valstis var zināmā mērā iespaidot. Valsts tiesība taisīt parādus pamatojas uz to, ka valsts mūšs pāsniedz vairāku cilvēku pasudžu mūšus un nākošām pasudzēm baudot iepriekšējo pasudžu pilnīgu augļus, tamdēļ pienākas piedalīties iepriekšējo pasudžu ietaisīto parādu nolīdzināšanā.

Valsts kredita vēsture.

Agrākos laikos parādus valsts vajadzībām taisīja ne valsts, bet valdnieks un aizdevumu dabūšana atkarājas no valdnieka personīgām īpašībām un ķīlam, ar ko parādu nodrošināja. Aizdevumus nodrošināja ar zemes gabaliem, vērtlietām un citu kustamu mantu, ar galvniekiem un ķilniekiem, dažreiz pat ar valdnieka personīgo brīvību. Liela nozīme bija tam, vai valdnieka pēcnācējs atstāt sava priekšteča parādus vai nē. No republikām aizdevēji prasīja ķīlas un jau 13.g.s. Ziemeļitalijas republikas pilsētas nodrošināja savus parādus iekšlājot valsts īpašumus un ienākumus. Aizdevumus ieguva pārdodot amatus, tāpat pārdodot tiesību iekasēt dažādas nodevas un paaugstināt algas. No mantu un algas paaugstinājumu pārdošanas attīstījās "rančija" māša rentes. Publisku nozīmi valsts parādi sāka iegūt no tā laika, kad Anglijā valsts kreditori prasīja, lai parlaments galvotu par parādu norakno. Pārstāvja parādums atpirkties no nodokļiem ilgāku laiku uz priekšu.

Dažās Vācijas pilsētās vidus laikos bija parasts, ka pilsētās kārtīgi aizņēmas naudu, tikai tādēļ, lai turīgiem pilsoņiem būtu iespējams droši noguldīt savus ietaupījumus uz augļiem. Parastais aizņēmuma veids bija mūža renšu pārdošana, kas pastāvēja iekš tam, ka valsts, saņemot zināmu kapitālu, apņemas maksāt aizdevējam līdz mūža beigām katru gadu zināmu summu - renti, kuŗa ietilpa parādā un zināma daļa kapitālā. Ar kreditora nāvi prasība izbeidzās. Parāda % svārstījās no 10-12%, tādēļ ka aizdošana bija nedroša, jo parādnieki gan ar varu, gan ar viltu centās no parādu nomaksas atkratīties. +

Nekārtīgas valsts saimniecības dēļ vidus laikos valstis aizņēmas naudu gan kārtējiem, gan ārkārtējiem izdevumiem. Par parādu un % nomaksu daudz nedomāja. Tā tas bija līdz 17.g.s. Kā zīmīgu piemēru var ņemt Franciju, kas ne tikai izdarīja aizņēmumus ar prēmijām un subskripciju ceļā atklāti, bet arī slepeni, izlaižot papīra naudu un samazinot metāla naudas gabalos dārgmetāla saturu. Parādus valsts atteicās maksāt un vairākas reizes izsludināja valsts bankrotu, t.i. paziņoja, ka parādus nemaksās. Ludviķa XIV valdīšanas beigās stipri ieviesās amatu pārdošana ar augstām algām. Tā valsts ieguva 12 milj.liru. Anglija rīkojās apdomīgāki. 1714.g. valsts parāds bija 54 milj.mārc.sterl. bet līdz 1738.g. valsts nomaksāja 8 milj.mārc. Prūsija vēl līdz 18.g.s. beigām centās iegūt līdzekļus ar dažādiem paņēmieniem; gan samazinot monētās dārgmetāla saturu, gan izdarot aizņēmumus spaidu ceļā, izlaižot papīra naudu ar piespiedu kursu.

Nekārtīgais finanču stāvoklis Eiropas valstīs pastāvēja līdz 19.g.s. pirmajam ceturksnim. Napoleona karjiem izbeidzoties un nodibinoties tiesiskai valsts iekārtai, pieauga tautu labklājība un iekārtojās valsts saimniecība. Prūsijā, Anglijā un citās Viduseiropas valstīs nolīdzināja daļu parādu. Ar 1840.g. parādi atkal sāka pieaugt. Prūsija būvēja dzelzceļus, bet Francija un Anglija patērēja lielas summas karjiem un bruņošanai.

19.g.s. sākumā Anglijas valsts parāds bija 465 milj.mārc.sterl. Līdz pasaules kara sākumam tas pieauga uz 705 milj.mārc. Aizņemtās summas izlietātas bruņošanai un kolonijām. Aizdevumu % pazemināts no 5 uz 2,5. Tā tad stāvoklis drošs. 1920.g. martā Anglijas parāds 7835 milj.mārc.sterl.

Francija pirms lielās revolūcijas bija parādā vairāk kā 2 miljardi frs. Revolūcijas laikā, izsludinot valsts bankrotu, parādu samazināja līdz 926 milj.franku. Vācu-franču kara sākumā valsts parāds bija apm. 13,8 miljardi franku, pie kam % nomaksāt katru gadu vajadzēja 512 milj.franku. Kara laikā tas pieauga par vairāk kā 9 miljardi frs. un 1911.g. bija 31,3 miljardi frs. Pasaules kara laikā vēl pienāca klāt 106,5 miljardi frs, t.i. pēc pasaules kara beigām Francijas valsts parāds bija apm. 140 miljardi Frs.

Vācijā pasaules kara laikā izlaisti 9 ilgtermiņa aizņēmumi par 90 miljardi marku. Istermiņa aizņēm. 1919.g. febr. 58, bet aprīlī jau 66 miljardi marku. 1920.g. jūlijā Vācijas parāds līdzinājās 209 miljardi marku.

Z.A.S. valstis pasaules karā izlaida 4 aizņēmumus, kas ienesa apm. 17 miljardus dolāru un karu beidzot 1 uzvaras aizņēmumu 4%, kas deva 1,1 miljardu dolāru.

Valšku parādi 1920.g.:

Anglijai	ap 7800 miljoni mārc.sterl.
Francijai	140 miljardi Frs
Vācijai	209 miljardi marku
U.S.A.	

Kredita veidi.

Raugoties no dažādiem viedokļiem valsts parādus var sadalīt dažādās šķirās jeb veidos:

a) pārvaldes parādi (pareizāk būtu valdības) - Verwaltungsschulden, kas rodas valdībai izpildot valsts pārvaldīšanas funkcijas, kad piem. atsevišķi resori iegādā kaut ko uz parāda, saņem drošības u.t.t. Šādu parādu ietaisīšanai nevajaga sevišķa likumdošanas akta.

b) finansiālie parādi - Finanzschulden (pareizāk būtu valsts parādi), ko ietaisa, lai sagādātu valstij līdzekļus tādu izdevumu segšanai, priekš kuriem parastie valsts ienākumu avoti nespēj dot līdzekļus. Šādu parādu ietaisīšanai vajadzīgs vai nu sevišķs likumdošanas akts vai arī vispārīgs noteikums, kas dod finanču resora vadītājam tiesību aizņemties izdevumu segšanai vajadzīgos līdzekļus ne augstāk par likumā noteiktu summu vai izlaižot istermiņa parāda zīmes vai cita nosaukuma parādu dokumentus. Ārkārtīgos gadījumos valdības ietaisa šos parādus arī bez sevišķa likumdošanas akta un tikai vēlāk izprasa no parlamenta apstiprinājumu.

Aizņemoties naudu valsts izdod aizdevējiem šāda jeb citāda nosaukuma parāda zīmes. Ja visas vai lielākā daļa parāda zīmju nokļūst ārzemnieku rokās, tad valsts parādu sauc par ārzemju jeb vienkārši ārējo aizņēmumu. Vai aizņēmuma zīmes pārdotas tieši ārzemju biržās, vai ārzemnieki tās ieguvuši citādā ceļā, tas nespēlē lomu. Izšķiroša nozīme ir tam apstāklim, no kurienes nācis kapitāls. Uz parāda zīmēm, kas nodomātas pārdošanai ārzemēs, parasti uzdrukā nosaukumu "ārējais aizņēmums". Tā darīja agrākā Krievijā.

Par i e k š ē j o aizņēmumu sauc tādu valsts parādu, kurā parādu zīme galvenā kārtā atrodas pašas parāda ņēmējas valsts pilsoņu rokās. Tas nozīmē, ka kapitāls, ko valsts aizņēmusies, atradies iekšzemē.

Šādai dališanai tikai formāla nozīme, jo caur biržām un bankām bieži aizņēmuma parāda zīmes aizplūst uz ārzemēm.

Ārzemju aizņēmumus parasti meklē valstis, kam pašām trūkst kapitāla plašu saimniecisku uzdevumu veikšanai. Ja aizņemto naudu izdevīgi iegulda, tad labums pastāv iekš tā, ka valsts aizņēmums neatvelk kapitālus iekšzemes uzņēmumiem. Ārzemju aizņēmuma ļaunā puse pastāv iekš tā, ka aizņēmuma % aizplūst uz ārzemēm un vājākas aizņēmes valsts var noslidēt stiprāko, aizdevēju valšķu iespaidā.

Brīvprātīgie un piespiedu aizņēmumi.

Par brīvprātīgiem aizņēmumiem sauc tādus valsts parādus, ko valsts ietaisa brīvi vienojoties ar kapitālistiem tādā vai citādā ceļā.

Tīra veida piespiedu aizņēmumi ir tādi, kad valsts piespiež vai nu visus pilsoņus vai dažas pilsoņu šķiras aizdot valstij naudu samērā ar savu mantas stāvokli. 1922.g. Vācijā izdarīja 4% piespiedu aizņēmumu no visām fiziskām un juridiskām personām, kuŗu mantas vērtība uz 1923.g. 1.janv. pārsniedza 100.000 markas.

Pie piespiedu aizņēmumiem plašākā nozīmē pieskaita:

- a) papīra naudas izlaišanu, galvenā kārtā ar piespiedu kursu
- b) nodokļu iekasēšanu uz priekšu,
- c) pilsoņu iemaksāto drošības naudu laišanu apgrozībā un neatmaksāšanu un
- d) pārvades parādu nesamaksāšanu.

Valsts parādus vēl iedalā tādus, par kuŗiem valsts maksā aizdevējam % un tādos, par kuŗiem procentes nemaksā.

⊕ Agrākos laikos valsts bieži procentes nemaksāja, tagad parasti tārvien maksā. Pie aizdevumiem, par ko nemaksā procentes, pieskaitāma valsts izlaistā papīra nauda. Valsts īstermiņa aizņēmumi pret noguldījumu zīmēm (Schatzscheine) senākā Krievijā, gan % nenesa, bet patiesībā tie bija aizņēmumi pret %, jo pēdējās pieskaitīja kapitālam.

Īstermiņa aizņēmumi un to veidi.

Par īstermiņa aizņēmumiem sauc tādus parādus, ko valdība ietaisa, lai iegūtu līdzekļus parasto tekošo izdevumu segšanai, tādēļ ka paredzētie ienē-mumi vēl nav ienākuši valsts kasē.

Īstermiņa aizņēmumiem pieskaita:

- a) īstermiņa parāda zīmes, kam katrā valstī savāds nosaukums. Valdība tās izdod parasti vekseļa veidā uz 2-3 mēn. un diskontē.
- b) aizņēmumus no centrālās bankas pret valsts vērtspapīriem un uz īsā laiku,
- c) valsts krājkašes noguldījumu izlietāšanu.

Konsolidētie aizņēmumi,

ko sauc arī par fundētiem aizņēmumiem, atšķiras no īstermiņa aizņēmumiem ar ilgumu, t.i. ka valsts apņemas parādu samaksāt tikai pēc ilgāka laika noteiktos termiņos, vai pat nemaz samaksas termiņu nenosaka. Nosaukumam "fundētie" ir vēsturiska nozīme. Tā agr. laikos sauca parādus, kuŗu samaksas nodrošināšanai valsts iekļilāja īpašumus vai kādus ienākumus.

R e n t e s aizņēmumi

ir valsts parādi uz ilgāku laiku un nenoteiktu samaksas termiņu. Viņus parasti izdara valstis ar drošu politisku un finansiālu stāvokli, kam aizdevēji uztic savus kapitālus atsvabinot sevi šādā veidā uz ilgāku laiku no rūpēm par drošu kapitālu noguldīšanu. Pārdodot rentes aizņēmuma parādu zīmes par ieguldīto kapitālu atkal pārvērš skaidrā naudā.

K o n s o l i d ē t i e aizņēmumi tā tad iedalās 1) rentes aizņēmumos un 2) amortizējamos aizņēmumos. Amortizējamie aizņēmumi savukārt iedalās:

- A) Prēmiju aizņēmumos, kas savukārt iedalās tādos, kur valsts par aizņemto naudu % nemaksā, bet % uzkrāj loteriju sarīkošanai, pie kam vinnestus izmaksā aizņēmuma zīmju īpašniekiem pret sevišķiem taloniem un tādos, kur valsts % maksā, bet kā procentu piedeva nāk klāt loterijas vinnestī.

Prēmiju aizņēmumus valsts atmaksā noteiktos termiņos ar pilnu vērtību, pie kam tiražu, t.i. zināmā parāda zīmju skaita izvēlēšanu samaksai, izdara lozējot. Parasti blakus tiražas izlozei iet prēmiju izloze.

Izlaižot prēmiju aizņēmumus valsts cer iegūt naudu rēķinoties ar pilsoņu kaislību vinnēt uz lozi lielu summu.

- B) Annuitātes. Pēdējās ir tāds aizņēmuma veids, kad valsts izmaksā kredītoram katru gadu zināmu summu renti, kuŗā ietilpst kā %, tā arī daļa no aizdotā kapitāla un tādā kārtā parādu pamazām nomaksā. Annuitātes uz noteiktu laiku sauc par laika renti, uz nenoteiktu par mūža renti. Ar mūža rentes saņemēja nāvi rente izbeidzas un parāds skaitās par dzēstu. Anglijā annuitātes uz 49-99 g. pastāv kopš 200 gadiem. Francijā pastāv mūža rentes.

c) Tontines. Viņu būtība pastāv iekš tā, ka vairāk, parasti viena vecu personas, kopīgi aizdod valstij savus kapitālus, saņemot no valsts par to ikt gadus zināmu summu, kurā ietilpst aizdotais kapitāls un zināma summa kapitāla deldēšanai. Saņemto summu kapitāla aizdevēji sadalā savā starpā, pie kam miru- jā aizdevēja daļa nāk atlikušiem par labu, tā kā ar katru tontines dalībnieka nāvi atlikušo dalībnieku ienākums pieaug. Ar beidzamā tontines dalībnieka nā- vi parāds skaitās par dzēstu.

D) Aizņēmums uz noteiktu laiku parāda atmaksa notiek dažādi. Valsts nosa- ka, kādā laika sprīdī aizņēmums atmaksājams, vai arī nosaka noteiktus termi- nus un summu, kādā termiņā dzēšams. Kuras parādu zīmes isti katrā termiņā iz- pērkamas, to parasti nosaka caur izlozi, pie kam zīmes izpērk par nominālvēr- tību. Dažreiz valsts, ja tas aizņēmuma noteikumos paredzēts, iepērk par parā- da dzēšanai paredzēto summu valsts parādu zīmes biržā pēc dienas kursa.

Papīra nauda un tās veidi.

Papīra nauda šā vārda istā nozīmē ir valsts izdotas papīra vērtszīmes ar piespiedu kursu, kas skaitās par likumīgu maksāšanas līdzekli, blakus piln- vērtīgai metala naudai un ko valsts neapmaina pret pilnvērtīgu metala valutu.

Papīra nauda plašākā nozīmē ir valsts izdotas papīra vērtszīmes, bez pie- spiedu kursa, ko valsts tāpat neapmaina pret pilnvērtīgu valutu. Valsts izdod arī neapmaināmu papīra naudu bez piespiedu kursa. Abi papīra naudas veidi li- dzinājas termiņa aizņēmumiem ar to, ka valsts viņus var izlaist lielākā vai mazākā mērā. Bet pilnā vārda nozīmē īstermiņa aizņēmumiem pielīdzināma tikai tā papīra nauda, ko valsts apmaina pret pilnvērtīgu valutu.

Aizņēmumu emisija, tās veidi un kurss.

Valsts aizņemas naudu pret parāda zīmēm, ko parasti sauc par obligācijām un kas arvien izrakstītas uz apaļām summām, dažreiz vienādām kā piem. 100 vai 1000 frs, ls u.t.t. Parāda zīmes izraksta uz uzrādītāja un uz vārda.

Tajās atzīmēts, maksājāmā % apmērs, izmaksas kārtība un amortizācijas no- teikumi. Parāda zīmēm parasti pievienoti kuponi, pret ko vien- vai divreiz gadā maksā.

Šo obligāciju pārdošanu sauc par aizņēmuma emisiju un valsts to izdara vai nu tieši vai netieši, pie kam dažreiz valsts jau iepriekš paziņo aizņemu- ma summu, bet dažreiz nē. Summu iepriekš nenosaka tādos gadījumos, kad val- stij izdevīgi iegūt jo vairāk, jo labāk.

Tiešā emisija ir tad, kad valsts pati uzaicina iedzīvotājus parakstīties uz aizņēmumu (subskripcija) un pirt valsts parāda zīmes par noteiktu cenu, t.s. emisijas kursu, noteiktās bankās un citādās iestādēs, kas rikojas kā valsts aģenti aizņēmuma realizēšanai un saņem par to zināmu atlīdzību. Katram, kas parakstās uz aizņēmumu, tūlī jāiemaksā zināma summa, bet pārējā noteik- tos termiņos, pie kam parāda zīmi izsniedz tikai pēc pilnas summas samaksas.

Sevišķs tiešas emisijas veids ir ierakstīšana valsts parādu grāmatā, ko plaši piemēro Francijā, kas katrā dep-tā ved valsts parādu grāmatu. Par valsts kreditoru skaitās tikai grāmatā ierakstītās personas, kam vienīgi tiesība saņemt %. Valsts parāda zīmi par grāmatā ierakstīto parādu neizsniedz un tādēļ naudas aizdevējam nav jābaidās, ka viņa vērtspapīrus var nozagt vai tie var iet zudumā ugunsgrēkā vai citādi. Aizdevuma saņemšanu apliecina iz- sniedzot rēķina izrakstus, kas % saņemot uzrādāms.

Netiešā emisija ir tad, kad valsts nodod savu parādu zīmju pārdošanu kā- dai bankai vai banku konsorciijām, kas par savu darbu dabū no valsts zināmu komisiju starpniecību, vai arī maksā valstij par obligācijām lētāku cenu un pats pārdoj dārgāk. Ārzemju aizņēmumus parasti emitē netieši ar banku starp- niecību.

Iekšzemēs aizņēmumus parasti izdara valsts valutā, bet ja valstī nav me- tala valutas, tad aizņēmumā jāraksta metala valutā, sevišķi tas attiecas uz ārzemju aizņēmumiem, kur parasti arī ir noteikums, ka % maksājamas zelta va- lutā. Par emisijas kursu sauc to summu, ko valsts dabū pilnvērtīgā valutā par katrām 100 valutas vienībām parāda zīmēs. Kurss atkarīgs no %, kādas valsts par savu parādu apņemas maksāt un no vispārēja caurmēra % naudas tirgū. Lie- la nozīme arī valsts politiskam un saimnieciskam stāvoklim un dažādiem naudas tirgus apstākļiem.

Ja valsts noliktais parāda % līdzinās vidējam naudas tirgus %, tad parā- da zīmes varēs pārdot par nominālvērtību, t.i. 100 pret simtu jeb al pari. Ja % būs augstāka par vidējo, tad valsts saņems vairāk par nominālvērtību, ja % zemāks, tad mazāk.

K o n v e r s i j a .

Ar vārdu konversija vispārīgi apzīmē pārgrozības un pārmaiņas pastāvošo valsts parādu noteikumos gan attiecībā uz % apmēru, amortizācijas kārtību atc.

Šaurākā nozīmē ar šo vārdu apzīmē īstermiņa parāda pārvēršanu ilgtermiņa parādā, amortizējamā parāda pārvēršanu rentes parādā, kā arī uz uzrādītāja izrakstīto parāda zīmju pārrakstīšanu uz vārda.

Izdarot konversiju valstis parasti uzaicina parāda zīmju turētājus, kas nav mierā ar jauniem noteikumiem, saņemt atpakaļ aizdoto kapitālu.

Konsolidācija.

Ar šo vārdu apzīmē īstermiņa parādu pārvēršanu ilgtermiņa parādos, bet visbiežāk uz dažādiem noteikumiem izlaistu aizņēmumu apvienošanu vienā aizņēmumā ar vienādiem noteikumiem, lai vienkāršotu norēķināšanos un parādu pārvaldīšanu.

Procentu redukcija pastāv iekš tā, ka valsts ņemot vērā to apstākli, ka naudas tirgū vidējais kapitāla % jau ilgāku laiku pastāv zemāks par to %, kādu valsts maksā saviem aizdevējiem, uzloicina valsts parāda zīmju turētājus vai nu saņemt līdz noteiktam termiņam atpakaļ aizdoto kapitālu, vai apmainīt agrākās parādu zīmes pret jaunām, par kurām valsts maksā mazākas %. Pēc apmaiņai noliktā termiņa notecēšanas agrākās parādu zīmes vairs % nenes.

Valsts parādu dzēšana

notiek dažādi:

1) Izsludinot valsts bankrotu, kas visskaidrāk izteicās tā sauc. repudiācijā, kad valsts oficiāli paziņo, ka nemaksās parādu % un neatmaksās visu vai daļu aizdota kapitāla.

2) Plānveidīgi, katru gadu nomaksājot likumā paredzēto summu.

3) Dažādos momentos, kad valstij ir brīvi kapitāli, ko visizdevīgāk izlietāt parādu nomaksai.

18.g.s. un 19.g.s. I.pusē fināncisti daudz nodarbojās ar šo jautājumu. Daži cerēja, ka parādi samazināsies reducējot parādu %, citi, ka samazinoties naudas vērtībai, Pasaulē karā gan naudas vērtība krita, bet parādi pieauga.

Francija 18.g.s. un 19.g.s. sākumā mēģināja nomaksāt parādus ar valsts īpašumu pārdošanu, bet ieņemtās summas arvien izlietāja citiem mērķiem.

Anglija cerēja iegūt līdzekļus parādu nomaksai ar naticipācijām, t.i. atpirkšanos no nodokļiem, piem. fin.min. Pils 1798.g. lika priekšā zemes īpašniekiem izpirkt 17.g.s. ievesto zemes nodokli un ieņemto naudu izlietāja valsts parādu nomaksai. Operācija neēva vēlamos panākumus.

Lorencs Šteins liek priekšā pārvērst valsts parādus 30-40-gadīgās annuitātes un ievest īpašu valsts parādu dzēšanas nodokli "Tilgungssteuer", bet A.Wagners šo projektu noraida.

Tai pat laikā dažas valstis nodibināja īpašus parādu dzēšanas fondus, ieskaitot tajos zināmu summu, no katra aizņēmuma un paredzot zināmas summas budžeta kārtībā. Tagad fondi atņemti.

Rentes aizņēmumus dzēš: 1) Tiražas kārtībā un 2) Uzpērkot parādu zīmes biržā. Dažas valstis atskaita parādu dzēšanai 1/4 - 1% no parāda kapitālsomas katru gadu. Līdzekļus šīm operācijām paredz budžetā.

Latvijas valsts parāds.

Iekšējie valsts parādi.

Pēdējo gadu budžetos starp valsts aizņēmumiem par lielām summām paredzēja ieņēmumus no kredītooperācijām: 1933/34.s.g. - 14,9 milj.ls, 1934/35.g. - 16,6 milj.ls (pārkārtotā valsts budžetā pēdējā gadā ieņēmumi no kredītooperācijām vairs nebija). Šis kredītooperācijas patiesībā bija deficīts, resp. ar paredzētiem ieņēmumiem nevarēja segt izdevumus. 1935/36.s.g. budžetā kredītooperāciju vairs nav un ar paredzētiem valsts ieņēmumiem sedzas visi izdevumi. Starp valsts aizņēmumiem 1935/36.g.g. ir paredzēti 4,5 milj.ls iekšējo aizņēmumu. Iepriekšējos gados šie aizņēmumi bija lielāki. Ieņēmumi ir paredzēti no 1931.g. iekšējā ceļu aizņēmuma. Valsts pastāvēšanas laikā bija 3 iekšējie aizņēmumi: 1) Latvijas neatkarības 1918.g. 5% aizņēmums, 2) Latvijas iekšējais 1920.g. 4% aizņēmums un 3) Latvijas 1931.g. iekšējais ceļu aizņēmums. Pirmie divi aizņēmumi valstij deva samērā mazas summas, kurās jau gandrīz ir dzēstas. Pēdējais 1931.g. aizņēmums valstij divās serijs ir devis lielas summas, kurās vēl arvienu turpina pavairoties. 1933.g. 1.aprīlī aizņēmumu summa bija 2,1 milj.ls, 1934.g. 11,1 un 1935.g. 15,0 milj.ls. Reālizējot 1935/36.g.g. paredzēto aizņēmumu summu 1931.g. iekšējais ceļu aizņēmums saņiegs 20 milj.ls.

Pieskaitot valsts izlaistās kredīzīmes par Ls 9,- milj., iekšējie parādi kopā: 15 + 4,5 + 9,05 = 28,55 milj.latu.

Ārējie parādi.

Ārējie valsts parādi ir ievērojami lielāki; to izcelšanās ir citādāka nekā iekšējo. Vienīgi 6% obligāciju aizņēmums ir reālizēts naudā, bet pārējie izceļušies valsts pirmajos pastāvēšanas un brīvības cīņu gados, kad saņēma no sabiedrotām (Z.A.S.V, Anglijas, Francijas u.c.) karā materiālus, pārtikas vielas, vai arī citus pakalpojumus. Šādā kārtā uzkrājās diezgan lielas summas. Daļa no ārējiem parādiem ir nomaksāta, kā Norvēģijai, Igaunijai un daļai Francijai, turpretim lielie parādi Anglijai, Z.A.S.V., kā arī 6% obligāciju aizņēmums, izsniegtie uz ilgtermiņu, jāturpina kārtot. Ārējos parādus tomēr pilnās apmēros nemaksā un valdība budžetā 1935/36.gadam uzņēmusi tikai 1,518 milj.ls. 1) Parāda nomaksa Z.A.S.V. (pēc 1925.g. līguma izsniegtas U.S.A. valdībai 62 obligācijas, izpērkamas līdz 1984.g. Obligācijas brīvas no jebkādiem nodokļiem) parāds tagad skaitās 7,070 milj. = Ls 22,482 milj. (uz 1.IV.35.g.), ievērojot starptautisko stāvokli parādu kārtošā, arī

Latvija nav kārtojusi iepriekšējo gadu maksājumus.

2) Parādu (kapitāla un procentu) nomaksa Anglijas valdībai: parāds skaitās tagad 1.925.000 angļu mārciņas (Ls 28,837 milj. uz 1.IV.35.); sa- skanā ar Hoover'a plānu un Lielbritānijas valdības doto piekrišanu iepriek- šajos gados nav izdarīti maksājumi. Pēc 1925.g. līguma parāds nomaksājams līdz 1956.gadam. Izsniegtas obligācijas brīvas no visiem nodokļiem.

3) Parādu nomaksa Francijas valdībai: parāds skaitās 4,5 milj.Frs, t.i. Ls 918.000,- (uz 1.IV.35.). Pamatojoties uz tiem pašiem apstākļiem, parāds iepriekšējos gados nav kārtots.

4) 6 milj.dolāru aizņēmums no Svenska Tändsticks Aktienbolaget'a (STAB'a) (sērkokogā aizņēmums). Uz 1.IV.35.g. parāda atlikums $\% 5,9253$ milj. t.i. Ls 18,842 milj. Stab'a uzpirktie vērtspapīri dzēšami 2 termiņos, kādēļ 1935/36.g. bus jāmaksā $\% 79.249,17$ pēc kursa 3,50 Ls - 0,277 milj.l.s. Aug- lu nomaksa STAB'am iztaisa $\% 354.346$ pēc kursa 3,50 Ls - 1,24 milj.l.s. Jēb kopā (noapaļojot) 1,518 milj.l.s. Šī summa tā tad ir uzņemta 1935/36.g. bu- džetā. Ņemot vērā aizkavētos parādu un procentu maksājumus U.S.A., Anglijai un Francijai, pavisam 1935/36.g. budžetā ārējo parādu un $\%$ deldēšanai būtu jāuzņem Ls 11,055 milj., bet ievērojot, ka arī tagad Latvijas valdība sa- ņems nomaksu pagarinājumus, budžetā uzņemts tikai Ls 1,518 milj., t.i. nomaksas STAB'am.

Valsts ārējo parādu kopsomma 1933.gadā strauji samazinājās: 1933.g. 1.aprīlī tā bija - 103,3 milj.l.s, 1934.g. - 73,5 un 1935.g. - 71,1 milj.l.s. Ņekkatoties uz to, ka maksājumus pastāvīgi atliek, ārējo parādu samazināša- nās turpinās; tas izskaidrojams ar Anglijas mārciņas un Z.A.S.V. dolāra kur- sa pastāvīgu krišanu. Mārciņās un dolāros mūsu ārējie parādi paliek gandrīz bez pārmaiņām. Visu valsts ārējo parādu kopsomma tā tad ir Ls 71,1 milj.

Bez tikko minētiem valsts aizņēmumiem, kurus uzrāda valsts budžetā, 1934.g. valdība aizņēmas pret kredīzīmēm. Šis bija īstermiņa operācijas, un realizētos līdzekļus izlietāja dažādām pēc būtības tirdznieciskas dabas ope- rācijām. Pārgrozījuma likumā par maizes labības tirdzniecību (Lik.kr. 1934.g. 284.) ir paredzēts, ka līdzekļus labības un tās pārstrādājumu ie- pirkšanai, ciktāl tie nav paredzēti valsts budžetā, sagādā finanču ministri- ja, ņemot tos no valsts iestāžu rīcībā esošo fondu, kapitālu, speciālu li- dzekļu brīvām summām, vai arī aizņemoties no Latvijas bankas, pasta krāj- kases un citām valsts vai privātām kredītiestādēm. Aizņēmuma veidu, tā ap- mērus, angļu normu, atmaksas termiņus, kā arī līdzekļu sagādāšanas kārtību aizņēmuma atmaksai apstiprina Ministru kabineta pēc finanču ministra priekš- likuma. Sagādātos līdzekļus finanču ministrija nodod zemkopības ministrijas rīcībā. Pēc šī likuma arī ir izlaistas valsts kredītzīmes. Samērā īsā laikā kredītzīmju apgrozība ir strauji pavairojusies: no pagājušā gada rudens līdz 1935.g. 1.aprīlim, kad apgrozībā atradās valsts kredītzīmes par 9,052 milj.l.s; no tām pasta krājkasē realizētas 6,0 milj.l.s, bet privātas kredit- iestādēs un citur - 3,052 milj.l.s. Pēc būtības valsts kredītzīmju operāci- jas pie aizņēmumiem nav pieskaitītas.

(Dati ņemti no Valsts statist.pār.v.izdevuma "Finanču statistika 1935.g.

Latvijas valsts parādi (noapaļojot)
(schematisks kopsavilkums)

A) Latvijas ārējie parādi:

- 1) U.S.A. $\% 7,070$ milj. = Ls 22,48 milj.
 - 2) Anglijai $\% 1,925$ milj. = Ls 28,84 milj.
 - 3) Francijai Frs 4,5 milj. = Ls 0,92 milj.
 - 4) STAB'am $\% 5,93$ milj. = Ls 18,84 milj.
- Uz 1.apr. 1935.g. kopā Ls 71,1 milj. (pēc tagad pastāvošā kursa)

B) Latvijas iekšējie parādi.

1935.g. 1.apr. - 1931.g. iekš.celā aizņēmums	Ls 15,-	milj.
1935/36.s.g. budžetā paredzētais "	" 4,5	"
Valsts aizņēmums pret kredītzīmēm	" 9,05	"
K o p ā :		Ls 28,55 milj.

Latvijas valsts ārējie un iekšējie parādi kopā

- 1) ārējie Ls 71,1 milj.
 - 2) iekšējie " 28,55 "
- K o p ā Ls 99,65, apaļos skaitļos Ls 100 miljonu.

PAŠVALDĪBAS FINANCES.

1. Pašvaldību veidi un uzdevumi.

Bez valsts apstāv vēl 2 grupas publiski tiesiskas apvienības:

- I. valšku apvienības, kā Šveice, Vācija, U.S.A., kas apņem vairākas valstis un tā tad ir plašākas par valsti, un
- II. apvienības, kas ietilpst valstī, kā provinces, apriņķi, pagasti, pilsētas u.t.t. Iestādes, kas pārziņ un vada šo apvienību darišanas, sauc

pašvaldībām vai komunāliestādēm. No valsts šīs apvienības atšķiras ar to, ka valsts ir politiska, bet pašvaldības - saimnieciska apvienība. Valstij jāatrod līdzekļi dažādu vajadzību apmierināšanai valsts mērogā, pašvaldībām - tikai savām vietējām vajadzībām; valsts rīkojas pilnīgi patstāvīgi, bet pašvaldības - valsts varas izdoto likumu robežās.

Pašvaldību veidi dažādās valstīs dažādi.

Pašvaldību uzdevums - papildināt un atbalstīt valsts varas funkcijas pārzinot un izpildot tādus vietējos uzdevumus, kas centrālām valdības iestādēm nebūtu veicami aiz sīkas vietējo apstākļu nepazīšanas, vai ko centra iestādes nevarētu veikt ar tādām sekmēm kā vietējās.

Raugoties no tā, cik plaši uzdevumi pašvaldībās iestādēm jāveic, atkarīgas arī pašvaldību budžetu lielums. Dažās valstīs tas mazāks par valsts budžetu, citās līdzinājas valsts budžetam un dažās pat pārsniedz valsts budžetu, piem. Anglijā pirms kara.

Valsts uzraudzības tiesības

pār pašvaldību iestāžu darbību pamatojas uz likumiem, kas nosaka attiecības starp valsts un pašvaldības iestādēm un orgāniem. Valsts piešķir pašvaldībām zināmas tiesības savu saimniecisko uzdevumu veikšanai un šo tiesību apjomā pašvaldības iestāžu rīkojumiem un noteikumiem ir likumu spēks. Bet tā kā pašvaldības ir valsts varas orgānu papildinājums visu valsts uzdevumu veikšanai, tad valsts vara arī seko, lai pašvaldības: 1) nesaimniekotu pretēji visas valsts interesēm, piem. atsavinot savus īpašumus, taisot parādus u.t.t. 2) netraucētu valsts finanču politiku, piem. aplikot vietējos iedzīvotājus ar nodokļiem tādos apmēros, ka tie nespētu samaksāt valsts nodokļus, 3) Vestu par saviem ienākumiem un izdevumiem kārtīgi norēķinus un savā darbībā neizietu no likumā noteiktām robežām.

Valsts uzraudzība izpaužas a) pašvaldību lēmumu un noteikumu apstiprināšanā, b) sūdzību caurlūkošanā par pašvaldības iestāžu rīcību.

Pašvaldības organizāciju tipi

ir 3:

- 1) Anglijas - attīstījies vēsturiski,
- 2) Francijas - radies likumdošanas ceļā un saistīts ar valsts iestādēm.
- 3) Vācijas valstīs pašvaldību sistēma diezgan dažāda, bet ievērojamāka ir Prūsijas sistēma, kas stāv vidū starp angļu un franču sistēmu.

Pašvaldību ienākumi.

Pašvaldības gūst ienākumus no vairākiem avotiem, kurus var iedalīt 2 grupās: 1) privāttiesiskie ienākumi, piem. no pašvaldībai piederošas zemes, ēkām, rūpniecības uzņēmumiem, piem. elektrības un gāzes iestādēm, tramvajiem, lopa kautuvēm, kredītiestādēm, ūdensvadiem u.t.t.

2) publiski-tiesiskie ienākumi, kā nodokļi, nodevas, aizņēmumi, subvencijas, dotācijas.

Patstāvīgi nodokļi un piemaksas pie valsts nodokļiem.

Starp valsts un pašvaldības patstāvīgiem nodokļiem pastāv tikai kvantitatīva, bet ne kvalitatīva starpība. Pašvaldību aplikšanas tiesības ir noteiktas ar likumu, subordinētas, parasti likums nosaka nodokļa maksimumu un aprobežo tā izplatību, t.u. nodoklis piemērojams tikai uz pašv.territōrijas.

Ar patstāvīgiem nodokļiem aplik pēc zināmām metodēm daudz un dažādus objektus, kā nekustamus īpašumus, dzīvokļus, kustus, velosipēdus, automobiļus, izpriecās, dzērienu pārdotavas, klubus u.t.t.

Piemaksas pie valsts nodokļiem pašvaldībām par labu nosaka likums noteiktos procentuālos apmēros.

Piemaksu sistēmas aizstāvji saka, ka šī sistēma samazinot nodokļa iekasēšanas izdevumus un nodokļa kārtīgā nomaksa ieinteresēta arī pašvaldība.

Piemaksu pretinieki aizrāda, ka pastāvot šai sistēmai pašvaldības nespējot aplikt visus ienākumu avotus; aiz nepilnības valsts nodokļa sistēmā ciešot arī pašvaldības finanses.

Pēc Soc.Purīņa domām jautājuma izšķiršana jāstādot atkarībā no visas nodokļu sistēmas.

Par patstāvīgiem un pašvaldībām piemērotiem nodokļiem jāuzskatot vērtību pieauguma nodoklis, jo vērtības pieaugums rodas caur pašvaldības darbību. Tā tad kā patstāvīgi nodokļi atstājami pašvaldībām nodokļi no ekipāžām, velosipēdiem, izpriecām u.t.l., kas dodot samērā mazu ienākumu.

A n g l i j ā pašvaldības nodokļu sistēma šķirta no valsts nodokļu sistēmas. Pašvaldības drīkst ņemt nodokļi tikai noteiktu vajadzību apmierināšanai. Galvenais nodoklis ir nespējnieku uzturēšanas nodoklis. Ņem nodokļi no zemes un namu ienākumiem, ekipāžām, suniem u.t.t.

F r a n c i j ā pašvaldības nodokļu sistēma saistīta ar valsts nodokļu sistēmu. Piemaksas pašvaldībām piešķirtas no Nacionālās sapulces un tās deva no zemes, personu, tirdzn.-rūpniecības, durvju un logu nodokļa. 1917.g. dažus no šiem nodokļiem atcēla, dažus reformēja, bet piemaksas ņem tāpat.

Tāpat piemaksas pilsētas saņem no medicīnas, ratu, zirgu un sunu nodokļa. Bez tam lielās pilsētās ņem oktruā, t.i. nodokli pie ieviešanas pilsētā, no dzērieniem, pārtikas precēm, būvmateriāliem un citām precēm un tas dod lielus ienākumus, 1897.g. oktobrī atcēla no higiēniskiem dzērieniem - augļu vīna, minerālūdeņiem u.t.t. un to vietā piešķīra pašvaldībām lielākas piemaksas no tiešiem nodokļiem. Patstāvīgus nodokļus pašvaldības ņem no dzērienu pārdošanai, klubiem, biljardiem, automobiļiem.

V a c i j ā patstāvīgu nodokļu sistēma nav vēl līdz šim izveidojusies, 1891.g. Prūsija nodeva reālos nodokļus pašvaldībām. Ja ar tiem nevarēja segt izdevumus, tad atļāva ņemt arī citus nodokļus.

Apgrozījuma nodokļi, vērtību pieauguma nodokļi un patēriņa nodokļi valsts dalīja ar pašvaldībām. Pēc 1920.g. pārgrozījumiem pašvaldības dabāja no šiem nodokļiem piemaksas. No 1927.g. pašvaldības iestādēm tiesība ņemt piemaksas arī no ienākuma nodokļa.

6. N o d e v a s par labu pašvaldībām neatšķiras no valsts nodevām un pamatojas uz to, ka dažas iestādes apkalpo noteiktas pilsoņu grupas un no tām tad arī ņem noteiktu atlīdzību. Pie nodevām pieder atlīdzība par dažādām apliecībām, izziņām, atļaujām, par publisku svaru un mēru lietāšanu, gaļas apskatīšanu, tirgus nodevas u.t.t.

7. Ienākumi no nekustamās mantas un uzņēmumiem.

Ieņēmumus no nekustamās mantas dod pašvaldības iestādēm piederošie meži, ēkas, zemes, piem. pilsētas būvē namus un izīrē dzīvokļus.

Uzņēmumi var būt dažādi: Parasti pilsētu uzņēmumi ir ielu dzelzceļi, elektrības un gāzu iestādes, lopu kautuves, tvaikoņu satiksme, kredītiestādes, ūdensvadi, lombardi u.t.t., ko pašvaldības iestādes ierīko un ekspluatē.

8. Dotācijas un subvencijas.

Subvencijas ir valsts vai augstāko pašvaldības iestāžu piemaksas zemākās pakāpes iestādēm noteiktas vajadzības apmierināšanai, piem. skolas ierīkojumi, ceļu izbavei u.t.t.

Dotācijas ir pabalsts vispārīgā veidā, neuzrādot noteiktu mērķi pabalsta izlietošanai un var būt gan vienreizēgs, gan periodisks, gan naudā, gan citos objektos, piem. ēkās, materiālos, gan kādās nodevās ienākumu piešķiršanā.

9. Speciālā aplikšana un tās veidi.

Pie speciālās aplikšanas veidiem pieskaita nekustamu īpašumu vērtības pieauguma nodokli un netruālās klausas. Pēdējās pastāv dažās valstīs kā lauku zemes īpašnieka pienākums labot ceļus lauku pašvaldību robežās un piegādāt zināmu amatu personu pārveidāšanai pajūgus pret noteiktu atlīdzību. Pastāv arī Latvija.

10. Pašvaldību kredīts.

Pašvaldībām kredīts vajadzīgs tādu uzņēmumu izvešanai, kas domāti ilgākam laika un ko ar tekošiem ieņēmumiem nevar veikt, piem. elektrības stacijas vai ūdensvada ierīkošanai u.t.t.

Kredīta iegūšanas veids atšķiras no valsts kredīta iegūšanas veida.

1) Pašvaldībai vajaga valsts piekrišanu aizņēmuma izdarīšanai un legāto līdzekļu izlietošanai.

2) Pašvaldības iestāžu parāda nomaksas termiņš retos gadījumos pārsniedz 30 gadus, valsts turpretim savus parādus konsolidācijas ceļā (t.i. pārveršot no nefundētiem fundētos) pārverš par parādiem uz nenoteiktu laiku, vai uz garu termiņu.

3) Aizņēmuma realizācija norisinās citādi kā pie valsts aizņēmuma. Pašvaldības izlaisto parādzīmju pircēji galv.kārtā ir iestādes, kam ar pašvaldībām zināmas attiecības, kā krājiskas, biedrības un kredītbankas, apdrošin. biedrības u.t.t. Dažreiz arī valsts pabalsta pašvald. iestādes ar kredītu.

Vācijā ierosināts jautājums par komunālistāžu kredīta ģeneralizāciju, tas ir vienādu noteikumu izstrādāšana un vienādu parādu zīmju izlaišana, lai tadā kārtā visas komunālistādes dabātu kredītu uz līdzīgiem noteikumiem.

11. Anglijas pašvaldības vienības: draudze, pilsēta, distrikts, GRAFIŠTE UN speciālas apvienības.

Anglijā vietējo valdības iestāžu nav, bet visa vietējā pārvalde ir apvienota pašvaldību iestādēs.

Pašvaldības pamata vienība ir draudze, kas no sākuma bija baznīcas orgāns, bet vēlāk uzņēma daudz pasaulīgas darīšanas, kā nespējnieku apgādāšanu, ceļu kopšanu u.c. Pastāv baznīcu draudzes, skolu draudzes, lauku un pilsētu draudzes. Draudzes sapulcē piedalās visi vietējie iedzīvotāji, kas saasnieguši 21 gadu un sapulcē izvēl draudzes padomi, kas var iecelt dažādas komitejas pēc vajadzības. 1894.g. likums noteica draudžu tiesības un pienākumus. Draudzēm jāapmierina kādas 23 vajadzības, to starpā nespējnieku apgādāšana, bāku potēšana, bibliotēkas u.t.t.

1888g. Angliju sadalīja grafištēs un viņu priekšgalā atrodas grafištu padomes. Tās vada vēlēšanas, uztur slimnīcas, dažādas skolas, ceļus un

tiltus u.c. Grafistu finances pārziņ speciālas finanču komitejas, kas katru gadu sastāda ienēmumu un izdevumu budžetu un iesniedz centrālām valsts iestādēm. 1894.g. nodibinājās aprinķu - distriktu padomes, kurās ietilpst vairākas draudzes. Viņu uzdevums galv.kārtā rūpēties par sanitāro stāvokli, pārziņāt tirgus, kapsētas u.t.t.

Pilsētu pašvaldība līdzinājas lauku pašvaldībai, izņemot Londonu, kur savādāka iekārta.

1902.g. likums visas skolu lietas nodeva pašvaldību pārziņā. Visām pašvaldībām iestādēm ir tiesības ņemt nodokļus to vajadzību apmierināšanai, kas ietilpst viņu kompetencē.

Blakus minētām pašvaldības vienībām pastāv daudz speciālas apvienības, kas nodibinājušās noteiktu vajadzību apmierināšanai, piem. kapsētu, ostu, apgaismošanas iestāžu ierīkošanai u.t.t. 1834.g. nodibinājušās nespējnieku apgādāšanas apvienības, kas aptver vairākas draudzes.

Apvienības darīšanas veid biroji, un līdzekļus iegūst ar nodokļiem. Pastāv vēl nespējnieku iecirkņi.

12. Anglijas pašvaldības finances.

Pirms kara Anglijas pašvaldību budžets pārsniedza valsts budžetu. 1911/13.g. valsts budžets iztaisiņa 160, bet pašvaldību b. 193 milj.mārc. sterl. Anglijas pašvaldību nodokļi izauguši vēsturiski. Agrākos gadu simteņos galvenais pašvaldību uzdevums - nespējnieku apgādāšana un vecākais nodoklis - nespējnieku nodoklis. Sakarā ar jaunu vajadzību rašanos rādās arī jauni nodokļi, kas deva līdzekļus vajadzību apmierināšanai.

Nodokļus pašvaldības iestādes ņem no zemes, ēkām, ogļu raktuvēm u.c.

Patērīna nodokli ņem pilsētu pašvaldības. Bez tam valsts dod pašvaldībām liela)piemaksas.

Pašvaldību izdevumu postenēs pirmā vietā stāv policijas un skolu uzturēšana un veselības kopšana, otro vietu ieņem izdevumi ostu uzturēšanai. 3. - grafistu iestāžu un satiksmes ceļu uzturēšana, 4.- nespējnieku apgādāšana.

13. Francijas pašvaldības vienības un to finances.

ir draudze un departaments. Francijas pašvaldībām nav tādas plašas tiesības kā Anglijās.

Draudze pastāvēja jau sen. Lielā revolūcija sašaurināja draudžu tiesības, bet 1864.g. draudzes ieguva lielākas tiesības. Pārziņ policiju, skolas, satiksmi un sanitāras lietas. Ar 1893.g. kopīgi ar departamentiem pārziņ mazturīgu slianiņu ārstēšanu. Draudžu līdzekļi sastādās no viņām piederošu īpašumu ienākumiem, oktrus un piemaksām pie dažādiem valsts nodokļiem. Oktroi 1907.gadā deva draudzēm 31% un pilsētām 40-50% no visiem ienākumiem.

Departamenti radīti lielās revolūcijas laikā un papildina draudžu pašvaldības funkcijas, rūpējas par vājprātīgo iestāžu un cietumu uzturēšanu, par lauksaimn. un rūpniecības attīstību, nespējnieku un bērīņu apgādāšanu u.t.t. Patstāvīga budžeta nav, bet līdzekļus departamenta vajadzībām paredz valsts savā budžetā zem nosaukuma "speciālu fondu budžets". Apmēram 2/3 no budžeta summām dod piemaksas pie valsts nodokļiem.

14. Francijas pašvaldību finances

iztirzātas pie piemaksu sistēmas un Francijas pašvaldību vienību apskata.

15. Vācijas pašvaldības

pēc savas darbības apjoma stāv vidū starp Anglijas un Francijas pašvaldībām.

Zemākais pašvaldības tips ir draudze, kam galvenā nozīme uz laukiem, kur viņu pārziņā atrodas policija, ko dažas draudzes uztur patstāvīgi, dažas kopā ar valsti. Draudzes pārziņ skolas, ceļus, nespējnieku apgādāšanu, jaunākos laikos rūpējas arī par dzīvokļiem un bezdarbniekiem.

Augstākā tips pašvaldības, piem. pilsētu, jaunākos laikos cenšas apvienoties ar valsts iestādēm. Tā Prāsijas provinču un aprinķu pašvaldības, Saksijā - apgabalu apvienības, Virtembergā - ardu apvienības u.t.t.

16. Vācijas pašvaldību finances.

Vācijas pašvaldības iegūst līdzekļus no piemaksām pie valsts nodokļiem un ņem arī patstāvīgus nodokļus. Piemaksas ņem gan no tiešiem, gan no netiešiem nodokļiem un šai ziņā Vācijas valstīs pastāv liela dažādība.

Prāsijas pašvaldību ienākumi līdz 1893.gadam sastādījās galv.kārtā no valsts dotācijām. 1891.g. likums par pašvaldības ienākumu avotu noteica:

- 1) ienākumus no pašvaldību uzņēmumiem,
- 2) piešķirā pašvaldībām visus reālos nodokļus,
- 3) piešķirā pašvaldībām tiesību reformēt aplikšanas veidus.

ar 1902.g. likuma par § 39.

LATVIJAS PAŠVALDĪBU ORGANIZĀCIJU FINANCES.

Ši bilēte vispirms apskatīta vispārējā veidā pēc doc. K.Purīņa attiecīgās lekcijas. Tālāk sekojošā tekstā (pēc citiem avotiem) lauku pašvaldības

apskatītas sīkāk pēc eksamenu programmā norādītās kārtības. Sakarā ar minēto daļu no šīs biļetes materiāla atkārtojas.

Pirms Latvijas nodibināšanās mūsu lauku pašvaldības, ja vispār par tādām var būt runa, bija pagastu pašvaldības. Aprīņu pašvaldības nebija, bet citas instances, kas zināmas uz lauku pārvaldi, atradās muižnieku rokās (landrātu kolleģijas). Pagastu pašvaldību kompetence bija daudz šaurāka nekā tas ir pēc tagadējā pastāvošā pašvaldību likuma. Vēlēšanu tiesības bija nostādītas citā plāksnē. Vispārējās vēlēšanu tiesības nebija. Ienākumu avoti bija stipri ierobežoti. Tagadējā Latvijā pastāv 3 pašvaldību tipi: pagastu, aprīņu un pilsētu pašvaldības. Tautas padome savā 1918.g. 18.dec. sēdē pieņēma pagastu satversmes pagaidu likumu. Latgalē palika zemstes. Agrākās pašvaldību funkcijas palika spēkā. Pagasta teritorija juridiski skaitās visas viņa robežās atrodošās zemes, tā tad arī agrākās muižu zemes, kas agrāk pagastu robežās neietilpa un pagasta nodokli nemaksāja. Die pagaidu noteikumi bija spēkā līdz 1922.g., kad Satversmes Sapulce pieņēma likumu par pagastu pašvaldībām. Pēc šī likuma pašvaldības pārziņa pagasta pašvaldību un zemniecības lietas, bez tam apkaņo žūriju un sniedz vietējiem iedzīvotājiem vajadzības gadījumā palīdzību, rūpēties par dzīvokļu jautājumu. Pagasta pašvaldību pārziņa pagasta padome, valde un revīzijas komisija. Pašvaldību budžeti gadu no gada pieaug. 1921.g. visu pagastu pašvaldību budžetu kopsumma bija 3 milj. ls. 1921/22.g. jau 15,3 milj. ls. 1934/35.g. 12,8 milj. ls. Izdevumi tiek izlietāti sekojošiem mērķiem. Administrācijas uzturēšanai (algas, pagasta darbiniekiem u. tml.) iztaisija 1931/32.g. 31%, 1934/35.g. 34,6%. Par šo jautājumu ir daudz runāts un aizrādīts, ka administrācijas uzturēšanas izdevumi mūsu pagastos ir stipri augsti. Administrācijas izdevumi jāuzskata kā stipri smaga nasta vietējiem iedzīvotājiem un par šo izdevumu samazināšanu varētu droši runāt, jo tie ir grāti panesami. Tādā kārtībā tagad valda visur, visās valsts iestādēs. Izglītības izdevumiem aiziet 14,2%, 1934/35.g. 14,0%. Nespēnieku apgādei 17%, 1934/35.g. 17,8%. Veselības aizsardzībai 12%, 1934/35.g. 12,3%. Parādniecības % nomaksai 3%, 1934/35.g. 1,5%. Iemaksas aprīņu valdes kasē iztaisa 12,5%, 1934/35.g. 10,5%. Pārējie izdevumi 10,3%, 1934/35.g. 9,4%. Pirmos likumos aprīņu pašvaldības mēs sastopam zem nosaukuma "aprīņu padomes". Šo padomju kompetences sīkāk nosacītas 1919.g. Ministru kabineta rīkojumā par aprīņu pašvaldībām un valdēm. Aprīņu padomei piekrit lemtāns par aprīņu nodevām naudā un graudā, pārziņa ceļus un citas satiksmes līdzekļus, ierīko slianicas un citas labierīcības, lemj par izglītības lietām un citiem jautājumiem. No kādiem līdzekļiem šos izdevumus segt, par to pagaidu noteikumos nekas nebija teikts. Tas bija atstāts pašu aprīņu valžu rīcībā zem iekšlietu min. pārraudzības. Likumdošana par aprīņu pašvaldībām ir ļoti svarīga. 1923.g. likums likvidēja aprīņu pašvaldības. Bet 1924.g. Saeima ar likumu šo likvidāciju atcēla un 1927.g. pieņēma likumu par aprīņu pašvaldībām. Šinīs likumos paredzētas aprīņu valdes un revīzijas komisijas. Pēc šī likuma (Nr.193.) aprīņu pašvaldību kompetences ir šādas: rūpēties par labierīcībām un izdarīt pagastu pašvaldību funkcijas, kuras pēdējās nevar veikt, un izdarā visus pienākumus, kas ar likumu uzlikti aprīņu pašvaldībām. Kas zināms vispār uz jautājumu, vai aprīņu pašvaldība Latvijā ir vajadzīga, tad tagad šķiet, ka tās ir nevajadzīgas. Ir, protams, arī tādi uzdevumi, ko atsevišķas pagastu pašvaldības nevar veikt, piem. slianicas uzturēšana, bet tad varētu būt runa par pagastu apvienībām, kas uzturētu šīs iestādes. Tāpat ar skolām. 1931/32.g. visu aprīņu pašvaldību budžetu kopsumma bija 6,3 milj. ls. 1934/35.g. 2,7 milj. ls. (noapaļojot). Tos pienākumus, kurus tagad veic aprīņu pašvaldības, tīri labi varētu strādāt valdības iecelti ierēdņi. Aprīņu pašvaldību budžeti katru gadu pieaug. Iestāžu uzturēšana prasa 11% no budžeta. Tagad ar 1934.g. 17.jūlija izdoto likumu aprīņu pašvaldības likvidētas.

Pagasta pašvaldībām uzlikti plaši pienākumi, kā jau redzējām. Šo pienākumu veikšanai vajadzīgi materiāli līdzekļi. Pirmais valdības rīkojums, kas paredz līdzekļus pagastu pašvaldībām radās 1919.g. februārī. Ja iekšlietu ministrija necēla iebildumus pret pagastu nodokļiem naudas ziņā, tad tos varēja ņemt. 1922.g. likumā par pagastu pašvaldībām ir paredzēti viņu ienākumu avoti: 1) nodokļi un 2) likumā paredzētas piemaksas pie nodokļiem. Pagastu pašvaldībām ir tiesība ņemt šādus nodokļus: 1) nekustamas mantas un 2) procentuālo peļņas nod., 3) izpriecās nod., 4) daļa no vispārējā ienākuma nod., 5) personu nodokli ne vairāk kā 7 dienu peļņas apmērā. 1926.g. likums par lauku nekustamas mantas nodokli nosaka, ka pašvaldības to var ņemt 1,3% apmērā no mantas ienesīguma vērtības, un iekasē to pilnīgi patstāvīgi. Tagad pēc 1935.g. groz. (lik.kr.68.) valsts daļa no šī nodokļa ir 0,3%, bet pašvaldību daļa 1,2%. Pēc 1919.g. noteikumiem pagasts varēja ņemt patstāvīgi nodokļus no apgrozības, tirdzniecībā un rūpniecībā. 1922.g. likums nosaka, ka patstāvīgi nodokļus ņemt vairs nevar, bet var ņemt piemaksas pie valsts nodokļa. Tur arī minēts, ka pagastu pašvaldības saņem daļu no vispārējā ienākuma nodokļa, bet šī daļa ir maza. Pēc 1920.g. noteikumiem pagastam pašvaldības varēja ņemt nodokļus no lopiem un bitēm. Šie noteikumi tika atcelti ar 1922.g. Pēc šī likuma pagastu pašvaldības var ņemt tikai personu nodokli. Latvijas apstākļos šis nodoklis nekad nav ņemts vienādas summas apmērā no katra iedzīvotāja. Maksātāji tika iedalīti grupās. 1. virieši no 18-60 g., neprecēti virieši un atraitņi. 2. Precēti virieši un atraitņi ar bērniem.

3. Sievietes bez bērniem no 18-50 g., tām nodoklis zems. 1922.g. likums noteica, ka personu nodokli var ņemt no lielāku kā 7 dienu algas apmērs. 1931.g. atcēla personu nodokli un ievēda pašvaldību nodokli. Pēc 1934.g. likuma to ņēma samērā ar zemes platību. Ja pāri par 10 ha, tad nodokli ņēma Ls 15,-. Ja platība pārsniedza 100 ha, tad nodoklis bija Ls 40,-. Šis nodoklis pastāvēja līdz 1934.g. 1.aprīlim. Ja pēc nodokli pēc zemes platības, tad tas nav tik vienlīdzīgs. Pēc jaunā likuma sīktirgotāji un sīkrūpnieki maksā līdz Ls 10,-, amatnieki no Ls 10-30,-, tirgotāji ar algotu darbu spēku 15-75 ls, valsts, pašvaldību un brīvo profesiju darbinieki ar algu no 720-1200 latiem gadā maksā nodokli līdz Ls 8,-. Augstākā likme te ir 60 ls.

Personu nodokļa budžeta piekrita liela nozīme. Personu nodoklis 1930/31.g. deva lauku pašvaldībām Ls 8.800.000,-, kas iztāsa no pašvaldību budžeta 31,6%. Pašvaldību nodokli 1931/32.g. deva 38,8%. Tā tad šis nodokļu likums dod vairāk nekā pirmais. Cik pēc 1934.g. likuma, to mēs vēl redzēsim. 1934/35.g. budž. pašvaldību nodoklis devis Ls 4,66 milj. (nosapalojot) No zemes nodokļa pagasti ņem pāri par 50%. Izpriece nod. tagad vēl pastābet to tagad ņem aprīķu pašvaldības. Tas nedrīkst pārsniegt 25% no ienākuma. Tad vēl var ņemt auto un motociklu nodokli, bet to tagad ņem valsts un ieskaita ceļu fondā, kas pastāv pie Satiksmes ministrijas. Līdz 1922.g. likums noteica tādu pat budžeta gadu kā valsts budžetam - no 31.marta līdz nāk.g. 1.aprīlim. Pēc 1922.g. likuma var dibināt arī rezerves fondu, ieskaitot to tajā līdz 2% no kārtējo ienākumu kopsomas.

Pagasta pašvaldībām ir atļauts ņemt tikai tādas nodokļus, kas ir paredzēti likumā (1922.g. lik.). Par kādu jaunu nodokli var būt tikai tad runa, ja to pieņem Saeima. Kas attiecas uz kredītu, tad pastāv noteikums: pagasts var taisīt aizņēmumus ar termiņu līdz 3 mēn. uz pagasta padomes lēmumu un summa nedrīkst pārsniegt 10% no budžeta. Ja aizņēmums ir uz ilgāku laiku un ar lielāku summu, tad to var izdarīt tikai ar aprīķa valdes piekrišanu. Par kredītiestāžu izvēli nekādu noteikumu nav.

Līdz 1928.g. 11.februārim Latvijā pastāvēja 4 pašvaldību veidi:

- 1) Pagastu pašvaldība, noteikta ar 1922.g. 21.janija lik. (lik.kr.119)
- 2) Miestu pašvaldība, noteikta ar 1920.g. 15.nov. lik. (lik.kr.243.). Attiecībā uz nodokļiem rīkojas saskaņā ar noteikumiem par pilsētu nodokļiem.
- 3) Aprīķu pašvaldības. Saskaņā ar 1924.g. 26.janija lik. (lik.kr.103) Latvijas teritorija sadalījās 19 aprīķos. Pilsētas aprīķu pašvaldības vienības neietilpa.
- 4) Pilsētu pašvaldības, kuru iekārtu nosaka Krievijas 1917.g. lik. par pilsētu sabiedrisko pārvaldīšanu un kas Latvijā spēkā pamatojoties uz 1919.g. 5.dec. lik. (lik.kr.154.).

Ar 1928.g. 11.febr. lik. (V.V.34.) par pilsētu tiesību piešķiršanu 16 miestiem, visas miesta pašvaldības Latvijā likvidētas un tās tad šobrīd pastāv tikai 3 pašvaldību veidi.

Līdz 1927.g. 5.novembra likuma izdošanai par aprīķu pašvaldību (lik.kr.193.) aprīķu pašvaldības iestāžu kompetenci noteica "Pagaidu noteikumi par aprīķu padomēm un veidiem" (papild.pie lik.un rik.kr.14.)

1. Lauku pašvaldību finanses.

Pagaidu valdība ar 1919.g. 27.II.rikojumu (lik.kr.65.) noteica, ka visu pašvaldības iestāžu lēmumi par nodokļu uzlikšanu iesūtāmi Iekšlietu ministrijai caurlūkošanai, pie kam nodokļus drīkst piedzīt tikai ar ministrijas piekrišanu. Nodokļus apmēru, veidu un aplūšanas kārtību rīkojums nenoteica, un šai zonā pašvaldības iedzādēm bija atstāta rīcības brīvība.

1920.g. (V.V.13.un 14.) izdota "Instrukcija par budžeta sastādīšanu, norēķiniem un pārskatiem aprīķos un pagastos". Instrukcijas 8.pants nosaka budžeta gadu no I.I - 31.XII. 23.p. uzskaita pagasta pašvaldību ienākumus un tie ir:

- 1) ienākumi no pag. kapitāliem un īpašumiem
 - 2) zemes, lopu, bīdzniecības un rūpniecības, personu un izpriece nodokli, t.i. 5 nodokļi
 - 3) rakstu nodevas
 - 4) soda naudas par pagasta valdes rīkojumu neizpildīšanu
 - 5) neparedzēti ienākumi.
- Attiecībā uz aprīķu pašvaldības iestāžu apr. padomju budžetiem šā instrukcija nosaka (19.p.), ka budžetā uzņemamas summas apr. saimnieciskās dzīves vajadzībām un labierīcībām. 24.p. uzskaitīti apr. padomes ienākumu posteņi, kas sastāv:
- 1) no ienākumiem no apr. kapitāliem, īpašumiem un uzņēmumiem
 - 2) no pagastu iemaksām
 - 3) no piemaksām pie sekojošiem nodokļiem:
 - a) ienākuma nod.
 - b) mantojuma nod.
 - c) vērtības piesūguma nod.
 - d) nekustamu īpašumu nod.
 - 4) no rakstu nodevām
 - 5) no soda naudām,
 - 6) no aizņēmumiem
 - 7) no valsts pabalsta
 - 8) ienākumi no atstāto muižu pārvaldīšanā.

Instrukcijas 13.p. teikts, ka apr. padome nosaka, kāda daļa pagasta ienākumu iemaksājami apr. valdes kasē.

1921.g. 19.janvāra (lik.kr.23.) pagaidu noteikumi nosaka nod. veidus, apmēru un aplikšanas kārtību. Noteikumu 4.p. nosaka, ka pagastiem un apr. tiesība ņemt no pagasta robežās dzīvojošām fiziskām un juridiskām personām sekojošus nodokļus:

a) no zemes, b) no lopiem, c) no tirdzn. un rūpniecības uzņēmumu un kredītiestāžu apgrozības, d) no personām e) no izprieceņ, f) no automobiļiem u.c., g) kancelejas nodevas.

Attiecībā uz apr. pašvaldībā šie noteikumi ar 1922.g. grozījumu par tirdzn. un rūpniecības nodokļa atcelšanu pašvaldībām par labu (lik.kr. 26.), 1925.g. grozījumu par izprieceņ nod., kura likmes šis lik. noteica no 10-35% no izrikojuma ieejas maksas (lik.kr.43.) bija spēkā līdz 1928.g. 13.febr., kad Saeima izdeva lik. par apr.pašvaldību (VI.nod. V.V.82), kas nosaka apr. pašvaldību ienākumu avotus. Šis lik. 1928.g. 1.janija papildinājums ievēd lik. jaunu 51.p. par izprieceņ nodokli.

1921.g. 16.sept. iznāca rikojums par nodokli no lauku nekustamiem īpašumiem (lik.kr.206.) par labu valstij un vietējām pašvaldībām, pie kam zemes īpašumus aplika ar nodokli pēc I šo īpašumu tekstētā ienesīguma vērtības. Bet kur kadastra nav, tur nekustamos īpašumus novērtē pagasta nekustamu īpašumu vērtēšanas komisijas saskaņā ar Vidzemes kadastra noteikumiem. Kadastra trūkuma dēļ šis rikojuma dzīvē izvešana atlikta uz 1 gadu, un 1922.g. 13.janvāra rikojuma (lik.kr.19) noteica, ka 1922.g. zemes nodoklis ņemams pēc agrākiem noteikumiem no pārvietas, pie kam vērtību noteica ikšlietu min. saziņā ar Zemkopības un Finanču ministriem.

Pagastu pašvaldību saimniecisko iekārtu šobrīd nosaka 1922.g. 21.jan. lik. par pag. pašv. (lik.kr. 119) un ar šis lik. izdošanu 1921.g. 19.janv. noteikumus uzskata par atceltiem, kaut gan 1922.g. likumā tas nav teikts.

1924.g. 21.jan. (pārgrozījumi lik. par pag.pašv.(lik.kr.100.) noteica, ka nodoklis no nekustamiem īpašumiem pagastā ņemams kā patstāvīgs pagastu nodoklis, bet aplikšana izdarāma saskaņā ar 1921.g. 16.sept. noteikumiem. Nodoklis nedrīkst pārsniegt 6% no nekustama īpašuma tagadējo nodokļu vērtības.

1926.g. 10.dec. izdeva lik. par nod. no lauku nekustamas mantas (lik.kr. 163.) par labu valstij un pašvaldības iestādēm, pie kam pagasti iekasē šo nodokli tieši saskaņā ar 1924.g. 21.janija likumu. Nodoklis pagastu pašvaldībai par labu nedrīkst pārsniegt 1,3% no mantas ienesīguma vērtības. Ar šo 1921.g. 16.sept. lik. līd ar visiem pārgrozījumiem atcēl. 1935.g. groz.(lik.kr.68) lauku pašvaldībām atļauj ņemt līdz 1,2% no mantas ienesīguma vērtības.

1928.g. 1.janija pārgrozījums lik. par pag.pašvald. atņem pagastiem tiesību ņemt izprieceņ nodokli.

Ta tad šobrīd pagastu pašvaldības ienākumi saskaņā ar 1922.g. 21.jūn. 111. 65., 66. un 67.pantu, ņemot vērā aprādītos pārgrozījumus, sastādās: no

- 1) ienākumiem no pag.pašv. kapitāliem, īpašumiem un uzņēmumiem
- 2) nod. no lauku nekustamas mantas
- 3) pašvaldības nod.
- 4) pabalstiem un aizņēmumiem
- 5) sodu naudām
- 6) rakstu nodevām (lik. 80.p.).

Aprīnka pašvaldību ienākumi bija paredzēti lik. par apr.pašv. VI.daļā (1928.g. V.V.82), kas stājas spēkā 1928.g. 13.febr. un šis lik. papildinājuma no 1928.g. 1.janija (V.V. 120.).

Ienākumi sadalījās kārtējos un ārkārtējos.

K ā r t ē j i e b i j a :

- 1) ienākumi no apr. pašv. kapitāliem, īpašumiem un uzņēmumiem
- 2) lik. noteikts nodoklis no valsts mežiem
- 3) izprieceņ nodoklis
- 4) procentuālais peļņas nodoklis no tiem tirdzn.-rūpniecības uzņēmumiem pagastos, kas uz attiecīgu lik. pamata šo nod.pagastiem nemaksā
- 5) nodoklis no notariāliem aktiem, kas noglēgti par nekust.mantu pagastos
- 6) tirgus un celtuvju maksa
- 7) kancelejas nodoklis
- 8) nodoklis no traktieriem
- 9) nodoklis no motorlaivām, auto, velosipēdiem, motocikletiem
- 10) progresīva ienāk. nodokļa lik. noteikts daļa
- 11) lik. paredzētās daļas no apr.izpirkto tirdzn.un rūpniec.zīmju cenas
- 12) sodi.

Ā r k ā r t ē j i e i e n ā k u m i :

- 1) aizņēmumi
- 2) pabalsti
- 3) dažādi neparedzēti ienākumi

Ņemot vērā, ka pagastu ienākumi galv.kārtā sastādās no 2nodokļiem, likumā par pag.pašv. 19.pants piešķir pagastu padomei tiesību nodot aprīnka padomei, ar pēdējās piekrišanu, to pieņākumu izpildīšanu, ko pagastu pašvaldība pati nav spējīga veikt.

Viena daļa pašvaldību apmierina savas vajadzības ar kārtējiem ienākumiem. Citām nepieciešams valsts pabalsts. Tagad 1935/36.g. budžetā tekošām vajadzībām valsts pabalsti vairs netiek izsniegti.

2. Pagastu un aprinķu pašvaldību funkcijas.

Pagasta pašvaldība pārzina pagasta sabiedrības un pārvaldības lietas un pagasta pašvaldību lik. 3.p. tai uzliek ļoti plašus pienākumus, nosakot, ka pagasta pašvaldībai ir īpaši piekrit pārvaldīt pagasta sabiedrības mantu un kapitākus, vadīt pagasta saimniecību saskaņā ar budžetu, uzlikt likumā paredzētos nodokļus, nodevas un klaušas, gādāt par izglītību, sociālo labklājību, sekmēt tirdzniecību un rūpniecību, rūpēties par ceļiem un satiksmes līdzekļiem, par personas un sabiedrības drošību u.t.t.

Pagastam ir juridiskas personas tiesības, un lik. noteikto uzdevumu veikšanai pagasti var sasaukt apspriedes, slēgt līgumu un dibināt savienības.

A p r i ņ ģ u pašvaldības aptvēra pagastus pašvaldības aprinķa robežās, rūpējās par apr. labierīcību, veicot pagastu pašvaldībām uzliktos pienākumus, ko tās katra atsevišķi nevarēja vai, ievērojot lietderību, nevēlējās veikt: pārraudzīja un saskaņoja padoto pašvaldību darbību likumības un lietderības ziņā un izpildīja citus pienākumus, ko lik.apr.pašv. uzlika. Sīkāk aprinķa pašvaldības pienākumi un tiesības bija uzskaitīti likumā par aprinķa pašvaldību 11,12.un 13.pantā un aptvēra 21.pantā. Aprinķa pašvaldībām bija juridiskas personas tiesības.

3. Pagastu budžeti.

Pagasta budžets ir vienam saimniecības gadam uz priekšu paredzēto ieņēmumu un izdevumu saraksts. Saimniecības resp. budžeta gads noteikts 1922.g. 21.janija likumā no 1.apriļa līdz 31.martam. Pēc agrākiem rīkojumiem tas skaitījās no 1.I - 31.XII. Pagasta pašvaldībām saimniecība vedama uz apstiprināta budžeta pamatu, pie kam apstiprināšana no apr. valdes izteicās tai apstākļi, ka tā pēdējā laikā necēla pret budžetu ierunas.

Budžetā paredzētie izdevumi saskaņojami ar ieņēmumiem un budžets sastādāms pēc Iekšlietu ministrijas izstrādātas formas, un pagasta valde drīkst izdarīt maksājumus tikai budžetā paredzētām vajadzībām.

4. Pagasta nodokļi.

Latvijas nodibināšanās sākumā pagastu pašvaldībām bija plašas tiesības pag.iedzīvotāju aplikšanā ar nodokļiem. Tagad (t.i. 1936.g.) pagastu pašvaldības tiesības šai ziņā stipri ierobežotas un pagastu pašvaldība uzliek un ņem tikai 2 nodokļus:

1) pašvaldības nodokli un

2) nodokli no lauku nekustamas mantas (ar 1935.g. grozīj. (lik.kr.68) ne vairāk par 1,2% no lauku nekustamas mantas ienesīguma vērtības. Ar nodokli aplik visu nekustamu mantu ārpus pilsētu administratīvām robežām, izņemot valsts un pašvaldību nekustamus īpašumus, ievērojot šī lik. 3.un 4.panta noteikumus. Nodokli aprēķina pēc zemes kadastra, bet līdz tā ieviešanai pēc mantas noteiktas ienesīguma vērtības. Novērtēšanu izdara piemērojoties Vidzemes kadastra tarifiem un turoties pie principa, ka vienlīdz ienesīgai mantai visās valsts daļās noteicama vienāda vērtība. Kadastra taksēto ienākuma rubli rēķina līdzīgu 50 lat.

1932.g. grozīj. (lik.kr.220) jaunsaimeniecības un no sādžām viensētās izdalītās saimniecības uz nokultivētas zemes pirmajos 9 gados pēc to iegūšanas atsvabinātas no nekustamas mantas nodokļa valstij un pašvald. par labu.

5. Citi pagastu ienākumu avoti

Jau iepriekš uzskaitīti nodalījumā: lauku pašvaldību finanses.

Aizņēmumus uz īsu termiņu līdz 3 mēn. pagasta padome var izdarīt patstāvīgi, ja aizņēmuma summa nepārsniedz 10% no gada budžeta.

Lielākas summas un uz ilgāku termiņu pag.paš. drīkst aizņemt tikai ar apr. valdes piekrišanu, tagad - ar apr.pašv.vecāku, resp. Iekšlietu ministrijas atļauju.

Valdības pabalsti izprasāmi caur apr.pašv. vecāko.

6. Aprinķu pašvaldību budžeti

sastādāmi uz 1 gadu skaitot no 1.apriļa līdz 31.martam lik. par apr.pašv. 62-76.p. noteiktā kārtībā pēc Iekšlietu ministrijas apstiprināta parauga (V.V. 1928.g. 82.).

Budžetā izdevumi nedrīkst pārsniegt ieņēmumus, tas sastādāms pēc parafrājiem un pantiem. Summas pamatojamas ar paskaidrojumiem, aprēķiniem un atsauksmēm uz attiec.likumiem. Pēc budžeta gada noteošanas jā sastāda gada pārskats.

7. Aprinķu nodokļi.

1) Nodokli no valsts mežiem ņem pamat. uz lik. par nodokli no lauku nekustamas mantas no apr. robežās esošas valstij piederošas mežsaimniecībai derīgās zemes (lik. 5.p.)

2) Izpriecās nodokli ņem pamatojoties uz likumu par apr.pašv. 10-25% apmērā no ieejas maksas no izrikojumiem un zaļumu svētkiem, kino cirka u.t.t. izrādēm, No izrikojumiem, kas nav savienoti ar izpriecā, nodokli neņem.

3) Lik.paredzētas daļas no apr. izpirkto tirdzn.-rūpniec. zīmju cenas. Pamat. uz lik. par tirdzn. nodokļa pielikumu pie 127.p. apr. pašvaldības saņem piemaksu 100% apmērā no zīmes cenas, t.i. tikpat cik valsts (1924.g. lik.kr. 193).

4) Lik. paredzēto procentuālo peļņas nodokli no tiem tirdzn. un rūpniecības uzņēmumiem pagastos, kas uz attiecīgo likumu pamata nemaksā šo nodokli par labu pagastiem, apr. pašv. saņem uz augstāk minēto lik. 148.p. pamata (pielikuma II daļas) 1) 100% apmērā no uzņēmumiem, kam nav pārskats un 2) 50% apmērā no uzņēmumiem, kam pārskats jādod.

5) Lik. paredzētas piemaksas pie vērtības pieauguma nodokļa un pie nodokļa vai nodevas par nekustamas mantas atsavināšanu vai apgrūtināšanu ar pārdienu pagastos, vai šo nodokļu vai nodevu daļas.

Vērtības pieauguma nodokli 6-25% apmērā no vērtības pieauguma summas ņem visos gadījumos, ja nekustamas mantas vērtība atsavināšanas laikā pieaugusi no atsavinātāja neatkarīgu apstākļu dēļ vairāk par 10%, salīdzinot to ar vērtību, kas aprēķināta krepostā nodevas ņemšanai pie pēdējās iegūšanas pamatojoties uz likumu par nekustamas mantas atsavināšanu - 1928.g. V.V.124. Nodokli iekasē notāri. Aprinķu pašvaldība dabū pusi no šī nodokļa.

Piemaksas no progresīvā ienākuma nodokļa apr.pašv. saņem 50% apmērā no pagastos dzīvojošiem šī nodokļa maksātājiem.

Nodokli no traktieriem, ar un bez reibinošiem dzērieniem alkoholu saturošu vielu ražotavām un pārdotavām aprinķu pašv. uzliek saskaņā ar Iekšlietu un Finanču ministra apstiprinātiem noteikumiem (1928.g. V.V. 82.).

Nodokli no motorlaivām un motorjachtām ņem pēc motoru stipruma un katra zirga spēka.

Nod. no velosipēdiem ņem līdz 2 ls, no jachtām līdz 15 ls no gabala.

8. Citi aprinķu ienākumu avoti

sastādās no ienēmumiem no apr.kapitāliem, īpašumiem, no uzņēmumiem, valsts pabalstiem, aizņēmumiem, dažādiem neparedzētiem ienēmumiem, kā dāvinājumiem, novēlējumiem, kancelejas nodevām no visiem dokumentiem, kas apliekami ar zīmognodevu, pie kam kancelejas nodeva nedrīkst pārsniegt zīmognodevu, so- diem, ko apr.pašv. var uzlikt pag.pašv. amatpersonām, bet ne augstāk par 20 l

Aizņēmumus apr.valsts drīkst izdarīt lietderīgu uzņēmumu ierīkošanai un vajadzībām tikai ar Iekšlietu ministra piekrišanu. Ja šā paragrafa 7.un 8.pkt uzskaitītie ienākumi nesedz apr.pašv. izdevumus, tad tai tiesība ar Iekšl. ministra piekrišanu izlietāt iztrūkuma segšanai daļu no apg.pašv. piekrito- ša nodokļa no nekustamas mantas, bet ne vairāk kā 0,5% no mantas ienes.vērt.

9. Valsts pabalsti.

Valsts pabalstus paš.v iestādēm izsniedz skolām citu pašvaldību ēku vajadzībām, pārbūvēm un kapitāliem remontiem, skolu inventāra iegādāšanai un citām vajadzībām no valsts budžetā paredzētām summām saskaņā ar 1927.g. 16.VI. izdotiem ministru kabineta noteikumiem (lik.kr.128). Lūgumi dēļ pabalsta iesniedzami Iekšl. min. pašv. departamentam.

10. Nodokļu piedzišana.

Saskaņā ar 1928.g. 2.jūnija likumu (V.V. 121.) visus valsts nodokļus un kopīgi ar valsts nodokļiem uzliktos pašvaldību nodokļus piedzen policija. Rīgā un citos valsts lielākos centros finanču ministram tiesība iecelt sevišķus nodokļu piedzinējus, kam nodokļu piedzišanā piešķirtas tiesu izpildītāju tiesības.

Pagasta nodokļus piedzen pagastu valdes.

Policija un piedzinēji saņem atlīdzību 3% virs piedzenamās summas, bet ne mazāk par 2 ls, no kuriem, ja piedzišanu izdara nodokļu piedzinējs, tad valsts dabū 2/3, bet piedzinējs 1/3.

Ar iekšlietu ministra piekrišanu var nodot policijai piedzīt arī pašvaldību nodokļus un slimo kasu iemaksas, pie kam par piedzišanu ņem 1%, bet ne mazāk par 2 ls.

11. Naturālās kļaušas.

Ceļu kļaušas. Saskaņā ar pārgroz. un papild. likumā par zemes ceļiem (1928.g. V.V. 116.) II šķiras ceļus, ciktāl tos nav pārņēmusi uzturēšanā valsts, kā arī III.šķ. ceļus labo un uztur bezmaksas kļaušu kārtā lauku nekustamas mantas īpašnieki, izņemot tos zemes īpašniekus, kuŗu zemes platība nepārsniedz 2 ha.

Uz 5 gadiem brīvi no ceļu kļaušām jaunsaimnieki, kam piešķiršanas laikā ne mazāk kā 3/4 nekultivētas zemes, uz 3 g. brīvi tie jaunsaimnieki, kam mazāk kā 2 ēkas.

Ceļu kļaušas uzliek samērā ar nekustamas mantas vērtību. Augstāk minētā lik. 21.p. paredz ceļa fonda nodibināšanu pie satiksmes ministrijas, kuŗā ieskaitīta 3% piemaksas no preču, bagažas un pasažieru pārvadāšanas pa visiem Latvijas dzelzceļiem, nodokli 3% apmērā no alkoholisku dzērienu pārdošanas cenas; nodokli no automobiļiem, motocikl. un velosipēdiem un vēl dažas summas, Sakarā ar ceļu fonda nodibināšanu 1928.g. 25.maija likums (V.V.116) par pārgrozījumiem lik. par satiksmes uzturēšanu nosaka par automobiļiem un

motocikletiem nemamā nodokļa apmērus un atceļ noteikumus par nodokļa nemšanu no min. satiksmes līdzekļiem pilsētu pašvaldībām par labu resp. tagad to saņem valsts.

Šķūtiš nosaka lik. par šķūtim (1921.g. lik.kr. 61.) un 1920.g. 19.XI. noteikumi par tiesu ziņnešu takses pārgrozījumu (1920.g. lik.kr.250). Šķūtiš pastāv tai apstākli, ka pašvaldības iestādēm uz iekšl. ministrijas pašvaldību dep-ta izdotu šķūtszīmju pamata jādod par noteikto taksi vietējo iedzīvotāju virgi, pajūgi un vedēji lik. noteikto valsts amata personu un viņu mantu pārvadāšanai pa zemes ceļiem.

Tāpat vietējās pašv.iestādes var savām vajadzībām noteikt šķūtiš.

Pavisam Latvijā ir 517 pagastu (pēc 1935.g. Valsts stat.pārv.datiem).

Pašvaldību budžets milj. ls.	1925/26.g.	1934/35.g.
1. Pilsētu	35,000	46,034
2. Aprinķu	4,214	2,698
3. Pagastu	11,502	12,798
K o p ā	50,716 resp.50,7	61,530 resp. 61,5

Pagastu ieņēmumi 1925/26.g. milj.latos

1. No pagastu kapitāliem. Ipašumiem un uzņēm.	0,296
2. Nekustamu Ipašumu nodoklis	5,778
3. Personīgais nodoklis	3,339
4. Pārējie nodokļi, nodevas un ieņēmumi	0,235v
5. Aizņēmumi, valsts un apr. pašvald. pabalsti	1,166
6. Agrāko budžeta gadu atlikumi	0,609

K o p ā par visiem Latvijas pagastiem 11,503 = 11,5 milj.la

Pagastu pašvaldību ieņēmumu budžets 1934/35.g. milj.latos

1. Nodokļi	11,497	14,23
2. Kapitāli, Ipašumi un uzņēmumi	0,276	7,97
3. Ārkārtējie ieņēmumi	0,646	0,02
4. Dažādi	0,379	1,54
5. Iztrūkumi*)	-	-
K o p ā	12,798 milj.ls resp. 12,8 milj.ls.	

*) Līdz 1932/33.g. daļā pagastu budžetos bija deficīts. Maksimālā deficīta summa bija 1923/24.g. - Ls 0,658 milj.

Pagastu pašvaldību izdevumu budžeti 1934/35.g.

1) Administratīvie	4,433 milj.ls
2) Izglītība	1,788
3) Sociālā apgāde	2,275
4) Veselības aizsardzība	1,569
5) Parādi un procenti	0,196
6) Aprinķi	1,340
7) Ārkārtējie	0,714
8) Dažādi	0,483
K o p ā	12,798 milj.ls.

1925.g. 1934/35.g.

Iedzīvotāju skaits	1.208.647	
Izdevumi uz 1 iedzīvot.	Ls 8,14	Ls 10,63
pašvald.nod. maksāt.skaitis	392.101 pers.	445.791 pers.

Beidzot jāpiemin daži vārdi par pagastu pašvaldību nodokļu parādiem. Nodokļu parādi pagastu pašvaldībās ir uzkrājušies ļoti lielos apmēros un galv.kārta laikā no 1928-1932.g. t.i. laikā, kad mūsu lauksaimnieki cieta no neražas. Līdz 1927.g. nodokļu parādi bija uzkrājušies samērā maz: min. gads 1.aprīlī tie līdzinājās 4,2 milj.ls, bet 1929.g. - 8,3 milj.ls. 1932.g. tie sasniedza 11,6 milj.ls. Nākošos gados nodokļu parādi nedaudz samazinājās, bet tomēr tie arī vien vēl ir ļoti lieli, jo pat pēdējos gados tie ir ganāri tikpat lieli kā iepriekšējā gadā uzliktie nodokļi resp. viena gada pagasta pašvaldību nodokļi izstāv parādu veidā.

... tas, tad piram vietā ne...
 ... ir, ja šos uzņēmumus ekspluatē pēc nodevu principa. Uzskats, ka pil...
 ... jāatgūta legāli pēc iespējas lielāka daļa no šiem uzņēmumiem, ir pil...
 ... nepareiza. Ja šie uzņēmumi š. 40. ...
 ... par labu visai iedzīvotāju aprindām, ...
 ... par nodokļu prin... PĪLSĒTU PAŠVALDĪBU FINANCES. ...

Pilsētu pašvaldības funkcijas.

Par pilsētu pašvaldībām 1930.g. tika izdots jauns likums, kas pilsētu pašvaldībām uzlika šādus pienākumus: pilsētu pašvaldības pārzina vietējo saimniecību, kultūru un labklājību. It sevišķi jā rūpējas par kārtību un drošību. Uzraudzība par pilsētu pašvaldībām pieder Iekšlietu ministrijai.

Tekšlietu ministrija apstiprina pilsētu pašvaldību budžetus. Tuvāk pie šiem noteikumiem neapstāsīties, jo tas mūsu priekšmetu neaizskar. Pilsētu funkcijas pēc šī likuma paredzētas visai plašas un tāpēc vajadzīgi arī plaši līdzekļi.

Pilsētu budžeti.

Izdevumu budžets 1924.g. 23,269 milj.ls. 1930.g. pa visām pilsētām kop 57,7 milj.ls., 1934.g. 46,034 milj. Ls.

Pilsētu pašvaldību ieņēmumi 1934.g.

	Ls	%
1. Nodokļi un nodevas	19,033 milj.ls.	41,4%
2. Nekustama manta	1,495	3,2%
3. Uzņēmumi un pasākumi	13,021	28,3%
4. Dažādas atlīdzības no:		
a) Labiericības iestādēm	0,013	0,0%
b) Ārstēšanās naudām u.c.	5,255	11,4%
c) sociālās palīdzības iestādēm	0,139	0,3%
d) Izglītības iestādēm	0,388	0,8%
5. Pabalsti	3,016	6,6%
6. Finanču operācijas	3,353	7,3%
7. Izdevumu atmaksas	0,278	0,6%
8. Neparedzēti ieņēmumi	0,043	0,1%
K o p ā	46,034 milj.ls.	100,00%

Pilsētu pašvaldību izdevumi 1934.g.

1. Administratīvie	5,738 milj.ls.	12,5%
2. Sociālā palīdzība	6,444	14,0%
3. Izglītība	13,266	28,8%
4. Veselības aizsardzība	6,539	14,2%
5. Labiericība	3,643	7,9%
6. Nekustama manta	0,001	0,0%
7. Uzņēmumi kopā	0,704	1,5%
to starpā tirgi	0,468 - 1,0%	
lopkaut.	0,057 - 0,1%	
8. Finanču operācijas	2,639	5,7%
9. Kapitālu ieguldījumi	5,900	15,0%
10. Neparedzēti izdevumi	0,160	0,4%
K o p ā	46,034 milj.ls.	100,00%

Rīgas pilsētas netto budžets milj.latos

1920.g.	4,897
1925.g.	20,218
1930.g.	32,802
1934.g.	32,954

Pilsētu budžeti ir pierādījuši ļoti strauju tendenci uz augšanu. Pilsētu mums ir pavisam 60. Lielus izdevumus prasa līdzdalība policijas uzturēšanā un bāriņu tiesu uzturēšanā. Tālākais lielākais postenis ir skolu uzturēšana, veselības pārraudzība un nespējnieku apgāde.

Pilsētu nodokļi.

Pilsētu ienākumu avotu ziņā ir spēkā 1921.g. likums par pilsētu ienākumu un izdevumu budžetu un pārskatu. Bet par istu likumu tas vēl nav pārvērties. Pēc šiem noteikumiem ieņēmumi sastādās tāda veidā: no pilsētu īpašumiem, kapitāla, uzņēmumiem, nodokļiem un neparedzētiem ieņēmumiem. Uz kapitāliem, īpašumiem un uzņēmumiem krit 45% no ienākumu budžeta. Atsevišķi no kapitāla nāk tikai 4%, uz nekustamiem īpašumiem 4,3%, pārējais krit uz uzņēmumiem, kas zīmējas uz pilsētu uzņēmumiem, jāsaka tas pats, kas attiecībā uz valsts uzņēmumiem. Pret gaismu, ielu dzelzceļiem un citām labierīcībām nevar celt nekādus iebildumus, jo te netiek dzītas nekādas politiskas anāles. Šie uzņēmumi neprasa sarežģītu tehniku, bet nāk par lielu svētību visai sabiedrībai. Ja šīs labierīcības atrodas privātās rokās, tad pirmā vietā nestāv vis vispārības intereses, bet akciju biedrību peļņa. Sabiedrībai visizdevīgāk ir, ja šos uzņēmumus ekspluatē pēc nodevu principa. Uzskats, ka pilsētai jāmeģina iegūt pēc iespējas lielāka peļņa no šiem uzņēmumiem, ir pilnīgi nepareizs. Ja šie uzņēmumi nenāktu par labu visām iedzīvotāju aprindām, tad vēl varētu būt runa par komerciālo principu. Bet nekādā ziņā nevar būt runa par nodokļu principu, kā tas notiek ar Rīgas elektrības un ūdens piegādi. Pilsētām gan nav ieteicams nodarboties ar tirdzniecības uzņēmumiem, jo prakse pierādījusi, ka tas nes tikai zaudējumus, jo šo uzņēmumu ekspluatācijai pašvaldības aparāts ir par smagu. Tālāk nāk pilsētu pašvaldību nodokļi. Pēc 1930.g. budžeta ieņēmumi no nodokļiem iztaisija 37%, 1934.g. 41,4%. Pilsētu pašvaldības saņem dažāda veida piemaksas pie valsts nodokļiem. Pilsētu paš-

valdības saņem 1/2 no ienākuma nodokļa, tāpat 1/2 no tirdzn.-rūpn. zīmēm.

No nekustamas mantas nodokļa pilsētas saņem 75%, 1/2 no ienākuma nodokļa no tiem uzņēmumiem, ka nav jādod pārskats par savu ēdārbību.

Tālāk pilsētas vēl saņēma piemaksu pie vērtības pieauguma nodokļa. Vērtības pieauguma nodoklis tagad atcelts.

Tad nāk vesela rinda pilsētu patstāvīgo nodokļu. Līdz 1921.g. pilsēta ņēma patstāvīgi nekustamas mantas nodokli. Dzīvokļu nodoklis arī ir pilsētu pašvaldību patstāvīgs nodoklis, ko ņem 20% apmērā no ires maksas. Parasti šis nodoklis mūsu pilsētās ir izvērties par progresīvu nodokli, pie kam maksimālā likme ir 20%. Blakus ienākuma nodoklim šim nodoklim gan nebūtu vieta. Progresivitātes likme katrai pilsētai ir citāda, protams, maksimālā likme nevar tikt pārkāpta. Rīgas pilsēta ņem no gada ires Ls 360,- 10 latus. Ja ire pārsniedz Ls 2400,- tad ņem 20%. Liepājā šo nodokli sāk ņemt jau no gada ires Ls 240,-, Valmierā no Ls 280,- Tas minams ilustrācijas pēc. Varētu vēl attaisnot dzīvokļu nodokli tadā gadījumā, ja to ņemtā tikai no luksus dzīvokļiem, bet arī lieli ienākumi jau ir pietiekoši smagi aplikti ar ienākuma nodokli. Nodoklis tiek ņemts proporcionāli ires maksai, kas nav nemaz taisnīgi, jo tur, kur ir dzīvokļu krīze, nepavisam nevar raudzīties uz iri kā nodokļa objektu. Tad vēl patstāvīgs nodoklis ir tirdzniecības telpu nodoklis. To var ņemt līdz 2% no tirdzniecības telpu ires maksas.

Tālākais patstāvīgais nodoklis ir nodoklis no sīktirgotājiem, iznēsātājiem un izvadātājiem. No tiem var ņemt nodokli līdz Ls 10,- gadā. Tas ir tāds sīks nodoklis, kas sastopams arī Vakarēiropas valstīs.

Nodoklis no nekustamās mantas izūtrupēšanas, ko var ņemt līdz 5% no ūtrupes summas. Te gan varētu būt runa par nodevu, bet ne par nodokli, jo te nav objekta. Izūtrupē pa lielākai daļai tikai nabadzīgo ļaužu mantu.

Tad vēl ir reklāmas nodoklis. Pret šo nodokli nebūtu ko iebilst. Pēc mūsu noteikumiem šis nodoklis ņemams ne vairāk kā Ls 2,- no viena kvadrātmetra mēnesī.

Sludinājumu nodoklis 10% no sludinājuma maksas. Valsts un pašvaldību sludinājumi ir atbrīvoti no šīs maksas. Sludinājumu nodoklis tiek ņemts tikai no tādiem laikrakstiem, kam ir pietiekoši liels tiražs.

Tad nāk traktieru nodoklis. Apmērus šim traktieru nodoklim nosaka pilsētas dome. Pilsētas dome nosaka nodokļu kontingentu un liek priekšā pašiem traktieru īpašniekiem to sadalīt savā starpā. Bet ja traktiernieki nevar savā starpā vienoties, tad šo dalīšanu izdara pilsētas valde. Parasti gan notiek vienošanās. Tad vēl nodoklis no alkoholisku dzērienu tirgotavām, kur šos dzērienus uz vietas nepatērē. Nodokli ņem tadā veidā, ka ņem piemaksu pie patentes līdz 200% apmērā. No spirta dedzinātamām pilsētu robežās var ņemt 2 snt. no katra izdedzinātā spaiņa.

Izpriecu nodoklis ir tipisks pašvaldību nodoklis un sastāda ievērojamu summu pilsētu ienākumos.

Biljarda nodoklis - 20 ls gadā no katra galda.

Mūzikas un orķestra nodoklis - 20 ls no orķestra.

Mantu un pasažieru pārvadāšanas nodoklis ņemams no tām personām, kas ar to nodarbojas, Ls 10,- no katra zirga.

Nodoklis no rokas ratīņiem ne vairāk kā Ls 3,- gadā. Šis nodoklis 1930.g. ir devis tikai 200 ls. Tas jau rāda, ka ar šādu nodokli nav vērts nodarboties.

Zirgu un ratu nodoklis ņemams ne vairāk kā 3 ls no katra zirga. Tas neattiecas uz važiņiem. Tas jāmaksā tirgotājiem un fabrikantiem, kas pārvadā paši savas preces. Lopu nodoklis ņemams ne vairāk kā Ls 5,- no katra lopa. Tas arī ir šaubīgs nodoklis, par kuŗu varētu runāt vai vispār ir vērts ar to nodarboties. Dažas pilsētas pavisam atteikušās no šī nodokļa.

Suņu nodoklis ir tipisks pašvaldību nodoklis un pret to mums nevarētu būt ko iebilst. Ls 2,- gadā no katra suņa. Pēc jaunā projekta Ls 20,-

Siltumniecu un sakņu dārzu nodoklis (ja tos ekspluatē peļņas nolūkā) nedrīkst pārsniegt 20 % no ires maksas. Arī šis nodoklis dod maz.

Nodoklis no jachtām, laivām, motorjachtām, kuŗas nelieta peļņas nolūkā. Agrāk bija velosipēdu un auto nodoklis, tagad tos atcēla un auto nodokli tagad ņem valsts.

Vasarnīcu un peldu nodoklis izlietājams tikai pilsētas veselības stāvokļa uzlabošanai un ņemams tikai tur, kur ir kāds kurorts.

Pierakstišanās nodoklis līdz 20 snt. no iebrāucējiem un līdz 6 snt. no pastāvīgiem iedzīvotājiem. Tad varam minēt

dzelzceļu un ūdensceļu lādīņu nodokli. Šis nodoklis atgādina veco frakti nodokli, ko ņēma no precēm pie ievēšanas pilsētu robežās. Motīvs tam ir tāds, ka pie pārvadāšanas tiek izlietātas pilsētu ielas un par to pienākas pilsētām atlīdzība. No pirmās vajadzības priekšmetiem šo nodokli ņemem. Pēc būtības šis nodoklis ir tīri patēriņa nodoklis.

Notariālo aktu nodoklis tiek iekasēts pie aktu noslēgšanas un iemaksāts pilsētas kasē.

Patstāvīgo nodokļu rinda, kā redzams, ir ļoti gara un starp tiem ir lietderīgi un arī pavisam nelietderīgi nodokļi. Bez nodokļiem pilsētai ir tiesība ņemt veselu rindu nodevas. Tās isumā būtu:

Nodevas par pilsētu izglītību un sanitāro uzraudzību, būvplānu apstiprināšana un būvdarbu atļaušana.

Nodevas no izdotām apliecībām un citiem dokumentiem ne vairāk kā 10 snt

Dažādas atlīdzības.

Par dažu iestāžu izmantošanu, kas nav skaitāms pie uzņēmumiem, pilsētas ņem atlīdzību pēc nodevu principa, vai arī iekalkulējot zaudējumus. Lielākās atlīdzības pilsētas saņem no: dziedniecības iestādēm, ārstēšanas un citu naudu veidā; arī izglītības iestādes dod ieņēmumus. Nelielas atlīdzības ie-nāk no dažām sociālās palīdzības un labierīcības iestādēm. Visas dažādas at-līdzības 1934.g. budžetā deva - 5,795 milj.lis vai 12,5%.

Pabalsti.

Pabalstu summas ir diezgan pastāvīgas un lielas. Pēdējo 2 gadu budžetos tās paredzētas ap 3 milj.lis vai 7% no kopsummas. Valsts pabalsti mazām pil-sētām sastāda lielu daļu no budžeta. Bez tiem pilsētu budžeti atsevišķos gadījumos būtu par 1/3 daļu mazāki. Vislielākās pabalstu summas pilsētu paš-valdības saņem no valsts skolotāju algošanai un izglītības iestādēm. Tāpat vēl saņem pabalstus bezdarba apkarošanai.

Finanču operācijas.

Ieņēmumi no finanču operācijām ir iedalāmi 2 grupās: 1) vieni piekai-tāmi pie kārtējiem, kā kapitālu un vērtspapīru rentes, bet 2) otri pie ār-kārtējiem: aizņēmumi, kapitālu, vērtspapīru un pārējo aktīvu realizācija. Ieņēmumi no kapitāla un vērtspapīru rentām nav lieli, daudz lielāku summu dod ārkārtējie ieņēmumi. Ārkārtējie ieņēmumi sākot ar 1927.g. ir samērā maza daļa no budžeta kopsummas: 1930.g. - 1,966 milj.lis apmērā tie bija 4,2%. Mūsu pilsētām nav kur aizņemties, jo tās līdz šim varēja izmantot vienīgi iekšzemes tirgu, ārzemes kapitāli tām nebija pieejami. Iekšzemē varēja aiz-ņemties vienīgi no valsts, vai arī valsts kredītiestādēs, bet sakarā ar lie-lām vajadzībām šie avoti bija ierobežoti.

Pašvaldība kredīts.

Pilsētu pašvaldībām atsevišķos gadījumos, sakarā ar lielākiem kapitāla ieguldījumiem, rodas lieli izdevumi, kurus tās nevar segt ar kārtējiem ieņē-mumiem. Šie izdevumi ir saistīti ar lielākam būvēm labierīcībām, bet sevišķi ar pašvaldību uzņēmumiem, ierīkojot jaunus, paplašinot un modernizējot ve-cos. Labumus no šādiem izdevumiem pilsētu iedzīvotāji bauda ne tikai vienā gadā, bet nākošos, un bieži pat nākošos 10 gados. Tāpēc arī būtu nepareizi, ja pilsētu pašvaldības šādus izdevumus segtu ar attiecīgā gada izdevumiem, bet tie jāsadala pa vairākiem gadiem. Izdevumu sadalīšanu panāk ar izdevu-miem, kurus noslēdz zināmām vajadzībām, bet nomaksā pakāpeniski. Realizēt pēckare laikā lielāku aizņēmumu jaunajām valstīm bija diezgan grūti. To kredītspējas un uzticība vēl nebija novērtēta.

Pilsētu kredīta iegušanas veids atšķiras arī no valsts kredīta ieguša-nas veida, jo pilsētām lielāku aizdevumu saņemšanai nepieciešama valsts piekrišana. Tas pats sakāms par šo līdzekļu izlietošanu. Bez tam pilsētu parādu nomaksas termiņi ir īsāki kā valsts parādu termiņi. Valsts savus pa-rādus konsolidācijas ceļā (t.i. pārvēršot no nefundētiem fundētos) pārvērš par parādiem uz nenoteiktu laiku vai uz garu termiņu. Bez tam arī aizņēmumu realizācija notiek citādi kā pie valsts aizņēmumiem. Pašvaldību izlaistās parādzīmes uzpērk galv.kārtā tās iestādes, kam ar pašvaldībām ir zināmas attiecības, kā krājkašes, hipoteku biedrības, kredītbankas, apdrošināšanas biedrības u.t.t. Dažos gadījumos valsts pati pabalsta pilsētu pašvaldības ar kredītu.

APVIENOTO VALŠĶU FINANCES.

(Pēc K.Eheberga "Finanzwissenschaft" 626-664.lp. un Handwörterbuch der Finanzwissenschaft).

Apvienoto valšķu būtība pastāv ilgstošā apvienības mērķi un tai augstā-kā varā, kas tieši pilnvarota rīkoties ar apvienoto valšķu kopējiem varas līdzekļiem. Apvienības vajadzību apmierināšana līdz ar to kļūst finanču saimniecības faktors, gluži tāpat kā tas ir parastām valstīm.

Apvienoto valšķu saimniecības konkrētais saturs un apmērs atkarājas no centralizācijas pakāpes, no tā, cik liela mērā atsevišķas valstis tiek at-vietotas ar apvienību. Vēsturiski apvienoto valšķu saimniecības apjoms ir nepārtraukti audzis (neskatoties arī uz dažiem centinēm atstāt pilsoņu vajadzību apmierināšanu pēc iespējas vairāk atsevišķo valšķu pārziņā). Tas izskaidrojams 1) vispirms jau ar to, ka publiskie izdevumi vispār ir augo-ši un 2) ka apvienībai piekritis apmierināt tieši tās vajadzības, kas uz-rāda vislielāko izdevumu piesaugumu un 3) pieņemsies arī centralizācija.

Apvienoto valšķu ieņēmumi var būt:

- 1) patstāvīgi, gūti ar patstāvīgiem nodokļiem vai ar uzņēmumiem; tieši
- 2) atsevišķo valšķu iemaksas.

1) No dominijām un no satiksmes. Par nepieciešamību satiksmi iekļaut apvienoto valšņu saimniecībā nevar būt šaubu. Pasa viendabīga organizēšana visā plašā apvienoto valšņu mērogā dos tikai tautsaimnieciskas un finansiālas priekšrocības. Tas pats sakāms par telegrafu. Arī dzelzceļa saimnieciskā nozīme tikai tad pilnīgi realizēsies, kad to pārvaldīs viena visas apvienotās valstis aptveroša pārvalde.

Vācijas Veimaras satversme nosaka visu šo satiksmes nozaļu piederību apvienībai.

2) Atsevišķo valšņu iemaksas apvienības kasē ir aprobežotas centralizācijas pazīme. Bet tās sastopam arī tur, kur apvienības patstāvīgie līdzekļi ir nepietiekoši. Šeit šīs iemaksas formāli un materiāli parādās kā palīgīdzekļi uzturēt līdzsvarā apvienības izdevumus un ienākumus.

Atsevišķās valsts līdzdalības apmērus nosaka pēc to maksāšanas spējām, bet parasti gan pēc iedzīvotāju skaita. Šai pēdējā gadījumā pats par sevi saprotams tiks grēkots pret taisnības principu. Iemaksas summas noteikšana pie atsevišķas valsts maksāšanas spējām teorētiski ir ieteicama, tikai apvienībā ar valšņu dažādu saimnieciskās labklājības un varas stāvokļiem. Arī šis sadalījums novedis uz nebeidzamiem strīdiem. Bez tam arī jāievēro tas, ka iemaksas savā apjomā nav stingri noteiktas, atkarībā no apvienību vajadzībām tās aug un mazinās, tā ienesot atsevišķu valšņu saimniecībā ievērojamu nedrošības elementu. Treškārt nozīmīgi arī tas, ka iemaksas atsevišķās valstis parasti gūst ar nodokļu paaugstināšanu, tā kā trūkst garantiju par viņu racionāliem pamatiem. Par atsevišķo valšņu iemaksām jāsaprot tas, ka viņas uzskatāmas vienīgi kā nepieciešams launums un ka jādod priekšroka apvienības patstāvīgiem ienākumiem, vadoties no publiskiem un finansiāliem principiem. Tiešos apvienības ienākumus pirktā kārtā sastāda

1) muitas. Un tas jau izriet šeit no pašas lietas būtības un līdz ar to būtu lietderīgāk, ja apvienībai nodotu arī

2) patēriņa nodokļus, jo tie stāv ciešā sakarībā ar muitām.

U.S.A. saimniecība samērā viegli tika galā ar kara grūtībām, paaugstinot pastāvošos un ievēdot jaunus nodokļus. Citāds stāvoklis bija Vācijā.

V ā c i j a .

Sakarā ar koloniju politiku, Vācijas attiecības ar Angliju nebija draudzīgas un arī Francija gaidīja revanšu par pazaidēto franču-prāšu karu. Viss tas prasīja stipru jūras floti. Vairojas arī izdevumi iekšpolitiskām vajadzībām (Qualitätsversicherung). Apvienības ienākumi tani pašā laikā bija samazinājušies par 240 milj. Mk un apvienības ienākumu pavairošanai radās 2 šķēršļi:

1) Reichstaga politiskais stāvoklis

2) Atsevišķo valšņu pretestība centieniem pārnest uz apvienību tos nodokļus, ko atsevišķas valstis līdz šim bija izlietājušas savām vajadzībām.

Jo vairāk pieauga patēriņa nodokļi, jo vairāk Reichstags pret tiem uzstājās un ieteica t.s. tiešos nodokļus, kam savukārt pretojās pavalstis, uzskatot, ka šini gadījumā valsts apdraud to vajadzību apmierināšanu. Tomēr 1906.g. ievēda "Reicherbbschaftssteuer", 1913.g. bruņošanās izvešanai bija nepieciešami lieli izdevumi (ap 900 milj. Mk). Uz Reichstaga ieteikumu sagādāt šo summu ar vispārīgiem dažādus īpašumus vienādi skarošiem nodokļiem - izdeva likumu par "Whrbeitrag" un vērtības pieauguma nodokli (skat. bil. 25. un 33.). Bet sākoties karā nodokļu paaugstinājumi sekoja viens otram isā laikā bez kādām politiskām cīņām.

1918.g. adā tabakai 6 kārtīgi
degvinam 3 un 4-kārtīgi
alum + 40%.

Kopā 1928.g. nodokļi un muitas ienesa 6,2 miljardus RM. pret 1913.g. 1,7 miljardi RM.

Bet jau 1919.g. atkal paaugstināja apgrozījuma nodokli, vispārējo ienākuma nodokli un kapitāla peļņas nodokli. Tālākos gados milzīgus izdevumus prasīja miera līguma uzliktās saistības un tas viss noveda pie tā, ka valsts nodokļu prasības no saviem pilsoniem nostājās pirmā vietā kā valstij vienīgai, jo tai gandrīz vienīgai piekrita rīcība par visiem nodokļu avotiem. Kā kara apstākļu sekas 1919.g. 31. decembrī radās Reichsabgebensordnung un 1920.g. 30. martā Landessteuergesetz.

Šis pēdējais likums nokārto valsts un pavalšņu attiecību materiālo pusi nodokļu lietās.

Šis nodoklis ierobežo līdzšinējo pavalšņu ~~xxxxxxx~~ nodokļu augstumu un atrauj viņām galvenos nodokļu avotus. Prasa arī piemaksu paaugstināšanas gadījumā valsts atvēli.

Ar 1930.g. 29. marta vispārējo ienākuma nodokli pavalstīm jau ir atrauts galvenais nodokļu avots un atvēlēts viņām 2/3 no šī nodokļa ienākumiem. Tas pats sakāms attiecībā uz Körperschaftssteuer. Pilnā mērā valstij vienai piekrit kapitāla peļņas nodoklis (Kapitalertragssteuer). Tālāk pavalstis iegūst no Erbschaftssteuer 20%

Grundwerbsteuer 50%
Apgrozīj.nod. 10%

Kā vienīgie pašu nodokli pavalstīm (Lände) paliek Ertragssteuer vom Grundvermögen und vom Gewerbebetrieb ar noteikumu, ka šo nodokļu ievākšana nesagādā konkurenci valsts nodokļus ievākšanai. Te pavalšņu brīvā nodokļu tiesību vietā ir stājies Dotationsprinzip - dotācijas princips.

1913.g. valsts nodokļu prasības bija 1,7 miljardi marku,
 1919.g. desmit reiz vairāk, t.i. 17,5 " "
 1913.g. pavalšņu, pašvaldību 3 tūkst. " "
 1919.g. " " 2 x vairāk t.i. 6,5 tūkst. " "

Vācijas reipublikas 1919.g. augusta satversme uzlika Vācijas valdībai pienākumu rūpēties par apvienoto valšņu aizsardzību un tautas labklājību, starp citu, apgādāt karā cietušos, nokārtot valsts parādus un reparaācijas maksājumus un veikt daudz un dažādus uzdevumus.

Neraugoties uz valūtas sabrukumu inflācijas laikā, Vācijas valdība tomēr paspēja stabilizēt markas kursu un novērsa deficītu budžetā, kaut arī piegriežot nodokļu skrāvi. Vācijas beidzamo gadu budžeti rāda, ka izdevumi sociālpolitiskai un piemaksas atsevišķām valstīm patērē vismaz pusi no valsts ienākums.

Vācijas ienēmumi un izdevumi 1926.g. un 1927.g. pēc "Übersicht über die Gestaltung der Reicheinnahmen und Ausgaben in den Rechnungsjahren 1924. bis 1927".

<u>Ienēmumi kārtējie</u>	1926. miljonos RM.	1927. miljonos RM.
Pārvaldes ienēmumi	332	258
Mantas un apdrozības nod.: ienākumu nodoklis	2.254	2.640
Körperschaftsteuer	382	400
Ipašuma nodoklis	360	470
Pārējie	1.662	1.815
Muitas un patēr. nod.		
Muitas nodoklis	940	890
Tabakas nod.	712	700
Cukura "	285	275
Alus, degvīna nod.	468	545
Pārējie	57	35
Dažādi ienēmumi	685	649
Atlikums no agr.gadiem	382	-
K o p a	8.526	8.657

<u>Ienēmumi Arkartējie</u>		
Dažādi	309	475
Atlikums no agr.gadiem	572	-
Kara nastas, kārtējās	380	177
" Arkartējās	1.166	1.800
	11.166	2.452

<u>Galvenie izdevumu posteni</u>		
Sociālai apg. dzīv.būvei, bezdarba apkaroš.	2.414	2.386
Armijai un flotei	617	701
Valsts parādi %	350	495
Piemaksas valstīm	2.620	2.893
Londonas līguma pildīšanai	1.733	2.610
Kara nastas (Kriegslasten)	903	473
	8.637	9.558

Papildinājumi par Vācijas federālvalstīm pēc "Handwörterbuch der Finanzwissenschaft".

Federācija izauga no Ziemeļvācu muitas savienības, kurā piedalījās 22 vienības. Pēc 1872.g. satversmes 26 valstis un brīvpilsētas. Pēc šīs satversmes centrālvaldībai piekrita rūpes par: 1) ārējo drošību, 2) satiksmi, 3) iekšējo drošību un tiesu, 4) pasta-tēlegrafa-tēlefonu, 5) finanses etc. Pavalstīm piekrita kultūra-izglītība, policija. Ja ienākumi no dzelzceļiem, pasta u.c. nosēdza centrālās valdības izdevumus, pie to segšanas jāpiedalās pavalstīm valsts kanclera noteiktā summā un kārtībā.

Svarīgi ir Reichstaga izdotie likumi. 13.XII.1919. Reichsabgabenordnung un 30.III.1920. Landessteuergesetz (vairākkārt pārgrozīts un no 1926.g. saucas Finanzausgleichsgesetz). Satversmē (jaunajā) paredzēts, ka Reich'a nodokļus (vienalga, vai tajos dalās pavalstis vai ne) iekasē un uzlika Reich'a iestādes. Kā liekas, šis Satversmes pants lietderības un pavalšņu pretestības dēļ nav pildīts (kā daudzi citi Veimaras satversmes panti). "Handwörterbuch der Finanzwissenschaft" runā par pavalšņu Finanzamtien kā

par savākšķ valsts Finanču ministrijas Unterbau - apakšbūvi. Vecās satversmes Finanču ministrija saucās Reichsschatzamt.

Pavalstis var ņemt nodokļus savas likumdošanas kārtībā, bet tie nedrīkst traucēt valsts nodokļu sistēmu (Nav konsekvences, piem.: alus nodokli ņem valsts un arī Gemeinde's). Pavalstīm obligātoriski jāņem izpriecu nod. Hauszinssteuer un vēl daži citi.

Pavalstis saņem daļu no Reich'a uzliktiem nodokļiem to teritorijās: Körperschaftssteuer (75%), mantojuma nod. (kopš 1924.g. 100%), mēchan. satiksmes līdzekļu nod. etc.

R.H.O - Reichshaushaltsordnung (budžeta likums) 1922.g. paredz brutto budžetu ar izņēmumu valsts uzņēmumiem ar komercraksturu. Dod lielas tiesības fin. ministriim (citu ministriju budžetu projektu noraidīšanu izšķir Ministru kabinets). Budžeta pārraudzība piekrit Rechnungstref'am (stipri neatkarīga iestāde, pārbauda likumību un lietderību). Tajā ir pārstāvētas pavalstis Prūsijas vadība.

Vadošā persona Vācijas finanču chaosā pēc kara bija Erbergers. Grūtības lielas, arī daudz kļādu sakarā ar jauniem mēklējumiem. Rāras okupācija, reparāciju maksājumi, Silezijas saudēšana un neredzēts valutes sabrukums pilnīgi pārkārtoja vācu finanču sistēmu. No chaosa glāba vācu kārtības gars un likumu respektēšanas tradīcija, kas prasīja smagus upurus.

Valsts izdevumi 1928.g. kopā 9,5 miljardi marku.

Reparācijas	1,2 miljardi	- 13%
Piomaksa pavalstīm	3,2 miljardi	
nodoklis	0,2	- 35,9%
polīcijai	0,7	- 2,5%
Iekšējie parādi	2,3	- 24,1%
Sociālie mērķiem		
Kulturai		- 0,4%
Armijai un flotei		- 2,5%

(nenoteikts %, jo ierēķinātas karavīru pensijas)

Izglītības lietas - pavalstīm
Dzelzceļiem sava speciāla pārvalde.

1935.g. budžets 10,6 miljardi RM. Pavalstis tagad ir likvidētas. Pašvaldības pārvaldes ir sajauktas ar nac.sociālistu partijas pārvaldes orgāniem.

U.S.A. satversme ievēda Vašingtons 1789.g. Līdz pat patstāvības kaučiem 1776.g. nekādus nodokļus centrālai varai (Anglijai) šīs kolonijas nemaksāja. Kad nodokļus gribēja ievest - sākās skandāls un neatkarības kara. Satversme dod centrālai valdībai plašas nodokļu tiesības. Uzsvērtā nodokļu vienlīdzība visiem štatiem.

Liela loma muitām un valsts zemju īpašumiem. Muitas pamazām ceļas līdz aizsargmuitu līmenim. Rodas nemieri agrārštatos (dienvidos). Kā sekas tam - brīvtirdzniecība (1846-1860.g.). 1860.gada pilsoņu kara izdevumus sedz ar papīrnaudas izlaidumu (433 miljoni) un aizņ. 2,8 miljardi. Vēlāk tos vajadzēja izpirkt ar nodokļiem tāpēc to ir daudz un diezgan augsti.

1894.gadā izdod likumu par ienākuma nodokli, bet to Senats atrada par nelikumīgi uzliktu un atcēla. Ar 1909.g. vecā sistēma brūk: ievēd korporāciju nodokli (1909.g.), ienākuma nodokli (1913.g.). Tie deva iespēju ātri nomaksāt vecos parādus, kuru bija ap 3 miljardi %.

No 1914-1917.g. ievēda mantojuma nodokli, peļņas nodokli uz kara rūpniecību, pacēla likmes visiem tiešiem nodokļiem. 1917.g. beigās izvēva veselu nodokļu kodeksu, kura mērķis bija sagādāt 2,5 miljardi % kara vajadzībām. Ievēda strauji augošo progres. ienākuma nodokli (līdz 67%), Mehrgewinnsteuer (līdz 60%).

Federālās valdības galvenais ienākums ir ienākuma nodoklis un Corporation tax. Likmes bieži maina, skatoties pēc saimn. dzīves konjunktūras. Augstākās likmes bija 1918.g. kopā ar sur tax likmēm līdz 77%. Apliek fiziskas un juridiskas personas.

U.S.A. budžets 1925.g.

federāliem	1,2 miljardi %
štatiem (kopā)	2,5

1935.g. budžets ap 3,9 miljardi %.

1925.g. federālo ienākumu sadalījums pēc nodokļiem.

Mantas (Ipašumu)	358 miljoni \$
Sevišķi "	90 "
Mantojuma nod.	86 "
Ienākums "	27,5 "
Dažādas licences	508 "
Pārvaldes ienākumi (nedevas)	118 "

U.S.A. dažās valstīs ievēda ienākumu nodokli jau pilsoņu kara laikā, aplikot ar to ienākumus virs 6000 dol.

1913.g. to ievēda kā valsts nodokli visās U.S.A. valstīs. 1916.g. paplašināja aplikamo ienākumu avotus.

Pēc 1921.g. likuma ar nodokli aplik visus ienākumus, ieskaitot arī ienākumus no neizdalītiem mantojumiem. Nodokļa subjekts - visas fiziskas personas, kas dzīvo U.S.A. Arzemiņi, ja tie nedzīvo Amerikā, maksā nodokli no U.S.A. gūtiem ienākumiem. No kopīgas ienākumu summas atskaita veikala izdevumus, parādu %, pašvaldības nodokļus, zaudētas parādas un zināmu summu uzņēmuma ierīkojuma dīlšanai.

No nodokļa **b r i v i** - maksājumi no daivības apdrošināšanas biedrībām un mantojumi.

Nodoklis iedalās 2 šķirās: **n o r m ā l t a x** un **s u r t a x**.

Pēc **n o r m ā l t a x** aplikti visi nodokļu maksātāja ienākumi, atskaita par pašu maksātāju 1000 dol., par viņa sievu 1000 dol. un 400 dol. par katru bērnu vai citu personu, ko maksātājs uztur.

Nodokļa likme 8%, bet pirmos 4000 dolārus aplik tikai ar 1/2 likmi. Ienākumus no darba algas nešķīro no ienākumiem no ipašuma.

Pēc **s u r t a x** progresīvi aplik ienākumus, kas pārsniedz 6000 dolārus;

no 6000 - 10.000 dol.	- 1%
10.000 - 12.000 "	2%
u.t.t.	
32.000- 36.000 "	15%
80 - 82.000 "	38%
152.000-200.000 "	49%
virš 200.000 dol.	50%.

Rūpniecības sabiedrību - Erwerbgesellschaften tiro peļņa aplik ar Körperschaftsteuer 12,5% apmērā.

Vispārīgi izšķir 2 ienākumu nodokļa sistēmas - **a n g ļ u** un **v ā c u** Vidū starp viņiem atrodes franču.

Angļu sistēma sadala ienākumu avotus grupās, vācu nē.

Raksturīgi, ka U.S.A. budžetā samērā lielu lomu spēlē dažādi novēlējumi un dāvinājumi, piem. 1935.g. budžetā ienākumos šis postenis dod ap 115 miljonu dolārus.

Eiropas valstīs 1921.g. bija parādā Ziemeļamerikas savienotām valstīm \$ 10,14 miljardi. Galvenās parādnieces bija Anglija, Francija un bij.Krievija.

Sīkaki dati par Vācijas un U.S.A. atsevišķiem nodokļiem pievienoti pie šo nodokļu apskatīšanas attiecīgās bilietēs.

PIEZĪME: Nepagādams nolasīt visas programā minētās bilietes, doc. Prof. K.Puriņš ieteicis izstrūkstošo daļu sagatavot pēc K.Eheberga "Finanzwissenschaft" 1923.g. izd. Šiko druku varot arī mēģināt, jo tas attiecoties speciāli uz Vāciju. No nodokļu likmēm noteikti vajagot zināt maksimālās likmes.



LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA



0309061065